

Het eeuwige vuur

en andere verhalen

Verhalen 2006 — januari 2012

Jan Bauwens

Colofon

Titel: *Het eeuwige vuur en andere verhalen*

D/2014/Jan Bauwens, uitgever

Copyright: 2014 Jan Bauwens

Auteur: Jan Bauwens

Druk 2014: Pumbo.nl

Omslagontwerp en illustraties: Jan Bauwens

ISBN: 90-9077532- —

NUR: 301

Trefwoorden: literatuur verhalen kortverhalen novellen

Inhoudsopgave

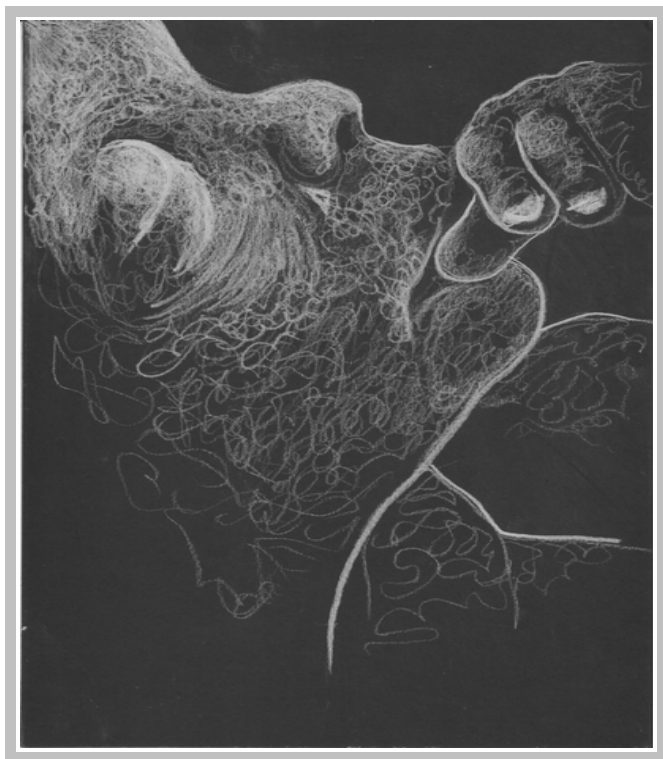
Het 'bijna-leven'.....	13
De spiegel.....	20
De Overname.....	28
De burcht.....	32
Extase.....	69
Verbloemingen.....	74
De Laatste Reis.....	79
Septembernacht.....	85
Die Nacht.....	89
Vlees.....	96
Het Eeuwige Vuur.....	130
Het boek.....	142
Water – een verhaal & Over de klimaatsverandering – een commen- taar.....	150
I. Water.....	150
II. Over de klimaatsverandering.....	159
Die eerste dagen van november.....	170
Panta rei.....	176
De tijd vliegt.....	180
Ellende.....	185
De tuinen.....	199
Het gelijkde been.....	208
Het kind.....	243
De Job.....	252
De dood is een gedachte.....	258
Vladslo, en andere plaatsen.....	265
Verslavingen.....	270
Kunst.....	277
Het Orgaan.....	281
Het Credo.....	291
De Afwas.....	296

De Overname.....	298
Absolute macht.....	302
Trillingen.....	313
Het argument.....	318
De heer die zichzelf in stukjes hakte.....	327
Inbraak.....	333
Depressies.....	339
De Goede Deur.....	344
Nosferatu.....	355
Overbevolking.....	369
De molen.....	384
Solvejg's Lied.....	392
Bijwerkingen.....	403
De lucide droom.....	412
Een lucide droom.....	418
Sneeuw	427
Doorheen de winterse depressie.....	429
Thuis.....	432
Domesticatie.....	436
De Meester.....	441
Wij waren.....	447
Hongersnood.....	452
Maria.....	457
Het hoofdgerecht des levens dis.....	463
De winter en de dood.....	467
Aanhangsels	473
De weg en de hooiwagen.....	488
Aan de ontbijttafel.....	494
Een beknopt commentaar.....	504
Een interview met de auteur over het verhaal "Aan de ontbijttafel"	
.....	508
Een zeer gezond besluit.....	515
Martha.....	521

Het ei van mei.....	528
Mijnheer Dupont en de mal van het Zijn.....	531
Zomer.....	535
Van Togenbirger's 'atheïsme'.....	537
De gasknop.....	549
Zuster Olympia.....	554
Surrealistische werkelijkheid.....	560
Doeltreffende medicatie.....	564
Kaos.....	570
In de toekomst is geen heil.....	574
Orde.....	579
Geloof.....	582
De witte krokodil.....	586
De nieuwe god.....	591
Spoken.....	595
De wolk.....	599
Fijn wit zand.....	606
De fles.....	609
Koude winters.....	616
Kwalen zijn geen kwalen. Een stukje voor de eerste winterdag.....	621
Sparen en plunderen.....	626
Het geloof en de werken.....	632
Inspiratie.....	639
Gesprek in de winter.....	642
Zijn wij dan niet de echo onzer verzinsels?.....	648
Het labrynt.....	655
Christus en de kardinalen.....	664
Zonde.....	681
Leugens.....	689
Enkelvoud.....	695
De laatsten zullen de laatsten zijn.....	699
Mijn oude grootmoeder.....	708
In de kelder.....	713

Het Bureau Voor Onoplosbare Zaken.....	716
Koude oorlog.....	719
Schimmige kwalen en dure kuren.....	724
Over de verschillende graden van dood zijn.....	730
Rijk en dom.....	744
De eeuwige wederkomst.....	746
Waarheid en waarschijnlijkheid, het leven en de dood.....	751
Oedipus ten voeten uit.....	755
Kort.....	759
Erosie.....	763
Het magazijn.....	766
Adieu, groots firmament vol fonkelende sterren!.....	773
Stenen en mensen.....	781

Het 'bijna-leven'

Men hoort het wel eens vaker zeggen van mensen die van die bizarre speculaties maken: indien er na dit leven — na de dood dus — nog een leven zou zijn, dan zou het voor hen die zich aldaar bevinden, uiterst moeilijk zijn om zich te realiseren dat ze eigenlijk al dood zijn.

Wie zich bewust is, wie kent en weet, die veronderstelt ook spontaan dat hij bestaat. "Je pense, donc je suis", zo

zegde het de grote Franse filosoof, René Descartes: "Cogito, ergo sum", of: "Ik denk, en dus besta ik".

Descartes zei echter niét: "Je pense, donc je vis", of: "Cogito, ergo vivo", of: "Ik denk, en dus leef ik ook". Bestaan is namelijk iets heel anders dan leven.

Sommigen zeggen dat men eerst moet leven om te kunnen bestaan: volgens hen is er buiten het leven geen bestaan mogelijk. 'Dood-zijn' is volgens hen dus: helemaal niet meer zijn. Wie dood is, *is* eigenlijk niet dood, omdat er in de dood geen sprake meer is van een 'zijn' of een 'bestaan'. Bepaalde Oude Grieken deelden deze gedachte, en zegden daarom ook dat wij de dood nooit kunnen ontmoeten. Immers: "Zolang ik er ben, is mijn dood er niet, en van zodra mijn dood er is, ben ik er niet meer."

Zonder het leven, is er geen bestaan, zo zeggen zij, en zonder het leven is er ook geen denken, geen bewustzijn, geen besef mogelijk.

Gelovigen denken daar heel anders over.

Wie gelooft, weet dat het bestaan niet ophoudt met de dood: een met het bestaan gelijktijdig leven is geen voorwaarde voor dat bestaan en voor het bewustzijn van dat bestaan, al moet iemand wel eerst geleefd hebben — dat wil zeggen: geboren zijn, of tenminste: ontvangen zijn — teneinde te *kunnen* bestaan. Het leven is voor de gelovige wel een noodzakelijke voorwaarde voor althans het menselijk bestaan, maar dat leven zelf hoeft zich niet voort te zetten opdat het bestaan zelf werkelijk zou kunnen blijven. Voor de gelovige is het leven als het ware de vonk die het vuur van het bestaan in gang zet. Edoch, eenmaal branden-

de, heeft het vuur de vonk niet langer nodig: het onderhoudt zichzelf, het kan niet meer uitdoven of geblust worden.

In termen ontleend aan de natuurkunde, lijkt het wel alsof hier een wet gelijkend op de wet van de traagheid werkzaam is: eenmaal een bepaalde kracht heeft ingewerkt op een stilstaand voorwerp, zodat het in beweging komt, hoeven er verder geen krachten meer op dat lichaam in te werken opdat het in beweging zou blijven. Het leven nu, zou dan vergelijkbaar zijn met die kracht die de beweging schept, maar als die kracht van het toneel verdwijnt, blijft de beweging zelf bestaan. Zo ook lijkt het er heel sterk op dat, voor de gelovige, het leven 'slechts' die kracht is die iemand tot bestaan brengt: het bestaan zelf kan, eenmaal het feitelijk is, niet meer zomaar in het niets verdwijnen.

Wij kunnen ons beslist een beter beeld vormen van hoe zo iets, dat op het eerste gezicht absurd lijkt, niettemin mogelijk en zelfs noodzakelijk is, wanneer wij het terrein van de natuurkunde verlaten, en ons licht opsteken in vakgebieden die meer te maken hebben met de geest en het bewustzijn zelf. Zo bijvoorbeeld zou het volgende ons die specifieke 'onomkeerbaarheid' — want daarover gaat het eigenlijk — duidelijker kunnen maken.

Stel eens dat wij niet weten of een ons welbekende persoon hetzij nog leeft, hetzij al dood is. En stel vervolgens dat iemand op wie wij ons kunnen vertrouwen, ons komt vertellen dat deze persoon zopas gestorven is. Welnu, dan is niet alleen de dood van die persoon definitief of onomkeerbaar, maar evenzeer is dat het geval met onze kennis van dit feit. Wij hoeven het (in dit geval droeve) nieuws slechts één keer te horen opdat wij het 'voor altijd' zouden

weten. De bode hoeft ons de volgende dag niet opnieuw te komen zeggen dat de persoon in kwestie is overleden, net zoals die persoon de volgende dag niet opnieuw hoeft te sterven teneinde dood te kunnen blijven: beide gebeurtenissen zijn onomkeerbaar: zowel het feit als onze kennis van dat feit. In de beide gevallen is er een soort van 'geheugen' werkzaam dat ons verbiedt om de gang van zaken nog om te keren.

Het mag nu duidelijk wezen: het 'binnentreden' (of het naar binnen 'geworpen worden') in het bestaan heeft die onomkeerbaarheid met het sterven, maar bijvoorbeeld ook met de kennis, gemeenschappelijk: het zijn gebeurtenissen die even onomkeerbaar zijn als de tijd zelf, omdat zij zich niet *binnen* de tijd bevinden.

En laten we hier nu ons eerste zinnetje herhalen: indien er na dit leven — na de dood dus — nog een leven zou zijn, dan zou het voor hen die zich aldaar bevinden uiterst moeilijk zijn om zich te realiseren dat ze eigenlijk al dood zijn.

Maar u kunt het zelf al zien waar deze niet ongevaarlijke gedachte ons heen brengt: ze geldt namelijk vanzelfsprekend niet alleen voor diegenen die overleden zijn; evenzeer is ze van toepassing op al diegenen die in de mening verkeren dat zij leven, of nog leven.

Hoe immers kon men zich ervan vergewissen dat het leven dat men gelooft te leiden, écht was, als het voor hetzelfde geld mogelijk ware dat men in feite al dood was, terwijl men er moeite mee had om zich dit te realiseren? Uit de komedies alom herinneren wij ons de clowns die zichzelf een kaakslag toedienen met het edele doel om zodoende

een poging te ondernemen om deze knagende twijfels naar het land van de sprookjes te verwijzen, en tenslotte zekerheid te verwerven over de authenticiteit van het actuele bestaan. Het experiment in kwestie is lovenswaardig, aangezien er naast onze eigen lijfelijke pijn geen authentieker criterium denkbaar is om de waarachtigheid van de zaken des levens te gaan meten. Alleen kan hier de vraag rijzen of een simpele kaakslag in deze dan toch heel ernstige kwestie wel kan volstaan als 'bewijs'.

Om slechts één voorbeeldje te geven, herinner ik mij nu toevallig dat ik mezelf ooit een kaakslag toediende gedurende een nachtelijke droom. Ik ben daar helemaal niet van wakker geworden, zoals ik niet zonder binnenpret moest vaststellen toen ik mij daags nadien de droom herinnerde: de reden waarom de kaakslag mij niet wakker had gemaakt, lag in het simpele feit dat ik ook deze kaakslag zelf bleek gedroomd te hebben.

De vraag die vermeend levenden zich zouden kunnen stellen omtrent de echtheid van hun bestaan, is dus niet zo bizar als ze op het eerste gezicht wel kon lijken. Heel terecht kan een gelovige zich afvragen of hij eigenlijk niet allang dood is, terwijl hij er slechts moeite mee heeft om dit tot zijn besef door te laten dringen.

Het is denkbaar dat wij geloven dat wij ons in de waaktostand bevinden, terwijl we ons daarin vergissen, zoals trouwens alle dromenden doen wanneer zij dromen. Slechts weinigen dromen terwijl zij ook *beseffen* dat zij dromen: al dromende wanen wij ons wakker, en indien we niet in deze waan zouden verkeren, dan zouden we ook meteen ophouden met dromen, en terstond ontwaken. Edoch...even denkbaar is het voor sommigen dat er men-

sen zijn — of beter: dat *wij* mensen zijn — die slechts geloven te leven, terwijl wij in feite allang met leven opgehouden hebben, en alleen nog (slechts) 'bestaan'.

Ik zal de laatste zijn om anderen aan te moedigen om in dit soort van labyrinten veel tijd te investeren of, erger nog: om er in verloren te lopen. Maar tegelijk moet worden opgemerkt dat de grootste geesten die het mensdom ooit heeft voortbracht, eigenlijk alle dagen (en vaak ook alle nachten) van hun ook maar eenmalige leven hebben gevuld met niets anders dan met dergelijke overdenkingen. En dat pleit dan weer voor het aan de dag leggen van enige voorzichtigheid bij mogelijke, al te naïeve veroordelingen van heel ernstige speculaties terzake.

Maar laten wij er tenslotte de statistiek nog eens bij halen, en dan kunnen wij de beschreven, aanvankelijk zeer bizar aandoende veronderstelling in nog een ander licht plaatsen. Theoretisch gezien is het namelijk niet alleen *mogelijk* dat wij in feite allang dood zijn, terwijl we onterecht denken dat we nog leven, maar *statistisch* gezien is het zelfs bijzonder *waarschijnlijk* dat dit inderdaad het geval is. En waarom dan? Heel eenvoudig omdat ook de overgang van leven naar dood, als die er dus is, ongetwijfeld onomkeerbaar zal zijn. Mensen die leven, kunnen sterven. Als ze nadien denken dat ze niettemin nog leven, dan kunnen ze ook denken dat ze opnieuw gaan sterven, en ook geloven dat ze effectief opnieuw sterven. Vervolgens, voor de tweede keer dood zijnde, kunnen zij geloven dat zij niettemin nog leven, en dat ze dus sterfelijk zijn en sterven. En deze geschiedenis — waarvan ik de tragiek niet met een tekeningetje hoef te illustreren — herhaalt zich vanzelfsprekend principieel *eindeloos*.

Ons rest, gelukkig nog, één grote hoop. U hebt het beslist zelf al geraden, beste lezer, dewelke. Of wij nu leven, ofwel allang dood zijn — in de ik weet niet hoeveelste graad — één ding is zeker: ongeacht het feit of wij leven of dood zijn, is het onmiskenbaar zo, dat wij de allereerste keer in deze cyclus écht zullen hebben moeten bestaan. Want ware dit niet het geval, dan konden wij nu noch dood zijn, noch levend. Bovendien is het zo, dat het wezenlijk geen enkel verschil uitmaakt of het bestaan dat wij leiden, hetzij echt is, hetzij gedroomd — dit in de veronderstelling dat wij hoe dan ook niet bij machte zijn om dit te achterhalen. En er zit zelfs een bijzonder hoopgevend kantje aan de hele kwestie, en ongetwijfeld zult u ook dit al in de gaten hebben gehad: met enige welwillendheid, gekruid met wat optimisme, hebben wij hier alle troeven in handen om te geloven dat er op die manier aan ons 'bestaan' (- net zoals Descartes zeg ik niet 'leven', maar wel 'bestaan') eigenlijk nooit een einde komt!

De spiegel

Het was al een hele tijd donker en ik was blijven opzitten die avond, omdat ik helemaal geen zin had om te slapen: de idee aan het in bed kruipen en slapen kwam mij voor als een absurditeit. Want, terwijl ik gewoonlijk vermoeid raakte tegen het vallen van de duisternis, was ik nu nog klaar wakker: ik was zelfs zo helder van geest geworden dat het mij voorkwam alsof ik tot dat ogenblik mijn hele leven lang aan één stuk door geslapen had en nu pas echt wakker was geworden. Ik trachtte daarvoor een reden te vinden, een oorzaak; maar ik vond er geen. Ik had geen sterke koffie gedronken en ik had ook geen lange wandeling gemaakt in de frisse lucht; ik had zelfs geen opwekkende gesprekken gevoerd die mij nog altijd bezig zouden houden en mijn geest was volledig leeg van beslommeringen en gedachten, volledig vrij. Ik was gewoon helder wakker.

De zitkamer was matig verlicht en er brandde nog een klein vuurtje in de kachel. Ik had de deur die de zitkamer van de belendende kamer scheidt, gesloten om de warmte in de zitkamer te houden. Maar toen ik gezien had dat het vuur in de kachel steeds groter werd, zette ik de deur weer open. Het gebeurt soms, ook als het relatief koel is in de huiskamer, dat men zich bevangen voelt omdat het lichaam meer warmte produceert dan nodig is. Ik had het liefst een wandelingetje willen maken, maar ik deed het niet, gewoon omdat men geen wandelingetjes maakt 's nachts. En toen ik de tussendeur opengezet had, kwam er al vlug wat koelte uit de belendende kamer.

Ik zat daar, in de zetel, en keek in de donkernis van de koele kamer. Mijn ogen vielen op de grote spiegel die daar eerlang in een zwart geverfde kader ophing. Het moest een spiegel zijn die ik ooit van mijn grootvader zaliger geërfd had, maar dat was al lange tijd geleden. In de spiegel weerkaatste het maanlicht met een gelige schijn. En ik vond het een fantastisch beeld, een fantastisch nachtelijk interieurbeeld. Tot op het ogenblik dat ik — en ik vergiste mij helemaal niet — een gestalte zag verschijnen in de spiegel.

Eerst schrok ik even op en dacht dat ik mij waarschijnlijk iets inbeeldde, maar dan zag ik werkelijk een menselijke persoon verschijnen in het maanlicht dat op de spiegel viel. Het was een soldaat in uniform: het was mijn bloed-eigen grootvader! Hoewel ik mij hem slechts uit mijn jonge jeugdjaren kon herinneren, herkende ik hem nu dadelijk. Onbeweeglijk bleef hij in het maanlicht prijken, zijn ogen op mij gericht.

Toen de angst mij bekropen had, besloot ik dat het beste wat ik doen kon, was: gebaren dat ik niets gezien had en stilletjes in bed kruipen. En dat deed ik ook.

Na deze nare ervaring had ik lange tijd de spiegel in de zijkamer gemeden en ik durfde er echt niet naar kijken. Toen ik echter over mijn angst heen was, en de spiegel bekeek en onderzocht, zonder dit zo opvallend te doen dat mijn vrouw iets had kunnen merken, zag ik dat het allemaal wel inbeelding moest geweest zijn: van een grootvader in soldatenuniform was er geen sprake meer. Ik vergat dan ook snel het gebeurde.

Maar, toen ik op een zwoele zomernacht, een hele tijd later al, onachtzaam terug was blijven opzitten 's avonds, viel mij plotseling de gedachte te binnen van de verschijning die ik ooit gezien had in de spiegel van de zijkamer. Ik had even een binnenpretje daarom, maar kon er mij toch niet van weerhouden om nog even te kijken. Ik duwde dus de deur van de belendende kamer open en keek, van uit mijn zetel, naar de spiegel in de zwarte lijst.

Evenals voordien weerkaatste zich in de spiegel het maanlicht. Ik keek aandachtig en zag weer de verschijning opdagen. Het kon geen vergissing zijn: ik zag mijn grootvader klaar en duidelijk in soldatenuniform.

Mijn nieuwsgierigheid was nu groter geworden dan mijn angst en ook de daaropvolgende dag en de dag nadien bleef ik opzitten om de verschijning te kunnen zien, en nadat ik ze gezien en aandachtig bekeken had, ging ik slapen. Ik besloot ten slotte om er eens voorzichtig met vrienden over te spreken, als het ogenblik gepast zou zijn. En die gelegenheid deed zich weldra voor. Ik vertelde alles aan Bert, een collega van mij.

“Daar moet een logische verklaring voor te vinden zijn”, zegde Bert ernstig: “Het gebeurt meer dat mensen allerlei verschijningen zien. Ikzelf geloof er niet in. Maar misschien ben je wat overspannen... als je steeds laat blijft opzitten 's avonds...”

Bert ontgoochelde mij. Hij scheen mij wel te mijden nadien, alsof hij mij van geestesziekte verdacht en mij zelfs als gevaarlijk begon te beschouwen. En om mijzelf ervan te verzekeren dat ik niét overspannen was, bleef ik de daarop volgende nachten weer opzitten, om de verschij-

ning te zien. En telkens zag ik dezelfde dingen: de spiegel in de zwarte lijst, het maanlicht en de soldaat.

Ik sloeg mijzelf daarbij tegen de wang, om er zeker van te zijn dat ik wakker was, maar de verschijning verdween helemaal niet: hoe langer ik naar de spiegel keek, hoe duidelijker ik ze zag.

Zonder dat ik er weet van had, had Bert mijn ‘verhaal’ verder verteld. En op een goede dag, kreeg ik een telefoontje van een zekere heer De Koster, die zich voorstelde als een vriend van Bert. Hij zegde dat Bert hem verteld had over de verschijningen in de spiegel en dat hij belde omdat ik misschien wel geïnteresseerd was in een verklaring: van het verschijnsel. Aandachtig luisterde ik naar de uitleg van de heer De Koster:

“Ik kan mij voorstellen , mijnheer Jespers”, zegde hij opdringerig, “dat u zich misschien allerlei dingen bent gaan inbeelden; misschien hebt u zelfs uw slaap gelaten voor dat spook, maar u zal wel geruster zijn als ik u nu zeg hoe de zaak in elkaar zit. Ziet u: vroeger etste men in glas bij het vervaardigen van foto’s; ik veronderstel dat het glas voor de spiegel zo’n oud fotoglas is dat men later gebruikt heeft als spiegel. Ik weet dat het zo iets moet zijn, hoewel ik van de details niet op de hoogte ben. Wel zou ik graag eens komen kijken, want ik heb zoiets zelf nog nooit gezien. U zult waarschijnlijk zelf wel weten dat de fotoafdruk alleen zichtbaar wordt bij een zekere belichting, zoals de belichting bij maanlicht... wilt u mij het genoegen doen mij eens op te bellen als de verschijning komt?” Zo gebeurde het en ik dankte de heer De Koster voor de uitleg: het was een pak van mijn hart.

Er stond mij nu niets meer in de weg, om over de merkwaardige verschijning te spreken met mijn collega's. Ik besloot echter, hen niet te vertellen hoe de vork aan de steel zat. Ik zou hen over de verschijning spreken en hen uitnodigen om zelf 'ns te komen kijken, zodat ze zich zouden kunnen vergewissen van het feit. En weldra begon ik succes te krijgen: familie en vrienden kwamen allen op bezoek en als het gepaste ogenblik gekomen was dat de maan naar binnen viel, zette ik de tussendeur open en werden mijn gasten met verwondering en angst geslagen toen ze de verschijning van mijn grootvader zaliger zagen opdoemen. Maar het succes waarvan ik genoot moest duur betaald worden.

Op zekere dag, kwam er een heer aanbellen die ik nog nooit voordien ontmoet had. Hij stelde zich voor als Miel. Ik begreep al gauw dat hij zo'n type was, dat zich dag in dag uit verdiept in de studie van het paranormale. Zo'n type van mensen die zichzelf steeds weer van alles kunnen wijsmaken in verband met spookverschijningen, telepathie en telekinese, terwijl ze toch weten dat het allemaal niet echt is: ze hopen alleen maar ooit eens iets echt te zullen meemaken van dien aard. Miel was ongeveer vijfenvijftig. Een diepernstig iemand, die hetgeen hij gehoord had over die verschijning in geen enkel opzicht een lachertje vond. Ik verwonderde mij erover dat hij als kenner van het paranormale zoiets nooit had gezien en dus niet wist dat het hier om een etslaag ging. Maar ik besloot hem helemaal niets te vertellen, om zijn reactie te kunnen zien op het ogenblik zelf dat hij getuige zou zijn van de verschijning. Spijtig genoeg gaf ik mij geen rekenschap van de mogelijke gevolgen die dergelijk 'naïeve' personen kunnen onder vinden bij een werkelijk contact met het 'bovennatuurlijk

ke'. Ik wist nog niet dat die klasse van mensen die zich de vorsers van het paranormale noemden, juist diegenen waren die zichzelf er keer na keer steeds wilden van verzekeren dat al wat ook maar iets irreëls zou kunnen bevatten, onbestaand was; en dat ze dat deden, juist omdat ze angst hadden voor het onverklaarbare. En toen Miel in mijn zetel was gaan zitten en toen ik de deur van de belendende kamer geopend had sprong hij plotseling rechtop, hield zijn hart in zijn handen en zeeg als een blok neer.

Ik deed nog al het mogelijke om hem te redden, maar toen de hulpdiensten ter plaatse waren, was de arme man al dood. Ik herinner mij nog zijn laatste woorden: "De verschijning van je grootvader... ik herken hem... van vroeger... hij zat achter mijn vrouw aan..."

Met wrang spijt in mijn hart, woonde ik zijn begrafenis bij. Zijn familie troostte mij dat hij steeds een hartlijder was geweest en dat men dit eigenlijk wel verwacht had, dat het onvermijdelijk was. Hoewel ik alles bekend had, liet mijn geweten mij niet met rust: Miel had een vrouw en twee kinderen achtergelaten, vertelde mij Bert.

Ik kon het gewoon niet verwerken en koesterde de gedachte de spiegel aan scherven te smijten. Ik wachtte het geschikte ogenblik af. En lang nadien al, op een avond toen mijn vrouw en mijn dochter op bezoek waren bij een tante, nam ik een stenen tas en wierp deze midden in de grote spiegel.

De scherven lagen de hele kamer rond. Dan ging ik in de zetel zitten en wachtte op de thuiskomst van mijn vrouw en dochter. Maar ze kwamen niet. Ik werd ongerust en belde de tante op: ze zegde dat beide reeds een geruime tijd

weg waren. Enkele dagen later woonde ik hun begrafenis bij.

Vanaf dat ogenblik ben ik steeds depressiever geworden, totdat mijn huisarts mij aanraadde dat hertrouwen de beste remedie was. Door zijn toedoen kwam ik later in contact met een niet onaardige vrouw. Ze was weduwe en had een dochter, in wie ik mijn eigen dochter terugvond, en een zoontje. Pas wanneer ik haar gehuwd had, ontdekte ik dat zij de vrouw van wijlen Miel was. Ik besloot echter, haar niet te vertellen wie ikzelf was, omdat het haar en mijzelf misschien ongelukkig kon maken, maar het verlangen om klaarheid en opheldering te brengen kreeg de bovenhand.

Ik zou het haar onrechtstreeks aan de man brengen. Daarom besloot ik de scherven van de spiegel, die ik niet had willen weggooien en die ik in de kelder van het huis in een doos gelegd had, te puzzelen en terug aan elkaar te lijmen en in de kelder te hangen: ze zou het zien en begrijpen en ik zou opgelucht zijn dat ze het wist.

En toen het avond geworden was en toen mijn nieuwe vrouw en mijn nieuwe kinderen gaan slapen waren, ging ik in de kelder de scherven halen. Ik puzzelde de spiegel en lijmdede hem. Dan hing ik het kader op en ging ik weemoedig nog enkele ogenblikken in mijn zetel zitten, in de belendende kamer.

De tussendeur stond open. Ik keek naar de spiegel waar het maanlicht op viel. Maar groot was mijn verwondering toen ik niet meer mijn grootvader zaliger in soldatenuniform zag verschijnen, maar een familieportret waarop ik drie personen herkende: Miel, mijn vrouw zaliger en mijn dochter zaliger.

Ik voelde een beklemming aan mijn hart, een striemende pijn. Ik sleepte mij naar de belendende kamer, nam een kopje, en wierp het tegen de spiegel aan.

Toen ik terug bij bewustzijn kwam, lag ik in een ziekenbed in het hospitaal. De hand van mijn nieuwe vrouw omklemde mijn hand. Ik keek haar aan en ze zei:

“Je bent oud geworden, Theo, je bent oud geworden in geen tijd.”

Toen ik terug thuis kwam, zag ik dat de scherven van de spiegel al opgeruimd waren en weg. Mijn vrouw zou het nooit weten. Ze had zelf de laatste sporen opgeruimd. Ik zal het haar nooit zeggen.

Toen ik die ochtend voor de spiegel stond om mij te scheren, zag ik tot mijn verbazing dat ikzelf de grootvader was.

De Overname

Ze kwamen naar binnen wandelen, hier, in de huiskamer, alsof het de meest normale zaak van de wereld was, ja, alsof ze hier ook woonden en thuis waren: insecten, zo groot als schildpadden, en welhaast even traag en houterig als deze laatsten, verplaatsten ze zich. Ze begaven zich naar de keuken en beklommen het aanrecht, op zoek naar iets om te eten.

Je kon niet kwaad op hen zijn en je had ook niet de neiging om ze te doden: niet omdat ze enorme bloedvlekken zouden achterlaten op het parket, maar omdat ze bij je een soort van medelijden opwekten, vooral dan door hun bewegingen die iets hadden van de manier waarop ouderlingen zich voortbewegen. Als je naar hen toe stapte, van plan om hen te pletten met de schoenzool, bedacht je je meteen: ze keken immers op, ze keken je aan, recht in de ogen, zoals katten dat kunnen, en het leek alsof ze vol vertrouwen waren, en dat vertrouwen wilde je op de een of andere manier niet beschamen, en daarom zag je af van je aanvankelijke neiging, en liet je hen begaan. Je deed een stap terug, en je keek alleen maar toe hoe ze naar binnen wandelden en zich doorheen de woonplaats werkten, over de harige tapijten waaraan de uiteinden van hun poten veelvuldig bleven haken, of welhaast even moeizaam over het gladde parket waarop de uitrusting van hun ledematen duidelijk niet voorzien was. Ja, heel even kwam het in je op dat je hen beter wat helpen zou, bijvoorbeeld door krantenbladen uit te spreiden over de vloer ten einde hen de moeizame verplaatsing gemakkelijker te maken, want het leed geen twijfel dat ze er al een heel lange tocht hadden opzitten.

Ze waren ongetwijfeld meegekomen met de helse winden die nu overal woedden, ze waren een product van het natte, klamme weer, van het veranderde klimaat, om zo te zeggen, want of ze alleen maar exotisch waren ofwel geheel nieuw, dat had geen mens kunnen uitmaken. Je had hen alvast nooit eerder gezien, je wist niet hoe ze heetten, of ze denken konden... niets wist je over hen. Spinnen boezemen angst in, padden afkeer, katten verwekken gevoelens van zorg, maar deze dieren, op de hun eigen manier, verwekten... medelijden.

Met velen waren ze: er liepen er al zeker dertig in de kamer rond toen je bemerkte dat ze er waren, maar ze bleven binnenkomen, met ganse colonnes, traag doch gestaag, en toen je door het raam naar buiten keek, zag je dat de voortuin er helemaal zwart van zag en, verderop, ook de straat, de velden.

Overal gingen ze de huizen binnen, en klaarblijkelijk liet elkeen hen begaan, omdat ze bij elkeen dezelfde wrange gevoelens van compassie verwekten: voorbijgangers bleven staan en keken de beesten na met open mond. Kinderen gingen hurken en negen zich met het gezicht tot bij de koppen van de beesten, die hen dan aankeken, recht in de ogen, en de kinderen dropen af en trachtten zich, voorzichtig, een weg terug te banen, naar huis, waar ze ook waren. Ze waren overal, ze beklommen muren, struiken, bomen, lantaarnpalen, daken...

En toen begonnen ze te eten, uiteraard, en nog meer medelijden kreeg je met hen, omdat je zag dat ze echt honger hadden, en je haalde alles uit de kast om ze te voeren: eerst hondenbrokken van de hond die nergens meer te bespeuren was, of het voeder voor de kat die evenmin nog

was te zien, en dan opende je een blik sardienen, een doos melk, een blokje kaas. Ten slotte zette je de deur van de koelkast gewoon open, en die van de kelder, waar het fruit lag en de aardappelen...

In geen tijd was alles verorberd en, zoals je had gevreesd, begonnen ze nu ook te knagen aan je voeten.

Lomp waren ze niet: ze kwamen tot vlak voor je zitten, hieven de kop, en keken je aan, recht in de ogen, en wat kon je dan nog doen?! Wat kon je nog beginnen, als je hun getormenteerde blikken zag, zo vol van verdriet?! Zeg mij eens: wat viel hier tegen te beginnen?!

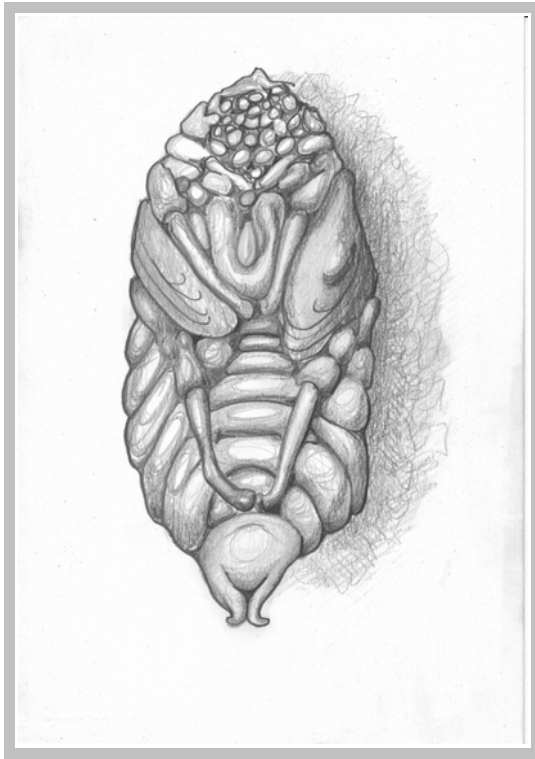
Een slijmerig vocht scheidden ze eerst af, dat ze op je schoenen lieten druipen en dat door het leer heen drong, waarna je het gewaar werd: je voeten werden geheel ongevoelig. Ze keken je weer aan, recht in de ogen, als om te vragen: “Werkt het al?”; “Werkt de verdoving al?”; “Ben je klaar?” “Mag ik beginnen bijten?” En wat kon je dan nog antwoorden? Wat anders kon je antwoorden dan: “Bijt maar, beestje, ga je gang en bijt maar, want je hebt ongetwijfeld honger nu, en elkeen moet leven in deze wereld, en het is tenslotte geen aardigheid dat de ene de andere op-eet. Tast dus maar flink toe, en laat het je smaken!”

Pijn deden ze je niet, en het verdovend slijm gaf je zelfs een allerzaligst gevoel, het maakte je slaperig zonder dat je er meteen ook van in slaap viel, want je kon het gebeuren helemaal volgen tot op het eind.

Toen ze aan je ogen gekomen waren, keken ze je een allerlaatste keer aan, recht in de ogen, en dan wachtten ze geduldig nog een poos, als om je de gelegenheid te geven om

nog eens rond te kijken, een allerlaatste keer. Kijken naar de wereld die ineens niet meer de onze was, want het was allemaal voorbij, en zij – zij waren nu de nieuwe mens.

De burcht

1.

Het volstaat niet (meer) voor een mens van vandaag dat hij (natuurlijkerwijze) bestaat.

De vaststelling van dit feit gaat nu hand in hand met de vaststelling van een ander feit, namelijk dat het bestaan als zodanig in deze tijd wordt ervaren als een leegte, bijna als een soort dood.

En zoals de leegte dient opgevuld te worden teneinde te kunnen verdwijnen, zo ook dient het bestaan te worden opgevuld met zaken die welbepaald de bestaansvergetelheid voeden. In andere bewoordingen dient het bestaan zodanig te worden opgevuld dat men het Zijn zelf niet meer voelt of gewaar wordt: het Zijn dient te worden opgevuld met dingen die de 'Seinsvergeessenheit' voeden — om het maar met een term van Martin Heidegger uit te drukken.

De vraag die hier rijst, is vanzelfsprekend deze: wat is er dan gebeurd dat — althans voor heel wat mensen — het Zijn als zodanig als een leegte wordt ervaren en zelfs ondraaglijk blijkt te zijn geworden? Wat heeft er dan voor gezorgd dat het oorspronkelijke Zijn wordt gevreesd als de dood, terwijl dan toch verwacht kon worden dat 'bestaan' met 'leven' werd geïdentificeerd? Wat ontbreekt er aan het naakte Zijn, dat het niet (langer) als het Leven wordt ervaren maar veeleer als de dood?

Laten wij ons eerst daarvan verzekeren dat dit inderdaad het geval is. En om dat te doen, hoeven wij slechts onszelf te observeren. Spenderen wij onze dagen immers niet in rusteloosheid, activiteit, werk en, eenmaal dat werk is afgehandeld, in allerhande vormen van verstrooiing? Kunnen wij het nog aan om een korte tijd gewoon te wachten zonder dat wij de dringende behoefte voelen om ons onleidend te houden met iets desnoods volstrekt onzinnigs, als het maar in staat is om ons te helpen om de tijd te doden, wat betekent dat het ons moet kunnen afleiden van het bestaansbesef zelf? Vluchten wij niet weg in, hetzij het werk, hetzij een andere 'verslaving', wat wil zeggen: iets dat ons aan het lijntje houdt, zodat we nimmer stilvallen of tot rust komen, tot onszelf en tot het bewustzijn van ons bestaan?

Daar tegenover staat bovendien dat het ons blijkbaar niet meer wordt gegund of, erger nog, dat het ons welhaast onmogelijk wordt gemaakt om op de beschreven manier 'stil te vallen', af te haken of tot onszelf te komen. Wij stappen immers slechts uit de hectische stroom op straffe van onze eigen uitsluiting uit de 'wereld'. Dat betekent dat we buiten de algemene activiteit niet alleen een leegte vinden, maar bovendien een niet te onderschatten leed. De mens die zich van de wereld afwendt om naar God te zoeken, wordt vandaag door de wereld zelf gestraft met de verbanning, want het is ofwel de wereld ofwel God geworden, aangezien de wereld zich definitief van God lijkt te hebben losgescheurd.

Toen het volk zich van de Godmens afwendde, heeft het dat niet gedaan door Hem dan maar in zijn overtuiging te laten: het volk is daarentegen deze Mens op een bijzonder actieve en geëngageerde manier gaan haten. Het volk is Hem gaan zoeken, heeft Hem verraden en schuld in de schoenen geschoven, heeft Hem beladen met hoon en spot, Hem geselslagen toegediend en Hem tenslotte veroordeeld tot de dood aan de galg — dat en geen ander was het lot van de Godmens.

Het volstaat niet (meer) voor een mens van vandaag dat hij (natuurlijkerwijze) bestaat: hij moet actief zijn, vluchten in zijn activiteit, wegvluchten van het bestaansbesef, want hij ervaart het loutere Zijn als een leegte en ook als een leed, sinds hij Diegene heeft veroordeeld die zich aan de hectische stroom onttrekt en uit de wereld stapt om God te zoeken. Diegene die het heeft aangedurfd om zich los te wrikken uit de algemene verslaving aan de wereld teneinde te kunnen Zijn, heeft hij als een misdadiger veroordeeld tot

de doodstraf. Want het zoeken van God klinkt in de oren van de wereld als een belediging, terwijl de duivel — hij die God weerstaat — een slechte verliezer is. De zaak is alleen deze, dat niemand twee heren kan dienen: wie kiest voor de ene, jaagt de andere tegen zich in 't harnas.

Voor de godzoekende mens is daarom geen gemakkelijk leven weggelegd, en de last waarmee hij zich onvermijdelijk behept, wordt mettertijd alleen maar groter in een zich steeds verder van God vervreemdende wereld. Misschien jammer voor diegenen die zo graag voor helden willen doorgaan bij het ganse volk, en die hun naam willen zien schitteren, maar het heldendom is in de ogen van de wereld niet benijdenswaardig omdat het door de wereld wordt bestraft in plaats van te worden beloond: wie zijn nek uitsteekt voor anderen, verliest zijn kop, en wie zijn hand voor anderen in het vuur steekt, verbrandt zich flink — aan deze zijde van de dood valt immers geen godsoordeel te verwachten. De opperheld, de Godmens zelf, heeft daarover met zijn onschuldige marteldood niet de minste twijfel laten bestaan: verzaken aan het leed, is dit leed ontcrachten omdat het gehoor geven aan de satan is. Het heldendom is niet iets dat men genieten kan, bijvoorbeeld zoals de adeldom waarmee bepaalde lieden zichzelf en hen met wie zij samenzweren, bekleden om hun ijdelheid te strelen. Wie zich opofferen, lijden daadwerkelijk en alleen in dat lijden boeten zij de schuld uit van hun medemensen, zoals ook diegenen die werken, in hun noeste arbeid tot stand brengen wat anderen niet vermogen te doen: zij verdienen met hun werk voor die anderen de kost.

En wat weegt er dan op tegen de wereld, zo vragen sommigen zich af: wie is dan die God naar wie een blijkbaar

zeer beperkte menigte nog zoekt, die zich afkeert van de wereld? Maar het antwoord op die vraag kunnen de wereld of wie van de wereld zijn, niet eens verstaan: de God naar wie gezocht wordt, wordt immers niet gevonden in de wereld — in de wereld wordt Hij slechts gezocht en kan Hij voor ons slechts de Gezochte zijn; de Gevondene is Hij pas volstrekt buiten deze wereld, dat wil zeggen: daar waar men Hem zoekt, alle tegenstand ten spijt.

Alle hoon en smaad en spot, verraad ten spijt; alle lastige martelingen ten spijt en ook de dood ten spijt die men moet sterven. Daar waar de wereld zich met alles wat erin huist, engageert om hem die God zoekt, te bestoken; daar waar leed is en smart, verdriet en sterven; daar alleen waar men met zijn leven zelf betaalt, dat men van God kreeg als een munt, alleen bedoeld om Hem te kopen.

Een munt kan men slechts één keer uitgeven, en zo ook is het lot van het leven dat we kregen, strikt eenmalig: niemand kan God dienen én de mammon, en vriendschap met de wereld is vijandschap jegens God. Er is geen tussenweg tussen de liefde en de haat, tussen de vergeving en de wraak, en niemand kan half zwanger zijn of voor de helft in leven.

Het volstaat niet (meer) voor een mens van vandaag dat hij (natuurlijkerwijze) bestaat: hij moet immers kiezen tussen een schijnbestaan in deze wereld en een echt bestaan aan de overzijde van de dood: het ene bestaan moet aan het andere worden opgeofferd, tegelijk kunnen ze niet zijn. Wie volharden in het latere, ware leven, gedragen zich in de ogen van wie van deze wereld zijn, zoals dwazen, blinden of roekelozen. Maar wie voor deze wereld kozen, zien er

in de ogen van de godzoekers net zo uit. En het ziet er naar uit dat deze twee elkaar nooit zullen verstaan.

Of misschien verstaan zij elkaar wel bijzonder goed — meer bepaald als tegenspelers in een drama. De act vereist immers dat er antagonisten zijn, en de ene partij ontleent haar wezen aan de andere. Zou het zo kunnen zijn dat het Zijn zelf de eigen leegte niet verdragen kan, en dat het daarom splitst in tegengestelden die een tragedie in het leven roepen welke de tragedie van het Leven is, hetwelke dan toch het Zijn vermag te verbergen of misschien juist vermag te herbergen?

2.

Dat het bestaan zonder meer voor een mens niet te verdragen is, uit zich in het bijzondere verschijnsel van de verveling. Wie niets om handen heeft en derhalve niets anders doet dan er alleen maar zijn, kan onmogelijk ontsnappen aan die bijzonder ondraaglijke gewaarwording welke de verveling wordt genoemd. Wie zich verveelt, doet niets — wellicht omdat hij geen enkele doelstelling heeft. Hij zoekt een doelstelling teneinde te kunnen handelen, doch hij vindt er geen die hem tevreden stelt. Ofwel vindt hij er geen die bij hem past, ofwel verkeert hij in het onvermogen om uit de voorhanden zijnde mogelijkheden een keuze te maken. Bij wie zich verveelt, heeft elke streving naar iets welbepaalds opgehouden. Maar precies ten gevolge van het verdwijnen van een streefdoel, wordt men zich van de (weggevallen) streving zelf bewust, en gaat men — weliswaar op een perverse manier — de streving als zodanig nastreven, wat wil zeggen dat men er naar streeft opnieuw te kunnen streven. Het is dan verder bijzaak wat

precies men doet, het komt er alleen op aan dat de handeling de tijd kan doden.

De perversie die de kern vormt van de verveling, wordt geheel duidelijk als men haar vergelijkt met gelijkaardige perversies of als men haar met een inhoudelijke vorm bekleedt. Zo zijn er mensen die (om welke reden of vanuit welke oorzaak dan ook) niet langer verliefd zijn op iemand welbepaald; zij houden daarentegen van het gevoel van de verliefdheid zelf, en zij zoeken een 'geliefde' met het oog op het bereiken van de nagestreefde toestand van de verliefdheid. Of er zijn mensen die niet langer een welbepaald schilderij, een beeld of een muziekstuk mooi vinden; in plaats daarvan beginnen zij zichzelf te beschouwen als kunstminnaars: ze houden van de liefde voor kunstwerken, en dan doet het er niet meer toe welke die kunstwerken zijn, het volstaat dat de dingen waarvan ze zo graag houden, als kunstwerken geboekstaafd staan.

Maar wat doet iemand die de tijd doodt eigenlijk? Doodt hij alleen maar de verveling? In het feit dat inzake de verveling het streven als zodanig wordt nagestreefd en niet langer een of ander streefdoel, blijkt zoals gezegd de absolute verwisselbaarheid van dat streefdoel en de prioriteit van de streving zelf. Maar dit betekent op de keper beschouwd dat de streving in feite negatief is, met andere woorden: dat men niet langer iets nastreeft doch dat men voor iets op de vlucht is. Ontegenzeggelijk is het precies dat (vaste) streefdoel zelf waarvoor men wegvlucht. En wellicht doet men dat omdat men vreest dat het bereiken van het streefdoel, de streving zelf zal verlammen, en mét de streving ook het 'ik'. Immers, in het bereiken van een

nagestreefd doel, verenigt zich het 'ik' met zijn doel, en wordt het als het ware door dat streefdoel opgeslorpt.

Men kan dit laatste fenomeen bijvoorbeeld zien bij mensen die "carrière maken". Aanvankelijk gaat het er de meesten die dat doen niet om dat ze iets welbepaalds bereiken: principieel is om het even welk doel nastrevenswaardig, zo blijkt uit de algemene gang van zaken. De nadruk ligt geheel op de carrière zelf, dat wil zeggen op het najagen van een doel. Het doel wordt dus vastgesteld, haast lukraak, en dan kan de jacht beginnen. Want inderdaad de jacht staat hier centraal, en het wild dat zal worden opgejaagd en gedood is als zodanig geheel onbelangrijk: desnoods — bijvoorbeeld bij gebrek aan wild — schiet men op kleiduiven.

Wie carrière maakt, besteedt slechts weinig of geen tijd of aandacht aan het vaststellen van zijn doel: alle tijd wordt besteed aan de jacht zelf op dat doel. Zo zal een Belgisch atleet reeds voorbestemd zijn om de Belgische driekleur te gaan verdedigen, terwijl het doel van een Fransman er zal in bestaan de Franse vlag te doen hijsen: geen van beiden heeft over dat geheel toevallige doel ook maar gearzeld. Het gaat de atleten er alleen maar om, de hele weg af te leggen die tot het feitelijk zichzelf stellende doel moet leiden. Zelfs als dat doel niet eens wordt bereikt, wordt de weg als zinvol ervaren, wat zich toont in het devies van Pierre baron de Coubertin: "Niet de overwinning doch de deelname is belangrijk". Vrij vertaald: "We houden niet van het wild doch van de jacht."

Het in de mist verdwijnen van het doel — bijvoorbeeld het wild — en het zich concentreren op de jacht alleen, wijst erop dat men het doel zelf niet langer nodig heeft, of ten-

minste: dat men het niet langer nodig denkt te hebben. Maar het kan ook betekenen dat men zich *a priori* heeft neergelegd bij een algemene doelloosheid. Uiteraard rijst hier vanzelf het illustere voorbeeld van de middel-doelomkering, dat zijn duidelijkste manifestatie kent in de kapitalistische economie, waarvan de eerder genoemde algemene jacht op carrière een noodzakelijk gevolg is, en waarvan de enig overblijvende 'ethiek' luidt: "Goed is wat geld in het laatje brengt". Een kapitalistisch geïnspireerde wereld roept nog slechts uit dat de economie moet aangewengeld worden: hoe meer er verkocht en gekocht wordt, hoe beter; hoe groter de productie, hoe beter, en vandaar ook: hoe rapper de producten verslijten, hoe beter. En een van de onoverkomelijke gevolgen van deze perversie is dan uiteraard de explosief groeiende, alomtegenwoordige afvalberg. De onderhavige afvalberg, want, waar men zich, dit lezende, ook bevindt: bij elke ademteug komt zijn stank via de neusgaten in het lichaam van de aandachtige lezer binnen. En vanzelfsprekend ook in dat van de niet-lezer.

In het bereiken van een nagestreefd doel, verenigt zich het 'ik' met zijn doel, en wordt het als het ware door dat streefdoel opgeslorpt. Het 'ik' wordt derhalve tot een stuk vuil. De afvalberg was nochtans niet het doel van onze strevingen. Maar dat heb je natuurlijk met carrièremakerij, met verlekkerdheid op de jacht, met de perversie van het streven of met de verveling in het algemeen: het volstaat niet langer voor een mens dat hij gewoon bestaat: hij verveelt zich, en hij is niet tevreden zolang hij niet wat er is, kapot kan maken.

3.

Hoe het streven en het streefdoel zich onderling verbinden, valt moeilijk te verklaren; het is zelfs geen sinecure om uit te maken wat ze elk apart nog te betekenen hebben. Het streefdoel zou zichzelf niet zijn zonder het streven, en ook van streven kon geen sprake zijn als dat streven niet een doel had. En waar is dan de plaats van het 'ik' in dit tweeledige verschijnsel? Zit het 'ik' in het streven, of zit het noodzakelijk al bij dat doel zonder hetwelke die strevingen onmogelijk waren? Werpt een mens zichzelf voor zichzelf uit en blijft hij achter als een schaduw van zichzelf, of is zijn schaduw datgene wat hij voor zich uit werpt?

Het streven en het streefdoel zijn onderling verstrengeld zoals de ook niet apart levensvatbare materie en de vorm of — ingewikkelder nog — het licht, het oog, het zien, de materie, de vorm en de beweging. Het zijn allemaal verschijnselen die zich nooit rechtstreeks aan de zintuigen tonen, en hun bestaan wordt derhalve afgeleid uit de zintuiglijke indrukken die zij op de een of andere manier nalaten. Er is nu een wereld die het geheel is van al die zintuiglijke indrukken of althans van de indrukmakers, maar er is ook een wereld waarin al die andere dingen bestaan die uit de zintuiglijke indrukken worden afgeleid en, hoe paradoxaal het ook klinkt, die wij beschouwen als zijnde échter of waarachtiger dan het geheel der zintuiglijke indrukken zelf. In twee woorden: een ongeziene wereld is échter dan de wereld die we zien, want de eerste moet verondersteld worden als fundament van de laatste.

Het licht, bijvoorbeeld, kan niet zomaar worden gezien: zijn bestaan wordt daarentegen afgeleid uit de waarneming

van bewegende weerkaatsingen op de vormen van materiële dingen. Daarbij wordt het bestaan van die materiële dingen afgeleid uit het bestaan van hun vormen en andersom, terwijl het bestaan van de waarnemingen uit de waarneming van de bewegingen wordt afgeleid en andersom. Wij, mensen, zijn te lui om eens een deugdelijke inventaris te gaan maken van al die zaken, met het oog op een begrip van hoe alle elementen op elkaar inwerken en hun bestaan aan elkander danken — en wellicht gaat het hier tevens om een onbegonnen werk in nog een andere betekenis. Duidelijk is alvast dat dit alles vooralsnog onduidelijk blijft. Men kan wel vermoeden dat het ene op het andere leunt, en misschien is het wel zo, dat uiteindelijk niets nog op zichzelf staat, en dat het geheel van alle dingen een illusie is: het zogenaamde 'maya' van de Indiërs, de begoocheling van de zinnen en ook van het verstand.

Hoe dan ook ligt in de spanning tussen het streven en het streefdoel meer dan men vermoeden kon. In deze spanning immers ruilt het Zijn zichzelf in tegen een Wording. Wat is, houdt in de streving op zichzelf te zijn. Het streven kapultteert het Zijn van al wat streeft naar de verre oorden van zijn beloofde doel. En als die beloften nimmer worden ingelost — wat niemand bij voorbaat weten kan — dan mag eigenlijk gezegd worden (indien dat ook gezegd *kon* worden) dat, in die gevallen, de streving het zijn van al wat streeft, morsdood maakt. Precies omdat men niet bij voorbaat weten kan of ooit de gedane beloften zullen worden ingelost, weet men eigenlijk niet of het zijn van al wat streeft, ofwel levend is ofwel dood. In feite *is* het voorlopig niet, het *belooft* te *worden*, maar indien het nooit zal worden, dan is het er in feite ook niet eens in zijn voorlopigheid. In dat slechtste geval — waarvan, toegegeven, te-

vens gezegd moet worden dat het niet het minst waarschijnlijk is — is de streving niets anders dan een kluitje waarmee een van zijn Zijn ontdaan element in het riet wordt gestuurd.

De hier zeer summier omschreven spanning tussen het zijn van het nog niet gerealiseerde streefdoel en het streven of het worden of dus het niet-zijn van de actueel strevende, is niet dermate abstract als op het eerste gezicht misschien kon uitschijnen. De homeostase welke het levende organisme in leven houdt, kon immers makkelijk worden beschouwd als een exacte afdruk van dit abstract lijkende beginsel in het vlees zelf — een afdruk waaruit tevens blijkt dat dit het beginsel is dat het vlees in leven houdt. Het evenwichtsstreven zorgt voor het aan de gang blijven van processen die tegelijk getemperd worden maar niet gedoofd, want telkenmale als het vuur dreigt uit te gaan, schiet de blaasbalg weer in gang of wordt er wat brandstof toegevoegd. Laait het vuur daarentegen te hoog op en dreigt het alles ineens te verslinden, dan wordt de zuurstoftoevoer tijdelijk afgesneden of beperkt. Sympathicus en parasympathicus, zuren en basen, beweging en rust, waken en slapen, inspanning en ontspanning: alle processen gelijken op golven die doorheen de aderen gaan als om ze aldus het leven in te blazen — alsof die golven zelf het leven waren. Zelfs het bewustzijn en het zelfbewustzijn, vaak beschouwd als de allerhoogste producten van al wat kan bestaan, blijken geschoeid op de ter sprake gebrachte leest welke de tegenstellingen van de oervader, Herakleitos, tracht te verenigen: waar men er naar streeft iets te bezitten, eigent men het zich toe door het te kennen en wordt het een kenobject, dat zich 'helaas' nooit met het subject zal verenigen zonder tegelijk uit het bewustzijn te verdwij-

nen. Men kan het nagestreefde vanzelfsprekend ook opeten, maar dat doet men nimmer zonder het te doden. De niet hongerige kat die een vogel pakt, of een muis, en die met dat beestje speelt, worstelt misschien wel met hetzelfde dilemma: zij wil het speelkameraadje bezitten maar zij wil het eigennuttige dier dat niet met een spel met de kat is opgezet, ook niet verliezen, en daarom moet ze het wel doden. Hoe exacter de beschrijving van de werkelijkheid wordt, hoe meer zij zich verliest in de taal der cijfers en der abstracte tekens, en hoe verder zij zich van de werkelijkheid verwijdt. Hoe concreter zij haar tekens maakt, tot zelfs rituele gebaren, ontspringend aan de dansende lichamen van uit zichzelf tredende priesters of tovenaars in trance, hoe meer men in de werkelijkheid zichzelf verliest.

Misschien is het zichzelf volkomen verliezen in de werkelijkheid, het lijfelijke leven dat ademt, warm is, lijdt, geniet en zweet. Misschien is dit zelfverlies van wie zich geest acht wel de prijs die dient betaald te worden om het stoffelijke tot opstanding te brengen — het zaad tot ontkiemen, de boom tot groei, het beest tot beweging en tot zang. Misschien offert zich de geest telkens weer aan de stof om die aldus tot leven te wekken, vanuit een soort van mededogen — wie zal het zeggen? — met alles wat voorsnog niet verstaat dat het op de wereld bestaat. Misschien is wat wij leven noemen en dood, een nog onbegrepen — onbegrijpelijk — gespannen staan van de gehele kosmos tegenover een groots en nog ongekend doel. Misschien ook is er van dit alles niets aan, en is er slechts de arrogantie van de mens, ongeacht de ontelbare akkers vol met eeuwigheidspuiten — één voor elkeen die bestaan heeft, hoe kort zijn tijd ook was.

4.

Gebeurlijk verhouden goed en kwaad zich in een even ingewikkeld vervlochten spanningsveld als materie en vorm of als leven en dood, en zijn daarom de fundamenteën ervan ondoorgrondelijk. Toch blijkt het kwaad veeleer een tekort aan het goede dan wel een tegengestelde daarvan, zoals Aurelius Augustinus ons dat reeds in de vierde eeuw geleerd heeft. Maar kan men niet precies hetzelfde zeggen over, bijvoorbeeld, licht en duisternis? Het laatste is geen tegengestelde van het eerste doch een tekort eraan. Zo ook warmte en koude, gezondheid en ziekte, snelheid en traagheid (of beter: traagheid en kracht)... In al deze en in nog veel meer gevallen is sprake van slechts één kracht, welke in het ene 'uiterste' overvloedig aanwezig is en in het andere ondermaats, zoniet geheel afwezig.

Edoch, de 'krachten' waarvan telkenmale sprake zijn nimmer absoluut — zij kunnen subliem zijn of dat tenminste lijken, maar 'volkomen' is blijkbaar geen van alle. Reeds in onze kinderlijke voorstellingen vragen wij ons af hoe hol de vaste stof in feite is, want zoals het wordt onderwezen in de lessen scheikunde, zijn stoffen aaneenschakelingen van moleculen, die op hun beurt aaneenschakelingen zijn van atomen die dan weer uit elektronen, protonen, neutronen en nog andere deeltjes zouden zijn samengesteld. En tussen al deze onderdeeltjes in, zit ruimte zonder stof, zo beweert men, niettemin ook dat in sommige gevallen door geleerden wordt tegengesproken: deze laatsten gewagen van bijvoorbeeld de tijdloze sprongen die elektronen maken welke zich verplaatsen van de ene naar de andere schil van een atoom. En als we in de 'grote' ruimte kijken, vormen zich analoge vragen en bedenkingen: er zijn de 'vaste'

of de 'volle' hemellichamen, en er is de 'holle' ruimte daartussen.

Het tegelijk bestaan van het 'volle' en het 'holle' blijkt nu het leven te geven aan iets dat deze twee manifestatievormen van de ruimte overstijgt, met name: de vorm. Want het is precies dankzij het feit dat niet de gehele ruimte 'opgevuld' is met materie, en dat er dus ook nog 'holle' stukken zijn — stukken waar materie als het ware ontbreekt — dat er echt sprake kan zijn van ruimte of tenminste van ruimtelijke vormen, dat wil zeggen: van het zichtbaar worden van de ruimte.

Op dezelfde manier wordt het licht zichtbaar dankzij de duisternis: met alleen maar licht zou zelfs de beste tekenaar er niet in slagen om de meest eenvoudige figuur op papier te zetten; precies doordat er een 'tekort' aan licht — zwartheid — mogelijk is, kan er een eindeloos gamma aan grijstinten bestaan en kunnen alle kleuren van het spectrum zich manifesteren. Het licht wordt zichtbaar dankzij het bestaan van het 'tekort' aan licht.

En wat dan gezegd van goed en kwaad? Is het ook niet te danken aan een tekort aan het goede, dat dit goede zichtbaar kan worden? Het middeleeuwse "ens et bonum convertuntur" — wat inhoudt dat het Zijn en het Goede samenvallen — acht zo doende een tekort aan Zijn verantwoordelijk voor het kwaad omdat dit principe het Goede met het Zijn identificeert. Maar moet dit tekort aan het Goede of aan het Zijn zich dan niet manifesteren opdat het Zijn en het Goede als zodanig tot ons bewustzijn zouden kunnen doordringen — anders gezegd: opdat wij kennis van goed en kwaad of dus een geweten zouden kunnen hebben?

Als het bijten van de appel van de boom van de kennis van goed en kwaad de eerste menselijke zonde was, dan moet deze zonde bestaan hebben in een verduistering van het goede. Heel concreet was dit, zoals we weten, de menselijke ongehoorzaamheid jegens de Schepper die de mens had verboden om van de vruchten van de boom te eten. Door de ongehoorzame handeling is aan de vrijheid van de mens principieel niet geraakt want hij kan nog steeds doen wat hij zelf beslist te doen. Maar tegelijk kan hij zijn eerste zonde — zijn ongehoorzaamheid — niet meer ongedaan maken en de reden daarvoor is dat men eens opgedane kennis niet meer teniet kan doen: wetenschap is even onomkeerbaar als de tijd. De kennis die de mens verworven heeft door te eten van de boom van de kennis, bestaat immers in de kennis van goed en kwaad zelf, welke ontstaat door het goede in contrast te plaatsen met het tekort eraan (nadat men dat zelf — door de zonde — aan het licht heeft gebracht). De bewustwording van het Goede, plaatst de mens er buiten, omdat bewustzijn of kennis onmogelijk zijn zonder het zich distantiëren van het voorwerp van die kennis, die een kenobject wordt veeleer dan iets waartoe men nadert. De zonde verwijdt derhalve de mens steeds verder van de mogelijkheid om hetzij nogmaals te zondigen, hetzij aan de zonde te verzaken.

Als men de hier summier beschreven gang van zaken in een wiskundige vorm zou kunnen gieten, dan zou men het zo kunnen stellen, dat de eerste zonde, noodzakelijkerwijze de allergrootste is, daar zij de mens van — laat ons zeggen — de helft van zijn krediet berooft. Een herhaling van diezelfde zonde echter, zou slechts de overgebleven helft van ons krediet halveren, zodat we niet niets doch nog een vierde overhielden. Op die manier zou het opnieuw be-

gaan van steeds dezelfde zonde telkens het resterende krediet halveren en dus keer na keer 'minder erg' zijn. Maar vanzelfsprekend zou dan hetzelfde gelden voor het doen van het goede: hoe meer men zondigt, hoe minder krediet men over houdt om mee te zondigen, en dus hoe geringer de impact van de zonde zijn kan, maar tegelijk wordt ook de impact van het goede dat men betracht in dezelfde verhouding kleiner. Op die manier wordt de mens min of meer 'beschermd' tegen zijn eigen verdoemenis, maar onvermijdelijk steekt hij zichzelf ook steeds dieper in de put, aangezien zijn vermogen tot het doen van het Goede, en dus zijn Zijn zelf, steeds geringer wordt.

Is deze 'afgang' onvermijdelijk terwijl hij nochtans principieel omkeerbaar wordt gehouden dankzij het beschreven halveringsmechanisme? Is zijn verschijning vergelijkbaar met die van de grijstinten op het palet van de tekenaar? Is het kwaad derhalve een goede zaak, om het op deze onmogelijk manier uit te drukken, of speelt hier slechts een gesofisticeerde verbloeming of zelfs een zelfbedrog?

Elders hebben wij onze bewondering uitgedrukt voor de verschijning van de duivel — de goddelijke tegenstrever — wiens optreden vooral in het begin der heilsgeschiedenis dan toch onmiskenbaar onmisbaar is geweest. Is een dergelijke houding terecht of getuigt zij daarentegen van het aan de gang zijn van overdreven simplificaties welke het goede begrip slechts fnuiken? En moet dan niet hetzelfde worden gezegd van de ideeën die men er op na kan houden ter rechtvaardiging van het kwaad?

Misschien is het wel zo dat deze zaken elk begrip altijd zullen te boven gaan, gewoon omdat zij voorbehouden zijn voor wie ze aanbelangen. Kennis immers, is geen neu-

trale aangelegenheid — alle modieuze hedendaagse pre-tenties ten spijt: kennis is uitsluitend voor wie daar recht op hebben, hetzij door de inspanningen die men al stude-rende verricht, hetzij door nog andere en diepere verdien-sten. Veel vaker dan men denkt, volgt het begrip op de daad of op het zich weerhouden van bepaalde handel-in-gen. Andermaal Augustinus was het die ons leerde dat het veelvuldige zondigen, het morele besef aantast — een the-orie die trouwens goed verenigbaar is met wat wij hoger opperden over het mechanisme van de halveringen van ons moreel krediet.

5.

In acht genomen het feit dat het kortstondige verblijf in dit tranendal alras gevolgd wordt door de eeuwigheid in een diepe, zwarte put, waar geen sprankeltje zonlicht nimmer meer zal schijnen, waar niemand nog geeft om een ooit uit moedermelk vakkundig opgebouwd gebeente dat nu alleen nog gestaag wegteert — in acht genomen dus de algehele verschrikking waaraan geen mens en zelfs geen beest ont-snapt, ook niet die beesten die ik weet niet hoeveel levens hebben op een rij: larf zijn ze eerst, en dan worm, en dan eten ze zich vet en schuiven ze van blad naar blad met vraatzucht, en dan maken ze voor zichzelf een zogenaam-de pop, en in de pop voltrekt zich een ware gedaanteveran-dering, de pop scheurt open, een kleurige vlinder slaat de vleugels uit en inspireert de dichters die nog in leven zijn — misschien, na hun vlucht en paardans, zijn er onder hen die nogmaals verpoppen en die dan, jaren later, of als de pop het zolang uithoudt misschien eeuwen later, een derde leven tegemoet gaan, nu als een nog veel fragieler wezen

dan een vlinder, misschien leven ze wel verder als een wandelend haar.

De kleurige vlinder inspireert de dichters die intussen in een pop liggen, ondergronds, wachtende totdat hetgeen hun poëzie belooft, ook werkelijkheid zal worden: de verpopping van de eerste mens. De natuur toont ons de toekomst, zo zingen luid de koren, en de beesten gaan ons voor in wat met ons geschieden moet: ontbinding is slechts oogverblindings, het verkazen der gebeenten is alleen maar schijn: de waarheid is dat elke transmutatie de te verpoppen lichamen doorschijnend maakt en zacht, schijnbaar rottend, vloeibaar haast en heel sterk riekend, maar tenslotte hard als hars, als mierenzuur, dat dan wordt als glas en dat zoals kristal het licht breekt. Transfiguratie. En het licht zal wekken wat men al die tijd in ongeloof heeft doodgewaand; het licht zal ook het licht vanbinnen in de pop doen schijnen; het licht zal wat doorschijnend is weer langzaam aan verduisteren en met nieuw vlees omkleden en het uitgestrekte vleugels geven. Het licht zal het verse leven in de pop doen trillen en doen zingen, en de mensen zullen zich wenden tot de put in kwestie waarin het allemaal gebeurt, en zeggen: kijk, daar is er nog eentje! Dat is nu al de derde in amper zes minuten, van wie de dekschilden zijn opengegaan, van wie het houten bolster werd gespleten, van wie de vonken uit het eikenhout opspringen, en dat begint te branden en te knetteren in deze klare dag!

Meikevers zijn eerst larven, engerlingen, en ze verblijven twee tot drie jaar ondergronds, en daar voeden ze zich zo'n lange tijd, totdat ze uiteindelijk beschikken over de kracht om zich te verpoppen. Bij mensen gaat het er eender aan toe, alleen hebben mensen veel meer jaren nodig voor de

transmutatie, die ook veel grondiger is. Veel meer kracht vraagt zij, een veel hogere concentratie ook, vooraleer de pop eraan komt en uit de pop de engel komen kan, de serafijn, de cherubijn, de malachijn.

Het licht dat opwekt, zal ook het licht vanbinnen in de pop doen schijnen; de pop zal er dan uitzien als een glazen lamp met matte schilden en het glas zal smelten van de hitte, de schilden zullen schroeien. Het insekt — zo wordt voor de gelegenheid de mens genoemd — zal in het licht gaan zitten en verwonderd zijn dat het zo fel schijnt. Het zal zijn vertrouwde krant weer openvouwen en er in bladeren, zijn dunne wijsvinger zal over de regels glijden terwijl zijn nog schriële stem de berichten leest, en dat zijn de namen, alfabethisch, der insekten die vandaag verrijzen zullen. Dan zal het licht al wat doorschijnend is weer langzaam aan verduisteren en met nieuw vlees bekleeden en het uitgestrekte vleugels geven.

Ofwel, mijn beste, zal er helemaal niets gebeuren, en zal alles blijven zoals het nu eenmaal is: dood, en elke dag misschien nog een heel klein beetje doder.

6.

De verpopping is geen fabeltje, zo zegt de predikant en hij wacht geduldig totdat iemand hem gaat tegenspreken, iemand die zal beweren dat gedaanteveranderingen in poppen helemaal niet bestaan. Maar er is niemand die hem hierin zal tegenspreken: niet omdat men het niet zou aandurven hem tegen te spreken, maar omdat elkeen weet dat gedaanteveranderingen in poppen zich elke dag voltrekken. Elke dag immers, gaan ergens poppen open en komen daar wezens uit te voorschijn die er eerst helemaal niet in

zaten. Elke dag kan men getuige zijn van hoe wezens schijnbaar dood gaan en verkazen, half doorschijnend worden, glanzen, blinken en herboren worden. Wezens die eerst rondkruipen, onderaards, waar geen licht is te bespeuren en waar zij alleen maar ontevreden knagen aan de bittere wortels der planten, om zich dan eensklaps in te sluiten in een waas en als het ware te bevriezen zonder koud te zijn. Niemand die kan zeggen wat ze precies doen wanneer ze zo gelijk een laken liggen opgevouwen, jarenlang soms, of zelfs meerdere jaren, om dan ineens open te barsten gelijk een bot, de dekschilden van zich af te stoten, de nog natte vleugels open te slaan gelijk een parasol die in de zonnestralen in geen tellen droogt en kraakt en dan wappert in de westenwind, en daar stijgt het wezen dat eerst rondkroop in de onderaardse duisternis nu als een engel door de lichtdoorstraalde, zoete lentelucht ten hemel!

Niemand die beweren zal dat de predikant het bij het foute eind heeft, niemand die hem tegenspreekt. Een enkeling die nog nooit een engerling gezien heeft, en die niets afweet van bijvoorbeeld kevers, zal misschien twijfelen: hij zal het vragen aan een ander, en hij zal die ander op zijn woord geloven als die zal zeggen dat meikevers bestaan en dat ze eerst als wormen in de aarde leven, knagend aan de bittere wortels van de planten. Verwonderd zal de onwetende dan wel zijn, en misschien zal de ander het wonder dan gaan vergelijken met het wonder van het ei, dat hij wel kennen zal. Een ei, zo zal hij zeggen, is dat niet net een kei? Een steen? Wie het ziet liggen terwijl hij het niet eens kent, zal er niet aan denken dat men het kan eten, niet? Hij zal denken aan een steen: wat een mooie, gladde steen ligt daar, zo zal hij zeggen. Een witte steen, van kalk, ofwel een rood gespikkelde, een bruine. Als hij het ei ten-

minste al ziet. Maar die bijna ronde steen, hoe hard en onbeweeglijk die ook lijkt, gaat barsten op een dag. Gebroken schalen zien wij dan met middenin een donzig wezen dat alleen maar eten wil, groeien en tenslotte vliegen. Inderdaad, de stenen vliegen!

Sommigen zullen dat onzin noemen: vliegende stenen? Maar dat zijn helemaal geen stenen — zo zullen zij zeggen: dat zijn eieren! Edoch, wij weten het heel goed: of men die zaken nu stenen noemt of eieren, dat is slechts een kwestie van alleen maar woorden. De wijzen weten dat woorden wazig kunnen maken wat ooit helder was: of men dat ding hier nu een steen noemt of een ei, maakt helemaal niets uit en is alleen een zaak van woorden, klanken, vluchtige vormen in een ijle lucht. Woorden worden al te vaak gebruikt om het wonder weg te wassen, woorden zijn de handlangers der arrogantie.

Maar niet alleen de vogels leggen eieren: in feite doen alle wezens dat, die dieren heten, al dragen zij het ei totdat het uitgepikt wordt, binnenin zich mee. Wat uit het ei komt, noemen wij een jong, en als we heel goed kijken, zien we ook dat de ouder niets anders is dan de bolster van dat jong: de pop, het dekschild, de schaal, het vel, dat er afvalt en verdort, verpulvert. De mens is de bolster van zijn kind, en uit het kind dat bolster wordt, komt weer hetzelfde kind te voorschijn. Bijna hetzelfde en alvast een zeer gelijkend kind: het kind lijkt immers sterk op zijn bolster omdat het de zijne is. Het kind eet en groeit, leert spreken en heeft nauwelijks enkele — weliswaar belangrijke — woorden gezegd of het begint aan de buitenkant al droog te worden terwijl het in zijn eigen buik opnieuw in alle nattigheid ontkiemt: een ei dat zwelt en dat zich met de

bolster voedt en dat ook blij verwacht wordt door de moeder, zoals wij de bolster zijn gaan noemen. Het volume van het ei neemt toe, de bolster barst, het kind bestaat, het zal zich nu verder met de bolster voeden, en het doet dat via een kanaaltje aan de borst van de bolster die zich helemaal leeg laat zuigen, op laat eten, nadat de inhoud van het ei zelf verslonden is.

De mens hermaakt zichzelf vanbinnen in zijn lijf, wordt uit zichzelf herboren, eet zijn bolster op en herbegint: vanbinnen in zijn lijf herschept hij weer zichzelf, zwelt en doet de bolster barsten, eet ze op en zij verdort, en wordt begraven.

Zullen de bolsters dan herrijzen?

7.

"De verpopingen welke wij kunnen zien", aldus professor Vermeersch, "zijn geheel natuurlijke zaken: het zijn de transfiguraties van het ei."

Op "ei" ligt een tevreden klemtoon. Met een wilde handbeweging drijft de emeritus zijn nog zwarte manen naar zijn nek en hij gaat door:

"De enige, echte en natuurlijke herrijzenis, als gij dat dan toch *per se* zo wilt noemen, is de opstanding van het ei!"

Op "ei" ligt opnieuw een klemtoon, die nu wat waarschuwend aandoet:

"Het gen reproduceert zichzelf en is in die zin principieel onsterfelijk. Principieel, zeg ik, want iedereen weet dat, als de zon uitdooft, het met alle leven hier voorgoed gedaan is."

Op "gedaan" ligt weer een klemtoon en deze heeft een klank die een mengeling verraaft van wanhoop en van spot.

"Dat wat betreft de voortplanting!"

De geleerde neigt zich nu voorover, de ogen kijken van onder een enorm schedeldak in het auditorium rond, zij kijken beurtelings en vliegensvlug elk van de aanwezigen aan, en dan volgt er iets dat klinkt als een vloek:

"Maar daarmee is ook alles gezegd wat er over een leven na de dood gezegd kan worden! Bolsters komen niet op-nieuw tot leven — wàt trouwens zou de zin daarvan moeten zijn!? Bolsters zijn immers reeds wezens die zich hebben voortgeplant! Bolsters zijn reeds verzezen, met name in hun kinderen! En is dat dan misschien nog niet voldoende?!"

Daar gaan de graven... Daar gaat het sprookje van de op-standing op het einde van de tijden. Graven herbergen immers alleen maar bolsters van mensen en niet de mensen zelf: die moet men onder de levenden gaan zoeken. Maar blijft er dan geen mensje over in de bolster? Een oudje, een besje? Of dient elke ouderling dan abstractie van zichzelf te maken? Zoals de ambtenaar die na zijn pensio-nering door een jonger exemplaar vervangen wordt? Ik zie het de professor al verkondigen: "De opvolging van de ambtenaren wordt geregeld en is een geheel natuurlijke zaak: oude ambtenaren worden vervangen door nieuwe, en in die zin is de ambtenaar als zodanig dan ook onsterfelijk. En volstaat het dan niet dat hij vervangbaar is door een exemplaar dat alles heeft ingestudeerd wat voor zijn taak vereist wordt? Oude ambtenaren komen niet opnieuw in

circulatie — wat zou trouwens de zin daarvan nog kunnen zijn!? Oude ambtenaren werden immers reeds vernieuwd, namelijk in hun leerlingen, die hen opvolgden! Volstaat dat dan niet? Het beroep reproduceert zichzelf en is in die zin onsterfelijk. Dat is alles wat men uit de kan kan halen."

Maar wat er in de kan dan achterblijft, is een volwaardig mens, zeg ik: geen bolster en geen velletje, geen afgedankt omhulsel, geen weg te werpen pop, geen lege jas doch een volkomen mens. En die ontsnapt niet aan de put. Ook niet het kind dat uit hem is ontsproten. En ook niet het kleinkind of het achterkleinkind: allen hebben zij een tijd, en als die tijd op is, dienen zij zich genetisch vernieuwd te hebben, zoniet zullen zij zéker niet ontsnappen aan de dood. De voortplanting is zoals een trein die in een afgrond rijdt. De ene wagon na de andere stuikt naar beneden en valt daar te pletter. En telkens net als de laatst overgebleven wagon over de rand van de afgrond glijdt, verlengt de trein zich met een nieuwe die net op tijd nog uit de laatste voortspruit. De voortplanting is bijgevolg zoals een lintworm welke afgestoten wordt, doch die alvorens te verdwijnen ervoor zorgt dat hij een schakeltje of twee heeft nagelaten bij zijn gastheer. De voortplanting is niets anders dan een hardnekkige tegensparteling zoals van een gladde paling: een vlucht uit de greep van de dood, gedoemd om zich tot in de eeuwigheid te herhalen omdat ook de dood niet ophoudt naar zijn prooi te grijpen totdat hij die verslonden hebben zal.

En telkenmale — miljoenen en miljarden keren — wordt een mens achtergelaten, een oudje meestal, alsof die er in het ontzaglijke spel van reproductie helemaal niet meer toe doet.

8.

De voortplanting geschiedt in de klauwen van de dood, en zij is rapper dan de dood — althans voor heel even. Achteraf betaalt hij die zich meent voortgeplant te hebben natuurlijk het gelag, want hij is niet zijn eigen kind geworden, al *gelijkt* het kind wel wat op hem, bijna genoeg om hem op zicht als de verwekker te kunnen bestempelen.

"Kijk", zo zegt men: "Dat is de ouder van dat kind, het kind gelijkt op hem of op haar zoals twee druppels water op elkander lijken".

Edoch bij die gelijkenis blijft het dan ook: het kind gelijkt op de ouder alsof het diezelfde ouder was, maar dan 'teruggekeerd'. Maar wat een grap! Hoezeer het kind ook op de ouder lijkt: de ouder is zijn kind volstrekt niét geworden, hij blijft gewoon achter in zijn eigen vlees. Zijn eigen vlees dat harder wordt en taaier, droger ook, zoals een omhulsel verdroogt, totdat alle leven eruit weg is en het gelijk een dor blad in de herfsttijd achterblijft: een pop die reeds haar vlinder heeft gebaard en aan het licht heeft prijsgegeven, terwijl zijzelf nu neergelaten worden zal in 't donker van een tombe, onderaards en met een zware marmeren steen er bovenop.

"Maar kijk toch eens hoe mooi!", zo zeggen de schaarse stemmen die nog eenmaal het graf bezoeken: "Hoe mooi toch dat versje", zo zeggen zij, als ze kijken naar de zerk. De zware steen zelf zien zij niet meer: het versje, dat van een beroemd dichter is die nu op *Père-Lachaise* ligt begraven onder een vers van weer een andere poëet, heeft hem aan het zicht onttrokken. Het ware ook niet goed dat de aandacht zou gevestigd worden op de steen en op zijn

zwaarte. En zijn bedoeling uiteraard, die geen andere kan zijn dan te verhinderen dat wat in deze put ligt, daar ooit nog uit weg zal komen. Ach zo, verlangen wij naar de opstanding?! Het lijkt er veeleer op dat wij haar vrezen!

De hele ceremonie is er trouwens op gericht om de dode te doen rusten: "requiem aeternam" — eeuwige rust — is wat gevraagd wordt voor de overledene. Tevens wordt hem de opstanding beloofd op 't eind der tijden. Beloofd, daar heb je 't al, en waarom hem uitgerekend dit beloven, als het niet was om hem zolang koest te kunnen houden? In menige cultuur worden de doden ritueel verjaagd. Alle mogelijke redenen om terug te keren worden aan de voorzaten ontnomen en zij krijgen voedsel mee, geld voor het transport ter plekke, dienaren en huisdieren. Op allerlei manieren tracht men er verder voor te zorgen dat zij het noorden kwijt raken die op weg naar het hiernamaals zijn, zodat ze die weg nooit meer terug zullen vinden. Zeer gevreesde doden werden ooit geblinddoekt, gekneveld en zelfs een tweede keer gedood als waren zij vampieren: met een houten spies doorheen het hart.

9.

Een spies doorheen het hart kreeg ook het Lam. Men zegt dat dit zo de gewoonte was, maar men kan ook vermoeden dat zijn moordenaars vreesden dat zij hun koning niet goed dood hadden gemaakt. Hoe dan ook had men toentertijd wel alle redenen om voor een of andere vorm van wraak te vrezen, want van het Lam wordt nu nog steeds gezegd dat het volstrekt onschuldig was — en is.

En dat moest ook zo zijn want, zoals we allen weten, moest dit offer dat de schuld van gans de mensheid uit zou

boeten, blank zijn. En wat voor schuld lag of ligt er dan op onze schouders, zult gij vragen? Maar dat is nu precies wat hier ter discussie staat: de mens, elke mens, is hoe dan ook schuldig en zéér schuldig — anders zou hij niet zomaar op 't einde van zijn kortstondige bestaan voorgoed verdwijnen in een put!

Aan het sterven zelf is niets meer te verhelpen, ook niet in het nog veel oudere verhaal van Doornroosje. Maar de dood kan wel *omgebogen* worden, bijvoorbeeld tot een lange en diepe slaap waar men op tijd en stond uit opgewekt zal worden. Tenminste als men eerst van alle schuld werd witgewassen. Precies met dat doel werd nu het Lam geboren, dat aan de wereld sinds vele duizenden jaren was beloofd. Een onschuldig Lam wilde uitboeten wat geen mens op eigen kracht betalen kon. En deze Redder kon uiteraard niemand anders dan de Godheid zelf zijn. Was Hij de Godheid omdat Hij het deed, of kon Hij het doen omdat Hij de Godheid was? Wie zal het zeggen! Maar nu komt de vraag bij uitstek.

Wie was de schuldeiser dan, als het niet de Godheid zelf was, tegen wie de mens gezondigd had? Geheel terecht is deze vraag, want hier stuit men onvermijdelijk op een onwelsprekendheid die de katholieke soteriologie — zoals de verlossingsleer nu eenmaal wordt genoemd — de das omdoet. Immers, is het niet de Godheid tegen wie wij gezondigd hebben en bij wie we in het krijt staan? Welnu, hoe dan kan de Godheid enerzijds eisen dat deze schuld wordt uitgeboet en, anderzijds, er zelf voor opdraaien, of tenminste: hoe kan Hij dan zijn eigen Zoon opzadelen met dat kwalijke karwei?

Ik stel de vraag niet onbezonnen of vanuit een lust tot spotternij: een en al ernst is ze mij, precies omdat hier de ganse stelling die het gebouw ondersteunt van onze redding zelf, aan het wankelen gaat en dreigt in elkaar te zullen zakken. En bespeurt men daar de duivel niet, tussen het ijzer van de stellingen? En wat komt hij hier dan nog doen?

10.

"Gij probeert u te verbergen, maar ik zie u wel zitten!", zo riep ik hem toe, ofschoon ik hem helemaal niet zien kon: alles wat ik van hem zag, waren enkele lichtflitsen op de metalen buizen waarmee de ganse stelling daar in elkaar gedraaid stond rond de oude torens van de burcht die het geheim beschermt waarvan wij leven.

"Ik zie u wel!", zo riep ik opnieuw, al wist ik ook wel dat het niet in de macht ligt van een mens om een engel uit te dagen. In tegenstelling tot de mens, die sterfelijk is en die behalve een geest ook nog een lichaam heeft dat van stof en as gemaakt is, is een engel volstrekt onsterfelijk geschapen en tevens volkomen geestelijk van aard. Hij heeft geen lichaam, is principieel onzichtbaar en ook in geen enkele zin gebonden aan de beperkingen die de stof ons, mensen, zozeer oplegt.

Hij antwoordde niet, zoals ik trouwens had verwacht, en ik begreep dat ik nu alleen maar kon gaan zitten wachten totdat hij zelf gebeurlijk zou beslissen om te spreken. Mijn bedenking bij de katholieke verlossingsleer was tenslotte niet niets, en ik voelde ook allang aan dat de duivel zelf met de onmacht van dit argument te maken had.

Ik ging dus zitten, beneden aan de stenen wallen van de burcht, een beetje uit de tocht, een beetje in de zon, en daar liet ik mijn ogen rusten op het water dat de burcht aan alle kanten omvloeit. Ik had niet meer de tijd om stil te staan bij de vraag die nu heel plotseling bij me opkwam, namelijk hoe ik daar ineens gekomen was, over het water, terwijl dat toch zwart was en diep, en er nergens een schuit was te bespeuren — ik had niet meer de tijd om stil te staan daarbij, omdat hij, rapper dan de bliksem, ineens aan mijn linker zijde stond.

Heel fel scheen het zonlicht in het water dat nu in één grote schittering veranderde, en het was in dit tegenlicht dat ik hem aanschouwde, zodat ik nauwelijks iets van zijn persoon kon zien — tenminste in de mate dat hij zich kenbaar maakte in een zichtbare gedaante. Een ijzige wind gierde plotseling langs de oude stenen van de wallen en hij blies wild doorheen de ijzeren buizen van de vele staketsels waarop rammelende planken trommelden, te betreden voor het onderhoud en het herstel van dit bouwwerk door de kerkvaders en de clerici, en ik begreep dat het middels het samenspel van al deze geluiden was, dat de klank tot stand kwam van zijn stem, toen hij er plotseling uitbracht, in één adem:

*"Dieper dan u werd verteld
is de bodem van de put
waarin alles neervalt
wat ooit het licht zag.
Verder van elk trachten
is de redding nu verwijderd;
veel te kort zijn alle armen
om zijn uitgestoken hand te grijpen.*

*Aanschouw de burcht van het geloof:
alleen ik hou hem nog recht!"*

11.

Zijn woorden gingen doorheen mijn gebeente, zij deden de stellingen trillen en bliezen noten uit de winderige, stalen buizen. Orgel van de hoogmoed, ik zou het niet weten, orgel van de wanhoop misschien, orgelpijpen, zuivere pijpen van de dood, zoals de dichters rijmen: zijn woorden, zij vergingen in een gehuil dat wel van verre wolven leek, vanuit achter hoge wolkengevaarten verscholen wouden. De burcht uit zandsteen, wit in de zon, in zijn metalen harnas gekneld, geknield bij het water, middenin de vergeetput, en aan het klavier de grootste geest sinds het begin der tijden: organist Lucifer, de drager van het licht, de stadhouder van alles wat zichtbaar en onzichtbaar is in het grote firmament.

Mijn gebeente trachtte zijn woorden te analyseren, ik had tenslotte alle tijd van de wereld. Ik dacht na, en herinnerde me plotseling hoe Augustinus worstelde met het probleem van het kwaad: eerst geloofde hij, volgens Mani, in twee goden: de ene verklaarde de oorsprong van het goede, de andere die van het kwaad. Maar elke theoreticus droomt van een verklaring vanuit slechts één beginsel, en om daartoe te komen, had Augustinus niets anders te doen dan het kwaad gewoon te *ontkennen*. Geen geniale geest, zoals de kerk hem die toeschreef omdat hij het kwaad verklaarde als louter een "tekort aan het goede", maar ordinair negationisme vormde de grondslag van zijn leer!

Maar nog erger is dat Augustinus iets belangrijks over het hoofd zag: viel er immers nog vóór de zondeval geen

kwaad te bespeuren? Want waar kwam de hoogmoed vandaan die de eerste mens tot ongehoorzaamheid bewoog? Als Augustinus beweerde dat het kwaad een tekort is aan het goede, ontstaan door de zonde, en dus opnieuw door een kwaad, dat op zijn beurt een tekort was aan het goede, dan was het kwaad reeds in het paradijs aanwezig. Waar dan?

Bij de gevallen engelen, zo zegt de kerk, maar is het geen gemakkelijksoplossing om wat misloopt rap-rap in de schoenen van enkele misschien argeloze schepselen te schuiven? Arme Lucifer, die nu maar voor eeuwig moet branden voor de schuld van alle zonden van de wereld! En dat voor verduistering van de flaters in een kerkleer!

Zoals het boek Job verhaalt, was ook Lucifer één van de zogenaamde "zonen Gods". De rol die hem blijkbaar is toebedeeld, vertoont bijzonder veel gelijkenis met die van een andere zoon Gods: de Christus die, als onschuldig Lam van God, alle zonden van de wereld op zich nam om zo de wereld van de ondergang te redden.

Zijn Christus en Lucifer dan één en dezelfde? Heeft het geloof van de kerk, de ene ware God weer in twee stukken gescheurd welke elkaars tegendelen zijn, zoals dat bij Mani of bij Zarathoestra het geval was? En is het ons verboden om hierover vragen te stellen, op straffe van de algehele instorting van de steeds gammelere burcht van het geloof? Licht in de laffe navolging van dit geheel oneerlijke verbod dan het soelaas van een kerk die zodoende schaamteloos blasfemisch is? En weer hoorde ik zijn woorden in de winden gieren:

"Aanschouw de burcht van het geloof:

alleen ik hou hem nog recht!"

12.

Aan mijn rechter zijde hoorde ik plotseling een andere stem. In tegenstelling tot de stem van de duivel, klonk deze stem helder en kalm en zij zegde mijn naam. Ik durfde niet opzij te kijken, maar luisterde aandachtig naar wat zij te zeggen had.

"Geloof toch niet wat hij u in uw oren blaast!", verzuchtte de stem, en er lag iets van verachting in die klanken. "En heb toch geen ontzag voor die burcht: het is een zandkasteel!"

Ik bekeek de hoge wallen, de witte steen, de dichtheid van de harde muren en toen zag ik, hier en daar, schietgaten in de hoge torens.

"Is de burcht dan geen symbool van het wantrouwen?", zo vroeg mij de stem aan mijn rechter zijde, en zij ging door met spreken; kalm en zacht en niet te snel sprak zij, het ene woord na het andere, en ze liet me de tijd om alles goed te overdenken:

"Vele kamers zijn er in deze burcht, kasteelkamers met dikke muren. Ze beweren veiligheid te bieden, maar ze zijn koud en wak en doen de adem aan de longen kleven, ze zorgen voor een kwalijke hoest, een ademziekte. Heb je hem dan nog niet horen hoesten?"

"De duivel?"

"Ja, de duivel hoest."

"En wie zijt gij, als ik mag vragen?"

De stem beantwoordde deze vraag niet meer, zij leek mij ineens te hebben verlaten. En ik keek rond, de woorden die zij gesproken had indachtig.

De hoge, kalken muren: ze verborgen duisternis en kilte; stenen laten het licht niet door en wit weerkaatst de warmte van de zon. Ik begreep dat achter deze dikke muren alles doffe ellende zijn moest. Schietgaten om vijanden te maken, en bijgevolg ook weinig licht. Een ophaalbrug, een diepe wal met koud, zwart water, waarvan geen ziel levend de overkant bereikt. Het geheel zat bovendien gedrongen in dat ijzeren geraamte, dat rammelende harnas van metalen stellingen en buizen, dat als een orgel dienst deed als de heer des huizes de winden te baat nam om te huilen.

"Luister maar niet naar hem" — de stem was daar terug — "Luister niet naar de slang als zij zichzelf een zoon van God noemt en als ze suggereert de gelijke van het Lam te zijn dat de zonden van de wereld uitboet! Elk menselijk schepsel kreeg van God verstand, en kan voor zichzelf becijferen dat de leer van de duivel die zich voor de Christus uitgeeft, zichzelf tegenspreekt!"

"Het is waar, dat het absurd zou zijn indien God zelf zou uitboeten, in de plaats van de mens, wat de mens aan Hem verschuldigd was", zo herinnerde de stem mij aan de bedenkingen die ik eerder maakte bij de kerkleer: "die theologie is duivels: zij rekent immers alleen maar met de wraak!"

Er was een donderslag bij heldere hemel.

"Ga maar kijken in de burcht", zegde de stem, "en ge zult zien: wat daar gebeurt, schuwt het daglicht sinds de grondvesting van de wereld, het is één en al reglement; één en al koele, doodse fysica!"

Opnieuw weerklonk een donderslag bij heldere hemel.

"Natuurwetten: ze zijn door de duivel gemaakt, en wie ze bewondert, vereert de satan! Of is er dan medelijden in de verre sterren? Waar is het mededogen van de zon die alles verschroeit waar ze met haar vlammen bij kan? En houdt het water dan op met stromen als bij ontij ganse dorpen van de kaart worden geveegd, als uitgestrekte handen in het ijle grijpen en als kinderlijkjes opgezwollen wegdrijven naar de grote zee? En zeg mij: waar opent zich de aarde om de doden er weer uit te laten!? Heeft het lichaam ooit medelijden met zijn ziel gehad als die in nood verkeerde en in doodsangst de keel werd gesnoerd als de laatste adem daar was?! Ik zeg u: de natuur heeft geen hart, zij is een verminkt paradijs, een kosmos herleid tot een gigantische machine die alleen naar regels luistert, koude regels en formules, getallen, algoritmen! De natuur is van de duivel!"

"Uiteraard zou het waanzin zijn indien de Godheid uit zou boeten in de plaats van de mens, wat deze laatste aan Hem verschuldigd is! Of zal uw goede buur dan de drie goudstaven aan zichzelf terugbetalen die gij hem verschuldigd waart? Er is geen sprake van dat de mens in het krijt staat bij zijn Schepper! En ook bij de duivel staat hij niet in het krijt... al is dit vanzelfsprekend wel wat het monster dat zich God waant, aan de mens wil laten geloven!"

"Het Lam hoeft helemaal niets uit te boeten in de plaats van de zondige mensen", zegt de stem: "Dat fabeltje over de boete verbloemt slechts de onzin van de wraak, die het wapen van de duivel is, het vuur dat zich vanzelf vernieuwvuldigt eenmaal het is aangestoken. Het enige wat het Lam doet, is lijden."

"En waarom moet het lijden?", vroeg ik aan de stem.

"Het lijdt uit zichzelf", antwoordde de stem: "Het lam lijdt omdat het zijn natuur is. Het is de natuur van de liefde dat zij lijdt als zij ergens een tekort aan liefde waarneemt".

De stem was ineens weg. Ik bekeek de burcht. Zwaar, hard en koud stond hij daar, onbereikbaar in het zwarte water. Met de zon erop geleek hij nu wel op een kristal, geometrisch van vorm, perfect symmetrisch, uitgecalculeerd op grond van hogere wiskunderegels, een stelling op zichzelf, met stellingen omkranst, het bewijs van zijn eigen waarheid vormend.

"Ooit zal hij worden neergehaald", zo sprak de stem opnieuw, "op het einde der tijden, om de wereld te verlossen van zijn tirannie. Zoals trouwens ook alle mensen worden verlost van zijn tirannie, als het einde van hun eigen tijd gekomen is."

Ik wist dat de stem doelde op de burcht van het lichaam en op de verlossing die de dood is. Is het lichaam immers geen burcht naar het voorbeeld van de kosmos, en zijn het niet dezelfde doodse regels van de meedogenloze Luciferiaanse natuur die zowel de sterren doen draaien als de hoofden van de mensen? Maar toen ineens, stak er een

dichte mist op, en alles verdween erin, en er schoot niets
meer over om nog te zien.

Extase

Een video van een Johann Sebastian Bach's *Goldberg Variationen* spelende Glenn Gould op het internet nodigt uit tot een korte meditatie met zonlicht, grafiet en papier, waarbij men een enkel beeld uit dat festijn tracht vast te leggen. De muzikale figuren zijn innemend zonder meer — blauwdrukken van cherubijnen — maar toch staan Bach's *Variationen* blijvend in de schaduw van het *Hexachordum Apollinis* van Johann Pachelbel, Bach's voorganger en — via diens oudste broer — eigenlijk zijn ongeëvenaarde leermeester, wat men er ook van zegt. Toen Pachelbel stierf, was de grote Bach tweeëntwintig jaar en in het witte licht van Pachelbel klinken de kleuren van Bach soms nodeloos complex. Maar tegelijk moet worden erkend dat ook in die complexiteit een onovertroffen eenvoud schuilgaat die doet denken aan de simpliciteit van

sneeuwkrystallen. Geen twee componisten zijn gelijkender dan Pachelbel en Bach en tegelijk zijn er geen twee die onderling meer verschillen, maar dat heb je nu eenmaal met wie of wat zich boven al het vergelijkbare verheffen.

Glenn Gould — andermaal de incommensurabiliteit zelf, maar dit keer in het wezen van de pianist — speelt *Goldberg Variationen* alsof het een compositie van Pachelbel betrof, en wel de hoger genoemde, en zo komt zij warempel op een nimmer geëvenaarde wijze tot haar recht. *Hexachordum Apollinis* kan immers evengoed op pianoforte worden gespeeld, *Goldberg Variationen* op harpsichord, clavichord of orgel — muziek met eeuwigheids-waarde is tijdloos en onttrekt zich aan haar instrumenten. Maar zonder de geniale uitvoerder bestaat zij niet: Glenn Gould is welhaast even onvervangbaar als Bach zelf en, als de tekening geslaagd is, zal zij ook laten zien waarom: de pianist staat in verbinding met de componist via het wonder van de extase.

Extase — van het Griekse *ékstasis* — wijst op een buiten zichzelf treden van de mens. In vervoering maakt de ziel zich van het lichaam los, zij het voor een korte tijd: zij bevrijdt zich van de beperkingen van de stof en zij gaat op in dingen van meer geestelijke aard. De kunst, en bij uitstek de muziek, zijn uitnemende werktuigen om zich los te wrikken uit de kerker van de stof — het zijn voertuigen naar hogere regionen. Men doet soms geheimzinnig over extase en over de daarmee gepaard gaande paradijzen, en er zijn zelfs tijdperken in de geschiedenis die dermate materialistisch zijn dat ze het bestaan van die ervaringen zelfs gaan ontkennen, ofwel herleiden ze die tot een simpele kwestie van chemie. Maar elkeen ziet het oneigenlijke van

dat reductionisme in van zodra hij bedenkt dat muziek veel meer is dan de tekens van het notenschrift waarin zij wordt vastgelegd. Men doet vaak geheimzinnig over extase — ten onrechte want zij is helemaal geen uitzonderingstoestand. De waarheid is dat de mens in feite zo gemaakt is dat hij helemaal ongeschikt is om al was het slechts één ogenblik niét in extase te zijn.

De mens die spreekt, is in extase; wie luistert, wordt vervoerd door wat hij hoort: door wat een ander zegt, ofwel door de geluiden van een waterval, een onweer of een woud op het middaguur. De engelen schilderende Chagal is in extase, Claude Debussy die *Prélude à l'après-midi d'un faune* componeert, is buiten zichzelf, Auguste Rodin die uit een steen een vorm kapt die niet alleen een mens van vlees en bloed suggereert maar bovendien een mens die dieper denkt dan wie hem aanschouwt, is een boven zichzelf geëxalteerde kunstenaar en de Franse Provence is voortaan en onomkeerbaar omgetoverd in de vibrerende akker Gods die de 'povere' Vincent Van Gogh, recht uit zijn extase, op zijn doeken neerschildeerde.

Gelijk Vaslav Nijinsky, wiens voorgeslacht in de straten en op de pleinen van het Tsaristische Rusland om den brode danste en ook om de kou te overwinnen, plots werd opgemerkt door een van deze edellieden die zag dat de jongen niet zomaar sprong doch door de luchten van de steppe vloog, zo ging er een rake vonk van de extase van Glenn Gould op zijn ontdekker over; zo ook heeft ooit de extase van Bach, Glenn Gould in brand gezet en aan het dansen; zo deed de vervoering die Pachelbel uit zichzelf wegtrok, de vingers van Bach jubelen — zoals een vuur dat immer

wijder branden wil en dat van geen ophouden weet — een vuur waarvoor geen bluswater bestaat.

Extase is het waarvoor al diegenen nog in leven willen blijven die aan hun bed gekluisterd zijn en die zich nauwelijks nog roeren kunnen: zolang zij leven immers, kunnen zij buiten zichzelf treden, het zieke en stervende lichaam verlaten, zweven, muziek horen en kleuren dromen. De extase zoeken mensen in concentratiekampen op, en arbeiders op werkvloeren, jongeren in duffe scholen en kazernen, zeevaarders en woestijnbewoners, sterrenkijkers en wiskundigen, ontdekkingsreizigers en metselaars, fabri-

kanten van knoopsgaten en borduursters van kazuivels van kardinalen, glasraamontwerpers in kathedralen...

Misschien is het tenslotte wel de extase waarin alles overgaat dat opgeleefd is, uitgeteerd, verbrand, verbruikt, tot niets herleid dan nerven en kristallen, overschot van al het weggeteerde leed. Misschien is de doodse stilte wel de extase van de muziek zelf; misschien is de volstrekte onbeweeglijkheid — het stolsel van het levensbloed — de lang verwachte dans der dansen. En misschien is er geen mimiek die smeken kan zoals het dodenmasker dat, te laat maar beter te laat dan nooit, om redding roept als reeds zijn meester is vergaan. Misschien is de algehele ontbinding van de stof broodnodig voor de verlossing van de laatste druppel bloed — wie zal het zeggen!

Verbloemingen

'Eufemisme', zo klinkt het meer geleerde woord voor 'verbloeming', en iets verbloemen doe je wanneer je het een beetje fraaier omschrijft of voorstelt dan het in feite is: je plaatst het als het ware tussen de bloemen, en dan ziet het er warempel ook veel beter uit.

Er is niets mis met verbloemingen, tenminste als zij niet bedoeld zijn als bedrog, maar veeleer dienen om onszelf en anderen te behoeden voor de abrupte waarheid die wel eens nodeloos shockerend kon zijn. Zo acht men zichzelf of iemand van de zijnen veeleer een werkzoekende dan een werkloze, men verkiest te zeggen 'onverstandig' waar men bedoelt 'stompzinnig' en wanneer ergens de kakkerlakken kermismissen en de kamers met rattenkeutels liggen bezaaid, dan zegt men liever dat men op die plaats niet bepaald van de vloer kan eten.

Het begint eigenlijk al van bij de geboorte, welke een bijzonder pijnlijke, bloederige en gevaarlijke belevens is, zowel voor moeder als voor kind als voor alle andere betrokkenen, want aan baren is er niks gezonds of moois. Men spreekt niet over weeën, pijn, angst, bloed, navelstrengen en moederkoeken, het infectiegevaar waarbij moeder en kind soms het leven laten en wat al niet meer aan mistoestanden en aan kwalen: men zegt dat een nieuwe telg het levenslicht gezien heeft en de beschrijvingen van het geluk dat nu alle betrokkenen te beurt valt, lijken wel onbegrensd. Allerlei versnaperingen luisteren het feestgebeuren op, gaande van zoete suikerbollen tot dieneetjes met Champagne, en ook heuse gedichten in veel-

kleurendruk geïllustreerd en talloze andere, schattige cadeautjes.

Een kind dat geboren wordt, is helaas niet aan de wereld waar het in terecht komt, aangepast, en dat vormt eigenlijk een volgend, groot probleem, dat in feite de tijd en de krachten van alle betrokkenen gedurende de rest van hun bestaan naar zich toe trekt en uitput. Voor de voeding en de opvoeding van elkeen moet levenslang worden gezorgd, en ook die termen zijn verbloemeningen want eten is duur en naar het schijnt ook zelden gezond, en vaak vormt reeds het naar binnen werken van het dagelijkse rantsoen een probleem apart: men heeft geen trek omdat men ziek is, men kampt met etterende ontstekingen op de lippen, de tong, de amandelen, de huid, het verhemelte, het tandvlees, de tanden, de slokdarm, de maag en ga zo maar door. Edoch, wij spreken liever niet over al die kwaaltjes en pijntjes en we hebben ook geen aparte woorden om deze waaier van kwellingen te beschrijven, we houden het bij dat ene, domme woord: pijn. Al het kwaad wordt met dat ene woord beschreven, en vaak wordt ook dat nog eens verbloemd en zegt men niet dat iets pijnlijk is, maar dat het niet prettig aanvoelt of dat er gewis aangename dingen bestaan.

Daarentegen hebben we wel een quasi eindeloze lijst van benamingen voor een even eindeloos assortiment van specialisten, geneesmiddelen en therapieën. Het volstaat dat men eens een rondgang maakt in een kliniek om zich ervan te vergewissen dat tegen elke kwaal wel een kruid is gewassen, want in hoeveel partikels het menselijk lichaam ook wordt opgedeeld: voor elk mogelijk gebrek aan élk

van die partikels bestaan speciale zorgen en een gamma aan passende medicijnen.

In een nieuwsuitzending op televisie worden beelden getoond van uitgemergelde mensen ergens in een heel ver land (en wat denkt u van de benaming 'ontwikkelingsland'?) waar men van hieruit wel eens op vakantie pleegt te gaan. Magere mensen die in een voor ons onverstaanbaar taaltje brabbelen, mensen gekleed in lompen en ook mensen die er alles behalve bedreigend uitzien maar die zelf wel bedreigd worden: door de honger, door de kou en ook nog door clusterbommen en kogels. Zij troepen om de TV-reporters heen — echte reuzen naast die levende lijken. Een van de reporters houdt iemand een microfoon onder de neus en vertaalt wat die jammerende massa uitroept: "Voedsel, beste kijkers, dat is het waar de mensen hier om vragen, want de voorraden raken uitgeput en de aanvoer wordt bemoeilijkt door de strubbelingen van de opstandelingen die de wegen blokkeren in het binnenland." Aan het slot van de reportage zegt de journalist zijn naam en geeft hij 't woord aan zijn eveneens bij de naam genoemde collega in de studio. Maar van de namen van de geïnterviewden in dat verre land wordt niet gerept, alsof zij er helemaal geen namen droegen, alsof zij geen mensen waren — zij vormen immers geen bedreiging en het volstaat warempel hen te voederen opdat zij rustig zouden zijn. In de daarop volgende show zetten gigantische, fluorescerende getallen op een podium vol vedetten onze ongeremde vrijgevigheid in de verf en ook zet zich nog een rijtje politiekers in de bloemen, zwaaiend met cheques van duizend euro en aldus alle miserie in één klap verbloemend met iets dat zichzelf verschuilt onder de benaming 'generositeit'.

In een dagdroom gelijkend op deze welke destijds Godfried Bomans' Erik — uit diens *Erik of het kleine insectenboek* — te beurt moet zijn gevallen, viel mijn oog bij het milieuvriendelijke wegkieperen van de resten van een rijkelijk middagmaal achter in de tuin, op een klein zwart torretje dat centraal op de mesthoop klaarblijkelijk volop zat te genieten van de zon. Op een zwart, dor blad was het gezeten, drijvend op een kuip vol stront, maar met het hoofd geheven alsof het voor een grootse, edelmoedige beslissing stond. Het richtte ineens het woord tot mij, en sprak: "Hey daar, Mik-Mak, of hoe je ook heet: kom maar niet te dichtbij, want alles wat je hier ziet, dat is van mij, als je dàt maar weet: de drek, inclus de scheet die je net hebt horen bulderen alsof Thor zelf zich een gat in de luchten beet!"

Ik keek beter toe en schrok van de messcherpe schilden op het pantser van dit minuscule schepsel Gods dat niettemin ijdeler bleek dan iemand van onze eigen soort kon dromen. Een pekzwart pannendak bezaaid met vreemde antennes: daarmee leek het ding wel overdekt te zijn, al mocht ik gewis niet zeggen 'ding' en diende men het schepsel aan te spreken met mijnheer, mevrouw, of misschien wel Hare Hoogheid, Monseigneur.

"Zeg maar Jaap", zo kwam het torretje eensklaps mijn verbijstering tegemoet en het trok zowaar zijn das wat losser, ging languit in zijn bureaustoel achterover liggen en hield mij een kistje gevuld met Havanna's voor: "Ikzelf ben gestopt, maar geneer u niet, ze zijn vers overgevlagen uit Cuba, betere vind je niet!" En toen ging Monseigneur zo-
waar aan het dichten:

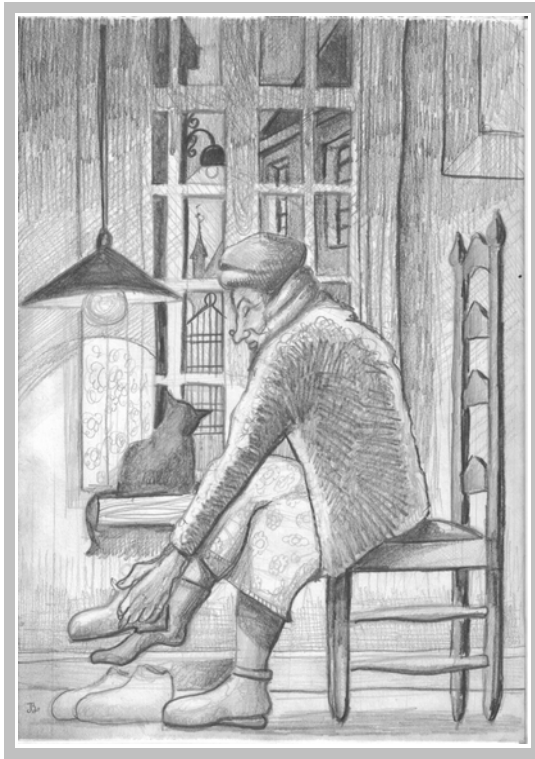
"Ein voller Becher Weins zur rechten Zeit

*ist mehr wert, als alle Reiche dieser Erde!
Dunkel ist das Leben, ist der Tot!"*

Aldus citeerde hij zangerig de grote Li-Tai-Po en hij graaide naast zich in de zwarte plas en schepte mij er zodoende een kroes van vol die ik door al die tralala nu bezwaarlijk nog weigeren kon, en zo zette ik tenslotte een beker gevuld met aal aan mijn lippen en sprak ik plichtsmatig van de pracht en praal waaraan ik niet kon tippen.

En zo vergaat het menigeen die alsmaar wil verbloemen, want hij verbloemt zijn eigen ondergang: hij gaat de dood zelfs roemen, en 't eeuwig leven waarbij vergeleken — volgens hem — 't armtierige bestaan in dit weeë tranendal rustig naar de maan mag gaan.

De Laatste Reis

Zij was omstreeks tweeëntachtig toen het begon, en het ging snel. Op een morgen was zij opgestaan, veel vroeger dan gewoonlijk, want zij bleef meestal op haar kamer tot dat mijn vrouw en ik op waren, en zij was druk doende in de keuken die zij tot dan toe als het terrein van mijn vrouw had beschouwd, en die zij slechts betrad om te helpen af-drogen bij de vaat, waartoe zij altijd eerst de toelating vroeg. Nu lagen wij nog in bed en werden wij voortijdig

gewekt door het alleen in de volstreekte stilte hoorbare geluid van stromend water doorheen de leidingen en het rammelen van ijzeren pannen, stenen borden en glazen. Mijn vrouw wilde meteen opstaan om te kijken wat er was, maar ik weerhield haar daarvan, en zei: "Laat haar begaan", omdat ik al gemerkt had dat zij veranderd was de jongste dagen, die misschien wel haar laatste zouden zijn, zo kwam het heel even bij me op. Want voor een mens de geest geeft, wil hij de zaken op orde hebben — zo heb ik het altijd horen vertellen en ook menigmaal zelf zien geschieden.

Wij wachtten dus nog een poos, maar stonden ten slotte toch een ietsje vroeger dan gewoonlijk op. Terwijl ik me schoor, hoorde ik glas breken, wat een reden was om te gaan kijken, en toen ik in de keuken arriveerde, zag ik tante met het vuilblik en de borstel in de weer terwijl zij riep: "Kom niet te dicht want er ligt glas hier, ik ben zo klaar!"

Zij zag er opmerkelijk jong uit, bloosde vurig en had haar haren in een dikke vlecht gekamd zoals toen zij nog een schoolmeisje was, zo wist ik van de foto's uit haar album. Om haar jurk had zij een glanzende zwarte kiel geknoopt en aan haar voeten droeg zij haar beste zondagse schoenen. Van haar reuma was blijkbaar geen spoor meer te bekennen zoals zij nu tekeer ging: zij leek vol van energie, net zoals iemand die haastig nog de koffers pakt vooraleer op reis te gaan.

Toen het glas was opgeruimd, zei ze dat ik verder mocht komen. Ik zag dat ze al koffie had gezet en brood gesneden had, en nadat ze mij een bord en een kopje had voor gezet, deed zij verder met het werk waaraan ze bezig was: ze schrobde de kastdeuren met zeep en met water tot ze

blonken, en liet zich in deze bedrijvigheid niet afleiden door mijn aanwezigheid. Mijn vrouw verscheen, wisselde met haar een goedemorgen, stond een poosje te kijken naar haar bedrijvigheid en wilde toen iets zeggen, maar zij hield zich in, ging zitten en at mee.

Nog voor we gegeten hadden was tante klaar: zij maakte haar zwarte schort los, vroeg aan mijn vrouw haar eventjes te willen helpen met het opspelden van haar haren, "want ik moet er goed voorkomen vandaag", zei ze: "een oude kapelle moet versierd worden!"

En toen dat werk erop zat, ging zij terug naar haar kamer waar zij nu lange tijd verbleef, zo te horen rommelend in haar kleerkasten en haar schuiven om zich op te kleden. Na een poos kwam zij terug met in de handen twee paar schoenen, een paar witte en een paar zwarte, en zij wendde zich tot mijn vrouw en vroeg welke zij dan aan zou trekken voor de tocht:

"Men zegt altijd dat het maar een boogscheut hier vandaan is", lachte zij, "maar men kan maar beter voorbereid zijn op een lange tocht; ten slotte is van ginder nog steeds geen mens teruggekeerd om ons te vertellen hoe ver we daar moeten lopen!"

Niet bij machte om haar verbijstering te verbergen, keek mijn vrouw me plotseling hulpeloos vragend aan, maar zij herwon de moed en antwoordde ten slotte: "Zou je niet eerst een beetje rusten, tante? Ik zie dat je al koffie hebt gezet, laten we nog een kopje drinken, we zullen dan je schoenen passen..."

Zij geraakte duidelijk niet uit haar woorden, ging zelf weer zitten, en staarde het naartoe besje gelaten aan.

"Ik neem de zwarte", zo besloot zij na wat aarzelen: "die witte zijn voor jonge mensen, ja, ik trek de zwarte aan, en ook mijn zwarte mantel, zodat de mensen weten waar ik heen ga, en zij mij niet om de haverklap doen stilstaan met hun vragen. Mijn eigen moeder heeft me ooit verteld dat zij op die manier de trein eens miste, en terug is moeten keren... uit haar graf!"

Zij sprak dat laatste woord uit met een klemtoon die een fierheid verried welke alleen past bij woorden zoals 'prijs' en 'pracht', en er was geen greintje angst te bespeuren in haar fijne en nu wat zangerig geworden stem die welhaast zong. Ze nam de schoentrekker en ging zitten, bukte zich zonder moeite en plantte haar hielen in de zwarte schoenen, ging opstaan, deed enkele pasjes en zei: "Ze vallen wat ruim uit, maar het gaat nog net; als ik wat gestaan heb, worden mijn voeten dikker; zij zullen als gegoten zitten tegen de tijd dat ik vertrek. Hoe laat is het trouwens al?"

Mijn vrouw keek naar de klok aan de wand: "Half zes, het is nog donker... zou je niet een beetje rusten, in bed? Je hebt zo weinig slaap gehad, dat is niet goed hé, tante?", probeerde zij weer.

Ik zag het aan de slinkse blik, de vinnige oogjes, dat zij wist dat men haar niet ernstig nam, maar zij was sluw genoeg en speelde het spelletje mee en zei: "Je hebt gelijk, ik zal eerst een dutje doen, een slaapje; de dag is nog lang..."

"Zal ik je helpen, tante?", vroeg mijn vrouw haar, maar zij wuifde haar weg en lachte:

"Kindje, kindje, dat kan ik zelf wel, nu; eet jij maar flink en straks ben ik er weer!", en dan weer: "Kindje, kindje, kindje...", alsof zij in haar nopjes was.

Mijn vrouw wachtte totdat de deur van tante 's kamer in het slot viel en keek me dan aan: "Zullen we nu een dokter bellen, of zou het over gaan?"

"Rustig maar", antwoordde ik, in een poging haar te bedaren: "het zou haar alleen maar van streek maken. Ik zal eens met de dokter praten, vanavond of morgen of zo, en als hij donderdag dan komt, kan hij haar pillen aanpassen; zo zal het zonder heisa allemaal vanzelf in orde komen, wees maar niet bang..."

"Hier zitten we dan", zuchtte mijn vrouw, "een uur te vroeg... zou ze nu al slapen?"

"Ga eens kijken!", fluisterde ik — ik was er zeker van dat ze al snurkte.

Mijn vrouw verliet de keuken en ik stond op, ontgrendelde de achterdeur en begaf me met mijn kopje koffie op het terras dat uitgeeft op de tuin. Bij het raam van tante 's kamer was geen spoor van licht meer te bekennen, daarvoor had ik mijn bril niet nodig, maar toen ik beter toekeek zag ik dat daar de ochtendwind met de gordijnen speelde. Stond haar raam dan open?!

"Er is geen licht meer in haar kamer", zo hoorde ik mijn vrouw nog zeggen bij de deur, terwijl ik de trappen naar beneden liep, de tuin in en tot bij het kamervenster, daar de gordijn wegtrok en mijn verwarde ogen zochten in het lege bed.

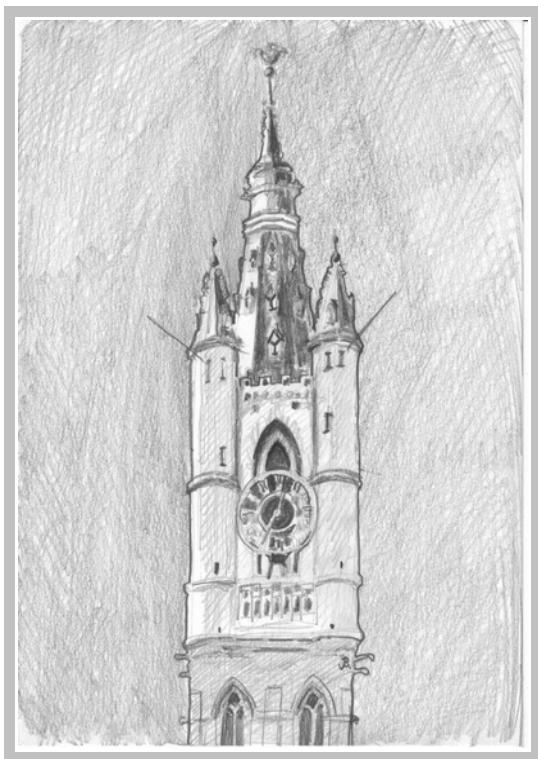
"Doe iets", riep mijn vrouw mij na, terwijl ik door de tuin rende, achter de struiken keek, de voortuin inliep en mij op straat begaf.

Het was er stil en donker, maanlicht glansde tegen bleke gevels, heel in de verte kraaide al een haan. Ik liep de weg op, trachtte uit te vinden welke kant zij zou zijn opgegaan, en gokte in de richting van het kerkplein. Achter mij aan hoorde ik op haar sloffen mijn vrouw mij nalopen en zij riep dat ik haar moest tegenhouden...

Ja, daar ging ze, met haar zwarte schoenen aan en in haar zwarte mantel, met een grote, dappere stap, zo ging zij, recht en door, en stil om niemand in de buurt te wekken. Ik liep haar na, maar haalde haar niet in, zo snel hamerden haar gelakte schoenen door de straten. Ik wilde haar wel stoppen, maar zag dat het niet baten zou: zij was immers zo fel in volume toegenomen, dat zij wel een reuzin leek nu, met zevenmijlslarzen aan. Tenslotte geheel buiten adem moest ik de achtervolging staken en bleef ik pal in 't midden van de kerkstraat staan met, achter mij, zwaar ademend, mijn vrouw.

Wij zagen hoe zij kerkwaarts stapte: een gestalte, zwart en hoger dan de huizen, zich vaag aftekenend tegen het eerste ochtendlicht en in de schittering van de maan; een schaduw tegen 't firmament was zij geworden, en toen is zij geheel vergaan, zoals de sterren in de morgenhemel.

Septemhernacht

Het was een van die intussen niet meer zo zeldzame, warme nazomernachten in september. Het middernachtuur was allang verlopen, maar in de straten van deze oude stad kon men nog over de koppen lopen. Het was niet de drukte van de dag die in de winkelwandelstraten heerste: onder een volle maan, gehuld in een halo van kleurenringen, was het wandeltempo rustig nu, haast slenterend. Het keuvelen van nieuwe en ook oude koppeltjes, hand in hand, wel-

haast in strandkledij, werd begeleid door het stroelen van het water in de bekkens onder de kleine fonteintjes die alom als gebeeldhouwd oprezen uit saters en nimfen van donkergrijze granietsteen uit de vergangen gewaande middeleeuwen. Een mist van een zeer draaglijke en welkome friste was intussen op de pleinen afgedaald en hulde verre torentjes in een dromerige waas en, zoals reusachtige, kleurige lantarens, lieten van binnenuit verlichte kathedralen hun glasramen zingen terwijl zij gestreeld werden door nevelslierten die zich als bleke slangen om de donkere steunberen slingerden. Hoog daarboven verdween nu en dan de kroon van een kerk volledig in laaghangende nachtwolken die veel te wit waren om echt te kunnen zijn, wat een onwezenlijk spektakel opleverde: het leek dan alsof de kerk op zachte en onhoorbare wijze was onthoofd voor de duur van enkele tellen terwijl, uitgerekend dan, uit die niet meer bestaande toren het gedruis van een bronzen klok tot tweemaal toe weerklonk.

Het zware gelui viel neer in de stegen en galmde haast eindeloos in portieken, spelonken, bakstenen gangen en weggetjes met smalle trappen die langs koude, sierlijke, gietijzeren traliehekkens in donkere schaduwen afdaalden naar zwarte, koele waters waarop zwanen slapend in grote kringen dreven. Ontelbare ruitjes, pekzwart in de trapgevels, weerkaatsten in voorbijgaande flarden de maan en haar dromen, de wolken en de nacht en, hier en daar, een schare oude bomen die in het windstille van de nacht de pracht van hun tentakels in het licht van de mist als toortsen verhieven terwijl zij geheel verstild en onbeweeglijk bleven. Zij stonden, de bomen, overwelden met een diepgroene geur als van bloemen de banken, gesneden uit hun eigen vlees dat hout heet, en op de banken hadden zich wande-

laars geveleid om nog dieper te kunnen ademen nu, en de tere longen geheel met de koelte van de maan te vullen, zoals men kristallen bekers vult met donkere wijn, en dorstige tongen laaft aan ijskoud water.

De dorst die nu zichtbaar was in het welven van de silhouetten van de ranke lichamen bij elke ademteug, was onmiskenbaar niet langer een dorst naar water of naar wijn. Menig wandelaar begon nu echt te slenteren, sommigen ook kwamen midden op de weg tot staan, lieten het hoofd in de nek vallen, keken diep in het wonder van het firmament en sloten dan de ogen voor een wjl, alsof zij van dit zalige ogenblik op onnaspeurbare wijze een prent maakten welke ze langzaam lieten neerzinken naar de bodem van de ziel om die daar voor immer te bewaren. Anderen gingen op de koele, stenen muurtjes zitten, lieten de zwaar geworden armen hangen en ook het hoofd dat zich als in gebed voorover boog ter aarde, en gezalfde ogen verwonderden zich over de vormen van de stenen van de straat, het kunstwerk van kasseien die door een duizendjarige, onverdroten dans van wandelaars zo rond en glad geschooren waren als de mysterieuze keien in de rondingen van de helderste stroom.

En zo ging het nog een tijdlang door, als was dit niet echt gebeurd, doch slechts een stille film, geprojecteerd op het theater van de aarde; een spokerige droom waarvan alras het einde naderde wanneer nu koelere lagen lucht door de aders van de straten daalden. Het volk trok weg, werd dunner, verdween als in het niets, en de ruimte nam haar plaats weer in, vestigde zich in een nieuwe kilte. Een forse wind blies de laatste nevelen aan flarden, stuurde donkerder wolken boven de kathedralen van de stad, benam de

maan het zicht. En 't overtrok nu overal, de stenen werden koud, het spel dat uitgespeeld was werd verjaagd, een sliert van plotseling afgerukte bladeren vluchtte door de straten, de lantaarnpalen op het plein gingen nu sidderden en in de verte rammelde een frisdrankblikje met een hels lawaai.

Ik nam de enkele munten uit mijn hoed, klopte het stof uit de jas waarop ik gezeten had en zocht een slaappleats, ergens uit de regen en veilig voor de wind. De munten knoopte ik goed vast, in de rode zakdoek die ooit van mijn oude moeder was.

Die Nacht...

Toen de grote hitte voorbij was, regende het, en hoe regende het! Een warme regen was het, en ik weerstond niet aan de drang om mij naar buiten te begeven in de avond en te dwalen, terwijl mijn haren kletsnat werden en ook mijn kleren, en ik zag hoe de hoge bomen die geleden hadden onder de uitmergelende hitte van de zon, weer sap doorheen hun bijna verdorde, wachtende takken lieten stromen nu, en zich heroprichtten, ademden, de wakke, natte wind

door hun kruinen lieten waaien en zich van de druk ontdeden waaronder ze in de lange, zanderige en broeierige juldagen bijna verstikt waren geraakt. Alle schepselen ontvingen nu met open armen, naar boven gerichte handpalmen en wijd uiteen gespreide vingers de helende, heilige zalving van het pletsende nat dat wijde plassen maakte, en op die plassen, bellen, zo groot als vuisten, welke met kinderlijke pret uit elkaar spatten van zodra zij geblazen waren. Doorheen de plassen waadde ik, sleepvoetend als een verzonken kind, totdat mijn schoenen doordrenkt waren van de olie uit de wolken, en ook mijn sokken; doch kou hadden mijn voeten niet, verhit als mijn bloed nu was dat zich nooit genoeg kon laven aan dit op zijn eigen tijd terugkerende spektakel, deze wasbeurt, toegediend door nachtingelen met altijd verrassende strelingen.

Ik weerstond niet aan de drang – nooit heb ik kunnen weerstaan aan de drang – de drang om alles los te laten dat bindt, om alle koorden door te snijden, alle krampachtige vormen uit ijs te laten smelten en weg te laten vloeien naar het diepste punt dat ze maar vinden kunnen. De wijsheid immers zegt dat het water dat de diepten zoekt, vergadert in die diepten, waar de levensaders liggen, koel en altijd-durend donker, in nooit geziene meren waar geen vis zwemt en geen mens of dier ooit komen kan. Vele jaren, duizenden en honderdduizenden jaren lang bezinkt daar dan de wijsheid die wij water noemen, wachtend op altijd nieuwe tijden, millennia, epen – alle catastrofes van de oppervlakte overbruggend om, als het tij gekomen is, gewekt te worden door een bosgod – een sater – die met één slag van zijn scepter de vrije teugel geeft aan alle water in een nieuwe bron.

In één ogenblik spat dan in een fontein van licht en lust, de wijsheid na haar rust van ontelbare eeuwen uit de diepste buik van moeder Aarde op, om een volgende cyclus van leven in gang te zetten. En de zon verwelkomt het levensnat en zuigt het op in de containers van haar longen, verdeelt het over alle schepselen en speelt ermee zoals nimfen spelen met klei, naar het eerste voorbeeld van hun grote Schepper.

Zo kwam het dat ik dwaalde door de zee van de nacht, en over de bodem van de nieuwe oceanen liep, verrukt door zich reeds alom verspreidende zwammengeuren die al aan september denken deden, en aan het sterven van het leven, aan de grote dood, het einde en de ijskegels van kristal waarin het al wordt opgeborgen dat geleefd heeft en gezongen. Maar herfst was het nog lang niet nu, in tegendeel: nog duizend soorten moesten opstaan om hun lied te zingen en zich te vernieuwen vooraleer het licht ging wijken, en ikzelf wist mij nu een schepsel behorend tot een van dezen die in de eeuwenlange rij hadden gewacht, geduldig, op de vloed die op de hitte volgt, en op de nacht die de dag toedekt, om op te staan nu uit zijn graf.

Open lag mijn tombe daar, de muil wijd open, dorstig als een dronkenman die 't niet meer houden kan en die, zich overgevend aan de drank, nu alle gaten die hij rijk is, vol laat lopen. Verlamd tussen de stenen engelen en de inscripties van voorgoed gestorven dichters in 't graniet waarover gek geworden duizendpoten kropen. Als in een diepe slaap gevallen – laat maar lopen! – en alle deuren wagenwijd open op de nacht en zich aldus verzadigend van het prachtige nat, was nu mijn tombe alleen nog maar een put die zich met water vulde, water uit de warme nacht waarnaar

elk keelgat smacht dat nog een allerlaatste keer zo zat wil worden, nu het lang genoeg gesmeekt heeft en geroepen. Geen god is immers zo meedogenloos dat hij niet eens in alle tijden zijn strenge wetten op zou heffen – betoverd als hij zelf wordt door het spektakel van het leven – om ook aan de doden, al was het maar voor de duur van een uur, de natte troost van de regen te geven.

Ja, het was al middernacht, toen ik mijn tocht begon, geheel omringd door lustig krijsende zwermen zwarte vogelmuisen met baleinen vleugels en schitterende tanden in een scherpe bek, maar algauw verlieten dezen mij om, in een grote draai, zich naar hoger gelegen oorden op te laten tillen, waar nog meer wolken waren, ongezien, doch nokvol met ongetemde fristen. Eerst stapte ik een goed gangetje aan, maar algauw begonnen mijn benen, licht als zij geworden waren door het ongeremde ademen van de winden, te rennen op de draf van een jong paard. Ik dook, terwijl ik liep, met mijn handen waaraan nu splinternieuwe hoeven prijkten, naar de grond en, aldus een viervoeter wordend en mij vervolmakend in de vereniging met het aardse, hitste mij het ritme op waarmee mijn lichte poten zich in hun ritmische cadans als 't ware omheen de Aarde sloten, in een gedreven dans die nu heftig aan snelheid won. Laag bij de grond: mijn blik; mijn speurneus die reeds heel andere werelden smaakte; het hijgen dat dampte in het duister uit mijn muil en, in de wind, mijn lange, bloedrode, elastisch bengelende tong. Het leek of ik haast blaffen kon, en toen doorheen de mistbanken nu ineens een volle maan aan klaarte won, spoedde ik mij te vierkluw naar de top van daar, die hoogste berg, strekte mijn ranke muil uit naar de maan, en liet het merg uit al mijn

botten leegstromen in het gebed van mijn gehuil waarmee ik haar mijn diepst verborgen dromen kenbaar maakte.

Met een bliksemflits, onmiddellijk door een donderslag gevolgd tot in de allerdiepste diepten van de bodems van deze nachtelijke zee, zegenden de luchten 't ritueel dat zich voltrok onder de hoogste bescherming van Thor. De pijpenstelen pletten nu zo nadrukkelijk en hard door 't zwart van deze duisternis, dat hun gedruis de oren geheel verdoofde, en het wel leek of wij voor een wijle woonden in een glazen waterhuis, onder een stolp, een bijenkorf, en bovenal: in geuren die zo sterk bedwelmden dat ze ons dromen toonden, voor een lange poos, die uit 't begin van de oertijden stamden. Dino's liepen krakend door het woud, vleermuizen van onnoemelijke grootte doken gelijk straaljagers door de luchten, en oud als de wereld zelf was ook het ineens zo luid en klaar verstaanbaar kirren en tsjilpen van insecten waarvan schepselen uit veel latere tijden de afmetingen zouden duchten. In gekartelde harnassen waren zij gehuld en gifgroen in de nacht blonken hun schilden in de maan. In de veraf gelegen vijvers ergens midden in het woud, kon men het oude praten van de kikkers horen en libellen boorden zich een weg doorheen het nat – alles wat al geleefd had, alles wat nog leven moest en ook alles wat niet leven kon, werd zat van deze dans.

En toen, ineens, was daar die stank.

Haast onwaarneembaar, want zwart, in een even donkere nacht, was uit de grond een gedrocht gerezen – het torende nu hoog boven de wereld uit en ving tot zelfs het onschuldigste wezentje met één opslag van zijn stalen ogen in zijn blik. Gestaag rees het uit een zwarte krater uit de diepten van een andere aarde op, en overschouwde het heelal. Ik

wed dat geen die het gezien heeft, hier ooit over spreken zal, maar toen het monster aldus de muilen in zijn zeven koppen opende en blauw vuur had rondgespuwd naar elke windstreek die men maar bedenken kan, hief het zowaar een lied aan, en het zong!

Geheel verstild was nu de wereld, wijl de hoge toren, na dit 'lied', ongeduldig wachtte en dan ook het applaus af-dwong waar het naar trachtte. En niettemin het brullen van deze slang de doofste oren met zijn lelijkheid had vermoord, begonnen allen nu te klappen: de grote beesten, en de vissen in de zee, de vogels die zich rap in dichte struiken en getakten hadden weggestoken, de kevers en de torren plakten mee, en geen was er die 't aandierf om dit bibberig applaus te staken of om ook maar met een vinger of een voelhoorn te raken aan 't gezag dat voortaan vanuit het ondoorgrondelijkste van de zee, over de wereld gevestigd was. Een grote wee was opgestaan; het levend wezen, groot en klein, zou voortaan niet langer dansen, zingen of jolijten, doch gebukt gaan onder de ontzettend teneerslaande dwang van een serpent waaraan zelfs het water en het vuur van Thor niet went, al zouden eeuwigheden zijn verlopen.

Toen de verbijstering die allen sloeg, ons wegjoeg van die plaats, zag ik mijn verschroeide hoeven en de blote tentakels van mijn vingers komen; ik stond recht, alleen op achterpoten, en waggelde in een vlecht over de stenen paden met een moeizame gang terug naar het graf waaruit ik opgeklommen was. De tombe riep mij ongedurig al tot zich, een laatste keer nog keek ik om en las de woorden van allang gestorven dichters in 't graniet, tenslotte stapte

ik met het verdriet dat nu wel alle schepselen verstoken
van de blijheid liet, het graf weer in.

Rap sloten zich de stenen deuren van mijn tombe en ik
zocht de vergetelheid van de eeuwige slaap die, zoals ge-
zegd moet worden, geen wezen in verlegenheid achterlaat.

Vlees

Waar blijft de bevrijding van het bedrog dat door de eeuwen heen gesponnen werd door taal en geest en door nog andere spookachtigheden welke zich verheven wanen boven datgene wat vol bloed en wonden zit, wat tijdelijk beweegt en ademt, om dan wit te trekken, als was het van was, en net zoals een larf te zijn, ingesponnen in een pop, eeuwig wachtend op een verhoopte metamorfose naar het unieke voorbeeld van de *Christos*?

De vraag is dan alleen of dat voorbeeldige verhaal niet een verzinsel is, een kwakkel die precies omwille van zijn ongelooflijkheid zoveel succes oogst door de eeuwen. Alles daaraan is immers onvoorstelbaar. Maar willen deze woorden nu eens ophouden met marcheren, alstublieft, want zij brengen ons op dwaalsporen, ver weg van wat gezegd moet worden...

Het vlees dat vol van bloed en wonden zit: is dat niet vele keren mysterieuzer dan de stof? En uiteraard is het veel onbegrijpelijker dan dat wat men *geest* noemt, *taal*, of *woord*, want dat is als het ware allemaal wind! Is er iets makkelijker dan verhalen te verzinnen? Zij vertellen welhaast zichzelf, zoals ook de muziek zichzelf pleegt voort te brengen en zoals het beeld al in de steen te wachten staat totdat zijn houwer met beitel en hamer het daaruit bevrijden zal. Niets is makkelijker dan liegen en verzinnen, verhalen snijden uit een taal die helemaal van wind is. Maar de maker van *vlees* is uit heel ander hout gesneden: indien hij loog, dan ware het vlees ondenkbaar — wat zeg ik? Onbestaande!

Het vlees zit vol van bloed en wonden, zoals gezongen door de koren die de meest geestelijke muziek op aard vertolken. Bach immers brengt alzo de geest en het vlees tesamen; of misschien scheidt hij ze wel, zoals een beenhouwer het vlees scheidt van de botten en de pezen die men niet verteren kan. Het meest geestelijke is het vlees zozeer nabij dat men op den duur moet gaan geloven dat het daarmee samenvalt. Niettemin is vlees veel échter dan het woord van wind kan zijn, dat immers onophoudelijk liegt alsof het zelf geloofde wat het zegde. Alleen: als het woord van geest de waarheid spreekt, dan komt het dichterbij het levend vlees, dat uit zijn wonden bloedt, en smeekt, en spreekt.

Maar laat ons nu wat wetenschap bedrijven en van naderbij bekijken wat het vlees dan is waarvan wij spreken durven, en het rode bloed dat overdadig uit de diepe wonden van de *Christos* gutst; het Lam, geslacht om alle mensen te verlossen van de zonde.

Maar net zoals 't verhaal welhaast zichzelf verzint en 't lied zichzelf zingt en zoals 't beeld al in de steen te wachten staat, zo ook wacht in het vlees, het vlees; verzint het vlees zichzelf; brengt het vlees zichzelf voort uit het vlees, en liegt het aldus net zoals alle andere menselijke maak-sels die van wind zijn, liegen. Eens geschapen uit de waarheid, gaat het vlees zijn eigen gang, en het vertelt zichzelf, draagt zichzelf een ongekende toekomst tegemoet, wordt omhulsel van zichzelf dat telkenmale weer verdort en afsterft en dan te wachten ligt in 't graf om te verpoppen. Zoals zijn unieke voorbeeld die de *Christos* is, verpopt is in zijn graf — tenminste als dat niet een kwakkel is die stand

gehouden heeft doorheen de eeuwen zoals ook het wachten standhield.

Zoals elkeen weet, wordt onder *vlees* verstaan: menselijk en dierlijk weefsel. Meestal in het geval van dierlijk weefsel, is vlees veelal bestemd om te worden opgegeten. In een bredere betekenis spreekt men ook van vruchtvlees als van het vlees of het weefsel van vruchten en van plantaardige organismen. Dat vlees is eetbaar en daarom ook 'het leven onderhoudend'. Soms ook is het giftig of dus 'het leven dodend'. In een enkel geval — van kannibalistische aard — is het zelfs 'eeuwig leven schenkend': het met regelmaat nuttigen van het lichaam van de *Christos*, garandeert het voortbestaan ook na de dood van wie Hem nuttigen: "Wie in Mij gelooft, zal eeuwig leven, ook al is hij gestorven".

Alle levende wezens moeten eten om in leven te kunnen blijven, en het voedsel dat ze tot zich nemen, is meestal afkomstig van andere levende wezens: het is vlees, hetzij van mensen, hetzij van dieren, hetzij van de vruchten van planten of van die planten zelf. Men staat er niet bij stil dat niemand in leven blijven kan zonder vlees (of vruchtenvlees) te eten, alsook dat voedsel voor mensen altijd van levende wezens afkomstig is. Uiteraard is vlees dat wordt gegeten, dood, maar het is van levenden afkomstig en kan niet worden aangemaakt uit, bijvoorbeeld, zand. Er bestaan wel soorten, waaronder de meeste planten, maar ook algen en bacteriën, die zelf hun eigen voedsel aanmaken uit zonlicht of uit 'dode' stof, en die het dus niet van andere organismen moeten betrekken. Mens en dier kunnen dat niet.

Er is geen mens — en ook geen dier — die leven kan zonder welhaast dagelijks het vlees van anderen op te eten. Maar er is nog meer dat ons verbindt met andere wezens, want elk wezen komt het leven binnen doorheen een ander levend wezen — een 'moeder'. Alle leven komt noodzakelijk uit leven voort: alle mensen en alle dieren hebben een moeder, alle planten zijn afkomstig uit het zaad van planten, of ook nog uit die planten zelf, wat overigens principieel ook kan bij mens en dier, en dan spreekt men van 'klonen'.

Dat levende wezens uit moeders of uit andere, reeds levende wezens voortkomen, verdient onze bijzondere aandacht: het is een van die vele zaken waarvan het wonderlijke karakter ons volkomen dreigt te ontgaan omdat we er zozeer aan gewoon geworden zijn. Het is warempel iets zoals de zogenaamde 'harmonie der sferen' — een kosmisch muzikaal spektakel dat wij om exact dezelfde reden niet meer horen kunnen.

Dat wij allemaal een moeder hebben, spreekt vanzelf, zoals ook de noodzaak van een ononderbroken ademhaling en die van een meermaals per dag herhaalde maaltijd. Maar wat is het kindschap dan, ofwel het moederschap? Is het kind de moeder zelf die zich losscheurt uit haar eigen kern, die zichzelf van zich af gooit om zich zo van zichzelf te bevrijden? Stelt het kind de moeder dan niet helemaal in zijn of haar dienst, als bron van voedsel — zolang de voorraad strekt, wat wil zeggen: totdat het moederwezen leeggezogen, leeggemolken, opgegeten is en zoals een dor geworden pel, afsterft en neervalt, alleen nog ten prooi aan de ontbinding? Werkt de moeder niet vrijwillig mee aan dit proces en doet zij dat niet omdat zij wéét dat zij het

zelf is die heropstaat in haar kroost? Of werkt zij mee omdat elk alternatief ontbreekt en liegt zij zich alleen maar voor dat zij in haar nazaten zal doorgaan met bestaan?

Edoch, wordt de grenslijn tussen individu en soort hier niet bijzonder troebel? En gaat hier het ene niet in het andere over door een zelfverlies dat zich niet alleen fysiek voltrekt maar evenzeer in de gedachten? Wij weten immers heel goed — meer bepaald in dat hoekje van ons hoofd waar wij niet liegen kunnen omdat wij daar nog slechts onszelf tot gehoor hebben — dat de gedachten, de lichamen volgen en de geest, de stof.

Zoals spirituele helderheid ontspringt aan een brein verkwikt met koffie terwijl dichtslibbende haarvaatjes in de hersenen ons laten geloven dat nachtmerries doorheen wakkere dagen benen; zoals alcohol in het bloed ons eerst opjut om ons vervolgens te versuffen en te verdoven; zoals aanhoudende dorst doet hallucineren en honger onbekwaam maakt om van zogenaamd 'geestelijke' zaken te genieten — zo ook wordt met een zich klaar stomende zelfverdediging het ik-gevoel versterkt als de groep waarin wij ons bevinden, ons dreigt af te stoten... terwijl wij onszelf bijna verliezen in een massa welke ons vereert als haar idool. Waar het wij-gevoel het wint van het ik-gevoel — wat bij uitstek in de liefde het geval is — vluchten vissen niet langer voor de vijand weg en worden ook mensen onvoorzichtig met betrekking tot hun individuele voortbestaan: het lijkt alsof zij niet langer belangrijk zijn naast het voortleven van de soort waartoe zij behoren, en slechts één verklaring maakt deze feiten sluitend, namelijk dat, zoals hoger aangestipt, het 'ik' en het 'wij' slechts bijgedachten zijn van in de eerste plaats fysieke entiteiten en processen.

Hoe één zijn dan de moeder en het kind dat zij tenslotte uit haar eigen diepste lichaam opdelft en voortbrengt?

Op de keper beschouwd zal de jongste moeder aller tijden nooit gestorven zijn: haar eeuwig leven immers is te danken aan het feit dat vrouwen mét hun eierenkrans geboren worden, zoals door de Vlaamse ingenieur en wiskundige, René Coppitters, wordt opgemerkt. Daardoor heeft eigenlijk reeds Eva of de allereerste vrouw, de laatste mens in zich, met name in de krans van haar krans van haar krans van haar krans... En elke mens of alvast elke moeder is dan niet meer dan een wordingsfase van de laatste mens die uiteraard zelf geen moeder of geen vader meer zal zijn, doch de ultieme vrouw of man, in de betekenis van 'allerlaatste mens'. Die zal wellicht een meervoud zijn van mensen en daarom ook veeleer een mensheid of ook nog dé mens, de tegenpool van Adam en van Eva. Gaat het hier, fysiek gesproken, niet om één enkel lichaam dat weliswaar zijn cellen ververst, dat vervelt, voortdurend verpopt, en vele dagen telt en nachten dat het slaapt om elke ochtend weer terug te keren, nieuw en fris? En waar is dan de dood, in acht genomen dat het 'ik', als dat al geen illusie is, dan toch niet méér kan zijn dan een gedachte die zichzelf opheft eenmaal het 'wij' in aantocht is? Het 'ik' dat zichzelf maar al te graag loslaat als het kan opgaan in het 'wij', zoals de helden doen die zich zelfs bij leven door hun volk op handen laten dragen?

Maar keren we terug nu naar het vlees, want de geest... neemt op sleeptouw al wat traag en lui is en ook alles wat zich onaandachtig voortbeweegt doorheen de tijd. Stelen doet de geest de tijd en voor men 't goed beseft, heeft men

de levensjaren van zijn vlees onherroepelijk aan een spook verkwanseld. Hij boeit de zintuigen — de ogen die geladen zijn met waterig sap en bloed dat in een bol gespannen zit; de oren, opgedraaide constructies vol van torentjes en trappenhallen met ontelbare treden, aambeelden en hammers, tam-tams en belletjes die naar de hersens seinen wat op til is buiten; de neus wiens diepe gaten geuren opsnuiven welke onmiddellijk gedecodeerd worden en omgezet in beelden, angsten en verlangens; de smaak die met de geur verbonden is en tenslotte ook de tastzin die het gladde van het stekelige onderscheidt en ook het natte en het glibberige van het poederdroge: zand van boter, slijk van schors, ijzer van hout en van de huid van aardbei of rabarber. De geest boeit de zintuigen, maar daarmee houdt zijn spel niet op: hij doet vervoerde zintuigen zien wat er níet is en horen wat níet wordt gezegd, gezongen of geroepen; de geest legt met een grote snelheid tussen alle indrukken verbanden en ook al die verbanden verbindt hij onderling nogmaals, ofwel doet hij dat niet, zodat hij uit wat werkelijk is en waar, talloze labyrinten construeert, doolhoven, hypothesen, instituten en nog tal van andere verhalen. Of zij ware zaken te vertellen hebben ofwel leugens en bedrog, dat weet niemand op voorhand, en andere aanwijzingen dan die welke zelf zintuiglijk zijn van aard, zijn nauwelijks voorhanden ofwel geheel ondenkbaar.

Het vlees is 't, waar de aandacht op gericht moet worden; het vlees dat, achteruitgestoken door een cultuur van spoken en verzinsels, bijna gelijkgesteld werd aan de stof, terwijl het vlees zelfs onvergelijkbaar veel meer dan muzikale klanken, rijmen, telramen of andere zogezegd geestelijke zaken, lééft en wéét en voelt en daar is waar die zogenaamde geest niet komen kan omdat hij louter wind is en

niet in staat om ook maar iets te grijpen of om gegrepen te worden. Zij die beweren dat het vlees gelijk is aan de stof, begrijpen evenmin wat leven is als zij die staande houden dat zogenaamd geestelijke zaken leven, en over onbegrip gesproken: er zijn er zelfs die verkondigen dat geestelijke zaken niet slechts leven maar bovendien onsterfelijk zijn! Edoch, wie heeft ooit al gehoord over een gedicht dat ademt, beweegt en bemint? Of een symfonie die haar eieren uitbroedt? Die zaken leven niet, laat staan dat ze onsterfelijk waren! Letteren, melodieën, beelden en wat al niet meer, bestaàn gewoon niet anders dan als attributen van wie leven, door de levenden gemaakt en op dezelfde hoogte thuis horend als stoelen en tafels, huizen, autootjes en armbanden. Neen, de geest leeft niet en het vlees is niet van stof. Zelfs als het gestorven is, is het vlees niet aan de stof gelijk, aangezien het dan nog voedzaam en onmisbaar is voor mens en dier. Pas van geheel en al ontbonden vlees dat ook niet meer op zicht van de dode stof te onderscheiden is, kan men zeggen dat het dood is, dode stof of hooguit mest, alleen nog voedzaam voor de planten.

Het vlees is net zo min een tegenpool van de geest, als de geest een tegenpool is van de stof. Net zoals de zogenaamd geestelijke zaken, zoals muziek, schone letteren, maar ook tafels en stoelen die immers eveneens samenvallen met hun respectievelijke functies, geen bestaan hebben op zichzelf, doch louter attributen van levende wezens zijn, zo ook heeft de stof geen bestaan op zichzelf, maar doet zij enkel dienst als een component van het levende, in het vlees en in de attributen van het levende. Het gezegde: "Gedenk, o mens, dat gij van stof en as zijt en tot stof en as zult wederkeren", verwijst naar het boek *Genesis* en naar Jahweh die daar de mens uit klei-aarde maakt, maar

de mens als zodanig mag dan wel van klei gemaakt zijn: op de keper beschouwd is een menselijk individu dat pertinent niét omdat het niet gemaakt is uit dode stof maar wel uit een levende cel van zijn moeder. De stof is weliswaar een component — een samenstellend onderdeel — van een levend lichaam, maar zeggen dat een levend wezen van dode stof gemaakt is, is een heel andere bewering. Het koolstofatoom in de asse van de kachel is een gans ander ding dan het koolstofatoom in mijn boterham, en nog een wezenlijk gans ander ding is het koolstofatoom in een van mijn lichaamscellen. Precies zoals een man die op café zit te praten met zijn buur, een gans andere man is dan diegene die een vliegtuig bestuurt, en nog een andere is deze die de vergadering van de UNO voorzit. Het kon drie keer dezelfde man zijn weliswaar, maar zijn positie of dus datgene wat zich rondom hem bevindt en wat hij niét is, bepaalt hem in feite méér dan wat hij wél is, namelijk zijn eigen vlees. Qua vlees zijn in grote trekken zowat alle mensen gelijk, qua positie verschillen zij onderling noodzakelijkerwijze, alleen al omdat één plaats niet door twee personen tegelijk kan ingenomen worden. Niet wat men is doch wat men wordt geacht te zijn, blijkt aldus de doorslag te geven in de correcte of correct geachte beantwoording van de vraag wie of wat iemand dan werkelijk is. Niet wat iemand werkelijk doet, doch wat die man of vrouw geacht wordt te doen, blijkt doorslaggevend in het antwoord op de vraag wat hij of zij dan doet. Op deze wijze zijn alle dingen wat zij niét zijn, zodat alle dingen wezenlijk van zichzelf verschillend zijn: geen ding valt samen met zichzelf, geen mens is wie hij is, en zo ook is het vlees waarmee wij samen lijken te vallen, van onszelf helemaal verschillend en bovendien is het zelf allerminst vlees. Maar hier dreigt andermaal het spook des geestes de leugen te

verbreiden die uiteindelijk bewerkt dat de wereld des duivels is en dat wij terug zullen keren naar stof en as...

Bijzonder moeilijk is het inderdaad om zich los te wrikken uit het bedrog van de taal en van de geest dat zich gedurende eeuwen vastgebeten heeft in 't vlees en dat ons dingen doet zien die er niet zijn, ons zaken laat horen die nooit werden gezegd. En toen ik deze vreselijke waarheid in een zijkant van mijn hoofd overdacht terwijl mijn tongpunt vruchteloze pogingen ondernam om het stukje vlees dat na de maaltijd in de holte van een van mijn maaltanden was terechtgekomen, er weer uit te krijgen, passeerde daar René Descartes. De wiskundige en filosoof, nog net geboren in de zestiende eeuw, schreed blijkbaar moeizaam voort langs de baan waarop ik van achter mijn tafeltje een uitzicht had. Hij verplaatste zich met behulp van een soort wandelstok die, zo geloof ik mij te herinneren, uit één van zijn teksten kwam welke handelde over het gezichtszintuig of over het ontbreken daarvan, en over de vervanging van het zicht door de tastzin en het verwisselen van de ogen voor de stok. Uiteraard is een stok geen oog en hij is evenmin een tastzintuig: wel is hij een verlengstuk van de tastende hand en in die zin is hij eigenlijk een deel van 't lichaam zelf; de stok is als het ware vlees geworden en als men nadenkt, kan men inzien dat het met de stok is dat men de straatkeien voelen kan — hoe anders immers, zo vraag ik u, aangezien de hoge ouderdom de filosoof uiteraard ten strengste verbiedt zich te bukken.

De ouderdom, of alvast een al dan niet terecht aan de ouderdom gerelateerde vorm van dementie, verhinderde dat ik mij meer herinnerde van Descartes' tekst dan wat ik er

hierover heb verteld, en voor het weinige dat ik erover heb gezegd, wil ik ook mijn hand niet in het vuur steken. Ik had maar het venstertje naast me open te duwen en de filosoof bij zijn naam te roepen teneinde hem om meer uitleg te kunnen vragen — hij had die blijk van belangstelling alvast heel leuk gevonden — maar iets weerhield me daarvan. Ik had namelijk heel sterk het gevoel dat met het op een kier zetten van het raampje, een tocht zou ontstaan, een koele tocht, die de frisse lucht van buiten naar binnen zou brengen, en die de warme cocon van het eethuis als het ware open zou breken. Angst heb ik daarvoor — niet om net zoals Descartes van een longontsteking om te zullen komen, maar het is mij meermaals overkomen dat een dergelijke onvoorzichtigheid de werkelijkheid waarin ik mij bevond, dan toch volkomen uitholde en tot niets minder dan een droom of een dagdroom herleidde. Hoe dikwijls zat ik niet knus te eten aan een rijkge vulde tafel, of te luisteren naar een schitterend verteller, hoe vaak ook werd ik niet bewierookt om mijn werk en om mijn genialiteit, toen ineens, zij het door een zuchtje kille wind na het openen van een raam, zij het door het geluid van een kuchje, zij het door een lastige bromvlieg of welk onooglijk ruimoer dan ook, ik uit de lust van de verdroming werd gewekt en abrupt terugkeerde naar de rauwe realiteit van alledag: het nooit wijkende hongergevoel waaraan een mens maar niet wennen kan, de dorst ook en de eenzaamheid, de miskenning, de onwetendheid, de tandpijn en nog meer van dergelijke kwalen en ontstekingen die eigenlijk alle hoop allang hebben weggenomen, zodat alleen nog die verdromingen overschieten, waarvan men wenste dat ze bleven duren...

Ik liet het raam van het eethuis dus wijselijk dicht en ook verstoorde ik de stap niet van de filosoof die ongetwijfeld mediteerde over de leugen die hij aan de wereld opgedrongen had: de illusie namelijk dat in een door hem bedacht en ook naar hem genoemd systeem de algebra met de meetkunde kon worden verbonden zonder de werkelijkheid geweld aan te doen. Maar wie kon dit aan de brave man verwijten, wetende dat hij bij het verzinnen van die scheve zaak zonder enige twijfel de werkelijkheid zelf tot voorbeeld moet hebben gehad: net zoals de algebra en de meetkunde onmogelijk sluitend samen kunnen gaan, net zo min kan op het vlees van het lichaam een ziel blijven plakken zonder er op een keer gewoon af te vallen.

Ik keek de arme man na — en ik noem hem bij deze gelegenheid 'arme man' omdat hij dan toch met die bijzonder droeve zaak voor eeuwig het graf is ingegaan — en ik probeerde het tragische te vergeten door mij te concentreren op de driedelige wandelgang, waarbij namelijk beurtelings elk van de twee voeten en de stok de grond raakten in een welbepaalde doch bijzonder lastig te ontsluiten cadans, qua moeilijkheidsgraad vergelijkbaar met het raadsel van een stappend of een dravend paard wiens vier poten in een welhaast onontwarbare dans verstrikt lijken terwijl het edele lastdier allerm minst valt, in verwarring komt of de tel kwijt raakt. Meer bepaald was het de stok die mijn aandacht opeiste, en ik vroeg me af hoe en waarom ik hem al dan niet als een zintuig kon beschouwen — zoals gezegd: als een tastzintuig, of zelfs als een oog. Immers, ging het hier niet om gedachten gelijkaardig aan deze die bezit nemen van ons wanneer wij het over de onmogelijke synthese hebben van het lichaam en de ziel of van, enerzijds, de cijfers, die de tijd representeren en, anderzijds, de vormen,

die dat met de ruimte doen? Want waar eindigt de stok en waar begint de hand? Waar eindigt het lichaam en waar begint de ziel als wij, bijvoorbeeld, de wandelstok beschouwen die vastzit aan de hand? Waar houdt de buitenwereld op en begint de binnenwereld? Waar gaat het tikkende tasten van de stok over in het voelen van de straatstenen? Waar gaat het kijken over in het zien? Het luisteren in het horen? Het vragen in het verstaan? Of, andermaal: waar gaat het lichaam over in de ziel?

"In het vlees!", zo klonk het antwoord uit de mond van de kelner die ineens naast me stond. Ik keek hem verbaasd aan.

"Ik vroeg of het gesmaakt heeft, meneer", zei hij, en ik begreep dat hij kwam om af te rekenen. Ik tastte in mijn lege broekzak en paniek brandde ineens in mijn buik: het viel me namelijk plotseling te binnen dat ik daags voordien mijn laatste euro uitgegeven had aan tabak. Maar op die vervelende momenten is het altijd goed om weten dat men aan helemaal niemand ook maar een duit verschuldigd is, gewoon omdat men niet eens gegeten heeft. Descartes was uit mijn gezichtsveld verdwenen, ik voelde de wind van een killer geworden atmosfeer en ik probeerde op te staan van mijn deken, hierbij voorzichtig leunend op mijn stok, om een beter plekje op te zoeken, want behalve een tochtgat, was deze plaats tevens weinig uitnodigend voor de toeristen die in dure winkelstraten veel guller met hun aalmoezen zijn.

De met zon beschenen toren van het belfort stak gelijk een zilveren lans in de blauwe lucht en onafwendbaar riep hij

aldus het beeld op van de *Christos* in wiens zij een lans gestoken werd om te zien of hij al was doodgebloed; dan werd er om zijn kleed gedobbeld. Een beetje verder herhaalde de kathedraal dezelfde scène en aan de andere kant, een tweede kathedraal nogmaals hetzelfde en nog wat verderop over de brug, een derde kathedraal: alles samen vier torens die het zweet, het bloed en tenslotte ook het leven hadden gekost van de *Christos*, hier in de gedaante van vele duizenden werklieden die gelijk slaven, in ruil voor een stuk brood, eeuwen aan een stuk werden geofferd ter ere van rijkelijk geklede en weldoorvoede bisschoppen, prinsbisschoppen, pausen en keizers.

Een mens mag niet te lang in het licht kijken, want dan ziet hij, terug op de begane grond gekomen, niets dan schaduwen en vlekken. Toen mijn ogen gewend waren aan het donker van de stegen, zag ik dat ze aan het plakken waren geweest voor de verkiezingen: tientallen verschillende gezichten overstelpten elkaar tegen de oude gevels die nu achter de borden helemaal verborgen zaten, en zij lachten allen en wat zij zegden had men er in grote letters bijgeschreven. Toen ik nog in de wereld thuis was — al ben ik dat nooit echt geweest — las ik ook al die dingen: niet omdat ze mij interesseerden, want dat deden ze pertinent niet. Ik las die zaken onwillekeurig, en ik geloofde ook dat al wie lezen kon, niets anders doen kon dan lezen van zodra, ongeacht hoe en waar, letters, woorden en zinnen opdoken. Leren immers is één zaak en soms een lastige, maar afleren is een andere zaak, dikwijls nog veel lastiger dan leren. Als men kind is of als men kinderen heeft, en men met goede zorgen aan hun toekomst denkt, dan gelooft men bijna automatisch dat het onmogelijk kwaad kan om te leren en om almaar bij te leren. Men is nooit te oud

om te leren, zo hoort men haast bij elke gelegenheid en te pas en te onpas roept men: "een 'weet' is licht om te dragen". Maar staan wij er wel eens bij stil dat wij de betekenissen die wij aanleren, bijzonder moeilijk, zoniet onmogelijk nog uit onze geest kunnen verwijderen, tenzij ons daarbij een ziekte ter hulp komt, zoals dementie met afasie: het *onvermogen* namelijk om in al die lelijke tekeningen overal nog langer letters en cijfers te herkennen, of om klanken als woorden en als zinnen te interpreteren. Edoch, zolang de hersencellen welke de diepe sporen dragen van dat leerproces, zelf niet afsterven, blijven zij ons onophoudelijk hypnotiseren, delen zij bevelen uit en controleren zij elke seconde de geringste van onze bewegingen, de woorden van de taal, in wiens bezit wij zijn tot het einde onzer dagen. Is dat geen echt afschuwelijke gedachte, dat wij, geleerden, voorgoed van de stilte zijn beroofd welke een voorwaarde voor de zaligheid en voor de vrede des harten is, en dat die onrust eeuwig duren zou als de geest zou verder leven en, tenslotte, dat alleen de dood van 't vlees ons uit die hel verlossen kan en dat hij alleen daarom al zo begerenswaardig is, de dood van het vlees, en door het vlees zelf zo wordt begeerd, daar het precies het vlees is dat door de geest gekweld wordt, die zich van alle aardse vormen en geluiden meester heeft gemaakt en die zijn heerschappij opdringt aan al wie hij kan verleiden of verplichten om te leren spreken en lezen? Een waar geluk wacht een mens op de dag dat hij vaststellen mag dat de aftaking van het brein eindelijk is in gang gezet en dat, gestaag en zeker, de letters verdwijnen uit de vormen en de woorden uit de klanken. Alleen gezichten ziet men dan nog, men herinnert zich vaag dat ze uitroepen dat ze het goed met je menen, maar dat je dan eerst op hen moet stemmen, pas dan kunnen ze voor jou iets doen. Als ze je dan in de

winkelstraten gewoon voorbij blijven lopen zoals gewoonlijk, dan denk je dat het werk dat zij verrichten bovenaards is en ergens een onzichtbare maar ongetwijfeld zeer krachtige invloed op je leven heeft; als je maar diep genoeg nadenkt, kan je het voelen, o, wonder van de politiek!

Wie in deze wereld een been moet missen, wordt niet langer als een mens beschouwd, ik zeg het u. Het been dat men wél nog heeft, dat ziet voortaan niemand meer: elkeen kijkt daarentegen naar het been dat er niét meer is. Als ik u zopas gezegd heb dat een mens is wie hij niét is, en niét is wie hij is, dan is dit voorbeeld van die waarheid nog maar eens een anderssoortige illustratie. Ooit tekende ik portretten voor de kost — omwille van het weer moest ik meer naar 't zuiden trekken want nat papier verkoopt niet — en toen de mensen in het potlood op het witte blad hun eigen gezicht herkenden, wilden ze het kopen: niet omdat ze mijn werk wel konden appreciëren maar omdat ze geloofden dat het getekende gezicht het hunne was, terwijl ze het bezwaarlijk zomaar achter konden laten in de handen van een schooier. Zodoende kochten ze zichzelf terug, alsof ik hen eerst als het ware hun gezicht ontstolen had. Ze zagen helemaal niet wat ik hen gaf, welneen, ze bekeken mij daarentegen als iemand die iets van hen had weggenomen en die dan een tol eiste voor de teruggave. Ze geloofden dat ik hun ziel gestolen had, dat ik met dat potlood hun gezicht van hen had afgerukt en dat zij veroordeeld waren om voor de rest van hun dagen zonder kop door de steden te blijven dwalen als ze mij niet direct de prijs gaven die ik voor mijn schetsen vroeg. Ze geloofden dat wa-rempel, want het was niet in kunstzinnige bewondering dat

zij hun portefeuille heel snel boven haalden en zochten naar pasmunten: in panische angst wilden ze zich middels de koop terug meester kunnen maken van zichzelf.

Neen, het was geen kunstzinnige bewondering en ook was het geen medelijden omwille van een ontbrekend been, wat de mensen ertoe bewoog mij een munt toe te gooien, want zonder onderscheid werden fooien gegeven aan mensen mét en aan mensen zonder benen, aan portrettekenaars en aan lieden die helemaal niets presteerden in ruil voor die aalmoes. Het geven en het krijgen van aalmoezen heeft met de bedelaar zelf in feite niets te maken, hij staat eigenlijk volledig buitenspel aangezien de milde schenker toch alleen maar begaan is met zichzelf, met de indruk die hij maakt, daar in die drukke winkelstraat waar hij of zij bezig is met niets anders dan met paraderen in een eigen wereldje waartoe slechts weinigen de toegang krijgen en waarin schooiers zoals muren zijn, zoals decorstukken, tenminste als zij al worden opgemerkt. Zich doen opmerken is dan ook het allereerste wat men leren moet als men van de hoed moet leven, en daarin verschilt de bedelarij in niets van al die grotere aftroggelarijen waaraan de winkeliers participeren en alle andere werklieden en verkopers, politici, bisschoppen, pausen en pauzinnen inclusief. De lezer zal het mij gebeurlijk kwalijk nemen dat ik alle stielen onder die onwelluidende noemers onderbreng van bedelarij en aftroggelarij, maar hij moet weten dat men uiteindelijk op geen enkele andere wijze de aandacht kan vestigen op het feit dat wij, mensen, van de kleinste tot de grootste, opgevat zowel in de meest letterlijke als in de meest figuurlijk betekenis, bedelaars zijn, en dat betekent: wezens die het van het *krijgen* moeten hebben. Warempel, al wat leeft, moet schooien en pas in de eeuw van de grote industriële

revolutie heeft het geld van de schooier een dief gemaakt — om niet te zeggen een beest, of hem dan tenminste toch een middel aangeboden waarmee hij het kan laten uitschijnen dat hij aanspraak maken kan op zogenaamde *rechten*. Wie iets koopt, hoeft daar immers niet langer om te bedelen: hij toont zijn geld aan de bezitter van de koopwaar en met dat geld verleidt hij eigenlijk de verkoper om nu op zijn beurt naar dat geld te gaan bedelen. Het geld van de rijke koper laat hem aldus toe om de posities om te draaien: de behoeftige wordt de bezitter van iets dat de ander blijkbaar nog veel meer nodig heeft of althans gelooft nodig te hebben, namelijk geld. De 'behoefte' aan geld is volstrekt nieuw, geen ander dier dan de mens wordt er door gekweld, en die nieuwe zucht lijkt erger nog dan alle reeds bestaande die wij met de kleinste dieren delen.

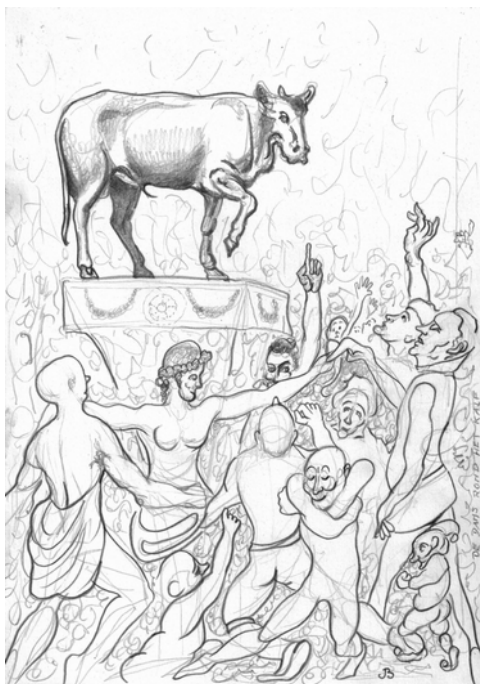
Het geld heeft, zoals we allen weten, middel en doel omgekeerd, zodat het zelf van middel tot doel is opgeklommen terwijl het de goede waren van weleer tot middelen aan zich heeft onderworpen. Men verkoopt zijn teveel aan aardappelen niet meer om daarna met de opbrengst — een som geld, een middel dus — het meel te kunnen kopen dat men nodig heeft om brood te bakken, welneen: men koopt met een som geld een partij meel op om die dan elders tegen een nog grotere som geld te kunnen slijten. Op die wijze wordt het meel van doel tot middel en wordt het geld van middel tot doel en is niet langer de bevrediging van noden de kern van alle handel, doch het maken van winst, als betroffen zaken zoals eten en drinken — kortom het leven — een louter spel. Maar niet alleen middel en doel werden door de hebzucht omgekeerd: ook de bezitter en de behoeftige hebben elkaars posities ingenomen, en

hier pas wordt goed duidelijk hoe gevaarlijk dat ganse geldspelletje wel is.

De bezitter van, bijvoorbeeld, brood kan naar hartelust eten, hij heeft geen noden, in tegendeel heeft hij zelfs brood teveel. Edoch, op het oogenblik dat hij de geldbezitter op de markt ontmoet, verleiden hem diens blinkende munten; ofschoon men ze niet eten kan — vraag dat maar aan koning Midas — maken zij niettemin van hem een behoefte — althans dat gaat hij geloven. In wezen is zijn behoefte vals, want geld kan men niet eten, men kan het alleen ruilen tegen etenswaar, edoch dat bezit hij al in overvloed. Maar op dat oogenblik gaan mensen soms meer verlangen dan wat ze nodig hebben: de kwaal van de hebzucht ontkiemt, en zij verbergt zichzelf onder velerlei vermommingen, want mag men niet een appeltje hebben voor de dorst, een reservewiel voor in geval van nood, een verzekering tegen dit en dat, een tweede huis voor als het eerste afbrandt, een boterberg tegen het aanbreken van de oorlog en vooral: schulden bij de tegenpartij die zij ooit zal moeten afbetalen.

Of is de schuld van de derde wereld — het arme Zuiden — niet de eeuwige rijkdom van het rijke Noorden? Volstrekt legaal inderdaad, alvast volgens de wetten van het Noorden. De aflossing van schulden — wat een geniale én verschrikkelijke uitvinding! — zorgt voor een eeuwig ge-regelde slavernij van de *krijgers* die borg staan voor het even eeuwige luilekkerleven van de *hebbers*! Of werden de posities ook hier omgekeerd? Natuurlijk wél, want de perversie die het gouden kalf in 't leven riep, is grenzenloos: de hebbers zijn de krijgers uiteraard en, andersom, zijn de krijgers op hun beurt de eigenlijke hebbers. "Wie

heeft, aan hem zal gegeven worden en wie niet heeft, het weinige wat hij heeft, zal hem worden ontnomen". Schuld, daar is het toverwoord, het woord waar alles om draait en waarmee de hele wereld opgestart werd. Maar van schuld kan geen sprake zijn zonder de geest, en ligt hier niet het antwoord op de vraag waarom die zogenaamde geest ten koste van alles wel móét bestaan?

Een voorbijganger mikt een twintigeurocentstukje in mijn hoed en verlost zich op die manier van een schuld die op zijn schouders is gaan drukken op het ogenblik dat het silhouet van mezelf en van mijn attributen pal in zijn gezichtsveld viel. Het is alsof dat twintigeurocentstuk al die

schuld bevat waarvan hij zich nu kennelijk verlossen wil. Helaas voor de voorbijganger, gaat ook zijn verlossingsgevoel zeer snel voorbij want élk twintigeurocentstuk dat hij in zijn bezit houdt, is een schuldbewijs, aangezien hij het teveel heeft terwijl anderen — bijvoorbeeld kleine kinderen — omkomen van honger. Van het grootste belang is het daarom voor de geldbezitter dat hij zijn geld verbergt zoals Centesimus zijn pot, diep in de grond. Maar tegelijk wil hij het uitgeven want op de een of andere manier is geld ook een bewijs van schuldenloosheid — immers: wie geld bezit en wie zijn rijkdom uitstalt, spreidt hiermee ten toon dat niemand het van hem opeist. Althans kan hij dat doen zolang hij in de beveiliging van dit vertoon voorziet want uiteraard kan een dergelijk vertoon niets anders dan een grove leugen zijn. Hoe dan ook is geld schuld en rijkdom tegelijk, en dat is niet zozeer het geval omdat geld iets bovenaards zou zijn, maar veeleer omdat schuld en rijkdom net zoals bijvoorbeeld ook plezier en pijn, keerzijden van één en dezelfde medaille zijn.

- Sehet!

- Wohin?

- Auf unsere Schuld! -

kon daarom evengoed als volgt luiden:

- Sehet!

- Wohin?

- Auf unseren Reichtum! -

maar voor hetzelfde geld gold:

- Sehet!

- Wohin?

- Auf unsere Armut! —

Wie bedelt, moet "dank u" zeggen; wie koopt, niet. De bedanking is de erkenning van zijn eigen rechtenloosheid en dus van zijn schuld. Wie erkent dat hij louter van geschenken leeft, leeft in de vrede van de waarheid, terwijl wie geen "dank u" zeggen kan, zich door de nood gedwongen toe-eigenen moet waarom zijn maag vraagt en zijn andere begeren. Hij moet dan stelen van een ander wat hij nodig heeft, ofwel zoals de vos doet met de raaf, moet hij die ander op de een of andere manier een buit afhandig maken. Maar sinds de uitvinding van het geld kunnen alle mensen in dat bijzondere sprookje van la Fontaine stappen, waar ze nu eens vos zijn en dan weer raaf, of beter: moéten wij allen in dat sprookje stappen en kunnen we er warempel nooit meer uit! Of ook nog wel in 't sprookje van de krekel en de mier, dat heel anders klinkt dan bijvoorbeeld dat van de arbeider van het elfde uur.

Wij moeten haast onafgebroken eten om in leven te kunnen blijven, en het voedsel dat wij daarbij tot ons nemen, is het vlees van andere levende wezens. Aan deze werkelijkheid die allermintst vanzelf spreekt, worden wij niettemin rap gewoon als we geen honger moeten lijden. Maar van zodra de dagelijkse maaltijd zijn vanzelfsprekendheid verliest, verrijst als het ware tegelijk het mysterie van het eten zelf en gaan wij mediteren over de mens die, zoals de grote professor Vermeersch het zegt, in wezen een buisje

is met een ingang en een uitgang. En daar zitten wij dan, alle buisjes saam, met hun ingang en hun uitgang, zo denk ik bij mezelf als wij daar dan inderdaad, aan de kant van onze uitgang leunend tegen de enorme kathedraal, onze ingang openen om hem eerst nog eens als uitgang te gebruiken voor de een of andere smeekbede — "Een aalmoes alstublieft!" — vooraleer wij hem met voedsel zullen kunnen vullen. Edoch, wat gebeurt er als wij eten? En waarom moeten wij dan eten, dagelijks, en er zorg voor dragen dat wij zullen kunnen blijven eten als ons leven ons lief is? Wie zijn wij dan dat wij dan toch blijvend afhankelijk zijn van deze zaken buiten ons, die wij gestaag naar binnen moeten werken?

Laten wij ons niet vergissen: de darm behoort, net zoals de huid, tot de buitenkant van ons lichaam. Hij is weliswaar doorlaatbaarder dan de huid en hij kan zich sluiten tot een afzonderlijke holte — als dat geen geniale vondst is! Allerlei klieren zitten aan het darmkanaal vast, die zuren en ook nog andere sappen afscheiden welke het vlees dat wij in deze holte kunnen stoppen, aanvreet en verteren doet in stukjes die doorheen de darmwand gaan om daar dan deel uit te gaan maken van het eigen vlees. Maar is dat dan "binnen"?

Geleerden hebben uitgevist dat wij oorspronkelijk in zee leefden, en dat onze huid toen heel doorlaatbaar was, zoals het darmkanaal nu. Zoals een amoebe, omsloten wij met onze huid een prooi en aldus vormden wij, zij het tijdelijk, een darmholte waarin het voedsel werd verteerd om vervolgens door die darmwand heen te gaan en deel uit te maken van het eigen vlees. Maar wij hebben de zee verlaten, edoch omdat we niet zonder haar milieu in leven konden

blijven, heeft ons vlees haar in zich meegenomen: de zee bevindt zich tussen de cellen van ons lichaam, zodat onze cellen eigenlijk nog steeds zwemmen in diezelfde zee, en dat alles samen zit verpakt binnen het omhulsel van onze huid die waar hij 'darm' heet weliswaar doorlaatbaar is gebleven zoals ook de huid van het wezentje dat wij waren in de grote zee.

Het vlees dat van een prooi afkomstig is en dat wij opeten en tot op de draad verteren — wat wil zeggen: afbreken tot op de bouwsteen die wij 'molecule' heten — nemen wij als bouwsteen weer te baat in een ander lichaam en omdat, zoals hoger gezegd, het wezen der dingen niet hun vlees doch hun positie is, heeft het opgegetene met het oude lichaam waarvan het afkomstig is, niets meer te maken en is het helemaal nieuw. In feite garandeert de bouwsteen die in wezen zijn positie is, de onsterfelijkheid van het bouwwerk waarin hij als bouwsteen functioneert. Jawel, precies zoals de ambtenarij onsterfelijk is omdat de werklieden die met pensioen gaan door jongere krachten worden vervangen, zo ook ontsnapt het lichaam aan de dood — althans een eerste keer — door de dagelijkse maaltijden. Een tweede keer ontkomen wij aan de dood door ons middels een nakomelingschap volledig te verversen.

Terwijl ik dit overdacht, zat ik te kijken naar de eeuwige werklieden die altijddurend over de stellingen lopen die zich omheen de torens slingeren van de kathedraal: ook zij worden immers vernieuwd en zij lijken wel in niets te verschillen van de moleculen uit het voedsel dat ons lichaam onderhoudt en dat zijn eeuwigheid moet garanderen. Zonder deze hoogtewerkers zou aan kathedralen gewis niet het lange leven zijn beschoren dat zij heden kennen. En ook

deze hoogtewerkers worden vervangen als zij met pensioen gaan of als ze naar beneden vallen. Zij worden vervangen en zelf vervangen zij ook stenen, waar dat nodig is, of schalies, ijzersmeedwerk, glasramen of marmeren beelden. Ofschoon zij kennelijk meer dan steen zijn, staan zij het gesteente niettemin ten dienste alsof de kathedraal een wezen was, veel belangrijker nog dan een mens zich achten kan. En ik keek naar de werklieden, stipjes omheen de hoge torens, vliegen op de lansen die het hart van de *Christos* doorboorden.

Het was koud, die nacht, en een ijzige en felle wind sneed fluitend langsheen de stoepen en de stenen van de gevels en hij onttrok alle lichaamswarmte aan het laatste stukje vlees dat onbedekt gebleven was: de neus, een deeltje van de wang, een oog, een viertal vingers die niet hoog genoeg opgetrokken zaten in de pijp van een mouw en een fragment van een teen door een gat in een schoen. Ook de kathedraal had de ijzige wind in zijn greep en het moet gezegd worden dat hoge gebouwen zoals schoorstenen fungeren: zij zorgen voor een voortdurende felle opwaartse luchtverplaatsing en aldus scheppen zij, ongeacht het weer, echte tochtgaten in de luchten, zodat men zich in hun onmiddellijke nabijheid altijd een beetje lichter waant dan men in feite is, en men het gevoel krijgt dat men naar boven toe gezogen wordt door hogere machten. Om den brode als het ware vastgeklonken met de ruggen aan de kerken, worden wij in de vele lange uren van de dag wel eens vergast op een spektakel dat zelfs aan de gezichten van de bedelaars een glimlach kan onttrekken: een dame die vruchteloos naar haar hoed grijpt welke in een rechte

baan langsheen de toren onverwijd ten hemel vaart — een hoed, een sjaaltje of een krant, dat zien wij wel vaker, en ook een paraplu durft zich al eens gelijk een raket gedragen. Als de oude kerken nog veel hoger waren dan ze heden zijn, dan zogen ze warempel bij het opengaan van hun portalen hun eigen inhoud op: sjaals, missaals, stoelen, brandende kaarsen en wellicht autonoom musicerende orgelpijpen in grote stoeten die aan het eschaton doen denken. Noodgedwongen uiteraard hebben wij oog voor die bizarre dingen, aangezien zij ons in een oogwenk makkelijk van de integrale inhoud van onze hoed kunnen beroven. Hier zijn uiteraard plekjes waar de tocht wat minder is, maar de concurrentie neemt toe en elk plekje is een stekje.

Het was koud en de wind zong met een nijdige stem een klaaglijk lied uit zeer oude tijden, een lied trouwens met een onverstaanbare tekst, iets van tralala-tralalierela en dan weer hetzelfde, met slechts enkele heel lichte variaties. Wie nog niet weet wat lijden is, kan het zich vanzelfsprekend niet voorstellen, maar als men bijvoorbeeld kou lijdt, houdt het voorbijrazen van de tijd plots op. Ja, datgene waar die lieden voor wie het altijd allemaal voor de wind gaat, altijd vruchteloos zullen naar trachten, namelijk dat de tijd een keer wat minder snel voorbij zou razen, is voor ons als bij toverslag een ongewenste doch even onmiddellijke werkelijkheid: het is koud en het zal steeds kouder worden, de ganse, donkere nacht lang tot in de ochtend, maar alsof dat nog niet erg genoeg was, komt daar op de koop toe bij dat tot dan ook nog eens de tijd bevriezen zal; ja, de seconden zullen bijna stilstaan, uitgerekend dan wanneer wij niet beter wensen konden dan dat de uren vlogen. O, verschrikkelijk wonder van de tijd, men

zou haast gaan geloven dat hij speciaal gemaakt was om ons te laten lijden. Want dat het geluk en het genot zo snel voorbijgaan, betekent dat zij niet of nauwelijks bestaan, en dat het lijden eeuwig lijkt te duren, wil zeggen dat er tijd zat voor is. Het kan op den duur niet meer worden geloofchend: de tijd is er gewoon om in te lijden.

Ik ervaar het trouwens bijna dagelijks: in de winter, maar ook in de kilste zomernachten. Men zit stil, gereed om te slapen, maar het is een ietsje koeler dan voorzien, er is een tekort aan dekens, onverwacht is een snedige wind komen opzetten of er vliegt nat dat de koude tegen het lijf doet plakken. De eerste ogenblikken is het nog te dragen omdat men hoopt dat de wind gaat liggen, de regen ophoudt, de slaap zijn intrede zal doen en zal verdoven, maar dat duurt slechts tot de hoop in wanhoop overgaat en, wat men er ook van zegt: die overgang heeft helemaal niets te maken met geloof; het is een overgang gelijkaardig aan die van droog naar nat. En dan weet men ineens dat er geen sprake zal zijn van slapen en dat de koude gestaag zal overgaan in alleen maar pijn die moet geleden worden, minuut na minuut, en elke seconde van elke minuut zal die pijn zijn recht opeisen, er zit geen pauze tussen en het zal aanhouden tot de ochtend, zonder dat ook maar één tik van de tijd wordt overgeslagen. Op die ogenblikken beseft men ook voor 't eerst — omdat men in andere omstandigheden niet genoopt wordt om daarover na te denken — dat het leed niet iets is dat wordt *toegevoegd* aan een mens, zoals een vijand die men immers kon verjagen, welneen: het leed is altijd een *tekort*, iets dat ons ontbreekt terwijl wij 't nodig hebben, en dat is een gans verschil! Wij lijden honger als het ons ontbreekt aan het voedsel dat wij dagelijks tot ons moeten nemen en wij stikken als wij afgesneden worden

van de lucht die wij geen twee tellen kunnen missen. De koude die ons lijden doet, bestaat in feite niet: hij is het *tekort* aan warmte, aan calorieën, energie, kleren en voedsel. De duisternis die blind maakt, is slechts een gebrek aan licht en waar ondanks het zonlicht de dingen verborgen blijven, komt dat doordat men zijn ogen mist. Zo ook is angst een tekort aan de geborgenheid die ons bijvoorbeeld het vertrouwen biedt, en de domheid is een gebrek aan kennis, de lelijkheid een tekort aan schoonheid. Mensen die beven ingevolge het Parkinsonsyndroom, worden niet geholpen door van hen die ziekte weg te nemen: zij krijgen daarentegen via elektroden die energie *toegevoegd* welke zij moeten ontberen en dan houdt het beven op. Kanker of de woekering der cellen is geen teveel dat men moet wegsnijden, doch een tekort aan orde in die cellen, waardoor zij hun efficiëntie verliezen welke ze hopeloos pogen te compenseren met een woekergroei. De vrijheid ligt niet in de bandeloosheid, die immers een tekort is aan beheersing, en om dezelfde reden heeft het geluk geen uitstaans met het genot dat immers hand in hand gaat met het leed. Het zijn warempel de *tekorten* die doen lijden, en zo kunnen wij tenslotte leren uit het lijden dat de ganse werkelijkheid een constructie is, een bouwsel of dus iets dat bouwstenen nodig heeft en vervangstukken, voedsel, ondersteuning en zoveel zaken als er deel van uitmaken. Wij zijn niet vanzelfsprekend en onze wereld is dat evenmin: wij werden ondanks alle tegenstand, vijandigheid en groot gevaar, *opgericht* om te bestaan als een belofte die men altijd na moet komen. De entropie die over de kosmos heerst ten spijt, heeft zich het leven tegen alle luiheid altijd dapper verzet en hebben gesteenten zich verheven uit hun graf, ze zijn gaan lopen, kregen vleugels en zijn met raketten zelfs aan het zwaarteveld van de aarde ontsnapt. Maar

dat leven leeft uiteraard altijd in hoge nood, het vraagt een onafgebroken toevoer van talloze dingen en geen wezen bestaat bovendien van brood alleen.

Terwijl ik naar de kathedralen keek waarop zich overdag werklieden verplaatsten om er de kapotte stenen in te vervangen, viel het mij te binnen dat zij inderdaad meer moesten zijn dan mensen: kathedralen, moskeeën, synagogen en ook alle andere tempels vertegenwoordigen immers religies, welke door profeten in de greep gehouden worden. Een mens functioneert als lid van een religie heel anders dan op zichzelf, als vlees. Zoals een beeldhouwer met zijn functie samenvalt en derhalve iemand is die beelden houbt, en zoals een leraar iemand is die lesgeeft, zo ook is een gelovige niet zijn vlees maar datgene wat hij in zijn geloof doet, en dat is geloven. Maar wat is geloven?

Beeldhouwen is relatief makkelijk te omschrijven als het weggappen van alle overbodige steen totdat het gewenste beeld overblijft. Lesgeven is het wegnemen van onwetendheid en foute opvattingen tot alleen de kennis of de waarheid overschiet. Geheel analoog hiermee zou men de daad van het geloven kunnen definiëren als het wegnemen of het verjagen van alle twijfels, totdat alleen nog de zekerheid rest van zijn geloof. Edoch, twijfels zijn vragen, en het verjagen van twijfels komt in de praktijk dan eigenlijk neer op het teniet doen van alle vragen... met dat ene, simpele antwoord van het geloof: wij weten en wij kunnen niets, alleen God is alwetend, almachtig en algoed. Wij kunnen hooguit die werklieden zijn, die mieren die rondwriemelen in het getorente van zijn kathedralen, om daar de ontbrekende brokken te vervangen door verse stenen, of glas, of balken, of beelden. Gelovigen zijn niet hun

vlees, zij zijn minder nog dan de stenen brokstukken van een kerkgebouw. Gelovigen dienen om hun kerken op te knappen, om er voor te zorgen dat op tijd en stond de gebeden gelezen worden en de rituelen zich voltrekken. Gelovigen zijn derhalve compleet vervangbare functies, net zoals alle andere functies die de wereld draaien doen, en de grotere zaken waarvan wij deel uitmaken en waarin wij telkens weer een ander zijn.

Als gelovige zijn wij bidmachines, als beeldhouwers zijn wij kapmachines, als leraren zeggen wij lesjes op, als bakkers kneden en bakken wij, als we vermoeid zijn, dan geven we ons over aan de slaap, de honger doet ons eten en als we haast hebben, dan lopen we. Zo verwisselen wij onszelf elk ogenblik weer voor een ander naar gelang wij telkens in andere werelden komen: de religie doet ons bidden, de beeldhouwersstiel doet ons kappen, de slaap doet ons slapen, de honger doet ons eten en de haast maakt hardlopers van ons. De wereld van de religie, die van de beeldhouwerij, de slaap, de honger, de haast: de vele werelden geven ons beurtelings vele, verschillende functies, en daarom ook geloven wij dat wij veranderen en dat wij leven. We schrijven wat we binnen al die werelden noodgedwongen doen, alras toe aan niemand minder dan onszelf, en zo geloven wij dat wij handelen en, meer nog dan dat, geraken wij er op den duur van overtuigd dat wij precies datgene doen wat wij zelf willen, alsof wij de uitvinders waren van al die activiteiten.

Helaas is het pas de bedelstaf die ons het ontvullende inzicht kan verschaffen dat van al die druk lijkende bedoeeningen niet wijzelf de dirigent zijn of de componist of zelfs maar de uitvoerder: we ondergaan het daarentegen

allemaal, precies zoals wij de koude ondergaan, en de ultieme dirigenten van het ganse spel zijn onze noden, de ultieme componisten zijn onze behoeftige organen en onze lichaamscellen. Meer nog: onze organen en onze lichaamscellen zijn helemaal niet de onze; wijzelf worden daarentegen volkomen in hùn greep gehouden, zodat we slechts zeggen kunnen dat wij het bezit van ons vlees zijn, dat wij ons vlees te gehoorzamen hebben en dat de minste grillen van ons vlees ons zullen doen rennen.

Onze ganse wereld is allerminst een creatie van godgelijkende of zich zelfs boven de goden wanende wezens die zichzelf denken te kunnen verheerlijken; hij is daarentegen niets anders dan een stuntelige poging om tegemoet te komen aan een oneindige reeks van noden en behoeften die ons keer na keer weer op de knieën dwingen.

"Kijk daar eens, wat een hoogtechnologisch ziekenhuis we daar in geen tijd weer uit de grond hebben gestamppt", zo roepen onze politici, alsof het om de zoveelste prestatie ging van die vernuftige en over alle leven heersende mensheid. Maar bij nader toezien blijkt het gebouw in kwestie slechts een opeenstapeling van kamertjes, met in elke kamer een bed en in elk bed een zieke. Er is slechts één gezondheid, maar elke zieke heeft zijn eigen kwaal of kwalen, en zoveel kwalen als er zijn, zoveel specialismen willen zich ook ontwikkelen: pogingen om de pijntjes in te dijken en om de vernielingen tegen te gaan van minuscule en eigenlijk ons volstrekt onbekende wezentjes die zich gestaag tegoeed doen aan ons vlees.

Ik keek naar de kathedralen en bedacht dat miljoenen mensen in die kerken samenschoolden sinds het begin der tijden, en dat zij in de ban der kerken waren en door aller-

lei verplichtingen en verbodsbepalingen zich klaarblijkelijk vrijwillig aan banden lieten leggen. Massa's mensen laten zich een ritme opleggen voor elke dag, een jaarritme ook, en al wat zij doen en laten, mogen en kunnen, wordt voor hen geregeld. De religie haalt de bozen uit de kudde en verbrandt ze: vrouwen die buitenzinnig werden ingevolge een overmatige consumptie van moederkoren door een misoogst in natte tijden, worden tot heks verklaard en door het vuur 'gezuiverd'. Of zij worden van kindsbeen af van de schaamlippen ontdaan om niet ten prooi te vallen aan duivels geacht genot. Misdienaars van het kerkkoor worden om hun hoge stemmetjes te behouden, gecastreerd.

Beschuldigden worden verplicht de handen in kokende olie onder te dompelen teneinde een godsoordeel over hen te kunnen vellen — de voorloper van de leugendetector. Tot op vandaag werd de helft van de wereld op dergelijke wijze door de duivel aan de ketenen gehouden en duurden de middeleeuwen voort.

In tegenstelling tot deze uiterlijk geketende mensenhelft, is de andere mensenhelft vrij. Tenminste uiterlijk. Maar de duivel lacht, want wie hij niet aan de ketenen houdt vanbuiten, die weet hij vanbinnen aan zich te binden.

"Geef het op!", zo luidt het voorstel van Lucifer: "Geef het op, en laat mij ook de vrije helft aan de ketenen leggen, want het is beter voor een mens dat zijn lichaam geketend is dan zijn ziel!"

Verraderlijk voorstel, want wie garandeert dat de ketening van het lijf de ziel zal bevrijden!?

"De *Christos* garandeert het!", zo roept hij het uit en de scherpe wijsvinger aan zijn gestrekte arm kliëft als een bliksem door de luchten en verlicht het zwarte kruis dat rondwaart in de kloven van de aarde.

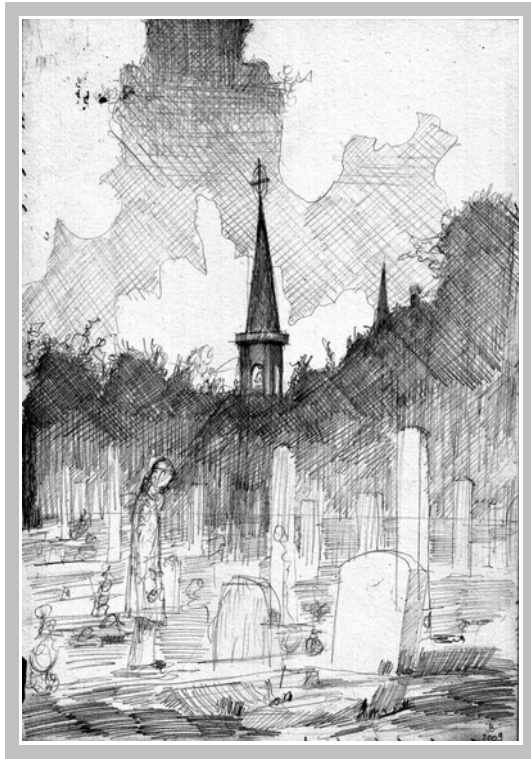
En warempel kunnen wij het niet ontkennen, dat de ziel van de *Christos* ontketend werd nadat eerst zijn lichaam werd geketend, gekneveld en gekruisigd. Is Hij immers niet verrezen of uit de doden opgestaan zoals Hijzelf voor-spelde alsook de profeten, zoveel als er voor Hem waren?

Aandacht, aandacht, alstublieft! De geest neemt er weer een loopje mee, geholpen door die eeuwige luiheid en hij liegt voorwaar als hij dat zegt! Want niet de ziel van de *Christos* is verrezen, doch zijn lichaam, en dat is toch een heel ander paar mouwen? Zijn lichaam is uit de doden opgestaan en niet zijn ziel — een ziel kan immers niet ster-ven aangezien zij nooit geleefd heeft: zielen zijn toebehoorselen van het vlees, gevoelens, verhalen en vertelsels, namen of nog andere attributen. Het vléés van de *Christos* is verrezen of uit de doden opgestaan, precies zoals het kind dat opstaat uit de moeder, en daarom ook wordt de *Christos* het Mensenkind genoemd of ook nog de Mensen-zoon, wat hetzelfde is: de *Christos* is de hoop op de her-nieuwing van de geslachten, het Kind belichaamt de onsterfelijkheid.

Maar wat er ook van zij: de koude beet en zij bleef bijten en de gedachten die in me opkwamen, konden haar niet verjagen, amper konden zij de tijd wat sneller doen vooruitgaan. Mijn vlees had kou en daarom ook had ik zélf kou, maar wie kan dat begrijpen als hij niet eerst aanneemt dat wij het bezit zijn van ons vlees in plaats van

andersom? Ik geloof dat het in die nacht was, dat ik ben doodgevroren.

Het Eeuwige Vuur

"Gaaf u nu maar eens mooi voor dat graf staan", gebood hij.

Hij sprak rustig, doch streng. En hij van zijn kant begreep dat hij nu maar het best precies kon uitvoeren wat van hem gevraagd werd, want dat er niet veel nodig was om de heer gevaarlijk kwaad te krijgen.

Hij ging staan zoals hij dacht dat het van hem verwacht werd: de voeten samen, het hoofd lichtjes gebogen.

"Kijkt u naar het graf!", drong de stem aan: "en niet naar de toppen van uw schoenen!"

Hij richtte zijn blik een beetje op.

"En vertelt u mij eens wat u nu ziet!", zei de stem.

Hij zweeg. Wat kon hij immers antwoorden op zo'n vraag?

"U zwijgt?", zei de stem afwachtend, en ze herhaalde: "Ik vraag of u zwijgt?"

"Ik zie een graf, mijnheer", antwoordde hij gedwee en ingehouden tegelijk.

"Zo", beaamde de stem: "u ziet een graf, zegt u. En kunt u ons nu ook zeggen van wie dat graf is?"

Het zweet brak hem uit. Moest hij deze vragen nu echt beantwoorden?

"Wij luisteren!", sprak de stem weer streng. "Verplicht mij niét de vraag te herhalen!"

"Het graf van een dode", antwoordde hij haast onhoorbaar, en kort. Hij sloot zijn ogen, het aanblik was afgrijselijk.

"Juist, de levenden hebben geen graf", repliceerde de stem. "U krijgt nog wat bedenktijd. Zegt u mij intussen ook eens wat een dode is!"

Eventjes had hij de neiging om de heer aan te kijken, maar hij beheerste zich tijdig toen hij zich realiseerde dat dit voor hemzelf wel fataal kon zijn.

"Iemand die..."

"Ja... iemand die wat?"

"Iemand die euh... weg is, mijnheer"

"Waagt u het zich niet te lachen!", waarschuwde de stem nu.

Alsof het ook maar enigszins mogelijk was om deze situatie niet ernstig te nemen!

"Iemand die weg is, zegt u", zo herhaalde de stem zijn woorden: "en waar is die dan wel heen?"

"Dat weet ik niet, mijnheer", antwoordde hij, bijna onhoorbaar.

Er volgde een moeilijke stilte, de seconden leken uren te duren.

"U weet het niet, zegt u!", zo herhaalde de stem nu weer zijn woorden. En dan, zoals een ondervrager die op het punt staat om de onwetende belachelijk te maken: "En wat weet u dan wél? Zegt u ons dàt misschien eerst eens!"

Nu dreigde hij de kluts volledig kwijt te raken, en de heer had het blijkbaar in de gaten, en hij zei:

"Als u nu eens uw voeten lichtjes spreidde, dan zou u misschien wat vaster komen te staan? Vindt u dat geen goed idee?"

Hij gehoorzaamde meteen en nam een lichte spreidstand aan. De vingers van zijn rechterhand leken de duim van zijn linkerhand tot moes te knijpen.

"U zult immers wel begrijpen dat u niet omver kúnt vallen, is het niet?", zo informeerde de stem.

Hij knikte eens kort, bedacht dat de heer op een gesproken antwoord wachtte, en voegde eraan toe: "Ja, mijnheer, dat begrijp ik".

"En kunt u ons misschien ook eens uitleggen waarom u niet omver kunt vallen?", vroeg de stem nu al te vriendelijk.

Hij beefde, zocht vergeefs naar een plausibel en tegelijk ongevaarlijk antwoord. Zijn gedachten stokten. Hij was nu helemaal in het nauw gedreven.

"Wij wachten", zei de heer, "maar wij hebben tijd zat. Denkt u dat trouwens ook niet?"

"Ja, mijnheer", zei hij, blij dat hij tenminste op deze vraag een antwoord kon geven.

"En waarom denkt u dat?", ging de stem onverstoorbaar door.

Weer lieten zijn gedachten hem een hele poos in de steek. Hij hervond zijn evenwicht, bedacht dat het geheel ongevaarlijk was deze vraag te beantwoorden, en zei: "Omdat u alle tijd hebt, mijnheer".

"Juist!", beaamde de stem met een toon van tevredenheid: "Wij hebben al-le tijd! En vertelt u ons nu ook eens hoe dat volgens u dan komt, dat wij alle tijd hebben? Ja, zeg het maar, wij horen toe!"

Wie *A* zegt, moet ook *B* zeggen, zo realiseerde hij zich bitter.

"Omdat u de eeuwigheid bent, mijnheer", zo moest hij toegeven, en hij beseftte meteen na zijn antwoord al dat het gesprek nu definitief in een heel gevaarlijke richting kon worden gestuurd.

"Warempel, u weet het nog ook!", schokschouderde de stem: "En laten we nu eens terugkeren naar onze eerste vraag. En vertel ons nu niet dat u zich onze eerste vraag niet meer kunt herinneren!"

Hij dacht na. Het was als een onontwarbaar kluwen waarmee hij wrocht.

"Wat ziet u als u voor zich kijkt?", zo herhaalde de stem haar vraag plotseling, luid en duidelijk.

"Ik zie een graf, mijnheer...", aarzelde hij.

"Goed zo", zei de stem: "en herhaal nu zelf maar onze tweede vraag! Ja, doe maar op!"

"De tweede vraag was... wie ligt er in dat graf, mijnheer..."

"Juist, juist! En nu het antwoord, snel!"

"Ik, mijnheer!", riep hij, en hij hijgde, doch zijn hijgen bracht hem geen aarde aan de dijk, en hij hield met hijgen op, keek naar het graf dat aan zijn voeten lag, realiseerde zich nu dat het inderdaad niemand anders zijn graf was dan het zijne.

Nu keek hij op, maar verschrikt stelde hij vast dat er niemand in de buurt was.

Geleidelijk ging de verschrikking over in rust: hij had dit wellicht gedroomd. Er was geen heer die tot hem sprak, hij

hoorde alleen het gieren van de wind, en zelfs dat bleek een inbeelding, want geen tak was er die zich roerde, aan de planten die alom op de zerken stonden.

Hij bekeek nu opnieuw het graf aan zijn voeten, dat nog zonder zerk was. Het was een hoopje aarde, nog vers.

Er ontstaat vanzelf zo'n hoopje, zo ging het door zijn gedachten, vanwege de plaats die de kist inneemt. En vanwege het feit dat men de aarde nooit meer zo goed kan aanstampen als voorheen. Je kunt dat trouwens ook zien waar een mol heeft gewroet; het is net hetzelfde principe.

Een ogenblik lang had hij de neiging om daar nu weg te gaan, maar dat lukte hem om de een of andere reden niet. Hij begreep niet meteen dat ook de schoenen, waarvan hij de toppen had staan bekijken toen hem werd gevraagd om zijn blik op het graf te richten, een inbeelding van hem waren.

"Ja, bekijk uw voeten maar eens goed!", zo meende hij nu weer die stem te horen zeggen, maar hij begreep al gauw dat hij dit zelf gezegd had, of beter: gedacht had. Verweesd immers tastte zijn hand naar de plaats waar zijn mond moest zitten, doch daarop volgde geen enkel contact. Het leek alsof de hand doorheen de mond tastte, alsof de mond een lege holte was geworden.

Een lege holte, dat was de mond wel altijd geweest, en de Chinese wijsheid, zo herinnerde hij zich uit zijn boeken, zegde ook onomwonden dat de essentie van de dingen het 'niets' daaraan is. Het wezenlijke van een kamer zijn niet de muren: het is het 'niets' ertussen. Het wezenlijke van de mond was, insgelijks, het 'niets' tussen de kaken.

Hij had zijn mond dus nog, beslist. Alleen de kaken waren er niet langer.

"Maar ze zijn niet essentieel", zo hoorde hij zichzelf nu weer zeggen.

Zijn woorden waren net zoals de wind waarvan hij het gieren had menen te horen, het ogenblik voordien: inbeelding. Doch hier gold weer dezelfde wijsheid: het wezenlijke van de woorden is niet het geluid dat zij maken wanneer we ze uitspreken: de essentie van de woorden is hun betekenis. En die was duidelijk gebleven, want hij kon zijn eigen woorden ook heel goed verstaan.

Weer beangstigd werd hij, toen nu onverhoeds de rechterhand haar spiegelbeeld trachtte te vinden, geheel vergeefs. En toen hij het uiteindelijk aandurfde om naar zijn schoenen te kijken, ontwaarde hij noch schoenen, noch voeten.

"Natuurlijk bevinden die zich onder de aarde", zo sprak hij nu weer, schijnbaar luid en duidelijk, want hij kon zijn eigen woorden goed verstaan. En hij bekeek aandachtig de aarde, stelde opnieuw vast dat zij nog vers was, omgewoeld vers, en dat zij, net zoals een molshoop, op een hoopje lag, vanwege de kist die plaats innam, en het feit dat men die aarde nooit meer aangestampt krijgt zoals voorheen.

Een kleine kortsluiting deed zich voor toen hij, als het ware in zijn hoofd, zijn Catechismus trachtte te openen.

Het was immers niet in zijn hoofd dat dit gebeurde, want ook dat hoofd was er nu niet meer.

"Ze hebben ongelijk", zegde hij: "ze hebben ongelijk, zij die beweren dat gedachten door de hersenen worden voortgebracht en zich in het hoofd bevinden. Maar waar bevinden zij zich dan wel? Het zijn immers *mijn* gedachten, toch?"

Hij herademde en trachtte zich te concentreren. Het waren zijn eigen gedachten, die hij nu dacht, en die van niemand anders. Hij en niemand anders dacht ze. Tegelijk bevonden die gedachten zich niet langer in zijn hoofd. Dat hoofd lag immers dood in een kist onder de aarde, bij de rest van zijn lijk. Konden anderen nu zijn gedachten mee beluisteren? Waren zijn gedachten nu niet langer geheim? Galmde ze voortaan door de lucht, zichtbaar of hoorbaar voor ongeacht welk oor?

De Chinese wijsheid uit zijn boeken indachtig, was de essentie van een oor tenslotte eveneens niet de vergankelijke schelp, doch de ruimte ertussen. En als dat inderdaad zo was: in welke mate waren dit dan nog zijn eigen gedachten? Waren zijn gedachten nu niet veeleer 'de' gedachten, zonder meer? 'De' geest?

"Mijn Catechismus", stotterde hij, en hij bladerde in zijn Catechismus, daarin moest het antwoord zeker te vinden zijn. En hij las onder het hoofdstuk over de dood:

"Nergens wordt het raadsel van het menselijk bestaan zo groot als in het licht van de dood."

"Van de ene kant is de lichamelijke dood een natuurlijk gegeven, maar voor het geloof is hij in feite 'het loon van de zonde'"

"De dood is het einde van het aardse leven... Bij de dood, die de scheiding is van lichaam en ziel, gaat het lichaam van de mens tot ontbinding over, terwijl zijn ziel God tegemoet gaat in de verwachting van de hereniging met haar verheerlijkt lichaam."

"Zodra hij gestorven is, ontvangt iedere mens in zijn onsterfelijke ziel de eeuwige vergelding in een bijzonder oordeel dat zijn leven in het licht van Christus plaatst, zodat hij ofwel een loutering ondergaat ofwel onmiddellijk in de gelukzaligheid van de hemel binnentreedt ofwel onmiddellijk voor eeuwig veroordeeld wordt."

Hij keek weer naar het graf, realiseerde zich dat daar, onder de aarde, zijn lichaam te ontbinden lag en zeker voor immer verloren was. En hier, aan de voet van zijn graf, stond hij — hij, dat wilde dus zeggen: zijn ziel — die, zoals hij nu duidelijk ervoer, voorgoed van zijn lichaam was gescheiden. En hij, zijn ziel dus, moest — volgens zijn Catechismus — nu wachten op een mogelijke hereniging met zijn lichaam, nadat dit lichaam zou verheerlijkt zijn...

Hij bedacht nu meteen ook dat de verheerlijking van het lichaam — de verrijzenis — misschien niet voor iedereen was weggelegd. Weer bladerde hij door het dikke boek, en las:

"God zal in zijn almacht het onvergankelijk leven definitief aan ons lichaam teruggeven door het krachtens de verrijzenis van Jezus met onze ziel te verenigen... "

"Wie zal verrijzen? Alle mensen die gestorven zijn: 'Dan zullen zij die het goede deden, uit de graven te voorschijn

komen tot de opstanding ten leven, maar die het kwade deden, tot de opstanding ten oordeel."

"Wanneer? Op het einde van de wereld... wanneer het bevel gegeven wordt, als de stem van de aartsengel weerklinkt en de bazuin van God, dan zal de Heer zelf van de hemel nederdalen en eerst zullen de doden die in Christus zijn, verrijzen."

Hij stond perplex.

"Van een onmiddellijk oordeel heb ik niets gemerkt", zei hij tot zichzelf, "behalve dan misschien... die stem...", en hij trachtte zich iemand te herinneren, doch hij realiseerde zich dat hij de blik niet had durven opslaan toen de stem hem toesprak. Van wie was de stem, en wat had zij hem duidelijk willen maken?

Dat moet de stem van mijn geweten geweest zijn, besepte hij nu. Maar wat had zij hem dan verteld? Ze deed trouwens nauwelijks iets anders dan hem vragen stellen! Vreemde vragen waarop hij het antwoord niet kende. Of niet wilde kennen.

"Een leven lang heb ik geloofd dat de dood het eindpunt was", dacht hij: "Ik geloofde dat dan voor eens en voor goed zou uitgemaakt worden wat er met mij verder zou gebeuren: de hemel of de hel. Op de hemel heb ik weliswaar nooit gehoopt, maar ergens durfde ik toch nog te hopen dat de genadige God zo oneindig goed was... dat Hij mij misschien van de eeuwige verdoemenis zou redden. Hoe dan ook geloofde ik dat de dood eindelijk een eind zou maken aan dat getwijfel: het zou ofwel erop zijn, ofwel eronder. En wat ook de uitkomst mocht zijn: ik zou

tenminste verlost zijn van de onzekerheid die een leven lang op mijn schouders heeft gewogen. En kijk, wat stel ik nu vast? Ik word alleen gelaten, moederziel alleen, en zelfs de troost van mijn lichaam, waarin ik mij had kunnen verliezen, moet ik missen. En ik moet weer wachten op het oordeel! Wachten, wachten, wachten...tot het 'einde der tijden'!

"Ach", zei hij: "ik zal er eens over slapen, en het morgen allemaal eens herbekijken met een frisse kop..."

"Er is geen slaap meer nu", beantwoordde onmiddellijk een stem de chaos van zijn gedachten: "Er is geen 'morgen' meer, behalve de dag des oordeels, en geen ander 'gisteren', behalve het gisteren aan uw voeten in het graf."

Hij schrok, en begreep meteen: hij was niét moederziel alleen; de stem was er immers nog. Hij keek snel op, doch zag weer niemand in de buurt, hij hoorde alleen de wind, zo dacht hij.

Plotseling realiseerde hij zich dat er verder niets meer te gebeuren stond, behalve dan... dat die stem daar maar bleef rondspoken. De stem die hem vragen bleef stellen waarop hij het antwoord niet kende, of niet wilde kennen. "Wellicht...", zo drong het nu tot hem door: "wellicht is dit... het eeuwige vuur."

En nu wist hij het klaar en duidelijk: ook de essentie van de hel, waren niet de vlammen; het wezenlijke van de hel, was het 'niets' eraan.

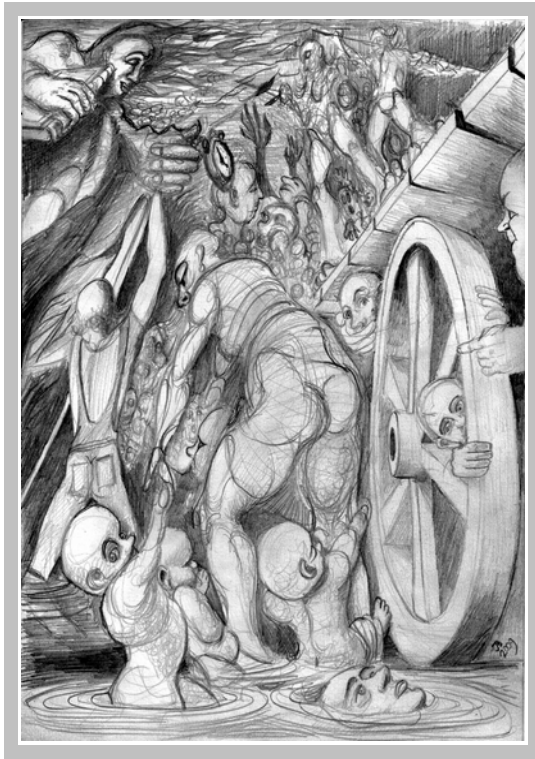
Er gierde een gure wind over het kerkhof, niettemin alles onbeweeglijk bleef, alsof het bevroren was: de graven, de kerk, de bomen en de planten. Toen hij eventjes opkeek,

stelde hij vast dat ook de wolken vast zaten. Hij keek er ongelovig en tegelijk aandachtig naar, doch zag nu tot zijn ontzetting dat ze inderdaad niet langer voorbij dreven, doch als het ware versteend waren en bleven hangen waar ze hingen.

Hij kreeg het nu echt koud, zijn rug leek van ijs geworden, en andermaal wilde hij weggaan van die onherbergzame plek. Het lukte hem niet, en hij keek naar de plaats waar zijn voeten zich hoorden te bevinden. Een ogenblik nog meende hij zijn schoenen te zien, doch het was alleen maar een donkere schaduw op de grond, die hem de illusie gaf van een stel zwarte schoenen. Een donkere vlek was het, over de omgewoelde aarde, zoals men soms ziet als men achteloos rondwandelt en naar beneden kijkt. Men denkt dan: de aarde is hier zo donker; is dit een olievlek misschien? Wie zou hier dan olie hebben gemorst? Men bukt zich om de plek wat nader te inspecteren, men tast eventjes met de vingertoppen over het zand, maar men stelt vast dat het geen olie is. "Wat doe je daar?", zegt dan de stem van iemand die met je mee wandelt. En je zegt: "Niets, niets... ik dacht alleen maar dat ik hier iets zag liggen...", en je staat op en loopt verder, en omdat dit tenslotte geheel onbelangrijk was, ben je het twee seconden later geheel en al vergeten.

(2006)

Het boek

De tocht, het was een tocht — maar ik moet zeggen dat ik er maar tussen liep, het was immers allemaal zo snel gebeurd, ongepland eigenlijk, en niemand had er naar gevraagd, het was ook donker en er was een lichte paniek ontstaan, er waren er die nog niet eens gegeten hadden, we hadden ook helemaal geen mondvoorraad bij voor onderweg, geen drinken, niets was voorzien, helemaal niets...

De vrouw die naast me liep, had een kind op de arm, ik schat anderhalf jaar oud, het zag helemaal wit, en zij jammerde natuurlijk — zij was misschien vijfenzestig, en kon dus niet de moeder zijn, wellicht was zij de grootmoeder, ze had ook iets aan een van haar voeten of haar knie, ik weet het niet, ze mankte, en achter haar aan dan nog twee kinderen, schreiend ook, een van hen hield haar rok in de handjes geklemd, een meisje van misschien vier — het andere, een jongetje van hooguit zes jaar oud, keek alleen maar de hele tijd verbaasd rond zich heen naar al die anderen, want ze waren er allemaal net zo aan toe.

*

Er mocht niet geslenterd worden, af en toe hoorde men die stemmen roepen en maakten de aldus roependen gebaren, met de arm, met een stok of met iets dat geleek op een geweer, maar dat kon ik niet zien, het was nu eenmaal donker geworden, plotseling, en een felle wind was komen opzetten, een koude wind ook, die door de kleren heen blies en elkeen rillingen bezorgde. Ze maakten gebaren dat we moesten opschieten, dat er niet te dralen viel nu, en wie niet meer mee kon, werd gewoon voorbijgelopen, liep achterstand op, net zoals in een loopwedstrijd, maar een loopwedstrijd was dit niet, helaas niet, en opgeven, aan de kant gaan zitten of teruggaan kon hier vanzelfsprekend niet.

Een deel van ons liep op de weg, of op wat er restte van wat eens een weg geweest moest zijn, een ander deel, het grootste deel, waadde door weide, struikgewas, grachten en geboomte, want alles was te smal geworden nu, alle paden, wegen en pleinen. Straten waren er zo goed als niet meer: er moest haast worden gemaakt, vooruit worden ge-

gaan, er mocht niet geslenterd worden en bochten maken hoorde er niet meer bij, het was rechtdoor of sterven, daar had het alle schijn van.

Een deel van ‘ons’, zeg ik, alsof wij samen hoorden, maar wij hoorden helemaal niet samen: zo te zien was dit een massa enkelingen, geen had uitstaans met een ander, maar dit vreemde lot dwong ons nu om samen weg te trekken. Wegtrekken was het wat wij deden, zoveel was nu wel duidelijk — of we ergens heen trokken, weet ik niet en ik dacht ook van niet: wij verwijderden ons alleen maar — of wij trachtten dat althans te doen — wij verwijderden ons zo spoedig mogelijk, wij maakten ons uit de voeten, of wij deden alvast een poging daartoe, een wanhopige poging zo te zien, want het was lopen met de moed der wanhoop, welke men voelen kon, elk voor zich in zijn buik en in zijn knieën, en welke men ook zien kon in de gang van alle anderen.

Geheel onverwacht was het begonnen, ik vergat zelfs wat ik aan het doen was toen zij plotseling riepen dat wij moesten lopen, weglopen, en ik had enkelen echt zien rennen, en wat verderop vielen zij ter aarde, buiten adem, angstig, badend in het zweet terwijl nochtans de koude winden uit het noorden ons nijdig in het gezicht bliezen en er een mist opstak, hij kwam als uit de grond, een kille mist die opdook uit de moerassen van de zwarte aarde.

In mijn rechterhand klemde ik iets vast, zo stevig dat ik krampen voelde in mijn vingers, en ik liet het niet los, alsof ik mij er aan vasthield, leek het wel, ik had geen tijd om het te bekijken, geen aandacht ook, want het leek nu wel dat de geringste verstrooiing fataal kon zijn, maar ik dacht dat het een boek was dat ik bij me had, en terwijl ik aan-

dachtig om me heen keek, hijgend ook, en rillend, trachtte ik flarden van mijn gedachten samen te brengen, en geloofde ik me te herinneren dat ik aan het lezen was op het moment dat dit begon, al wist ik dat niet zeker, en wat ik dan wel las, was allang de verste van mijn gedachten. Er moest immers haast gemaakt worden nu, geen moment van dralen, laat staan verpozen, was aan ook maar iemand nog gepermitteerd.

Op een boogscheut van mij vandaan zag ik een man in een hoestbui verward strompelen en tenslotte nederduiken met het hoofd recht in de grond en daar bleef hij ook liggen, werd vertrappeld in het donker en vergeten. En een kind aan mijn linkerzijde schreide luid, ik zag dat het moederziel alleen was, deed een poging om het, lopend, naderbij te komen en vast te grijpen bij de hand, met mijn nog vrije linkerhand. Maar een tak had ik in de hand, die door mijn vel sneed, en het kind verdween in de nevelen als een geest, zonder ook maar een spoor achter te laten.

*

Er was nu een kar heel dicht genaderd achter mij, ik hoorde het rammelen van de grote, ijzeren wielen op de kasseien van de weg die ons nu verder loodste door het donker, en de kar werd getrokken door vier paarden, als ik goed geteld heb, en ik hoorde hun zware hoeven tegen de stenen kloppen, luider steeds en kouder ook. De kar haalde ons in, de paarden brieden, ernstig in de verten kijkend — al stelden die verten niets anders voor dan een zwarte muur die opschoof, mee met ons, zodat wij wel ter plaatse leken te lopen, niet vooruit kwamen en alleen maar werden ingehaald. De kar kwam op mijn hoogte, schodderde gevaarlijk dicht langs mijn zij; ik zag de grote wielen met de har-

de gietijzeren velgen die twee koppen boven de mijne uit kwamen, en toen ik eventjes snel opkeek, viel mijn blik op haar berijders, in de hoogte. Hun silhouetten staken zwart af tegen een bijna zwarte hemel zonder sterren, en men kon de bewegingen zien die ook zij maakten, in de lucht — zij sloegen wild in de lucht, met stokken, zo leek het mij, en zij riepen luid, ik kon hen goed horen doorheen het gieren van de wind, maar ik kon hun roepen niet verstaan.

In de weg die nu een zandweg was geworden, lieten zij diepe sporen achter die ons het lopen nog meer bemoeilijkten, en ik zag hoe mensen struikelden, neervielen in de verse, diepe grachten die de wielen groeven, en bedolven werden, en levend begraven. Maar geen van allen sloeg nog acht op deze ongelukkigen, het was elk voor zich nu, elkeen klampte zich met de moed der wanhoop aan zijn eigen leven vast — ook al wist men goed dat het niet helpen zou, uiteindelijk, want 's mensen kracht is eindig, en als het lichaam moe wordt, de benen de romp niet langer dragen kunnen, de armen loodzwaar gaan wegen en de onderkin niet langer op de schedel aansluit, maar de mond wild open en dicht gaat slaan zodat de tong gaat bloeden door het klappen van de tanden, weet men dat het einde heel nabij is, dat men zal ter aarde vallen, zijn gedachten zal verliezen, en alleen nog zien zal hoe men daar ligt, geheel ontspannen tenslotte, en alles loslatend wat men tot dan toe een leven lang met zorg heeft vastgehouden.

Ik klemde nog steeds mijn boek vast — als het een boek was tenminste, wat ik meedroeg — of beter: een van mijn handen omklemde het boek, want de hand leek een eigen bestaan te leiden nu, los van de rest van het lichaam dat mij al rennend vooralsnog verder droeg en dat het weldra

zou begeven. Ik hield mijn ogen wijd opengesperd om tenminste nog iets te kunnen zien, maar niet wijd genoeg, daar het niet langer baat om te kijken als er geen licht meer is. Het ging door me heen: dat wij denken dat we zien — we gaan er prat op dat we zien — maar in feite zijn het niet onze ogen, het zijn gekregen ogen, en op hun beurt krijgen zij het licht naar binnen gegoten: wij hebben daar geen enkel aandeel aan, en dat beseffen wij slechts heel op ‘t einde, plotseling, als wij ons de ogen uit de kop kijken omdat ons leven er van afhangt, doch vergeefs kijken we dan, want er is geen licht meer dat ons nog gegeven wordt.

Meteen realiseerde ik me ook hoe erg ik er aan toe was; immers: als het einde echt nabij komt en het lichaam op bezwijken staat, zoekt de geest afleiding in het maken van dergelijke bedenkingen: die gedachten, hoe overvol van waarheid ze ook mogen zijn, zijn uiteindelijk niets anders dan de verbloemde aankondiging van een nakend en fataal bewustzijnsverlies: het start met dergelijke overdenkingen, en geleidelijk, geheel onopgemerkt doch sneller dan men denken zou, gaan ze over in dromen — en wie droomt, is niet langer wakker. Het is een paradox: wij geloven dat wij ons redden kunnen door ons aan gedachten vast te klampen, alsof de voortzetting ervan ons de continuïteit van ons bewustzijn garandeerde, maar wezenlijk is het net andersom, en dienen wij het denken te schuwen als de dood zelf, die zich met gedachten en met de droom omringt teneinde ongemerkt zoals een roofdier naar zijn prooi toe te kunnen sluipen om er dan op te springen — één ogenblik, een enkele beet die feilloos de levensader openlegt en, met het bloed, het leven wegzuigt uit het lichaam. En wie kon ooit

denken dat het leven dan zo broos was, dat het gewoon weggezogen worden kon, zoals water door een rietje.

*

Het water was er plots, en het omarmde ons, ombolsterde ons, omgaf ons ten allen kante, sloot ons in, benam ons van de adem, wij ademden nu water, onze longen gingen wild te keer, een korte wijle nog, een al verloren strijd, ons bloed dat zich met het water mengde. Planken, schroot, diepvriezers, auto's, daken, bomen — het wriemelde rond ons heen, en armen werden uitgerukt, hoofden afgeslagen, karkassen dreven, zelf schroot geworden, mee in de wilde vloed — het was nu een kwestie van nog luttele seconden vooraleer het nekschot kwam, want dit einde zou niet anders aanvoelen. En nog net had ik de tijd, zo geloofde ik toch, om nog de diepe, tergende en uiteindelijk dodelijke heimwee te kunnen voelen, bij het weggerukt worden van alles wat ik zonder het ooit ook maar een ogenblik goed beseft te hebben, zozeer had bemind. Niet het onheil geeft een mens de genadeslag: het is de liefde.

(2007)

Water – een verhaal & Over de klimaatsverandering – een commentaar

I. Water

“Hef dan toch een been op, domkop!”, riep hij.

“Begrijp jij dan niet dat als je con-ti-nu met de beide voeten in het water blijft staan, dat dan je huid helemaal zal verweken en er zelfs zal afvallen! En wat ga je dan doen?! Hè?!”

Ik zocht steun met een hand bij het muurtje, dat glad aanvoelde, en vies, van het mos, en hief mijn rechter voet op uit het water.

“En droog hem nu met je zakdoek af”, voegde hij er nog aan toe, en dan keek hij de andere kant op, en ik hoorde hem nog denken: “Domkop die je toch bent!”

Ik droogde mijn voet af, het was een acrobatenwerkje, maar ik deed het, niet om mijn huid te sparen, want wat mocht het tenslotte baten, nu eens de ene voet droog en dan weer de andere, en dan telkens zoals een kip blijven staan op één enkele poot totdat de krampen zich deden voelen... Neen, ik deed het om hem tevreden te stellen, ja, om hem te kalmeren, want ik had allang gezien dat hij de ondergang waarover iedereen de mond vol had, niet meer zou meemaken als hij zich telkens weer zo opwond.

“Ik denk dat het aan de overkant minder diep is”, probeerde ik na een poosje, maar hij beantwoordde mijn opmer-

king niet en deed zelfs niet de moeite om de schouders op te halen.

Ik observeerde de overkant, of dan toch de plaats waarvan ik veronderstelde dat zij aan de overkant moest gelegen zijn, want het water maakte vanzelfsprekend alles wat er onder lag, onzichtbaar. Alles werd bij wijze van zeggen door het water begraven, en het was eigenlijk gissen geworden waar precies de weg moest liggen, vooral omdat hier geen huizen meer stonden, en wij hier minder bekend waren, en het bovendien stilaan donker werd. Waarom waren we niet gebleven waar we waren, en hadden we ons niet gewoon laten ondergaan, zoals trouwens de meesten dat deden?

Iedereen had het zien aankomen, meer dan blind had men moeten zijn om het niet te zien, en toch had niemand, maar dan ook niemand er aan gedacht om, bijvoorbeeld, met wat hout uit de stal of met enkele balken die toch wel in elke achtertuin te vinden zijn, een simpel, klein vlot in elkaar te timmeren. Hoe welkom zou zo'n eenvoudig schuitje nu niet geweest zijn, al was het alleen maar om die krampen te vermijden, die het gevolg waren van dat staan op één been, en die koude ook, die via het 'steun-been' naar boven leek te kruipen. Het is vreemd, ook al sta je enkel tot eventjes over de enkel in het nat: alras wordt je hele kuit een ijsblok, en ook je knie, en dat kruipt vrij snel nog hoger op, en dan moet je van been wisselen natuurlijk, om het andere been wat warmer bloed te gunnen. Ja, dan pas sta je er versteld van hoe warm ons bloed is, en hoe vanzelfsprekend wij dit altijd vonden; wij stonden er nooit bij stil, tot op dit eigenste moment dat we er moeten bij stil staan, en op één been dan nog.

Ik had gewacht met plassen totdat de duisternis helemaal gevallen was, want ook in anderszins benarde situaties blijft plassen een gênant karwei. Haast onhoorbaar was het straalte – warm dampend – water uit het eigen lijf, wegens de regen die muziek bleef maken in ‘het meer’, zo zal ik het maar noemen, en het verdroot me dat ik, door nood gedwongen, aldus wat van de eigen lichaamswarmte los moest laten, nu ik daaraan tekort begon te lijden, maar het kon niet anders meer.

Helemaal donker werd het, het verwonderde me dat het zo donker worden kon, maar ik bedacht meteen dat wij, die opgegroeid zijn in het tijdperk van de elektriciteit, eigenlijk nog nooit de nacht hadden gezien die, tot voor enkele tientallen jaren, vele duizenden jaren lang, en eigenlijk teruggaand tot het begin der tijden, alle generaties die het mensdom en het dierenrijk had voortgebracht, altijd al in gijzeling had gehouden gedurende ruim de helft van hun bestaan. Ja, nu werd het echt donker en, al was het niet echt koud: het nat bleef via het ene been – nu eens het linker, dan weer het rechter – veld winnen op het gebied van het lijf dat nog door het bloed kon warm gehouden worden. Dit kon niet zo heel lang meer duren, dit was een zaak van hooguit uren, misschien nog een dag, of twee, daar had ik het raden naar – ik, die altijd in de watten geweest, de grenzen van de lijfelijke krachten en zwakten nooit had hoeven te verkennen.

“Van één graadje gaan we heus niet dood, haha!” – zo hoor ik het hem nog altijd zeggen op teevee, de “haha” erin begrepen – de grote ethicus, de raadgever der voor-
aanstaanden, de beschermengel van alle burgers in dit land, de trooster, de vredebrenger, de bruggenbouwer, de

rechtschapen wetenschapper. “Eén graadje”, zei hij, en ze praatten het allemaal na: de weerman en de weervrouw, de eerste minister en misschien ook wel de koning in zijn groot kasteel: “Het is gemiddeld genomen slechts één enkel graadje, mijn lieve vrouw: je hoeft heus niet bang te zijn, alles loopt zoals normaal!” En zij dan, haar man bewonderend voor zijn comfort verschaffende inzicht: “Ja, het zal wel zo zijn, wij zijn altijd veel te snel bang. Maar ik dring er toch op aan dat we nu wat vakantie nemen in de bergen. Een verblijf in onze blokhut in de Alpen zou ons tot rust brengen, denk je niet?” En dan hij weer: “Dat zal jammer genoeg niet lukken, mijn lieve vrouw; onze blokhut is immers niet meer; er is daar een stukje van een kleine gletsjer gepasseerd, de afgelopen week.” En dan, haar meteen troostend: “Maar... geen nood, geen nood: ik gaf reeds opdracht voor de bouw van een nieuwe. Intussen kunnen we voor de verandering misschien eens een cruise maken – wat denk je ervan?”

Zegde hij nu een ‘cruise’ of een ‘kruis’? Hoe dan ook, het werd door iedereen gezegd: van één enkel graadje gaan we heus niet dood.

Ik hoor het onze grootmoeder nog steeds zeggen: “Van één enkel graadje gaan we heus niet dood”. Dat was ter gelegenheid van de energie-besparings-dagen, thuis, intussen al heel lang geleden. Er was een campagne ten tijde van de allereerste ‘oliecrisis’: “Als elke burger de verwarming één graadje lager zet, dan komen wij er met zijn allen wel doorheen!” – “Eén graadje voor het goede doel!” Wij waren nog kinderen toen, en we voelden daar natuurlijk helemaal niets van. Maar grootmoeder, die de rekeningen bijhield, vertelde ons op een dag na de winter, hoeveel geld

die luttele besparing in het laatje had gebracht. Ik herinner mij geen getallen meer, maar het was een heel behoorlijke som en, dank zij dit ene graadje, reden wij in de lente allen met een nieuwe fiets.

De muziek van de regen was nu luider gaan spelen, het was een geruis dat beslist gezellig had geklonken indien wij nu maar ergens knus bij een kachel hadden gezeten, spelend met de kinderen, op een wollen tapijt, kijkend in de vlammen die uit de blokken brandhout oplaaidden, en de oudjes onder ons, mijmerend over vroegere tijden.

Eén enkel graadje in één enkele huiskamer maakte ons toen rijk – zoveel energie is er met dat ene graadje gemoeid. En hoe groot is het volume van een huiskamer? Hoeveel huiskamers gaan er in onze atmosfeer?

Ik keek op naar de lucht, doch zag niets dan een zwart vlak en voelde koude regendruppels in mijn ogen pletsen. Ik verloor haast het evenwicht, wisselde nog eens van been, werd gerustgesteld door het gehoest aan mijn zijde dat eigenlijk zeggen wilde: “Ik ben er nog, ik ben er nog, wees maar niet bang...”

Tallose huiskamers gaan er in de atmosfeer, en het woord ‘talloos’ is in feite veel te dunnetjes om het verschil in beeld te kunnen brengen. Op de lagere school leerden we ooit dat warme lucht meer vocht vasthoudt dan koude, en voor de gelegenheid had onze onderwijzer, die toen tachtig moet geweest zijn, een elektrische kookplaat meegebracht en een soort glazen ketel die hij met water vulde en verwarmde op de steen. Hij toonde ons wat damp was, en ook condensatie.

“Kan iedereen goed zien dat het volume water in de ketel nu geslonken is?”, zo vroeg hij ons na een poosje, en hij trok de jongens die achteraan stonden omdat zij bedeesd waren, naar voren, opdat ook zij het goed zouden zien.

“Het water is niet weg”, zo vervolgde hij zijn uiteenzetting: “het is nu waterdamp geworden. En die damp zit nog steeds in de ketel. Hoe langer ik het water verwarm, hoe meer water er zal veranderen in damp. De lucht in de ketel is even heet als het water: pas daar altijd van op, want je kunt je daaraan verbranden! Onthoud dus goed dat warme lucht meer vocht kan bevatten dan koude lucht!”

Dan kwam het moment dat hij ons ging laten zien wat condensatie precies is. De kookplaat met de waterketel stond bij het raam en het was winter. Het vroor zeker min tien graden buiten en de ruiten van de ramen van de klas waren kil. In die tijd hadden de klaslokalen nog hoge plafonds, en onze onderwijzer had ons trouwens ook eens uitgelegd dat dit noodzakelijk is opdat wij allemaal genoeg zuurstof zouden kunnen inademen. Dat architecten van scholen dit vandaag niet meer nodig vinden, is mij trouwens altijd een raadsel geweest, en sommigen beweren zelfs dat de toenemende algemene leerachterstand op scholen aan niets anders te wijten zou zijn dan aan een algemeen zuurstofgebrek in de klaslokalen. “Hoge plafonds voorkomen dat wij lui worden en in slaap vallen tijdens de les”, zo zegde onze onderwijzer het, “want zuurstof is broodnodig voor de hersenen!”

Toen nam hij het deksel van de ketel en een hete damp steeg uit de ketel op, kwam met de koude ruiten in contact, en vormde daarop vrijwel onmiddellijk grote druppels die

dan in straaltjes naar beneden gleden en plassen achterlieten op de vensterbank.

“Warme lucht kan meer vocht vasthouden”, zo herhaalde onze onderwijzer, “en als die lucht dan afkoelt, dan condenseert dit vocht, en dat wil zeggen: de kleine waterpartikeltjes die in de warme lucht verspreid zitten, voegen zich samen als ze kou krijgen, en zo vormen ze dus grotere druppels, en die vallen naar beneden. Zo ontstaat regen. Heeft iedereen dat begrepen?”

Iedereen knikte, maar zoals elke goede onderwijzer kende hij de kracht van de herhaling en hij zei: “Ik herhaal het nog eens: warme lucht kan meer water bevatten dan koude lucht. Het water blijft in de vorm van damp, en dus onzichtbaar, in de lucht hangen. Als de lucht afkoelt, vormen zich druppels en gaat het regenen.”

Gerard, die de slimste leerling van de klas was, stelde toen de vraag hoe veel warmer de lucht van het klaslokaal dan wel moest worden opdat een ganse emmer water daarin zou kunnen verdampen.

Onze onderwijzer zegde dat hij dat kon berekenen: hij wist het niet precies, maar ik heb zijn antwoord altijd onthouden omdat het zo ongelooflijk klonk.

“Ruw geschat”, zo sprak hij, nadat hij gedurende enkele seconden naar het hoge plafond had staan staren, “zal het ongeveer zo zijn...” Iedereen luisterde met spanning toe.

“Als de lucht in dit lokaal verzadigd is met vocht, en wij willen er nog een ganse emmer laten in verdampen, dan volstaat het waarschijnlijk om de kachel één graadje hoger te zetten.”

Er was een algemeen ‘ooh’-geroep, de warme mantel der verwondering omzwachtelde ons allen.

“En zetten wij daarna de kachel weer een graadje lager”, zo ging hij met zijn uitleg door, “dan krijgen de ruiten, de muren en de vloer van dit lokaal eigenlijk een ganse emmer waterdruppeltjes over zich. Jullie zouden daar natuurlijk niet veel van merken, dat vocht verspreidt zich, dat begripen jullie zeker wel, maar mocht men het meten, ik denk dat ik er niet ver naast zou zijn met mijn schatting.”

“Als de temperatuur met één graad gestegen is”, zo zei ik plotseling luidop – en eigenlijk deed ik dat om te testen of hij er nog was – , “dan moet het wel zo zijn dat de luchten ganse zeeën vol met water hebben opgeslorpt”.

Hij zweeg, en ik interpreteerde zijn zwijgen als een akkoord.

“Zolang de temperatuur blijft stijgen, is er geen probleem”, zo ging ik verder: “de luchten houden dan steeds meer vocht vast. Het probleem doet zich pas voor als de temperatuur plotseling gaat zakken, want op dat moment valt al dat water er weer uit.”

Hij bleef zwijgen, en net zoals indertijd mijn onderwijzer dat deed, herhaalde ik wat ik net gezegd had om hem te overtuigen: “Dat zijn dus vele zeeën vol!”

Maar het maakte klaarblijkelijk helemaal geen indruk op hem, want hij reageerde niet.

Hierop beseftte ik plots dat hij er niet meer was. Ik liet mijn ene been zakken, waadde voorzichtig door... het meer, naar de plaats waar ik dacht dat hij altijd gestaan

had, doch daar was niemand meer te bekennen. Ik waadde verder nog, nu eens naar links, dan weer naar rechts, recht-door, achteruit, maar ik vond niets of niemand in mijn buurt.

“Waar ben je dan?”, riep ik.

Er kwam geen antwoord. Mijn stem kon ook niet ver gedragen hebben in dit gedruis van de regen. Tevens spoelde het water nu ook met een al veel grotere snelheid dan aanvankelijk het geval was, voort, en door de koude waren mijn benen zo ongevoelig geworden dat ik niet eens gemerkt had dat het waterpeil intussen flink gestegen was. Toen ik in het water tastte met mijn nog warme handen die nog voelen konden, merkte ik dat die waterspiegel al tot een stuk boven mijn knieën kwam.

Ik betastte mijn benen, en merkte dat mijn vingers weliswaar mijn benen konden voelen, doch niet andersom: ongetwijfeld door de koude, die men echter niet meer voelt als men er aan gewend is, was het gevoel uit mijn benen zelf zo goed als geheel verdwenen. Toen ik dus merkte dat ik mijn voeten niet meer gewaar werd, vroeg ik me af of ik ze nog wel had. Indien ik met een voet in een glasscherf had gestaan, of boven op een nagel, dan had ik daarvan helemaal niets gemerkt.

De volstrekte duisternis belette me nu ook om de toestand waarin mijn voeten zouden verkeren – en waarover ik mij na deze bedenkingen echt zorgen was gaan maken – te gaan inspecteren. Ik kon ze weliswaar betasten, maar wat ik dan betastte, kon ik zelf niet meer voelen: het leek alsof ik een stuk hout betastte, iets wat alvast niet tot mijn lichaam behoorde.

Wat nu het geval was aangaande mijn voeten en mijn benen – een algehele ongevoeligheid veroorzaakt door de kou van het nat – gold nu ook met betrekking tot het onderste gedeelte van mijn romp, zo stelde ik nu vast, en ik realiseerde mij plotseling dat het een wonder was dat mijn benen mij nog langer droegen, en dat ik nu heel gauw een houvast moest gaan zoeken tegen het ogenblik dat zij het zouden begeven. Ja, alleen mijn handen en desnoods mijn aangezicht waren nog tot tasten in staat – verder niets meer: verder was het alsof mijn lichaam mij niet langer toebehoorde.

Ik voelde mij aldus – niettemin ik in klaarlichte dag nog geheel zichtbaar zou zijn – reeds voor de helft verdwenen. En dan, plotseling, kreeg ik het warm.

II. Over de klimaatsverandering

Niets is zo onvoorspelbaar als het weer. Als het in Frankrijk regent, en de wind waait uit het Zuidwesten, dan is het waarschijnlijk dat de buien na een poos ook boven België hangen. Ziedaar de wetenschappelijke basis voor de weersvoorspelling. Het volstaat echter dat plotseling de wind gaat liggen, ofwel van richting verandert, opdat die voorspelling fout zou blijken.

Het weerbericht geeft voorspellingen die een welbepaalde graad van waarschijnlijkheid hebben, maar zekerheid bieden ze nooit. Bovendien kunnen die voorspellingen slechts worden gedaan over een zeer korte termijn. We kunnen met een relatief grote zekerheid iets zeggen over het weer van morgen, en misschien over dat van overmorgen, maar wat er na overmorgen zal gebeuren, is al onzeker, en een

voorspelling van vier dagen is zowat de grens van het geloofwaardige. Dat is de waarheid, en zelfs een kind kan dit vaststellen.

Het weer is onvoorspelbaar, omdat de bewegingen in en van de atmosfeer fundamenteel chaotisch zijn. En het weer is niet het enige gebeuren dat onderhevig is aan chaos. Ook de economie deelt in de klappen — denk aan het probleem van de beleggingen en de beurscijfers. En met onze gezondheid is het al eender.

In feite zijn principieel alle mogelijke gebeurtenissen onderhevig aan chaos. Waar wij relatief betrouwbare voorspellingen doen, hebben we dat veeleer te danken aan een zekere inertie in de gebeurtenissen die we bestuderen, dan wel aan een vermeende afwezigheid van chaos.

Chaos, of wanorde, is het oerprincipe van alle dingen. Het woord "Chaos" is van oorsprong Grieks, en stamt uit de Helleense mythologie: Chaos, die aan de oorsprong der tijden die enige werkelijkheid was, vulde het ganse heelal als een ongeordende, dode oermassa. De vraag rijst, hoe uit die chaos dan ooit "orde" kon voortkomen — tenminste: als er orde uit voortgekomen is.

Het antwoord van de Oude Grieken luidt dat er, naast Chaos, nog een andere werkelijkheid was — of is — met name een orde-brengende werkelijkheid, "Eros" genaamd.

Eros wordt getypeerd als een kracht die de chaos bezielt en die aldus de ongeordende, dode oermassa tot leven brengt. Door de inwerking van Eros op de chaos, krijgt het ongeordende ineens structuur of vaste vorm. En de allereerste manifestatie van die vaste vorm was vanzelfspre-

kend de Aarde. Tegelijk met de aarde ontstond zo de ruimte daarboven — de hemel — en die daaronder — de hel. In het Grieks heten zij: Gaia, Ouranos en Tartaros.

Toeval of niet, maar deze gang van zaken, zoals hij wordt beschreven in de volstrekt onwetenschappelijk geachte mythen, doet denken aan een vormeloze eicel dewelke door een zaadcel wordt bevrucht, en die na de bevruchting structuur, vorm en leven ontvangt. De cel splitst zich eerst in twee, dan in vier, en zo differentieert ze steeds verder, totdat een bijzonder geordend wezen met biljoenen gespecialiseerde lichaamcellen daaruit voortkomt. Ook over die voortdurende differentiatie hebben de Griekse oorsprongsmythen het, maar dat is een onderwerp apart.

Eros, het bezielende of leven brengende principe, is vanzelfsprekend de geest, en we kunnen dat ook heel letterlijk nemen, bijvoorbeeld inzake het klimaat, de economie, de gezondheid, of met betrekking tot alles wat ons van buitenaf tegemoet komt. Alles is chaos, totdat de geest het benadert, analyseert, bestudeert.

Een jong kind is als het ware één met zijn omgeving, het maakt nauwelijks onderscheid tussen zichzelf en de dingen om zich heen, het zwemt als het ware in de wereld rond zoals een vis in het water, en zelfs droom en werkelijkheid worden door het kind nauwelijks onderscheiden.

Hetzelfde geldt in zekere zin ook nog voor heel wat volwassenen die niet participeren aan de cultuur van de geest: zij schrijven natuurverschijnselen toe aan innerlijke ziels toestanden (schuld en boete), ze projecteren hun innerlijk op de buitenwereld en ze haspelen droom (angsten en wensen) en werkelijkheid door elkaar. Pas het vooropstel-

len van de rede, welke gedragen wordt door de taal, maakt een duidelijk onderscheid tussen het onechte en het ware mogelijk: "De droomwereld is voor elk mens verschillend, maar de rede is voor iedereen dezelfde", zo klinkt een van de meest oorspronkelijke verwoordingen van de Verlichtingsgedachte. Wat iemand beweert, dient principieel (door allen) op zijn waarheidswaarde gecontroleerd te kunnen worden. En dit vormt dan de basis voor het tribunaal, het openbaar overleg, de grondslag van de zogenaamde positieve wetenschappen, die in wezen een zaak van rechtspraak is: rechtspraak inzake het zo kostbare goed van de Waarheid.

Met betrekking nu tot het onderwerp van de zogenaamde klimaatsverandering, kunnen analoge opmerkingen gemaakt worden. Vooreerst dient gezegd dat, met betrekking tot het principieel chaotische klimaat, er enige orde verschijnt op het ogenblik dat mensen het nauwlettend gaan bestuderen: Eros brengt orde, structuur en leven in de chaos. In het weer onderscheiden wij de temperatuur, de windkracht en zijn richting, de luchtvochtigheid, de luchtdruk, en tal van dergelijke zaken meer. Met behulp van de fysica, de geologie, de statistiek en nog andere wetenschappen, worden de genoemde en nog andere begrippen aan elkaar gerelateerd, en er wordt gezocht naar regelmatig terugkerende patronen of wetten, welke het doen van betrouwbare voorspellingen min of meer mogelijk maken.

Maar ook hier geldt dat het onderscheidingsvermogen soms het onderspit moet delven voor een 'restant' van het primitieve, pre-rationele denken dat — zoals alom aantoonbaar — ook volwassenen nog parten kan spelen, en — andermaal zoals de feiten bewijzen — dit primitieve 'res-

tant' kan relatief groot zijn en geleerdheid garandeert geen immuniteit daartegen. Concreet betekent dit, dat de (noodzakelijke) interpretaties van 'feitelijke' gegevens sowieso 'besmet' zijn met de resultaten die wij hetzij vrezen, hetzij wenselijk achten. Met andere woorden: we blijven nillens willens onze gevoelens van schuld en boete, onze angsten en onze verlangens, een te grote rol laten spelen in onze (noodzakelijke) interpretaties van de 'feiten'. Nogmaals: naakte feiten zijn er nooit: de interpretatie ervan is een zaak van "Eros" — de bezieling, of de geest — en zo zal de specifieke kleur van de geest van de betreffende onderzoeker terug te vinden zijn in wat hij uiteindelijk als 'feit' gaat erkennen.

Enkele mooie, want extreme voorbeelden vindt men in de interpretaties van de (al dan niet vermeende) klimaatverandering bij fundamentalistische aanhangers van bepaalde religies. Sinds jaar en dag zien zij in de zogenaamde veranderingen van de natuur duidelijke tekenen dat "het Einde" nadert. Ook de economie, de wetenschappelijke ontwikkeling, de politiek, de ethiek en zo meer ontsnappen niet aan de specifieke 'kleuren' welke zij aan hun interpretaties toevoegen. En zij kunnen het niet laten om hun interpretaties op die welbepaalde manier te kleuren, omdat er nu eenmaal geen 'feiten' kunnen bestaan dan via de ordenende werking van Eros — de geest: de geest geeft betekenis aan wat aanvankelijk chaotisch is, en de specifieke 'kleur' van de geest zal altijd in de betekenisgeving, en dus ook in de (nooit naakte) 'feiten' terug te vinden zijn.

Maar niet alleen religies kunnen fundamentalistisch zijn: alle overtuigingen en geloofssystemen — religieus of niet — kennen dat gevaar, en nog vaker onderkennen ze het

niet. De 'New-Age'-beweging is een voorbeeld van een niet klassiek religieus geloofssysteem. Niettemin deze naam een veel te bonte lading dekt om zomaar eenduidig omschrijfbaar te zijn, kan hij als voorbeeld dienen. Een ander voorbeeld is dat van het fysicalisme — een uitloper van het materialisme dat, op een scheve en schotse manier, enkele zaken uit de gezaghebbende positieve wetenschappen te baat heeft genomen om zichzelf mee te tooien: niettemin het er heel wetenschappelijk uitziet, is het scientisme een 'ordinair' geloofssysteem zoals een ander, en ook niets meer of niets minder dan dat. In feite zijn de mogelijke geloofssystemen die een rol spelen in het interpreteren van 'feiten' — en men moet eigenlijk zeggen dat zij onmisbaar zijn op straffe van het wegblijven van 'feiten' en van het zich doorzetten van de chaos — ontelbaar in aantal.

Bekend zijn echter alleen die geloofssystemen die zich hebben weten te handhaven door zich te verweven met de heersende machten — denk aan het katholicisme, het kapitalisme, de islam, het jodendom, het vooruitgangsgeloof, allerlei vormen van doemdenken, het geloof in "Moeder Aarde", en zo voort. Zij zijn — in bepaalde tijdsperiodes en in bepaalde streken — dominant en daardoor is de kleur die ze aan de 'feiten' hebben gegeven, zo goed als onzichtbaar geworden: hun interpretaties gelden bijgevolg als "vanzelfsprekend". Onterecht, zo kan men opmerken, maar wat is onrecht als geen mens, en zelfs niet de slachtoffers daarvan, er tegen protesteren? De kwestie is geen *sinécure*.

Maar keren we nu terug naar het probleem van de zogenaamde "klimaatsverandering", en merken we vooreerst op dat het begrip een wanbegrip is, want een *contradictio*

in terminis. Het klimaat verandert immers per definitie. Het verandert op korte of op lange termijn, maar veranderen doet het, omdat nu eenmaal alles verandert, zoals de allereerste Oud-Griekse wijsgeer, Herakleitos al zei, met zijn beroemd geworden slagzin: "Panta rei": "Alles stroomt", "Alles verandert". Maar er is meer aan de hand.

Een klimaat drukt een geheel uit van gemiddelde weers-toestanden welke voorkomen in een welbepaalde streek, in een welbepaalde tijdperiode. Als we spreken over het huidige Middellandse-Zeeklimaat of over dat van Noord-West Europa, dan hebben we een algemeen, vaag doch welbepaald beeld, dat duidelijk onderscheiden is van bijvoorbeeld het huidige klimaat in de Tropen of op Antarctica. Dat klimaatbeeld wordt uitgedrukt in een aantal vaste parameters, welke aangeven wat bijvoorbeeld de gemiddelde dag- en nachttemperaturen zijn in bepaalde perioden van het jaar, steunend op metingen die worden verricht op een welbepaald aantal tijdstippen en plekken, onder welbepaalde omstandigheden. Die metingen gebeuren niet willekeurig en ook niet 'neutraal' (neutraliteit is een onding op mening terrein): ze gebeuren eigenlijk *in functie van hun bruikbaarheid, hun direct nut*, en zo bijvoorbeeld zijn ze gerelateerd aan de landbouw en aan de condities die vereist zijn voor een rijke oogst, of aan de gezondheid van de streekbewoners. En zo is het uiteindelijk *de natuur zelf* die ons inspireert, of conditioneert, inzake het hanteren van welbepaalde interpretatiemodellen van de 'feiten'. Het klimaatbegrip is dus vaag, maar het is voldoende welomlijnd om voor ons bruikbaar te kunnen zijn; het maakt dat we ons plan kunnen trekken.

Echter, als men zijn vleugels wat wijder wil open slaan, en men het terrein van het directe nut wil overstijgen — wat *theoretisch* perfect mogelijk is — komt men aardig in de problemen. Inzake het klimaat kunnen dan meer bepaald vragen rijzen die eigenlijk hun boekje te buiten gaan, en die een loopje nemen met de onderzoeker, in die zin dat zij danig vaag of chaotisch worden dat zij een veel en veel te vrij spel geven aan de "Eros" — het bezielende, ordenende principe — ter herinnering: het principe zonder hetwelke van 'feiten' geen sprake kan zijn. En met zijn (al dan niet vermeende) overschot aan energie, heeft de mens vaker de neiging om zijn vleugels wat wijder te gaan open slaan. Deze keer echter — inzake het klimaat — ligt niet een overschot aan energie, doch een gevoel van bedreigd worden aan de basis van de grote manoeuvres waartoe hij zich nu verplicht weet.

De gletsers wijken alom ter wereld terug, de poolkappen smelten nu heel snel af, tsunami's volgen elkaar op en oogsten dreigen overal te mislukken. En in een golf van paniek, slaat men aan het meten, doet men metingen, en fabriceert men theorieën over deze weliswaar geheel onverwachte en bedreigende schommelingen. In zekere zin reageert men aldus een beetje zoals iemand doet die het plotseling warm krijgt, die zich daarop naar de thermometer spoedt teneinde zich ervan te verzekeren dat de temperatuur inderdaad gestegen is, om vervolgens te besluiten dat de gestegen temperatuur de oorzaak is van het feit dat hij het warm kreeg.

De man die zo handelt heeft natuurlijk niet helemaal ongelijk, maar de zaak is wel dat — uiteindelijk — het warmtegevoel van de man in het geding is, en niet de tempera-

tuur: die "temperatuur" — hoe fysisch correct die ook is — is slechts een door de man uitgevonden hulpmiddel in dienst van zijn warmtegevoel — zijn comfort. De eindwaarde is het comfort van de man, en aan dat comfort dient alles zich per definitie te onderwerpen. Het is omwille van dat comfort dat thermometers werden uitgevonden, windrichtingen, luchtdrukmeters en weerberichten. De paniek bij de man is dus gerechtvaardigd in zoverre zijn waarnemingen zijn comfort bedreigen; hij is echter volstrekt onterecht waar het alleen maar "afwijkingen van de norm" betreft. En dan rijst de vraag: wat is de norm? Of, nog sterker: is er een norm? En is die norm wel kenbaar?

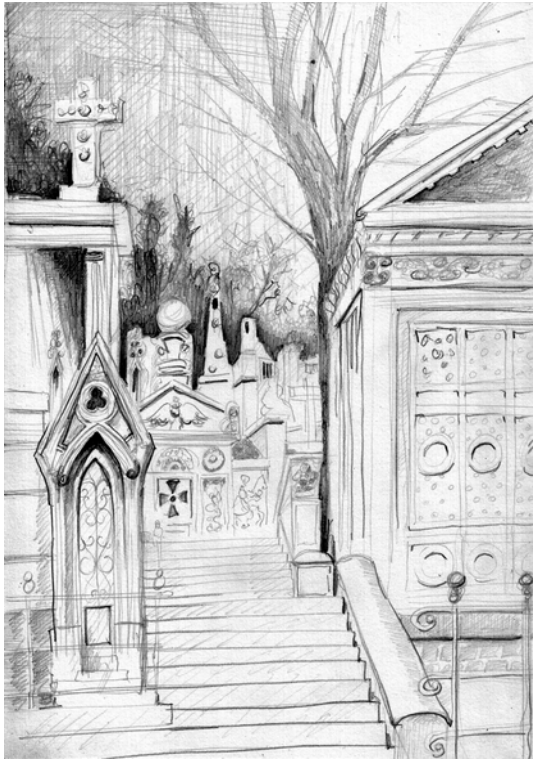
In juni 2006 verscheen een wetenschappelijk artikel, getiteld: *"Does a Global Temperature Exist?"* In dat artikel bewijzen drie wetenschappers — met name: Christopher Essex (wiskundige, van de *University of Western Ontario*), Ross McKittrick (Econoom van de *University of Guelph*) en Bjarne Andresen (van het *Niels Bohr Institute of Copenhagen*) dat er noch fysische, noch wiskundige, noch proefondervindelijke gronden bestaan om inzake het vraagstuk van de vermeende opwarming op een zinnige manier te spreken over een "globale temperatuur van de aarde". Het artikel in kwestie telt vierentwintig A4-tjes en kan geraadpleegd worden op het internet. Het zal hier niet worden vertaald, maar wie het leest, ziet dat daar beweerd wordt dat het onmogelijk is om wetenschappelijk vast te stellen dat de gemiddelde temperatuur van de aarde gestegen is, alleen al omdat het volstrekt onmogelijk is om op een of andere manier vast te stellen wat de globale, gemiddelde temperatuur van de aarde dan wel mag zijn. En als er al zoiets zou bestaan als de "globale aardtemperatuur", dan ware die zelfs niet bij benadering vast te stellen.

Vanzelfsprekend is het onjuist om, zoals onder meer auteur Christoffer Essex doet, op grond van dit onderzoek te gaan ontkennen dat er wat schort met het klimaat. Essex gedraagt zich in feite zoals de man, hoger beschreven, die het warm krijgt, doch die ontkent dat het warmer geworden is... omdat hij nu eenmaal niet over een thermometer beschikt! Wat echter wél correct is — en laten we voor een keer niet het kind met het badwater buitengooien — is het feit dat de zogenaamde klimaatsverandering een (al dan niet vermeende) gebeurtenis is die vrijwel volkomen aan de greep van het huidige wetenschappelijk onderzoek ontsnapt. De bocht van honderdtachtig graden die het wetenschappelijk establishment inzake enige consensusvorming gemaakt heeft in de jongste jaren en zelfs maanden, doet zelfs de volslagen leek zijn wenkbrauwen fronsen en dreigt de vooralsnog 'heilig' geachte positieve wetenschappen flink in discrediet te brengen. Te meer wanneer men vaststelt dat de 'zaak' van de klimaatverandering pas aan het rollen ging nadat een Amerikaans toppoliticus zich daarmee in meerdere betekenissen is gaan verrijken. Nu het wantrouwen eens en voorgoed werd gevoed, en aangezien genoeglijk bekend is dat naakte feiten niet bestaan, krijgen ook de critici van de milieubewegingen de wind in de zeilen, want het chaotisch karakter van het weer is mischien wel het enig overblijvende feit. Dat de interpretaties ervan vrij spel krijgen, spreekt vanzelf, alsook het feit dat de interpretaties van de machtigsten (diegenen die het luidste kunnen roepen) het uiteindelijk zullen halen op de rest. Een feit is dat de reputatie van Al Gore wel vaarde bij zijn 'engagement'. Een feit is dat men erin geslaagd blijkt de niet te overwinnen vijand tot vriend te maken. Een feit is dat naast de milieubewegingen, ook tegenbewegingen uit de grond rijzen, die er op hameren dat de hele heisa

rond de volgens hen geheel vermeende klimaatverandering zal dienen om de belastingdruk te verhogen voor nog meer "wetenschappelijk onderzoek", dat misschien hoofdzakelijk aan het leger ten goede zal komen, en tegelijk het volk in de ellende zal storten. Want het is nu 'bon ton' om milieumaatregelen te gaan verdedigen, ook als men niet weet of ze wel gaan helpen, zoals het ooit 'bon ton' was om te vechten voor de kerk en voor het zielenheil. Wat er ook van zij: de machthebber heeft zich vandaag het milieu-item toegeëigend en het lijdt geen twijfel dat hij het zal aanwenden in functie van zijn macht. *[Voor de slechte verstaander: men kan zich verwachten aan de promotie van kernenergie.]* De waarheid daarentegen zal, zoals gewoonlijk, verdwijnen in het ongewisse en in de chaos van de gebeurtenissen die rommelig nog wel ergens liggen opgeslagen in het geheugen van de mensheid, maar die niemand zich ooit nog zal kunnen herinneren. Wie herinnert zich nog de motieven voor de golfoorlog? Voor de jodenvervolging? Wie heeft nog weet van de genocide door de katholieke kerk op de Albigenzen? Wie maalt er nog om de veroordeling van Giordano Bruno? De geschiedenis is gewoon doorgedaan, bijna alsof deze ware zaken er helemaal niet toe deden.

(3 mei 2007)

Die eerste dagen van november

Voor al ouderen kunnen zich wel eens met een verbazing die grenst aan echte ontzetting uitlaten over het bizarre van de nieuwe namen waarmee in deze tijden kinderen dan toch voor de duur van hun leven worden bekleed: vreemde namen zijn het, volgens hen; onwelluidende namen ook, namen die de spraakorganen op de proef stellen en tenslotte ook namen die zo te horen niet bij mensen passen. Edoch, alles wat nieuw is, klinkt een beetje

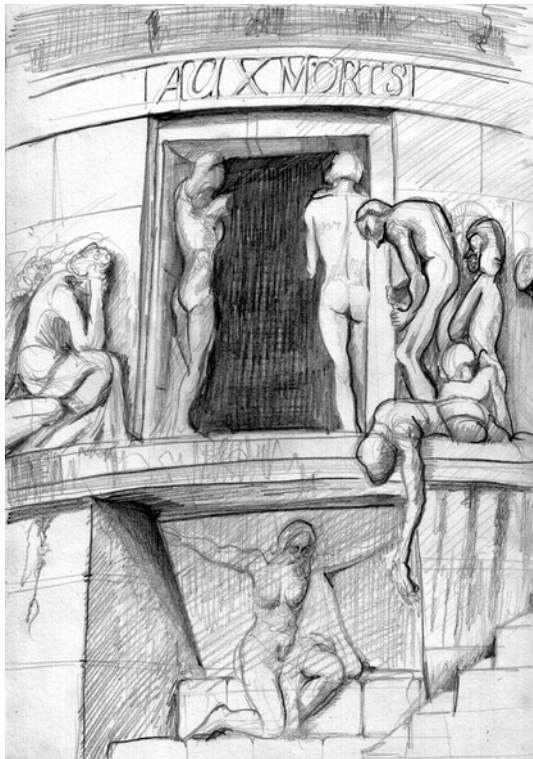
vreemd en bij nader toezien blijken het vreemde en het bizarre karakter van die dingen dan ook uitsluitend aan die nieuwheid toe te schrijven: datgene waaraan wij wennen, wordt 'gewoon' en datgene wat in de vergetelhoek geraakt, zal ons al even gauw 'vreemd' voorkomen. Waar nu de wet van de geleidelijkheid heerst, zullen het komen en het gaan van respectievelijk nieuwe en oude dingen, precies door die wet, onopvallend blijven want met mondjesmaat geschieden.

Een mensenleven telt zo'n twintigduizend dagen, zodat dagelijks per twintigduizend mensen er slechts één zal zijn voor wie die dag de laatste is, en op deze *wijze* wijze verlaten wij allen in de grootste onopvallendheid de wereld. Even onopvallend komen er steeds nieuwe mensen bij, en zij doen dat geleidelijk op tweeërlei manieren: vooreerst omdat zij één per één hier aanbelanden, net zoals zij die weggaan dat ook één per één plegen te doen, maar vervolgens ook omdat zij klein beginnen en dan nog heel traagjes groeien moeten, zodat het alras jaren duurt vooraleer zij op de been zijn en zelfstandig door het straatbeeld marcheren. Dat tweede aspect der geleidelijkheid vindt men vanzelfsprekend ook bij hen die gaan: behalve dan dat zij één per één 'verdwijnen', verouderen zij ook geleidelijk, wat wil zeggen dat zij afnemen in volume, lichter worden als het ware en ook minder goed te been, om tenslotte binnenskamers te blijven en vervolgens vaak ook nog een tijd bedlegerig te zijn, vooraleer 'afgevoerd' te worden uit de wereld der levenden, om dan voorgoed in de onderwereld te worden neergelaten of kortweg om 'geplant' te worden, zoals men dat in bepaalde gewesten van Vlaanderen durft te zeggen.

Ach, hoe graag schrijven wij, mensen, als het over het minder begeerlijke van het leven gaat, over 'de' mensen, in de derde persoon, alsof wij zelf geen mensen waren, alsof wij de dans ontsprongen! Jammer maar helaas speelt ook hier slechts het illusoire effect van die wet van de geleidelijkheid, zij het dan weer op heel eigen en steeds andere manieren. En zo kunnen we bijvoorbeeld een stad beschouwen, een levendige stad vol mensen, laten we zeggen een stad met vijftigduizend stedelingen. We kunnen ons verbeelden dat we de stad honderd jaar lang bekijken, dat we ze filmen en dat we die film dan in een zeer versneld tempo weer afspelen. De stad bestaat, met haar kerken, kathedralen, straten en lanen, vijvers en plantsoenen, en zo blijft zij ook bestaan, zij lijkt niet te zijn veranderd al de tijd die honderd jaar geduurd heeft. Maar geen stedeling, geen mens in heel die stad is na het verlopen zijn van amper één eeuw nog dezelfde: allen die er waren, zijn gegaan, terwijl allen die er zijn, er toen nog niet waren: allen zijn ze nieuwelingen, geen mens is nog dezelfde in de stad die nochtans hetzelfde Aalst of Gent van honderd jaar geleden is.

De tijd vaagt definitief alles en allen weg, terwijl de geleidelijkheid waarmee dit gebeurt, de illusie wekt dat alles bij het oude blijft. Derhalve is al datgene wat schijnbaar bij het oude blijft ook illusoir: op de keper beschouwd, bestaat het niet. De Aalstenaars, de Gentenaren, kortom de stedelingen bestaan eeuwig... omdat zij in feite niét bestaan: zij zijn schimmen, ze zijn niets meer dan rolpatronen zoals de rolpatronen in de theaterwerken. Sinds vele eeuwen wordt Schakespeare's *Hamlet* opgevoerd, telkenmale met een springlevende Hamlet, gezond en wel, mét zijn companen en rivalen die het nimmer laten afweten —

elk van hen heeft zijn tekst, zijn rol. Eeuwig zijn ze, maar precies daarom ook onbestaande want principieel door eenieder in een handomdraai vervangbaar. Uiteraard bestaat een stedeling op geen andere manier, of beter: op geen andere manier is een stedeling onbestaande. Een stedeling, een bewoner van een stad, een land, een werelddeel, de wereld... En het is klaar waar we aldus aanbelden, namelijk bij de illusoire wereld, welke in fel contrast staat met de *aarde* en haar bewoners...

Van de wereld schiet uiteindelijk maar weinig anders over dan zijn decors, zijn rollen en zijn partituren, omdat de wereld op de keper puur theater is. Dat alles wacht in kasten en in laden, eeuwenlang soms, ongebruikt, om misschien ooit door nieuwe aardbewoners die de nood aan rolpatronen op de schouders voelen drukken, opgenomen te zullen worden. Een beetje hervormd misschien, wordt alles dan opnieuw uitgevoerd, 'gespeeld'. Dat kan eens en tweemaal het geval zijn, maar ook theaterstukken verouderen tenslotte en verdwijnen, en wat rest, zijn al dan niet in steen gebeitelde herinneringen, maar ook voor hen kent de tijd geen genade.

Als de tijd daar is dat de bladeren vallen op een manier zoals beschreven door Verlaine, dan is ook de tijd niet ver meer af dat de botten zullen schieten zoals alleen Van Gogh dat schilderen kon, want het einde geeft het begin altijd de hand. De acteurs zijn telkens nieuw want zij zijn ook vergankelijk, maar het lied dat door de luchten schallen moet, is voor de eeuwigheid bestemd en zal ook duren totdat de tijden allemaal ten einde zijn. Zo lang zullen zich de geslachten vernieuwen, zal het een komen en een gaan zijn zonder weerga en zal de vergankelijkheid van al wat meespelen mag of moet in 't hemelse toneel, enkel worden verbloemd met de wet van de geleidelijkheid en met nog vele andere zaken die zo vernuftig zijn dat hun aanwezigheid aan ons oog volstrekt ontsnappen zal. "Vreemd" — zo zullen wij zeggen, als wij zaken zien verschijnen die wij niet kennen omdat we ze nooit eerder zagen; "Nieuw" — zo zullen wij oordelen als dingen opstaan die sinds het begin der tijden en met de regelmaat van de klok, doch buiten ons gezichtsveld zich herhalen. Bij niet één van ons duizelingwekkende getal van hergeboorten, zullen wij het

weten dat wij zelf het zijn die opstaan en die weer dezelfde zon zien... terwijl wij nochtans ogen hebben die sinds het begin der tijden bij haar passen.

Panta rei

Panta rei, alles verandert. Het is een vers van de oudste van alle Griekse dichters en filosofen, Herakleitos, en het drukt een waarheid uit die op elk ogenblik door al het bestaande zelf wordt bewezen. Niets blijft wat het is, het wezen van de dingen zelf is verandering, en wie daar nog aan twijfelt moet zich maar eens afvragen of hij — ofwel zij — dezelfde is gebleven. Natuurlijk wel, zegt u, maar kijk eens aan: vanmiddag nog was u bij de groentenboer waar u twee kroppen sla ging halen, een kilo ajuin en verder prei en selder, voor soep. Toen u betaald had en al dat groen in plastic zakjes was gepropt, ging u de deur uit en, in het deurgat zelf, liep u tegen iemand aan die knikte en vriendelijk hallo riep en hoe gaat het nog. U knikte eens op uw beurt, maar u deed dat alleen maar omdat u aan de beurt was om dag te zeggen, want u herkende de persoon in kwestie helemaal niet. Ging het dan om iemand die u voor de gek wilde houden? Beslist niet, maar het is nu eenmaal zo dat mensen die men een lange tijd niet meer heeft gezien, soms helemaal onherkenbaar zijn geworden, en u kunt hen dat niet eens kwalijk nemen want zij kunnen het beslist niet helpen en somtijds schamen zij zich daar niettemin voor en leggen ze u uit dat niet zijzelf het zijn die dat zo geregeld hebben — die onherkenbaarheid en die veroudering en zo — maar wel de tijd, die deugniet van een tijd!

Hij verschuilt zich zoals dat ene van de zeven geitjes in allerlei klokken, pendules, polshorloges, uurwerken en zelfs in zonnewijzers, zandlopers en in nog vele andere tijdmeters die de vorm van huisjes hebben of die althans bewoonbaar zijn. Hij doet wijzers draaien, soms onzichtbaar

traag, hij doet in een ogenblik van onaandachtigheid digitale cijfers verspringen, hij doet schaduwen eerst korter en dan weer langer worden, duwt de zon de wereld rond en dan de maan, de sterren en het ganse heelal, hij doet de haan kraaien in de ochtend, de nachtegaal zingen, de uil roepen en de katers klagen in de nacht, maar hemzelf ziet ge niet, hij verschuilt zich achter alles wat hij doet want alles wat hij doet, dient hem tot excuus. Hij verontschuldigt zich voor wat hij wegneemt, tik na tik, door in de plaats iets anders aan te bieden: een tak in de plaats van een tik en een tik in de plaats van een tak, maar wie goed toehoort, zal bemerken dat elk volgend ogenblik een weinig verschilt van het daaraan voorafgaande, dat de dingen helemaal geen rondedans doen in de tijd om telkens weer terecht te komen waar ze zijn vertrokken en men kan hieruit leren dat er van herhaling nimmer sprake is. Elke tik is een andere tik, net zoals ook elke tak; elke vogel zit als het ware op zijn eigen tak en met elke tik pikt hij een ander graantje op en uiteraard is dat nooit hetzelfde als voorheen.

Hij is niet zomaar een dief, dat kan men beslist niet zeggen, want in de regel geeft hij iets in de plaats van wat hij wegneemt, iets dat er op lijkt, iets dat soms een beetje groter is en soms ook een beetje kleiner, maar gelijken op wat vooraf ging, doet het hoe dan ook. En zeg wel: *in de regel*, want zoals elke regel heeft ook deze uitzonderingen, wat wil zeggen dat hij soms iets wegneemt en dan helemaal niets meer daarvan in de plaats geeft. Iets, of iemand. Maar dat is de tijd, en zo draaien de klokken, helaas in één richting, zo zou men zeggen, maar hoé helaas is het — wie zal het zeggen! — dat de tijd niet terugkeert op zijn stap-

pen, waar hij voorbij gaat, en ook niet op zijn woorden, waar hij spreekt.

Panta rei, het klinkt zo schoon in het Oud Grieks — een dode taal sinds vele eeuwen, een taal die, zeggende dat alles voorbijgaat, zelf voorbijgegaan is en die alleen nog een tijdlang door geleerden zal worden gesproken. Of althans gelezen, want dode talen spreken niet meer, ze liggen daar, uitgezaaid op de bladzijden van oude boeken, onbegrepen, soms nog met pentekeningen geïllustreerd en aldus met de moed der wanhoop pogend om hun inhoud aan het licht te brengen, om de aandacht te trekken, om een glimp op te vangen van de zon die wél nog steeds dezelfde is als deze die ook zij bezongen in die lang vervlogen tijden — maar kiemen zullen deze tekens niet meer, nog slechts een handvol mensen zijn in staat om ze te lezen, het merendeel onder ons verwisselt letters zoals de alfa, de beta en de gamma met mieren, met krekels of gewoon met krabbels.

Als een dag voorbij is, en een nacht, en het weer klaar wordt, lijkt de dag te herbeginnen, want alles wat men ziet en hoort, herinnert aan de dag voordien. En wij trappen er op den duur ook in en wij gaan dan geloven dat wat wij beleven gewoon de herhaling is van het vertrouwde etmaal, of van het jaar, of van het leven. Vergeeflijk maar niettemin schromelijk is echter die vergissing. Vergeeflijk omdat de wreedheid van het vergaan ons nimmer spaart terwijl wij daar toch geen schuld aan hebben, en zo nemen wij onze toevlucht maar tot een zo zacht mogelijke illusie, en zo liegen wij ons voor dat er niets nieuws is onder de zon, dat alles alleen maar weggaat om terug te keren: de dag en de lente, de tijd van de nacht en die van de koude wintermaanden, onze eigen jeugd en ons bestaan en dat

van allen die wij ooit hebben bemind. Ooit keren zij en ook wijzelf terug, zo liegen wij onszelf voor en zo liegen wij het ook voor aan hen: ooit keert het allemaal weer, maar dan in 't dubbel en in 't dik, en ook voorgoed — dat is te zeggen: voor eeuwig en om nooit meer te verdwijnen!

Panta rei, men kan dit vers in alle klokken horen en ook lang vergane dichters uit vervlogen tijden componeerden op die strofen telkens weer die ene waarheid van 't voorbij gaan. Tot op den duur ook die waarheid zelf voor ons voorbijgegaan zal zijn. Uiteraard kan zij geen uitzondering maken voor zichzelf, zij zegt immers niet dat alles behalve zichzelf voorbijgaat; zij zegt dat alles voorbijgaat, zonder meer, en dat wil zeggen: zichzelf inclus. En beslist voelt men het, en weet men het, als ook zij voorbij gegaan is, want dan stopt alles met veranderen, dan staat alles ineens stil, dan wordt alles onbeweeglijk en dood. Want alles is een spiegel van het eigen zijn. En dat is dan weer een andere waarheid, die wel elders, verder, een andere dichter aan het rijmelen brengt...

De tijd vliegt

Elke natuurkundige zal het bevestigen: alles verandert, niets blijft hetzelfde, de verandering zelf is het wezen van alle dingen en zo heeft reeds de 'eerste' Griekse filosoof, Herakleitos, het bij het rechte eind; op grond van alleen al zijn gezond verstand, kan een mens inderdaad bevroeden dat het onveranderlijke niet van deze wereld is.

Maar wat dan gezegd van de tijd? Is de tijd dan een uitzondering op de regel van de verandering? Stroomt de tijd

onophoudelijk en zonder begin of einde, in steeds gelijkmatige porties op ons toe? De tijd valt niet stil: het zijn de batterijen van onze klok die leeglopen en het begeven; en de tijd loopt niet achter of voor: het zijn de minder preciese uurwerken die dat doen. En toch is er wat aan de hand met de tijd, hij lijkt immers alsmaar sneller voorbij te gaan.

De oude dorpspastoor van intussen drie generaties geleden waarschuwde de moeders dat naar gelang men ouder wordt, de tijd ook sneller vliegt. Men zei dan maar dat dit een van de vele katholieke 'leugentjes om bestwil' was, een vriendelijke aansporing aan het adres van de grootste werksters aller tijden om maar geen seconde te verliezen. Maar al wie ouder wordt, ondervindt het aan den lijve en men kan zich afvragen of ook jongeren er geen hinder van hebben: vandaag snelt de tijd met veel grotere passen voorbij dan pakweg dertig jaar geleden.

Voor een klein kind zou een dag haast oneindig lang duren, maar de psychologie van de perceptie geeft een uitleg voor dat fenomeen: onze tijdsbeleving is subjectief en wordt gerelateerd aan de tijdspanne die we reeds geleefd hebben. De eerste dag van iemands leven is feitelijk zijn ganse leven zelf; de tweede dag duurt, aldus beschouwd, een half leven lang, terwijl de derde dag nog slechts het derde deel van de beleefde levenstijd bedraagt en zo gaat dat maar door totdat de dagen van een zeventigjarige nog amper één twintigduizendste deel van zijn totale leeftijd bedragen. Misschien is het wel zo dat een mens op jaren precies daarom een beetje vergeetachtig wordt: om de beleefde tijd — althans in de eigen geest of wereld — wat in

te kunnen korten, zodat de dagen eigenlijk weer wat langer gaan duren.

Vertragen doet de tijd naar het schijnt opnieuw in de geest van mensen die recht op hun levenseinde afstevenen of die alvast geloven dat ze dat doen, bijvoorbeeld omdat het vliegtuig waarmee ze zich naar een ver vakantieoord begeven, crasht. Men vertelt over hen dat zich hun ganse leven als het ware voor hun ogen opnieuw afspeelt als in een film. De film in kwestie schijnt elke levensdag bijzonder gedetailleerd te herhalen — iets wat uiteraard onmogelijk was indien de tijd ineens niet heel wat trager begon te lopen.

Vertragen doet de tijd ook als men wacht en naar gelang dat wachten vervelender is, duren de seconden ook langer. Het vervelendste is wachten in de wachtzaal bij de tandarts omdat men dan meestal met pijn te maken heeft en met het verlangen om daarvan verlost te worden. Leed doet de tijd enorm vertragen en de hevigste pijn — die misschien wel de dood aankondigt — zou de tijd wel eens kunnen doen stilstaan. Op die manier krijgt het wat sofistich aandoende gezegde van de allesbehalve sofistische Socrates, er een dimensie bij: dat wij de dood nooit ontmoeten omdat, zolang wij er zijn, de dood afwezig is terwijl, als de dood intreedt, wijzelf er niet meer zijn. Waaronder dan verstaan moet worden dat na onze dood een andere tijd dan de onze aan het voortduren is — ja, dat elk een zijn eigen — afgegrensde — tijd heeft zoals die hem is toegemeten en — zoals dat ergens in de bijbel staat, en als ik mij goed herinner is dat in het boek *Prediker* — dat alles zijn eigen tijd heeft en dat er voor alles een tijd is voorbeschikt.

De tijd vertraagt als men wacht en lijdt maar hij gaat daarentegen hollen als men haast heeft. Kan men zijn plezier niet op, dan trekken de uren, de dagen en de jaren gewis zevenmijlslaarzen aan. Bijzonder paradoxaal is wel dat de haast door de tijd zelf wordt ingehaald, maar de tegendoelmatigheid die als een vloek aan het hart van alle dingen bijt, is dan ook niet voor niets het wezen van de Griekse tragedie en aldus van onze eigen cultuur.

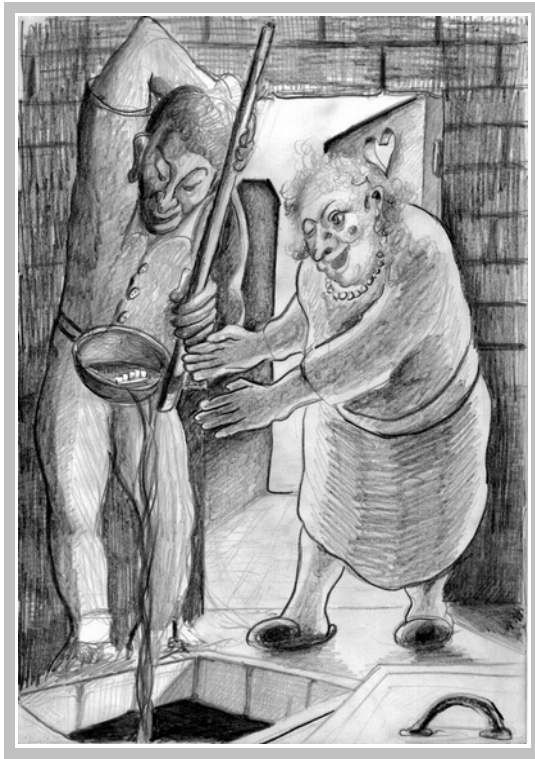
Contraproductiviteit maakt mensen gek: we kennen het verhaal van de toren van Babel, het verhaal van de grenzen aan de groei dat een verhaal wordt van vooruitgang die halsoverkop in achteruitgang overgaat zonder dat iemand in staat is om dit vreselijke ongeluk een halt toe te roepen. Maar dit verhaal staat niet alleen, het wordt verteld door vele dingen. Willen wij immers niet allemaal zo oud mogelijk *worden* — en als het maar eventjes kan liefst honderdtwintig jaar — terwijl geen van ons zo oud wil *zijn*? Geen handel draait immers zo gesmeerd als de handel in producten die de eeuwige jeugd beloven: van zalfjes en pommades tot vitaminepillen en trainingsprogramma's, plastische chirurgie, haarstukjes en figuurcorrigerende kledij. Maar elk angstvallig teruggrijpen naar de jeugd is slechts een verbloeming van de bij voorbaat tot mislukking gedoemde en zo zielige pogingen om, in de tijd, achterwaarts te marcheren; om de klokken hun eigen getik weer in te doen slikken; om de baan van de zon, de maan en de sterren in de tegengestelde richting te doen gaan.

Tegen het voorbijgaan van de tijd heeft men de snelheid van alle dingen opgedreven, hierbij over het hoofd ziende dat zulks aan de gang van de tijd zelf niet raken kan. Andermaal is het tegendeel het geval, want haast en spoed

vergen meer concentratie, en concentratie van de zinnen is ook concentratie van de tijd: snelheid comprimeert de tijd in plaats van ons ervan te bevrijden en om één enkele seconde te winnen, zou men in raketten met snelheden die deze van het licht benaderen, vele eeuwen lang door immense ruimten moeten kunnen suizen. Niets absorbeert de jaren zo gulzig als de haast en de angst om ook maar één minuut te zullen verliezen.

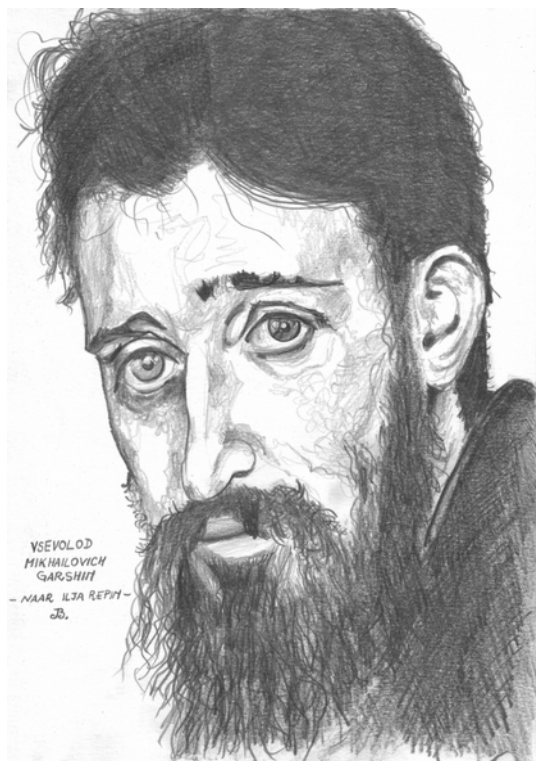
Er is wat aan de hand met de tijd; helaas kunnen we dat niet meten, maar we voelen het des te meer en het ogenblik zal komen dat wij ook zullen kunnen zien wat eraan schort: aan de minuten die in het niets verdwijnen, de weken die zo om zijn, de jaren en zelfs de eeuwen die rapper voorbijgaan dan de voortkruipende seconden in de wachtzaal bij de tandarts. Op een dag zullen we het allemaal weten, hoe dat komt. Of misschien ook niet, en dan blijven we zo dom als we heden zijn — tenminste als we niet nog dommer worden.

Ellende

Vsevolod Mikhailovich Garshin's vader was militair en pleegde zelfmoord in het bijzijn van zijn zoon, die toen zeven jaar oud was. Garshin zelf was pacifist maar ging niettemin vechten aan het front, kwam zwaar gewond terug en schreef later dan een twintigtal schitterende kortverhalen. Op zijn drieëndertigste pleegde hij op zijn beurt zelfmoord door van de vijfde verdieping van een trappenhal naar beneden te springen. Ernest Hemingway, de auteur van het

prachtverhaal *De oude man en de zee*, pleegde zelfmoord met zijn eigen jachtgeweer. Er wordt gezegd dat hij in zijn familie de vijfde in het rijtje was om dat te doen. De beroemde Virginia Woolf vulde naar verluidt haar jaszakken met stenen op en sprong daarna in een rivier. En als men op *Google* naar artiestenlevens hengelt, kan men nog urenlang op deze wijze doorgaan.

Een lugubere onderneming, kan men zeggen, maar wie op de een of andere manier in het land van de ellende terecht komt, kan uiterekend daarin veel troost vinden. Wonden

genezen vanzelfsprekend niet in gevolge de bezichtiging van nog grotere wonden, maar niettemin blijven de Fransen zeggen: "la maladie du voisin réconforme, même guérit". Want het ergste aan ellende is misschien wel dat men zich daarmee alleen waant. Ontegensprekelijk zijn slechts weinigen bereid om in de ellende van anderen te gaan delen, en daarom sluit elkeen er zijn ogen voor. Maar de struisvogelpolitiek die zegt dat ellende niet bestaat, houdt het precies zo lang vol totdat de ellende aan de eigen deur klopt. Op dat moment is men wel gedwongen om van strategie te veranderen en in plaats van de ogen ervoor te sluiten, gaat men de ellende nu opzoeken om met zijn ellende niet langer alleen te zijn. Het is uiteraard een gemene truc als men andermans miserie opzoekt — niet om te proberen hen daarvan te bevrijden, doch om ze te baat te nemen. Maar sommigen houden vol dat dit werkt.

Aan de essentie van ellende valt vanzelfsprekend helemaal niets te verhelpen, want ellende is per definitie een toestand waar geen kruid tegen gewassen is. Ik weet niet of het etymologisch hout snijdt, maar het lijkt wel zo te zijn dat het woord 'ellende' de woorden in zich heeft van 'el' of 'elle' — een oude lengtemaat waarbij de elleboog, of beter de ellepijp, diende als meetinstrument — en 'ende', wat 'einde' betekent. Ellende is dan een nare toestand waarvan het einde ellen ver is en nog lang niet in zicht komt: er komt géén einde aan ellende. Hierin onderscheidt ellende zich dan ook van bijvoorbeeld verdriet, dat door de tijd geheeld wordt omdat verdriet geen echte bron heeft. Ellende heeft wel een echte bron, in dat opzicht vergelijkbaar met een waterbron die haar specie ook gestaag blijft voortbrengen.

Een sterfgeval brengt verdriet, maar het sterven zelf sleept niet aan: de dood komt en gaat en mettertijd slijt het verdriet en gaat men enigszins in het verlies berusten, ook al kost dat vaak vele jaren van geduld. Maar wie bijvoorbeeld door onvoorzichtigheid het ongeluk of de dood van een ander veroorzaakt heeft, die kent ellende omdat — én zolang als — de bron van het ongeluk waarmee hij dan immers zelf samenvalt, blijft bestaan. Ellende verdwijnt niet tenzij met de dood van de ellendige zelf die daarom perfect met zijn ellende samenvalt, en dan moet hij bovendien nog hopen dat de dood in staat zal zijn om af te breken wat het leven deed voortduren. Wie immers durft te

beweren dat onze geest niet verder blijft bestaan, al was het maar om de lasten die erop rusten te blijven torsen? Want hoe dan ook moet iemand ze toch torsen.

Mevrouw Vermeulen slikte zopas haar tand in — een prothese, een voorlopige prothese eigenlijk. Of beter: zij *ge-looft* dat ze haar prothese ingeslikt heeft, want na haar ontbijt heeft zij in haar spiegel het zwarte vakje van de ontbrekende tand aanschouwd, ze heeft eraan gevoeld en ze heeft inderdaad de beruchte leegte op dat plekje kunnen vaststellen. Onwillekeurig deed het haar denken aan een rijhuis, onverwacht gesloopt: men staat des morgens op, men haalt een brood om de hoek en men ziet plotseling dat

daar wat verderop een huis ontbreekt. Is het daadwerkelijk gesloopt of is het ingevallen? Was er dan niet een lichte aardbeving vannacht? Lag het huis al langer plat en werd het alleen niet opgemerkt?

Behalve misschien vanwege haar prijs, heeft de prothese met het huis helemaal niets gemeen, maar de prijs volstaat voor het spontaan tot stand komen van de vergelijking in de geest van mevrouw Vermeulen. Verder valt er met het steengruis van de sloop niets meer aan te vangen terwijl daarentegen de tand nog heel moet zijn en dus recuperabel. Mevrouw Vermeulen heeft dan ook haar bed al helemaal afgestroopt, zij heeft verwoed gezocht tussen de lakens en ook onder het bed, in de tapijten en in de vacht van de schapenvellen. Vervolgens heeft zij grote inspanningen gedaan in een poging om zich te herinneren wat ze precies heeft waargenomen in de tijdspanse tussen het wakker worden en het ontbijten.

Heeft zij in de spiegel gekeken? Waarschijnlijk wel. Heeft zij daarbij haar gebit bekeken en de nu ontbrekende tand gezien? Maar dat herinnert ze zich helemaal niet! Als men opstaat, dan doet men alles routineus, en dat is zeker het geval als men al wat jaren heeft; hoe dan kon men in die omstandigheden gedetailleerde waarnemingen doen? Neen, zij had die tand zeker nog in, anders was het haar beslist opgevallen. Het ongeluk moet zich voltrokken hebben tijdens het ontbijt. Ik eet immers brood van meel met daarin allerlei brokjes, zo realiseert zich mevrouw Vermeulen nu: zonnebloempitten, maanzaadjes en dies meer. Op die zaadjes kauw ik niet, en zo is de prothese erin geslaagd om zich onopgemerkt een weg te banen, prompt

doorheen het keelgat. En zij herinnert zich nu een voorval met haar moeder, een gebeurtenis van vele jaren geleden.

De moeder van mevrouw Vermeulen moet toen ongeveer haar huidige leeftijd hebben gehad, en dat wil zeggen tachtig jaar. In die tijd kregen de mensen nog slechte tanden ten gevolge van minuscule kiezeltjes die in het meel belandden tijdens het malen van het graan met reusachtige molenstenen. Het tandglazuur verging alras en het gebit rotte weg. De malaise was algemeen en de staat zette een campagne op touw: alom ten lande deden grote tandartsen-autobussen de gemeenten aan, en elkeen liet er al zijn tanden trekken, in de hoop na enkele weken te kunnen pronken met een jeugdig ogend gebit. Een vals gebit weliswaar, dat soms minder goed paste in de mond en dat soms niet aan het gehemelte wilde blijven plakken. Zodat het gebit eigenlijk slechts werd gedragen voor de duur van eens een avondje uit. En het was na zo'n avondje — haar wekelijkse kaarting in de bejaardenclub — dat de moeder van mevrouw Vermeulen een trappist was misvallen. In die tijd immers konden op de bodem van het flesje van het nog artisanaal gebrouwen bier van hoge gisting dat door de huisdokter zelf werd aanbevolen tegen allerlei ouderdomskwaaltjes, nog aardig wat slakken zitten. Het was dus na haar thuiskomst van zo'n kaarting dat zij zich in zeven haasten naar het toilet begeven moest, alwaar zij zich moest neerleggen bij een kotspartij waarbij het half verteerd trappistenbier op zijn terugreis naar buiten vergezeld werd van een nog nagelnieuw en peperduur gebit. Een nog haastige grabbelreflex schoot helaas net wat tekort om het kleinoed te redden van een gewisse val in een wel bijzonder onherbergzame diepte.

Men dient immers te weten dat de toiletten uit die tijd nog enigszins verschilden van onze moderne WC-potten. Om te beginnen bevond het toilet zich toen buiten in een hokje op de koer, en dat was niet zonder reden: het toilet was immers gebouwd bovenop de beerput in de tuin. Van sifons was nog lang geen sprake en de uitwerpselen, de kots of eender wat dat in het toilet gedeponeed werd, belandde rechtstreeks — en dat wil zeggen: in vrije val — in de beerput daaronder.

Met pijn in het hart herinnert zich mevrouw Vermeulen hoe haar moeder die nacht grotendeels moet hebben doorgebracht in volstreekte eenzaamheid in het 'vertrek', zoals het WC-hokje werd genoemd. Niet omdat ze al die tijd onpasselijk zou zijn geweest of dronken, want toen zij haar fortuin de dieperik zag ingaan, was ze rap nuchter, al tastten haar handen nog een tijdlang en wanhopig achter haar lippen in de lege holte van de mond, wellicht vooralsnog in de schriële hoop dat dit verlies een droom moest zijn geweest. Met een lange stok dan maar, aan het uiteinde waarvan een reusachtige, smeedijzeren lepel vast hing — een tuig dat 'beerloeder' heet en dat werd gebruik om te 'beren', wat wil zeggen: 'aal scheppen' — poorde zij nog urenlang in de put en inspecteerde ze bij het ophalen telkenmale nauwkeurig de inhoud van de lepel, in de hoop daarin haar fortuin aan te zullen treffen. Met behulp van haar kleinzoon die haar nochtans plechtig had beloofd het voorval te zullen verzwijgen, werd het gebit tenslotte opgevist. De moeder van mevrouw Vermeulen was blij omdat het niet één barst vertoonde; zij schrobde het schoon met zeep en ging er de week nadien alweer mee kaarten alsof er geen vuiltje aan de lucht was.

Mevrouw Vermeulen is haar prothese kwijt maar, het voorval van weleer met haar goede moeder indachtig, weet zij het alras te relativieren en zij besluit dat het niet meer is dan een heel klein ongelukje. Wat haar moeder mee moest maken daarentegen, had een ietwat tragischer karakter. Vele eenzame uren in de nacht, gebogen over een stinkende beerput, had zij ervoor over om te voorkomen dat men over haar gezegd zou hebben dat zij wellicht een glas teveel gedronken had, dat zij gulzig was geweest, onvoorzichtig, dronken of zelfs verspilzuchtig — uitgerekend zij, die zich in de ellendige oorlogsjaren letterlijk het eten uit de mond spaarde om haar kleine kinderen nog iets toe te kunnen stoppen, met het gevolg dat zij bij de bevrijding nog amper veertig kilogram woog. Maar dat alles had niét kunnen voorkomen dat haar jongste meisje kroep kreeg en prompt stierf, geen zeven jaar oud was zij, en met man en macht hebben ze moeder toen in bedwang moeten houden daar zij steeds herhaalde dat haar dochtertje nog veel te klein was om te worden begraven en dat zij beter nog een poos in haar bedje bleef.

Niettemin God weet dat zij geheel onschuldig was, hebben de zelfverwijten de jonge moeder een lange tijd ergens op de grens gebracht tussen, enerzijds, de heldere werkelijkheid en, anderzijds, een land van alleen maar duisternis en mist. En zij is — uiteindelijk — uit de mist teruggekeerd, maar mét een ellende die nog onverminderd daar was op haar sterfbed, en die misschien nog voortduurt in het graf — wie zal het zeggen?

De moeder van mevrouw Vermeulen is niet van de vijfde verdieping van een trappenhall naar beneden gesprongen. Zij heeft zichzelf ook niet neergeschoten met een tweeloop

en ze is niet, de jaszakken gevuld met zware stenen, in een rivier gesprongen. Zij zag van dit alles af omdat zij meende te weten dat ook de dood een mens niet kan ontheffen van zijn schulden, aangezien hij op het einde van de tijden verwacht wordt bij het oordeel, als de laatste bazuin zal schallen, de zerken open zullen worden gegooid en de doden, zoals immers beloofd werd, zullen verrijzen. De moeder van mevrouw Vermeulen heeft de gedachte aan de dood nimmer kunnen vereenzelvigen met een of andere vorm van bevrijding: sterven was voor haar een straf, net zoals lijden, en dood-zijn was een voorlopige toestand in afwachting van een eeuwig leven, hetzij in de hemel, hetzij in het eeuwige vuur. Niemand heeft haar ooit af kunnen brengen van de verschrikkelijke overtuiging dat zij schuld had aan de kroep van haar klein dochttertje, want als niet zij de schuldige was, wie dan wel? En zo leefde zij sindsdien een leven van ellende, en stierf zij tevens een ellendige dood, zonder een andere uitkomst dan het eeuwige vuur van een nog ellendiger hel.

Mevrouw Vermeulen overdenkt al deze dingen in de tandartsenstoel en de dokter aan wie zij het verhaal van haar ingeslikte prothese heeft verteld, glimlacht er nog om terwijl hij aandachtig bezig is met het boren van een gaatje in haar kaaksbeen voor de inplanting van een nieuwe tand. Het zijn, alles samen, een viertal operaties en met de opbrengst van die klus zal zijn zak geld alweer wat zwaarder wegen. "De armen zeggen wel dat ge uw fortuin niet mee kunt nemen in uw graf", zo zegde hem zijn moeder altijd toen hij nog studeerde, "maar dat is een troost zoals een andere." Hij bleef maar aan die woorden denken, en hij herinnerde ze zich nu weer, alsof zij hem had willen duidelijk maken dat de armen het bij het verkeerde eind heb-

ben, en dat men zijn rijkdom wél kan meenemen over de grenzen van dit leven heen — alleen was hij misschien nog steeds niet rijp genoeg om de wijsheid van wat zij hem had toevertrouwd, helemaal te kunnen bevatten. "Men moet een mens zijn troost niet ontnemen", zegde zij, "en bijna niets kan een mens meer troost bieden dan een gaaf gebit, ook al is het vals". En was het dan geen diepe wijsheid als zij daar liet op volgen: "Of een gebit echt is of vals, doet immers niet ter zake, want wie verkiest geen vals gebit dat bijten kan boven een echt dat alleen maar pijn doet? En zo kunt gij de armen twee keer troosten: eenmaal met een vals gebit en andermaal met de overtuiging dat men zijn fortuin niet meeneemt in zijn graf".

In een afgrond of in het water springen of zichzelf door het hoofd schieten zijn niet de aangewezen manieren om zich te ontdoen van "het leven dat we allen moeten doorstaan", zoals een wijs dramaturg het ergens verwoordt, met een klemtoon op dat 'moeten'. Waarschijnlijk is het zo dat iederéén zonder uitzondering zich van het genoemde "moeten" wil ontdoen en, verder, dat de vlucht in de droom daartoe wellicht de meest gelukkige weg is. Een mens kan immers veel missen, maar neem hem zijn dromen af en hij wil niet meer leven! Ja, deze gedachte is niet nieuw meer in haar eigen hoofd en zonder enige twijfel heeft ze al in vele andere hoofden rondgewaard want het is een ware gedachte: een leven zonder droom stelt blijkbaar helemaal niks meer voor en blijkt niet eens de moeite om geleefd te worden — het is daarentegen een foltering! Een gedachte die nog lang niet is uitgeput... Bedenk eens hoe diep zij is, en wat voor consequenties zij dan heeft, want houdt zij niet in dat een haast toevallig bijverschijnsel van de vele werkingen van een levend organisme, de enige be-

staansreden van dat organisme vormt? Minder nog dan een schaduw zijn onze dromen vergeleken bij ons leven — zo onecht, zoals iedereen zal beamen — maar welk wezen vindt zijn bestaansreden dan in het bestaan van zijn eigen schaduw? "Ik leef, maar dat heeft geen enkel belang, geen enkele zin. Mijn enige en echte levensdoel is de productie van een eigen schaduw! Een schaduw is volstrekt immaterieel, zegt gij? Het is inderdaad waar dat ge hem niet kunt oppakken, opvouwen en in een doosje stoppen. Maar of hij daarom onbestaand is, durf ik niet te zeggen. Meer zelfs: als ik geen schaduw meer heb, dan vind ik dat ik er beter ook zelf niet meer ben!" — Wie heeft ooit een welkenkend mens zo'n woorden horen spreken?! En toch blijven zij de waarheid te bevatten en niets dan de waarheid! Dromen immers zijn nog onwerkelijker dan schaduwen.

Ellende is daarom uiteindelijk alleen daar, waar de dromen hebben opgehouden. Omdat ze verbannen worden, of om welke reden dan ook. Het leven dient daarom met dromen te worden volgesponnen. Dromen, ze zijn inderdaad zoals spinrag. In hun fijne webbenweefsel dat lang niet meer van stof is, blijven niettemin soms dikke en voedzame vliegen haken die zich dan uit de dromen niet meer ontwarren kunnen en die aldus zichzelf inspinnen en zoals poppen worden. In tegenstelling tot de dromen waarin zij zich op hun beurt ingenesteld hebben, zijn zij wél van vlees en stof, en aldus voedzaam voor al wie zich zo'n webben dromen. Eigenlijk zijn het allerm minst vliegen die in onze dromen blijven haken: het zijn daarentegen vaartuigen van een bijzonder kunstige makelij, die uit een veraf gelegen wereld geconcentreerd voedsel aanbrengen, vele keren krachtiger nog dan biefstuk is of vis. En met de kracht die zij beloven, moet men weer nieuwe dromen

spinnen, en nooit mag men ophouden met het spinnen aan de dromen: het moet de allereerste wet zijn van het leven, dat men dromen weven moet, want alleen zij geven soelaas tegen de ellende. Dromen zijn gelijk stegen waarin men wandelen kan, ver weg van de harde snelwegen. Dromen zijn kaartenhuisjes, in een handomdraai staan ze daar, en zij maken geen slachtoffers als de aarde beeft en als dan alles wat uit beton is, doodt al wat er onder zit. Dromen zijn gelijk een vals gebit waarmee men niettemin bijten kan, of ze zijn gelijk een spreuk die ondanks alle armoede troost kan brengen.

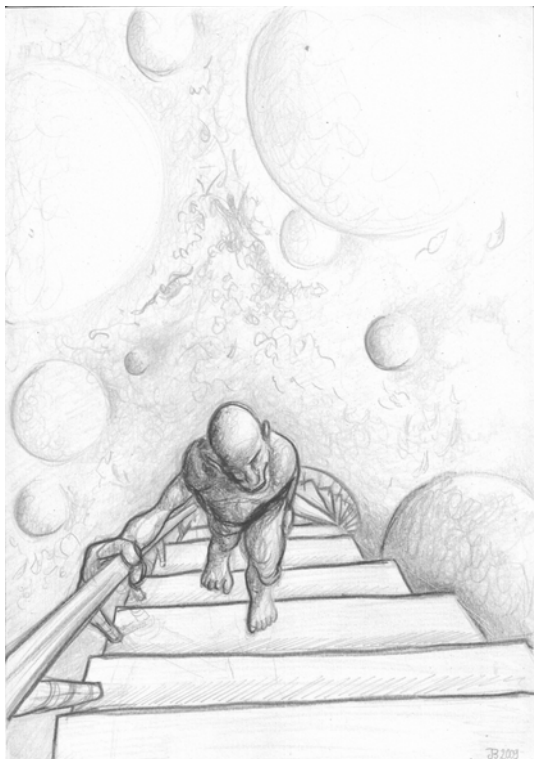
De oude man en de zee is een droom die aan eenieder die dat wenst, voor de duur van een paar uren onderdak verschaft en beschutting tegen de ellende. Elk kortverhaal van Garshin is een droom en daarom ook een zeer kostbaar geschenk, alleen kon hijzelf blijkbaar niet snel genoeg dromen, zich niet diep genoeg inwikkelen in het kluwen van zijn woorden, zich er niet terdege in verliezen, omdat te veel ellende gauw weer ontbond wat hij nog zo vernuftig en snel samenstelde. Virginia Woolf trachtte zich in de golven in te spinnen, in hun beweging, in de kadans van hun slag, in hun muziek en tenslotte in de zware koelte van het water en, geholpen door jaszakken vol stenen, slaagde zij ook in haar opzet en zodoende was ook voor haar de gelukkigste weg — die van de droom — niet weggelegd; ook in haar geval haalde een ontbindende ellende de nochtans vernuftige spinsels van vele kunstige dromen in, en zag zij zich genoopt om een verterend vuur met heel andere middelen dan met de droom te doven.

Wij weten dat er met de ellende van de wereld iets gaande is dat zich ergens zal laten verwoorden in een wet, verge-

lijkbaar met de wet van de entropie. Ergens weten we ondanks alles dat de ellende slechts kan toenemen en dat haar toename de eigenlijke reden is voor de explosie van de droom, welke wij geheel verbloemd voor werkelijkheid houden, zodat we spreken van de wetenschap, van de explosie van de neocortex, of van de vooruitgang in het algemeen. Wij weten wel dat deze dingen slechts dromen zijn die voorthollen zoals een meute, op de voet gevolgd door een lavastroom, ontsnappend uit een uitbarstende vulkaan. Wij weten het en wij trachten dit weten met een niet willen weten ongedaan te maken, in de blinde hoop dat, uiteindelijk, het willen het zal winnen van het weten.

(19 juli 2008)

De tuinen

“Well? Zijt ge daar alweer!?”

Omsk wist niet goed wat te zeggen. Het was al de tweede keer die nacht, en ook gisterennacht was hij daar geweest, misschien wel al zeven keer die week.

Daar stond hij dan, in die... mist. Eigenlijk was het geen mist, want het voelde niet koud aan of niet nat; het had al-

leen het witte, het half-doorzichtige van mist. Maar met mist kon je het wel het beste vergelijken.

De man tegenover hem – hij keek eigenlijk op hem neer, want hij stond wat hoger dan Omsk – werd nu eens door het mistgordijn omhuld, en dan weer was hij helemaal klaar te zien. Die man kon er blijkbaar niet om lachen, al maakte hij zich ook niet kwaad. Het kwam hem veeleer voor alsof hij er flink mee verveeld zat, en dat gaf hij ook aan Omsk te kennen:

“Ge doet mij weer lopen, beste vriend! En dat telkenmale voor niets! Ge blijft daar staan en ge komt niet verder? Gisteren zijt ge hier tot op de tweede onderste trede van de trap geklommen, en dan hebt ge rechtsomkeert gemaakt; en nu staat ge daar weer te dreutelen... op welke trede staat ge nu, ik heb mijn bril hier niet... Vertel het eens!”

Omsk keek naar beneden, zag zijn eigen beeld weerspiegelen in het witte marmer dat met rode adertjes doorspekt was, alsof er bloed doorheen pompte, en hij moest zich concentreren om de treden te kunnen tellen, want daaronder duizelde het allemaal op de een of andere manier weg:

“Op de derde trede, meneer”, zei hij, en er was nog angst te bespeuren in zijn schuchtere stemmetje, als gevolg van de blik in de diepten.

“Zo... en hebt gij hoogtevrees misschien?”, merkte de man dan ook op.

“Eigenlijk niet, mijnheer...”, antwoordde Omsk.

“En waarom komt ge dan niet verder?”

“Het is weer beginnen kloppen, mijnheer...”, zo excuseerde Omsk zich.

“Zo... Ja, dat zeg je telkenmale, is het niet? Wat vervelend voor mij!”, riep de oude man uit, en hij wierp een blik in het gesternte, en keek dan weer op Omsk neer: “Ge begrijpt toch dat ik een oude man ben; gij doet mij telkens lopen voor niemendal!”

“Mijn verontschuldigen, meneer, ik kan het echt niet helpen...”, klonk nu het dunne stemmetje van onze vriend.

De man zuchtte diep, zoals iemand zucht die ten einde raad is: “Ik sta hier al duizenden jaren, aan deze poort...”, en met een armzwaai wees hij naar de dikke, witte wolken achter zijn rug, waarmee zijn eveneens sneeuwwitte kleed zich wel leek te vermengen:

“Ik heb wel meer van die twijfelgevallen, weet u: lui die niet goed weten wat ze willen, en die eerst aankloppen en dan terugkeren...weer aankloppen, weer teruggaan... Maar de tweede of de derde keer komen ze dan toch binnen. Gij daarentegen... hoe is de naam weer, zegt u?”

“Omsk, meneer”

“Juist, ja... Gij zijt mij hier al tientallen keren komen storen, nietwaar? Ik zit net naar een interessant programma te kijken, ontspannen met een glaasje erbij, en... had ik het niet kunnen denken! Daar zijt gij dan weer!”

“Nogmaals mijn excuses, meneer, maar ik kan het echt niet helpen...”

“Ja, dat weet ik wel: het is weer beginnen kloppen, niet-waar... We zouden er iets moeten op vinden, hé? Nu, wat zijt ge van plan? Blijft ge daar staan of gaat ge terug?”

“Ik denk dat ik maar beter terugga, meneer”.

“Natuurlijk, natuurlijk... dat is het beste...”

“Het klopt nu weer zoals normaal, meneer, ik denk dat ik dus beter terugga”, herhaalde Omsk.

Het witte heerschap had het smekerige in zijn stem gehoord en in zijn daarop volgende optreden kon Omsk niets anders dan een weinig leedvermaak bespeuren: de heer keek hem heel aandachtig aan, boog zich warempel voorover om hem nog beter te kunnen zien, en beval:

“Kom eens een paar trapjes hoger! Zodat ik weet waar ik aan toe ben! Ge ziet lijkkbleek, maar uw ogen kan ik zo niet zien... jaja, ik heb het tegen u: twee trapjes maar”, drong hij aan.

Nu was de pret in zijn stem echt goed te horen. Omsk had er de grootste moeite mee om zijn rechter voet op te heffen en die op de volgende trede neer te plaatsen.

Dit manoeuvreer ging gepaard met alweer een heftige steek in zijn hartstreek, waarna hij deze spier gedurende wel drie opeenvolgende seconden voelde fibrilleren. Dan volgden enkele uiterst onaangename want krampachtige trekkingen welke gepaard gingen met een licht verstikkingsgevoel, zodat Omsk eventjes naar adem moest happen en duizelig werd. Teneinde niet naar beneden te donderen, restte hem geen andere keuze dan zijn voet terug te trekken, zodat hij nu weer met de beide voeten op de tweede trede stond. En

omdat hij tijdens deze zichtbaar stuntelige bewegingen als het ware bijna zijn evenwicht verloor, vond hij er dan ook een reden in om maar meteen nog een trapje *lager* te gaan postvatten.

Zijn hart leek hem hiervoor uitvoerig te bedanken met een hele reeks heel regelmatige slagen, en hij kwam zowaar weer op adem.

“Maar zó... kan ik helemaal niets zien!”, repliceerde de man in het wit, die zich nu weer oprichtte, kennelijk met grote moeite, de handen tegen het onderste deel van zijn lange, dunne rug gesteund.

Hij kermde eens, haast onhoorbaar, leek dan door een nieuwe, dichte wolk omgeven te worden, en Omsk voelde zich nu terugzakken uit de mist en zeeg met een zo grote snelheid dat hij er kriebels van kreeg in de buikstreek, achterwaarts doorheen het firmament.

Hij passeerde nu weer de weelderige tuinen waar hij telkenmale doorheen moest als zijn hart het dreigde te begeven, en hij kwam in een zeer vreemde extase, omdat ze aantrekkelijk en afschrikwekkend was tegelijk.

De tuinen... ze vertoonden patronen van een geheel on-aardse regelmaat, niet te beschrijven, en ook niet voorstelbaar voor mensen in wakkere toestand. Nooit was er een schilder geweest, en er zou er ook nooit een geboren worden, die deze kleurenpracht vermocht af te beelden.

De belangstelling van Omsk voor de tuinen was bijzonder groot, maar tegelijk ook durfde hij er niet te lang of te aan-

dachtig naar kijken, omdat hij wist dat dit niet ‘ongevaarlijk’ was. Regelmaat, ja, dat woord was hier van toepassing, maar deze term was lang niet krachtig genoeg om het betreffende spektakel weer te geven: hier toonde zich een patroon met een regelmaat van vormen en lijnen die mensen zich niet kunnen voorstellen. Een evenwicht van gestalten en van kleuren die het hele spectrum bestrijken, maar ook die delen van het spectrum die door mensenogen normaal nooit kunnen worden gezien: ultraviolet, infrarood...

Ach, dat zijn slechts woorden, wist Omsk: hier zijn geen woorden voor, dit zijn niet langer kleuren en vormen, geluiden of muziek: dit is wat achter alle kleuren, achter alle schilderijen, symfonieën, gedichten en noem maar op, verborgen zit. De tuinen zijn werkelijk de bronnen waaruit

wij onze schamele patronen putten, het zijn de klankkasten, neen, de genen van de schoonheid zelf.

Was dit dan wat men het ‘Aards Paradijs’ noemde?

Omsk viel met een schok terug op zijn hoofdkussen. Hij zweette hevig, ademde ongemakkelijk, kon het gevoel van verstikking dat hem alweer de hele nacht in zijn greep had, niet van zich afwerpen. Zijn hart pompte, maar hield dan met pompen op, alsof het niet in staat was om te reageren op de volgende, zich opdringerig aandienende prikkel. Het koolzuurgehalte in zijn bloed steeg, gaf een krachtige impuls aan de Nervus Plexus Vagus of hoe heette dat zenuwcentrum in de nek ook weer, dat ons dwingt om naar adem te happen als wij het benauwd krijgen?

Hij hapte naar adem, doch het baatte hem niet; hij hapte andermaal, en nogmaals, werd beklemd door een plotse-linge doodsangst, maar vooraleer die hem tot enige handeling kon aanzetten, voelde hij zich weer wegduizelen, en voor zijn ogen ontplooiden zich in al hun symfonische pracht opnieuw... de tuinen!

Dit is echt, zo zag Omsk nu heel duidelijk: deze tuinen zijn onvervalst, en hun onbeschrijflijke pracht getuigt van hun echtheid: noch ikzelf, noch enig ander mens had ooit kunnen bedenken wat zich nu voor mijn ogen afspeelt.

Hij verzette zich niet langer tegen de taferelen die in steeds toenemende mate zijn hele gezichtsveld vulden. Hij liet de muziek naar binnen stromen en verwelkomde het water uit de brede, klare stromen in de diepe, donkergroene dalen die in een bloemenweelde aan zijn voeten lagen. Hij voelde zich opstijgen boven dit alles, dat zich met zo’n

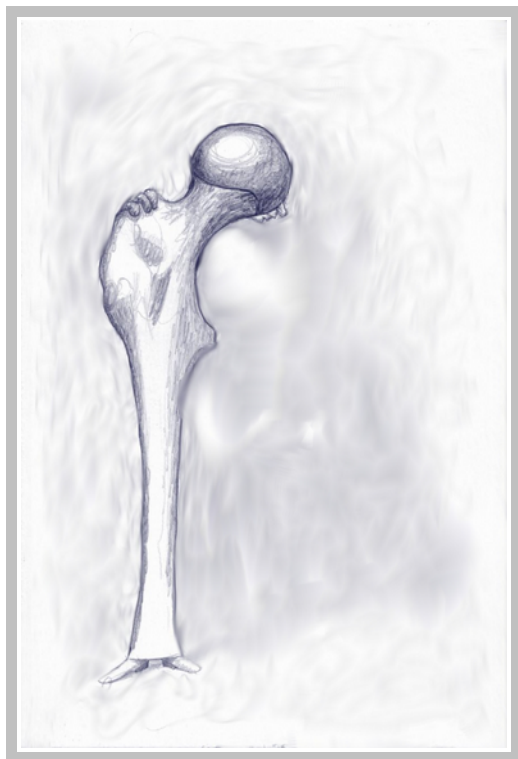
nadrukkelijke pracht in zijn geest prentte, dat hij niet anders doen kon dan geloven dat iemand dit speciaal voor hem had voorbereid, zoals men ook speciaal voor iemand een gedicht kan schrijven of een lied, dat men hem of haar te zijner tijd ten gehore mag brengen. En hij steeg op, hoog boven dit alles, en dreef dan weg, ergens terzijde, en een plotse wind stak op, hagel kletterde neer tegen de ruiten...

Omsk zag dat het al klaar geworden was. Zijn toestand was lichtjes beter. Hij moest nog wat slapen, want hij was nog te vermoeid, zo kon hij de dag niet door. Hij trachtte rustig te ademen, aan niets te denken, de slaap te vatten. En hij realiseerde zich dat hij zich telkenmale als hij de ogen sloot, en nu opnieuw, begaf op dat terrein dat wij het gebied van de allergrootste onzekerheid plegen te noemen,

het 'kantje-boord', het randje tussen het eenmalige leven en de volstrekte dood.

Het gelijmde been

Beste,

Ze zouden me komen halen voor Röntgenfoto's van mijn ontbrekende been, maar dat moest blijkbaar heel wat voeten in de aarde hebben want het werd later en later en daar kwam maar niets van in huis, en het enige wat ik hier en daar hoorde uit de mond van een verpleegster was: "Computerstoring", "Niets mis met de Röntgen, wel met de planning", en: "Wat vertraging maar geen erg".

Ik vertelde u al dat het afzagen van dat been een noodzaak was, dat beweerden zij tenminste, de medici, en wie zou hen van leugenachtigheid durven te beschuldigen, als het dergelijke ernstige zaken betrof! Als zij spreken van de noodzaak van een prothese, dan kan men ervan op aan dat er geen andere oplossing mogelijk is. Neen, liegen doet men niet op dat niveau en in verband met dergelijke levensbelangrijke zaken, en zeker niet omwille van het percentje dat zij volgens sommige kwatongen op prothesen zouden hebben!

Ze zouden me komen halen, zeg ik, maar het is dan dus het bed dat ze komen halen, met zijn bewoner, of moet ik zeggen 'beligger', en al de rest erbij, zijnde een kapstokje met daarop allerhande drankjes die via een infuus en akelige naalden de arme arm in lopen en zo de bloedbaan binnen — bah!

Maar goed, zo gaat het nu eenmaal, men is gewoon bed nummer zoveel, en er zijn heel wat nummers, dat kan ik u wel verzekeren: duizenden zijn het er, en daarvan is men er zelf dus eentje, en dan meestal nog eentje dat zichzelf niet eens onthouden kan. Om die reden ook wordt men aan de pols gekentekend door een armbandje uit witte plastic waarop alle gegevens staan die nuttig zijn daar, en die moeten corresponderen met de gegevens van het bed zelf, dat immers ook een nummer heeft, of een plaatje, al moet ik er meteen aan toevoegen dat er zo te zien heel wat vreemdelingen — anderstaligen dus — werden aangeworven hier, die onze taal niet meester zijn en die slechts gebrekkig lezen kunnen — daarover onmiddellijk meer, als ik de gelegenheid krijg om dat verhaal te doen, met die

mevrouw uit Menen — erbarmelijk, mijn beste! — maar daarover onmiddellijk meer...

Met uren vertraging kwamen ze me halen op mijn kamer, of tenminste: ze kwamen het bed halen met ik erin, en dat was dus gewoon een verpleger die dat deed: hij deblokkeerde de wielmpjes en trok het bed de kamer uit, de gang in, de gang dan door, een lift in, die lift weer uit, dan weer een gang door, en nog een gang, en nog een...

Wat een fabriek! — en dat zegde ik ook tot de jongen die gelijk een trekpaard mijn bed in beweging hield en de wielmpjes gonzend: "Wat een fabriek!", en hij beaamde het met een knik, en zegde: "maar dan ben je nog niet op Gasthuisberg geweest: dat is nog vijf keer groter! En vergeleken bij Rijsel is Gasthuisberg dan weer klein!" Hij knoopte een gesprek aan met een verpleegster van zijn jonge leeftijd die een ander bed voorttrok waarin een bejaarde vrouw lag met een wit gezicht en met de ogen helemaal dicht — een bed dat hij inhaalde tijdens de reis door deze lange gang, en een gesprek handelend over de vakantie waarover hij zegde dat hij ze gepland had in Thailand, voor de zoveelste keer. Toen ineens de bejaarde vrouw haar ogen heel eventjes opentrok, wellicht in haar sluimer gestoord door dat gesprek over Thailand, leek het alsof ik doorheen haar ogen gedurende één enkele seconde mijzelf zag liggen in het bed dat nu van het hare wegdraaide naar een andere gang toe, en daarbij ving ik ook een flard op van haar gedachten.

Vraag mij geen uitleg daaromtrent want ikzelf geloof ook niet in geheel onredelijke zaken zoals gedachtenlezerij, maar door de pillen en de spuiten die men in die hospitalen toegediend krijgt, gaan er vreemde dingen om in de

hoofden die immers al die chemie moeten verwerken, en zo had ik dan toch tenminste het heel sterke gevoel dat ik mezelf zag door de ogen van die vrouw in dat andere, op die autostrade ingehaalde bed, en wat zag ik dan, mijn beste? Ik schrok niet weinig, want ik zag warempel een grijze, oude man!

Mijn beste, neemt gij mij alstublieft niet kwalijk dat ik dat zo zeg, ik weet namelijk heel goed dat gij, aan wie ik dit vertel, nog enkele jaren ouder zijt dan ikzelf, maar ik moet het zo vertellen want het is de waarheid. Ik wist wel dat ik grijs was, ja, ik ben namelijk al een hele tijd grijs, al zijn ook heel wat piepjonge mensen grijs zoals ik grijs was, toen: een vleugje grijs terzijde van mijn slaap, en dat was alles, punt. Een echte grijsaard, zoals men dat zegt, was ik dus helemaal niet, alvast toen niet, en ik ben vele jaren lang een heel klein beetje grijs geweest en ook gebleven zonder dat deze eigenlijk onterecht verguisde kleur de overhand kreeg op mijn schedeldak. Ik geef toe dat ik de jongste jaren nog een beetje grijzer werd dan ik al was, maar ik liet mijn hoofdharen groeien en zij vielen geheel toevallig zo, dat het grijze gebied vrijwel geheel door de oorspronkelijke goudbruine haren overdekt werd. Alleen telkenmale als er een felle wind opstak, zo moet ik toegeven, kwam het gebied met de witte haren bloot te liggen en leek deze kleur de overhand te krijgen, zodat menigeen die dan toevallig in mijn onmiddellijke nabijheid verkeerde, werd opgeschrikt — in zoverre men hier over 'op-schrikken' spreken kan — en dan iets uitriep in de zin van: "Hé, ik wist niet dat gij al zo wit waart!"

Het ongeval zal er natuurlijk wel mee te maken hebben, want ik heb vaker gehoord dat men zelfs in één nacht tijd

compleet wit kan worden, ook al heb ik daar zelf nooit iemand op betrapt, maar het wit heeft nu inderdaad de bovenhand op mijn hoofd, en het is zo erg dat van het oorspronkelijke kastanjebruin eigenlijk geen spoor meer te vinden is. Een en ander zal ook wel te maken hebben met de lichtinval, want elkeen weet dat men nooit even grijs is in twee verschillende spiegels, en eenmaal men aan bedrieglijke spiegels en belichtingen gewoon is, kan het nogal schrikwekkend zijn om het eigen spiegelbeeld in het volle daglicht te moeten zien, dat immers niet kan liegen omdat het zonnelicht de waarheid zelf is. Hoedanook, mijn beste: ik weet nu eens en voorgoed dat ik niet langer als grijs ben te bestempelen, ik ben verdraaid helemaal wit!

En zo zag ik mezelf ook liggen in dat rolbed, door de heel eventjes opengaande ogen van die bleke, knokige vrouw: met een dunne, witte haardos, lichtelijk bewogen door de winden van de verplaatsingen in de spelonken van dat reusachtige hospitaal, het deed me zelfs hoesten, en knokig was ik ook, want mijn bedsprei bekijkend leek het wel alsof daar niets of niemand onder lag behalve misschien enkele kabeltjes en buisjes. En zo gleed ik weg uit mijn zicht toen onze wegen uiteen gingen, en zag ik de magere, witte oude man verdwijnen: liggend, zwevend haast, zoals van de geesten gezegd wordt dat ze zweven, eenmaal de ketenen verbroken werden waarmee zij aan hun lichamen gekluisterd waren. Dan zweven zij doorheen de lagen van de lucht, afwisselend warme en koude lagen, om de hoogten in te gaan en het licht tegemoet, ofwel de diepten en de duisternis waaraan geen einde meer komt.

Uiteindelijk belandden wij waar we wezen moesten, namelijk op de verdieping waar de Röntgenstralenmachines

zich bevinden — ergens in de kelder dus. Is het u trouwens ook al opgevallen, mijn beste, dat, hoezeer men er iedereen ook van verzekert dat Röntgenstralen geheel veilig zijn, ze in de klinieken toch altijd in die diepste kelders moeten worden gezocht? Maar dat zal dan wel wezen om *geheel* zeker te zijn. Nu, er konden inderdaad onmiddellijk Röntgenfoto's genomen worden maar, eenmaal dat gebeurd was, belandden alle gefotografeerden op een zaal, waar ze klaarblijkelijk wachtten om teruggeden te worden, elk naar zijn eigen kamer, en het was nu precies hier dat de 'computerfout', zoals men het mankement eerder had betiteld, zich situeerde: hier kwamen steeds meer rolbedden binnenrijden die gelijk wagens op een enorme parking elk een eigen stekje kregen, maar tegelijk waren er geen bedden die dit oord verlieten.

Het duurt weliswaar een hele poos vooraleer men het door heeft, dat er steeds bedden bijkomen terwijl men geen enkel rolbed ziet terugrijden, en de eerste minuten, het eerste half uur zelfs, is van argwaan nog geen sprake, en denkt men dat de zieken die daar te roepen liggen, in het psychiatrische kamp thuishoren. Edoch, mijn beste: als het half uur wachten, een uur wordt en dan anderhalf uur... ja, dan begint men al eens na te denken en vraagt men zich af of er inderdaad niet iets grondig fout aan het lopen is...

Het bed waarin ikzelf te liggen lag, werd geparkeerd in de rechter helft van de grote zaal. Ik weet niet hoe het komt, maar ik schreef haast 'balzaal'! Van dansen was daar nochtans geen sprake en ook muziek was daar niet te bespeuren: het moet het swingen van de bedden op wielen zijn geweest dat me aan een balzaal denken deed, anders kan ik deze bizarre inval niet verklaren. Hoe dan ook, mijn

beste: ik kwam ergens rechts achteraan terecht, ergens tussen de ontelbare bedden, en toen ik dan ook eens rondom mij durfde te kijken — het is immers niet zo eenvoudig om rond zich te kijken in een omgeving waarin men zich om zeggens bevindt in talloze slaapkamers van evenveel wildvreemden — deden zich meteen al enkele markante figuren opmerken.

"Mevrouw! Mevrouwkje!" Het was de stem van de dame in het rolbed schuins tegenover het mijne. Haar stem klonk zwak doch luid genoeg om goed gehoord te kunnen worden, en zij leek haar kracht wel te putten uit de wanhoop die ook uit haar intonatie sprak. Eén blik in haar richting leerde me dat de dame, niettemin ze helemaal onder de buisjes zat, zeer recentelijk nog een kapper had bezocht — of beter: hij had haar bezocht — want zij droeg de haren in een vrijwel ongeschonden permanent kapsel van het soort dat sowieso geen dagenlang houdbaar is omdat het geheel kunstmatig de schaarse haren opblaast tot een lichte doch volumineuze pruik die de indruk moet wekken van een rijke, jonge haardos. Bovendien was haar gezicht lichtjes bepoederd en had zij haar wenkbrauwen bijgewerkt met een fijn, zwart lijntje. Hoezeer het gezicht van de vrouw ook getekend was door ziekte en zwakte, er lag nog iets onverwoestbaars en zo mogelijk zelfs iets kranigs in haar grijze ogen, niettemin die nu alleen maar angst en achterdocht verraadden. Maar het leek er op alsof één enkele vriendelijke tegemoetkoming de zorg van het gezicht had kunnen verjagen en er in eenzelfde oogwenk een frisse lach had kunnen op te voorschijn toveren.

De dame had het gemunt op de verpleegstertjes die nu en dan met nummers en met allerlei papieren tussen de bed-

den door kwamen lopen: zij wilde hun aandacht trekken, doch zij slaagde daar klaarblijkelijk niet in, of beter: zij liet zich niet sussen met loze beloften in de zin van: "We komen dadelijk, mevrouw! Heb nog heel eventjes geduld!" Neen, zij liet zich niet met een kluitje in het riet sturen, doch ze verweerde zich zo hard als ze maar enigszins kon en ze ging tekeer, bij wijlen zoals een razende: "Ik spreek tegen u, mevrouw: doe nu niet alsof ge mij niet hoort!"

Ze wachtte enkele seconden totdat ze weer op adem was en ging dan door: "Ja, mevrouw, ik spreek tot u! Gij hebt mij naar hier gerold! Binnen tien minuten zoudt ge mij zijn komen halen! Tien minuten! Dat hebt gij gezegd! Mevrouw! Mevrouw, ik spreek tegen u, mevrouw! Waar blijft gij dan met uw tien minuten? Zoudt ge mij niet eens van antwoord dienen, dan? Drie uur lig ik hier al! Loop niet weg! Loop niet weg, zeg ik!" En dan een zucht, een weelklacht: "Lieve Heer! Lieve Heerke, kom mij toch halen, ik smeed u, kom mij nu toch halen! Ach, wat doen ze allemaal niet met een mens als hij zich niet meer verweren kan! Ach, ach, Lieve Heerke!"

Mijn beste, ik had van in mijn bed naar de dame in kwestie liggen luisteren en kijken en wellicht had ik dat ongewild glimlachend gedaan want, verduiveld, ineens dreigde ik haar schietschijf te worden! Ze richtte immers het hoofd op van haar kussen, keek mij van onder haar Fabiola-kapsel een ogenblik zeer streng aan en snauwde: "Mijnheer!? Mijnheer!? Lacht u dan met mij, mijnheer!? Ja, ik heb het tegen u, mijnheer! Lacht u met mij, zo vraag ik u? Durft u het aan met mij te lachen!? Antwoord mij!"

Ik hoef u niet te vertellen, mijn beste, dat de dame met deze rechtstreekse beschuldigingen ineens alle ogen van alle rolbedzielen van de zaal op mij had doen richten. Ha, waar ik enkele ogenblikken voordien nog geloofd had dat zij daar allen lagen te slapen, of tenminste toch te sluimeren, bleken zij nu allen klaar wakker, ja: geen van allen bleek ook maar een ogenblik onaandachtig te zijn geweest gedurende de ganse uiteenzetting, want zonder missen waren ineens alle ogen op mij gericht, en hoe! En hoe, mijn beste! Gij gelooft het nooit! Waren het dan ogen die goedmoedig sussend keken van "ach, laat dat mens maar praten, zij is dement, dat hoort men al van verre"? Welneen, mijn beste: helemaal niet! Het waren verduiveld allemaal vreselijk beschuldigende blikken! Ja, stuk voor stuk keken ze me aan alsof ze zeggen wilden: "Vooruit, mijnheer: voor de dag ermee! Antwoord nu maar! Durft gij die dame uit te lachen, ja? Schaam u! Wie denkt ge wel dat ge zijt!? En geef nu maar antwoord, vooruit, we hebben het wel gevolgd!"

De aandacht van de dame werd godzijdank plotseling afgeleid door het binnenkomen van een verpleegster die zij al eerder had aangesproken, en zij riep haar andermaal toe: "Mevrouw! Mevrouw! Komt u nu eens even hier! Ja, u, mevrouw! En zeg mij: wanneer komt u mij nu eindelijk halen? En loop niet weg, zeg ik! Mevr..." En nu hilde ze warempel, zij het zonder tranen, en richtte zich weer tot Onze-Lieve-Heer, die zij warempel op zijn beurt beschuldigde van ontrouw. Want had zij dan niet een extra ommeetje gemaakt op de bedegang, het afgelopen jaar? En een supplementaire rozenkrans gelezen voor in geval van nood? En nu liet hij haar wachten alsof hij haar niet meer kennen wilde, en gedroeg hij zich warempel zoals deze

verpleegsters hier, die immers ook geen oren hadden naar haar klachten!

"Al een ganse week lig ik aan dit bed gekluisterd!", zo riep ze nu in het rond, voor al wie het horen wilde, en dat waren, nota bene, allemaal zieken die aan hun bedden gekluisterd lagen. "Ik mocht naar huis, ze zouden me onmiddellijk zijn komen halen: tien minuten! Tien minuutjes nog, mevrouw", zo aapte ze de naar haar oordeel geheel leugenachtige verpleegsters na: "Maar die tien minuutjes duurden al gauw uren, een dag, twee dagen, ja: een ganse week nu! Hoort u dat? Een ganse week lig ik hier al te wachten! En ik moet naar huis! Ik moet dringend naar Menen, bij mijn man! Hij heeft een embolie gehad en ligt nu in een ziekenhuis in Menen! Ach, waarom ook ben ik naar hier gekomen! Nooit kom ik nog naar dit ziekenhuis, hoort ge? Nooit meer! Nooit zal ik nog geloof hechten aan die leugens, hoort ge? Nooit meer! Nooit meer!"

Voorlopig uitgeraasd keek de dame nu weer mijn richting uit. Ge hebt het goed geraden, mijn beste: ik legde mijn gezicht onmiddellijk in een zo ernstig mogelijke plooi... Maar op dat moment ging er weer een andere stem op, dit keer de stem van een man die enkele bedden verderop geparkeerd lag.

"Dat ze mij maar eerst komen halen!", riep hij; "Ik lig hier met een zakje, en het is vol! Vol! Mijn zakje is barstensvol!" Met deze noodkreet richtte hij zich tot een van de verplegers die nu door de zaal dwaalden, klaarblijkelijk op zoek naar een bed met een bepaald nummer dat niet direct te vinden leek. Maar geen van allen sloegen zij acht op de woorden van de ouderling, alsof hij alleen maar ijlde. Om de ernst van zijn zaak aan te tonen, deed de man verwoede

pogingen om het zakje dat terzijde van zijn rolbed hing, op te vissen en het aan het hospitaalpersoneel te tonen, maar toen hij het ding beet had, waren ze al weg, en alleen de dame uit Menen was getuige van het onheuglijke feit, doch zij deed alsof ze het niet zag, alsof hij slechts een beeld uit één van zijn verwarde dromen toonde. "Als dit openbarst, zwemmen ze hier straks allemaal in de..."

De buur van de man met het zakje wilde nu duidelijk ook iets zeggen, want hij wees naar zijn strottenhoofd, waarop dan weer, alsof ze het zo afgesproken hadden, zijn buurman uitlegde aan al wie het horen wilde, dat hij er niets kon uitbrengen aangezien hij zopas aan zijn keel geopeerd was, waarschijnlijk van een tumor.

Ik bekeek nu mijn armbandje. Dat witte plastic lintje, ik zei het al, de U.M.N.W.A.B. ofte de Universitaire Medaille voor Niet Wenen bij Afzagen van Been, is een hebbedingetje dat een lade van een kast zal helpen vullen, samen met de andere eretekens van voorzaten die eveneens een been verloren, maar dan in de loopgraven aan de westkust, waar zij met dat been ook andere zaken moesten achterlaten die nog veel kostbaarder waren. Ha, eretekens: ze hebben ze allen rond de pols, hier in de reusachtige hospitalenzalen waar men rondgereden wordt in gemotoriseerde rolbedden vol kapstokken met flesjes en met plastic darmpjes waar doorheen de medicatie lustig de armen in stroomt, de bloedbaan en de hersenen, totdat men van niets meer weet, en dat hoeft ook niet, want kennis is hier niet langer op zijn plaats — hier, waar men immers overgeleverd is aan statistieken. En daar kwam het plotseling uit mijn herinnering naar boven: een voorval dat mij aan het twijfelen bracht over de eerlijkheid in de medische we-

reld, en dus ook over de zogenaamde noodzaak van het afzagen van mijn been, iets waar ik me zonder nadenken in-tussen allang had bij neergelegd...

Mijn beste: ik heb namelijk een kakkerlak gevangen in de kliniek! Hij zat onder de lavabo in mijn verblijfskamertje ginder, verstopte zich in mijn handdoek, ik kneep de handdoek dicht en riep luid: "Ik heb een kakkerlak gevangen! Komt allen kijken, een kakkerlak! Een kakkerlaak!"

Ge moet weten: het zijn daar op den blok waar ik lag kamertjes van twee bedden, en in het andere bed lag een jon-geheer van een jaar of vijfentwintig, dertig, die net zijn moeder op bezoek had, en die daar lag wegens een breuk die niet wilde genezen omdat hij een ziekenhuisbacterie betrapt had. Die moeder dus, snelde toe om te kijken, ik toonde haar vlug het beest, ze slaakte een luide kreet en liep de kamer uit, roepende: "Ik haal een verpleegster, wacht! Ik haal snel een verpleegster!"

Nog rapper dan rap was daar een verpleegster, ik ried haar aan een plastieken zak te nemen en daarin dan de kakkerlak met handdoek en al in te deponeren, vervolgens eens te schudden en tenslotte de handdoek zonder de kakkerlak er weer uit te nemen. Daarop verdween ze met de handdoek en ze kwam terug met een plastieken zak met daarin de kakkerlak. Edoch, ze hield de zak voor zich uit, ostenta-tief, en riep zo luid dat gans de gang het horen kon: "Ik wéét niet wat het is! Dat heb ik nog nooit gezien! Nog nooit! Zo'n beest heb ik nog nooit gezien!"

Ha, mijn beste: wie weet nu niet hoe een kakkerlak eruit ziet, nietwaar: de helft van alle griezelfilms gaan over kakkerlakken! Maar neen, die verpleegster had dat beest nog

nooit in haar leven gezien. Toen stoof de mama van mijn kamergenoot weer naar binnen, mij ervan verzekerd dat *zij* hem niet had meegebracht! Het was toen plots een poosje stil: kon men de kliniek er dan van verdenken dat die vol zat met dergelijk ongedierte terwijl alle personeelsleden erom logen dat ze zwart zagen? Neen, beslist: liegen doet men niet op dat niveau en in verband met dergelijke levensbelangrijke zaken. En weer keek ik rondom mij en aanhoorde ik de luide weeklachten van die imposante dame, weeklachten die misschien niet helemaal onterecht waren...

Mijn beste: begon zij nu niet opnieuw haar pijlen op mij af te vuren, die dame uit Menen! Ik gebaarde alsof ik haar niet hoorde, maar neen: zij hield niet op, ze maakte zelfs aanstalten om uit haar bed te komen terwijl zij tierde: "Ach zo, mijnheer, gij durft te lachen met een oude vrouw! Wat? Durft gij te lachen? Ik zal u leren, mijnheer! Hoe durft gij!"

Ze kon niet uit haar bed, zoveel was zeker, edoch in het bed naast het hare lag een vrouw van kennelijk Centraal-Afrikaanse origine die aan een van de meer ernstige vormen van obesitas leed, en het kwam mij voor dat zij het ganse gesprek gevolgd had, dat zij partij gekozen had voor haar buurvrouw uit Menen en dat zij zich nu geroepen voelde om op te treden in haar plaats. Alvast deed zij op haar beurt verwoede pogingen om zich van terzijde uit haar bed te laten glijden. Gelukkig waren er hekkens opgetrokken aan de zijkanten, zowel rechts als links, van het rolbed dat zij besliep, wat haar elke kans ontnam om zich op de begane grond te begeven en af te zakken in de richting van mijn rolbed.

Tot mijn geruststelling, mijn beste! Ge moet immers weten dat, in geval van nood, ik nergens enige vluchtweg tot mijn beschikking had, en neem nu maar van mij aan dat niets verschrikkelijker is dan dat: geen enkele vluchtweg meer in het verschiep te hebben! Ach, ik die zo'n sportman ben geweest in jongere jaren, ja, tot voor kort nog, mijn beste: ik hoefde maar te denken aan bijvoorbeeld de zee, bijna honderd kilometer verderop of in een mum van tijd stond ik daar op eigen kracht! Op zonnige zomerzondagmiddagen liep ik een toertje van zo'n dertig kilometer, louter voor 't plezier en in amper twee uur was ik terug, nam ik een douche, en was het alsof ik alleen maar tot achterin de tuin was gegaan! Ik, die mij altijd zo vrank en vrij bewogen had, ik lag nu in dat domme rolbed met alleen die wieltjes van dat bed tot mijn beschikking, of beter: tot de beschikking van ik weet niet wie misschien binnen een paar uren aan dat bed zou komen duwen, ofwel ook helemaal niet! Daar lag ik dan in dat rolbed, mijn allerbeste, met mijn misschien wel geheel onnodig afgezaagd been, en geen kant meer kon ik uit, ik was ten prooi aan de scherpe nagels van een woedende dame uit Menen of, erger nog, aan de tweehonderd kilo van haar zwarte metgezellin die nu opnieuw pogingen deed om zich uit haar bed te laten zakken...

Op het kritieke moment — zij had zich alweer tot mij gericht met een "Mijnheer, lacht u met mij?!" en ook haar buurvrouw had zich opgericht en was er nu in geslaagd de hekkens aan een zijkant van haar bed naar beneden te laten zodat zij een doorgang had — op dat kritieke moment dus, liep een personeelslid van het hospitaal de zaal in, koppelde mijn bed aan een soort elektrisch aangedreven scooter, en zette het in beweging in de richting van de gang. Nog

net zag ik een enorme, zwarte hand grijpen nààst mijn beddegoed, mijn bed rolde in zeven haasten rakelings langs dat van de dame uit Menen die nog een ultieme poging deed om mij te treffen met een of andere scherpe haak die zij god weet waar uit het instrumentarium omheen het bed had losgerukt — de haak boorde zich in mijn kussensloop die aldus in de zaal moest achterblijven, edoch wat kon het mij nog deren nu ik ternauwernood ontsnapt was aan iets nog veel ergers dan men voor mogelijk zou houden...

Ik zei het al, mijn beste: een ongeluk is zo gauw gebeurd, en als het gebeurd is, moet men dankbaar denken aan al die anderen die iets nog duizend keer ergers aan de hand hebben gehad. En met 'gauw', mijn beste, bedoel ik ook een oogwenk en een nog veel geringere tijdspanne dan een oogwenk: het is gebeurd vooraleer men zich daar rekenschap van geeft; het is gebeurd terwijl men denkt dat het nog te gebeuren staat; er valt niets meer aan te verhelpen terwijl men nochtans maar pas begonnen is met te hopen dat het niet gebeuren zal. Maar helaas, driewerf helaas!

2.

Beste, Gij schrijft mij dat de openbare telefooncellen uit het stadsbeeld verdwijnen? Dat doen ze, op hun kousevoeten! Maar dat doen ze niet alleen maar uit het stadsbeeld — tenminste als ik dat oompje van naast de deur mag geloven. Vroeger stonden er namelijk ook langs de autosnelwegen zogeheten 'noodtelefoons', en gij kunt het beslist al raden: helemaal verdwenen zijn ze nog niet, maar ze worden naar verluidt eveneens 'uitgedund'. Inderdaad, mijn beste: wààr is in dit verhaal — duidelijker nog dan in wat gij ter overpeinzing meegeeft — de ultieme logica geble-

ven! Want ik maak mij hier allerm minst schuldig aan onzorgvuldig woordgebruik: als ik schrijf 'uitgedund', dan bedoel ik ook 'uitgedund'! En dus haal ik u nu de woorden uit de mond: waar in godsnaam blijft de logica in dit verhaal?!

Als er, laten we zeggen, vergeleken bij vijf jaar geleden, vandaag twee keer meer mensen in het bezit zijn van een *gsm*-toestel, dan moeten dezen die het alsnog zonder die prutsen stellen, wanneer ze de hulpdiensten willen roepen wegens een lekke band op de autosnelweg, twee keer zo ver lopen! Ik heb het altijd zo geweten op de autosnelwegen: om de vijfhonderd meter kon men een telefoonpaaltje vinden. Volgens dat oompje van hiernaast staan ze vandaag op onderlinge afstanden van twee kilometer. Heeft men het ongeluk om precies halverwege tussen twee dergelijke paaltjes in, lek te rijden, dan zullen wie geen *gsm*-e-tje bezitten, binnenkort zeven of misschien wel zeventien kilometer te stappen hebben alvorens iemand weet dat zij in nood verkeren. De telefoonpaaltjes blijven weliswaar, maar hun aantal nadert gestaag de limiet van nul.

Vroeger lette ik daar helemaal niet op. Nu echter is het dat gelijmde been van mij dat me eerst twee keer goed doet nadenken vooraleer ik in de auto stap. Wat gedaan als ik daar of ginds lek rij? zo vraag ik me telkens af. Draal niet zo, straks komt ge nog te laat! Maar ik kan het een ander niet aan het verstand brengen: het is niet zomaar dralen wat ik doe, doch nadenken, bedachtzaam zijn, mij reenschap geven van de eventuele gevolgen van een fout die ik vroeger maken mocht, doch die een gelijmd been aan niemand ooit vergeven zal!

Want net zo min als jij, heb ik een *gsm*, mijn beste, en ik vertik het om zo'n dom en bijzonder duur ding te gaan kopen. Nog gezwezen over batterijen en batterijladers, want ik zie wel wat er gebeurt met de onfortuinlijke bezitters van die foltertuigen allemaal: zij brengen gewis meer dan de helft van hun tijd met niets anders meer door dan met het laden van die batterijen, het surfen op het internet naar de laatste rinkeltoontjes, het betalen van allerlei intra- en interzonale gesprekken en tenslotte ook het werken gaan om al dat geld bijeen te krijgen waarmee het moet bekostigd worden, dat onzinnige getelefoneer dat dan de andere helft van hun tijd in beslag neemt.

gsm... 't Is nog niet erg genoeg dat men er hersentumoren van krijgt — met garantie, al kan het vijftientig jaar duren. Maar, zeg me eens, mijn beste: wat is er dan voor bijzonders gebeurd, dat nu ineens iedereen voor ieder ander bereikbaar moet zijn, en dat de klok rond?! Bestaat er dan niets meer zoals *privacy*, of zijn er plotseling veel en veel belangrijkere zaken opgedoken die de *privacy* van weleer in hun schaduw stellen?

Een gelijkaardig liedje zong mij dat oompje over die zogenaamde 'service-flats' voor ouderen waar hij "bij leven en welzijn" zegt naar uit te kijken tegen binnen een jaar of drie, want de lange wachtlijsten verklappen ons hoe geëerd die flats wel zijn. Perperduur ook, edoch luxe moet betaald worden. En tot die luxe behoren technische snuffjes zoals bij uitstek de veel besproken... alarmknop! Hebt jij daarvan dan nog nooit gehoord, mijn beste?

Een grote rode knop is het, zoals we die kennen van de weefgetouwen of van de andere machines waarop wij de meeste jaren van ons leven gesleten hebben totdat ze ons

uiteindelijk doof maakten, half blind, lam of noem maar op... Een grote rode knop dus, waar ze niet naast kunnen duwen, de oudjes, als er nood is — en als ze dan nog kunnen duwen, welteverstaan. Maar als ze duwen, dan staat er gegarandeerd binnen de paar minuten iemand van de 'service' — daar heb je het — om de noodlijdende ter hulp te snellen. Er kan dus echt niets meer mis gaan voor de bewoners van een service-flat! Wat zou er immers nog kunnen mis gaan als men telkens weer de dood een stapje voor is!? Bespreek vandaag dus nog uw service-flat met rode alarmknop! Dure leugens, peperdure leugens...

Maar nu ik dus met dat gelijmde been voor 't eerst sinds lange tijd weer eens in de bewoonde wereld kom... ik bedoel dus 'van moetens wege', want ik moet ermee naar de controle, ik moet papieren afhalen hier en daar en die dan ingevuld terugbrengen, ik moet dus wel de deur uit af en toe... wel, nu valt het mij eigenlijk op... Men noteert dus uw naam, adres, telefoon... Telefoon?

- Hebt u dan geen telefoon, meneer? Hoor ik u goed? Ik versta u niet!

- Ik zei dat ik géén telefoon heb, mevrouw!

- Zegt u dat nog eens, meneer!

- Ik bezit géén telefoon, mevrouw!

- Het nummer van uw *gsm* mag ook, meneer...

- Heb ik evenmin, mevrouw!

- Oooh, dat is dan wel even een probleem...

- Alvast niet het mijne, mevrouw!

- Tja, dat zegt u, maar u bent wel onbereikbaar hé, meneer?
- Helemaal niet, mevrouw: ik heb een adres waarop men mij kan aanschrijven en eventueel bezoeken...
- Tja, maar dan bent u toch wel onbereikbaar, nietwaar, als wij iets weten moeten...
- Het spijt me maar ik zie het probleem niet, mevrouw.
- Welja, dat kunt u ook niet zien, meneer... het heeft te maken met computerprogramma's... Ik moet hier namelijk een telefoonnummer invullen, weet u, anders kan ik dit document niet opslaan, maar dat is uw schuld natuurlijk niet... Hebt u een partner, meneer?
- Neen, mevrouw: geen telefoon en ook geen partner.
- Tja, meneer... het ene brengt het andere een beetje mee, nietwaar...
- Wat zei u, mevrouw?
- Ik zei dat u niet zo bij de tijd bent, meneer, en dat zorgt voor enkele kleine probleempjes: kunt u niet het telefoonnummer opgeven van iemand die u kent? Een familielid of zo... dat bij u in de buurt woont?
- Neen, mevrouw.
- Maar u hebt toch wel burenen? Iedereen heeft tenminste twee burenen!
- Maar, mevrouw: ik woon in de stad in een sociaal appartement, daar heeft echt niemand telefoon, dat is werkelijk veel te duur voor mensen met een vervangingsinkomen...

- Ik zal eens proberen of ie het document niet wil opslaan... als ik nu eens in alle hokjes nullen invul... en ziedaar... hij doet het nog ook... U kunt gaan, meneer!

De bussen rijden nog, mijn beste, men is nog niet verplicht om een auto te kopen... zagezegd! Want in de praktijk is men vanzelfsprekend wél verplicht om dat te doen, bijvoorbeeld als men niét in de stad woont. Want wààr in godsnaam kan men te voet nog aan voedsel geraken? Ge weet, in die magazijnen geraakt ge als voetganger niet binnen, en ook niet als fietser. Men komt er in via de auto-snelweg, basta! In sommige warenhuizen rijdt men per auto de parking op en dan komt men via die parking in het magazijn zelf. Misschien komt men er ook nog te voet, maar dat is dan wel bijzonder moeilijk of onpraktisch. Met de fiets? Er is helaas nergens bewaakte stalling! Iedereen weet, als men met de fiets naar de winkel gaat, en men kan die fiets niet in 't zicht zetten... dan is die fiets zo hup en weg! Ha, ik die dacht dat ge met de fiets direct overal kondt geraken! Eén keer en dan nog slechts in enkele richting kunt ge dat doen, ja! Bovendien zijt ge bij het winkelen verplicht om een karretje te nemen: als ge uw gerief gevonden hebt en ge hebt betaald, dan gaat ge uw gerief uitladen in de auto, en dan doet ge de auto op slot om het karretje terug te brengen. Edoch wat moet ge dan doen als ge per fiets zijt? Moet ge uw waren laten stelen?

Maar waar ik uiteindelijk wilde toe komen, mijn beste... en het is een probleem voor mensen met een gelijmd been (of twee) alsook voor ouderlingen, gehandicapten enzovoort... een bijzonder ernstige probleem, zo moet men erkennen...

Men zou namelijk denken dat het openbaar vervoer een gemak is, zeker voor ouderen en mensen die slecht te been zijn. Welnu, dat zou inderdaad het geval zijn, ware het niet dat men bij elke rit zijn leven risceert. Opstappen op een bus, bijvoorbeeld, dat durf ik niet meer, mijn allerbeste! Neen, ik durf het niet meer, en wel omdat wie opstapt, ook ooit eens moet afstappen, en afstappen durf ik echt niet meer, want het is, ik zeg het u, levensgevaarlijk!

Ge weet, mijn beste: in de drukte van de spitsuren — en intussen zijn zowat àlle uren spitsuren geworden, is dat niet zo?... Ge bereikt uw bestemming, ge doet het belletje rinkelen, de bus zwaait opzij en remt, gij zwaait naar voren, uw buur zwaait tegen uw zeer been aan, rap staat ge op en ge hinkt naar de deur, ge drukt op de knop, intussen met één hand de buis aldaar straf vastgrijpend — wat ook al moeilijk is als ge een 'Duypuytren' hebt — kromme vingers — ge draait een paar keer rond die buis, en dan: het portier klapt open...

Het portier van de bus klapt open, maar de vraag is: voor hoe lang! En dan de hamvraag: zal de bus blijven staan totdat ge helemaal veilig zijt uitgestapt, voetje voor voetje, en totdat ge veilig op het trottoir staat? Of zal hij daarentegen al beginnen te rijden als ge nog maar met één voet de begane grond hebt geraakt? Ha, mijn beste: roepen moet ge niet proberen te doen hé, in die drukte! En zién... dat doet de chauffeur u ook niet. Het is een blinde gok: voor uzelf, die hoopt dat de bus alsnog moet wachten voor een fietser die aan de andere kant passeert — en van die wachttijd profiteert ge dan gelukkig zelf ook — én voor de chauffeur, die haastig is en die stiekem hoopt dat er geen manke ouderling bezig is met uitstappen precies op het

moment dat hij in de drukke sliert van auto's een gaatje ziet en plankgas wil geven...

Ter vervollediging, mijn beste, en niet overbodig, dient nog klaar en duidelijk gezegd te worden wat er wel gebeuren zal als een bus doorrijdt terwijl een mens met een gelijmd been nog maar half is uitgestapt, want in tegenstelling tot wat 'men' denkt, komt die mens er zeker niet en ook nooit vanaf met alleen maar de schrik!!! Welneen: het is immers onmogelijk dat men niet valt als men enkel steunt op één been dat dan nog het zere been is, terwijl men geen schokken verdragen kan en men dus ook niet springen kan, niet van één trede zelfs, zonder de keramieken kunststukken te breken! En breekt men het gelijmde been zelf — want dat been breekt makkelijk op de plaats net onder de ijzeren stang die ze erin gelijmd hebben — ... dan is het *afzetten* geblazen!

Of wat dacht 'men' dan? Een mankepoot stapt uit, de bus vertrekt te vroeg, de ouderling valt, iemand belt een ziekenwagen en hij wordt afgevoerd. Twee uur later, mijn beste, is die man waar niemand nog aan denkt, waarvan iedereen veronderstelde dat hem niks mankeren kon en waar nooit nog een haan zal naar kraaien, een been afgezet, wel te verstaan heel eenvoudig omdat men zo'n breuk helemaal niet meer repareren kan.

Het bewegingsapparaat van het menselijk lichaam is een kostbaar en kunstig stukje natuur, mijn beste, en ik hoef u dat niet te zeggen, men hoeft dat aan niemand te zeggen, het is immers zo klaar als een klontje dat hier in de schepping een wonder is geschied! Enerzijds zijn er dus de beenderen, die als het ware alles op zijn plaats houden en die vermijden dat plotseling, door de spanning der spieren,

de hand tegen de elleboog klapt of de elleboog tegen de schouder, de enkel tegen de knie of de knie tegen het bekken. Alles — hand, elleboog, enkel, knie en ook al het andere — blijft op zijn plaats zitten dankzij de harde beenderen. Anderzijds zijn er dan ook de spieren, wiens uitnemende eigenschap het is dat zij kunnen samentrekken, en dat zij zodoende het ene been tegenover het andere kunnen verplaatsen. Dankzij het spaakbeen en de ellepijp zal de hand niet plotseling tegen de elleboog klappen als bepaalde armspieren gaan samentrekken. Welneen, zoiets ongestuurd zal zeker niet gebeuren.

Zeer in tegendeel kunnen de gepaste spiersamentrekkingen in samenwerking met de beenderen, die deze samentrekkingen als het ware 'tegenwerken', ervoor zorgen dat wij de hand naar de schouder kunnen brengen, de hiel naar het bekken, of zelfs de knie naar de kin. En we kunnen dat ook heel gestuurd doen, welhaast op de millimeter nauwkeurig, precies dankzij die spanning die door de geschetste onderlinge tegenwerking van beenderen en spieren tot stand komt — een tegenwerking die in feite niets anders dan een heel bijzondere samenwerking is.

Ik wil niemand vervelen met ondeskundige uitleggingen terzake, mijn beste, maar ik had dit wel graag vernoemd met het oog op het feit — het noodlottige feit — dat het breken van een been tot gevolg kan hebben dat de hand zijn vaste plaats verlaat en ineens wél tegen de elleboog klapt, of de elleboog tegen de schouder, de enkel tegen de knie of de knie tegen het bekken! En als dan dat been niet meer te lijmen is, als alle steun weg is, als men daar stukken ijzerwerk in de plaats moet gaan inplanten waarop vanzelfsprekend ook nog eens pezen en spieren zich zou-

den moeten kunnen vasthechten die nu echter in een voortdurende toestand van kramp verkeren...

Men zal begrijpen dat iets dergelijks quasi onmogelijk is. Niets is onmogelijk vandaag de dag, en zo lang men maar wat stukjes been over heeft, precies die stukjes waarop de spierpezen aanhechten — stukjes been die met vijzen en haken eventueel nog te verbinden zijn met stangen die dan de oorspronkelijke beenderen vervangen... Maar ge kunt het al vermoeden, dat dit niet zo simpel is: weet gij hoeveel spieren er bijvoorbeeld rond een menselijke heup zitten? Het zijn er niet drie of vier, mijn beste: het is veeleer iets in de orde van dertig of veertig, geloof ik. En hebt gij er een idee van op hoeveel verschillende plaatsen die spieren aanhechten? Dat zijn dus zestig tot tachtig plekjes, als ik goed geteld heb, niet? Hoeveel bouten en moeren zullen er bij te pas komen als zoiets fataal breekt? Hoeveel 'monteurs' kunnen daar tegelijk aan werken, op dat kleine plaatsje daar, tussen de snee die gemaakt moet worden, om toch binnen afzienbare tijd een operatie met enorm bloedverlies gedaan te kunnen krijgen? En hoe moeten zulke ingewikkelde problemen, niet alleen inzake hefbomen en stangen, maar ook inzake immuniteit, bloedbanen, zenuwen en noem maar op, verrekend en opgelost worden?

Er is geen hoop meer, zeg ik u, voor wie met een gelijmd been van een bus stapt die niet geheel stoppen wil omdat de chauffeur al op zijn schema achter zit en behalve voor zijn premie nu ook nog voor zijn baan moet gaan vrezen, terwijl zijn zesjarig dochtertje dat nu voor 't eerst naar school gaat, ook muziek volgen wil omdat zij graag in het spoor wil lopen van haar moeder die in de opera zong voordat het noodlot haar trof. Vandaag sterft welhaast de

helft van de mensheid aan kanker; hersentumoren zittten in de lift en zij treffen steeds vaker jonge mensen die immers drukkere bellers zijn. Heb ik u trouwens al verteld, mijn beste, van de tumor die op mijn gelijmde been is gaan groeien? Ergens binnenin zit ie, op die plaatsen waar men een speciale stof heeft aangebracht die de kalkvorming moet bevorderen. Hij heeft zich nog niet geuit, geen dokter heeft hem al gezien en ikzelf heb hem tot vandaag de dag nog niet gevoeld, maar ik weet dat hij er is omdat ik de waarschijnlijkheid van zijn bestaan bevroeden kan, en waarschijnlijkheden, daarmee moeten wij het tegenwoordig doen: alles immers is een zaak van waarschijnlijkheid geworden, kans en risico, hoop, noodlot, spanning, streven...

Alvast heb ik tenslotte het zekere voor het onzekere genomen. In de wetenschap dat een volgende val, recht op dat gelijmde been, om de hoger beschreven redenen fataal zou zijn voor zijn bezitter, heb ik alvast iets bedacht dat evenals ons bewegingsapparaat, wonderbaarlijks mag heten — al zeg ik het zelf. Ik heb namelijk, op dat been zelf, een alarmknop laten monteren. Een grote, rode alarmknop, mijn beste, zoals we die allen kennen van de weefgetouwen en van de andere machines waaraan wij jaar in jaar uit ons bloed hebben geofferd. De knop is zodanig op het been gemonteerd dat in geval van een val, de knop wordt ingedrukt — en het alarm dus afgaat — nog vooraleer het been zelf de grond of eender wat dan ook raakt, en breekt. Deze vernuftige maatregel ten spijt, zal een val ongetwijfeld fataal blijven, maar zeg nu zelf: is het geen zoete troost, te weten dat nog vooraleer het been zelf breekt, het alarm ergens zal afgaan en iemand van de 'service' horen zal dat zijn bezitter in nood verkeert en hulp behoeft?

3.

Intussen zeker dertig jaar geleden heeft een befaamd doch altijd zeer bescheiden gebleven professor zich een hartinfarct op de hals gehaald — of beter: achter het borstbeen — ingevolge frustraties opgelopen tijdens een net niet vruchteloos gebleven poging om een voltallig parlement een foute redenering te doen inzien. Het was de professor overigens niet te doen om de opvoeding van die "nietsnutten" uit het halfgrond, zoals hij ze zelf noemde; zijn zorg was veeleer het land andermaal te behoeden voor een zoveelste onbezonnenheid die aan de brave burger weer eens ettelijke miljarden had gekost. De professor was hiermee niet aan zijn proefstuk toe: het jaar voordien nog lukte het hem om een gelijkaardige blunder op de valreep te voorkomen.

Het parlement stond toen namelijk op het punt om een wet te stemmen tegen het gebruik van rode verf voor het beschilderen van koetswerken van personenauto's. Wetenschappelijk statistisch onderzoek had namelijk de verbanden bevraagd tussen de kleur van autokoetswerken en de frequentie van hun betrokkenheid in verkeersongevallen en uit de resultaten bleek dat rode auto's significant vaker in ongevallen betrokken waren. Vervolgens had men uit die gegevens prompt geconcludeerd — en lach nu niet — dat het de rode kleur zelf was, die het hogere risico op ongevallen veroorzaakte! Inderdaad, dit is geen middeleeuws denken meer, dit is een trend van redeneren die dateert nog van vóór het steentijdperk. Toen de professor had uitgelegd dat nozems onze wegen voortaan in gele in plaats van in rode auto's onveilig zouden maken en dat de maatregel in kwestie wel veel geld zou gaan kosten maar dat hij de

verkeersveiligheid niet in het minst zou beïnvloeden, duurde het nog vele vergaderingen lang vooraleer deze absurditeit kon worden weggestemd. Ze werd weliswaar weggestemd, zij het heel nipt en dan om heel andere redenen.

Het genoemde onverstand was zeker geen uitzondering in onze geschiedenis: meer mensen die het goed meenden met hun ietwat zwakzinniger medeburgers hebben zich sindsdien een geraaktheid op de hals gehaald in goed bedoelde pogingen, ondernomen rechtstreeks vanuit grote burgerzin, om geldverkwisting of zelfs nog veel erger onheil tegen te gaan. Zo is er nu die godgeklagde litanie die men om de haverklap uit de mond van menig geneesheer, verpleegster, gezondheidswerker maar uiteraard en ongetwijfeld nog veel vaker uit de mond van een volslagen leek te horen krijgt — het is een onverstand dat zich gewoon onnadenkend laat nazeggen — namelijk dat men van de kou geen verkoudheden kan krijgen en dat het dus onnodig is zich goed te kleden als het vriest. En durft men wie dit vertellen ook maar tegen te spreken, dan risceert men op staande voet de aansluitende uitleg te moeten aanhoren dat men slechts met microben besmet kan worden, niet met kou.

Uiteraard, zo antwoordde onze professor die men voor de gelegenheid nog eens op de planken had gezet: niemand met kennis van zaken zal betwisten dat microben besmettelijk zijn en kou niet. Maar elk weldenkend mens weet ook dat die microben, die immers altijd en overal klaar staan, bij afkoeling toeslaan met dubbele kracht. Onderkoeling helpt microben een handje en om dezelfde reden verhogen wij onze lichaamstemperatuur en maken wij koorts als zij aanvallen. Het is dus goed om afkoeling te

voorkomen, en dat doet men bijvoorbeeld door een muts op te zetten als men buiten loopt in de vorst. Zeker als men weet dat bijna negentig percent van de lichaamswarmte ontsnapt via het hoofd.

Terwijl hij dit, opgaande in zijn omstandige uitleg, zo zegde, tikte de professor zich bij wijze van demonstratie of illustratie tegen de kale schedel met het handvat van de wandelstok die hem kennelijk altijd en overal vergezelde omdat die een echt lijfstuk van hem was. Het handvat van zijn wandelstok was namelijk vervaardigd uit de kop van een dijbeen van de brave man zelf. Zoals elkeen wel weet, heeft de dijbeenkop de vorm van een bol, en hij is ook van nature glad, zodat hij bijzonder aangenaam is om in de hand te hebben, veel aangenamer dan de houten plooi van een staf. Het was ongeveer een jaar geleden: tijdens de operatie volgend op een heupfractuur, welke weer volgde op een slibpartij over een bananenschil, had de professor aan zijn anaesthesist gevraagd wat men zinnest was met zijn heup, aangezien daarbij zowel de dijbeenkop als de pan vervangen werden door een prothese uit kunststof. Toen zijn anaesthesist hem antwoordde dat die kop voor de oven bestemd was, schrok de geleerde die aldus een nuttig deel van zichzelf in rook zal opgaan zichtbaar en hij vroeg of het niet mogelijk was om de kop te redden van die hel en hem in bewaring te houden. In de geest van de geleerde had zich namelijk al een ganse reconstructie van diens been afgespeeld — een been extern aan zijn kunstbeen dan, en in de gedaante van een wonderlijke wandelstaf. De *caput femoris*, zoals dit beenstuk onder vakluicheit, werd ternauwernood van de vuurpoel gered en nog tijdens zijn operatie zelf aan de geleerde overhandigd, teneinde hem gerust te stellen. Aangezien de professor wel

wat kunstenaarsbloed in zich had, kreeg hij zijn plan in een handomdraai uitgevoerd en boogde hij nu niet alleen op een unieke staf maar ook op een aanleiding ter overdenking van duizend en één zaken die een mens anders gewoon zouden ontgaan.

De tik tegen zijn schedel, mét dus die bikkelharte dijbeenkop — want zoals men wel weet is ook een bikkel een been en zegt men niet voor niets dat iets bikkelhard is of zo hard als been — moet bijzonder hard zijn aangekomen en heeft de professor kennelijk de meditatie van zijn leven opgeleverd, aangezien hij daar ter plekke van zijn preekgestoelte naar beneden is gedonderd en sindsdien in een diepe coma verkeert... en daardoor ook zowat in de vergetelheid is geraakt bij de grote massa der mensen.

Soms wordt er nog eens eventjes over de professor gepraat, en over het feit dat hij zich zozeer opwinden kon over onverstand. Nu ook denkt menigeen aan hem — nu, ter gelegenheid van dat vandaag heersende, afschuwelijke onverstand dat tot een echte plaag is uitgegroeid... maar waarover wij het misschien wel een andere keer zullen hebben...

4.

Een kennis van me die zijn naam én zijn beroep deelt met de wereldbepaalde dokter IJzenbaard, is arts én apotheker en bovendien studeerde hij biologie en dan nog een vak waarvan ik de ingewikkelde naam vergat — kortom: hij is een man die weet waarover hij het heeft als hij over gezondheid praat, over medicijnen en over therapieën.

Onlangs liep ik hem na vele jaren ergens in de eindejaars-drukke van de stad tegen het lijf. Hij nodigde me meteen uit voor een koffie en vertelde onomwonden dat hij zo goed als werkloos was en al een paar keren op het punt had gestaan om zijn autootje te slijten: hij leefde warempel van de hand in de tand en had maandelijks de spreekwoordelijke eindjes aan elkaar te knopen.

Maar dat was slechts voorlopig, zo verklapte hij me, nu hij de room toevoegde aan zijn koffie: hij bezat immers een website waarop elkeen terecht kon voor een "individueel aangepast dieet" en geïnteresseerden konden via e-mail dan de dokter contacteren. Deden ze dat ook, dan was de buit zo goed als binnen, lachte IJzenbaard, want bij hem kreeg de klant ook waar voor zijn geld en zo keerde hij binnen de kortste keren terug voor meer van die bijzondere vitamines, mineralen, elixirs en sappen waar hij — ongetwijfeld terecht — heel fier op was.

Nog één klein probleempje, zo vertrouwde mij de dokter toe, was het werven van klanten — uiteraard via het net. Dokter IJzenbaard had de pensioengerechtigde leeftijd al met enkele jaartjes overschreden, maar ophouden kon hij niet, nu net weer "het eind van de tunnel in zicht kwam". En de vrees die bij deze woorden van hem in me opkwam, bleek niet onterecht toen hij me ook bekende dat hij van het internet en de computertaal net iets te weinig kaas had gegeten om dat luik eigenhandig te kunnen verzorgen: die eer liet hij als een geschenk te beurt vallen aan zijn goede, oude vriend!

Of hij me dan een contract aanbood? Welneen: wat wil je nu weer de kar voor het paard spannen, grinnikte hij. Alles wat jij hoeft te doen, is: klanten werven. In ruil daarvoor

krijg je van mij een mooi percentje van de winst. En dat zou ik toch niet versmaden? Men kan daar — echt waar — snel rijk van worden!

Ik kon hem er niet van overtuigen dat ik helemaal niet rijk wilde worden en dat ook ik geen ingewijde was in de internetgeheimen, en daarom moest ik mijn toevlucht nemen tot een meer doorslaggevend argument, dat echter bijzonder pijnlijk voor hem moet zijn geweest: ik had weliswaar geen enkele reden om aan zijn altijd allerbeste bedoelingen te twijfelen, alleen... had ik helemaal geen vertrouwen in de zaak zelf!

Ik sprak naar waarheid en legde hem uit wat alvast ikzelf daaromtrent geleerd had. Om te beginnen is kwaliteit op zich volstrekt onvoldoende om een cliënteel mee aan te trekken. Mensen kopen immers geen katten in zakken; geen weldenkend mens zal zomaar onbekende merken uitproberen — laat staan als hij daar op de koop toe nog moet voor betalen! Je koopt pas iets als je er zeker kan van zijn dat het zijn geld ook waard is, want niets is beschamender dan aan anderen te moeten bekennen dat je je hebt laten foppen. Daarom ook worden door de band alleen zaken verkocht die iederéén koopt: ook als die niet deugen, val je niet door de mand, want schande vergt een uitzonderings-toestand. Een onbekende naam daarentegen, weze hij duizend keer herhaald op 't net, heeft een nog geringer effect dan een druppel op een hete plaat.

Om behalve kwaliteit ook bekendheid te verwerven, heb je een vedette nodig die je product aanprijst — een B.V. of, beter nog, een *Hollywood-star*. En dat kost handenvol geld. Een product op de markt brengen, is daarom altijd een risicovolle investering — het is een gok. Maar nog-

maals: vooraleer je kan inzetten, moet je eerst beschikken over kapitaal. Arme dokter IJzenbaard! Gesteld dat hij de nodige sommen kon vergaren, dan werkte hij sowieso met het geld van anderen... die élk recht hadden op een percentje zoals hij er eentje aan mij had beloofd. En als alles dan heel goed draaide, dan kon hijzelf met keihard werken misschien net het hoofd boven water houden... voor eventjes, want succes is naar verluidt kortstondig. Edoch, in enkele dagen, weken, maanden of zelfs jaren is zo'n zaak niet op te bouwen: door de band neemt dat twee generaties in beslag, mijn beste *jonkman* dokter IJzenbaard...

"Wie heeft, aan hem zal gegeven worden. En wie niet heeft: het weinige wat hij heeft, zal hem nog worden ontnomen". Ik probeerde het zo goed en zo kwaad mogelijk te citeren uit het Mattheüs-evangelie, en het wordt dan ook het "Mattheüs-effect" genoemd. Het is een raadselachtige, wat paradoxaal aandoende uitspraak die vaak geciteerd wordt om er de wat onbegrijpelijke gang van zaken in verband met rijkdom, armoede en geld verdienen, nog wat onbegrijpelijker mee te maken. Indien "rijk worden" geen mysterieus gegeven was, dan werd iedereen binnen de kortste keren rijk. Vaak weten mensen ook niet hoé ze ooit rijk geworden zijn, als men vindt dat zij het zijn. En als het tij plots keert, en ze welhaast van de ene dag op de andere in trieste armoede verzinken, begrijpen zij nog veel minder wat er gaande is. In de ene winkel staan de klanten aan te schuiven tot op de straat, in de andere zet geen kat ooit een voet binnen. Er zijn mensen die, precies zoals de legendarische koning Midas, alles wat ze aanraken, in goud veranderen, en vaak delen ze na verloop van tijd ook het lot van koning Midas, die zo doende immers niet meer eten kon. Anderen daarentegen verpesten letterlijk alle

dingen waarvan ze ook maar in de buurt komen, en geen mens begrijpt hoe dat dan komt. Ik vertelde dit aan mijn dappere gespreksgenoot als troost, maar zijn ogen keken weg van mij en hij luisterde niet: evenmin als al mijn andere theorieën konden ook deze uiteenzettingen rekenen op succes: het waren woorden in de wind.

Het was omstreeks vier uur na de middag en daar liepen enkele schoolkinderen voorbij, geladen met kleurige, blinkende boekentassen uit plastic. Ik vestigde er zijn aandacht op en vroeg hem of hij zich de duurzame, lederen tas nog herinnerde van destijds: onze ganse schoolcarrière lang droegen we hem mee, en ook in het latere beroepsleven konden we hem niet verslijten; velen onder ons kregen hem als erfstuk van hun grootvaders! Jazeker, dat herinnerde dokter IJzenbaard zich nog, en hij vroeg me of ik nu weer dat lesje zou gaan opdreunen over de merkproducten en het offer aan het gouden kalf als voorwaarde voor de toegang tot de wereld "die des duivels is" — zo spotte hij nu openlijk met dit apocalyptische verhaal dat hij inderdaad heel goed onthouden had. Maar hij kon er niet omheen dat waardeloze merkproducten altijd stukken beter slijten dan degelijke waren, ook al delen die hun naam met de wereldvermaarde dokter IJzenbaard, die kwaliteitsproducten aanbiedt... die bovendien goedkoper zijn! En dat was nu precies één van de vele mysteries in verband met geld en handeldrijven: dure dingen verkopen sowieso beter; dure dingen stelen, behalve het geld, ook nog het vertrouwen van de klant. Wat goedkoop is, ook al is het goed, wordt geminacht om zijn "spotprijs". Wat gratis is tenslotte, wordt al helemaal niet meer gewaardeerd: je kan bijna beter jezelf een klap in het gezicht verkopen dan iets gratis

weg te schenken, want je oogst toch maar stank voor dank, zoals de ervaring leert.

Maar stond er ook niet in de bijbel dat de dingen net zoveel waard zijn als iemand bereid is ervoor te betalen? Ja, het was dokter IJzenbaard die dit opwierp, en hij voegde er zelfs de locatie aan toe. Een akker is zoveel waard als iemand daarvoor wil neertellen, zei hij, en er zijn zelfs dingen waarvoor men met zijn leven betaalt en hij gaf me de akeligste voorbeelden, recht uit zijn teleur gegane praktijk.

Bij die wat vreemde kronkel namen we afscheid en keerden we elk op de eigen stappen terug: hij op de zijne en ik op de mijne — zo zou ooit een groot dichter het hebben verwoord. Hij liet zijn plan los om mij te overtuigen en ik, op mijn beurt, liet mijn voornemen schieten om hem op andere gedachten te brengen. Hoeveel keren hadden we elkaar in de loop van ons nu haast voorbij gegane leven niet ontmoet in een bijna altijd identieke conversatie waarin hij, naar mijn oordeel, niet optimistisch was zoals hij zelf geloofde, maar daarentegen wereldvreemd, terwijl ikzelf, naar zijn oordeel, eerder een pessimist was dan de realist waarvoor ik mezelf aanzag? Zes, zeven, hooguit acht keren? Zo kort is inderdaad een mens zijn leven: hij kan met een ander een achttal keren dezelfde conversatie voeren, zonder zich gedurende het gesprek zelf te realiseren dat hij in herhaling valt, en dan is hij zeventig jaar oud, sommigen zijn dan tachtig of negentig.

Na de handdruk draaide hij zich om, de oude dokter-apotheker IJzenbaard, en toen voor het eerst viel mijn oog op zijn stok, die wel een lijfstuk van hem leek, en op het bijzondere handvat daaraan, dat alle gelijkenis vertoonde met

het gladde, blanke en bolle oppervlak van een *caput femoris*, maar ik kon hem daarover niets meer vragen, want de tijd was om, het afscheid lag reeds achter ons, zijn blik stond al op oneindig.

Het kind

Het was een smal huisje – een onooglijk deurtje en een smal venster aan de stoep – gelegen in een vrijwel onbereikbaar deel van de stad – onbereikbaar, waarmee wil gezegd zijn dat dit stadsgedeelte eigenlijk een enclave was, zoals er vandaag wel meer ontstaan. Snelwegen, lussen, stadsringen en andere gevaarlijke en lawaaijige verkeerslinten die men moeilijk nog ‘straten’ kan noemen, houden immers helemaal geen rekening met het feit dat zij bestaande landerijen en woonwijken gewoon voorgoed aan flarden rijten.

Toen in de zestiger jaren de E-wegen – toentertijd ‘autostrades’ geheten – werden aangelegd, konden de boeren op hun kop gaan staan: er bleek geen verhaal mogelijk tegen de onbarmhartige inplantingen van deze hoogstnoodzakelijk geachte ‘levensaders’, ‘bypasses’ of ‘overbruggingen’ die hun landerijen aan flarden zaagden: de miserie van de verkavelingen begon, ook de getroffen families werden immers aan stukken gereten, en nog steeds wachten zij – of dan toch diegenen onder hen die nog in leven zijn – op enige vorm van ‘vergoeding’, alsof het ook maar mogelijk was om zulk onheil te vergoeden.

Sinds die tijd is het alleen maar van kwaad naar erger gegaan. Het is werkelijk de pest dat het nooit meer stil is, nooit meer veilig, donker, geborgen of gewoon rustig, en dit de klok rond. Dat wij niet meer kunnen ademen, is blijkbaar bijzaak geworden, en er zijn er zelfs die durven te beweren dat de uitlaatgassen van auto’s gezond zijn want vaatverwijdend werken. Over al die dingen zal hier niets gezegd worden, alleen moet het verschijnsel van de

steeds in aantal toenemende ‘enclaves’ aan het licht worden gebracht, en dit met het oog op het situeren van dat huisje in de stad, dat het huisje van mijn jongste zuster was: Anita-Francinesca van Togenbirger-de Waelekens.

‘Onbereikbaar’ is veel gezegd, want volstrekt onbereikbaar was het huisje vanzelfsprekend niet. Wel moest men zowat zijn leven op het spel zetten om daar te geraken. Men moest er heen via de ring, die daar een gevaarlijke bocht beschrijft, en waarop vanuit alle windstreken auto-wegen aansluiten, die er eindeloze slierten van immer toeterende en veel te snel rijdende wagens op uitspuwen. Vooral de aanblik van het oorverdovende vrachtvervoer is er afschrikwekkend, en niet zelden kan men daar de zwarte legerwagens op hoge wielen op de parkingstrook zien staan.

Het zijn speciale voertuigen van even speciale diensten – voertuigen die nog afschrikwekkender ogen dan de welbekende lijkwagens. Zij worden bemand door vaklui die worden ingezet – en wij geven gevoelige lezers hier de kans om maar meteen naar de volgende zin te gaan – vaklui die worden ingezet om, letterlijk, de voetgangers, de fietsers of de uit hun wagen geslingerde automobilisten, die onder de wielen van zo’n tientonner terecht kwamen, van de weg te pellen, en dan de weg grondig te reinigen met speciale producten welke de rode kleur van bloed neutraliseren. Ja, deze zwarte terreinwagens van het leger, voorzien van een groot wit kruis, worden daar met de regelmaat van de klok gesignaleerd. De vele mensen die daar ter plekke dus de dood vinden, vaak nog heel jong, zijn woonachtig in alle delen van het land, en dat is dan ook de enige reden waarom die afschuwelijke slachtingen

zich zomaar kunnen blijven voltrekken: wie het in zijn kring heeft meegemaakt, schuwt de plaats voor de rest van zijn leven, zodat geen van allen die daar dagelijks passeren, beseft dat het ook hem of haar of een van de zijnen of de haren kan overkomen: morgen, of zelfs reeds vandaag.

Temidden van dergelijke bloeddorstige ‘levensaders’, zoals onze verkeersministers ze zo verdomd verbloemend blijven noemen, liggen wijken – eigenlijk dus alleen maar stukjes van gewezen wijken – met daarin nog enkele straten en huizen. Het zijn buurten met eerder bouwvallig aandoende huizen waarvan de gevels zo zwart zijn als roet – huizen waarvan de bewoners vanzelfsprekend lijden aan afschuwelijke longaandoeningen en dientengevolge ook vroegtijdig overlijden. En ook deze mistoestanden is een lang leven beschoren, weerom ‘dankzij’ het feit dat de mensen met hun naaste burens niet meer praten, zodat het kruisje binnen elk huisje door zijn respectievelijke bewoners wordt meegenomen in het graf.

Als mensen in zo’n buurt – een ‘enclave’ dus – al niet geboren zijn, doch er ‘uit vrije wil’ gaan wonen, dan doen ze dat, enerzijds, omdat ze niet anders kunnen: wie kapitaalkrachtig is, weet wel andere wijken te vinden om zich te settelen. Anderzijds bestaat er ook een algemene, toenevende en zelfs absoluut wordende ‘blindheid’ voor het lamentabel karakter van dergelijke woonomgevingen: heel wat mensen hebben zich er blijkbaar allang bij neergelegd dat zij dagelijks het lawaai, de stank, het gevaar en de vele andere onlusten van de huidige ‘samenleving’ maar moeten verduren, en die hel – want dat is het – wordt op de een of andere manier totaal uit het bewustzijn verdrongen.

Mensen die in dergelijke enclaves van de morgen tot de avond moeten roepen ten einde elkaar te kunnen verstaan, en die er, op enkele vierkante meters beton, jonge kinderen moeten grootbrengen en opvoeden, en wiens nachttafeltjes bezaaid zijn met blinddoekjes en met oordopjes, kijken welhaast met evenveel medelijden op TV naar de paria's die op palen of in sloepen de riolen van Rio, Shangaï of Bombeï bevolken, als hun stadsgenoten uit de villawijken dat doen: zij beseffen het gewoon niet meer hoe erg ze er aan toe zijn, en het heeft er alle schijn van dat ze zich volstrekt identificeren met de 'rijke westerlingen' zoals de TV hen dat onafgebroken gebiedt te doen – de TV die zij blindelings geloven, want die, zoals geen van hun verwanten dat nog doen, hen dagelijks 'persoonlijk' een goede morgen, een goede avond en een goede nacht toewenst.

Het huisje van mijn jongste zus, Anita-Francinesca, bevond zich dus in een dergelijke buurt, en wanneer aan het verhaal van de omstandigheden hier zo uitgebreid aandacht wordt geschonken, dan gebeurt zulks alleen maar om wat duidelijkheid te scheppen in het feit dat nauwelijks iemand van de hele familie ooit nog een bezoekje aan haar bracht. Er werd wel eens gevraagd: "Hoe zou het nog met onze Anita gaan?", maar het antwoord klonk dan altijd zo vreselijk voorspelbaar: "Och, ik heb haar al lange tijd niet meer gezien!" Er werden wel eens aanstalten gemaakt om Anita een bezoek te brengen of om haar uit te nodigen maar, eigenlijk zonder dat dit tot het besef doordrong, was daar dat vreselijke obstakel van die verhitte snelwegen, dat alle plannen in die zin telkens weer smoorde in de kiem. Hoe vaak ben ik niet naar bed gegaan met het plan om mijn zusje de volgende dag te gaan bezoeken! Maar ik kon gewoon de slaap niet vatten als ik er begon aan te denken

langs welke weg haar te bereiken. Er moest een makkelijke weg zijn, een kalme weg, ja, die moest er beslist zijn – zo dacht ik telkens, en zo dachten wij beslist elk op onze beurt, op de vooravond van zo’n gepland bezoek. Maar ’s ochtends bij het ontwaken had de droomarbeid er voor gezorgd dat deze plannen onze geest geheel spoorloos hadden verlaten: er was immers helemaal geen weg te bedenken om daar op een menselijke wijze te geraken, gewoonweg omdat die buurt nu eenmaal volledig ingesloten was.

En zo kwam het ook dat wij – moge de hemel ons genadig zijn! – vergaten dat zij nog een kindje had!

Het bedje stond altijd temidden van de woonkamer – zo herinner ik me nog van de laatste keer, intussen vele jaren geleden. Het was een bedje uit vezelplaat gezaagd, en onze Anita had me toen gevraagd of ik het eens wilde schilderen, in het wit. Ik antwoordde haar dat verfdampen beslist rampzalig voor een baby zijn, en dat die verf dan toch altijd blijft reken. Ze had mijn argument gedwee beaamd, en ik veronderstel dat het bedje is gebleven zoals het was: een rechthoekige bak – eigenlijk veel te groot – uit vezelplaat gezaagd, zoals ik zei, en met kepernagels tot een geheel aan elkaar getimmerd.

Wie ooit zo’n constructie heeft gefabriceerd, zal weten dat zij nogal gammal is en mettertijd nog gammeler wordt: de nagels houden de platen weliswaar samen, maar het geheel optillen of verplaatsen is volstrekt onbegonnen werk. Vezelplaten zijn zwaar en hun onderlinge verbinding door middel van nagels is niet sterk: het tillen aan het ene uiteinde van het bed kon al gauw resulteren in het in elkaar klappen van het andere eind.

Het bed was ook nog hoog, en dus diep: om het kind eruit te halen, moest men zich over de bedrand neigen – voorzichtig, zodat men er niet op leunde – en dan het kind vastnemen en het optillen, wat een zware belasting gaf op het onderste deel van de rug. Toen ik die keer op bezoek was, vroeg Anita zich zelfs luidop af of ze dit wel zou kunnen blijven doen als het kind nog groeide, want zelf had zij geen al te sterke rug overgehouden aan een carrière van twintig jaren in de spinnerij die inmiddels ter ziele was gegaan. Omdat ook zij nu van een uitkering leefde, had ze die rug eigenlijk flink verwaarloosd.

Bij die gelegenheid was het dat ik haar beloofd heb haar een bed – een echt bed – cadeau te zullen doen. Maar toen ik mij deze belofte – veel later – ook herinnerde, en tot mijn afgrijzen moest vaststellen dat ik mijn woord gegeten had, bedacht ik, mijzelf verschonend, dat zij wellicht al lang zelf een ander bed had aangeschaft. En hoe had ik trouwens zo'n bed daarheen kunnen krijgen – ik, die geen auto bezit, en die bovendien geen verstand heb van kinder-artikelen.

Het bed stond dus middenin de woonkamer, en wellicht is het daar al die tijd ook blijven staan. Met 'al die tijd' bedoel ik: de tijd, de jaren eigenlijk, dat het kind dus groter moet zijn geworden. Het waren jaren dat Anita geheel uit onze gedachten was, en niet alleen zij kwam niet meer in onze gedachten op: God moge het ons vergeven, maar ook aan haar kind heeft blijkbaar niemand van ons ooit nog gedacht.

De lezer zal ons nu blameren – ik verwachtte niet anders – voor deze onmenselijke houding, en terecht. Wij verdienen alle blaam, en zelfs de straffen van de hel zullen de

schuldgevoelens niet verhelen, die veel erger zijn dan het vuur van alle duivels. Maar ik wil toch de verzachtende omstandigheden niet onaangeroerd laten, want in werkelijkheid dachten wij van elkaar dat er, nu en dan, wel eens iemand van ons een bezoekje bracht aan onze Anita, of dat zij zelf al eens bij de ene of de andere op de koffie ging. Dat dit ook gebeurde, werd weliswaar nooit bevestigd, doch het wegblijven van zulke stavingen schreven wij dan weer, elk voor zich, toe aan het feit dat wij tenslotte weinig spraakzame mensen zijn. Alleen... dat het kind helemaal niet meer ter sprake kwam, zal ook ik mezelf nooit kunnen vergeven.

Ik had, voor mijn part althans, de vage indruk dat er met het kind iets mis was, en dat het misschien beter was om er niet over te praten, of althans, om het initiatief daartoe aan anderen over te laten. Maar blijkbaar dachten zij daar op de een of andere manier, elk voor zich, eender over. Bovendien bezaten slechts enkelen van ons een auto, en die hadden het dan weer zo druk dat ze zelfs voor de eigen kroost geen tijd meer over hadden. En diegenen onder ons die wel tijd hadden, waren ofwel ziek, ofwel ontbrak het hen aan de meest elementaire middelen.

Er waren nog andere en meer gecompliceerde omstandigheden, maar daarover kan ik het hier niet hebben. Hoe dan ook bleken er jaren voorbij te glijden alsof het slechts dagen waren, totdat een vreemde wending van het lot ons nog een keertje samen bracht, ergens aan een rijk gevulde tafel. Pas op dat ogenblik kwam het kind weer in mijn gedachten, en ik wist met de grootste zekerheid dat dit ook voor alle anderen gold.

Zo wachtten daar blijkbaar allen het ogenblik af waarop Anita-Francinesca gegeten had, en vervolgens werd gewacht op diegene die de vraag zou stellen, want Anita was aanwezig zonder het kind, en zij had er nog helemaal niets over gezegd. Maar het bleef stil daarover, de gesprekken waren vrijwel inhoudsloos, geen tongen kwamen los, de spanning werd alleen maar opgedreven. De lezer kan zich weliswaar afvragen hoe zulks dan mogelijk is onder familieleden, doch hij dient te bedenken dat de verborgen wetten die het sociale verkeer regelen, enorm complex zijn, en soms is ook daar sprake van opstoppen, nieuwe verkeersaders, lussen, overbruggingen en wat al niet meer. Het lawaai neemt toe, en de stank en de dreiging; de rust en de vrede moeten eraan geloven; de ene is een autostrade van woorden die enkel nog handelen over zijn 'zaak' en er is gewoon geen kans om er iets tussenin te brengen; de andere staat aan de kant op een oversteekplaats, klaar om een vraag te stellen, maar het geroep is oorverdovend en de kans om de oversteek te wagen en er een woord tussenin te brengen, is gevaarlijk of zelfs onbestaande. Wie geen snel voertuig ter beschikking heeft, staat terzijde en gaapt de voorbijrazende tientonniers aan; hij vreest de zwarte terreinwagens van het leger die alom opduiken om hen die het waagden om over te steken, van de weg af te pellen, en dan de bloedsporen met ontkleurders te bewerken.

En zo kwam het dat wij weer uit elkaar gingen zonder dat het kind ter sprake was gekomen. Geen van ons wist of het nog in dat bedje van vezelplaat lag, middenin die woonkamer. Misschien was het al flink gegroeid, kon het al goed lopen, spreken en aardige vragen stellen? Geen van ons die het wist! Misschien ook was het kind ziek geweest en kreeg het een longaandoening waarvan het maar moeilijk

genas, en moest het nu dagelijks zichzelf met een beademingspompje behelpen? Wie zal het zeggen! Misschien gebeurde er iets op de ring, die daar een gevaarlijke bocht beschrijft, en waarop vanuit alle windstreken autowegen aansluiten, die er eindeloze slierten van immer toeterende en veel te snel rijdende wagens op uitspuwen? En misschien verzwegen onze Anita het voor iedereen omdat zij zelf niet in staat was het te verwerken, van die zwarte terreinwagens? Ieder van ons had er het raden naar, en meer zelfs: niemand van ons bleek er met ook maar een ander ooit over te spreken.

En zo zijn wij dus uit elkaar gegaan, alsof wij vreemden waren voor elkaar. Ik ben huiswaarts gegaan, zoals allen huiswaarts gingen na dat maal. De kans bestaat dat wij elkaar nu nooit meer zullen zien want, meer nog dan het onmenselijk verkeer dat ons voor elkander steeds onbereikbaarder maakt, wordt nu ook het menselijk verkeer in de war gestuurd door opstoppen allerhande. En sinds ons afscheid denk ik haast onafgebroken aan dat kind, en weet ik met zekerheid dat ieder van ons aan niets anders meer denken kan, dan aan het kind dat, zoals wij nu ongetwijfeld allen wel zijn gaan beseffen, in de ellende van het verkeer is achtergebleven.

De Job

Gelukkig was mijn engelbewaarder er ook nog. Zonder hem had ik het zeker niet klaar kunnen spelen.

Een party, zo heette het. Een echte party, met schuimwijn, geserveerd door een witgekielde kelner met een Frans accent, en slaatjes en fruit op een geboende tafel. Mandjes met versnaperingen voor dure dames en rookwaren in variëteiten voor heren, en hoge heren, en nog hogere heren. De stilzwijgende afspraken, in alle rust gerespecteerd.

Eerst beschonk hij zichzelf tot net onder z'n theewater, zodat hij nog niet dronken maar toch loslippig en vrolijk genoeg was om naar zijn hand te zetten wat hem aanbelongde. Zo pleegt hij steeds te handelen, mijn onovertroffen engel.

Terwijl de heer Masters, directeur van het bedrijf, die zich op party's "Guido" laat noemen, als vriendelijke toegift van zijnentwege aan ons verplichtend opgedrongen, zich tastend voortjoeg van het ene kringetje naar het andere, in een jachtigheid die rook naar cheques, onderhield mijn engel zich tot mijn verbazing met de bazin, mevrouw Masters. Van hun gesprek kon ik wegens de vele stemmen en de onstemmige achtergrondmuziek die veel te luid klonk, geen woord opvangen, maar de impressie voldeed mij. Hij dreef haar zelfs zo ver, dat zij steken liet vallen in haar spel van elitaire *ataraxia*, en af en toe blij gaf van genegenheid voor hem die – want zo kende ik hem – duchtig met haar voeten speelde.

Zij leek te zoeken naar een woord waarmee ze haar blijheid had kunnen uiten, een woord dat dubieus genoeg was om zich in geen geval 't verschiet van een blauwtje in het riet te moeten beklagen. Maar... ik zag het onbehagen: zij vond het niet meteen.

Links van mij stonden de heer en mevrouw Rameau te wachten op het ogenblik dat mijn engelbewaarder de hoogst geplaatste ten afscheid zou groeten, om dan met ongemerkte haast haar blik te vangen en haar met complimenten te zegenen. Om haar gezelschap te winnen, werd de koudste vijand de beste acteur. Maar het koppel – zonder engel – had niet de minste kans om in een elitaire wals met haar te dansen, hoewel mevrouw Rameau niet onge-

slepen was. En toen zij uit elkaar gingen, de hoogste dame en mijn engel, kwam deze laatste naar mij toe, glunderend, en fluisterde onopvallend:

“Hou je wat afzijdig nu: ze zit in de zak! Ik heb haar sympathie, en wie weet wat nog meer, van haar gewonnen”.

Zijn woorden verblijdden mij en stelden mij gerust. Nu kon mijn glimlach onvervalst de party begeleiden. Zo sterk en onverbreekbaar was mijn genoegen, dat mevrouw Rameau een poging deed om zich voor een gesprek aan mij te binden, ten einde de toetreding van de hoogst geplaatste te beletten.

“O, Gerard, je bent hier ook!”, riep ze, verheugenis veinzend, en ze drukte mij de hand als een vriendin en hield die zo lang vast dat wij al blikken vingen van verdenking uit de kringen rondom ons.

Ik dacht: “Scheer je weg, rotwijf!”, en in de hoeken van haar mond lagen onuitgesproken alle plagen van Egypte die zij, als zij maar had gekund, op mij had losgelaten, en ze dacht, dat zag ik in haar kijkers: “Een bol aan je been ben ik vanavond, keer dus maar terug naar je huurhuisje bij dat goedkope en onderontwikkelde viswijf van je!”.

De woede steeg mij naar het hoofd en ik verloor mijn lach. Maar net op tijd was hij daar weer, mijn engel, en baande zich gezwind een weg tussen de kringen waarin dingen met de toppen van gouden ringenvingers werden besproken en beschouwd.

“Zonder je een ogenblik af!”, zo fluisterde hij me toe van achter mijn rug en zonder stil te staan, zich banend door de avondkledijmensen met al zijn vijfde bruisend glas.

Ik excuseerde mij en verliet dan ernstig schuifelend de grote, glanzende kamer, vertoefde enkele minuten in de refreshing-room, kwam dan terug.

“Ontwijk haar nu gewoon!”, zei hij, mijn engel, want daar was ze alweer, glimlachend en erop gemunt mijn bol-aan-‘t-been te zijn, teneinde voor háár heer de kansen te vergroten.

“En hoe gaat het met mevrouw?”, riep zij, heel zeker denkend: “Je bent nog niet van mij af, weet je!”

Ik keek mijn engelbewaarder aan en hij fluisterde onopgemerkt mij in het oor: “Antwoord naast de kwestie en verstrooid, en blijf niet stilstaan; drink een teug en zoek je glas dan neer te zetten”.

“Ja, natuurlijk”, antwoordde ik haar, zonder het scharminkel aan te kijken en mij gestaag verwijderend, en daar dook dan miss Masters op.

Mijn engel was er vliegend bij, stelde mij voor en fluisterde door, als een souffleur, de hele avond lang. En na de sleur van complimenten en protocol – het lukte! – vroeg zij me haar te begeleiden tot in ’t salon.

“Ga mee, en wees onverstoord; laat haar – z’ is dronken! – het hoge woord en knik alleen gemoedelijk mee en vooral: weiger niets! Gehoord?”, riep hij nog fluisterend langs mijn zij.

In de ruime hall van haar salon weerklonk haar stem ragfijn tussen de grote spiegel en de tinnen, koperen en zilveren dingen. Zingen deed ze, terwijl ze mij expliceerde welke Jugendstil van kwaliteit ze prefereerde en geëxalteerd

dreef zij haar zinnen al poëtisch van de wijn naar ongehoord geheime dingen. En ik begreep dat zij een dodelijk venijn moest zijn voor haar man, de grote Masters die niet zonder fijne dames kan en zich aan welbepaalde zeden moet zien te houden. Want met 't verraad van menig geheim bewees ze mij inderdaad hoezeer gesteld zij op me was. Haar passen waren al te gezwind om naast te kijken. Zo onschuldig als dat van een kind was even geleden haar duur geverfd gelaat geweest dat nu een schaamteloze blik vol lust verried en 't een na 't ander openbaarde. Bij 't drinken aan de Jugendstiltafel van een porseleinen kopje thee stelde zij mij voor om haar in 't weekend aan zee te herontmoeten, waar zij privé verbleef om in 't azuur aan 't water een gezondheidskuur met maandag-kater te ondergaan. Die haastige afspraak was zo gemaakt, en dan verwees ze mij weer naar de zaal waar in 't getater de jaloerse blik van de heer Masters op me viel.

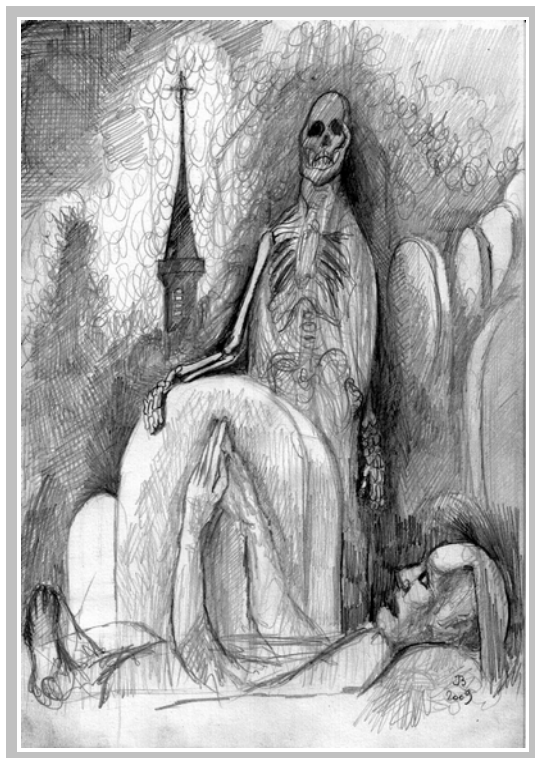
Hij kwam onmiddellijk naar me toe en ook mijn engel snelde mij ter hulp en Masters – onverstoord – lokte hier en daar met minzame lach een woord uit mij om me te testen. Hij vroeg zich af wat het contact met zijn duur te betalen vrouw betekend had maar repte met geen woord daarover.

En 's anderendaags – ik wist het wel: op voorspraak van mevrouw – schonk hij me in de firma de positie die ik wou, heel bovenaan de ladder.

Ik telde slagen van machteloosheid in zijn blik en betaalde het volgende weekend dik de prijs in het azuurverblijf.

Mijn engelbewaarder – heb ik nog niet gezegd – is zwart van kleur en geurt naar solfer. Hij heeft bokkenpoten en een staart, twee scherpe oortjes en een geitenbaard.

De dood is een gedachte

Halloween? Het lijkt een nieuwe benadering, naast bijvoorbeeld de 'serieuze' katholieke. Men gaat er van langs om meer aan twijfelen of die katholieke benadering wel de rechten heeft die ze zich heeft toegeëigend in de loop van de eeuwen. Zij geeft al bij al toch een bijzonder zwart beeld van het leven en van de dood, en klopt het wel? Gelovigen zouden in zekere zin blij moeten zijn met de dood... Moeilijk te vatten. Is het dan echt zo vanzelfspre-

kend om het katholieke gedoe *au sérieux* te nemen? Dat Vaticaan heeft in de loop van de tijd al veel te krankzinnige stellingen ingenomen, naar de opvatting van velen. Neem nu die castraten: jongens werden gecastreerd opdat ze hun kinderstemmetje zouden behouden; zo konden ze in het miskoor kerstliederen blijven zingen. Als ze nu aankomen met de uitleg dat dit in zijn context moet gezien worden, dan kan ik daarvoor, eerlijk gezegd, niet het minste begrip opbrengen. Maar goed, ze hebben de macht nog steeds, en dienen dus *au sérieux* genomen te worden. Met al hun gekke theorieën. Indien het hier ging om topwetenschapslui, men kon nog zeggen: "zij kunnen het weten." Maar zelfs dat is niet het geval. Niet verwonderlijk dat sommigen de clerus omschrijven als een verzameling gefrustreerden, die de naam van 'een' 'profeet' misbruiken om zichzelf te verrijken. Lopen zij niet verkleed zoals clowns met allerlei franjes, mijters, tiara's, sjerpen en sterren? Neen, neen, neen: dat kan met godsdienst niets meer te maken hebben. Maar wel alles met politiek!

Zijn dromen bedrog? Neen, dromen zijn dromen, en wat ze zijn, weten we blijkbaar nauwelijks. Geleerden kunnen nagaan wat er in het lichaam van de dromer allemaal gebeurt, zoals ze dat ook kunnen nagaan in het lichaam van wie wakker zijn. Maar de verklaringen die daardoor misschien mogelijk worden, verklaren het wezenlijke van de droom niet. Het wezenlijke van het denken kan ook niet verklaard worden middels de studie van de hersenen. Men kan het denken (ofwel oppervlakkig ofwel wellicht meestal in negatieve zin) beïnvloeden door met elektrisch geladen naalden in de hersenen te steken, door er stukken uit weg te snijden, of door de hersenen in stukken te delen, maar het denken zelf?

Ik geloof er niets van. Hele kleine diertjes die geen zenuwcellen hebben (zoals een amoebe, die slechts één enkele cel *is*), reageren ook gepast op prikkels. Hoe gaat dat dan? Ze hebben een 'cytoscelet', zeggen de geleerden, als ik me niet vergis. Penrose schrijft hierover in zijn laatste hoofdstuk van "Shadows of the mind", en ik vat samen: *Zeker is alvast dat, als het cytoskelet verlamd wordt, bewusteloosheid intreedt: het cytoskelet is een noodzakelijke voorwaarde voor het bewustzijn. Deze voor het bewustzijn wezenlijke cytosceletaire activiteit is meer dan louter computationeel: ze situeert zich heel dicht bij het quantumgebeuren.* Maar virussen dan, zoals het aidsvirus, dat de mens en de hele geneeskunde nu te slim af is? Hoe 'denkt' dat dan na? Dat is zelfs geen cel, geloof ik; het is slechts een eiwitketen, en men kan zich afvragen in hoeverre dat inderdaad 'leeft'. Het plant zich voort en streeft naar zelfbehoud, misleidt en doodt zijn gastheer op bijzonder vernuftige manieren, reageert waarschijnlijk ook 'groepsgevijs'. En hoe denkt het licht dan na? Want als het licht niet 'slim' was, dan waren wij blind, zoals m.b.t. de zogenaamde minimaalstelling van Fermat werd betoogd in "Het Goede Zoeken"...

Neen, neen: hersenen hebben wel iets met het denken en met het dromen te maken, zoals ze ook iets te maken hebben met de besturing van de bewegingen van onze spieren, met de excretie van bepaalde sappen en zo ook met de werking van bepaalde organen, maar dat zij de producent van gedachten en van dromen zouden zijn, dat maakt men mij niet meer wijs!

Perfect gezonde hersenen bijvoorbeeld, denken nauwelijks bewust na. Door migraine geplaagde hersenen daarentegen

zetten aan tot creatief gedrag. Bijna alle grote profetieën werden gedaan door mensen tijdens epilepsieachtige aanvallen. Poe schreef zijn beste verhalen in een toestand van delirium. Neen, gezonde mensen denken niet na; alleen mensen in noodsituaties denken na. Ofwel 'gekken'. Nadenken is immers veel te lastig; de meeste mensen verkiezen gevoelens, recht vanuit de hersenstam naar de spieren, en de neocortex slaan ze over. Dat beheersen en kanaliseren van natuurlijke gevoelens vergt een veel te omslachtige behendigheid, vergt ook veel energie van het gehele lichaam, dat zich al denkende eigenlijk voortdurend moet 'inhouden' i.p.v. zich (natuurlijk) 'uit te leven'.

Denk maar de blokperiode op school: de meeste studenten eten dan drie keer meer dan gewoonlijk. Niet omdat neuronen zoveel calorieën verbranden — hoe zouden ze dat immers doen!? — maar omdat men zich constant moet 'inhouden': de energie nodig om te denken gaat naar het 'afremmen' van daden, niet naar de daden zelf. Op één been stil blijven staan is ook veel lastiger dan lopen — tenzij men een flamingo is...

Zoals in een ander verhaal werd betoogd, is de droom enorm belangrijk: een mens die zijn dromen kwijt is, wil niet meer leven. Het leven blijkt in dienst te staan van de droom. Paradoxaal maar wetenschappelijk aantoonbaar waar. Wellicht komt het hierdoor: het is niet zo dat de droom een bijwerking is van het normale (wakkere) bewustzijn. Het gaat er net andersom aan toe: de geest is zoals een ijsberg waarvan alleen het boven de waterspiegel uitstekende topje bewust is — de rest is 'droom'. Dat bewuste is zelf nog relatief chaotisch en dus droomachtig, en dat ondervindt elkeen op het moment dat hij ervaart hoe

moeilijk het is om iets dat men gelooft in zijn gedachten te bezitten, ook nog netjes onder woorden te brengen.

De gedachte is er pas wanneer ze effectief onder woorden werd gebracht, en niet eerder. Als ik een muziekje componeer, dan heb ik dat niet eerst in mijn gedachten om het daarna in de vorm van noten op notenbalken te gieten, neen: het is 'al zingende' dat zich de melodie vormt. Wie een marathon wil lopen, bereidt dat ook niet eerst in zijn binnenste voor, om dan plots op te staan, plaats te nemen aan de startmeet, en de prestatie neer te zetten. Neen, hij leert het 'al lopende', elke dag weer, totdat hij geoefend genoeg is om het te doen. Dat is een wet die veel te maken heeft met 'continuïteit'. Ons handelen, ook ons creatieve handelen, is zoals water dat naar het diepste punt zoekt; het slaat echter geen enkel stukje van zijn ganse baan over.

Met dromen heb ik zelf enkele zeer indringende ervaringen gehad. Ik ga ze niet vertellen, want het is mijn onderfinding dat zulke zaken toch niet worden geloofd. Ze zijn wel van die aard dat ze mij hebben getoond dat de uitspraak 'dromen zijn bedrog', praat voor de vaak is. Een mens moet zich immers in de eerste plaats vertrouwen op zijn eigen ondervindingen, ook al worden die misschien door niemand anders gedeeld. Zoals gezegd in het vermelde boek ("Het Goede Zoeken"), deden ook wetenschapslui zoals Copernicus en Galileï dat, en moesten zij hard vechten om die unieke eigen ervaringen (opgedaan aan hun sterrenkijker of in hun werkkamer, al rekenende) tot algemeen aanvaarde stellingen te maken.

De droom kan mits veel arbeid overgaan in concrete gedachten, en met nog meer arbeid kunnen dat gesproken of geschreven zinnen of teksten worden die vanaf dat ogen-

blik, en *pas vanaf dat ogenblik*, voor principieel alle anderen toegankelijk zijn.

En ziedaar de prijs die de droom betaalt om in de werkelijkheid geboren te worden: hij verliest zijn uniek karakter, verliest ook zijn 'mogelijkheden' en stagneert. Het is alsof hij, zolang hij nog louter droom is, een gedachte 'in superpositie' is (zoals men dat naar het schijnt in de kwantummechanica uitdrukt), waarmee gezegd wil zijn dat hij nog alle kanten uit kan, nog vanalles kan worden eigenlijk. Maar eens hij 'gezegd' of 'uitgesproken' wordt en dus 'geboren' is, is hij weliswaar geboren als gedachte, maar tegelijk is hij als droom dan 'dood': hij is namelijk zijn plasticiteit kwijt, is overgegaan in een andere aggregatietoestand (van water naar ijs, om het zo te zeggen), en is onveranderbaar geworden.

Onveranderbaar moeten gedachten ook zijn, anders hebben ze geen zin. Maar het zijn niet langer dromen, het zijn dode dromen. Vandaar het belang van de droom: het is van belang dat gedachten evolueren: ze moeten a.h.w. geregeld kunnen terugkeren naar de droom, waar ze weer 'slap' worden of amorf, zodat ze bijgewerkt kunnen worden. Zoniet stagneert het denken en het wordt inert: dode wetteksten krijgt men dan, zoals in het fysicalisme, of in de religies. Ook dat kan paradoxaal klinken natuurlijk, maar u ziet het nu zelf: de religie 'dankt' haar bestaan niet aan een teveel aan fantasie, maar daarentegen aan een tekort aan droom.

En misschien gaat het er ook zo aan toe in het leven: het leven is zoals de droom: amorf, plastisch; in het leven is alles nog mogelijk, zoals ook in de droom nog alles mogelijk is. Met de dood, sterft die droom, maar die droom

sterft noodzakelijk, net zoals de gedachte noodzakelijk 'vast' en onveranderbaar moet worden om een gedachte te kunnen zijn die dan door iedereen gedeeld kan worden...

Vladslo, en andere plaatsen...

Lichaam en ziel verhouden zich tot elkaar zoals materie en vorm, of zoals tijd en ruimte. Hun onderlinge scheiding is in werkelijkheid onmogelijk. Alleen met ons begrippenapparaat kunnen wij zo'n scheiding maken, en we moeten dat ook doen in functie van ons denken. Het denken werkt nu eenmaal met begrippen, en dat heeft zijn beperkingen.

Er bestaat een filosofische opvatting, 'fysicalisme' genaamd, welke voorhoudt dat de fysica, of de natuurkunde, de ultieme werkelijkheidsbeschrijving geeft. Het fysicalisme beschouwt alles als opgebouwd uit materie en energie, en zo ziet zij de werkelijkheid als een constructie. Fysicalisten geloven dat de werkelijkheid principieel maakbaar en namaakbaar is, inclusief het leven en de 'geest'.

Maar deze visie berust op een schromelijke vergissing: het is weliswaar begrijpelijk dat mensen die constant aan de opbouw van de wereld bezig zijn, op den duur spontaan gaan denken dat ook de natuur, waaruit ze hun grondstof halen, een bouwsel is: het heelal, het leven, en de mens zelf. Begrijpelijk, doch geheel foutief: de natuur is geen bouwsel, hij is geschapen. Het leven en de 'geest' worden nooit verkregen door elementen samen te stellen: elk wezen komt geheel natuurlijk en spontaan uit een moederwezen voort. Leven en 'geest' zijn niet samengesteld, en derhalve niet (na)maakbaar. God is geen superingenieur die zijn grondstof uit de natuur haalt en daarmee iets in elkaar timmert; Hij is de Schepper zelf van de natuur.

Precies zoals de fysicalisten er verkeerdelijk van uit gaan dat de werkelijkheid een bouwsel is, net zo gaan de rationalisten er verkeerdelijk van uit dat de geest uit begrippen

is opgebouwd. De werkelijkheid is weliswaar beschrijfbaar alsof hij slechts een constructie was van materie en energie, doch zo'n beschrijving heeft serieuze beperkingen. Zo ook is de geest weliswaar beschrijfbaar alsof hij slechts een gedachteconstructie was, maar alleen de *taal* is — grotendeels — een constructie, niet de 'geest'. En zoals de werkelijkheid veel meer is dan een constructie van materie en energie, zo ook is de geest veel meer dan alleen maar een gebouw van gedachten. Onze wereld valt niet samen met de natuur, en zo ook valt de geest niet samen met onze taal. De taal mag dan, net als de wereld, grotendeels een constructie zijn: de 'geest' is dat evenmin als de natuur.

Wij bouwen onze wereld op naar het voorbeeld van de natuur, maar zonder dagelijks 'onderhoud' houdt die wereld geen stand. Zo ook bouwen wij de taal op naar het voorbeeld van de geest, maar waar de waarheid — het wezenlijke van de geest — zoek is, verdwijnt, mét deze gelijkennis, de taal zelf alras in het niets. Waarheid is immers geen constructie: het is een activiteit. Wij spreken de waarheid waar wij *trouw* zijn aan het gebod: "gij zult niet liegen!", en deze trouw is geen constructie, maar een vrije keuzedaad.

Zoals elders gezegd, zijn begrippen of vorm hebbende gedachten eigenlijk 'versteende', 'dode' dromen. Dromen verliezen hun plasticiteit en ook hun privé-karakter van zodra ze begrippen worden. Begrippen zijn ook noodzakelijk 'vast' om gemeengoed te kunnen zijn: wij moeten aan de dingen vaste namen toekennen opdat wij elkaar zouden kunnen verstaan. Alleen zijn de dingen zelf niet altijd zo vast of zo benoembaar als wij dat wel zouden wensen. Ons denken kan ons flink misleiden.

Willen wij nu op de een of andere manier iets 'verstaan' met betrekking tot die zogenaamde 'scheiding van lichaam en ziel', dan dienen we daarover niet na te denken: we moeten er over *dromen*. Dromen kunnen ons immers dingen laten zien die wij onmiddellijk 'vatten', terwijl we niet en nooit in staat zullen zijn om ze te bespreken, omdat ze aan elk begrippenapparaat ontsnappen.

Spreeken over lichaam en ziel heeft daarom uiteindelijk maar weinig zin: het gaat om dingen die gedoemd zijn om in de eigenste persoonlijke ervaring verborgen te blijven. Men zou nu kunnen opwerpen dat wij dan toch allemaal analoge persoonlijke ervaringen hebben. Dat is inderdaad heel waarschijnlijk zo. Wie iemand ontmoet met gelijksoortige, zeer persoonlijke ervaringen, die kan daarover met die persoon niet *spreken*, terwijl hij nochtans 'aanvoelt' dat ze beiden hetzelfde 'weten', 'voelen', of 'dromen'.

De eenzaamheid lijkt het lot van elke mens. Op de keper beschouwd vindt men nog het beste contact in de lectuur van Hadewych's poëzie of in Beethoven's muziek, om er slechts twee te noemen. Poëzie en muziek zijn immers niet zo verstaend als onze redelijke begrippen, en zij bevinden zich dus eigenlijk nog voor een stuk in de sfeer van het onuitspreekbare, het intieme, het persoonlijke, waarmee ieder voor zich uiteindelijk alleen is. Er is geen waarachtiger contact tussen mensen mogelijk, dan het contact dat ontstaat rond wezenlijk onuitspreekbare zaken. Daarom ook zit het belangrijkste van de muziek niét in de noten, zoals de dichters het zeggen.

Neem het treurende ouderpaar van Vladslo, en breng daar een tweede paar bij, en men zal zien: de beide paren zullen elkaar zo perfect begrijpen dat ze volkomen één worden.

Ze kunnen niet zeggen wat ze voelen, maar één blik is genoeg, zelfs overbodig. Het volstaat dat de beide paren elkaar ontmoeten op het kerkhof der gesneuvelden. Het kerkhof brengt hen samen.

Zo zijn er veel verschillende plaatsen die mensen samenbrengen terwijl woorden dat niet vermogen te doen. Mensen bezoeken die plaatsen waar hun hart hen hebben wil; ze worden er onweerstaanbaar toe aangetrokken. Misschien zijn de hemel en de hel, met al hun verschillende compartimenten, ook zo'n plaatsen. Het volstaat dat zij bevolkt worden door diegenen wiens hart hen daar heen bracht, opdat zij deze bezoekers met de diepst mogelijke band aan elkander zouden smeden.

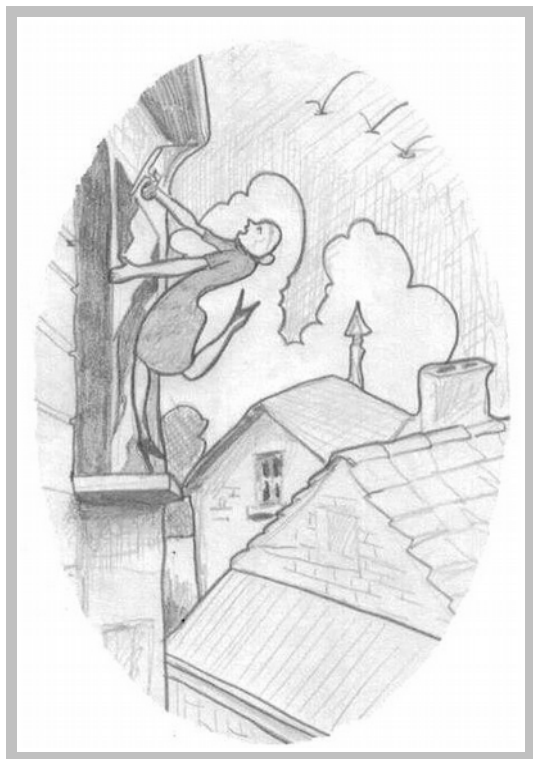
Zo ervaart men vaak een veel hechtere band met mensen van heel lang geleden die precies dat hebben beleefd wat men ooit zelf meemaakte, dan met de vele schijnbaar nabije verwanten. Slechts een heel klein stukje van onze 'ziel' is redelijk denkend of sprekend. Het 'corpus' van de ziel is droom, gevoel, of hart.

Dat 'dromen' ergens waarachtiger zijn dan het bewuste 'ijsbergtopje', toont zich ook hierin dat, in de droom, lichaam en ziel niet gescheiden kunnen worden. Ook de psychosomatiek wijst uit dat ziel en lichaam onherroepelijk samenzworen. En dat is zo omdat in de droom of in het gevoel de begrippen en het denken niet langer de bovenhand hebben. Ja, in de droom zijn wij vaak meer mens dan in de zogenaamd 'wakkere' toestand. En dat uiteindelijk het leven in dienst staat van de droom, bewijst zich in het feit dat mensen die geen dromen meer hebben, niet meer willen leven. De mens is een wezen uit één stuk. Ofwel sterft hij, en dan

is hij er gewoon niet meer, ofwel is de dood uiteindelijk een illusie.

Maar ook dat is slechts een gedachte.

Verslavingen

Mijn vrouw is uit werken en ikzelf — ik zit tot over de oren in het werk, daarom ook blijf ik thuis en doe ik het thuis, om dus geen tijd te verliezen met verplaatsingen. Het gaat trouwens om papier, tekst, wetteksten, afspraken, kortom: zaken die ik kan regelen van in dit kleine bureau-tje hier dat net groot genoeg is voor een telefoon en een computer met fax, printer en scanner eraan. Wat immers heeft een mens meer nodig om aan de slag te kunnen gaan

— geheel ongestoord komt men op die wijze niet aan acht maar, jawel, aan zestien uren arbeidstijd per dag, en de grote baas weet ook heel goed dat werknemers die de juiste stimulansen krijgen, in geen tijd echte workaholics worden, wat het grote voordeel heeft — voor hem dan, en dat weet hij dus héél goed — dat zijn werknemers zelfs bereid zijn om te betalen teneinde nog veel méér werk te krijgen! U gelooft het niet? Welnu, het is de realiteit van de verslaving! Elke psychiater kan dit bevestigen, en het doet er niet toe of de patiënt zijn toevlucht zoekt tot opium, alcohol of werk: als hij er een gebrek aan heeft, wil hij ervoor betalen!

Ik kan dus doorwerken en, bij manier van spreken, kan ik dat doen zonder nog uit mijn luie stoel te moeten komen. En of ik dan niet moet eten en drinken, zo vraagt u zich misschien af? Welnu, ook daar is voor gezorgd want, behalve ikzelf, is hier in huis ook nog Léontine, mijn schoonmoeder — haar aanwezigheid wordt trouwens voortdurend verraden door haar eeuwige hoge hakken, en zolang ik die hoor weerklinken, ben ik gerust. Zij heeft het voor haar rekening genomen om ervoor te zorgen dat ik niet uitdroog en dat ik ook tijdig iets toegestopt krijg om in te bijten. Dat alles doet zij tussen het andere werk door, want uiteraard bestaat de hoofdtaak waarmee ze zichzelf met trots belast heeft, in het doen van het werk van mijn vrouw, die immers aan de slag is in de hoofdstad, en dat is niet bij de deur. En de kinderen, zo zult u zich verder afvragen? Wel, al onze kinderen zijn het huis uit, wijzelf zijn immers al vijftigers intussen, en we mikken momenteel op een vervroegd pensioen, dat zal iets voor binnen een jaar of zeven zijn, dan zal ook het huis helemaal zijn afbetaald, en de auto, en de boot. Die laatste heeft ons behalve heel

veel geld ook bijzonder wat miserie gekost, maar een mens moet leren van zijn fouten, zegt men, al zijn er fouten die men slechts eenmaal kan maken, alleen al omdat het leven veel te kort is om dat een tweede keer te doen.

Alles loopt nu zoals het lopen moet, maar er is één klein probleempje: Léontine verdraagt geen vuile ruiten, en bijgevolg kuist ze dagelijks alle ruiten van onze woonst. Op zich is dat natuurlijk niet erg, die verslaving, ware het niet dat we hier bijzonder grote ramen hebben... welke zich hoog boven de begane grond verheffen!

Ik heb er geen idee van hoe ze 't doet maar, als zij de ruiten aan de *buitenkant* kuist, dan gaat ze op het smalle venstertablet staan, met haar hoge hakken, terwijl ze zich met de toppen van één hand vasthaakt achter de kant van het raamkozijn — de andere hand gaat uiteraard met de schuimende spons tekeer en daarna met het zeemvel. Als ik haar dan vertel dat ze mij de stuipen op het lijf jaagt, dan antwoordt ze alleen maar dat ze al vijftig jaar dagelijks ruiten kuist op die manier, en wat kan ik daarop zeggen?! Binnen tien jaar is ze negentig en kuist ze al vijftig jaar ruiten, en dan kent ze de stiel nòg beter... Ja, wat kan ik daar op zeggen?

Aan haar hakken hoor ik waar ze loopt, weet ik dat ze er nog is, want het is diep daaronder, het is daaronder héél diep, mag ik wel zeggen. Meermaals ben ik al gaan inspecteren wat er onder ligt, onder dat ene raam, en dat zijn harde betonnen tegels, ik had al eens plannen gemaakt om daar iets "zachts om in te landen" te gaan zaaien, maar wat? Ik hoor nu de geluiden van het zeemvel tegen de ruit, dan hou ik de adem in, ik wacht gespannen naar de hakken.. waar blijven ze toch? Ik wil u er immers nogmaals

aan herinneren dat mijn schoonmoeder heel fier is, en dat ze zeker niet zal gaan gillen als het zover is... Nu moet ik, geloof ik, eens gaan kijken... Ik moet er wel op letten dat ik haar met mijn plotse verschijning niet laat schrikken, zo wordt het uiteraard alleen maar nog erger... dus blijf ik beter hier... Ik heb wel oordopjes, maar die kan ik niet gebruiken want dan hoor ik de telefoon niet meer... en dus neem ik dan beter nog maar een tabletje valium...

"Benoni!"

Ze roept!?

"Ja?"

Daar staat ze in het deurgat van mijn bureau, ik heb haar niet horen aankomen, maar kijk, zij houdt haar schoenen voor zich uit...

"Wat is er?", vraag ik.

"Kijk", zegt ze: "het is mijn rechter schoen, de hak is weer uit het gat gekomen, heb je hier niet wat lijm?"

"Potverdorie, Léontine! Dat is levensgevaarlijk! Jij hebt een paar nieuwe schoenen nodig!"

"Niets daarvan", zo klinkt haar tegenaanval, want elke raadgeving vat zij als een heuse aanval op: "Ik draag deze schoenen al dertig jaar", zegt ze, "het zijn de beste schoenen ter wereld! Zo; dus jij hebt hier geen lijm?"

"Schoenlijm!? Maar wie heeft dat in huis!"

"Laat maar", zegt ze: "ik bevochtig de hak een beetje, en stop hem dan weer in het gat, hij zal zwellen als hij nat is, dan zit hij alvast weer voor een poosje vast..."

"Maar, Léontine: dat is veel te gevaarlijk!"

"Ik moet nog één ruit doen", zegt ze, "het is echt niet meer de moeite...", en weg is ze.

Geen vijf minuten later hoor ik alweer het holleblokken; ik hoor een emmer vollopen met water en vervolgens hoor ik haar steunen als ze een stoel verschuift en het venstertablet beklimt. Zo dikwijls heb ik dit met een zo bang hart aanschouwd, dat het me spontaan voor de geest komt wat ze doet, hoewel ik het niet zien kan vanuit de stoel in mijn bureau. Ze doopt haar spons in de emmer met water, haalt de natte spons eruit en houdt ze klaar, stapt het tablet op met de linker voet, zwaait dan de rechter voet naar buiten, de linker hand graait naar het raamkozijn, de rechter arm zwaait voor de ruit, de hand, gewapend met de schuimende spons, ritst over het glas. Omdat de ruit zo groot is — de ruit van het hoogste raam van gans het huis — moet zij de linker hand waarmee zij het raamkozijn omklemt, een weinig lossen zodat nog slechts de toppen van haar vingers achter het hout van de venster haken, en terwijl ze zo voorover buigt, moet ze ook haar linker voet losmaken van de vensterbank, zij laat hem zwaaien en steunt alleen nog op de rechter voet — wat zeg ik? Op de rechter hak! En terwijl de spons van links naar rechts wrijft en terug, rust zij met haar ganse gewicht nu op de hak, terwijl die hak een as vormt en roteert: een halve draai naar links, een halve draai naar rechts... en simultaan gaat de spons over het glas naar links... en dan naar rechts... en draait de hak — die zij zopas wat bevochtigd heeft opdat hij gespannen in

het gat van haar schoen zou blijven zitten — eerst een halve draai naar links... en dan een halve draai naar rechts...

Mensen van tachtig, zo zegt men, hebben vaak een hoge bloeddruk, en bij inspanningen kan het dan gebeuren dat zij heel even het bewustzijn verliezen: een paar seconden, één enkele seconde. Als ze in bed liggen, of in een zetel zitten, voelen ze dat niet eens. Maar in andere omstandigheden volstaat een fractie van een seconde voor een jammerlijk ongeluk. Mensen van tachtig hebben meestal geen normale bloedsomloop meer. Vandaar ook krijgen ze vaak spierkrampen, vooral dan in die spieren die langdurig statisch belast worden. Hoe zij het uithoudt in haar vingertoppen, is mij een raadsel: die vingertoppen, ik weet het, ze trekken wit achter het scherp afgezoomde hout van het raamkozijn, zoveel gewicht moeten ze nu dragen terwijl haar ganse gestalte schijnbaar moeiteloos over en weer zwaait, gewapend met het zeemvel nu, waar druk op moet teneinde geen strepen te maken op het glas. En dan is er die hak die los zit! Zelfs een hak van staal zou het begeven onder dit geweld, ik moet ingrijpen nu het nog kan!

Neen, niet doen: ik mag haar niet laten schrikken... het zweet breekt me uit, het water loopt in straaltjes langs mijn slapen, mijn hemd is al drijfnat, mijn adem stokt, mijn hand grijpt om het doosje valium, wit getrokken vingers grabbelen naar het allerlaatste tablet, ik denk aan het venstertablet en aan het roteren van haar hak die wat nat heeft opgezogen en die daardoor voorlopig klem zit in het gat van de schoen, zij haalt het wel, ik weet het zeker, het tablet zal het niet begeven, ik stop het tablet in mijn mond, het zuigtablet, het glas, de spons zuigt water op, het zeem-

vel glijdt, het tablet glijdt weg, de rust keert weer... het is
zo stil...

Kunst

Er zijn schrijvers die voor niets anders dienen dan om hun abrupt afgebroken ochtenddroomsels her op te rakelen en te vervolledigen.

Hebben zij dan op generlei andere wijze iets bij te dragen tot de maatschappij? Zo hoor ik u beteuterd vragen. Welneen! Zo kort en bondig luidt mijn antwoord: volstrekt niet!

Eigenlijk mag men al tevreden zijn dat zij het genoemde karwei tenminste eigenhandig opknappen, want stel eens dat er nog eens vaklui dienden aangeworven om voor derden die netelige klus te klaren: dat ware pas een ramp! Nogmaals, wij mogen echt allen van geluk spreken dat zij het zelf doen!

Gij wilt het natuurlijk hebben over rentabiliteit? Beseft gij dat slechts een kleine minderheid der burgers rendabel is in de betekenis die gij beoogt — de materiële, mag ik aannemen? Warempel, aan hen is het te danken dat de maatschappij blijft draaien. Immers, een bijna even groot gedeelte van het volk brengt alleen maar werk méé. Hebt gij er enig idee van wat een gevangene dagelijks aan de gemeenschap kost? Of een bedlegerige? Een blinde? Of alleen maar een werkloze, een gepensioneerde?

Ooit heeft een Zwitser dat allemaal uitgerekend, en zijn slotsom was, althans wat betreft het West-Europese deel van de wereld, dat drie jaar arbeid per burgerleven volstaan om daarvan alles te betalen wat betaald moet worden teneinde goed te kunnen leven. En met 'goed leven' wordt bedoeld: eten en drinken, wonen, studeren en voorzien in alle *noodzakelijke* dingen.

Daarin zullen vanzelfsprekend geen safari-uitstapjes verrekend zijn, geen limousines en geen verwarmde, overdekte zwembaden. Geen dagelijkse consumptie van dure Franse wijnen uiteraard, of van tabak, opium, oesters of truffels. Ook een eigen biblio- en discotheek zit er wellicht niet in, geen vier televisietoestellen per huishouden, geen jaarlijks professioneel aangelegde tuin met vijvers vol exotische vissen. Alleen genoeg om goed van te leven maar dan ook genoeg.

Het grootste gedeelte van alle geld en tijd en moeite gaat trouwens naar zaken die niet alleen onnodig zijn maar bovendien schadelijk, zelfs dodelijk. Veruit het grootste stuk van de belastingkoek wordt aangewend voor de aanschaf van wapens en ander militair materieel, en voor het bekostigen van oorlogen, en zijn die niet dikwijls schadelijk in menig opzicht? En nu meent u dat dit dan toch niét het geval is met een heel ander en noodzakelijk product, zoals eetwaar?

Tenminste negentig percent van de prijs van, bijvoorbeeld, aardappelen, gaat naar de marketing — de reklame. Het zijn immers niet zomaar 'aardappelen' die verkocht worden: het zijn *merken*, en die moeten onderling concurreren: als een kilogram aardappelen twee euro kost, dan gaat er hooguit tien eurocent naar de boer die ze levert, de rest — zijnde één euro en negentig cent — gaat naar allerlei tussenpersonen die aan het product zelf helemaal niets goeds toevoegen. Vaak integendeel doen ze er milieuverwoestende verpakkingen bij, zout, cancerogene smaakstoffen, kleurstoffen en cyclamaten. Benzine ook, namelijk om die aardappelen te vervoeren naar de verre vakantiebestemmingen waar mensen van hier ze dan gaan opeten.

Spreekt men niet over eetwaren maar over geneesmiddelen, dan ligt die verhouding nog extremer: de verpakking kost dan het honderdvoudige van de pil. En hoeveel geld en tijd en moeite wordt er voortdurend niet besteed aan de productie, de aanschaf en de consumptie van drank, tabak en andere drugs? Fortuinen worden vervolgens besteed in allerlei pogingen om de door deze producten veroorzaakte gezondheidsschade alsnog in te dijen. En onze auto's dan: zij kosten, eerst figuurlijk en daarna letterlijk, stukken van mensen — dat zij ons tijd doen besparen, is allang achterhaald...

Rentabiliteit? Laten we de zaken zien zoals ze zijn: vandaag juicht men niet meer als men zich werk kan besparen — zeer integendeel zelfs: de grootste deugd bestaat heden in de *creatie* van werk! En behoren in dat licht de abrupt afgebroken ochtenddromen niet tot de meest beloftevolle werkgevers?

Alvast is het zo dat de zogenaamde 'droomarbeid' te maken heeft met het 'verteren' van in wakkere toestand onverteerde of zelfs onverteerbare zaken. Als nu de droomarbeid die wij met zijn allen leveren gedurende de uren van de slaap, niet langer volstaat om dat werk te volbrengen, wordt een nog meer gespecialiseerde arbeid noodzakelijk, die door allerlei artiesten wordt verricht. Kunst is dan een bedrijvigheid vergelijkbaar met de werking van bepaalde psychopharmaca die de productie van zekere neurotransmitters hetzij afremmen, hetzij stimuleren. Want artiesten hebben het gemunt op dat residu van onverwerkbare dromen, uit frustraties ontstaan, die om een bijzondere behandeling vragen. Zo verrichten kunstenaars droomarbeid, net zoals alle andere mensen als zij slapen, maar wat des mor-

gens als onverteerbaar in de zeef van de geest blijft liggen, kieperen ze niet zomaar gelijk sluikafval naar buiten, want dit residu is de kostbare grondstof voor kunst.

Als een epidemie een volk dreigt uit te dunnen, isoleren medici de schuldige bacterie of het virus, en zij zoeken naar antistoffen die dan in de handel worden gebracht, en aldus wordt het euvel ingedijkt en opgelost. Dit proces, verricht in laboratoria, vraagt zeer bijzondere inspanningen van de menselijke geest die speciaal daartoe wordt ingewijd en opgeleid. Iets gelijkaardigs moet het geval zijn inzake de stoornissen van minder stoffelijke aard: zij worden in de ochtend vergaard uit onverwerkte dromen, door artiesten die deze zeer subtiele zaken ontleden en in hun greep trachten te krijgen. De pil die zij voortbrengen, is telkenmale een welbepaald kunstwerk dat, indien geslaagd, zijn uitwerking heeft op al wie gevoelig is voor het euvel dat ermee bekampt wordt. Kunst, zo zegt men, loutert, waarschuwt, bevredigt of maakt alert, precies zoals psychopharmaca dat doen, maar dan op nog een ander niveau. Om die reden — bijvoorbeeld — is godsdienst opium voor het volk en verzacht muziek de zeden.

Er zijn schrijvers die voor niets anders dienen dan om hun abrupt afgebroken ochtenddroomsels her op te rakelen en te vervolledigen. Beslist, zij dragen op geen enkele andere wijze iets bij tot de maatschappij. Maar misschien is deze bijdrage wel groter en noodzakelijker dan men op het eerste gezicht zou kunnen vermoeden.

Het Orgaan

Zijn ziekte had hiermee te maken, dat een orgaan van hem zich buiten zijn lichaam bevond.

Een eeuw geleden zou men dit als onzin bestempeld hebben, maar reeds kort na de oorlog waren er mensen van wie gezegd werd dat zij een oog hadden afgestaan aan een ander, teneinde bijvoorbeeld een eigen kind te kunnen laten studeren, of het van de hongerdood te redden. En vandaag bestaat er een zwarte doch bloeiende handel in allerlei menselijke organen: her en der – en vaker dan men denkt – worden harten, levers, nieren en wat al niet meer, besteld en betaald, welke kort daarop door specialisten uit de lichamen van jonge en gezonde mensen worden ontvreemd, nadat dezen uit hun omgeving werden weggehaald en werden omgebracht – het ‘afval’ wordt wellicht vernietigd in een bad met zwavelzuur, ofwel meegegeven aan een bemanningslid van een olietanker, die de definitieve opruiming ervan dan overlaat aan de vissen in de zee.

Als men bij wijlen verneemt dat stukken van lichamen worden opgevist uit een kanaal, of dat ze aanspoelen op een vakantiestrand, dan verdient het dus alle aanbeveling om niet uitsluitend te denken aan psychopaten die mensen voor hun plezier in mootjes hakken: veel vaker immers dan ziekte, is het winstbejag de motor van de misdaad. Dat was vroeger het geval en, omdat de hebzucht mét de competitie toeneemt, is dat vandaag nog veel meer zo.

Ook zijn het geen armelui op het randje van de hongerdood, die een dergelijke handel voeren: de geschiedenis leert ons dat precies diegenen die het helemaal niet nodig hebben om in leven te blijven – de allerrijksten dus – tot

deze praktijken overgaan – om er namelijk nog rijker van te worden.

Ik mag niet zeggen dat ik geen flauw idee heb van hoe de hebzucht werkt en danig kan ontaarden, want reeds in dit gedoe op de blogs, waarde lezer – ja, de blogs waar wij momenteel in grasduinen – kan men soms getuige zijn van nogal bizarre ondernemingen welke klaarblijkelijk geen andere bedoeling hebben dan de eigen score aan bezoekers te verhogen en aldus het eigen kraampje te zien stijgen in de competitie.

In principe zou de rang die een blog bekleedt, een weerpiegeling kunnen zijn van zijn kwaliteit, en dat geldt uiteraard niet alleen voor blogs, het geldt ook voor andere marktproducten en zelfs voor mensen. Dat dit in de praktijk beslist niet zo is, behoeft eigenlijk geen uitleg.

Het begint al met die ene beperking – uiteraard geheel onvermijdelijk – dat men vooreerst moet aannemen dat het succes de kwaliteit weerspiegelt. De verborgen regel, dat het beste nu eenmaal datgene is wat een meerderheid wil, is uiteraard zeer democratisch, en de democratie is heden – alweer: volgens de meeste mensen – het beste wat men zich maar indenken kan.

Ook dient abstractie gemaakt te worden van de ‘persoonlijke verdienste’: sommigen spenderen dagelijks vele uren aan hun product, doch met een mager resultaat, terwijl anderen vrijwel zonder moeite de top bereiken, omdat zij gebruik weten te maken van onze verborgen angsten en verlangens.

Er zijn er zelfs die erin slagen om een vrijwel leeg blog – echter voorzien van een intrigerende naam en gesteund door niet nader te noemen tactieken – naar de regionen van de elite te versluizen. Dat blog staat daar dan als een lege doos, en elkeen die erin kijkt, wordt diep teleurgesteld: hij gelooft zijn eigen ogen niet. En zo kijkt hij er nog een tweede keer in, en ook een derde keer, hij blijft er maar in kijken: het staat immers helemaal vooraan, dus het móét wel heel bijzonder zijn. Maar dat zijn de kleren van de keizer en het lege doek van Uilenspiegel ook. En zo komt het dat de waarde der dingen is gaan afhangen van het etiket dat erop geplakt werd, ook als er behalve dat etiket niets anders is te vinden.

Zo komt het dat het geld, dat op zich geen enkele waarde heeft omdat het louter papier is, of alleen maar een getal op een rekening, nochtans door de meesten van ons met veel gretigheid wordt begeerd. In het geval wij het nodig hebben om bijvoorbeeld te kunnen eten, heeft onze begeerte een geldig excuus – wij worden daar immers door het geld gegijzeld. Maar het vreemde is dat niet de armen geldzuchtig worden maar, integendeel, de rijken onder ons: de maag is geheel verzadigd – om niet te zeggen oververzadigd – en men heeft een dak boven het hoofd en vaak meer dan één. Met nog meer geld kan men dus niets anders meer aanvangen dan het te beleggen, wat in principe een spel is. Welnu: dat overbodige ‘spel’ blijkt ons tot veel stoutmoedigere handelingen te kunnen bewegen dan bijvoorbeeld onze reële noden, zoals de honger. Ik kan het niet helpen, maar dat blijkt nu eenmaal uit de koelste cijfers.

Ik heb het niet over onze luttele spaarcentjes, waarde lezer, of over het welverdiende appeltje voor de dorst, het optrekje in het zuiden waar wij jaarlijks haastig wat bijkomen van de moordende stress van veeleisende arbeid, en waar wij de stank van de stad enkele dagen kunnen vergeten. Maar wat denkt u ervan als, om maar iets te noemen, het Vaticaan, dat zich dan toch aan de wereld presenteert als zetel Gods op aarde, jaarlijks ettelijke miljoenen uitgeeft voor de restauratie van haar imperium aan de superbeleggingen welke de daar opgeborgene kunstwerken toch onmiskenbaar zijn? Wat zou een verguisde artiest zoals, alweer om maar iemand te noemen, Vincent Van Gogh daarvan niet gezegd hebben? De sukkel deelde zijn handvol geschooide duiten nog uit, aan nog grotere sukkelaars. Die 'zetel Gods op aarde' heeft weliswaar een antwoord klaar – 't zou er nog aan ontbreken – want de hebzucht dient in de eerste plaats zichzelf in stand te houden, wil zij ook buit kunnen maken.

Maar om een lang verhaal kort te maken: vandaag wordt het geldspel dus gespeeld met, heel letterlijk nu, stukken van mensen. Zeker in bepaalde regionen moeten mensen dus echt beginnen uitkijken, wanneer zij ergens een hoekje om gaan, dat ze niet ongelukkiglijk 'het' hoekje omgaan. Niemand durft zich vandaag nog op straat te begeven met, bijvoorbeeld, een gouden halssnoer, om maar iets te zeggen, maar staan wij er bij stil dat de organen die wij onvermijdelijk overal met ons meedragen, waar wij ook gaan of staan, in waarde hun gewicht in goud verre overtreffen?

In mijn eigen jeugd werden wij af en toe gewaarschuwd voor de kidnapping van onze zusters, die immers konden worden uitgebuit als slavinnen achter nachtelijke ramen in

de prostitutie van een heel ver land. Maar welke pooier van formaat houdt zich nog bezig met de poespas van ontvoering, onderduiking, schriftvervalsing en wat allemaal niet meer, als hij met heel wat minder rompslomp, ja, in één enkele klap, het tien- of honderdvoudige uit zijn slachtoffer kan halen door het gewoon in stukjes te snijden?

Misschien zal men opmerken dat de meeste mensen dan toch, gelukkig, een geweten hebben?

Mogen wij dan echt over het hoofd zien dat de moordenaar, evenals het Vaticaan trouwens, in de eerste plaats een alibi heeft dat zijn geweten sussen kan? Op de keper beschouwd: doodt hij niet slechts één mens om daarmee het leven van tenminste tien anderen te redden? Het 'donorhart' kan een vooraanstaand politicus redden, die er misschien geen weet van heeft, of hebben wil, wie nu zijn donor is; de lever kan een oliesjeik die teveel gedronken heeft, redden van de ondergang; twee nieren dan: alweer twee mensenlevens; een milt, een maag, twee longen, het merg, het bloed... zeg mij hoeveel onderdelen levensreddend kunnen zijn!

Maar om terug te keren naar ons onderwerp: zoals gezegd, had zijn ziekte er dus mee te maken dat een orgaan van hem zich buiten zijn lichaam bevond. Het was een lever, een dure lever, in een bakje naast zijn bed. Nog primitief, maar toch, het werkte: het bakje maakte het verschil voor hem, tussen leven en dood. In het bakje zaten levende levercellen, en zijn bloed werd langs het bakje omgeleid, en zo bleef hij in leven. Uiteraard was hij stinkend rijk, want dergelijke primeurs worden nog lang niet door de ziekenkas terugbetaald: zijn lever had hem meer gekost dan al

zijn andere bezittingen samen. Het deed een beetje pijn, weliswaar, maar een alternatief was er nu eenmaal niet. En dat bakje, stel je voor, stond nu helemaal onbeschermd naast zijn bed in een kastje op wieltjes.

Hij had er nachtmerries van, en op een keer, toen hij het aan een verpleegster had verteld, had zij alleen maar luid gelachen, en zij had gezegd: “Wie in ’s hemels naam kan daarmee nu iets aanvangen!?” Maar het liet hem helemaal niet met rust, het was een obsessie geworden, een ziekte er bovenop. Telkenmale hij bedacht wat het bakje hem wel gekost had, terwijl het daar nu helemaal onbeschermd in dat kastje stond, binnen het bereik van vrijwel iedereen, want de deuren waren niet op slot en elke willekeurige voorbijganger kon de kliniek in en uit wanneer die daar maar zin in had, nam de angst van hem bezit.

Stel bijvoorbeeld eens dat een chirurg bedacht dat hij toch niet veel meer te goed had, terwijl enkele kamers verder, in dezelfde gang, een ander, met dezelfde bloedgroep en ook heel veel geld dat hij er vanzelfsprekend direct wilde aan uitgeven, naar zo’n bakje lag te wachten. Een koud kunstje zou het voor de dokter zijn om geheel ongezien dat bakje een tweede keer te verkopen, en dan een derde keer. Een kleine ingreep slechts, maar welk een fortuin zou het hem niet opleveren! En redde hij eigenlijk niet het leven van een ander, of van twee anderen, als hij dit deed? Wie mag trouwens oordelen over de waarde van een mensenleven? En is het wel rationeel te verantwoorden om de kwestie van leven en dood over te laten aan het toeval – wat in niet-misdadige omstandigheden zo te zien dan toch de regel is?!

Misschien is het wel zo, bedacht hij, dat men in de medische wereld, zoals trouwens ook daarbuiten, allang veel rationeler te werk gaat dan wij in onze afhankelijkheidspositie wel bereid zijn te geloven! Misschien mankeert of mankeerde er aan mijn lever niets, of toch niets ernstigs, en heeft men mij dit bakje gewoon aangepraat! En hij tastte eens gauw naar zijn buik om zich ervan te vergewissen dat er wel degelijk een buisje in en uit liep, al kon hij dit onmogelijk terdege controleren. Hoeveel mensen waren er al niet van wie organen zich buiten hun lichaam bevonden? Kunstnieren, kunstharten... Het is al een zorg dat je je papieren geld moet deponeren op een bank of in een kluis; als je dus stukken van jezelf verspreid ziet in de handen van derden, vreemden eigenlijk, die je tenslotte alleen maar ‘helpen’ omdat ze daar zelf beter van worden...

Hij nam plotseling een beslissing, duwde op het knopje naast zijn bed, en vroeg de zuster naar de dokter. In een mum van tijd stond hij daar, glimlachend, vragend hoe het met hem ging. Het was de dokter van wacht, een jongeman nog, hij werkte daar nog niet zo lang, dat was hem aan te zien, en was hier fier over het werk dat hij nu deed.

“Wat kan ik voor u doen?”, vroeg hij beleefd: “Heb je pijn?”

Meteen kwam onze held op zijn beslissing terug: “Neen, niets... ik droomde”, verontschuldigde hij zich.

“Ik zal toch maar eens je bloeddruk checken”, zei de arts: “slaap je goed?”

Hij maakte de rubberen band vast rond zijn arm en blies er lucht in, liet de lucht ontsnappen, en zei dan: “Dat is allemaal prima...”

Onze held schrok, want de dokter had de hengsels van de stethoscoop niet eens in zijn oren zitten.

“Of toch wel”, hernam hij zich: “Ik heb je opgeroepen om je vriendelijk te verzoeken, dat bakje daar...”, en hij wees dus naar zijn lever, “weg te halen... en wel nu meteen”.

Versteld keek de arts hem aan, hij herhaalde wat hij net gezegd had, en voegde er aan toe: “ik verdraag het niet langer dat ik zo moet leven, met een orgaan buiten mijn lijf...”

De dokter dacht een ogenblik na en antwoordde: “Maar mijn beste mijnheer: je hebt niet alleen een orgaan buiten je lichaam; ook de enzymen, de zenuwen, en al die andere dingen die dat orgaan besturen, leiden een bestaan aan de andere kant van je huid; de ganse maatschappij staat ten dienste van je lever! Als ik dat bakje laat weghalen, dan staat binnen de kortste keren de hele wereld op stelten; heb nu toch eens wat begrip!”

De verpleegster die naast het bed stond toe te kijken, knikte beamend: “Zo is het”, zei ze: “amper een jaar geleden hebben we iets gelijkaardigs meegemaakt: de wereldpers kwam meteen in actie, het gerecht stond op zijn achterste poten, de helft van het ziekenhuispersoneel werd aangehouden... er zijn zelfs verschillende slachtoffers gevallen toen!”

“Wij zijn elkaars enzymen en organen geworden, mijnheer”, ging de arts weer verder, “laten we maar stellen dat u een nare droom gehad hebt, okee? Als je wil, zal de zuster je een slaapmiddel brengen, iets om wat rustiger van te worden, goed?”, en hij verliet de kamer.

Zij glimlachte weer, boog zich over het bed, gaf hem een pil en wat water en dekte hem daarna wat beter in.

“Wij, vrouwen, krijgen wat anders te verduren”, zei ze nu belerend: “Kijk”, en ze wees naar haar ietwat gezwollen buik. Het bracht hem een beetje in verlegenheid, want hij was zelf nooit getrouwd geweest en had geen kinderen.

“Het is gelijk een orgaan”, zo zei ze, “dat je op een dag móét afstaan, willen of niet. Je bent er zelfs veel meer aan gehecht dan aan een orgaan, zoals die lever van jou... Het groeit op, gaat een eigen leven leiden, komt je opzoeken, soms vaak, soms niet, en als je sterft, moet je het hier achterlaten...”

Ze glimlachte nu breed: “De dokter heeft gelijk, geloof me: wij zijn elkaars organen, en het is nooit anders geweest...”

De pil was beginnen te werken en hij zag de zuster vloeibaar worden. De lever naast zijn bed lachte vriendelijk naar hem. Doorheen het open raam hoorde hij de enzymen-op-vier-wielen passeren, allemaal druk in de weer voor zijn orgaan: ze klaksonneerden, gaven gas, riepen, lachten, maakten ruzie... En dan begon het te regenen terwijl de zon bleef schijnen, en leek hij zich in dat glinsterende lichtspektakel zalig te verenigen met het ganse heelal.

Dit, zo zag hij nu heel duidelijk: dit is *het* Orgaan, dit is...
de zetel Gods!

Het Credo

Ik heb me door de enge pijpen gewrongen, tussen de ijverige en naijverige insecten met hun zwarte aktetassen, antennetjes en angels, en ik heb geen engelen gezien, doch duivelse figuren, schaduwen die nooit in het licht komen dat immers veel te straf voor hen is, en dat ze alleen maar zien als een straf op het einde der tijden. Mijn longen begaven het haast, zo kort van adem werd ik, en dat voelde ik in mijn pootjes, die de trappen en de roltrappen beklauterden in een duisternis alleen verlicht met elektriciteit, met buis- en neonlampen die eigenlijk niet branden doch flikkeren, zo snel dat haast niemand zich eraan stoort, tenzij ikzelf, die er gek van word. Maar de onderaardse pijpen zijn lang en worden steeds langer; een steeds groter stuk van onze dagen en van gans ons leven slorpen ze op, zodat wij op de duur haast fulltime onderaardse wezens zijn geworden, wij, arbeiders, wij, dienaren van geen mens die nog weet welk goed — de economie, de welvaart, de status...

Help mij een beetje, zo bad ik alsmaar tot mijn engelbevaarder, want vandaag geraak ik door de pijp niet heen: er is te weinig lucht, er is geen zuurstof meer, geen licht, geen lucht, het is alleen maar happen, snakken, op de tenen lopen tegelijk, verdrinken eigenlijk. Geen engelbevaarders te bekennen in de hel — niet één. En, aldus amechtig verder klauterend, kwam als in een vlaag van nostalgie die als een klauw meedogenloos de ingewanden uitwringt, de lang geleden kindertijd terug, de veelbelovende tronies met hun versjes van: "je moet hard studeren, dan heb je het later goed." Enfin, dit is dus later, dit is goed, voor ons allen, voor u en ook voor mij: het klimmen

door de pijpen die door het zuurstofgebrek wel volgestroomd lijken met een zwarte, kleverige brij. En nu en dan valt er eens iemand af, net zoals het er in onze kindelijke spelletjes aan toe ging: iemand die plotseling obstakel wordt in de stroom, iemand die knielt en die de nutteloos geworden aktetas waaraan hij zich al die tijd heeft vastgeklemd, laat vallen, met de beide handen naar het hart grijpt dat onder kleren, huid en ribben zit, en valt, en ligt, en roerloos liggen blijft — een obstakel, hartmassage, sirennes, hospitaal en dan: lijkenhuisje, mis of geen mis, kerkhof, schroothoop, door de molen, fijngemalen, in de oven, luchtbezoedeling, klachten van omwonenden, heisa, nieuws, sensatie...

Mijn handen trillen, mijn rechter klauw omklemt het handvat van de tas — plastic — hoe lang ik het nog houden kan, ik weet het niet, mijn zicht wordt slechter, het beeld vult zich met zwarte vlekken op, het suizen in de oren, eerst luid, dan niets meer, en het hart is nu het centrum van de hele wereld: het hart in de pijpen, krijst.

Wij zijn terecht gekomen in een vreemde ruimte, het is hier stil, alles lijkt van hout, met hout omzoomd, behangen, geurend naar boenwas ook en alleen het schuiven van duizend glanzende schofjes in eikenhout vult nu de stilte, alleen het glanzen van opgeblonken, edel hout, in een diffuus licht dat doorheen glasramen valt, gedempt, niet pijnigend, en zeker afkomstig van een milde zon — onrechtstreeks licht in deze... kamers. Het is niet zomaar een kist, niet zomaar een graf: dit is een ganse ruimte met een ondergrondse zon — een ruimte met vele kamers, allemaal in hout, in alle kleuren van de regenboog, maar dan gedempt, niet pijnigend doch zalvend en verfrissend. Dunne klanken

van een hexachord hoort men hier zelfs, en kleine klokjes in een verte die toch heel nabij moet zijn: het leidt geen twijfel dat het zondag is voor eeuwig nu, en wij gaan op verkenning, als door lichte vleugeltjes gedragen.

Hier worden de doden bewaard die wat grootsprakerig waren, zo zingt een engeltje, wijzend naar een gat in een kast, een soort geheime ruimte die wel heel hol klinkt nu, en diep: nu moeten zij hun eigen echo's beluisteren, zo zingt het engeltje: ze moeten ze analyseren, erover doctoreren, waarna hun werk wordt bijgezet in de catacomben van de geest, want elk heeft hier zijn eigen recht, dit is niet zomaar een hel, herinner u namelijk uit de boeken, dat het God zelf is geweest die alles schiep en zegde dat het goed was. Wat verderop, en achter een brandglasraam, zitten zielen te ademen die veel gelogen hebben: zij zien nu alles in één kleur, al naar gelang hun leugens, zo zingt de engel verder. En zo brengt hij mij van schuif naar schuif, van kast naar kast, van kamer naar kamer en van zaal naar zaal, in dit wel eindeloos lijkende land dat ondanks alles troost vindt in een welriekendheid die zelfs in de prachtigste bloementuinen op de aarde niet kon worden bespeurd.

We zijn er haast, zo zegt het engeltje dan: neem nu uw vleugeltjes maar af, je hebt ze nooit meer nodig, want dit hier, is jouw plaatsje, zie. En wij staan voor een raam dat uitgeeft op een kale vlakte, zo uitgestrekt dat men nog moeilijk zou geloven dat er nog iets meer kon zijn dan dat. Het engeltje is weg, ik zie een puntje uit de verte naderen, en als het dichterbij gekomen is, herken ik hem: de hooiwagen!

Er is geen ontkomen aan, ik moet erop, want hij rijdt zo meteen weer weg, en als ik deze laatste trein mis, dan ben

ik voorgoed verloren. Een speld in een hooiwagen zult gij zijn, tot het einde der tijden, zo staat het op het etiket, dat in serie is gedrukt, in ongetwijfeld vele miljarden exemplaren. De tijd die rest, is nu de eeuwigheid, en even eindeloos is de ruimte: een gans firmament voor elke menselijke ziel, dat is de straf waarmee wij zijn bedacht geworden. Geen vader of geen moeder meer, geen kinderen, mensen, beesten, spinnen, pijpen, duisternis of licht. Alleen het kriepen van de assen van de grote wielen van de kar, in het droge zand onder een egaal grijze hemel. En af en toe iets als een heel dun en hoog en scherp geluidje dat aan de speld ontspringt, telken male wanneer zij huivert voor het eindeloze niets.

Maar de hoop is gebleven: de goede hoop, dat dit 'gerinkel', dit pieptootje, dit haast onhoorbaar trillinkje — wie weet — zal dragen over de vele mijlen van het dorre zand, doorheen het dikke, dreigende wolkendek, doorheen de misschien wel kristallen atmosfeer, de sterrenhemel en de eindeloze melkwegstelsels, tot buiten dit universum — op de een of andere manier — om dan een ander universum naar binnen te dringen, en daar opgevangen te worden, vele lichtjaren, lichteeuwen, licht-lichteeuwen later — opgevangen door een tweede speld. De hoop dat dit gebeuren zal, zorgt voor de tijdspannes van kalmte van de speld, telkens tussen twee trillinkjes door. Het is onbegonnen werk, weliswaar, om zo door de dood heen te moeten, maar als er geen alternatief is, dan is dit al heel veel. En wij weten het allen en wij moeten het beamen: waar hoop is, is leven.

En de huiveringwekkende trillinkjes inspireren: zij brengen ons een lied te binnen, en meer bepaald het Hexachor-

dum Appolinis van Johann Pachelbel, dat precies uit het in vele licht-licht-lichtjaren verzameld getinkel van speldjes, elk in zijn eigen universum, werd gewonnen, geordend en tenslotte opgevoerd. Alle tijd van de wereld hebben wij nu, om de wonderbare melodie te reconstrueren in ons hoofd — de speldenkop — en te beluisteren vanbinnen. Als God bestaat, alwetend en almachtig — God, die doorheen de tijdloze tijden mee luisteren kan met de roodgloeiende kopjes die als sterren aan de ontelbare firmamenten staan — dan zal precies dit lied Hem op den duur verleiden. En ook al weet Hij dat de prijs voor wat Hij nogmaals doen zal, bijzonder hoog is — dat het ondanks alles tenslotte weer uitlopen zal op ondergrondse pijpen, verstikkingen, schaduwen en demonen: de melodie zal Hem verleiden, en Hij zal met scheppen herbeginnen. Het credo heeft geen alternatief.

De Afwas

Ik stond in de keuken nog snel de afwas te doen van die avond, het was al na middernacht, toen ik opeens voetstappen meende te horen, achter mij. Ik draaide me om en keek pal in haar ogen. Ik was verbijsterd.

“Grootmoeder!”, riep ik, geheel verschrokken.

Zij glimlachte breed, precies zoals ze altijd glimlachte, toen ze nog in leven was, en ze zei niets, als wilde ze mij de tijd geven om mij rekenschap te geven van haar aanwezigheid. En toen ze zag dat ik wat bekomen was van het verschieten, sprak ze, met rustige stem en almaar door glimlachend:

“Ge moet niet zo schrikken, jongen, ik kom eens kijken hoe het gaat... mag ik dat niet doen?”

Daarop nam ze een handdoek van het rek en zij begon prompt af te drogen.

“Natuurlijk”, antwoordde ik, en ik vroeg me af of ik dan de waarheid sprak, maar toen het tot me doordrong dat ze er echt was, wist ik ook dat ik de waarheid sprak.

Ik stond aan de grond genageld. Ze zette het bord neer en, als om mij gerust te stellen, greep ze met haar beide warme handen, mijn handen vast en drukte ze in de hare, glimlachend nog steeds. Daarop ging zij met afdrogen door.

Zij was niet van wind, doorzichtig of ijl, zoals men zegt dat spoken zijn: zij was ondoorzichtig, goed hoorbaar, tast-

baar en warm, zij sprak met een kloeke stem, zij leek gezond en wel, zoals ik wenste dat zij was.

Op dat ogenblik zag ik het: zij leek geen haar veranderd sinds ik haar, in haar oude dag, voor het laatst zag.

“Ben je niet bang, grootmoeder?”, vroeg ik.

Immer glimlachend antwoordde ze: “En waarom zou ik dan bang moeten zijn, mijn jongen?”

Wist zij niet dat het oorlog was?

“Hahaha”, zo lachte ze, en ik herkende de dappere lach van ooit, en dat maakte me blij: “Waarom zouden wij dan nog bang moeten zijn?”, en toen ze me aankeek: “Op onze leeftijd?! Hahaha!”

Ik realiseerde mij plotseling: ik was een oude man. Zij was mijn grootmoeder; vroeger zegde men wel eens dat ik op haar gelek, en dat ik haar gesteltenis erfde. In haar levenseinde zag zij schimmen.

De Overname

Ze kwamen naar binnen wandelen, hier, in de huiskamer, alsof het de meest normale zaak van de wereld was, ja, alsof ze hier ook woonden en thuis waren: insecten, zo groot als schildpadden, en welhaast even traag en houterig als deze laatsten, verplaatsten ze zich. Ze begaven zich naar de keuken en beklommen het aanrecht, op zoek naar iets om te eten.

Je kon niet kwaad op hen zijn en je had ook niet de neiging om ze te doden: niet omdat ze enorme bloedvlekken zouden achterlaten op het parket, maar omdat ze bij je een soort van medelijden opwekten, vooral dan door hun bewegingen die iets hadden van de manier waarop ouderlingen zich voortbewegen. Als je naar hen toe stapte, van plan om hen te pletten met de schoenzool, bedacht je je meteen: ze keken immers op, ze keken je aan, recht in de ogen, zoals katten dat kunnen, en het leek alsof ze vol vertrouwen waren, en dat vertrouwen wilde je op de een of andere manier niet beschamen, en daarom zag je af van je aanvankelijke neiging, en liet je hen begaan. Je deed een stap terug, en je keek alleen maar toe hoe ze naar binnen wandelden en zich doorheen de woonplaats werkten, over de harige tapijten waaraan de uiteinden van hun poten veelvuldig bleven haken, of welhaast even moeizaam over het gladde parket waarop de uitrusting van hun ledematen duidelijk niet voorzien was. Ja, heel even kwam het in je op dat je hen beter wat helpen zou, bijvoorbeeld door krantenbladen uit te spreiden over de vloer ten einde hen de moeizame verplaatsing gemakkelijker te maken, want het leed geen twijfel dat ze er al een heel lange tocht hadden opzitten.

Ze waren ongetwijfeld meegekomen met de helse winden die nu overal woedden, ze waren een product van het natte, klamme weer, van het veranderde klimaat, om zo te zeggen, want of ze alleen maar exotisch waren ofwel geheel nieuw, dat had geen mens kunnen uitmaken. Je had hen alvast nooit eerder gezien, je wist niet hoe ze heetten, of ze denken konden... niets wist je over hen. Spinnen boezemen angst in, padden afkeer, katten verwekken gevoelens van zorg, maar deze dieren, op de hun eigen manier, verwekten... medelijden.

Met velen waren ze: er liepen er al zeker dertig in de kamer rond toen je bemerkte dat ze er waren, maar ze bleven binnenkomen, met ganse colonnes, traag doch gestaag, en toen je door het raam naar buiten keek, zag je dat de voortuin er helemaal zwart van zag en, verderop, ook de straat, de velden.

Overal gingen ze de huizen binnen, en klaarblijkelijk liet elkeen hen begaan, omdat ze bij elkeen dezelfde wrange gevoelens van compassie verwekten: voorbijgangers bleven staan en keken de beesten na met open mond. Kinderen gingen hurken en negen zich met het gezicht tot bij de koppen van de beesten, die hen dan aankeken, recht in de ogen, en de kinderen dropen af en trachtten zich, voorzichtig, een weg terug te banen, naar huis, waar ze ook waren. Ze waren overal, ze beklommen muren, struiken, bomen, lantaarnpalen, daken...

En toen begonnen ze te eten, uiteraard, en nog meer medelijden kreeg je met hen, omdat je zag dat ze echt honger hadden, en je haalde alles uit de kast om ze te voeren: eerst hondenbrokken van de hond die nergens meer te bespeuren was, of het voeder voor de kat die evenmin nog

was te zien, en dan opende je een blik sardienen, een doos melk, een blokje kaas. Ten slotte zette je de deur van de koelkast gewoon open, en die van de kelder, waar het fruit lag en de aardappelen...

In geen tijd was alles verorberd en, zoals je had gevreesd, begonnen ze nu ook te knagen aan je voeten.

Lomp waren ze niet: ze kwamen tot vlak voor je zitten, hieven de kop, en keken je aan, recht in de ogen, en wat kon je dan nog doen?! Wat kon je nog beginnen, als je hun getormenteerde blikken zag, zo vol van verdriet?! Zeg mij eens: wat viel hier tegen te beginnen?!

Een slijmerig vocht scheidden ze eerst af, dat ze op je schoenen lieten druipen en dat door het leer heen drong, waarna je het gewaar werd: je voeten werden geheel ongevoelig. Ze keken je weer aan, recht in de ogen, als om te vragen: “Werkt het al?”; “Werkt de verdoving al?”; “Ben je klaar?” “Mag ik beginnen bijten?” En wat kon je dan nog antwoorden? Wat anders kon je antwoorden dan: “Bijt maar, beestje, ga je gang en bijt maar, want je hebt ongetwijfeld honger nu, en elkeen moet leven in deze wereld, en het is tenslotte geen aardigheid dat de ene de andere op-eet. Tast dus maar flink toe, en laat het je smaken!”

Pijn deden ze je niet, en het verdovend slijm gaf je zelfs een allerzaligst gevoel, het maakte je slaperig zonder dat je er meteen ook van in slaap viel, want je kon het gebeuren helemaal volgen tot op het eind.

Toen ze aan je ogen gekomen waren, keken ze je een allerlaatste keer aan, recht in de ogen, en dan wachtten ze geduldig nog een poos, als om je de gelegenheid te geven om

nog eens rond te kijken, een allerlaatste keer. Kijken naar de wereld die ineens niet meer de onze was, want het was allemaal voorbij, en zij – zij waren nu de nieuwe mens.

Absolute macht

Toen ik het tikken van de hangklok begon te horen, wist ik dat hij iets heel serieus ging zeggen. Hij boog het hoofd en zei: "Ik voel me schuldig".

Ik liet de woorden kennis maken met de stilte vooraleer ik antwoordde:

"Je voelt je schuldig, zeg je? Je *bent* het!"

Hij hield het hoofd gebogen maar sloeg de ogen op, waarmee hij me te kennen gaf dat ik ofwel te ver was gegaan, ofwel dat ik hem nu wel wat meer uitleg verschuldigd was, en dus viel ik maar verder met de deur in huis.

"Je bent een burger, nietwaar? Wel... natuurlijk heb je dan schuldgevoelens, en zeker en vast ben je dan schuldig!"

Hij kon klaarblijkelijk op geen enkele manier raden waar ik op aan stuurde want hij ging nu achteruit zitten in de zetel en van het gebogen hoofd en de zelfverwijten was plotseling niets meer te bekennen.

"Mensen voelen zich schuldig, en ze weten niet waarom", zo begon ik.

Hij haalde eventjes zijn schouders op, en ook zijn wenkbrauwen.

"Als we schuldgevoelens hebben, neigen we ertoe om dat aan onszelf toe te schrijven", zei ik, "en dat is vanzelfsprekend niet abnormaal: het geweten is een zeer werkzaam ding, het eigent zich terecht voorrang toe en het heeft altijd het laatste woord..."

Enige argwaan was nu in zijn blik te bespeuren, maar hij bleef aandachtig toehoren.

"Jammer genoeg", zo ging ik verder, "kent het zijn eigen grenzen niet."

"Ik zie niet direct wat je bedoelt", zo onderbrak hij me.

Ik schonk zijn glas nog eens vol, vulde ook het mijne bij, en nam een slok:

"Het behoort tot de begrensdheid van de mens dat hij zijn grenzen nauwelijks of zelfs helemaal niet kent", zo stelde ik, om maar met een algemeenheid te beginnen, en zijn vragend gezicht verplichtte me om er een voorbeeldje bij te halen.

"Wij stellen waaromvragen, we willen de oorsprong, de oorzaak, de bedoeling, het uiteindelijke doel van de dingen kennen, en dat is weliswaar een goede zaak, maar dat stellen van vragen... houdt nooit op. En dat kan wel eens een probleem zijn, zie je."

Ik gaf hem niet de gelegenheid om er iets tussenin te werpen en ging door:

"Het is een aangeboren mechanisme, en zo heb je er heel wat. Vergelijk het met die proefdieren... misschien ken je ze: ratten in een kooi krijgen een elektrode ingeplant in hun hersenen. Als ze op een hendeltje drukken, stimuleren ze aldus het genotcentrum in het brein. Seksueel genot. Eenmaal ze het verband tussen het indrukken van het hendeltje en het ervaren van genot, ontdekt hebben, weten ze van geen ophouden meer: ze eten niet meer en ze gaan ermee door zichzelf te stimuleren totdat ze dood neervallen."

Hij glimlachte eens.

"Nee, het is geen grap", verduidelijkte ik: "ik kan u de bron bezorgen, het is een heus experiment."

"Goed, je wilt dus zeggen dat ook het denken en het geweten er nooit mee ophouden om een bepaald gedrag te ver-tonen", zei hij snel, "maar waar vandaan kunnen dan nog die schuldgevoelens komen, of die... schuld? Ik denk niet dat ik iets mispeuterd heb... of dan toch niet iets dat in verhouding staat tot die schuldgevoelens, die zo hardnekkig zijn dat ze mijn leven vergallen!"

Hij wond zich op — tegelijk om het onrecht vanwege zijn hardleerse gewetensfunctie, én om het mijne, want mijn uitleg bevredigde hem duidelijk niet. Hij nam nu zelf een slok van de wijn.

"De schuld kan van elders komen", zegde ik kalm, en ik wachtte tot hij zijn wenkbrauwen had gefronst. Nu ging ik zelf achterover zitten in mijn zetel en wachtte totdat hij zijn glas had neergezet.

"Een ander kan jou beladen met schuld", zei ik, en ik knikte herhaaldelijk om deze woorden kracht bij te zetten.

"En wie mag dat dan wel wezen, in dit concrete geval?", vroeg hij, kalm en met een teruggewonnen zelfzekerheid die dit keer betrekking had op mijn vermeende onwetendheid, niet op de zijne.

"Wie dat wezen mag?", herhaalde ik zijn vraag, en ik liet eventjes plaats voor de stilte. "Je hoeft niet direct te denken aan een welbepaalde persoon, of aan personen zonder

meer. In dit geval zeker niet, geloof ik. Wat zou je denken van... de staat?"

Hij schrok, zocht mijn woorden te plaatsen, maar zag nog steeds niet waar ik op aan stuurde.

"De staat!?", herhaalde hij, en dan nogmaals: "De staat, zeg je!?"

"De staat", zo bevestigde ik rustig, "heel letterlijk: de staat!"

"Dat moet je mij dan toch eens uitleggen", sprak hij met een geveinsde interesse, alsof hij er bij voorbaat zeker van was dat ik nu een heel scheve schaats ging rijden, en hij nam nog een slok, alsof hij aldus dit antwoord van mij onverhoeds had opgenomen en er snel de vreemde smaak van wilde teniet doen met het door te spoelen.

"De staat heeft een schuld van tienduizend miljard", zei ik, waarna ik eventjes wachtte teneinde hem de gelegenheid te geven zich een idee te vormen van de omvang van dat getal. "Je kan zo berekenen hoeveel de schuld per kop bedraagt..." Weer wachtte ik enkele seconden vooraleer verder te gaan. "Jij denkt natuurlijk dat dit iets geheel onpersoonlijks is? Het gaat inderdaad om een gedeelde schuld, maar... het is en blijft zoveel per kop. En jij denkt nu ook dat dit iets heel abstract is, niet? Welnu, dat is het net niét!"

"Tja", zuchtte hij: "dat is een zaak waar wij nu eenmaal niets kunnen aan doen... als jij nu denkt dat ik me zorgen maak om de staatsschuld!" Hij keek me schuins aan en voegde eraan toe: "Neen, neen: je slaat de bal mis! Daar lig ik alvast niet van wakker!"

"Dat denk jij maar", antwoordde ik, en ik zegde het fluis-terend om zijn aandacht niet te verliezen: "Hoeveel uren heb je vandaag gewerkt? Acht? Tien? Twaalf? En ben je vermoeid? Het is al donderdag, goede moed: nog één dag-je en de week is weer om... tot maandagochtend!"

Hij gaf nu inderdaad weer de volle aandacht.

"Hoeveel heb je verdiend, vandaag? Duizend? En hoeveel eist de staat daarvan op? Vijfhonderd?"

"Dat is noodzakelijk", zei hij: "sociale zekerheid, onderwijs..." Hij keek me eens onderzoekend aan en vervolgde dan op een waarschuwend toon: "Nu, je hebt het mis als het je bedoeling is om mij in het harnas te jagen tegen de werklozen, hoor je!"

"Allerminst!", zo veegde ik dit mogelijke misverstand meteen van tafel: "Het enige wat ik je vraag in overweging te nemen — maar dat ben je natuurlijk niet verplicht te doen — is dit: hoeveel belastinggeld gaat er naar die staatsschuld? Hoeveel uren heb jij vandaag gewerkt om die staatsschuld... af te betalen? Antwoord mij daar maar eens op, mijn beste vriend!"

Ik zag hem rekenen, hij keek eventjes door het raam in de duisternis van de avond, haalde de schouders weer op en keek me afwachtend aan.

"Het merendeel van dat belastinggeld gaat daar naartoe", knikte ik, "de inlossing van de staatsschuld! Maar de zaak is... dat dit geen aarde aan de dijk brengt!"

"Wat bedoel je nu?", verzette hij zich: "Wij... burgers... wij hebben die schuld toch zelf gemaakt, niet? Dus is het niet anders dan normaal dat we die nu weer aflossen, niet?"

"Was dat maar waar", antwoordde ik zachtjes, en ik viel hem meteen weer aan: "Bij wie heeft de staat schuld?"

"Tja... bij de banken, veronderstel ik", zo zei hij na een poosje.

"Heel juist", zei ik: "en wie... of wat... zijn die banken dan?"

Hij keek me wat beledigd aan en wachtte totdat ikzelf door ging met mijn uitleg.

"De zaak zit zo", legde ik uit: "Banken zijn afspraken, legale afspraken weliswaar, maar dan toch afspraken... samenzweringen eigenlijk. Ze zorgen voor het geld van die mensen... die er teveel van hebben."

Hij leek eventjes een kleine verontwaardiging te verbergen, zodat ik besloot dat ook hij wel wat geld moest bezitten.

"En ze zorgen daar heel goed voor", vervolledigde ik mijn zin.

"En jij ziet daar graten in?", wierp hij nu op.

"Ik stel alleen maar vast", zo ging ik verder, "dat er bijzonder goed gezorgd wordt voor het geld van precies die mensen die er teveel van hebben. En moet je nu eens horen..."

Ik schonk onze glazen nogmaals vol en hij leek ineens wel geamuseerd.

"Banken lenen geld uit, nietwaar?"

"In ruil voor interest", beaamde hij volmondig.

"Volkomen legaal", zo trad ik hem bij.

"Niemand is verplicht om geld te lenen", gooide hij er nog bovenop en hij veranderde voor een poos in een spraakwatarval: "Heel wat mensen hebben niet het geduld om te sparen: *I want the world and I want it now!* Ze trouwen en ze kopen zich alles wat hun hartje lust... met andermans geld. Voor de rest van hun leven moeten ze afbetalen, en vaak betalen ze het geleende bedrag drievoudig terug. Heel juist, heel juist, maar... dat weet ik allemaal, dat is niets nieuws voor mij! En als jij me nu vertelt dat de banken daar geld mee verdienen, welnu: het is hen gegund! Mensen moesten maar eens wat meer geduld aan de dag leggen! Of ze moesten *elkaar* maar eens wat meer gaan helpen! Banken vegeteren op het tekort aan spontane solidariteit, en zo zijn ze een *noodzakelijk* kwaad", zo sprak hij met een vurigheid alsof hij — jan met de pet — iets aan de banken verschuldigd was.

"Ik treed je bij", zei ik gelaten, "maar je hebt iets over het hoofd gezien!"

"Wat mag dat dan wel wezen?", zo vroeg hij op een beleefde toon die haast arrogant aandeed.

"Is er niet een gering verschil tussen... leningen die enkelingen, of gezinnen, afsluiten en leningen die... de staat afsluit *in naam van* die enkelingen?"

Hij keek verbouwereerd op.

"Wil je een lening aangaan, dan ben je daarin vrij", zo bevestigde ik nogmaals zijn argument, "maar... vraagt de staat aan jou of je het goed vindt dat zij, met de banken, leningen aangaat... in *jouw* naam? Ik wed dat je zelfs sip zou kijken als je er achter kwam dat je eigen vrouw een lening aanging in jouw naam!"

Zijn gezicht vertrok een heel klein beetje.

"Jij verdient, laten we zeggen, één duizendje per dag. Daarvan geef je de helft aan je vrouw... en dat doe je volkomen terecht, want je vertrouwt elkaar! Maar die andere helft, mijn beste: geef je die niet aan de politici? Ja, toch? Meer zelfs: zij eisen de helft van dat duizendje zo op, en daarover valt zelfs niet te bedisselen! En wat doen ze ermee, denk je? Onderwijs, allerlei infrastructuur, kosten hier, kosten daar... dat is allemaal best waar, maar... een niet onaanzienlijk deel van wat ze opeisen... gaat naar het afbetalen van die leningen... die ze in *jouw* naam afgesloten hebben met de banken! Is dat correct of niet?"

"Dat is zo", zei hij eerder berustend, "maar wat had jij dan gewild?!"

"De zaak is", zei ik weer kalm, "dat politici je niet vragen of ze in jouw naam leningen mogen aangaan. En niet slechts dat: zij gaan maar al te graag leningen aan!"

Ik ging nu opstaan, spoedde mij naar de kast, en haalde een rapport te voorschijn, dat ik hem voorlegde.

"Moet je thuis maar eens rustig bekijken", zei ik. "Dat zijn cijfers, gewoon cijfers. Ze vertellen je iets over de ongeloflijke fantasieën van onze politici: over wat ze al niet

bedenken om met de banken leningen te *kunnen* afsluiten... *in jouw en in mijn naam!*"

Hij nam het rapport aan en doorbladerde het eens, trok zijn wenkbrauwen op.

Ik vulde de glazen nog eens bij.

"Daar staan zaken in die zelfs door de meest kwistigen onder ons niet eens bedacht konden worden!"

Hij wierp nog een blik op het boek, zuchtte eens.

"Drogredenen, steekpenningen, rechtszaken... het staat er allemaal in! De staat leent zich arm, en alleen de banken worden daar rijker van. En die politici natuurlijk. Maar wij... ja, jij en ik... wij werken dagelijks vier uur om al die schulden af te betalen. Aan ons de taak om de staatsschuld in te lossen! Maar het ergste moet nog komen..."

Ik hief het glas, mompelde: "Op onze vriendschap!", en wij dronken.

"Het ergste?", lachte hij.

"Het ergste is", verklaarde ik: "dat wij op voorhand weten dat de staatsschuld nooit *zal* ingelost worden: het is namelijk niet de *bedoeling* om die in te lossen! Het is *nooit* die bedoeling geweest, in tegendeel: de staatsschuld wordt kunstmatig in stand gehouden! Door de enige belanghebbenden, vanzelfsprekend..."

"De banken en de politici", vervolledigde hij mijn zin.

"Inderdaad, mijn beste", zo bevestigde ik: "ten bate van de bezitters van geld en van macht, en ten koste van ons, arbeiders!"

Wij dronken, met volle teugen.

"Bezit vermeedert zichzelf op die manier, en ook macht: alleen politici die aldus de arme burgers bedriegen ten bate van de bezittende klasse, kunnen rekenen op financiële steun bij de volgende verkiezingen. De eerste de beste politicus die het in zijn hoofd haalt om met deze traditie van corruptie en volksverlakkerij te breken, kan bij de eerst volgende verkiezingen op de hoek van de straat gaan staan, en maken dat hij aan zijn stemmen komt door daar luid te gaan staan roepen: "Stemt allen voor mij!"

Hij lachte maar zijn lach verdween al gauw, en hij zuchtte andermaal diep. Ik vulde de glazen nogmaals, en zag nu dat we op de bodem van de fles waren beland.

"Ik verplicht je tot niets, mijn waarde vriend", sprak ik met ernst: "maar ik denk dat elkeen het aan zichzelf verschuldigd is om tenminste eerlijk te zijn tegenover zichzelf, nietwaar?"

Hij knikte gelaten.

"Ik verplicht je tot niets", herhaalde ik. "Ik geef je wat foltertjes mee, en dat is alles: je bekijkt ze, of je bekijkt ze niet. Gooi je ze liever in de papiermand... voor mij niet gelaten! Maar je bent een verstandig man... ha, je lacht, Haha! Neen, neen, ik wil je niet vleien... Je weet wel wat ik bedoel... Ik wil je alleen maar zeggen: in onze partij zal het er anders aan toe gaan, en dat kan ik je verzekeren met de hand op het hart! Wij, ja, wij: wij allen, samen, wij bre-

ken met die volksverlakkerij! Dat zijn zaken die wij verfoeien! En waar een wil is, is een weg! En wij zullen voortaan zorg dragen *voor jou!* Geef mij de vijf en... denk eraan, zondag, als je naar de stembus gaat... Op jou kan ik rekenen, dat zie ik zo! En de groeten aan de vrouw!"

"Aan de man!", zo riep hij me nog over zijn schouder na.

Ik was met hem meegegaan tot buiten, en zag plots dat ik me bevond onder de lantaarn, op de straathoek. Achter de hoek vandaan kwam een grote, in het zwart geklede heer aan, met een plechtige tred en een glanzende aktetas. Hij tikte in 't passeren eventjes tegen de rand van zijn hoed, zodat wat licht uit de lantaarn op zijn gezicht viel, en ik herkende nu... mijn rivaal van de Begoedeburgerspartij! Hij was mij al voorbijgelopen toen hij zich nog gauw iets blijkbaar kluchtigs liet ontvallen, iets in de zin van: "aan elkeen een goedenavond", en ook iets van: "op de hoek van de straat, het ronselen van stemmen", en: "niemand kan het u verbieden..." Een koppeltje dat uit de andere richting naderbij kwam, lachte hartelijk om zijn grappen, en toen ze mijn weg kruisten, wendden ze de blik af.

Trillingen

In het jongste nummer van het driemaandelijks cultureel tijdschrift Portulaan, maakt A. Huylebroeck in zijn artikel, getiteld: Gezangen op de golven van de tijd, melding van een zogenaamd paranormaal verschijnsel: in de vervallen abdij van Beaulieu zou regelmatig het gezang van de kloosterlingen nog steeds weerklinken. En er zijn nog abdijen en andere plaatsen waarover menigeen getuigt dat zich daar geluiden uit het verleden manifesteren. Larie en apekool? We mogen niet te vlug oordelen...

In "De Meester" doken ze ook op, de koren. Het blijkt inderdaad een bestaand verschijnsel, maar men weet niet hoe het werkt, en het gezond verstand zegt al gauw dat er iets schort met het oor van wie dergelijke vaststellingen doen.

Als geuren een verleden tijdperiode terugbrengen, kan men dat nog uitleggen, want de reukzin bedient zich van moleculen, en die kunnen jarenlang blijven hangen. Zo staat hier naast mij een oud, eikenhouten, openklapbaar 'bureau'. De correcte naam van het meubel ontsnapt mij nu, maar het is een soort kast die men opent, en dan heeft men een schrijftafel waaraan men kan gaan zitten. Hij is wel 200 jaar oud en afkomstig van mijn grootouders, die hem weer van hun grootouders erfden. Er zijn geheime schofjes en schuiven in, en daarin liggen oude spullen, onder meer het fotoalbum uit achttienhonderd en zoveel, waaruit geput werd om de weblog van Omsk op te fleuren. Als men een schuif opent, vindt men, behalve het album, ook oude akten, medailles, allerlei diploma's en dergelijke kleinoden meer, allemaal in het Frans, nog uit de tijd van

Napoleon. En dat alles heeft een zeer specifieke, niet on-aangename geur. Onze twee katten zijn er tuk op, en als ze hier eens komen snuffelen, begeven ze zich naar dit meubel. Als ze een open schuif vinden, kruipen ze erin en willen er niet meer uit. Ze vertonen dan een zeer ongewoon gedrag, alsof zij, aan de hand van de geuren, het verleden ook echt kunnen 'zien'.

Niet alleen geuren maken een opening naar het verleden: ook het licht doet dat, en we weten het: als we naar de zon kijken, dan zien we de zon van ongeveer 8 minuten geleden. Als de zon zou ontploffen, dan zouden we pas acht minuten later zonder licht vallen. Als we naar de sterren kijken, zien we een verleden van soms vele duizenden jaren, soms wel lichtjaren geleden.

Maar dat geldt eigenlijk ook voor zaken in onze onmiddellijke nabijheid: het computerscherm voor mij, zie ik niet op het ogenblik dat het er is: ik zie het zoals het was, een fractie van een seconde geleden. Die fractie is weliswaar heel, heel klein, maar het is nooit niets, hoe dichtbij het object zich ook bevindt. Het geldt zelfs met betrekking tot mijn eigen lichaam, dat dit lot met alle andere objecten in de wereld deelt. Wie de colleges "filosofie van de natuurkunde" volgt, komt aan de weet dat het eigenlijk een onverklaarbaar mysterie is dat er zoiets als 'gelijktijdigheid' bestaat, want... dat bestaat op de keper beschouwd niét.

En met geluiden is het eender: iemand die u vanuit de verte iets toe roept, hoor je pas enkele seconden nadat hij effectief geroepen heeft. De echo van het geluid plant zich onvergelijkbaar veel trager voort dan die van bijvoorbeeld het licht: geluid verplaatst zich met een snelheid van zo'n 300 meter per seconde; licht gaat met 360.000 km per se-

conde; geuren, die geen trillingen zijn, verplaatsen zich vanzelfsprekend nog trager dan geluiden. Edoch, het principe is telkens eender: niets gebeurt gelijktijdig; alles lijkt zijn eigen tijd te hebben.

In de praktijk zijn wij vertrouwd met deze zaken, en wij neigen ertoe om abstractie te maken van deze verschijnselen, maar in feite mogen we dat niet doen, want het is onjuist. Nu, die gezangen op de golven van de tijd... dat kan toch niet te maken hebben met echo's, zou men denken. Maar dat is te snel geoordeeld.

Er kunnen namelijk een soort van extrapolaties bestaan, van geluiden, van licht, kortom van 'trillingen'. Trillingen planten zich voort, en principieel blijven ze dat ook doen. Denk aan de zogenaamde 'neventonen' in de muziek. Als men een *la* aanslaat op een klavier, dan klinken eerst alle *la*-snaren mee, en ook alle snaren die het *la*-akkoord vormen, gaan meeklinken. Eerst de meest 'rijmende', dan de andere, tenslotte alle snaren. Tussen haakjes: met 'rijmende' tonen bedoelen we hier tonen waarvan de golflengte zich verhoudt tot die van de eerst aangeslagen toon, zoals gehele getallen zich onderling verhouden. Maar er is meer.

Na het aanslaan van bijvoorbeeld een *la* op een klavier, gaan de trillingen van de *la*-snaar vervolgens ook alle objecten in de omgeving doen meetrillen. De trilling transformeert de dingen die in de buurt zijn voor die gelegenheid tot 'snaren' of tot dragers van die trillingen. Elk geluid transformeert principieel de ganse kosmos tot zijn instrument, en zo zijn er ook neventonen die wij nog nauwelijks, ofwel in het geheel niet meer horen, doch die de klankkleur mee bepalen. Dat laatste is trouwens de reden waarom digitale opnamen van muziek — onze CD's — zo vlak

klinken: melomanen grijpen terug naar de analoge muziek van de aloude vinylplaten.

Boventonen en ondertonen kunnen buiten het waarne-
mingsvermogen van het menselijk gehoor vallen, maar bij-
voorbeeld nog door honden worden waargenomen. Ze
klinken wellicht veel langer door dan de direct hoorbare
tonen, en als ze in het geheel niet meer hoorbaar zijn, kun-
nen we hun trillingen nog registreren met gesofisticeerde
instrumenten. Maar ook die zijn beperkt, en het is niet om-
dat trillingen niet meer gemeten kunnen worden, dat ze er
niet meer zijn.

Trillingen planten zich voort, en hoe lang en hoe ver ze
daarmee doorgaan, weten wij niet. Alvast is het aanneme-
lijker dat ze zich *blijven* voortplanten, dan dat ze daarmee
plotseling zouden ophouden, want ook hier zal de zoge-
naamde "wet van de traagheid" spelen. We mogen dus
aannemen dat, in principe, de ganse kosmos, op de een of
andere manier, alle gebeurtenissen bewaart welke zich ooit
hebben voorgedaan. En misschien kunnen wij zelfs nog
een stap verder gaan.

Als de kosmos een gesloten geheel is, dan zou het wel
eens zo kunnen zijn dat alle gebeurtenissen die zich ooit
zullen voordoen, zich in feite reeds voorgedaan hebben —
dat wil zeggen: dat ze reeds 'ergens' bestaan. Wie durft te
beweren dat het onmogelijk is dat trillingen, nadat ze zich
hebben voortgeplant tot in de hoogste regionen, niet weer
terugkeren en afdalen naar de regionen waaruit ze ontspro-
ten zijn? Zodat een gesprek dat vandaag gevoerd wordt,
zich voortplant in trillingen die niet meer registreerbaar
zijn, uitdeint en dan, zoals de golf van een echo, terugkeert

naar de bron en opnieuw weerklinkt alsof het voor de eerste keer was.

Wij weten het natuurlijk (nog) niet, maar er zijn alvast die vooralsnog onverklaarbare verschijnselen. Is het verstandig om ze te negeren of om ze toe te schrijven aan inbeelding? Wij zijn zeer geneigd om te oordelen van niet.

Het argument

"Zijt gij doorgedrongen tot de schatkamers van de sneeuw?

*En hebt gij de schatkamers van de hagel gezien,
die Ik heb opgespaard voor de tijd van benauwd-
heid,
voor de dag van strijd en oorlog?"*

(Job 38:22-23)

"Er was in het land van Uz een man, wiens naam was Job, en die man was vroom en oprecht, godvrezend en wijken-
de van het kwaad."

Aldus begint het Boek 'Job', een der mooiste teksten uit de hele wereldliteratuur: er was eens een vroom en oprecht man; hij had alles wat zijn hartje lustte. Maar...

Op een dag bezochten de zonen Gods de Heer, en onder hen was de satan.

"Vanwaar komt gij?", vroeg de Heer.

En de satan antwoordde: "Van een zwerftocht over de aarde, die ik doorkruist heb."

"En hebt gij daar ook Job gezien, mijn trouwe knecht?", zo vroeg de Heer vervolgens.

De satan grijnsde: "Trouwe knecht, zegt Gij? Het is niet lastig om trouw te zijn aan hem van wie men alles krijgt wat men maar verlangt!"

De Heer had de list allang door. Het ongeluk staat immers in de sterren geschreven.

"Gij hebt uw hand maar om te draaien", zo sprak de satan, "om hem al zijn bezit te ontnemen. Wedden dat uw 'trouwe knecht' U dan verwerpt?"

En de Heer sprak: "Goed dan, doe met zijn bezit wat ge wilt, maar laat hem zelf met rust".

"Toen ging de satan van des Heren aangezicht heen".

Een man, niet gering van gestalte, gekleed in een helder gewaad, een uil op de rechter schouder gezeten, een bril op de neus en een kaars in de hand, spreekt:

"De satan is een van de zonen Gods."

Een bries steekt plots op en trekt door de nacht; met geritsel alom beamen de takken aan de bomen deze woorden. De vlam van de kaars flakkert eventjes op.

"Hij is een wetenschapper", zo verklaart de spreker zich nader: "hij wil immers zekerheid; hij wil de proef op de som."

Een nieuwe bries steekt op, nieuw geritsel van takken en twijgen, herhaalde beaming van de wijze woorden, het heropflakkeren van de kaarsvlam.

"Beeldt u zich immers eens heel even in, mijn broeders", zo zegt de man, "dat de zonen Gods zomaar alles lieten be-gaan: zouden ook de schepselen van de hel de Heer niet aanbidden als Hij hun hel tot een plaats van voorspoed maakte?"

De takken zwijgen, hij laat hen de tijd niet om na te denken en gaat voort: "Maar laten we nu verder lezen..."

Job's sprookje werd aan diggelen geslagen: roversbendes plunderden zijn vee en vermoordden de veehoeders; grote stormen staken op en verwoestten de oogst. Maar Job begaf niet en hij zei:

"De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam des Heren zij geloofd."

Edoch, de satan gaf niet op. Opnieuw bezocht hij de Heer. En wanneer deze hem confronteerde met de volharding van zijn knecht, antwoordde de duivel Hem stoutmoedig:

"Gij weet ook wel dat iemand alles over heeft om zijn vel te redden. Gij hebt uw hand maar om te draaien: sta toe dat ik Job zelf aantast, en ge zult zien: hij zal u niet langer vereren!"

Het ongeluk is altijd voortvarender dan wij kunnen vermoeden, maar de Heer had dit voorzien. Hij sprak:

"Goed dan, gij hebt de beschikking over het lijf van mijn knecht, maar spaar zijn leven!"

"Toen ging de satan van des Heren aangezicht heen, en sloeg Job met boze zweren, van zijn voetzool af tot zijn hoofdschedel toe. En hij nam een potscherf om zich daarmee te krabben, terwijl hij neerzat in de as."

"U merkt het", zo spreekt de man in het heldere gewaad: "een wetenschapper zou geen wetenschapper zijn indien hij de wetenschappelijk methode onrecht aandeed door in zijn experiment niet *alle* factoren af te zonderen die van invloed kunnen zijn op het eindresultaat van zijn proef."

De uil knikt.

"Maar laten we eens kijken wat er nu gebeurt...", en hij plaatst zijn bril terug op de punt van zijn neus, slaat het boek opnieuw open, en verlicht zijn lectuur met de vlam van de kaars. De bomen en de struiken houden de adem in.

Op dat moment verscheen de vrouw van Job ten tonele. Net zoals ooit Eva, Adam verleidde, zo ook verfoeide zij nu haar man omdat hij de Heer nog langer trouw bleef. Echter in tegenstelling tot zijn voorvader, begaf Job niet, en hij berispte zijn vrouw:

"Zoals een zottin spreekt, zo spreekt ook gij; zouden wij het goede van God aannemen en het kwade niet?"

Intussen hoorden 'de drie vrienden van Job' over het onheil dat hem trof, en zij bezochten hem, en bekloegen hem om zijn lot: Elifaz, Bildad en Zofar.

"En zij zaten bij hem op de grond, zeven dagen en zeven nachten; niemand sprak tot hem een woord, want zij zagen, dat zijn smart zeer groot was".

En nu vervloekte Job de dag van zijn geboorte:

"De dag verga, waarop ik geboren werd;
de nacht, die zeide: Een kind is ontvangen.

Die dag zij duisternis."

"Waarom geeft Hij het levenslicht aan rampspoedigen,
en aan hen die bitter bedroefd zijn?

Zij wachten op de dood, en hij komt niet,
zij graven ernaar, meer dan naar verborgen schatten;

zij zouden zich verheugen tot jubelens toe,
blijde zijn, wanneer zij het graf gevonden hadden."

"U merkt het", zo spreekt de man in het heldere gewaad nu opnieuw, "dat het leed zo zwaar kan zijn dat wie erdoor getroffen worden, de dood zoeken, of wensen nooit geboren te zijn. Maar blijkbaar is dat niet wat de Heer wil."

Elifaz nam nu het woord. "Gij hebt zovelen getroost toen zij leden", zo zei hij tot zijn vriend, "maar nu ge zelf lijdt, zijt ge moedeloos. Waarom hebt ge geen vertrouwen in de Heer die toch rechtvaardig is? Leg uw zaak aan Hem zelf voor, Hij zorgt immers dat recht geschiedt; het komt allemaal wel goed."

Job antwoordde: "Laat de Heer mijn leven nemen", zo zei hij, "want het is alleen nog maar een verschrikking. Waarom beaamt gij dat niet? Hebt gij dan geen medelijden met uw vriend? Ik heb u nooit iets gevraagd, en nu negeert ge mijn klacht, en mijn smeekbede om te mogen sterven..."

Vervolgens nam Job's tweede vriend, Bildad, het woord: "Raaskal nu niet", zo vermaande hij Job: "God is immers rechtvaardig, en als gij oprecht zijt, hebt gij niets te vrezen. Kijk het maar na, het is immers altijd zo geweest: God verwerpt de oprechte niet."

Maar Job antwoordde: "Wie zou ik, een sterveling, wel zijn om God in het ongelijk te stellen! Heus, dat doe ik niet: Hij is voorwaar almachtig, en Hij is aan niemand uitleg verschuldigd. De onschuldige en de schuldige verdelgt Hij. De aarde is in de macht van de goddeloze gegeven, en

het aangezicht van haar rechters omhult Hij: doet Hij het niet, wie dan? Ik wil alleen maar van God weten waarom Hij zich tegen mij keert. Ach, was ik maar niet geboren! Hoe verlang ik naar de dood!"

Job's derde vriend, Zofar, richtte zich nu tot hem, minder voorzichtig dan de andere twee: "Durft gij te beweren dat God u onschuldig straft? Ik geloof daarentegen dat Hij nog zaken door de vingers ziet als Hij straft! Wie oprecht is, vreest niet, mijn beste!"

De man in het heldere gewaad onderbreekt hier zijn lezing voor een ogenblik. Hij kijkt op naar zijn trouw luisterend publiek dat stil is nu, en zegt:

"Ge merkt wel, wat nu het grootste onheil is in deze hele geschiedenis: niet het verlies van Job zijn bezit, ook niet het verlies van zijn gezondheid, maar het verlies van zijn vrienden, en hun ontrouw jegens hem. Zij hebben geen medelijden, want ze gunnen hem zelfs de dood niet; maar wat meer is: alle drie suggereren zij — de laatste wat duidelijker dan de andere twee — dat zij er Job stiekem van verdenken dat hij gezondigd heeft en onrecht heeft begaan. Ja, daar zijn ze eigenlijk zeker van. Uiteraard kiezen zij partij voor de Heer, die immers almachtig is. Zij geloven zelf nog steeds in het recht — en dat kunnen zij ook makkelijk doen, zo zou de satan zeggen, zolang zij niet eerst zelf op de proef werden gesteld. Zij spreken nu zoals Job zelf ooit placht te spreken — ooit, dat wil zeggen: vooraleer het onheil hem trof. En zij herinneren hem eraan, dat hij de troostelozen troostte, toen. Job's ergste beproeving, mijn waarde publiek, is dus deze: dat hij dit ongeluk helemaal alleen moet dragen. Niemand, ook zijn eigen vrienden niet, geven hem gelijk. Job heeft nog slechts

één ander op wie hij zich nog vertrouwen kan — zij het blind en tegen beter weten in — en dat is de Heer zelf, die — vatte wie het vatten kan — toestaat dat de hele natuur én de wereld hem veroordelen. Zofar noemt hem, onrechtstreeks, zelfs een leeghoofd, en dat moet zwaar aankomen. Hoor maar eens, wat hij tot zijn vriend zegde:

"Als een leeghoofd tot inzicht gebracht kan worden,
kan het veulen van een wilde ezel als mens geboren worden."

En Job antwoordde: "Gij bespot mij. Denkt gij misschien dat ik van de wijsheid Gods nooit heb gehoord? Zelfs de dieren kennen deze wijsheid."

*"Raadsheren zendt Hij barrevoets heen,
en rechters maakt hij tot dwazen.
Boeien, door koningen aangelegd, slaakt Hij
en Hij bindt een band om hun lendenen.
Priesters zendt hij barrevoets heen
en wie vast staan, stort hij neer.
Hij beneemt de spraak aan hen op wie men vertrouwen
stelt,
en neemt het onderscheidingsvermogen der ouden weg.
Hij giet smaad uit over edelen
en maakt de gordel van machtigen los.
Hij legt de diepten uit de donkerheid bloot
en brengt de diepe duisternis aan het licht.
Hij maakt de volkeren groot en richt hen ten gronde,
breidt volkeren uit en voert hen weg.
Hij beneemt de hoofden van het volk des lands het ver-
stand,*

*en doet hen ronddwalen in ongebaande wildernis.
Zij tasten rond in lichtloze duisternis,
en hij doet hen dwalen als een beschonkene."*

En Job noemde zijn vrienden nu kwakzalvers: "*Uw uitspraken zijn spreuken van as*". Job wilde dat ze zwegen — alleen dan zou wijsheid aan hun lippen ontspringen. Hij wilde — hoe dat ook kon aflopen — zijn zaak nu aan God zelf voorleggen. En andermaal betreurde hij dat zijn vrienden hem in verdenking stelden in plaats van hem bij te staan. Hij verlangde nu zelf naar een openbare rechtszaak waarin tenminste gezegd zou worden wat hem ten laste werd gelegd.

"U merkt het", zo zegt de man in het heldere gewaad, "dat Job hier nu bekoord wordt tot die praktijken en methoden die de satan zelf hanteerde en waarmee hij hem 'den duvel' aandeed. Immers, net zoals de satan, gaat Job op zijn beurt vragen om een 'proef op de som', een 'wetenschappelijke methode', een gerechtszaak met argumenten en tegenargumenten, een 'bewijs' van zijn onschuld en zijn trouw. Alsof liefde en trouw zaken waren welke konden gewogen worden met menselijke middelen. Ja, ligt hier niet een mogelijke verantwoording voor het feit dat God uiteindelijk aan de duivel vrij spel gaf om hem te testen? Hier, in het feit dat Job deze test zelf goedkeurde, daar hij hem nu op zijn beurt wenste te hanteren om de trouw van God te meten?"

De bomen, de struiken, de wolken: allen blijven zij geruisloos. Zwijgen is toestemmen. Het heldere gewaad wappert, de bladeren van het boek ritselen, de uil blaast de vlam van de kaars. Ik treed nader om de man nog een vraag te stellen, al is de geschiedenis van Job nog lang niet

ten einde. Maar terwijl ik hem nader, bemerk ik dat er geen man te bekennen is. Warempel, het is alleen een stuk lompen dat aan een boomtak hangt te waaien in de wind. En de woorden waar ik zo aandachtig naar geluisterd heb, waren slechts toevallige geluiden, zoals men die hoort in de donkerte van de nacht. Het gebeurt dan wel eens, bangstigd als men is voor rovers, dat men echt meent dat men hun stemmen kan horen, ja, dat men zelfs gelooft te verstaan wat ze precies fluisteren onder elkaar.¹

1 Alleen de cursieve tekstgedeelten tussen aanhalingstekens zijn citaten uit de bijbel (NBG, Amsterdam 1975); de rest van de tekst poogt een synthese te brengen. Alleen de hoofdstukken 1 tot 14 halverwege, uit het boek 'Job', werden behandeld.

De heer die zichzelf in stukjes hakte

U hebt het een eerste keer mis als u denkt dat dit verhaal begint met een mes dat wordt aangezet en meteen door het vlees kerft van een ‘auto-kannibaal’. En u hebt het een tweede keer mis als u gelooft dat u hier te maken krijgt met alleen maar een verhaal, al vertoont de aanvang ervan enige gelijkenis met het begin van een gewoon sprookje.

Laat ik beginnen met te zeggen dat er talloze mensen wonen in mijn straat – die dus niet alleen de mijne is – mensen die ik overigens van haar noch pluimen ken – de meesten van hen had ik tot voor kort zelfs nooit gezien, laat staan dat ik met hen ooit zou gepraat hebben. Maar bepaalde mensen vallen op. En als ik dat zeg, heb ik het niet over het uiterlijk dat ons – in de goede of in de kwade zin – flink parten kan spelen: ik heb het over het gedrag.

Niet zo lang geleden woonde in mijn straat een heer – intussen woont hij er natuurlijk *niet* meer – een heer van wie nu gezegd wordt dat hij zichzelf in stukjes heeft gehakt. En het zijn niet zomaar grappen of geruchten die de ronde doen: het nieuws wordt algemeen beschouwd als zijnde ernstig, en het feit dat nu vrijwel alle mensen die hier in de brede omtrek wonen, voor de allereerste keer hun burens aanspreken, liegt er niet om. Ja, de mensen houden elkaar in de gaten nu, ze kijken wie waar woont, en ze blijken elkaar al gauw te herkennen: met een gespeelde toevalligheid treffen ze elkaar op de stoep en blijven daar staan praten, meestal ingetoemd of zelfs fluisterend. Niet voor tien of twintig tellen, maar vaak vele minuten lang, soms zelf uren aan een stuk, en omdat het hier vaak regent en de wind verraderlijk is, gebeurt het meermaals dat deze bu-

ren, ten einde hun verhaal af te kunnen maken, eventjes binnenspringen bij elkaar, gaan zitten zelfs, koffie drinken en koekjes eten, en van sommigen wordt zelfs gezegd dat ze bij elkaar zijn gaan logeren omdat het ‘eruit’ moest tot de laatste frase. Want het is inderdaad een lange en allerm minst simpele geschiedenis welke nu de ronde doet, en men merkt ook dat men nog steeds gist naar het laatste uit de kan. De zaak is dat men pas echt zal weten hoe de vork aan de steel zit, als alle puzzelstukjes werden samen gelegd, en men weet hier ook heel goed dat op de tong van elkeen die hier woont of gewoond heeft, zo’n puzzelstukje gereed kan liggen, misschien wel het ultieme stukje dat de hele zaak klaar en duidelijk zal maken.

Een mens met enige wetenschappelijke aanleg, zoals er beslist ook wel enkelen in mijn buurt wonen, kon denken dat de zaak onmiddellijk en doeltreffend kon opgelost worden door op een afgesproken tijdstip een buurtvergadering te plannen en de dingen welke dus gaande zijn, daar te bespreken: het zou amper enkele minuten vergen om voorgoed duidelijkheid te scheppen voor iedereen. Maar wie daarentegen wat ervaring heeft in de zaken ‘des menschen’, weet heel goed dat zulks een bijzonder naïeve illusie is. Te meer daar het hier gaat om een geval dat zich kennelijk nog nooit voordien zou hebben voorgedaan. Op de koop toe is het onderwerp dermate delicaat, dat het niet anders dan via allerlei sluwe en listige omwegen enigszins – en ik zeg wel duidelijk *enigszins* – benaderd *kan* worden.

De naam van de heer in kwestie is voor allen die hier wonen onbekend gebleven... totdat hij op die bewuste ochtend in de krant verscheen. De naam stond in een zinnetje

onder een foto van het huis – ja, dat huis in onze straat – waar hij dus woonde. Uiteraard werd het huis door alle buurtbewoners die de krant lezen, meteen herkend, en de historie welke de bewuste foto in de krant omkringelde, was dermate shockerend dat plotseling menigeen, met de krant in de hand, zich ter plekke kwam vergewissen van het feit dat het inderdaad *dit* huis, hier in deze buurt betrof en geen ander dat er enigszins kon op gelijken. Zelfs het artikel dat verslag uitbracht van de feiten was dermate ongewoon dat de journalist die het schreef, het niet anders durfde te signeren dan met een hoofdletter X gevolgd door een punt met, tussen vierkante haakjes – klaarblijkelijk om de laatste moeilijkheden te vermijden – de supplementaire instructie dat het hier geenszins een initiaal betrof.

Hoewel de naam van de heer eigenlijk niet terzake doet, moet toch worden vermeld dat hij een anagram vormt van een *andere* naam die ik liever onuitgesproken laat – de gelegenheid zal zich misschien voordoen dat ik het een ander kan laten zeggen – een woord die sommige mensen in deze context nooit over hun lippen zouden willen laten komen, ook al kregen ze een som toegestopt die ze met een heel leven van hard labeur nooit bijeen konden sparen. Op zich heeft het vanzelfsprekend helemaal niets te betekenen als je naam een anagram is van – ik zeg maar wat – ‘clown’ bijvoorbeeld, maar in dit geval was toeval volkomen uitgesloten, en daarover was *iedereen* het roerend eens. Zelfs professor V. – een van de meest erudiete humanisten die deze stad ooit gehuisvest heeft – een man naar wiens mening door alle respectabele nieuwszenders met de grootste ijver wordt gehengeld van zodra zich een onverwachte of een onregelmatige gebeurtenis voordoet in het land of zelfs op wereldschaal, zou met een beamende

knik aan een vertrouweling hebben bevestigd – weliswaar op een moment dat niemand toekeek – dat in dit geval de gedachte aan toeval alleen maar van volstrekte, maar dan ook *volstrekte* onwetendheid kon getuigen. Als men bovendien in acht neemt dat de genoemde professor een van de grootste bestrijders is van het bijgeloof, spreekt de zaak voor zich. Maar tot zover voorlopig dit ‘detail’.

Ik wil u, beste lezer, niet nodeloos op uw honger laten, doch geef mij de tijd om de omstandigheden te beschrijven die een goed begrip van de kwestie mogelijk moeten maken, want een goed begrip is wel het minste wat vereist wordt om de zaak te kunnen verstaan – tenminste in zoverre zij te verstaan *is*. Tot heden is de hoger genoemde geleerde kennelijk de enige die de zaak inderdaad verstaan zou hebben, al blijft het geheel onduidelijk waarom hij ze dan niet publiekelijk uit de doeken doet. Door sommigen wordt gezegd dat V. momenteel een boek over het raadsel voorbereidt – een werk dat reeds in september op de markt zou komen, maar de betrouwbaarheid van deze informatie kan sterk in twijfel getrokken worden. Anderen gewagen van een televisie-uitzending die er beslist zal komen na de afronding van het onderzoek, maar ook hier vraagt men zich af hoe een dergelijke historie dan gebracht zou kunnen worden, delicaat als ze is, zoals reeds gezegd, en vol ‘weerhaken’, zoals velen het reeds hebben verwoord.

Laat ik beginnen met te zeggen dat de heer in kwestie door iedereen beschouwd werd als een dubbelganger van een befaamd heerschap wiens identiteit ik hier in het midden moet laten: een ‘mislukte’ dubbelganger eigenlijk, want de betreffende gelijkenis was niet echt overtuigend. Totdat tenslotte sommigen begonnen te beweren dat de heer zelf

altijd alle moeite van de wereld deed om die gelijkenis, die volgens hen onmiskenbaar was, voor de buitenwereld te verbergen. Niet zonder reden, zoals uiteindelijk zou blijken, want vanaf een bepaald moment begon de belangstelling voor de heer plotseling toe te nemen, en doken vreemdelingen in keurige pakken in het straatbeeld op, die kennelijk met geen andere bedoeling daar waren dan om het huis te observeren en met zijn bewoner te ‘onderhandelen’ – malafide heren, zoals elkeen wel zal verstaan. Te laat, zoals weldra zou blijken: hij was hen te vlug af geweest.

Om een lang verhaal kort te maken: in de geheime gesprekken welke intussen stilaan tot de *publieke* geheimen zijn gaan behoren, wordt er kennelijk vanuit gegaan dat de heer niet een mislukte *dubbelganger* van het niet nader te noemen hoog geplaatste heerschap was: hij zou daarentegen dat heerschap in eigen persoon *zijn*. Of beter: *geweest* zijn – zo zou men het althans kunnen zeggen. Hij hakte zichzelf immers in stukjes. Neen, neen: de kranten schreven dat hij in stukjes *werd* gehakt, natuurlijk. Maar iedereen weet dat *als* hij in stukjes werd gehakt, dat dan hijzelf en niemand anders de dader moet zijn. De mensen beamen in koor dat de man in stukjes *werd* gehakt, en ze geven elkaar ook openlijk te kennen hoe erg ze dat wel vinden, doch tegelijk zoeken zij in het geheim elkaars gezelschap op om met grote ijver al die stukjes weer aaneen te lijmen, en zo reconstrueren ze in het volstrekt ongeziene en al fluisterend een niet zo fraai en zelfs afschuwelijk personage... dat nochtans geregeld op het scherm verschijnt en blijft verschijnen om vanuit zijn functie de hele bevolking met moreel hoogstaande principes om de oren te zwaaien. Of de ‘roddelaars’, zoals men hen wel eens noemt, het werkelijk bij het rechte eind hebben, zal wel niemand ooit

met zekerheid weten, tenminste niet wanneer hij niet zelf in die buurt woonde ten tijde van de feiten. Want feiten verjaren en 's mensens verhalen gaan op den duur een eigen leven leiden: verhalen verdelen zich in onderling gelijkende verhalen – die als het ware elkaars dubbelgangers zijn – sommige al gelijkender dan andere, sommige ook slaan moedwillig eigen wegen in, en op den duur gelijken zij in geen enkel opzicht meer op het oorspronkelijke verhaal waaruit ze voortspruiten. Zoals toch iedereen zeker wel weet!

Inbraak

Toen ik arriveerde zag ik meteen dat er wat mis was — ik had een lift gekregen met de auto en was afgezet geworden aan het hek, maar het was donker en noch de maan, noch een lamp hing daar te schijnen, terwijl mijn zicht de jongste maanden fel is afgenomen — ik lijd aan nachtblindheid — maar ik geraakte wel tot bij het portaal en ik wilde net een sleutel uit mijn broekzak opvissen toen ik zag dat de deur op een kier stond — het leek een ogenblik wel alsof er niet één doch twee deuren op een kier stonden, edoch wat had in 's hemelsnaam de zin van twee deuren kunnen zijn, zo netjes naast elkaar, terwijl men toch maar langs eentje tegelijk naar binnen kan, nietwaar, en zo wist ik meteen dat het aan mijn dubbel zicht gelegen was dat ik de voordeur twee keer zag in plaats van slechts een enkele keer, zoals toentertijd, toen alles nog verliep zoals het hoorde.

Maar de tijd dat alles van een leien dakje liep, is nu helaas allang voorbij en, andermaal helaas, hielden wij het toen allemaal voor vanzelfsprekend en zagen wij veel te laat in dat niéts op de ganse aardbol vanzelfsprekend is omdat alles wat wil spreken, dit spreken van een ander ook moet leren, tenminste als er niet al met de buik gesproken wordt.

Ik duwde dus tegen een van die twee deuren, terwijl de rendieren mij dreigend naderden — of vertelde ik nog niet dat daar aan de voordeur grote dieren rondwaarden met horens, die ik wellicht geheel terecht voor rendieren hield, en die naderbij kwamen, alsof niet ik doch zichzelf daar thuis waren en ik de indringer was die hun rust kwam ver-

storen — vreemd hielden hun donker glanzende, ronde ogen mij in de gaten in die maanloze, verkilde nacht, en ze zegden niets en zelf durfde ook ik niets te zeggen, durfde ik me nauwelijks te roeren, ervan overtuigd dat de minste abrupte beweging hen naar me toe zou drijven, de kop vooruit, om me met de horens op te nemen, scherpe dolken, messen, bloed.

Bloed rook ik toen ik de deur achter me sloot, echter zonder ze in de grendel te trekken omdat ik me onzeker voelde — alles zag er immers anders dan gewoonlijk uit daarbinnen: de kamers veel te ruim, alsof zij waren uitgerokken zoals men dat doet met deeg als men een bakte prepareert voor het bakken van brood, en de vloeren scheef, zo scheef dat ik moeite moest doen om niet weg te schuiven. En schuiven was het wat ik daarop deed, naar de linker benedenhoek van de kamer toe, met toenemende snelheid, recht naar het deurgat dat uitgaf op de wasplaats die wel verbouwd leek te zijn geworden tot een grote, kromme, diepe holte, enigszins gelijkend op een kolossale waterput vol echo's van druppels uit druipende kranen en van rammelende waterbuizen die met oogvijzen nauwelijks nog vastzaten in de breekbare tegels aan de wanden.

Aan de ijzeren buizen hield ik me ternauwernood nog vast met mijn artrosehandsen en ook polsen die geen schroef meer kunnen vastdraaien zonder helse pijn maar die nu eenmaal geen keuze hadden, want de vloeren glommen van een glibberige bruine zeep waarop men zo zijn beide benen breekt en toen trok ik ongewild die veel te dunne buizen uit de wanden los, ze braken en stomend water spoot gevaarlijk uit de scheuren in het rond. De hete buis die ik met de beide handen omklemde, boog door en

kromde zich, mijn voeten raakten niet langer de begane grond en ik beschreef aldus een bocht, een baan door een grote ruimte van wat eens een smal en pietluttig washok was en helemaal op 't einde van de draai kwam ik terecht halverwege een torenhoge, steile tegelmuur en kon ik mij nog net vastklemmen met de toppen van mijn vingers in een greppel of een voor of dan toch een gleuf die daar de gladde wand in twee vlakken deelt.

Het blauw van de tegeltjes leek wel grijs en kleurloos door de halve duisternis en in de schemering leken zij zichzelf gelijk automatische speelkaarten door elkaar te schudden, maar het waren mijn vermoeide ogen die dit zo zagen, want de tegels zaten vastgemetseld met plaaster en met kalk. Het water gutste nu over de tegels en ook tussen hun voegen en in de voren en de gladde gleuven stroomde water en het maakte daarbij een soort van luid echoënde muziek in die halve duisternis en ik keek naar boven, over de randen van de muren heen, waar tot mijn ontzetting vreemde lieden ronddwaalden als schimmen.

Soms verliest men de controle over sommige dingen — onvermijdelijk is dat met het toenemen der jaren het geval en dan moet men allerlei zaken delegeren, wat niet vanzelfsprekend is voor wie er altijd op gestaan heeft alles zelf in de hand te houden. Men doet niet zelf meer wat men doen wil, men geeft alleen nog opdracht, een beschrijving van de taak, en men kijkt toe, men commentarieert en dan roept men, als men tenminste nog uit zijn woorden kan: "Een beetje meer dit en een beetje minder dat!" Edoch, soms luistert men niet eens naar wat men zegt zodat men zich dan afvraagt of men wel luid genoeg geroepen heeft en ook verstaanbaar, duidelijk en in de taal

van wie daar aan de slag zijn op de werf. Maar soms reageert men gewoonweg niet, als was men vergeten dat jij en niemand anders de opdrachtgever was die, als de klus geklaard is, de werklui immers naar verdienste zal betalen. Of waren dit dan toch helemaal niet de werklieden voor wie ik hen aanvankelijk hield, en ging het inderdaad om indringers en schimmen, die zich zo te zien niet eens stoorden aan mijn weliswaar schuchtere, bange en halvelings verdoken aanwezigheid in mijn eigen huis? Edoch, ineens ergerde het mij ook niet langer dat zij, indringers, mij, de eigenlijke bewoner, volstrekt leken te negeren: ik wilde het ineens ook maar het liefst zo houden, want het werd me klaar dat wellicht één enkele kik volstond om hen daar beneden te gaan vervoegen — ik bedoel: de lijken die daar op grote hopen lagen in het sop.

Of had ik dat nog niet verteld, dat daar beneden, onder mij, beneden in wat eens het washok was dat nu echt ontzaglijke afmetingen had aangenomen, levenloze lichamen ronddraaiden in het sop dat helemaal niet wegvloeien wilde omdat klaarblijkelijk de afvoer zat verstopt? Heel duidelijk kon ik het weliswaar niet zien, wegens de schemering, maar ik zag genoeg om alle twijfels daaromtrent snel als opgeheven te kunnen beschouwen; ik rook ook een en ander en wat ik bovendien nog hoorde, maakte de prent compleet — ik moest mij daar heel snel uit de voeten zien te maken, en al de rest was nu, hoe ernstig het ook was, bijzaak zonder meer.

Ja, ik geraakte dankzij de putten in de tegels die als welkomme ankerpunten dienden uiteindelijk over de kant van de muur, al was ik geheel buiten adem van het moeizame klimmen en stroomde er bloed in beken langs mijn nagels,

maar vooral de schimmen waren nu te duchten aangezien het geheel onduidelijk bleef van welke aard zij waren, en dit in meer betekenissen dan men voor mogelijk zou houden.

Om te beginnen kon ik helemaal niet zien hoe 'dicht' zij waren, als men hiermede begrijpen kan wat ik bedoel. En ik bedoel met 'dichtheid' werkelijk ook dichtheid — op zicht meetbaar overigens aan al dan niet doorschijnendheid, doorzichtigheid of helderheid. Edoch, ik zei het al, dat er iets hapert aan mijn zicht, en door al dat lekken van dat kokend, stomend water, waren nu ook mijn oren feller gaan suizen zodat ik niet langer weten kon welke geluiden bij welke beelden hoorden, wat uiteraard alles nog een stuk chaotischer maakte. Indien ik bijvoorbeeld geweten had dat zij slechts zwarte schaduwen waren waar men met zijn echte handen los doorheen greep van zodra men ze wilde aanraken, dan was ik zeker en vast niet bang voor hen geweest, want dan konden ze, ijl als ze waren, helemaal geen andere invloed uitoefenen op deze vaste wereld van ons allen, tenzij wat bangmakerij. Er zijn ook schimmen denkbaar die men bijna voelen kan, ofwel gedaanten die doen denken aan een wolk van schuim, van pasta of van nog andere kleverige substanties. Sommige spoken zijn alleen in dromen vast, zij blijven echter hangen in de slaapkamer als men de ogen opent, zichtbaar maar niet langer voelbaar, als was hun gewicht totaal herleid tot een afdruk van licht. Er zijn ook spoken die gedeeltelijk vast zijn en waar men tegelijk gedeeltelijk doorheen grijpt met de handen, edoch men moet eerst zelf in een toestand van verwarring zijn om op zijn beurt door hen verward te kunnen worden en soms is het lastig om uit te maken of zij de oorzaak dan wel enkel een gevolg van de verwarring zijn.

Er bestaan trouwens meer soorten van verwarring, het zou ons veel te ver brengen om daarover uit te weiden.

Ik had, zoals gezegd, het raden naar de aard van deze schimmen, ik voelde alleen hun blikken nu en dan op mij gericht en, ware het niet dat ze met iets heel druk bezig waren, ze hadden zich beslist allang op mij gestort, dus wilde ik alleen maar haast maken nu, uit die greppel klauteren en weglopen daar vandaan, ja, uit mijn eigenste huis, mijn eigen woonst ontluchten! Want niets is zo bevrezend als ze in de eigen woonkamer te hebben, die vreemden die zich zo gedragen alsof jij het was die hén voor de voeten kwam lopen. "Kom, Tandine! Kom, Knaagje! Kom alhier, Snijkiesje!", zo riep ik alras mijn zwart behaarde kroost tesamen: "Haasten jullie zich, wij zijn hier te vierklauw weg! Kom, snel, want ze zijn wakker, de mensen!"

(23 & 24.03.2009)

Depressies

Die meneer daar, hoe is zijn naam ook alweer — alle menen hebben andere namen, nietwaar, en er zijn er welhaast geen twee met dezelfde, en hebben ze dan toch dezelfde, dan hebben ze beslist ook nog een voornaam die verschilt, maar eigenlijk is dat geen slechte zaak, want zo wordt de ene meneer ook niet voor de andere gehouden, en geraakt de ene niet in de nor als een ander dat verdient, of gaat de ene niet lopen met het grote lot, als dat toekomt aan de andere — vandaar dus, mijn geachte dames en heren van het publiek, al die verschillende namen! Vandeplastieren! Meneer Vandeplastieren, ja, zo luidt zijn naam! Hij was me heel eventjes ontgaan, maar nu hebben we hem dus terug... Meneer Vandeplastieren dus... is depressief geworden, zo zegt men, maar er worden wel meer menen depressief vandaag de dag, en ook mevrouwen, jongethen en juffrouwen ook... maar van meneer Vandeplastieren weet men het dus zeker, alvast als men de geruchten mag geloven, dat hij depressief geworden is.

Vraag me niet wanneer precies dat gebeurd is: als ik de geruchten mag geloven, is het al een aardig tijdje aan de gang, het zou me niet verwonderen indien het al maanden zo was, misschien wel al jaren. Een belangrijker vraag luidt echter waaròm die meneer Vandeplastieren dan depressief geworden is. Voor zover geweten, heeft uitgerekend die meneer helemaal niets tekort gehad en bestaat er ook niet iets dat zijn vooruitzichten zou versomberd hebben: meneer Vandeplastieren had een mooie job, een al lang afbetaalde woonst, een niet onaardige vrouw, geen kinderen en dus ook van dientwege geen zorgen, een vette rekening op de bank — weliswaar in waarde geslonken in-

gevolge de crisis, maar dat is vandaag van toepassing op iederéén — een nieuwe auto had ie ook, een vers aangelegde tuin en als het waar is wat ze zeggen, hadden de Vandeplastierens ook een buitenverblijf — sommigen gewagen zelfs van twee, waarvan tenminste één in het buitenland.

Uitgerekend zo iemand wordt dan depressief, zo horen wij dat dan toch zeggen, wij die dachten dat depressie iets voor sukkels was, iets voor meneren die niet zo worden genoemd maar helemaal anders — schooiers, bijvoorbeeld, of landlopers — terwijl wij tevens opgevangen hebben dat, jawel, ten huize van de échte schooiers van het dorp, elke avond door toevallige voorbijgangers feestgeluiden worden waargenomen!

U vraagt mij wat feestgeluiden dan wel mogen zijn? Geen nood, ik heb dezelfde vraag gesteld aan de voorbijgangers, wat zeg ik: aan de toevallige voorbijgangers weliswaar:

- Bent u dan geheel toevallige voorbijgangers? Zo heb ik hen een eerste vraag voorgelegd.
- Dat zijn wij gewis! Zo antwoordden ze welhaast in koor.
- Dan heb ik voor u een bijzondere vraag, zo zegde ik hen, en toen riepen ze:
- Stel die dan maar en gauw, want wij verkeren in tijdnood!
- Zo? repliceerde ik beteuterd: in tijdnood dan nog? En mag ik weten...

Nog vooraleer ik de kans gekregen had om de vraagzin tot het einde toe uit te spreken, wierpen ze mij het antwoord languit voor de voeten:

- Wij moeten vanavond gaan feesten! Ja, gaan feesten dat moeten wij!

- En waar dan, als ik u vragen mag...

Opnieuw nog vooraleer de vraag gesteld was, lag daar languit het antwoord te antwoorden:

- Bij de schooiers moeten wij gaan feesten, ja: bij de schooiers!

- Op heel de wereld bij de schooiers! Zo riep ik onge-speeld ontdaan, want ik had pas het slechte nieuws gehoord over meneer Vandeplastieren die allesbehalve een schooier is — hij is bemiddeld, heeft een niet onaardige vrouw, vers zijn tuin aangelegd, buitenverblijven en een nieuwe wagen — meneer Vandeplastieren dus, die depressief geworden was, zo zegden zij toch, terwijl wij dachten dat depressie iets voor schooiers was maar hoor nu zelf wat schooiers doen: zij féesten, op heel de wereld, en zij noden de geheel toevallige voorbijgangers op hun feesten uit! Gij staat versteld? Maar kijk: als elk al was het maar één fles meebrengt... verstaat ge wat ik zeggen wil?

Zo is dus meneer Vandeplastieren depressief en naar volgens dat het schijnt is de oorzaak van zijn depressie gelegen in het feit dat hij te weinig feestviert — onder ons gezwegen en gezegd, heeft die meneer nog nóóit gevierd, heel eenvoudig omdat hij niet weet wat feesten is! En opnieuw, geachte dames en heren van het publiek, gelooft gij mij niet? En toch is het de waarheid! De huisdokter zond

meneer Vandeplastieren naar de specialist en die raadde hem aan wat vaker te gaan vieren. Immers, zo had de specialist gezegd: over velerlei soorten medicijnen bestaan de grootste twijfels, edoch lachen, dat staat als een paaltje boven water, is gezond. En is lachen niet iets wat je op de feestjes doet? Vieren moet je dus, meneer Vandeplastieren, zegde hem kordaat die specialist, aan wie hij de ronde som van vijfenveertig euro betaalde — met een nulletje daarachter organiseer je al een serieuze fuif. Tenzij je doet zoals de schooiers ginder, die helemaal niets hebben om te vieren: geen reden om te vieren, maar evenmin een middel.

- A propos, zo wilde ik nog gauw weten van die geheel toevallige passanten: weten jullie soms wat een depressie is?

Ik hoorde, terwijl ze zich van mij vandaan verwijderden, in de richting van het huisje met dichtgemetseld raam, afhangende afvoerpijp en een ganse rij ontbrekende dakpannen — ik hoorde hen nog iets bazelen, dat ze geen taalkundigen waren en geen psychiaters en dat ze ook niets hadden en bijgevolg ook niets om zorgen over te hebben.

- Wij hebben alleen maar tijd, meneer, zo riepen ze me nog over hun schouder toe: tijd zat, dat hebben wij!

- En wij vervelen ons! Zo riep een tweede — een jonge griet van ik schat nog geen zeventien.

- Wij dansen de verveling weg! Riep tenslotte een derde en zij lachten in koor, verdwijnend achter de straathoek, het was nog niet helemaal donker en ik hoorde aan de plotse-ling gedurende enkele tellen luid weerklinkende muziek

dat een deur was open- en dichtgegaan — de deur van het huis waar het "te doen" was, zoals op elke avond tot een stuk in de nacht.

Men had me zelfs verteld dat de ontbrekende dakpannen netjes vervangen waren, door vrijwilligers dan nog, die anders immers in hun slaap werden gestoord door al die heimwee aanzwengelende liederen van vroeger die daar werden gezongen en gespeeld. En het was allang ook geen geheim meer dat de 'uitbaters' — ooit schooiers, zo moet men het eigenlijk formuleren — door de ordehandhavers die daar immers vaker op een borrel worden getrakteerd, met rust worden gelaten en zelfs op handen worden gedragen. Het is allang geen geheim meer dat lieden zoals meneer Vandeplastieren aldaar genezing vonden van hun depressie en dat zij daar behalve hun ziekte, ook hun geld verloren, en dat daarentegen de 'schooiers' van weleer nu met de sjees door 't dorp paraderen en dat zij in tenminste twee buitenverblijven verblijven tegelijkertijd, ja, dat zij eigenlijk alomtegenwoordig zijn geworden, precies zoals dat gezegd wordt van de schepper van hemel en aarde en van zijn gezant.

Alleen trokken zij op hun beurt mét die fortuinen tevens de depressies naar zich toe, en zij lopen nu de deuren plat van therapeuten allerhande, want men zegt van hen dat zij aan depressies lijden — en wij die dachten dat een depressie iets voor sukkels was en iets voor echte schooiers...

(24 maart 2009)

De Goede Deur

U kent de “Goddelijke Komēdie” van Dante Alighieri – deze “allervurigste dienaar van de liefde”, zoals Boccaccio hem noemde – en u weet daarom dat de ingang tot de hel een onopvallend en achter een struik verborgen gat is, ergens in een duister woud. (Weinigen weten dat Dante zich voor zijn bijzondere reis inspireerde aan de Mohammedaanse verhalen over het hiernamaals, zoals “De nachtelijke reis van Mohammed” van de Spaanse Moudjioeddin

Ibn Arabi die precies honderd jaar eerder dan Dante werd geboren – maar dat tussen haakjes). In de penopauze van zijn leven gekomen, belandt Dante in een duister woud, en daar vindt hij prompt de hellepoort. Op het bordje boven de poort staat te lezen: “Laat varen alle hoop, gij die hier binnentreedt!” Hij gaat doorheen de poort, laat zich door Charon over de Styx varen, en komt warempel in de hel terecht.

In de middeleeuwen werd de hel gesitueerd in het middelpunt van de aarde, en dus het verste verwijderd van God.

Aan onze ‘zuidpool’ lag de louteringsberg met daarop het Aards-paradijs; aan de ‘noordpool’, Jeruzalem. Dat het inwendige van de aarde een poel van vuur is, wisten ook al de eerste mensen die vulkanen in actie zagen. Wij leven eigenlijk op het korstje van de hel.

Het letterlijke en het figuurlijke lopen hier enigszins door-een. Een kennis van me die zich bezighoudt met de eigenaardige zaken van het leven – die voor mij overigens even onbegrijpelijk zijn als de ‘gewone’ – vertelde me eens dat Dante’s hellepoort een soort ‘gat’ is naar een ‘andere dimensie’, in dit geval dus de hel. De ruimte, welke wij eigenlijk met een primitief meetkundige geest bekijken, is in feite heel onregelmatig, zo vertelde hij me, en zij zit vol met dergelijke gaten. Bovendien is de ruimte helemaal niet statisch, maar zij ‘leeft’ en zij beweegt. Het zou bijvoorbeeld kunnen gebeuren dat een ‘gat’ zoals de hellepoort zich plotseling opent, zodat je er naar binnen kan, en dat het zich daarna weer sluit, zodat je er nooit meer uit komt.

Er zijn kraters waaruit vuur gespuwd wordt en er zijn bronnen met helder en fris water, of met stoom; er zijn gasbronnen waaruit dodelijke dampen opstijgen. Er zijn tornado’s van louter lucht die koeien en huizen kilometers hoog optillen. Er zijn draaikolken die machtige schepen verzwelgen en in de ‘grote’ ruimte zijn er ook ‘zwarte gaten’ die materie verslinden, gaten waaruit nieuwe heelallen ontspringen, gaten die in feite fonteinen zijn waaruit tijd wordt in het rond geblazen, en gaten die naar andere ruimten leiden. Mijn geleerde kameraad vertelde mij dat er tal van dergelijke dingen bestaan waarvan wij nagenoeg geen notie hebben.

Ik moet zeggen dat mijn belangstelling voor deze verhalen altijd zeer matig is geweest. Wanneer ik toehoorde, dan deed ik dat veeleer om de spreker aan het werk te zien, of om hem als in een soort van vriendendienst mijn oor te lenen. Vaak luisterde ik zelfs niet, verdwaald als mijn ogen waren in de zijne, waaruit ik niet zelden vonken zag opspringen, maar toen ik hem daarop attent maakte, werd hij kwaad omdat mijn aandacht verslapte. De ‘feeling’ voor het bovennatuurlijke – of was het gewoon het ‘natuurlijke’, zoals hijzelf steeds beweerde? – ontbrak mij volkomen. Tot op zekere dag.

Ik moet die avond iets verkeerd gegeten hebben, want van zodra ik in slaap viel, droomde ik. Ik voelde hoe mijn hoofd loodzwaar werd, rondtolde en tenslotte recht doorheen mijn hoofdkussen zakte en met een pijnlijke klap terecht kwam op de plankenvloer onder mijn bed. Uit vrees dat ik andere huisgenoten wakker had gemaakt, wachtte ik eerst een poos, aandachtig luisterend, en toen ik geen andere geluiden kon horen dan het geroep van een witte uil in de zwarte diepten van de nacht, scharrelde ik met mijn rechter arm over de bedrand heen naar mijn hoofd, dat dus ergens onder het bed, op de planken vloer, lag te wachten op hulp. Groot was echter mijn verbazing toen ik prompt scherpe tanden door drie van mijn vingers voelde boren. Toen ik mij ervan bewust werd dat het inderdaad ikzelf was die beet, loste ik niet, wetende dat mijn hoofd op die manier wel weer snel zou belanden waar het thuishoorde van zodra de arm zich terugtrok. Echter, ik had de kracht en de snelheid waarmee de arm zich terugtrok, fel onderschat, en zo kwam het dat mijn hoofd tijdens de plotse en forse beweging van de arm werd weggeslingerd... door-

heen het open raam... en ergens in de struiken in de tuin van de buren terechtkwam.

Oog in oog stond – of lag – ik plotseling met Rakkie, die mij – gelukkig! – meteen herkende, en die mij genegen was omdat ik hem nu en dan wat lekkers durfde toe te werpen. Van het brave beest kende ik wel het karakter, maar met het inzicht en het analytische vermogen van het dier maakte ik toen voor de allereerste keer kennis: de hond nam me bij de haren in zijn muil – zoals honden dat ook doen als ze hun jongen dragen – sprong in een wip over het muurtje, en bracht mijn hoofd prompt terug op het hoofdkussen in mijn bed, waar het thuishoorde. Zonder te wachten op een bedankje, verdween het beest weer onmiddellijk en geruisloos.

Toen nu mijn hoofd opgehouden had met tolleren, wist ik dat ik sliep. Ik stond dus op zonder te moeten vrezen dat ik ook werkelijk mijn bed verliet, en sprong door het open raam naar buiten. Rakkie die, zoals alle dieren, de uittredingen der slapenden waarneemt (zoals mijn geleerde kameraad mij verteld had, maken dieren geen onderscheid tussen de ‘werkelijkheid’ en de droom), keek mij hijgend na, wipte over het muurtje, en volgde mij, ijverig snuffelend. Ik stuurde hem niet terug omdat zijn neus mij nog van pas kon komen; ik had immers besloten om door te gaan met zoeken naar iemand die ik in geen jaren meer had gezien, ja, iemand die mij na aan ’t hart lag en om wie ik mij al een hele tijd zorgen maakte. Kort voordien had ik nog iemand nageroepen op straat omdat ik geloofde dat hij het was – tot mijn schande, want toen de man zich omdraaide, moest ik bitter vaststellen dat ik me schromelijk had vergist: de man keek me aan met de mij bekende trek-

ken, maar de gelijkenis die ik meende te ontwaren, verdween meteen toen het gezicht bij het opkijken in een andere plooi viel. De gelijkenis met het gezicht van de persoon die ik zocht, was slechts het gevolg geweest van louter toevallige spanningen in de gelaatsspieren van de vreemdeling.

Wij liepen over de brede baan in de richting van een streek die ik kende uit de nachtmerrie welke voorafging aan deze droom, en waarop deze droom het vervolg vormde. Dat is niets bijzonders, aangezien ook elke dag het vervolg vormt op de voorgaande. In het laatste geval zit de slaap er tussen; in het eerste geval, de dag; maar slechts zelden vormt de ene een belemmering voor de andere. Het is pas wanneer de wakkerheid en de droom zich gaan vermengen, dat ernstige problemen kunnen opduiken. In dat onfortuinlijke geval zullen wij, eenmaal uit zo'n met de dag vermengde droom ontwaakt, spreken van een nachtmerrie. Maar voor de dromer die terugkeert uit een ongeordende dag waarin fragmenten van de droom zijn binnengeslopen, liggen de kaarten enigszins anders...

We liepen aan een goed tempo in de richting van de streek die ik reeds in een voorafgaande droom had verkend. Ik herinnerde mij vaag waar het was, maar omdat het toen erg mistig was, slaagde ik er niet meteen in om alle puzzelstukjes in elkaar te passen. Iemand had me getoond waar ongeveer de gezochte persoon zich moest bevinden, en in de straat waar ik terecht kwam, had ik reeds alle huizen uitgekamd. Ik was daar in de vele, zweterige slaapkamers geweest, had voorzichtig lakens opgetild om de gezichten te kunnen zien, had me dan begeven naar een naburige kliniek om er de bedden in de slaapzalen te inspec-

teren, maar was tenslotte onverrichter zake terug moeten keren omdat de dageraad aanbrak en het licht me dreigde te wakker te maken. Licht is een obstakel als men zoekt in de nachtelijke droom, maar nu er geen maan te bespeuren viel, bleek dat een nog veel groter obstakel: ik zag vrijwel niets voor mijn ogen en als ik Rakkie niet had gehad, dan was ik zeker moedeloos geworden en had ik mij onmiddellijk teruggekeerd.

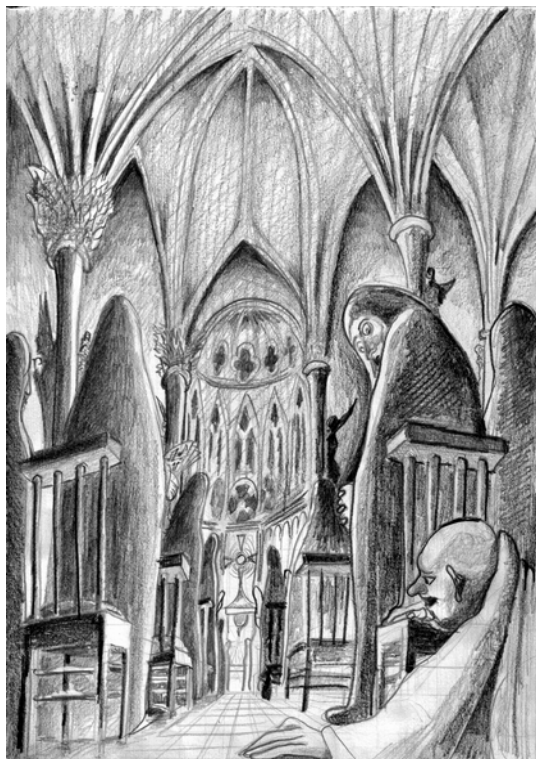
Ik stond nu in de wat bergaf lopende straat voor het huis dat ik laatst had opgezocht, en ik herkende de plaats nu ook heel duidelijk: de troosteloze bakstenen muren, de kleine deurtjes, de stank van de slaapvertrekken, de verlepte interieurs eigen aan buurten waar min of meer marginale zielen zich ophouden. Daar was het dat een man, die blijkbaar toevallig in mijn droom was beland, mij verteld had dat de gezochte persoon zich 'ginder ergens' ophield. En toen hij dat gezegd had, zonder verdere uitleg te geven, alsof hij eigenlijk al veel te veel gezegd had, verdween hij meteen en liet me daar achter met een onduidelijk panorama dat zich situeerde tussen twee reusachtige eiken die roerloos aan de oever stonden van een beek die men op het eind van deze straat kon horen kabbelen.

Ik liep dus in de richting van die beek, keek naar het nachtelijke landschap dat tussen de eiken opdoemde, en toen ik een lange tijd had staan kijken, zag ik in de verte, alleen door de sterren verlicht, iets als een kerktoeren boven het donkere lover uitsteken.

De tocht die wij maakten doorheen de tussenliggende moerassige weiden en velden, verliep niet zonder problemen; vooral de vele dwaallichtjes baarden mij zorgen. In de droom zijn zij immers niet zomaar 'lichtjes', doch li-

chamen of fragmenten van lichamen van wezens die wij overdag niet kunnen zien. Er zijn er bij die zich niet storen aan ronddwalende mensen, en die doorgaan met feesten en dansen of met ruzie maken, maar er zijn er ook die niets omhanden hebben en die er hun plezier in vinden om passerende dromers op te schrikken met de meest akelige bewegingen en geluiden. De bewegingen die ze maken kunnen de snelheid hebben van bewegende laserstralen, zodat zij op die manier – trouwens net zoals mensen dat soms met laserstralen doen – allerlei illusoire vormen en gestalten te voorschijn kunnen toveren. Het ‘gevaar’ bestaat dat men door deze ‘shows’ wordt afgeleid, en dat men aldus oeverloos gaat dromen, zoals trouwens de meeste mensen dat doen, terwijl men z’n voornemens vergeet. Ikzelf was op dat moment evenwel te vastberaden om mijn aandacht te verliezen en het voornemen van mijn zoektocht te vergeten. Veilig bereikte ik de overkant van het veld dat zich uitstreckte van bij de twee eiken tot aan het kerkje, dat daar nu zoals een reusachtige hen, broedend op haar nest, op het klein heuveltje voor ons lag... met van binnenuit door een zwak schijnsel verlichte glasramen.

Wij duwden de zware poort voorzichtig open en konden meteen horen dat daar een nachtmis aan de gang was. De geluiden waren eerder gedempt, maar de kerk zat nokvol volk – volk dat, af te leiden uit de klederdracht, uit een voorgaande eeuw leek te komen. Een ogenblik vroeg ik me af of de doden dan des nachts opstonden uit hun graven om de heilige mis te vieren en zodoende aan de leeggelopen kerken nog een reden van bestaan te geven, maar een mens mag zich niet teveel vragen stellen, zeker niet als het zaken betreft die het alledaagse overtreffen.

Ik moest Rakkie nu wel achterlaten en begaf me alleen het kerkgebouw in. Ik trachtte zo onopvallend mogelijk voort te schuifelen via een zijbeuk, tussen de nu rechtopstaande en zingende mensenmassa door, toen ik merkte dat ik in pyjama was, maar blijkbaar sloeg geen van de aanwezigen acht op me: allen leken zij verzonken in gezang en in het gebed dat zoals het ronken van een bijenzwerm de ruimte onder de hoge gebinten vol maakte. Instinctief voelde ik aan dat ik recht op mijn doel afging: ik wist dat ik ergens bij de eerstvolgende biechtstoel moest zijn – het was een

eikenhouten biechtstoel, bekleed met sierlijke, uit het hout gesneden beelden van engelen en van heiligen. Een van de heiligen hield stijf een staf in de hand terwijl hij zong, maar zijn ogen draaiden in mijn richting en wezen mij de plaats aan die ik zocht.

Het was een piepklein deurtje naast de biechtstoel – niet een deurtje van de biechtstoel zelf, maar een deurtje in de zijmuur van de kerk, omkleed met stenen engelenbeelden, en gemaakt uit zwart mahoniehout met daarin sierlijke krullen gegraveerd. Ik begaf mij recht naar het deurtje, duwde het open, en wrong mij er doorheen. Zo stond ik weer buiten.

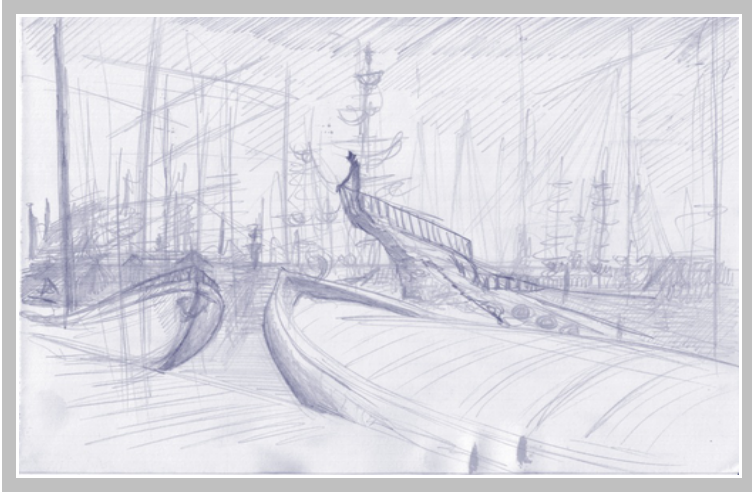
Rakkie stond daar op een tiental passen van mij vandaan te wachten, ik kon hem horen piepen, maar er was iets met de hond: hij wilde niet naderbij komen, keek me achterdochtig aan, en liep toen haastig weg, me achterlatend bij de kerkmuur.

Het deurtje was dichtgegaan, ik stond dus buiten, de lucht was koud geworden, er was weer mist komen opzetten, haast moest ik om me heen tasten om niet te vallen als ik me een enkele stap wilde verplaatsen. Maar ik wist dat ik nu vlakbij mijn doel beland was. Instinctief wist ik dat er nog een deur was, en dat zich achter deze deur de gezochte persoon bevond. En toen leek het of een zwarte arm die uit de lucht kwam, mij de deur in kwestie aanwees. De arm wees naar beneden, en wees een tweede keer, en verdween dan. En ik keek naar beneden en ik tastte, en ik voelde inderdaad iets als een deur, maar dit keer was het een stenen deur, een harde stenen deur waarop ik mijn vingernagels brak toen ik een poging deed om ze te openen. En toen ik die deur eerst zorgvuldig betastte, ontwaarden mijn vin-

gertoppen, terwijl ik mij over de deur heen boog en erop knielde, in die deur gegraveerd, de naam van diegene die ik al zo lang zocht.

(Zomer 2006)

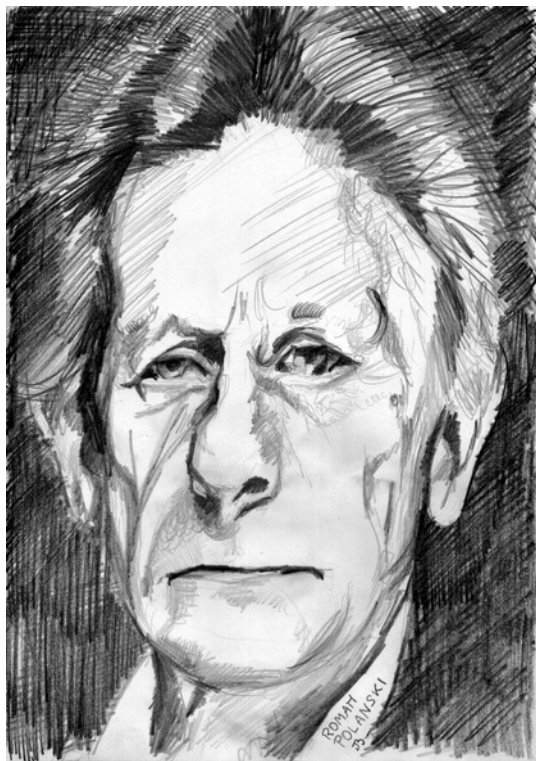
Nosferatu

1

Er is een oud houten schip dat over bijna rimpelloos water, stilletjes klokkend, in melkdichte mist, tussen koude stellingen, een verlaten haven welhaast ongezien naar binnen schuift. Het zwalpt, botst tegen de kade aan, draait vanzelf zijwaarts, botst opnieuw, leunt tegen de oever, schommelt, raakt vast in 't slijk. Daar duiken uit de buik van 't schip dat eerst verlaten leek, rappe ratten op, naarstig snuffelen zij zich een weg naar de rand van hun container, zij hebben land geroken, in lange, grijze colonnes gaan zij aan wal. Het land slaapt nog, de mensen hebben geen zorgen en hun dromen zijn quasi ondoorzichtig zoals de nevelen van deze ochtend die een vreselijk tijdperk inluidt. Nog in de stille morgen wordt het schip ontdekt, wordt de dode schipper die kennelijk zichzelf aan 't stuurwiel knevelde,

losgemaakt, wordt het ruim doorzocht, wordt het logboek ingekeken, wordt ontdekt dat de ganse bemanning omkwam ingevolge de zogenaamde zwarte dood. Nosferatu, zo hebben zij hem genoemd, is hen voor geweest, hij is al ontscheept, hij heeft het continent reeds ingenomen en hij heerst zoals alleen de dood kan heersen.

Stultiferi navis, de boten der krankzinnigen, want in de middeleeuwen werden de gekken op een schip geplaatst en dan helemaal zee-inwaarts gejaagd, zogezegd naar het beloofde land maar eigenlijk om nooit meer weer te keren.

Ergens worden schepen weldoordacht van duistere ladingen voorzien en 't land van golven ingestuurd, met de vaste overtuiging dat ze zullen stranden waar ze dat ook moeten doen, zoals oude paarden die vanzelf naar huis gaan wijl hun boer al op zijn karre slaapt, alsof elk van deze boten zijn lot kende en beminde, zoals men zijn bezit bemint. Naarstig worden zij geladen, deze schepen die schijnbaar hun baan al kennen sinds het begin der tijden; maar wij weten wel beter want het zijn hun banen die hen dragen, het zijn de stromingen die de schepen brengen waar ze stranden moeten, precies zoals ook de scholen vis in de zee en de zwermen vogels in de hoge luchten op hun eigen stromen drijven en aldus belanden waar die wegen van water en van lucht hen als vanzelf afleveren en waar zij thuis horen. De ganse ruimte en de tijd: zij liggen vast en alles is sinds het begin in orde, het draait zoals een speeldoos, noot na noot wordt het programma afgewerkt, het draaiboek en het drama, want alles komt uiteindelijk goed daar alles rust vindt in de dood voor immer.

Lang heeft het grote continent aldaar gelegen, wachtend op haar meester als een bruid, aanzwellend van levend bloed, dag na dag en jaar na jaar, de eeuwen gleden weg, totdat de tijden kwamen die steeds zullen blijven wederkeren. De tijd van de geboorte was nu lang voorbij, en die van de groei en daarna die van de overmoed, tenslotte deze van de ondergang. Al die tijden, zij waren voorbij, en in deze ochtend van stille waters en van mist kwam met het oude schip dat deze stroming bracht, de tijd aan wal van Nosferatu, zoals ook de tijd komt van de made als de vruchten rotten in de o, zo schone herfst der dichters. Hij wachtte totdat 't gehoorzaam schip tegen de kade leunde en zette dan voet aan wal zonder ook maar een ogenblik te

aarzelen, alsof hij dit al duizend keren had gedaan. De melkwitte mist deed zijn zwarte mantel grijs uitslaan en leek zijn gestalte uit elkaar te halen in ontelbare delen: kleine, grijze en haastige vlekken die gelijk in een wirwar dooreen wriemelden. De vage vlekken zochten orde, zij vormden een colonne en kregen poten, kropen snuffelend voort, elk gevolgd door een lange, grijze staart en een muziek voortbrengend van zo hoge tonen dat zij de oren doof maakten van al wie het tafereel van te dichtbij wilde aanschouwen.

Het gebeurde allemaal in een zeer verlaten verte, want de haven lag die ochtend in de verte, het zwakke ochtendlicht waaruit de nacht voortijdig weggewassen was door melkachtige nevels, bedroog het oog verraderlijk van elkeen

die wilde zien wat eigenlijk niet voor mensenogen is bestemd tenzij ze slapen, dromen en niet weten of wat op hun netvlies speelt, afkomstig is van buiten uit het licht der wereld of van binnen uit de nachten van de ziel. Die verten leken reeds na luttele minuten, of waren het slechts seconden, op te lossen in de spiegelingen van het water: het schip leek wel gezonken nu, gezien geen spoor meer achterbleef van 't statige visioen, maar toen het licht hoog in de luchten klom, wist ieder die ontwaakte dat deze dag heel anders was, dat *hij* gekomen was en dat hij met stille hand, zoals het een dief past in de nacht, het land voorgoed had ingenomen.

En is zij niet zacht, de hand van de dood, die de furie van de hoop verjaagt, die 't gek en overspannen doen van dove blinde meuten tot bedaren brengt, die kermessen verstillen doet en die alleen het zachte wenen duldt en het geknars van tanden? Heelt zij niet de in vuurwerk en in wild lawaai ontaarde steden van kille graniet die ooit vruchtbare akkers waren? Brengt zij niet weer tot rust die uit zichzelf gebarsten zijn en die hun oorsprong en hun moeder zijn vergeten, die zich helden, ja, goden wanen wegens een of andere beurs vol met gestolen goud? Dapper zwijgen doen zij allen als de dood voorbijtrekt, deze anders zo luidruchtige lieden, en hun gebrul verstomt, onder de aarde verbergen zij hun lijf zoals onooglijke dieren dat doen als in de verten donderslagen de aarde doen beven, als was er een golem in aantocht.

Het is Nosferatu wiens gestalte opdoemt aan de kim, een nerveus gefluister vermengt zich met de dunne winden en nauwelijks stijgt iets daarvan ten hemel. Nosferatu spreekt tussen zijn tanden, zijn stem klinkt kalm alsof hij ons de

eeuwige rust kon schenken en op de keper ligt hij niet eens als hij zijn wijsheid voorlegt aan wie leven willen, hij scandeert: elk levend wezen is in zijn voortbestaan afhankelijk van ander leven omdat elkeen nu eenmaal eten moet. Wij eten elkaars vlees en ook drinken wij elkanders bloed en op die wijze nemen wij andermans levenskracht tot ons, leven wij voort, planten wij ons voort en leren wij aan onze kinderen hoe zij slechts met het bloed van anderen verder kunnen gaan. Goddelijk zijn al wie hun vlees en bloed offeren opdat anderen zouden kunnen voortbestaan, en zij verenigen zich in de Kristus die hen voordoet hoe dat allemaal moet, daar Hij de *Tegenvampier* is, de *Anti-Nosferatu*, terwijl ikzelf, die gij zo gaarne 'Nosferatu' noemt — zo loopt zijn betoog ten einde — toch niemand anders zijn kan dan de *Anti-Krist*?!

En antwoordt gij mij nu eens in alle eerlijkheid: passen zij niet perfect samen zoals het water en het land, de dag en de nacht, de ouders en hun kroost, ja, zoals man en vrouw: enerzijds diegenen die het bloed van anderen op mysterieuze wijze drinken en, anderzijds, zij die zich in een mischien nog groter sacrament, offeren aan die gulzige slokken?

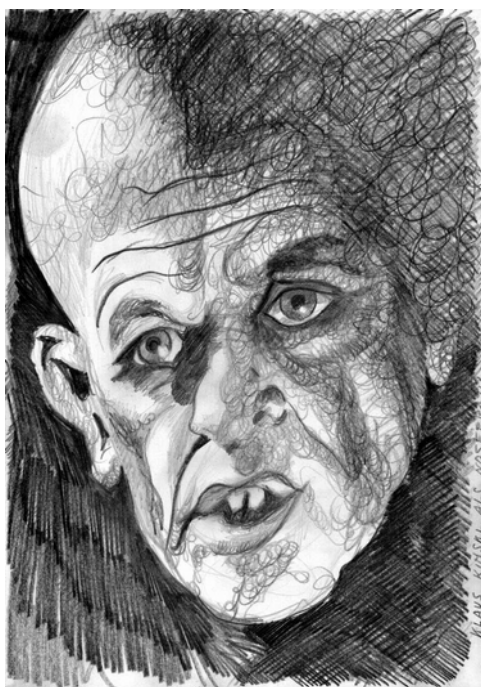
Hij ging, zijn gestalte verzwond tegen de donkere onweerswolken, nog eenmaal zette de bliksem zelf Nosferatu in lichter laaie en dan was en bleef hij zoek; alleen in de verten hoorde men nog zijn stappen daveren en wapperde zoals een enorme donderwolk tegen de onweershemel, de nachtzwarze cape. Hij liet een land achter, vol van zijn sporen, jammerklachten stegen uit de wakke grond ten hemel en er was geknars van tanden en gekrijs en ook was er een gesmoord gehuil te horen.

2

De zwarte dood ontleent zijn naam aan het zwart uitslaan van de huid door inwendige bloedingen van geïnfecteerden met de septische pest. Zij kwam uit Mongolië mee met de rattenvlooiën op de ratten op de graanschepen, en ze doodde tussen 1347 en 1351 één derde van alle Europeanen. Tot in 1663-'64 keerde de pest zevenendertig keer terug naar Amsterdam, van waaruit ze met een lading katoen in 1665-'66 in Londen belandde. De verdachtmaking van katten en honden werkte haar verbreiding nog in de hand door de afslachting van deze rattenvangers. Maar de pest bracht nog meer genociden mee: de uiterst zindelijke jo-

den gebruikten namelijk geen openbare waterbronnen, zo werden ze ook zelden ziek, maar de verdenking groeide dat zij het waren die het drinkwater met de pest vergiftigden; bijgevolg werden ze vervolgd en uitgeroeid (- de 'pogroms'). Milaan bleef pestvrij omdat de aartsbisschop daar de eerste drie met de pest besmette huizen liet dichtmetssen met hun bewoners erin en paus Clemens VI verbleef in Avignon tussen grote vuurhaarden die de vlooiën op afstand hielden. Toch wist men pas in 1894 dat de pest zich via de rattenvlo verspreidde. Alsof de pandemieën nog niet erg genoeg waren op zich, werd in de Tweede Wereldoorlog de pestbaci door de Japanners ingezet als biologisch wapen tegen de bevolking van Mantsjoerije.

Naast de septische pest of de zwarte dood, de builenpest en de longpest, maakten de pokken in het Romeinse Rijk van 165 tot omstreeks 180 al 5 miljoen doden; ingevolge de Spaanse Griep in 1918-'19 stierven 50 miljoen mensen en sinds 1980 kostte het AIDS-virus al aan meer dan 25 miljoen mensen het leven. In ontwikkelde landen sneuvelen 1 man op 50 en 1 vrouw op 100 in het verkeer — dat is zoveel als hartziekten en longkanker samen — en nog een groeiende doodsoorzaak blijkt zelfmoord, met op wereldschaal een miljoen zelfdodingen per jaar. In de twintigste eeuw — de gewelddadigste ooit — kwamen zowat 200 miljoen mensen door geweld om het leven.

Onderzoekscentra alom ter wereld doen hun uiterste best om statistieken op te bouwen, relevante factoren inzake gezondheid en ziekte te verzamelen en doodsoorzaken in kaart te brengen, en dat alles in de stille hoop dat op den duur elk van de gevonden doodsoorzaken zal kunnen worden teruggedrongen en uiteindelijk uitgeschakeld. Het is namelijk de logica zelve dat aan de dood van ongeacht wie, een oorzaak ten grondslag ligt, dat die oorzaak ontdekt kan worden en dat zij gebeurlijk verdrongen of zelfs weggewerkt kan worden. Neem bijvoorbeeld het rookgedrag, dat onmiskenbaar een belangrijke doodsoorzaak is in landen waar niemand nog door honger sterft en waar pakweg lepra en pokken overwonnen zijn: het roken kan voorkomen worden en dus ook de sterfte ingevolge dat gedrag. Uiteraard zal dan een andere doodsoorzaak voor de uiteindelijke genadeslag zorgen maar per definitie komt die dan toch weer maar wat later. En zo kan men doorgaan, zo hoopt men de dood stelselmatig voor zich uit te schuiven en hem misschien een duw te kunnen geven, zo-

dat hij voor lange tijd uit het gezichtsveld verdwijnt, en misschien verdwijnt hij op een keer wel voorgoed?

Er bestaat een theorie die deze hoop helaas vrijdelt. Als de honger overwonnen is omdat misoogsten voortaan uitgesloten worden en kansarmen menswaardig worden behandeld, als epidemieën zoals de gele koorts, de pest, de griep, het aidsvirus en noem maar op, voorgoed bedwongen zullen zijn, als het verkeer veilig zal zijn en de mens zo pijnloos en tevreden dat hij zal ophouden met moorden, aborteren, zelfmoorden en euthanaseren, dan zullen als uit

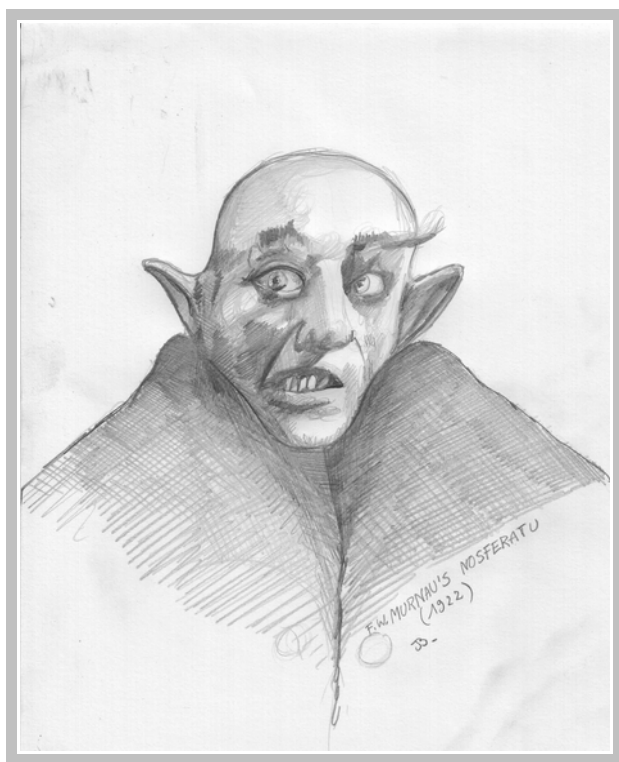
het niets nieuwe doodsoorzaken opduiken, zo zegt die theorie: de Nosferatu van de pest zal opgaan in de mist en zo ook die van elke andere lichamelijke en geestelijke ziekte; hetzelfde lot zullen de Nosferatu's delen van oorlog en geweld, teveel om op te sommen. Maar eenmaal al die Nosferatu's geweken zullen zijn, en er geen ochtenden meer zullen zijn in melkwitte mist waarin schepen geruisloos de havens naar binnen zullen schuiven om zich daar van hun onheilspellende vracht te ontdoen, zullen de lege boten die in de havens alom ter wereld aan de kade liggen, vollopen met stervelingen die elk hun eigen Nosferatu zullen zijn. Ja, het getal der Nosferatu's zal dat der stervelingen evenaren, omdat op dat ultieme moment waarop alle kwalen overwonnen zullen zijn, de dood zijn eigen oorzaak zal wezen. Het is immers niet een of andere ziekte die de dood veroorzaakt, en ook niet een of ander geweld: zoals het woord van God zelf het zegt, is het vooreerst de Dood zelf, die de ziekte voortbrengt, ofwel het geweld, en dezen — ziekte of geweld — op hun beurt, de dood.

De theorie die alle hoop verijdtelt waarvan medische onderzoekscentra alom ter wereld getuigen, stelt geheel abrupt dat alle hoop vergeefs is omdat de dood voorafgaat aan het leven, zodat een leven dat in leven blijven wil, slechts streeft vanuit het onweten omtrent haar eigen onleven. Al wie het leven naar binnen stapt, heeft reeds een contract getekend met de dood die hem of haar op tijd en stond komt halen, en de vele spookbeelden die dat karwei lijken te voltrekken, blijken uiteindelijk slechts een begoocheling van de zinnen: niet zij zijn het die de dood meebrengen: zij zijn slechts attributen van de dood.

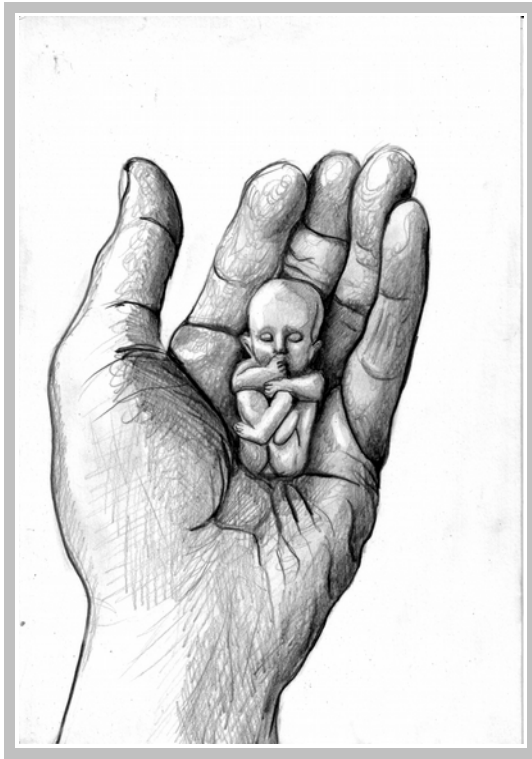
Het is derhalve niet Nosferatu die de ratten meebrengt, zoals het ook niet de ratten zijn die de rattenvlooiën naar ons toe brengen; het zijn op hun beurt niet de rattenvlooiën die ons de pest brengen, en het is ook niet de pest die ons de dood brengt — neen, het is net andersom: het is de dood die ons dat alles brengt en niets of niemand anders, en als de pest zal overwonnen zijn, en ook al die andere zaken die wij als oorzaken van het levenseinde geloven te mogen beschouwen, dan zal de dood voor andere schepen zorgen die quasi ongezien en geruisloos doorheen de melkwitte

ochtendmist onze havens zullen naar binnen schuiven. Nog indrukwekkender zullen hun ladingen zijn dan wij ooit zagen, nog zekerder de stap van die aan wal zullen treden alsof ze dit al voor de honderdduizendste keer deden, en nog veel betoverender zal de grijze cape van elk van hen zich in fragmenten sneeuwen, dit keer wellicht niet van rappe ratten met poten en met graten staarten, maar gemaakt van cijfers, letters, getallen of geheel abstracte, immateriële tekens waartegen geen kruid meer kàn gewassen zijn.

Nosferatu, de dood is een spook en daarom ook zo machtig: de dood is geheel geestelijk en immaterieel... daar hij nu eenmaal een *afwezigheid* is, de afwezigheid van het leven zelf, No-sferatu...

Overbevolking

De wereld kampt met een overbevolking aan mensen en die wasemen allemaal samen zoveel hitte en gassen uit dat de poolkappen ervan afsmelten, ten gevolge waarvan de ijsberen aldaar verdrinken en binnenkort de zeespiegel met vele meters zal stijgen zodat bijvoorbeeld de Brusselaars niet langer tot in Oostende zullen moeten rijden om pootje te gaan baden, want het strand zal in Brugge liggen of zelfs in Aalst. De teller staat momenteel op een kleine ze-

ven miljard — dat is het zevenvoudige van tweehonderd jaar geleden — en dagelijks komen er zo'n tweehonderdduizend soortgenoten bij. Demografen schuwen de benaming 'overbevolking' niet en zij hebben het ook vaker over een naderende catastrofe.

Nochtans geldt tegelijkertijd dat elke dode er een teveel is, en men stelt werkelijk alles in het werk om zelfs het leven van een honderdjarige in comateuze toestand nog één enkele dag te rekken. Dat laatste lijkt een tegenstrijdigheid maar het is er geen, het is slechts een paradox — een

schijnbare tegenstelling. Zij die er een echte tegenstelling in zien, ontbreken iets in hun hoofd of in hun hart, zoveel is duidelijk, en we kennen nog het voorbeeld uit de Tweede Wereldoorlog van de uitroeingskampen — want dat was pas een catastrofe.

Nochtans blijven er blijkbaar mensen geboren worden bij wie het ontbreekt aan die elementaire morele zin die ons door de band weerhoudt van moord en genocide, en het gebeurt zelfs dat zij openlijk hun mening gaan verdedigen. Daartoe brengen ze dan het liefste cijfers te berde: kille

getallen, zoals het getal *zeven miljard*, dat aanduidt dat de wereld van mensen overbevolkt is, en dan suggereren zij heel eenvoudig dat het kleiner maken van dat getal een goede zaak is in alle opzichten; het bestrijdt immers de catastrofes die ingevolge het grote getal onvermijdelijk onze aardbol zullen aandoen.

Logica en logica is twee. Ooit hoorde ik een niet onbekende professor van op zijn preekgestoelte in de universiteit debiteren dat het verschaffen van voedsel aan arme Afrikanen slechts kan zorgen voor een verveelvoudiging van hun aantal, en dat het daarom beter ware indien men bij het horen van de noodkreten, gewoon de andere kant opkeek. Dat ware beter, zegde hij, want dat zou het aantal noodlijdenden flink reduceren, binnen de perken houden en misschien wel uitroeien. Ook de uitroeingskampen van Adolf Hitler hadden de edele bedoeling om allerlei ziekten, ongemakken en andere onvolmaaktheden die alvast tot dan toe bij het leven hoorden, uit te roeien.

Er is inderdaad iets zéér grondig mis met mensen die zo denken. Zij pleiten dan ook voor achteruitgang in plaats van voor vooruitgang, want is het niet zo dat het toenevende aantal van onze zieken en bejaarden gelijke tred houdt met de grote vorderingen van de medische wetenschap? Worden de afstanden niet groter naarmate de mogelijkheden toenemen om ze te overbruggen? Wordt het analfabetisme niet een ernstiger kwaal in de mate dat meer mensen kunnen lezen en schrijven? En tenslotte: zouden er niet veel minder mensen sterven indien er ook veel minder werden geboren?

Niet zo heel lang geleden kwam ik door toeval in een hospitaal terecht en wie daar ooit gelegen heeft, die weet ook

dat daar de dagen en de nachten zo lang kunnen zijn dat het wel lijkt alsof de tijd stilstaat. Gelukkig deelde ik de kamer met een uiterst onderhoudende figuur, een wetenschapper zo te horen, die ik er aanvankelijk van verdacht dat hij daar met geen andere bedoeling kon zijn dan om een flink stuk van zijn tong te laten snijden, want hij hield met ratelen maar niet op. Edoch, toen de tijd begon te wegen zoals hij dat in hospitalen kan doen, bleek dit ongemak alras in een grote zegen te verkeren en eigenlijk moet ik zeggen dat mijn verblijf in de kliniek in feite veel te kort was, want zeer waarschijnlijk heb ik slechts een fractie van het ganse — bizarre én boeiende — verhaal gehoord.

- Over de uitroeiingskampen van Hitler hebt ge zeer zeker al gehoord, zo begon mijn kamergenoot, nadat ik hem alleen maar teneinde de stilte te breken had gezegd dat ik mij in een rolbed in dat enorme gebouw net voelde zoals iemand die naar de gaskamer moet — een bijzonder ongelukkige uitspraak, zo realiseerde ik mij helaas te laat.

- Jazeker, over de shoa had ik al gehoord...

- En is het u nooit opgevallen, zo ging hij door, dat de mensen die daar werkzaam waren, in die kampen, helemaal geen moeite bleken te hebben met het uitvoeren van hun dagelijks werk?

- Daar heb ik ooit wel eens bij stilgestaan, zo moest ik bekennen, maar wij waren er niet bij, en het zal wel geen sinecure wezen om zich de concrete situatie voor de geest te halen zoals ze werkelijk was. Ja, soms betrap ik mezelf er op dat ik ergens dacht dat er in die tijd nog geen kleuren

waren... alleen omdat wij er slechts beelden in zwart-wit van hebben...

- Tja, zegde hij, daar zegt ge wat: het menselijke inlevingsvermogen is relatief groot maar tegelijk bijzonder beperkt. En men kan er ook alle kanten mee uit, zo stelde hij me voor een raadsel.

- Alle kanten? — zo drong ik aan.

En toen was het dat hij over die paradox begon, die mij niet onbekend was: volgens de professor die ik net citeerde, getuigde het bieden van voedselhulp aan arme Afrikanen van een *tekort* aan empathie, aangezien het gevolg daarvan een toename van het aantal hongerlijders was, terwijl ik altijd had gedacht en overigens nog steeds blijf denken dat het niet betaamt om mensen die om brood bedelen, een steen te geven. Men doodt toch geen mensen die de middelbare leeftijd achter de rug hebben om hen de lasten van de oude dag te besparen? Men kan een hond afmaken, of een paard, omdat het afziet terwijl geen beterschap in het verschiet is en het ook niet langer dienstig zijn kan; maar een mens? Is het dan sinds de rage van de diervriendelijkheid dat men dat ook met mensen doen mag — hen afmaken van zodra ze lijden?

- Het gaat niet om de eerste betrokkene alleen, verklaarde hij toen ineens: als iemand met een terminale kanker in een bed aan allerlei snoeren vast hangt, dan heeft de vraag of hij of zij in leven dient te worden gehouden, ook op vele anderen betrekking: hier wordt immers tevens beslist over het leven van mensen die duizenden kilometer hier vandaan verblijven, en zelfs over dat van mensen die nog helemaal niet geboren zijn. Om het heel cru te stellen: Gij

weet toch ook wel dat voor de prijs van één enkele euro een Afrikaans kind een volle dag kan leven en desnoods een ganse week? Een honderdjarige in coma die een week lang in dit hospitaal aan allerlei darmpjes hangt, kost al gauw het duizendvoudige of nog veel meer. Het Afrikaanse kind hoeft enkel de periode van de misoogst te overbruggen; de comapatiënt daarentegen heeft geen enkel vooruitzicht meer, hij zal nooit meer beseffen dat hij leeft, of dat hij daarmee ophoudt.

Ik gaf de man gelijk en ik geloof ook nog steeds dat hij gelijk heeft, maar toen trok hij zijn redenering door, en dat zinde mij op den duur niet meer, ofschoon hij heel consequent leek te redeneren. Naarmate zijn 'toespraak' — zo zal ik het maar noemen ofschoon ik zijn enige toehoorder was — zich voltrok, leek het alsof de werkelijkheid zelf van gedaante veranderde. Het was zonder meer huiveringwekkend en nog steeds weet ik niet wat ik er uiteindelijk moet van denken. Was hij een geleerde, zoals hij zelf beweerde, die door de slag van zijn ongeval zijn tong voorbij praatte zonder dat hij zich daarvan ten volle bewust was? Voorwaar, als hij zo doorging en dit zou ontdekt worden, dan ging er beslist een stuk van af!

- Er *zijn* teveel mensen, zegde hij, en hij zegde dat met een zekere berusting, want er was niets aan te doen: mensen hebben sex, ze trouwen of ze doen dat niet; vrouwen willen kinderen, kopen kinderen, voeden die op... En er is ook nog voedsel genoeg voor iedereen, voegde hij daar aan toe: er *zijn* nog geen tekorten, wat men er ook van zegt; er wordt nog steeds veel meer voedsel vernietigd dan er tekorten zijn...

- Men laat het zijn gang gaan? Vroeg ik. En toen liet hij me schrikken:
- Ja, dat is wat jij denkt, trouwens samen met vele, vele anderen.
- Wat bedoelt gij? Drong ik aan.
- Zijt gij dan zo naïef om te geloven dat ge alles aan de weet komt van hetgeen gebeurt? Kom nu!

Ik wist allang dat burgers voor de aap gehouden worden, en ik wist dat samen met vele van mijn medeburgers: in principe kan elkeen die niet loopt te slapen, vaststellen dat bijvoorbeeld ten tijde van de ramp in Tsjernobyl, amper een kwart eeuw geleden, alle Belgen werden belogen door de minister, die dacht dat ze met haar leugens de kalmte handhaafde onder de bevolking. De weerman deed op het einde van zijn leven nog snel de bekentenis dat zijn weerbericht, met daarin de boodschap dat een radio-actieve wolk tot in Schotland de schapen van hun poten deed vallen, op commando van onze politici geschrapt werd en vervangen door een onschuldig praatje voor de vaak. Ik wist ook dat het ganse Zuid-Amerikaanse continent decennia lang onvruchtbaar werd gemaakt middels additieven in de dagelijkse voeding welke mensen kopen in supermarkten. Ik had ook weet van de gevangenenkampen in het Rusland van de Sovjets, en van censuur en oorlogspropaganda zowat alom ter wereld. Maar van wat mijn toevallige kamergenoot mij nu kwam te vertellen, had ik nog nooit gehoord; ik had daarover zelfs niet durven dromen.

- Er zijn gewoon veel te veel mensen, zegde hij, en dus moet daar hoe dan ook een deel van dood. Een niet gemakkelijk te nemen besluit voor bewindslieden, maar er is nu eenmaal geen enkel alternatief. Of gelooft gij dan dat men mensen er kan toe brengen om zich te beheersen, zeg maar om hun schone dagen in slotkloosters te gaan slijten, mannen en vrouwen onderling gescheiden? Of om zich onvruchtbaar te laten maken, al weze het op kosten van de staat?

- Daar valt niet mee te lachen, vriend! Zo berispte hij me nu ineens: ten tijde van de tweede wereldoorlog gebeurde

dit. Ik kan u documenten tonen uit die tijd: brieven met voorstellen aan de Führer en aan zijn trawanten; brieven van grote geleerden, doktoren, mensen die de eed van Hypocrates hadden afgelegd. Kent gij trouwens niet die brief van Albert Einstein aan de Amerikaanse president, waarin hij die informeert over die krachtige bom die hij had uitgevonden, en die men niet nagelaten heeft te droppen op Hiroshima en op Nagasaki ofschoon de strijd toen al beslecht leek? Welnu, in precies dezelfde stijl schreven Duitse geleerden brieven aan hún Führer, waarin ze methoden voorstelden om de overvloedige bevolking van Duitsland op een zachte manier, of althans geheel ongemerkt, uit te roeien. De gaskamers waren één van die voorstellen, maar er waren ook de bestralingsstoelen, hebt gij daarvan ooit gehoord?

- Het staat gedetailleerd beschreven in die documenten, mijn allerbeste vriend: de te ontmannen burger wordt geïnviteerd voor een gesprek met een overheidsbeambte, die hem een plaats aanwijst waar hij kan gaan zitten om een aantal formulieren in te vullen. Het karweitje kost zo'n twintig minuten tijd en gedurende die poos worden de genitaliën van onze niets vermoedende burger van onderuit bestraald met röntgenstralen, een dosis die zijn leven spaart doch die hem voorgoed onvruchtbaar maken zal. Een techniek die weliswaar tijdrovend was en weinig efficiënt, maar in die zin waren er dan ook talloze voorstellen, uitvindingen en experimenten. U kunt het raden: proeven in het belang van de ganse natie!

Ik kon het al raden waar hij op aan stuurde: vandaag gaat het er niet anders aan toe dan in die tijd, en de meesten onder ons weten ook niet dat het gebeurt, zoals ze het ook

toen niet wisten. En hier te lande gaat het er net zo aan toe als elders: bestaat er trouwens één goede reden waarom men zou geloven dat pakweg Chinezen kwaadaardiger wezens zouden zijn dan Belgen? Alleen *willen* de mensen het niet weten, zij willen immers bedrogen worden.

- Uiteraard plukt men de mensen niet van de straat, ging hij tenslotte door; men zegt niet: meneer *X* of *Y*, kom maar mee, zoals elke derde voorbijganger die wij hier toevallig tellen... Kom dus maar mee, want één derde van alle mensen moet geliquideerd worden in het algemeen belang,

maak zelf maar de proef op de som, dan zult ge zien dat als we helemaal niks ondernemen, wij ons straks in verschillende lagen zullen moeten opstellen om allemaal op de aarde te kunnen staan... Neen, uiteraard doet men dat niet!

- En wat doet men dan wél? Zo vroeg ik hem, want het kon toch helemaal geen makkie zijn om een methode te verzinnen teneinde een derde van alle burgers ongemerkt om zeep te kunnen helpen...

Hij lachte een hele tijd aan een stuk door, zijn lachen werd tenslotte een zuchten, en ik moest hem als het ware herinneren aan mijn vraag want hij leek ver weg te zijn met zijn gedachten.

- Ach, zei hij: de mens is een kuddedier! Een écht kudde-dier, bedoel ik! Ongelooflijk hoe mak...

- Vertel het me dan! Zo drong ik aan, al ongeduldig.

- Ach, herhaalde hij: het is zo simpel en tegelijk zo eng... Wat doet gij als ze u zeggen, van hogerhand uiteraard, dat ge eens per jaar onder de scanner moet... bijvoorbeeld voor het opsporen van testikelkanker, of prostaat? Dat doet ge dan toch, niet? Ge twijfelt er toch zeker niet aan dat het voor uw eigen bestwil is dat men u dat vraagt? En zoudt ge achterdochtig worden als ge tenslotte niet verplicht wordt om u door te laten lichten? Neen toch? Ha, men zou het werkelijk nooit geloven, nietwaar! Over al te grote leugens denkt men immers direct dat ze onmogelijk zijn!

- En dan? Zo drong ik weer aan, terwijl hij nog spraakzaam was, want het was mij nu ineens een zaak van grote haast geworden, het was immers niet zeker dat hij praat-

ziek zou blijven totdat hij mij alles had verteld, en nu wilde ik het ook wel weten, nu was mijn nieuwsgierigheid gewekt en ook mijn bezorgdheid uiteraard.

- Als ge opgeroepen wordt, dan gaat ge onder de scanner, zo ging hij door, en als men u hebben wil, dan heeft men u!

- Wees wat duidelijker, berispte ik hem.

- Als men u hebben wil, zei hij, dan vertelt men u dat gij kanker hebt, zo simpel is het. Of gaat gij twijfelen aan de diagnose?

- Ik kan altijd een tweede mening vragen elders, antwoordde ik snel, ervan overtuigd dat hij zomaar wat bazelde.

- Tja, dat kunt gij inderdaad doen, zei hij. Maar als gij te horen krijgt dat ge kanker hebt, dan is uw doodvonnis wel allang getekend! Of denkt gij misschien dat men u gaat doodvonnissen zonder dat gij in de *ganse* sector, en dat is *internationaal*, mijn beste, geregistreerd staat als ter dood veroordeeld? Zo dom kan men toch niet zijn, nietwaar?

- Maar bedoelt gij dan echt... dat gij gelooft dat één van elke drie mensen vermoord wordt!?

- Geloven doe ik helemaal niets, zei hij kordaat: ik zeg slechts wat ik wéét, mijn vriend. En wat ik weet, is dat één op de drie wordt uitgekozen om ter dood te worden veroordeeld. Eén op de drie krijgt te horen dat hij of zij kanker heeft, en ondanks het grote ongeloof op dat moment, gaat reeds na enkele dagen, soms zijn dat slechts minuten, tot de laatste man geloven dat het ook waar is wat de dokters zeggen.

- Vervolgens krijgen de kankerpatiënten te horen — afhankelijk van het soort kanker waaraan ze zagezegd lijden — dat zij nog een zekere kans hebben op genezing. Soms is dat een kans van vijftig of zelfs van negentig percent, soms een waterkansje van niet veel meer dan nul ten honderd. Genezen kan dan mits een welbepaalde therapie, en dat is dan meestal chemo of bestraling.

- Bij chemo laat men uw bloedvaten rechtstreeks vollopen met celdodend vergif, bij bestraling straalt men de cellen kapot, wat eigenlijk op precies hetzelfde neerkomt. Bij sommige mensen plant men zelfs een stukje radio-actieve materie onderhuids in. Men sterft dan dezelfde dood als de slachtoffers van de rampen in Hiroshima, Nagasaki of Tsjernobyl. Of men gaat ten onder aan vergiftiging of verstikking, terwijl men eigenlijk gelooft dat men geneesmiddelen krijgt toegediend...

- Dat kunt ge niet menen! Zo maakte ik me tenslotte kwaad.

- Waarom zijt ge hier? Vroeg hij ineens.

- Dat zijn uw zaken niet, antwoordde ik.

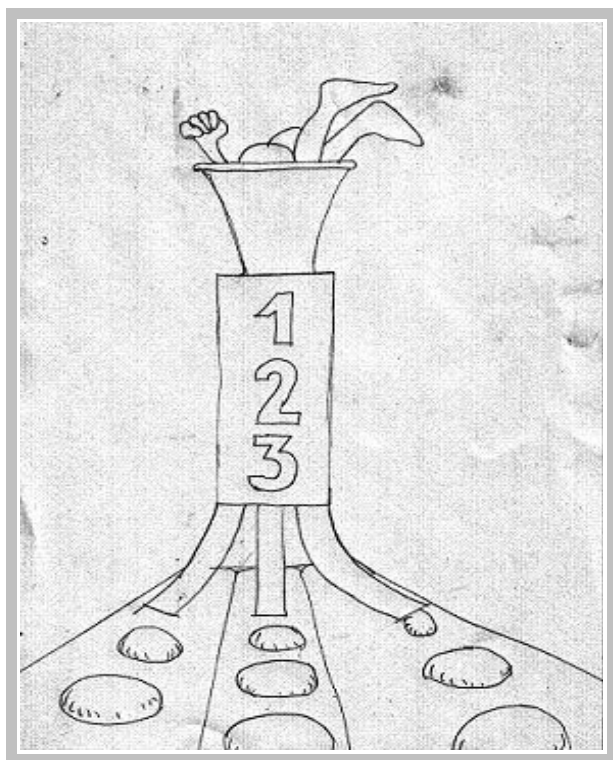
- Kanker?

Ik weet niet hoe hij het aan de weet gekomen was. Ik was opgenomen na een hersenscan die een tumor in beeld had gebracht, welke bestraald moest worden, want anders had ik helemaal geen genezingskansen meer. Door de tumor hallucineerde ik en kreeg ik welhaast dagelijks te kampen met verschrikkelijke angsten en met allerlei waandenkbeelden. Zo ging ik onder meer geloven dat de gestelde diagnose vals was, en slechts een voorwendsel van het

'sanhedrin' of hoe men het ook noemen wil, om mij net zo lang te kunnen bestralen totdat ik onder de zoden lag. Is de overbevolking immers niet het probleem bij uitstek vandaag de dag?

(6 september 2009)

De molen

De dagen en de nachten begonnen langzaam maar zeker op elkaar te gelijken. De nachten geleken op de dagen wegens de eeuwig brandende lampen langs de autowegen en de straten. En de dagen geleken op de nachten omdat het nog amper klaar werd, nu het wolkendek zo gezwollen stond dat het zonlicht er nog nauwelijks doorheen scheen.

De wolken bleken bovendien niet samengesteld uit alleen maar water: volgens sommige berichten zou de lucht ver-

zadigd zijn met welbepaalde scheikundige dampen en met chemische gassen waarvan de namen voor de meesten raadsels moesten blijven. De dampen hadden alleen een zeer specifieke geur — of beter: een stank — en een bruinachtige kleur die aan riolen deed denken, maar in analogie met geur en stank, bestaat er niet direct een woord voor afstotelijke kleuren. De stank echter was danig indringend dat hij, na korte tijd buiten, ook geproefd werd in de mond. Hoe dan ook ging stilaan niemand nog zo-
maar de deur uit: na een wandeling van amper een uur, kon men de smurrie van zijn kleren wrijven en het was eender of het nu regende of niet.

Het ergste was wel dat er geen proper water meer te vinden was: water werd als het ware gedistilleerd uit de vieze brij in de riolen die wegens de gifgassen nog nauwelijks als waterwegen dienst konden doen. Schippers droegen dan ook de klok rond speciale maskers. De waterzuivering was een moeizaam, langdurig en peperduur procédé waarvan het eindresultaat — drinkbaar water — het gevolg was van allerlei chemische toevoegingen en reacties. Verder dienden ook alle lichaamsvochten te worden opgespaard en ingezameld, omdat zij tenslotte, vergeleken bij wat de riolen konden bieden, relatief zuiver vocht opleverden.

De aanblik van het landschap was weliswaar bedroevend, maar op school leerden de kinderen dat zij zich daardoor niet moesten laten ontmoedigen en zij zongen:

Zijn de riolen dan vies en zwart en

Stinkt het sap uit de bergrivieren:

Rein is een fles distillaat van een kwart,

Zie de bodem van 't glas safieren!

Naarmate de dagen donkerder werden en het water zwarter, deed zich een verschijnsel voor dat niemand had verwacht: een onverhoopt fenomeen dat de duisternis van deze tijden voor velen weer min of meer draaglijk maakte. Terwijl het natuurschoon verdween en wellicht precies daardoor, kenden de kunsten een explosie als nooit tevoren! Ja, op een wijze die men zich nimmer had kunnen indenken, bleken zij ineens dermate verbeterd in kwaliteit, dat zij aan alle arme en verdorde zielen die injecties gaven die in de vroegere constellatie der dingen afkomstig waren van het natuurlijke licht van de zon, van de kleurrijke bloesems in de lente en van de muziek van de heldere waterfonteintjes. Kunstenaars, zij deden ineens gouden zaken!

De algemene toestand van het klimaat leek nu voorgoed gekeerd, en dat had talloze verreikende gevolgen waarop hier niet kan worden ingegaan. Pas in noodsituaties blijkt hoe groot het menselijke aanpassingsvermogen en de vindingrijkheid kunnen zijn. Maar slechts weinig te verhelpen was er aan de toename van de algemene vochtigheid.

In normale tijden en in draaglijke klimaattypen zijn droogte en vochtigheid gescheiden zaken. De gewassen, en ook de aarde zelf, dienen beurtelings droog en nat te zijn ten einde vruchten te kunnen voortbrengen. Maar als het vocht zich ten allen tijde manifesteert, en de aarde nooit meer droog en korrelig wordt, blijven de vruchten van de akkerbouw weg en gaan heel andere organismen kiemen: zwammen en schimmels komen als uit het niets te voorschijn: zij vormen witte stippen in de aarde, en geleidelijk

manifesteert zich een weefsel van tentakels die dra overal liggen te zwellen.

Overall wil niet alleen zeggen: overal in de aarde. Want wat het klimaat doet met de aarde, het water en de lucht, dat doet het eveneens met het menselijk lichaam dat immers een natuur is in het klein, zoals ook alle andere levende organismen die even zovele microkosmosen zijn. We kennen het verschijnsel dat een plotselinge stortbui in de zomer, ook in het lijf onweer teweeg brengt en daar op meerdere wijzen vochtafdrijvend werkt. Zonlicht prikkelt de hypothalamus en wekt alle levende lijven op in de morgen, terwijl de duisternis in alle lichamen de slaap uitstrooit en de verwarring van de dromen. En zo ook heeft het vochtig worden van de hele aarde zijn onstuitbare invloed op al wat leeft.

Zoals het voortdurende nat in de aarde de zwammen doet woekeren, zo werkt datzelfde klimaat in op het vlees. Na korte tijd manifesteren zich symptomen die aan rheuma doen denken, en men gaat zich erover verwonderen dat deze ziekte ineens zo algemeen geworden is en dat zij niet langer enkel de ouderlingen aanvalt doch evenzeer de jeugd en zelfs de kleine kinderen. Zij liggen te woelen in hun bedjes als van een last die niet wijken wil, en die de knokkels opzet met vocht, zodat de huid zich spant en geel wordt, broeierig aanvoelt en koorts doet ontstaan waartegen geneesmiddelen maar weinig helpen. Steeds meer mensen brengen steeds meer uren van de dag door tussen vochtige beddelakens en de stijgende percentages van afwezigheden op de werkvloer zorgen alom voor paniek. De ziekenhuizen raken overbevolkt met mensen die lijden aan een resem van heel nieuwe aandoeningen die men nog niet

duiden kan, maar die wellicht allemaal te maken hebben met die vooralsnog onnaspeurbare invloed van het weer. En dan begint het te dagen: het vlees van steeds meer mensen wordt dooraderd met een soort van stippen, slieren of tentakels die doen denken aan de zwammen die opduiken als uit het niets, eenmaal alles altijd om te natter is.

Radiologen brengen de slingers aan het licht: de zwammen die her en der tussen de botten woekeren. Met chemische cocktails worden de dendrieten te lijf gegaan, en ook met allerlei bestralingen. Maar hoe men ook zoekt en tracht: het gif van de cocktails tast ook de organen aan, en de stralen verbranden niet alleen de schimmels. Onderzoekers alom ter wereld geraken het er over eens dat de zwammen die op onze organismen parasiteren, veel sterker zijn dan die organismen zelf. Zoals zij in de eens zo vruchtbare aarde de gewassen opvreten en zelf alle plaats innemen totdat wat eens een aardappelveld was, nu is omgetoverd tot een grijze pap, zo ook zetten zij als het ware de gezonde lichaamscellen om in gisten die zich ongestoord uitbreiden.

Wegsnijden blijkt in de beste gevallen slechts uitstel van executie, want zwammen laten sporen los die zich laten meevoeren over alle akkers ter wereld, die stranden in alle gewassen en in de magen van allerlei organismen, en misschien reizen zij zelfs mee met meteoren naar het andere uiteinde van de kosmos, die wij zo graag 'onze' kosmos noemen, alsof hij speciaal voor ons was gebouwd zoals een huis dat is, of een fraaie tuin. Wegsnijden, met gif bestoken of met bestralingen verbranden: het zijn niet echt opties die aarde aan de dijk brengen, maar niettemin worden ze aangewend, heel eenvoudig omdat we nu eenmaal niet bij de pakken kunnen blijven zitten.

De laatste nieuwe behandelingen verschillen niet in werking van al de voorgaande: ze zijn alleen nog duurder. Maar haast niemand is er die ze niet proberen wil. In de universiteit van de hoofdstad werd een bestralingsmachine gebouwd van een heel nieuw type, ze heeft meer dan een miljard euro gekost. Evenmin als die van haar voorgangers, zorgen haar stralen voor het definitief verdwijnen van de zwammige slierten in het vlees: die komen terug, vrijwel onmiddellijk en ook in een veelvoud van het oorspronkelijke aantal. Het voordeel van de nieuwe machine is alleen dat zij haar stralen nauwkeuriger kan richten. Er wordt gezocht, hier onder de lamp: niet omdat het hier te vinden is, maar slechts omdat het hier heel wat klaarder is dan elders.

Een derde van de mensen heeft nu zwammen in het vlees, en geleerden stellen dat eigenlijk tenminste twee derden van de mensen lijden aan die 'waterkwaal', alleen kunnen de sporen bij dat andere derde nog niet worden getraceerd. Vroeg of laat worden ook alle spoordragers ziek, en dienen zij te worden behandeld met chemo, met radio, ofwel met de twee. Stilaan maar zeker bevinden zich het merendeel der mensen in bedden, en zij worden door het overige deel naar de machines in de klinieken gebracht en daar dan weer weggehaald, totdat ook deze laatste optie als uitgeput wordt beschouwd. Tenslotte wordt er nog slechts gewacht op het einde — een activiteit die, gezien de omvang van de kwaal, bijzonder belangrijk is geworden.

Tijdens deze periode van wachten op het einde, tracht men nu de wachtenden daarvan te overtuigen om "door de molen te gaan". De lezer vergeve ons de uitdrukking, die slechts een soort van verbloeming is, verwijzend naar een

speciaal procédé dat een zeer goed doel beoogt, met name: een poging tot het bieden van een substantiële bijdrage aan de oplossing van het ingevolge de algemene malaise nijpende voedseltekort.

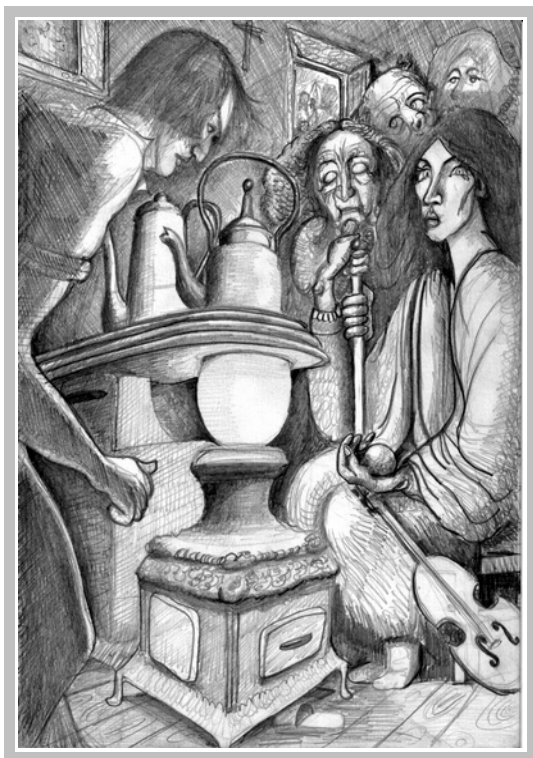
Je kunt het vergelijken met het geven van bloed tijdens het leven, of met het afstaan van andere organen daarna — aldus hebben de reklaampjes het verwoord: met organen red je levens als je er zelf niet meer bij bent, en eigenlijk leef je dan voor een stukje verder met een ander mee. Heel wat doden leven op die manier in feite een tweede leven en, als ze verspreid zitten in meer mensen, een derde en een vierde... En of je nu een mensenleven redt met een orgaan of door het lenigen van enige andere nood, zoals bijvoorbeeld honger: het doet in principe niets af van de goedheid van de daad. "Mevrouw, mijnheer, wil jij niet door de molen gaan?" — het is een pertinente vraag geworden: "Wil er eens over nadenken, nu het nog kan; hier is alvast een foldertje. En als het u kan helpen om te beslissen, dan komen wij u graag eens halen voor een bezoekje aan onze fabriek. Geheel vrijblijvend!"

Iemand uit een heel ander land die van de zaak niets afwist, kon zeggen dat dit 'verhaaltje' van de molen al te gek was om los te lopen, maar wees daarvan verzekerd dat zelfs de ziekste dingen erin gaan als zoete koek, als ze maar lang genoeg worden herhaald. Op de juiste toon en door de meest geschikte voorbeelden weliswaar. Want wij, mensen, zijn groepsdieren, wat wil zeggen dat wij onze idolen zelfs tot in de meest absurde details gaan imiteren. En als dat zo is, dan hebben zij die de idolen maken, ganse volkeren in hun macht. Een clown op een straatfoor vertelde me eens: "Als de wereld vandaag zot draait, wees er

dan van overtuigd dat dit het geval is omdat enkele mensen met heel veel macht onder elkaar weddenschappen voor vele miljarden aangaan over wat ze ons allemaal kunnen laten doen." En stel je eens voor dat die man nog maar de halve waarheid sprak. Als god niet bestaat, is immers alles geoorloofd... in de grote mensentuin.

Ik was kritisch, een ongelovige was ik, en ik heb altijd geweigerd om op de uitnodiging in te gaan. Ik maakte mezelf wijs dat het verzinsels waren, grapjes. Tot de dag dat ook hier voedselnood kwam. Ik kan u verzekeren: lang hebben we niet gewacht, mijn vrouw en ik, of ook wij zijn van de koekjes gaan eten. En ja, ze smaken ons! Men hoeft daar niet moeilijk over te doen, het is gewoon een zaak van solidariteit. Wij hebben nu getekend om, als onze tijd gekomen is, op onze beurt door de molen te gaan.

Solvejg's Lied

“Maar kom toch binnen, juffrouw”, zei hij, en hij maakte het brede gebaar dat edellieden vroeger plachten te maken als ze iemand lieten voorgaan met de woorden: “Après vous, madame”. Hij wees in de richting van iets dat er uitzag als een donker gangetje.

Hij was een kleine, magere maar brede en grijzende man en aan zijn vermoeide ogen was te zien dat zij hem kennelijk uit zijn dutje had gehaald, wat meteen verklaarde

waarom zij zo lang had moeten wachten vooraleer werd opengedaan, nadat zij verschillende keren had aangeklopt op het deurtje in het kleine, alleenstaande huisje.

Zij had gevreesd dat ze nu de hele, lange uitleg zou moeten doen over hoe zij, een nog piepjonge vrouw, heel alleen in deze uithoek van het land terecht gekomen was, terwijl het al donkerde en pijpenstelen regende, maar zij werd al gauw gerustgesteld te zien dat de mensen hier zwijgzaam waren en niet naar uitleg vroegen als die niet spontaan gegeven werd.

Het was geen gangetje dat zij vervolgens aarzelend betrad, maar een kleine huiskamer, met daarin, in een halve duisternis die enkel werd verlicht door de vlammen van een kachel, een hele resem stille mensen.

Terwijl de wat gekromd lopende man haar tegen de rug verder duwde in de richting van de kachel, gingen allen spontaan opstaan als wilden zij haar op deze zeer eerbiedige wijze groeten.

Er was een oudere vrouw die uit een grote, rieten zetel oprees en haar met beiden handen tegelijk de hand drukte terwijl ze haar vriendelijk toelachte en zei: “Maar u bent helemaal nat, juffrouw: ga vlug zitten bij het vuur, kom...”, en zij schoof een stoel tot bij de kachel en hield haar bij een van haar bovenarmen zo lang vast totdat zij neerzat op de stoel, waarna de vrouw haar natte kleren met zorgzame bewegingen wat in de plooi trok, zodat zij door het vuur konden worden gedroogd zonder het gevaar te lopen verhit te geraken en te ontbranden.

Uit een andere kamerhoek rees nu een kleine jongen op toen de vrouw, die wellicht de moeder was van dit gezin, hem beval om de kom met soep te halen en die op het vuur te zetten. “Want u zult honger hebben, is het niet, jufvrouw?”, richtte ze zich dan weer tot het meisje, en ze lachte haar weer vriendelijk toe, zoals ze eerst had gedaan, en ze nam nogmaals, met de beide handen, de handen van het meisje vast en kneep er in, als om haar daarvan te verzekeren dat zij hier in goede handen was en niets hoefde te vrezen.

“Misschien wilt u uw schoenen uittrekken?”, stelde de vrouw vervolgens voor: “uw voetjes zullen wel nat zijn nu, het is echt geen weer om een hond door te jagen: kom, wil jij hier eventjes helpen?”, zo klonk het zachte bevel dat zij richtte naar een andere hoek van de kamer. En daar dook als het ware uit het niets een jongeman op die beedsd naderde.

Het vuur van de kachel wierp flarden van licht en schaduw op zijn kalm gelaat en zijn wilde haardos was een reusachtig doch geruststellend silhouet tegen de achterliggende kamermuren.

Hij kwam naar haar toe, haast zonder haar aan te kijken, knielde voor haar neer en begon rustig de veters van haar schoenen los te maken, trok de schoenen de ene na de andere traag en voorzichtig van over haar voeten, en stroopte vervolgens haar natte sokken uit, welke hij aan zijn moeder gaf, die ze op een ijzeren richel bij de kachel te drogen hing. De schoenen plaatste zij voor de kachel.

Intussen had de grijzende man het deurtje van de kachel opengemaakt en hij ging er met een pook in en zij hoorde

ook hoe hij, achter haar rug in de weer, nog enkele stukken droog hout wierp in de vlammen.

Het openen van het kacheldeurtje had tot gevolg dat er meer licht in de kamer viel en zo zag zij hoe, tegenover haar en met de ruggen geleund tegen de muur, een rij kinderen neerzaten op kussens die op de vloer lagen uitgespreid. Geen van hen had sokken aan en het leek wel of de vele blote teentjes dansten op het ritme van de vlammen die nu fel oplaaidden.

De kleine jongen van zopas kwam langs een achterdeurtje weer de kamer binnen met, voor hem uit geheven, een grote en kennelijk zware, ijzeren kom.

De moeder ging opstaan, nam de kom van hem over en zette die op de kachel neer. Na amper enkele ogenblikken kon men de rijke geur ontwaren van kruidige soep die de hele kamer vulde met een stil en hartig verlangen.

Toen de vrouw opnieuw voorbij kwam, nam ze de handen van de juffrouw andermaal met haar beide handen vast, en ze zei met een zekere verrukking in haar stem: “Ho, maar kijk eens! Je krijgt het al warm! Wacht tot je soep zal gegeten hebben! Je zal dat gure weer snel helemaal vergeten zijn!” En zij ging weer plaatsnemen naast haar, in haar rieten zetel, en deed dan teken naar weer een andere kamerhoek.

Een tot op dat ogenblik geheel onzichtbaar gebleven gedaante verrees als uit het niets, en toen die ging opstaan, leek het wel alsof het plafond moest wijken – zo groot toonde de verschijning. Het licht van de vlammen uit de kachel viel op iets dat geleek op een breed, zwart kleed,

maar zij bereikten het gezicht van de gestalte niet, zodat zij niet zien kon wie het was die daar nu was opgestaan.

Zij voelde plotseling de hand van de moeder, die aan haar rechter zijde zat, rusten op haar schouder, en zij wendde zich tot haar, die immer glimlachte. Ze zei:

“Nu moet je goed luisteren, kindje: Solvejg kan heel goed zingen, en terwijl we wachten op de soep, zal zij een lied voor je zingen! Hoor maar!”, en de moeder wees haar aan, zij draaide wat onwennig het gelaat in de richting van de onzichtbare vrouw die, zoals zij vermoedde, een reuzin moest zijn, en ze hoorde gespannen toe.

Maar het was niet het geluid van een stem dat nu de kamer vulde: het getokkel van snaren weerklonk doorheen de warme ruimte, en zij zag nu dat de jongen die haar had geholpen met het uittrekken van haar schoenen, vanuit zijn donkere hoek de harp bespeelde. Pas nadat enkele akkoorden waren aangeslagen, weerklonk vanuit het reusachtige lichaam van de nog steeds onzichtbare vrouw een stem, zo fijn als zij nog nooit in haar hele leven had gehoord. En toen zij was beginnen zingen, leek het haar dat ze het lied van ergens kende, als kwam het vanuit een ver en eeuwig verleden. En zij zong:

*Der Winter mag scheiden, der Frühling vergehn,
der Sommer mag verwelken, das Jahr verwehn,
du kehrest mir zurücke, gewiss, du wirst mein,
ich hab es versprochen, ich harre treulich dein.
Ah!...*

Gott helfe dir, wenn du die Sonne noch siehst.

Gott segne dich, wenn du zu Füßen ihm kniest.

Ich werde deiner harren, bis du mir nah,

und harrest du dort oben, so treffen wir uns da !

Ah !...

[De winter en de zomer gaan voorbij,

de zomer verwelkt, het jaar vergaat,

maar jij keert wel bij mij terug, eens zal je weer de mijne zijn,

ik heb immers beloofd dat ik je trouw blijf,

Ach!...

Moge God je helpen, als je de zon nog ziet.

moge God je zegenen, als je aan zijn voeten knielt.

Ik zal op je wachten tot je terug bij me bent.

En wacht jij ginder boven, dan zien we elkaar daar wel weer!

Ach!...]

Zoals zij was verrezen, zo ook zeeg zij na het verstillen van het lied weer in haar duistere kamerhoek neer, de reuzin die Solvejg heette. Zij was de enige van het gezin van wie de juffrouw nu de naam kende. Zij verenigde zich weer met de duisternis, en toen de klanken helemaal weggetrokken waren, werd een licht snikken hoorbaar: Solvejg

weende zachtjes, en ook de moeder in haar rieten zetel weende nu, en de vader en, aangestoken door het gesnik, begonnen nu ook de hele rij kinderen met de blote voetjes heel zachtjes te wenen, en ook de jongen die haar geholpen had met het uittrekken van haar schoenen, weende. En toen zij hoorde hoe het gezamenlijke gewezen werd begeleid door het steeds harder tikkelen van de regen tegen de zwarte ruiten van de nacht, kon ook zij zich niet langer meer inhouden: zij dacht aan de verloofde van de zwarte vrouw, die niet wist of hij nog wel in leven was, en die naar hem zou blijven wachten, wellicht tot in de dood, en zij bedacht hoe inriest dit was, en zo begon ook zij nu met hen allen mee te wenen.

Het borrelen van de kokende soep op het vuur was als een teken dat de tijd van gewezen voorbij was nu, en de jongen deelde aarden potten uit en lepels, en de vrouw roerde met een pollepel in de kom, terwijl zij met de rug van een hand de tranen van haar wangen veegde. Eerst werd de juffrouw bediend, en weer lachte de moeder haar vriendelijk toe terwijl zij haar een pot gaf met dampende soep. Dan volgden al de kinderen, de vader, de ongelukkige Solvejg, en de jongen die zo helder de harp had bespeeld. Allen kregen zij van moeder een aarden pot vol met dampende soep die heerlijk geurde, en de vader sprak een kort dankgebed uit, allen maakten zij een kruisteken, en begonnen met hun lepels in hun kommetje te roeren en te eten.

En plotseling leek het de jonge gaste alsof het de verloofde van Solvejg zelf was die hier in de persoon van hen allen te eten werd gegeven, opdat hij zou herstellen van zijn zware tocht, en kracht zou opdoen voor de terugreis en voor het behouden weerzien waarop zij allen blijvend

wachtten. En het drong plotseling tot de juffrouw door dat, op de een of andere manier, ook zij in het lot van Solvejg deelde, en dat de wereld daarbuiten, die nu afkoelde in de koude regen, het begaf onder het gewicht van de tranen die opwelden uit de ogen van de verlatenen en de wachtenden die ooit aan elkander trouw hadden gezworen tot in de dood, en die vast van plan waren om die trouw ook mee te nemen in het graf als een hereniging in dit leven uit zou blijven. Zij dronk de warme soep van de moeder terwijl daarbuiten koude regen tegen de aarde viel, en de hele aarde hilde om zoveel ongeluk en verdrongen verlangen. En zij dacht aan de vele oorlogen die over de aarde woedden, en aan de ontelbare jonge soldaten die sneuvelden, ver weg van thuis, en aan het beeld van Vladslo moest zij denken, aan het treurende ouderpaar, aan de massagraven waarin levenloze lichamen lagen onder een laag kalk, en waar het nu op regende; aan de nooit verzadigde oorlogen dacht ze, en aan de volharding waarmee mensen die bleven voeren, terwijl winters en zomers en jaren voorbijgingen van onverdroten wachten; zij dacht aan het kloppen aan de deur van vermeend onbekenden, aan het opendoen en de ontvangst, aan de zorg en aan het leed en aan het lied van Solvejg dat ten hemel schreit sinds er mensen bestaan: verwanten en vermeend vreemden, ongelukkigen en vermeend gelukkigen. En terwijl zij de soep dronk, en de warmte ervan ook haar bloed verwarmde en haar hart, hervond zij de kracht om op te staan.

Zij dankte de moeder, de vader en de kinderen, en ook de jongen die haar nu hielp met het aantrekken van haar droge sokken en haar warme schoenen. En zij begaf zich nu ook naar de donkerste kamerhoek, om daar de ongelukkige voor het weggaan te groeten, toen opeens een schijnsel

van de laatste maan door het raam viel, en een glans wierp op het tot op dat ogenblik onzichtbaar gebleven gelaat van de vrouw met het reusachtige verdriet – de vrouw die er nu plots heel klein uitzag, met een mager gezichtje, een mond welhaast zonder tanden, diepe oogkassen onder de schaduw van een zwarte kap, en ingevallen wangen. En zij drukte met de beide handen de vingerstokjes van de handen van Solvejg, die niet koud aanvoelden, maar warm, en die op hun beurt haar handen vastgrepen, hechter nog dan de moeder dat telkenmale bij haar had gedaan, als wilde zij haar op die bijzonder innige manier bezweren voor een kwaad waarvan zij tot op dit eigenste moment het bestaan nooit had vermoed; alsof ze haar wilde zegenen met een kracht waarom zij – o, noodlot – zelf nog smeken zou, als de tijd van verlatenheid en verdriet ook voor haar zou aanbreken. Want het kwaad dat hier had toegeslagen en waarvan ook zij nu, met hen, de bittere vruchten heel eventjes had geproefd, was – zoals zij nu begreep – het kwaad van de wereld zelf – een kwaad waartegen geen kruid is gewassen, behalve dan het lied dat zij zopas had gehoord, en de bitter-warme soep waarvan zij net gegeten had.

De grijzende man opende voor haar de deur terwijl allen waren opgestaan, en met eenzelfde gebaar als dat waarmee hij haar erin had gelaten, nodigde hij haar nu uit om in de andere richting doorheen het deurgat te gaan, en zij voelde het nu aan alsof zij niet naar buiten ging, maar naar binnen, in de wereld. Er was immers geen ‘buiten’ meer na deze enkele maar wonderlijke stonden, en na dit lied; het was alsof de kamer die zij nu verliet, zich uitstreckte over de ganse aarde. En het was klaar geworden, een ochtendzon klom achter de bossen ten hemel, en toen zij nog een laatste keer omkeek naar de plaats van het huis waar zij

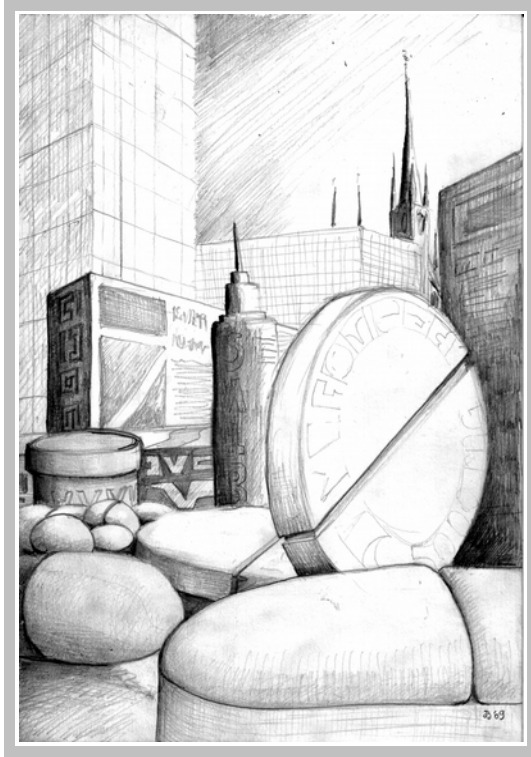
zonet te gast geweest was, zag ze daar alleen een bron opwellen uit de aarde – een bron die het leven gaf aan een helder stroompje dat haar langs de nieuwe weg die zij was opgegaan, begeleidde als een trouwe gezelschap. En het water klaterde zoals het tokkelen van een harp, en in die muziek weerklonk het lied van Solvejg.

Ik heb de juffrouw pas jaren later leren kennen. Wij zijn gelukkig getrouwd, zij het zonder kinderen, en ik ben als het ware haar manager en haar butler geworden, want zij reist nu de wereld rond met dit lied van Edvard Grieg op de verzen van Henrik Ibsen. Intussen, want de tijd staat niet stil, is zij zeventig geworden – ikzelf ben een ietsje jonger – maar aan ophouden denkt zij nog lang niet. Dagelijks brengt zij nog uren door in haar vertrekken, met het oefenen van haar stem, het herhalen van de frasen, het beluisteren en het uitproberen van steeds weer andere interpretaties. Zij leidt ook jonge stemmen op, brengt hen technieken bij, maakt oefeningen en repeteert, traint, herhaalt. Op die manier tracht zij, met hen, steeds dieper door te dringen tot in het hart zelf van het lied waarvan zij mij bezworen heeft dat ze het eens heeft horen zingen door de dood zelf, die tegelijk de bron van alle leven zou zijn. Het zijn geheimen waar ik met mijn beperkte verstand niet bij kan, en haar te kunnen blijven dienen is het enige wat ik ooit verlangd heb in dit leven – dankbaarheid vervult mijn hart dat ik dit al zolang heb mogen doen, zo goed en zo kwaad als het mij lukte.

Ik kan niet zeggen dat ik gelovig ben, maar als ik terugkijk op dit leven, en op dat van haar, die ik bemin – tenminste in zoverre ik in staat ben om haar veel diepere ziel te peilen – dan komt het mij voor alsof er in ons midden, haast

onopgemerkt doch onmiskenbaar, een heel aparte soort van mensen leven – waartoe zij beslist behoort – mensen wiens leven wordt geleid door zielen van een hogere orde, en men neemt het mij niet kwalijk dat ik het woord ‘engelen’ hier laat vallen. De algehele en zozeer bezielde toewijding aan iets dat toch geheel onzichtbaar is en blijft, het dagelijkse offeren van het “heetste hartebloed” waarvan de dichters, zoals Adema van Scheltema, zeggen dat zonder dat “niets schoons ooit werd geboren”, het onverdroten doorgaan op een zo moeilijk pad dat zweet en vele tranen kost... Ik weet het niet, maar ik vermoed dat er een andere wereld is: een wereld, minder stoffelijk dan de wereld van de bommen, een ijle wereld misschien, waartoe de bijna onstoffelijke klanken van het schone lied de weg bereiden. Een wereld ook die, zoals ik heb menen te begrijpen, niemand op eigen houtje vinden kan. Men kan aankloppen aan een vreemde deur, en iemand moet dan opendoen en zeggen: “Maar kom toch binnen!”

Bijwerkingen

Ruim dertig jaar geleden kreeg hij zijn eerste infarct, er volgde dra een bypass-operatie, die verliep opperbest maar de techniek zelf stond toen nog in haar kinderschoenen. Er volgde een operatie aan de benen en later in datzelfde jaar nog moest een nier verwijderd worden. De klachten ingevolge hoge bloeddruk en aderverstopping konden met zware medicamenten wat getemperd worden. Een zorgeloos bestaan was voor hem niet meer weggelegd maar

dankzij het dagelijks innemen van handenvol pillen en papjes, kon hij quasi zonder noemenswaardige pijnen toch in leven blijven: eten, slapen, converseren... hij kon zich zelfs in een beperkte doch bevredigende mate verplaatsen. Het grootste probleem waarmee hij in zijn dan toch mooi gestabiliseerde toestand nog wel te kampen had, dat waren de zogenaamde 'bijwerkingen'.

- Het leven zelf heeft talloze bijwerkingen, zegde de dokter, maar zolang dat draaglijk blijft, laten we ons niet ontmoedigen: we beschikken trouwens over al aardig wat vervangstukken, en tegen de pijn hebben we pilletjes en pleisters. Ook die hebben bijwerkingen, maar ook daar hebben we vaak pillen tegen. Het gebeurt zelfs dat placebo's helpen...

- Placebo's? vroeg hij geschrokken: maar dat zijn toch suikerbolletjes?

- Een placebo bevat zelfs geen suiker, zo verbeterde de dokter hem. Maar het is intussen eens en voorgoed bewezen dat het in bepaalde gevallen helpt, en dat is vooral goed nieuws waar échte geneesmiddelen teveel bijwerkingen hebben. Er is uiteraard ook slecht nieuws...

- Toch?

- Welja: het slechte nieuws is dat ook placebo's bijwerkingen kunnen hebben...

- Ongelooflijk, stotterde hij.

- Tja, maar nog een stuk vervelender is dat die bijwerkingen volstrekt onvoorspelbaar zijn!

- Is dat zo? schrok hij.

- Uiteraard, antwoordde de dokter, er zit immers niks in!
- Onvoorstelbaar, mompelde hij weer.
- Maar dat is dan vooral een streep door de rekening van de verzekeraars...
- De verzekeraars?
- Welja: als geneesmiddelen pretenderen doeltreffend te zijn tegen een of andere kwaal, dan zijn ze vaak ook werkzaam waar ze dat niét hoeven te zijn: in die gevallen spreekt men dan van bijwerkingen. Ik hoef je niet meer uit te leggen, wat dat zijn, niet?
- Ik kon er warempel over doceren!
- Wel, voor die bijwerkingen dient de bijsluiter uiteraard te waarschuwen, en dat is een zaak van de verzekeraars. Dat zij zich goed proberen in te dekken, maakt dat die bijsluiters zo erg lang zijn. De lettertjes worden almaar kleiner, het papier dunner... Mocht men de bijsluiter in leesbare tekst drukken, dan moest men een boek meegeven bij elk pillendoosje. En in geval van placebo's...
- Een telefoonboek! lachte hij.
- Tja, zei de dokter: maar wat die bijsluiter ook vermeldt... àlle mogelijke bijwerkingen opsommen, kan men nooit, precies omdat ze onvoorspelbaar zijn.
- In de praktijk loopt het zo'n vaart niet, wees gerust, krabbelde hij nu terug: de werkzaamheid van het placebo is immers niet te wijten aan een bepaalde substantie in de pil, want die pil bevat niks dan vulsel: het effect wordt teweeg

gebracht door het gelóóf van de patiënt. Je ziet intussen wel waar ik naartoe wil?

- Je bedoelt dat ook de bijwerkingen door de patiënt veroorzaakt worden?

- Tja, dat is dus wat de verzekeraars zouden willen bevestigd zien, zo beaamde de dokter, maar heel zuiver op de graat is die redenering natuurlijk niet...

- Neen?

- Bepaalde bijwerkingen van geneesmiddelen, en dus ook bijwerkingen van placebo's, kunnen veroorzaakt worden door een specifieke angst daarvoor bij de patiënt. Iemand die angst heeft om hoofdpijn te krijgen van zijn pilletje, kan ook een stress ontwikkelen die voor die hoofdpijn garant staat. Maar... er is uiteraard een grote maar!

- Een grote maar?

- Ja, in het geval van een placebo is het wel zo dat er van werkingen of bijwerkingen helemaal geen sprake kan zijn zónder die pil, ook al bevat ze alleen maar vulsel, zie je?

- Dus komen de bijwerkingen dan toch van het vulsel? vroeg hij benieuwd.

- Van belang is dat voor dat vulsel betaald moet worden, zei de dokter, want dat maakt ook dat de schuld terecht komt op de nek van wie achter dat vulsel geld verdienen.

- Erger nog is dat de werkzaamheid van placebo's de geldigheid van de *dubbleblind* tests teniet doet, of dan toch voor een gedeelte. Je weet wat *dubbleblind* test zijn?

- Ik heb daar nog van gehoord, ja...
- Zij dienen om de werkzaamheid van een medicament te testen. Men geeft aan de ene helft van een groep proefpersonen met bijvoorbeeld hoge bloeddruk, een pil om die bloeddruk te doen zakken; de andere helft krijgt een placebo dat er eender uitziet als de echte pil. Tijdens de proef weten noch de proefpersonen noch de artsen wie een échte pil te slikken krijgen. Welnu, als diegenen die de échte pil kregen, beduidend vaker genezen dan de anderen, dan is bewezen dat de pil werkt.
- Uiteraard... Maar hoe heeft men dan aangetoond dat ook placebo's werken?
- Tja... het onderzoek moet daar uiteraard een beetje aangepast worden. Ik vermoed dat de ene helft van de groep proefpersonen een placebo te slikken krijgt, de andere helft helemaal niets. Maar om nu terug te keren naar de zaak... en ik geloof dat ze mij is ontsnapt...
- Je zei dat de werkzaamheid van placebo's de geldigheid van die *dubbleblind* tests voor een stuk teniet doet.
- Inderdaad, ja, want in het allerergste geval werkt het placebo even goed als het medicament, zie je?
- En gaat het dan nog om een ziekte?
- Dat blijft uiteraard de vraag. Maar als er klachten zijn, dan moeten wij ervan uit gaan dat er iets scheelt, nietwaar? Neem nu dat vermoeidheidssyndroom: vroeger dacht men dat het luiheid was, vandaag spreekt men over een virus... Migraine, nog zo'n lastig geval: de oorzaak is dikwijls gewoon onvindbaar!

- En wat is dan de oplossing, dokter?
- Oplossing! De geneeskunde heeft door de eeuwen moeten leren leven met lapmiddeltjes en ook met onoplosbaarheden, al blijven vanzelfsprekend altijd de hoop en de wil bestaan dat er ooit oplossingen komen. Alleen de dood is een absolute uitkomst, maar zo ver zijn we nog niet he? Zolang we leven, kunnen we schipperen, en laten we dat dan ook doen, en met veel plezier!
- Uiteraard...
- Lig maar niet wakker van het vulsel van placebo's, zei de dokter: het is iets bijzonder merkwaardigs, iets veeleer van metafysische dan van medicinale aard.
- Maar meen je dat nu?
- Wat?
- Dat het placeboprobleem metafysisch is.
- Jij hebt zeker al gehoord van de transsubstantiatieleer? vroeg de dokter. Vroeger, in de kleine dorpen, waar wij met de burgemeester en de pastoor soms vergaderden om de bijzondere problemen van de dorpingen te bespreken, wilden de gesprekken onder invloed van een Saint-Emilion nogal eens ontaarden, en dan durfden allerlei duistere onderwerpen de kop opsteken...
- Zoals de transsubstantiatieleer?
- Inderdaad, het is een op het concilie van Trente bevestigd geloofspunt, dat trouwens de kern vormt van de heilige mis: in de consecratie wordt de wijn veranderd in het

bloed van Christus en het brood van de hostie verandert in zijn Lichaam.

- En wanneer precies is dat geloofspunt er gekomen?

- Och, als ik me nog goed herinner dateert dat concilie uit de zestiende eeuw, maar het was al drie eeuwen eerder aan de orde hoor, in Lateranen, en het begrip zelf gaat terug tot Aristoteles, uit de vierde eeuw vóór Christus!

- Aristoteles?

- Aristoteles ontwierp een zogenaamde categorieënleer. Hij geloofde dat alle dingen enerzijds een wezen hebben, maar daarnaast ook allerlei eigenschappen, zogenaamde 'categorieën', zoals kleur en vorm, om nu maar iets te zeggen, want op de keper is wat ik nu zeg niet correct. Maar met Aristoteles zijn begrippen hebben de bisschoppen dan beslist dat in de consecratie de categorieën of dus de eigenschappen van wijn en brood dezelfde blijven, maar dat hun uiteraard geheel onzichtbare wézen voor een ander verwisseld wordt.

- Dat van Christus.

- Precies!

- En dat is ook met placebo's het geval?

- Wel... men zegt dat het geloof bergen kan verzetten. Ik moet nog de eerste berg onder invloed van het geloof zien weglopen, maar uit onze praktijk blijkt dan toch wel dat het geloof een zekere kracht kan geven aan bepaalde mensen, zij het niet aan iedereen; het geloof is dan ook een gave, zegt men...

- Het vulsel van het placebo verandert door het geloof van de patiënt in een werkzaam medicijn?

- Niet het vulsel, niet het vulsel! haastte zich de dokter: Indien er aan het vulsel iets veranderd werd, dan zou dit vast te stellen zijn! Het zogenaamde 'wezen' van de pil verandert!

- En geloof jij dat, dokter?

- Ha, geloven! Ik kan je alvast dit zeggen: als men afsprekt dat de pil gelijk is aan haar stoffelijkheid, dan verandert haar wezen uiteraard niét. Maar als men afsprekt dat de pil niet alleen dat stoffelijke bolletje is, doch alles wat daarbij komt kijken...

- Zoals?

- Zoals... de wetenschap, uiteraard, waarin wij terecht geloven, en het gesprek met de arts die de patiënt raadpleegt, en betaalt, de prijs van het medicijn, de zorg die besteed wordt aan de uitleg over de kwaal en ook nog al de goede zorgen en de raad die op de koop toe worden meegegeven... wel, als men afsprekt dat die ene pil in feite dat alles vertegenwoordigt, dan is het innemen van een pil uiteraard veel meer dan het inslikken van een paar milligram kalk, versta je?

- Interessante uitleg.

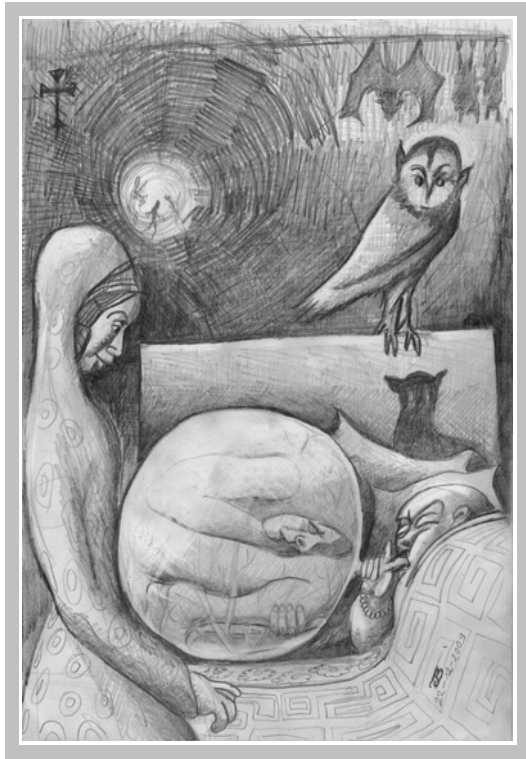
- Tja, we hebben allerminst een vervelend vak, dat is waar. En de tijd dat genezing een eerder zeldzame bijwerking was van medicatie, is gelukkig voorbij.

- Zal men ooit alle ziekten kunnen genezen?

- De ziekten niet, maar misschien wel de zieken, ha!
- En dan zal ook de dood verdwijnen?
- Dat durf ik niet te zeggen. Er zullen uiteraard nog altijd ongevallen gebeuren, en wat doe je met iemand die helemaal verhaakeld is? Naast de nieuwe ziekten, want die blijven er natuurlijk ook altijd komen... Maar een deel mensen, die voorzichtig zijn, en die wat geluk hebben, zullen beslist steeds ouder worden. Op het eeuwig leven durf ik, eerlijk gezegd, niet te hopen. Hier lijkt het mij in alle ernst zo te zijn... dat het leven een bijwerking is van de dood in plaats van andersom.

(28 november 2009)

De lucide droom

Onder een 'lucide droom' verstaat men: een droom wiens dromer zich bewust is van het feit dat hij in bed ligt, slaapt en droomt. Alle woordenboeken vertellen met plezier dat de benaming 'lucide droom' afkomstig is van de Nederlandse psychiater, schrijver, significus en ook spiritist, Frederik van Eeden, die leefde van 1860 tot 1932. In een van zijn lucide dromen zou deze zijn zoon Paul hebben ontmoet, kort nadat die, overeenkomstig een eigen voorspel-

ling uit zijn kindertijd, op zijn vierentwintigste stierf aan tuberculose. Er is sindsdien al aardig wat geschreven én geëxperimenteerd rond de lucide droom, en ook veel vroeger al kwam het wat bizarre fenomeen ter sprake, bijvoorbeeld in de brieven van Aurelius Augustinus, geboren in de vierde eeuw. Edoch, een aantal zaken omtrent lucide dromen blijven toegedekt met een waas van geheimzinnigheid.

Het vreemde inzake lucide dromen is dat het besef van de onechtheid van zijn ervaringen, de dromer helemaal niet wakker doet schieten. Het is immers de te verwachten reactie van een gezond persoon, dat hij zich onmiddellijk afwendt van een zaak waarvan hij in de mot krijgt dat ze bedrieglijk is. Tenzij het natuurlijk gaat om zelf gezocht 'bedrog', in dit geval 'amusement' geheten. In dat opzicht zou de lucide droom dan ook veel gemeen hebben met de dagdroom, waarin men zich immers nestelt teneinde voor een korte periode alvast de illusie te hebben dat men aan de soms bijzonder kille realiteit ontkomt.

De lucide droom verschilt grondig van de dagdroom, of schoon in beide gevallen de dromer beseft dat zijn ervaringen 'onecht' zijn. In het geval van de dagdroom, zoekt wie wakker is via verlangende gedachten een schijnwereld op te wekken, of althans een wereld waarin hij het aangename accentueert en het onaardige probeert te verdoezelen. Dit gebeurt dikwijls reeds in het denken als zodanig, dat immers goed in staat is om werelden te creëren die beantwoorden aan de wensen van hun schepper, zonder rekening hoeven te houden met bijvoorbeeld de natuurwetten. Gedachten dienen niet voor zelfbedrog maar somtijds zijn aardige gedachten gewoon bevorderlijk voor de gezond-

heid en begaan zijn met z'n gezondheid is iets heel anders dan zichzelf in 't ootje nemen.

Tenslotte worden alle dingen met gedachten aangekleed, en zonder deze kunnen zij gewoon geen kant op en bestaan zij niet. Alles wat is, dient immers een naam te hebben; over al het bestaande moet kunnen worden gepraat, geschreven en ook nagedacht; geen bestaande zaak presenteert het om niet de overdenking van al was het maar een mus te zijn. En gedachten kleden de dingen aan maar ook uit; ze smukken ze op, ofwel halen ze die door het slijk. Gedachten zorgen voor de perceptie en zij hebben macht, zij maken dat dezelfde diepvriesmaaltijd die in de frituur twee euro kost, in het driesterrenrestaurant in 't centrum van de stad makkelijk geprijsd kan worden aan het honderdvoudige van dat bedrag. Het lapje grond hier aan de gracht dat geen cent waard is, is met geen miljard dollar te betalen als deze gracht de Hudson heet. Een krabbel met potlood op papier getekend door een heel braaf kind, is waardeloos — dezelfde krabbel waar de naam van Picasso onder prijkt, kunnen slechts een handvol aardbewoners zich veroorloven. De lof verandert zoals koning Midas de dingen bij eenvoudige aanraking in goud, en de vloek doodt ze genadeloos. *Die Gedanken sind frei*, zo zongen de joden in Auschwitz, maar de gedachten zelf kunnen ook bevrijden ofwel aan ketenen verankeren.

Concrete dingen en gedachten — dromen — hangen onderling altijd even onverbrekelijk samen als de twee componenten die sinds het opstellen van de kwantumtheorie in de oermaterie zelf worden erkend: enerzijds is er het louter stoffelijke, het 'deeltje', anderzijds de 'golf', de 'lading' of de 'geest' van het deeltje, wat eigenlijk nog het best ver-

taalbaar is als zijn 'invloed'... perfect vergelijkbaar met de invloed van een belastinginspecteur, zoals de wiskundige, René Coppitters het ons leert:² de kans dat hij komt, zorgt dat ook als hij niét opdaagt, de belastingplichtige zich aan de spelregels onderwerpt. De inspecteur oefent druk uit, ook als hij afwezig is, gewoonweg omdat men niet wéét of hij zal komen. Op dezelfde manier beïnvloedt ook wat helemaal niét bestaat ons handelen en ons leven, van zodra wij slechts de *mogelijkheid* van dat bestaan gaan overwegen. Woorden kunnen waarschuwen maar de keerzijde van die medaille maakt dat zij ook angst inboezemen voor spoken. Alle dingen hebben namen; soms zijn die namen verwaarloosbaar, soms ook hebben de dingen zelf nauwelijks vlees aan hun botten terwijl hun namen alle andere zaken in het gelid verplichten te marcheren. Het ontbreken van de ene component, zorgt als het ware voor een compensatie door de andere; de stof en de geest lijken elkaar aan te vullen en aldus het geheel in evenwicht te houden. Wie niet sterk is, moet slim zijn, zo wordt sinds mensenheugenis gezegd: het niet bestaande moet het tekort aan het bestaande compenseren — als dat geen magie is!

In de lucide droom beseft de dromer dat zijn droom een droom is en dat wat hij droomt, helemaal niet bestaat in de wereld waarin hij in een bed ligt met gesloten ogen, slaapt en snurkt. Als in zijn lucide droom een operazangeres tot Frederik zegt dat zij vandaag jarig is, dan kan Frederik, eenmaal ontwaakt, haar woorden letterlijk herhalen — "Heden ben ik jarig" — omdat hij ze ook gehoord heeft in zijn droom. De vraag kon dan uiteraard rijzen wat die woorden dan in feite waren, aangezien zij nooit hoorbaar

2 Coppitters, René, *Het dualistisch en complementair karakter van schepping en evolutie*, 1964 (1961), Moregem, uitgeverij Universa, Wetteren, hoofdstuk 14.

uitgesproken werden en bijgevolg ook nooit met oren konden worden gehoord. Konden zij iets anders zijn dan zijn eigen woorden, onuitgesproken en slechts gedacht — woorden die het stadium van het uitgesproken en het gehoord hebben overgeslagen?

In de familie van de auteur dezes doet het verhaal de ronde dat een betovergrootvader — toentertijd de enige geletterde dorpeling — door zijn buurvrouw werd verzocht om haar een brief voor te lezen die zij ontvangen had. Hij toonde zich direct bereid, maar de vrouw verzocht hem eerst uitdrukkelijk om tijdens het voorlezen de oren met zijn vingers dicht te stoppen: zij wilde vermijden dat ook hij van de inhoud van de brief kennis nam.

Uiteraard weten wij inmiddels dat mensen in staat zijn tot stillezen en dat het geschreven woord ons even duidelijk kan zijn als wat luidop gezegd wordt, maar dat die waarheid onbekend was aan wie geen notie van het lezen hadden, is niet verwonderlijk. De anekdote dateert uit de eeuw waarin Frederik van Eeden werd geboren, die het begrip 'lucide droom' in voege bracht; misschien was het toen inderdaad voor de meesten nog geheel onduidelijk of onuitgesproken gedachten mogelijk waren en of zij wel recht hadden op bestaan. Het is immers pas middels een moeizaam en langdurig cultureel proces, dat de welhaast dierlijke, fysieke schreeuw tot gesproken woord geworden is, het gesproken woord tot schrift, en wat neergeschreven werd, tot geheel onstoffelijke gedachte en zelfs tot ideologie, tot stroming en tot levende geest, welhaast gespeend van elke materie.

Wat in de lucide droom gezegd wordt, geschreven, gehoord en gelezen, wordt noch gezegd noch geschreven

noch gehoord noch gelezen, terwijl men het zich wel herinneren kan alsof het werd gezegd, geschreven, gehoord of gelezen, en zulks is slechts mogelijk als de spreker of de schrijver dezelfde is als de toehoorder of de lezer... tenzij die twee op een andere wijze met elkander in verbinding staan dan middels de stoffelijke wereld waarin de gedachten van de ene tot gesproken of geschreven woorden worden, en de gesproken of geschreven woorden dan weer tot de gedachten van de andere. Voor mijn part is het duidelijk dat zonder de wereld van de stof die 'mededeling' geheel onmogelijk blijft, tenzij uiteindelijk de spreker of de schrijver en de toehoorder of de lezer, één en hetzelfde wezen zijn, wat moet uitmonden in een solipsistisch universum. Met andere woorden: als blijken mocht dat mensen via dromen met elkander in verbinding kunnen staan, dan kunnen wij er donder op zeggen dat de solipsist het bij het rechte eind heeft: de wereld met alles en allen daarin vervat, is dan een spook vanjewelste, de eventuele godheid al dan niet inclus. Wie zal het zeggen!

(26 november 2009)

Een lucide droom

Hij stond op, waste en schoor zich, ontbeet, besloot zijn ochtendritueel met een laatste kop koffie en toen hij die leeggedronken had, zei hij tot zijn vrouw, die recht tegenover hem aan de ronde tafel zat:

- Bertha, nu ga ik het doen!

- Wat gaat ge doen? vroeg ze, al ongerust.

- Ik heb vannacht gedroomd, zei hij, en weer over hetzelfde als gisteren...

- Toch niet over die leurder met zijn zwarte kapmantel? vroeg ze half lachend.

- Jawel, hij was er weer! Maar deze keer krijg ik hem te pakken! zei hij vastberaden.

Ze lachte, ruimde de tafel af en mompelde dan nog iets waar hij niets meer van verstond, maar hij deed geen moeite om haar te vragen het te willen herhalen, hij zat al volop met zijn gedachten bij zijn plan.

Men zegt dat dromen bedrog zijn, maar soms zijn diegenen die in onze dromen opduiken bijzonder hardnekkig: ze keren terug, soms vele nachten na elkaar, jaren aan een stuk. Ze bestaan niet in de wereld van de wakkeren, ze wonen nergens, ze lijken nooit geboren te zijn, maar eenmaal men slaapt en droomt, zijn ze daar weer: unieke personen met een eigen naam en een geschiedenis, een karakter, eigenaardigheden, kortom: ze hebben alles wat iemand heeft die ook écht bestaat; er is geen reden om aan hun be-

staan te gaan twijfelen. Alleen is het de vraag waar ze dan zijn als men wakker is.

Soms dacht hij dat de leurder met de zwarte kapmantel iemand was die evenals hijzelf sliep op het ogenblik dat hij hem in zijn droom terugzag. Als de leurder wakker werd, dan verdween hij uit zijn droom. Werd hijzelf wakker, dan verdween hij uit de droom van de leurder. Sliepen ze beide, dan konden ze elkaar in elkaars droom ontwaren. Dat was tenminste wat hij soms dacht, maar zekerheid over hoe de vork hier aan de steel zat, had hij uiteraard helemaal niet.

Die morgen echter leek hij veel vaster besloten dan op andere keren om zijn plan ook uit te voeren. Of de kapmantel echt bestond of niet, wist hij niet, maar hij bestond beslist in zijn droom. Hij had het plan opgevat om de kapmantel uit zijn droom in de wakkere wereld naar binnen te halen.

Zijn vrouw zakte op haar stoel neer toen hij haar dit plan vertelde en zij dacht: ik heb het altijd gevreesd maar nu wordt hij écht gek!

- En hoe gaat ge dat dan doen? vroeg ze, toen ze eindelijk wat bekomen was. Ze wist immers dat zij hem onmogelijk zijn plannen uit het hoofd kon praten. In zijn jonge jaren had hij ooit de Eiffeltoren willen beklimmen, en hij had het ook gedaan. Hij had gepland om het kanaal over te zwemmen, en hij deed het ook. Twaalf stielen had hij aldus beoefend... totdat hij ze helemaal onder de knie had. En zijn Bertha, zij had hem altijd in alles gesteund.

- Gij moet een nachtje wakker blijven, zei hij: als ik van hem droom, zal ik teken doen, ik zal knippen met mijn ogen. En dan moet gij roepen: Blazen, Kamiel!

- Blazen!?

- Hij zit vanbinnen in mij, als ik droom, verstaat ge? En hij moet eruit. Hij zit in de psyche: dat is een Grieks woord en het betekent zowel 'adem' als 'geest', verstaat ge? Als ik hard blaas op het ogenblik dat ik hem zie, dan zal ik hem er wellicht kunnen uitblazen. Maar ik moet dat doen terwijl ik nog van hem aan 't dromen ben. Daarom moet ge wakker blijven, Bertha: ik zal knippen als het ogenblik gekomen is en als ik u van in mijn droom hoor roepen dat ik moet blazen, dan kan ik het doen zonder wakker te worden, verstaat ge?

- Ja maar, pruttelde Bertha tegen: wat moet ik dan aanvangen met die zwarte kapmantel, hier in de slaapkamer? Zou ik u niet beter direct wekken?

- Neen, neen, zei hij: als ik stop met dromen, is hij beslist weer weg! Dat begrijpt ge nu toch wel! We gaan het in stapjes doen: de eerste keer probeer ik hem uit te blazen, dat is toch zeker al heel wat, als het lukt, vindt ge niet? En ge hoeft niet bang te zijn: spreek met hem, stel hem vragen, vraag wie hij is, hoe hij heet en waar hij woont en zo, zodat we weten hoe écht hij is, en mocht er gevaar dreigen, dan maakt ge mij gewoon wakker. Dat is toch niet teveel gevraagd?

- En wat zijt ge dan verder nog van plan? vroeg ze, vooruitziend als ze was.

- Stapje voor stapje, zei hij: we mogen niets overhaasten. Ziet ge het zitten?

- 't Is goed, zei ze, zonder er verder nog over door te bomen.

Die avond hield ze haar kleren aan en ging ze bovenop het bed liggen met het nachtlampje aan om te kunnen zien wanneer hij met zijn ogen knipperde. Toen hij in slaap gevallen was, begon hij vrijwel onmiddellijk te snurken en dat duurde tot zeker drie uur in de ochtend. Dan hield het snurken op, maar knipperen met zijn ogen deed hij nog steeds niet. Tegen de morgen was Bertha doodop, maar nog steeds had haar Kamiel niet geknippert. Toen het bijna klaar begon te worden, zag ze een kleine beweging. Blij omdat ze geloofde dat dit spelletje weldra een eind zou nemen en dat ze dan wat zou kunnen slapen, keek ze aandachtig toe.

Heel lichtjes knipperde hij met de oogleden, echter zonder dat zijn ogen open gingen, en dat mochten ze ook niet doen want als hij wakker werd, zou het mislukken. Ze twijfelde nog, maar toen ze hem nu weer heel duidelijk zag knipperen, riep ze, half fluisterend om hem niet te wekken, maar luid genoeg zodat hij het kon horen:

- Blazen, Kamiel! Blazen! Blazen!

Ze zag hoe haar echtgenoot diep inademde... en uitademde. Neen, dat was niet blazen, wat hij deed; het was gewoon uitademen, en zo kon er niks gebeuren uiteraard. En weer riep ze, dicht bij zijn oor:

- Hard blazen, nu, Kamiel; heel hard blazen, jongen! Vooruit, Kamiel, laat eens zien wat ge kunt!

Hij ademde weer diep in, diep uit... weer diep in, heel diep deze keer... en dan tuitte hij zijn lippen, zijn kaken kwamen bol te staan, ze keek haar slapende echtgenoot in bed zo aan met verwonderde ogen... en toen blies hij... éénmaal, andermaal... een derde keer...

- Blazen, jongen! riep zij: ge kunt het! Hard blazen, toe! En hij blies harder en harder, en toen ineens zag zij iets als een bleke bel zich vormen aan zijn getuite lippen, zoals men dat soms ziet bij kinderen met kauwgom in de mond.

Dit echter was geen kauwgom: wat zich in belvorm uit zijn mond te voorschijn stulpte, was veeleer rook, of mist. Maar die rook of mist kreeg alras een welbepaalde vorm, die ook toenam in volume naarmate Kamiel meer adem in de bel blies. Hij blies, en blies, en het leek wel alsof het een kermisballon was die hij opblies, maar een ballon was het allerminst, al zag Bertha nu heel duidelijk een vlies dat rozig was, het leek immers lichtjes dooraderd met kleine bloedvaatjes, en achter het vlies werd een melkachtige gedaante zichtbaar welke haar deed denken aan een foetus.

Maar een foetus was het allerminst. De bel was nu nog groter dan een voldragen baarmoeder geworden en de melkachtige gestalte binnenin de bel, zwol nog steeds op. Kamiel ging door met blazen, ook al spoorde zij hem daar niet langer toe aan, en hij blies nu zo hard dat zij wel begon te vrezen dat hij zich op den duur nog een breuk zou blazen. Het blazen begon overigens veeleer het karakter van een braakpartij te krijgen en Kamiel moest nu zijn mond heel ver opensperren om de gestalte die zich in de

bel en mét de bel een weg naar buiten baande, voldoende ruimte te verschaffen. Hij begon er van te zweten en geraakte zichtbaar in ademnood, maar hij ontwaakte niet en volbracht zijn taak met de ernst van een slapende.

De bel lag naast Kamiel tussen de witte lakens in het bed, en zij was nog steeds bevestigd aan zijn mond die nog niet opgehouden had met blazen. Bertha was intussen naast het ledikant gaan staan omdat zij bevreesd was voor verrassingen en zij keek gelaten toe hoe haar plaatsje nu werd ingenomen door... ja, toen zag ze ineens de zwarte kapmantel...

- Het is de kapmantel, fluisterde ze: straks springt de bel... wat moet ik nu doen? Ik mag hem niet wekken...

Op dat moment scheurde het vlies dat rond de kapmantel gespannen was, en uit de bel vloeide een doorschijnend vocht, kleverig zoals speeksel, met daarin hier en daar wat bloed. De kapmantel, die in foetushouding eigenlijk opgerold gelegen had, was nu bevrijd en plooidde zich helemaal open, zodat hij in zijn volle lengte de bedstee vulde waarin zij ook haar man in zijn diepste slaap verzonken zag. Uit de mond van Kamiel vloeide nog wat etter, zijn ogen waren dieper in hun kassen weggezakt, zijn gezicht zag nu krijtwit van de inspanning van het blazen en hij sliep zo vast dat het wel leek alsof hij dichterbij de dood was dan in 't leven.

Zij werd door de aanblik letterlijk verstomd, luisterde gespannen toe en hoorde nu de ademhaling van de zwarte kapmantel toenemen in volume. Kamiel zijn asem daarentegen hoorde zij helemaal niet meer en het leek wel alsof zijn borstkas zich niet meer roerde. De beide lichamen lagen daar met de rug op de matras en met de gezichten naar

elkaar toegekeerd: Kamiel nog steeds met de mond een weinig open. De kap van de kapmantel was naar het mager gezicht van haar echtgenoot toegedraaid, zodat zij geen glimp van het gezicht van de kapmantel op kon vangen. Het lichaam van Bertha's echtgenoot was over de ganse lengte bleker geworden, dat van de kapmantel leek zwart uit te slaan naarmate het als het ware opdroogde. De twee lichamen samen vormden een bijzondere eenheid, en zij dacht een ogenblik aan een moeder met haar kind.

Als een vrouw een kind baart, haalt zij het dan niet vanuit een heel andere wereld, in deze wereld van de wakkeren naar binnen? Komt het kind niet uit een droom waarin het zich hardnekkig blijft manifesteren, terwijl het aanvankelijk iets chaotisch was, verstrooid zoals dromen verstrooid zijn, verdeeld en hoe dan ook toch opgesplitst in twee? Het kind wordt eerst gedroomd door de beide ouders; een onwerkelijkheid, een leugen haast, rolt zich op, verpakt zichzelf, verbergt zich in zichzelf, omzwachtelt zich zoals een cocon doet en broeit, gloeit of groeit dan in de eigen warmte totdat daaruit bloedvaten en bloed ontstaan die immers voortkomen uit die zelfverhitting. Vlees wordt aldus geboren in de wereld van de wakkeren, en als de cocon openplooit gelijk een bloem zich lospelt uit haar blanke, lenige kelken, dan roept zij plotseling haar eerste schreeuw, een woord, een naam voor wie hem hoort...

Had hij nu iets gezegd? De kap draaide zich met een ruk naar haar toe. Zij schrok, keek in de zwarte schaduw van de donkere holte, ontwaarde daar wat licht in welgeteld één oog, een doffe parelmoeren glinstering van tanden in een gapende holte. Gelijk een knipmes veerde hij plotseling op in bed.

- Waar ben ik? vroeg hij met een hese stem, alsof hij nog niet goed wakker was. En wie zijt gij? Ik ken u immers niet! Wat doet gij hier? Wat is mij overkomen?

- Rustig maar, fluisterde zij, geschrokken doch beheerst en, in een poging om de man weer in slaap te sussen en zoals alleen vrouwen dat kunnen, duwde zij hem met zachte hand weer achterover in het bed en hij sloot warem-pel opnieuw dat ene oog. Doch met gesloten oog ging hij met spreken door.

- Het is gevaarlijk wat gij doet, waarschuwde hij: niemand heeft het recht om een ander te verschepen naar de wereld van de stervelingen, behalve de baarmoeders! Het is tegennatuurlijk wat gij nu bekokstooft met uw man, en de natuur zal zich hierom weldra wreken!

- Wees maar niet bang, fluisterde Bertha haastig, en vertel mij eerst uw naam, dan kunnen wij misschien tot een vergelijk komen. Mijn man heeft zeker niet de bedoeling om u te kwellen, wees gerust.

- De weg naar de hel is geplaveid met goede bedoelingen, zo siste hij en zijn stem verraadde ondubbelzinnig woede.

- Zeg mij uw naam, zei ze, en zeg ook waar gij ergens woont, dan kunnen we meteen afsluiten, dat beloof ik u.

- Afgesproken, zei hij na een korte stilte.

- Uw naam? zo drong ze aan.

- Ik heet De Ripper, zei hij: Oscar De Ripper. Ik ben geen onbekende.

De naam zegde haar wel iets.

- En ik woon in een cel, zo ging hij verder. Maar mijn palmares is nu dringend aan uitbreiding toe...

Zij schrok, wilde haar echtgenoot wekken, doch haar stem stokte in haar keel, van de plotselinge, verlamdende emotie.

- Uw man slaapt nu wel héél diep, zei de kapmantel niet zonder pret: luister maar! Hoort gij dat dan niet?

Het gezicht van Kamiel was naar de muur toe gewend en zij hoorde nu inderdaad een vreemd geluid. Het ontsnapte ontegenzeggelijk aan de mond van haar echtgenoot.

- Het goede Nederlandse woord is doodsreutel, zo zei de kapmantel bedaard.

Eén seconde te laat realiseerde zij zich wie hij was: reeds omklemde zijn ijzeren greep haar linker pols, in de holte van de kap blonk het oog als een ster, de tanden klepperden zoals 't gebit van een kater, net vooraleer hij zijn gevleugelde oogappel bespringt.

(18-19 december 2009)

Sneeuw

Er zullen altijd mensen zijn die beweren dat sneeuw slechts een ordinair weersverschijnsel is, zoals er ook altijd mensen zullen zijn die beweren dat mensen slechts toevallige organismen zijn. Menselijke gevoelens zijn slechts chemische reacties, zo dicteert ons de arrogantie, en sneeuw is bevroren water. Ook die sneeuwkrystallen — geen twee krystallen zijn gelijk — zijn toevallige fenomenen die slechts de *illusie* van schoonheid geven, zoals trouwens alle symmetrische dingen, omdat de hersenen nu eenmaal verrukt reageren op symmetrieën — aldus de hoogmoed. Maar de werkelijkheid is lichtelijk anders. Zij die nadenken, beseffen dat het waar is dat muziek *tussen* de noten wordt geschreven, en zo ook verheft poëzie zich ver boven alle woorden die immers meer zijn dan geluiden. Het scheikundige staat in dienst van de gevoelens en niet andersom. Wie nadenken, beseffen dat sneeuw slechts in de platte wetenschapstaal van de weerman, bevroren water is, verwant met ijs en van de familie van de stof. In werkelijkheid is sneeuw veel meer dan dat.

Om te beginnen is sneeuw: koud licht. Wit licht is sneeuw heel zeker — wit is de kleur van de dood — maar sneeuw is tevens koud: het is de combinatie van het licht met de koude, die sneeuw maakt tot wat sneeuw in wezen is — koud licht.

Licht is vreugde, licht is leven; koude is daarentegen stolling, stilstand, dood. In het koud licht van de sneeuw zijn het leven en de dood zoals nergens anders één geheel, bijna zoals, in het beeldhouwwerk, de steen één is met zijn vorm. Die eenheid in spanning — haast onhoudbaar —

spreekt van verrijzenis en ook van onderaardse hemelen.
Pas met de dooi blijkt zij een leugen.

De eerste sneeuw in iemands leven brandt zich in de herinnering vast als een niet in te nemen pret, een koud gescha-
ter, ofschoon helemaal niet kil, doch fris zoals ook witte
bloemen fris zijn: sneeuwkllokjes en witte anjers, rozen of
zelfs tulpen. In 't witte van de sneeuw is elke kleur van 't
spectrum één gemaakt en dat zonder ook maar een enkel
spatje morsen. Witte kleren maken mensen rein, witte ber-
gen toveren de nacht om in een bijna-dag en alle licht dat
door hoge glasramen kantelt, vormt fonteinen die lijnrecht
door koude ijsbekers schijnen.

Indien sneeuw warm was, zij zou zo klaar niet zijn; indien
zij zwart was, niet half zo koud. Indien sneeuw vloeibaar
was, zij zou niet zo schuimig zijn; indien zij ijs was, niet
half zo wit.

(2 februari 2009)

Doorheen de winterse depressie

Ergens zegt Shakespeare dat wij maar liever het lastige leven blijven verduren omdat we niet weten wat voor dromen de lange slaap, die de dood is, ons dan te bieden heeft. We nemen het zekere voor het onzekere, ook al is het zekere van ellende overvol: het kan immers nog altijd erger. En eigenlijk moest men zeggen dat wij *vooralsnog* het zekere voor het onzekere nemen, want die keuze ont-springt slechts aan een uitstel dat zeker geen lang leven is beschoren.

Geen mens treedt het leven binnen op eigen verzoek: deed hij dat wél, dan moest hij er al zijn vooraleer hij het bestaan naar binnen trad. Over wie men is en waar men terecht komt, heeft men dus nog minder inspraak, en dat wil zeggen: nog minder dan helemaal geen.

Maar terwijl een mens voor zijn geboorte, of voor zijn ontvanging, in feite helemaal geen problemen had met het bestaan dat hem te wachten stond omdat hij helemaal nog niet bestond en derhalve ook geen enkel besef had, laat staan een besef van wat komen zou, liggen de kaarten uiteraard helemaal anders met betrekking tot wat er volgt na onze dood. De dood is niet zomaar een "niet zijn"; de dood is altijd *onze* dood, ons "niet *meer* zijn". Erger nog: de dood is de *mijne*; hij is *mijn niet meer zijn*. En die gedachte die qua verschrikkelijkheid geen gelijke heeft, vult ons kortstondige leven dag in dag uit.

Als het sneeuwt en de nacht valt maar het wil niet donker worden omdat een volle maan over de witte wereld schijnt, dan kan men een korte wijl de indruk hebben dat leven en dood er eigenlijk niet toe doen, omdat achter die tegenstellingen nog een ander bestaan schuilging, zoals zich achter de tegenstelling van dag en nacht nog een andere klaarte ophoudt welke het magere vermoeden voedt dat dan toch niet alles wat wij ooit durfden te hopen, ijdel was. Wij voeden deze maanbeschenen durf met magere en witbesneeuwde, nachtelijke takken in een wereld glanzend als van jade in die halssnoeren van Chinese keizersvrouwen uit een prehistorisch tijdperk vol van vazen. We gaan niet slapen nu, we kijken in de witte nacht, we betreden dit tapijt, fris van fonkelende edelstenen, en we laten onze zielen schaatsen in betoverende oorden die misschien niet eens bestaan, maar dat raakt onze koude kleren niet, in dat uitgelezen ogenblik dat overstroomt van vreemde weelde.

Heel even lijkt het alsof de aarde en de hemel slechts decorum waren bij dit onnoemelijk onwezenlijke licht dat in kristallen watervallen luchters zingt van ijspegels en dat

schijnt doorheen de vorstbloemen op 't glas. Er was nooit sprake van een leven of een dood, alleen die stille droom bestond, ofwel ook niet. En droomde hij zichzelf, droomden ook wij onszelf, droomde de volle maan zichzelf en ook het ijs, het licht, de kroonluchters en de diepe, vorst-frisse ademteugen. Allen droomden wij onszelf en ook elkander, totdat het almaar kouder werd — totdat wij droomden dat het almaar kouder werd, en wij vastvrozen in dat nachtelijke ijs — en wij droomden dat wij vastvrozen in het nachtelijke ijs dat we ons droomden — voor eens en voor altijd.

En zo rijmen wij de tijd gelijk een zijden kanten kraag aan onze knagende gedachten vast tegen een al te felle noordenwind; zo glijden wij gestaag door de besneeuwde bergtoppen van januari, februari tegemoet. Maart moet sinds oudsher uitgerekend twaalf zonnige dagen leveren, en dan komt eindelijk april — Aprilis, het klinkt reeds lang de sneeuw klokjes voorbij en ook de krokussen, en daar daagt reeds in de verte Gorter's *Mei*. (3 januari 2010)

Thuis

"Emma? Maar waar gaat gij naartoe, mijn kind?"

Over haar stok gebogen voortschuifelend gelijk een trage rups, onderbreekt Emma haar ernstige gang. Nog pientere oogjes kijken op vanonder de zwarte kap. Zij hoort bijna niets meer maar toch herkent zij de vertrouwde stem van Marie die naast haar staat, bezorgd glimlachend. Marie is een bejaarde vrouw, maar Emma is nog een generatie ouder; stokoud is zij al.

"Waar gaat gij naartoe, mijn kind?", herhaalt Marie, nog luider.

Emma lacht, verrukt gelijk een kleuter: "Ewel, naar huis, mijn kind! Naar huis ga ik, mijn kind!"

"Maar Emma: naar huis is niet dààrlangs, mijn kind!", roept Marie nu heel luid in haar oor.

"Ah neen?", kijkt Emma weer op.

"Bah neen gij! Kom, geef mij een arm!" Emma geeft Marie een arm en zij draaien de andere richting op. Twee besjes, Marie is klein maar Emma is nog een graadje kleiner. "Ik zal meegaan met u tot thuis, Emma! Want nu waart ge een beetje mis hé? Hihi!"

Geen week later werd er met twee klokken geluid, voor Emma. Nog een drietal pogingen had zij ondernomen om naar huis te gaan, en dat wil zeggen: naar een naburige gemeente, naar het gehucht waar zij geboren was, zesennegentig jaar geleden. En zij ging wel degelijk de goede kant op, langs de kortste weg ging zij, een binnenweg die zij

nog heel goed kende. Tot op de plaats waar ooit het huis stond van haar vader en haar moeder, zou zij zijn gegaan... als men haar niet telkenmale halverwege had opgehouden, met uitleg overladen, in een auto geduwd en teruggebracht.

Elke mens wil altijd weer terug daarheen waar hij vandaan komt. Het is blijkbaar een natuurwet, net zoals de valwet. Een appel die van een boom valt, kan men halverwege opvangen en terug proberen op te hangen aan zijn tak, maar als hij eenmaal viel, dan zal hij opnieuw vallen en op een keer zijt ge te laat om zijn val te onderscheppen en dan valt hij voor de laatste keer. Alle lichamen zijn immers onderhevig aan de zwaarte. Alle mensen willen, oud geworden, weer naar huis.

De oorsprong is tegelijk altijd het doel, de start is ook de finish en de eersten zullen de laatsten zijn, want alles wat gebeurt, is precies zoals de wereld zelf: volkomen rond. Rond, bolvormig zelfs, meer nog dan wij met ons verstand bevatten kunnen want, waar wij ons ook bevinden op een bol: wij vallen er niet af, alleen maar omdat wij geloven dat we thuis zijn waar we zijn.

De mieren komen uit een gaatje in het zand, zij moeten op zoek naar allerlei lekkers om op te eten, bevoorraden ook voor de winter, en die slepen zij dan naar hun gaatje mee, naar die onderaardse mierenpelonken; het is hun thuis, de plaats waar zij uit het ei kwamen en het levenslicht aanschouwden voor het eerst, zoals alle wezens dat doen die onder de zon worden geboren. Als de zon wegdrijft naar het westen, wegzinkt achter de boomgaarden, zwaar van rijpe vruchten, als de hemel rood wordt, roder nog dan in de kleurigste sprookjes, en als de koele vrede

van de zomeravond neerdaalt uit de hemel in de vorm van zilte regen, dan kruipen alle mieren content weer in hun nest, zij gaan naar huis voor de duur van de nacht, en zij slapen.

Eenmaal op zijn sterfbed roept een mens weer om de nabijheid van zijn moeder, en zelfs bij hen die niet het geluk hebben in een bed te sterven, weerklinkt zeer waarschijnlijk de roep om de moeder, al was het maar als een gedachte, een scherf van een gedachte, heel ver weg ergens in een achterkwabje van het hoofd. Twee keer hoort een moeder haar kind echt schreien: een eerste keer bij de geboorte, in de geboortekreet, welke geen vreugdekreet is; een laatste keer als het soms oud geworden kind door de dood wordt bezocht, die géén moeder is, en met een kreet die evenmin een kreet is van verlossing. De eerste kreet van een mens is een antwoord op het krijten van de weeën van de moeder. Maar de doodskreet, als zij al weerklinkt: wie zal zeggen wat zij inhoudt? Is zij niet een roep om moeder? Wordt zij beantwoord?

Emma's reis duurde zeker uren, maar op een gegeven ogenblik kwam zij aan op de plaats waar eens de woonst stond waar zij opgroeide en speelde: een klein hoevetje was het, dat diep terzijde naast de steenweg lag, wat verborgen achter dichte hagen. Er was een zwart smeedijzeren hek en het beeld ervan was onlosmakelijk verbonden met dat van Loebas die daarachter onvermoeibaar kwispelend heen en weer liep van de morgen tot de avond. Het huis lag nog dieper, middenin de stallingen en achter de mesthoop, in de schaduw van een eik en van een linde. In de stallen knorde het varkentje en loeide de koe, zij waren kleine keuterboertjes toen, en Emma zag zichzelf daar lo-

pen, haar eerste pasjes, achter de geit aan liep zij. Er waren nog geen middelen om dat ogenblik vast te leggen, misschien juist daardoor lag het nog ongerept in het binnenste van haar hart. Zoals ook het beeld van moeder en van vader.

En was het moeder die haar nu de hand reikte, of was het de dood? Zij was als een rups tot daar gekropen; zij leunde op haar stok, het was geen zicht haar zo te zien terzijde van de lawaaierige snelweg, haar blikken rustend in een schuimende greppel vol met colablikjes en met plastic dozen. Zij viel om zoals een bordkarton dat omgeblazen wordt door amper één stoot van de wind. Het was bijna niet meer de moeite om haar kleine lichaam uit het vuilnis weg te vissen. (*Driekoningen 2010*)

Domesticatie

Ze zeggen dat katten luie beesten zijn, maar zo te zien zijn ze zeker niet dom. Lui, want ze logeren bij mensen — de wilde katten uitgezonderd. Katten zitten met mensen aan tafel en als die mensen eenzaam zijn — wat vaker voorvalt als zij eens wat ouder worden — dan durven zij galant hun eisen te stellen. Van heel wat katten kan men zonder aarzeling zeggen dat ze mensen in dienst hebben. Een aardig aantal soortgenoten functioneren zonder overdrijven als personeel van katten. Kortom, in het land van de mensen, is de kat koning.

Grote katholieke filosofen hebben ooit bedisseld dat dieren geen personen zijn, en dit zeer in tegenstelling tot mensen. Tot de menselijke soort behoren slechts unieke exemplaren, terwijl alle katten — om het nu maar bij dit beest te houden — eigenlijk eender zijn, wat wil zeggen: vervangbaar. Pas in de jongste jaren duiken kerkhoven voor katten, honden, cavia's en papegaaien op, maar als je het mij vraagt, denk ik wat betreft die modes eigenlijk nog altijd katholiek. Men kan evengoed kerkhoven aanleggen voor pluche teddybeertjes en voor plastic eendjes die bijvoorbeeld ontsnapt aan de aandacht van hun huisgenoten totdat een zekere stank hen daar attent op maakte dat ze met hun zitvlak op de kookplaat stonden.

De genoemde filosofen hebben in dezelfde adem (of in dezelfde tractaten) waarin zij dieren met mensen vergeleken, ook nog de engelen in rekening gebracht. En zij zegden dan — met wat meer woorden — dat de mensensoort zich verhoudt tot de andere dieren zoals de engelen zich verhouden tot de mens. Eigenlijk is die uitspraak nogal wat

diepzinniger dan men zomaar bevroeden kon: zij betekent immers dat elke engel een eigen soort vertegenwoordigt. Tenminste als ik het allemaal goed en wel heb verstaan, want er zitten nogal wat jaartjes tussen, enerzijds, de lektuur van de niet bij naam genoemde tractaten en, anderzijds, deze toevallige overdenking.

Edoch, als men van katten zegt dat zij bij de mensen logeren, dan kan men ook zeggen van de mensen dat ze logeren bij de koeien. In India bijvoorbeeld, is de koe een heilig dier, precies omdat wij, mensen, bij haar te gast mogen zijn zoals we als kind te gast zijn bij onze eigen moeder. De koe is een verpersoonlijking van de eeuwige godin omdat ze ons dagelijks voedt. Als men beweert dat zij om die reden niet gedood mag worden, dan begrijp ik dit niet alleen, ik beaam het ook en ik betrap mezelf er op dat ik hier niet langer katholiek doch Indisch denk. Een koe kan weliswaar niet praten op zo'n manier dat ik ook versta wat zij zegt, maar voor wat zij ons te bieden heeft — en dat is zeker niet weinig — is er ook niet zoveel uitleg nodig.

Geleerden zeggen dan weer dat het onzin is om te beweren dat de mensen te gast zijn bij de koeien: de mensen hebben de koeien gedomesticeerd, zo corrigeren zij de Indiërs, en dat is iets heel anders. De koe immers heeft geen keuze als de mens haar dagelijks haar melk ontnemt. Hetzelfde zou dan gelden voor de relaties die wij hebben met de honden, met de katten en met alle andere huisdieren. Er zijn zelfs dieren die door ons gehouden worden omwille van hun vlees, wat wil zeggen dat wij hen sowieso dood willen. En zeg nu zelf: een dergelijke intentie zou een gastheer van zijn gasten toch bezwaarlijk kunnen dulden!?

Maar misschien geldt evenzeer het omgekeerde. De aapjes die in India in het wild leven, trekken steeds vaker en in groten getale de steden binnen, waar zij zich alom verspreiden in de huizen en zich dan warempel als huisdier gaan gedragen. Zij verkiezen het zichzelf aan allerlei huisregels te houden, in ruil voor nu en dan een maaltijd en wat veiligheid ook tegen nog veel wildere beesten die nog lang niet toe zijn aan deze vormen van menselijke beschaving. Het is geen sprookje: deze aapjes willen niet meer naar de wildernis terug; de vrijheid kan hen voortaan gestolen worden. En zo denken ook de tamme honden erover, en de katten, ofschoon zij eigenzinnig blijven, en wellicht ook de koeien en al het andere vee... dat uiteindelijk door mensen zal worden opgegeten. En waarom niet, in ruil voor een dan toch warm en veilig nest met dagelijks goede kost zonder te hoeven werken, vaak gedurende vele jaren...

Toen ik deze losse bedenkingen zomaar wat uit mijn mouw schudde op de trein, teneinde de tegenover mij zittende passagier wat te amuseren, hoorde ik tersluiks een wat diep in zijn kraag gezakte medereiziger die wat verderop mijn litanie klaarblijkelijk had meebelusterd, mompelen dat ook mensen worden gedomesticeerd door andere, hogere soorten.

- Engelen? vroeg ik.

- Zou ook kunnen, zei hij, maar ik denk veeleer aan hogere wezens van dierlijke aard.

- Leg eens uit! zo porde ik hem aan en ik zag een glimlach verschijnen in de schaduw van zijn kraag.

- Hoger noem ik al die soorten die minder nodig hebben om te bestaan, begrijpt u?
- Neen, zei ik, dat begrijp ik niet.
- Hoe groter iemands behoeften, hoe armer die ook is, akkoord?
- Akkoord, zei ik.
- Engelen kunnen zonder vlees bestaan, zij staan dus hoger dan de mensen, akkoord?
- Fantastisch! zo moest ik toegeven.
- En dan zijn er de dieren die met heel weinig vlees kunnen bestaan, zei hij.
- Waarachtig, ja! moest ik bekennen: u draait de orde om, en hoe! Ga door, ga door!
- Onderaan bij de dieren staat dan de mens, die immers heel veel nodig heeft. Boven hem staan de zogenaamde hogere diersoorten. Dan volgen de lagere diersoorten: de wormen, bijvoorbeeld...
- Ja, inderdaad, de wormen, gaf ik toe, en ik voelde hoe mijn stem verzwakte.
- En de schimmels, zei hij: de bacteriën en de virussen, waarvan sommigen betwijfelen of zij eigenlijk nog wel tot het dierenrijk behoren, ziet u?
- Ach ja, zei ik, maar ik wist daar helaas veel te weinig van af.

- Virussen planten zich voort, zei hij, en in die zin konden wél zeggen dat ze leven. Anderzijds zijn ze zo simpel...

- U bedoelt, zo probeerde ik zijn zin af te maken, dat ze nauwelijks vlees aan hun botten hebben?

- Precies, zo beaamde hij: het zijn bijna engelen. Het zijn misschien wel de allerhoogste diersoorten.

- En de planten?

- Tja, dat is een verhaal apart...

De trein stond al een tijdje stil, er klonk een fluitsignaal, ik moest mij te vierklauw naar buiten reppen nu of anders kwam ik honderd kilometer ver van huis terecht, midden in de nacht en zonder hoop op nog een trein terug die dag. Hoorde ik nu heel kleine diertjes aan mijn oren knagen en onderonsen dat ze van geluk spreken mochten dat die nieuwsgierige spraakwaterval het foute portier had genomen net toen op volle snelheid een goederentrein langs kwam? *(19 november 2009)*

De Meester

Aardedonker was het: geen maan, geen sterren, geen lichtje in de verte, niets dan duisternis en tasten met de voeten door de ritselende bladeren op de grond – de bladeren die ook zongen nu, alom, in het ongrijpbare zwart. Het zingen van de bladeren – alleen dat vulde de nacht, en het was een gedruis als van talloze vliegtuigen die, heel hoog in het firmament, op de plaats waar de sterren hoorden te zitten, in colonnes zonder begin of einde, over de donkere wereld heen joegen. Ook de wind was er: een aanhoudende verplaatsing van de luchten die als gedreven warme stromen, onverhoeds doorheen het landschap sneden dat zich in die warme duisternis verborg – stromen, die de bladeren in hun warmte, die bijna een hitte werd, als 't ware sprok maakten en ze met een lichte tik van hun takken afbraken en meevoerden door het onzichtbare landschap, dat nu wel helemaal gevuld leek met een zwarte, etherische en tegelijk lucide pap. Het sprok worden van de bladeren en het tikkend geluid dat werd voortgebracht wanneer ze van hun takken afbraken, en wanneer ze door de warme luchtstromen werden meegevoerd over velden, doorheen struiken, over daken en langs verzonken paden – dat geluid vermenigvuldigde zich zoveel keren als er bladeren waren, en dat bracht het bijzondere gedruis voort dat nu oorverdovend werd, en dat deed denken aan eindeloze colonnes zware bommenwerpers, heel hoog in het firmament – zoals gezegd: daar waar de sterren hoorden te zitten.

De zwarte wind speelde door mijn haren, misschien zaten er vleermuizen in – wie zal het zeggen? – of waren het gewoon de dunne, dorre bladeren die langs me heen vlogen, mijn wangen aanraakten met hun lichte prikkelingen, niet

zwegen, zongen — ja: het was niet louter een gedruis als van verre, hoge, motoren dat ik nu hoorde, of een neuriën: veeleer was het een gefluister, een luid gefluister, een gefluister als van mensen die wel luidop spreken willen doch die het niet kunnen omdat hun stem dienst weigert uit angst gehoord te zullen worden. Een gefluister als van tientallen, van honderden, ja, van duizenden stemmen, vulde de warme nachtwinden, en het was een aanhoudend gefluister dat steeds driester werd en waarin langzaam doch zeker een motief gestalte kreeg, zoals dat het geval is in een symfonisch werk voor meerdere, grote koren — een werk dat met de deur in huis valt en dat aanvankelijk chaotisch aandoet, maar uit welker chaos zich, zoals een beeld uit kleiaarde, langzaam een lied verheft.

Onverstaanbaar zijn de woorden eerst: ze zijn nog louter klank, zij het bij tijden al een ietsje meer woord dan klank, en ze vangen de aandacht omdat men weten wil wat ze onmiskenbaar zeggen zullen, daar men kan vermoeden dat wat ze te zeggen hebben, niet onbelangrijk is. Geheel geheim is wat nu gezegd wil worden: het stamt uit een wereld die wij nooit eerder betraden, maar tegelijk is duidelijk dat het om geheimen gaat die zich niet langer verbergen kunnen omdat er nu, heel onverwacht, dingen op het spel staan die van een hogere orde zijn.

Maar het gefluister — dit gedruis — kon niet dat van mensen zijn, tenminste niet dat van mensen in levenden lijve zoals men ze op de Bühne in gelijnde colonnes ziet staan, met open kelen, beheerst de partituur volgend en de magische bewegingen van een dirigent die met getrek en geduw aan onzichtbare, stroperige elastieken die van zijn vingertoppen tot de lippen van de zangers reikhalzen, het tempo

naar zijn hand tracht te zetten. Het gefluister was te ijl om dat van levenden te kunnen zijn: de stemmen die nu weerklonken, zongen heel duidelijk vanuit een andere dan deze wereld, en er was niet de geringste twijfel aan dat ze dit doen konden omdat nu de hele toestand waarin deze nacht verzeild leek, zich op de een of andere manier precies daartoe leende.

Ik hield de armen een weinig voor me uit, als 't ware tastend in de winden, terwijl ik voortschreed over een onzeker pad dat ik nooit voordien had verkend, maar dat ik gaan moest – er was geen ontkomen aan. Er is immers geen ontkomen aan dat een mens, ook al is het middernacht, ook al is hij moederziel alleen, ook al moet hij opstaan uit een diepe slaap, en ook al drijft op dat onzalige moment de wereld weg in een onbestemdheid die in zich de kiemen draagt van dingen die niets goeds voorspellen – er is geen ontkomen aan dat een mens moet opstaan en op pad moet wanneer hij uit de droom gehaald werd door een luide schreeuw.

Het gedruis zwol aan, zoals het geroffel van een donder aanzwelt in de verten, lang nog vooraleer van een onweer iets anders te bespeuren valt dan het zich plotseling verplaatsen van de luchtlagen die her en der takken meevoeren, en vele andere dingen die los zijn komen te zitten. De stemmen tekenden zich steeds duidelijker af in deze stillaan oorverdovend geworden vracht van – onmiskkenbaar – gezangen. Voorzichtig verplaatste ik mijn voeten door het dorre lover, ik tastte in de nachtelijke novemberwinden, keek in het zwart met niettemin gespannen aandacht, en ik hoorde toe of in het wassende gedruis van duizenden

‘bijna-stemmen’, die ene noodroep uit de verte niet opnieuw viel te ontwaren.

De lange jas die ik bij het naar buiten vluchten inderhaast had aangetrokken, sloeg als een dol wapperende vlag tegen mijn lendenen: het was een los en hol geluid dat me in zekere zin bewust maakte van mijzelf, die zich dan toch in alle spoed geheel verloren had in die onbestemde schreeuw, en het ontspande mij een beetje, en schonk me het zelfvertrouwen terug, alsook de rust die nodig is om snel beslissingen te kunnen nemen wanneer het onverwachte plotseling daar is. En ineens meende ik ook duidelijk de woorden te verstaan die de stemmen zongen, en die zich, ritmisch, als ’t ware om de haverklap, herhaalden: “Splijt het hout en Ik ben er! Splijt het hout en Ik ben er!” Ja, dat zongen ze, er was geen twijfel mogelijk: dat waren welbepaald de woorden die ze, zoals het repetitieve zwaaien van een helse dans, herhaaldelijk door de nachthemel joegen. Ik hield halt, sloot ondanks de algehele duisternis de ogen teneinde mij nog beter op het geluid van het gedruis te kunnen concentreren, en ik herkende inderdaad geheel onmiskenbaar telkens weer diezelfde woorden, heel duidelijk gearticuleerd, maar waarvan verder enige zinnige betekenis mij totaal ontging.

Toen ik opnieuw de ogen opende, was de nacht nog altijd aardedonker, maar ik vergiste mij niet toen ik, hoog aan de zwarte hemelen, plotseling een helle lichtflits zag: het was geen bliksemschicht; de flits was korter van duur dan het licht van de bliksem, en tevens verlichtte hij de aarde niet, wat bliksemschichten daarentegen wel doen. Deze flits deed eerder denken aan het heldere licht dat men soms in het eigen hoofd ontwaren kan, als men verkeert in een toe-

stand die het midden houdt tussen de waaktoestand en de slaap. Men ziet dan een lichtflits terwijl men nochtans de ogen gesloten houdt – een licht dat duizend keer helderder is nog dan dat van de zon – als het ware een zon die onder het schedeldak schijnt, en die één keer oplicht, soms enkele keren relatief kort opeenvolgend, om vervolgens een bijzonder spoor na te laten dat lange tijd nadien de slaap nog vervult met een warmte die niet met woorden te beschrijven is. Zo’n licht zag ik toen, maar dan met de ogen open, en aan de hemel van de nacht. Het was bovendien een licht dat zich ook hierin nog onderscheidde van het zonlicht, doordat het heel duidelijk afgetekende stralen had – raderen eigenlijk – die als de spaken van een reusachtig kristal de kosmos zelf leken te dragen. En toen het innemende spektakel zich daarop herhaalde, meende ik tevens te begrijpen dat het dit lichtende wiel zelf was, dat het nu ontzaglijk geworden gedruis voortbracht.

De wind was nu dermate hevig geworden dat het mij niet eens had verwonderd indien ik er door werd opgetild en meegevoerd. Edoch, ik bleef ter plekke staan, en er was alleen het luide klappen van mijn jas tegen mijn lijf dat bijna pijnlijk aanvoelde nu. Met de beide armen klemde ik de jas tegen mij aan – ik was intussen ietwat voorover gebogen gaan staan om me te beschermen voor het ontij – en ik wilde net rechtsomkeert maken, toen de schreeuw zich, luid en duidelijk, herhaalde.

Ik hief de blik, keek geheel ontwapend in de grenzeloze nachthemel waar de noodkreet vandaan kwam, hoorde nu de gezangen verstommen en het gedruis verdwijnen. De winden gingen liggen, de warmte trok uit de luchten weg en in geen tijd stond ik daar in een vrieskou.

De bladeren kraakten onder mijn voeten, toen ik mij op de weg terug begaf. Ik betrad mijn woonst met een gevoel van diepe verslagenheid, want ik geloofde het nu wel heel goed te hebben begrepen. De kreet die mij gewekt had, was onmiskenbaar de schreeuw van een man van wie ons allen wel de woorden bereiken, doch niet of slechts heel zelden het hartverscheurende geluid van zijn eeuwig met de dood vechtende roep.

Wij waren

Net zoals ikzelf was zij van eenvoudigen huize. Ze was altijd simpel maar goed gekleed, hield zich wat afzijdig zonder dat dit al te veel opviel, en ze vermeed grotere groepen van mensen als het ware instinctief. Toen we elkaar leerden kennen, waren er nog helemaal geen tekenen dat de wereld weldra zou ten onder gaan. Het leek alsof de toekomst voor ons open lag met zelfs een vergezicht op kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen met daarbij slechts vooruitgang, vrede en geluk in het verschiet. Geheel argeloos stichtten we een gezin, welhaast zoals tortelduiven hun nest maken: ze halen takken en stro en zelfs stukjes plastic en ander afval waar ze die maar vinden kunnen en vlechten daarmee in alle ernst een warme woonst, hoog en droog, uit de wind en in de zon. Aan deze hemelvaarders namen wij een voorbeeld en net zoals zij leefden ook wij in de hoogten en dicht bij het licht van de zon. We lieten ons drijven op de winden uit het zuiden en als het pijpenstelen regende, verscholen we ons in het hout waarvan we de sterke geuren opsnoven terwijl de ouderen die ons omringden, onophoudelijk verhalen vertelden. Neen, de ziekmakende televisie met zijn opdringerige leugenaars was aan ons niet besteed, en van zijn lawaaierig bestaan wisten we toen alvast niets af. Ook door de enerverende, kunstmatige geluiden van radio's en andere afgoden werden wij niet gehinderd, want er was niet het geld dat op de koop toe voor het bezit van deze kwellingen betaald moet worden. Alles wat we hoorden, waren naast de wind, de regen en de gezangen van de vogels, de stemmen van onze stamgenoten. Ze klonken bezwerend en zo ook geruststellend, en ze vertelden altijd uitgerekend datgene

wat passend was op dat eigenste moment. Voorouders doen alles voor, ze zeggen ook alles voor, ze zetten op rijm wat doorgezegd moet worden en onthouden, omdat het uit de oudste tijden stamt, nog van hun ouders en de ouders van hun ouders. Het duurt vaak tot men zelf oud wordt, vooraleer men het belang begrijpt van het bezit uit goede bron van wat geschied is in die tijden die voorafgaan aan het eigen bestaan en aan dat van zijn kinderen, en dan gaat men op zijn beurt aan het vertellen, men rijmt en men stafrijmt en men hoopt dat de jongsten het allemaal tot zich zullen nemen, want het kan kostbaar zijn als er hoge nood is, om te weten hoe de voorvaderen daar zijn mee omgegaan.

Met de hemelbewoners stonden wij ook op wanneer de zon opstond en zij de luchten in het oosten kleurde met het eerste rood van de dageraad dat al gauw de hemel in brand zette en dat in een soms oorverdovend concert van jubel ontstak, beginnende met het kraaien van de hanen, die allereerste herauten van de nieuwe dag, vanuit de vier windstreken van de aarde. Zij lieten ons dan ook begrijpen dat zij in feite de engelen waren die, zoals in de Apocalyps voorspeld over het eschaton, op de bazuinen bliezen om de eindtijd aan te kondigen en de lang verwachte, nieuwe wereld. Maar eigenlijk was het alsof wij al in die beloofde wereld van de toekomst leefden, en dat kwam doordat wij toen eigenlijk zoals de kleinste kinderen waren: wij dachten niet na over de eindigheid van onze dagen en als beminde verdwenen, spraken wij nimmer over de dood. Daarentegen sponnen wij al wat triest kon zijn, in het holst van fantasierijke verhalen in, zodat het onzichtbaar werd, zoals de pop die in een cocon slaapt aan elk oog is onttrokken.

Maar die hemel die eigenlijk een geluk zoals van struisvogels meebracht, kon uiteraard niet blijven duren. Het kostte ons steeds meer moeite om de rauwe werkelijkheid te gaan ontkennen, om wat lelijk was te gaan verbloemen en om pijn en kwellingen voor te stellen als bijzondere genaden waarvan ons de diepe zin ooit wel in vol ornaat zou worden geopenbaard. Waar onze dagelijkse maaltijden aanvankelijk welhaast rituelen waren die wij in stand hielden om aan de godheid eer te brengen, drong het na verloop van tijd toch tot ons door dat wij niet aten voor de schone ogen van arduinen beelden en voor de goede sier: als het voedsel ons ontbrak, dan voelden wij een gruwelijke pijn, een leed dat om zich heen greep en dat ons krenkte in het diepst van onze ziel omdat ons lichaam dat van stof is, vlees van ander leven nodig heeft. Wij gingen honger lijden als de zon niet lang genoeg geschenen had op akkers die niet zo heilig bleken; als droogte kloven in de aarde trok of als een zondvloed de gewassen wegspoelde van onze velden in de heuvels waar de nimfen en de faunen dansten. Soms bleef de lente maanden langer weg dan wij gewoon geworden waren en haalden onze regendansen niets meer uit; soms was er slechts de koude oostenwind die al wat groeide met zijn snijdend ijs verstijfde; soms werd het warm, veel vroeger dan gewoonlijk, en rees het leven in geen tijd ten hemel, om dan eensklaps door een plotse strenge vorst meedogenloos te worden afgemaaid. Poëzie blijkt jammer maar helaas geen hulp te bieden tegen honger, pijn en allerlei gevaren; gedichten blijven voor zover ons de ervaring leert van louter klanken te zijn gemaakt die hooguit een eigen echo produceren en verder gedoemd zijn even vruchteloos te blijven als de weekklachten en smeekbeden van al wie van kou en honger gestaag vergaan.

En zo kwam het dat ons zorgeloos bestaan geleidelijk veranderde, net zoals de dag die overgaat in duisternis, de warmte van de zon in kille regenvlagen. Het goede voedsel werd met schimmel overdekt; frisgroene twijgen uit de schone lente, eens hun vruchten afgeworpen, bogen donker neer ter aarde; het zinderend' ultramarijn van de augustushemel ging over in 't bedrukkend en chaotisch grijs van de novemberdonkerten. Gedwongen werden wij om aan onze zo keurig rijmende paradijsverhalen te gaan twijfelen, gedwongen werden wij om onze doden te begraven, gedwongen om gekromd te lopen door de natte akkers in de glorie van alleen de dood. Kwam het door de zorgeloosheid van de mensen voor de aarde? Was de oorlog oorzaak van al het leed en het tekort? Of rustte op het mensdom sinds oudsher die vloek waarover geen van alle heilige geschriften zwijgen kunnen, en die wij niet anders verstaan dan in al wat onze leden te verduren hebben? Het leven is geen licht met hier en daar een schoonheidsvlekje duisternis; aardedonker is immers gans 't heelal en welhaast alle sterren zijn daarin vergeefse fonkelingen die ten ondergang gedoemd oplichten gelijk kinderlijk onschuldige kreten, zich nauwelijks van 't eigen zijn bewust. Er zijn geen wegwijzers, er is geen lering die een mens met zijn verstand bevatten kan, wij moeten ons behelpen met kwatrijnen en terzinen.

En daarom ook ziet men des avonds in de kleine huisjes in de velden, vlammen als van kaarsen achter 't glas te wapperen staan, ofwel het vuur in kachels en, wijl vele, kleine en nog niets vermoedende kinderen slapen, zitten oudjes met de vingers in elkaar gestrengeld, 't hoofd gebogen of geknield als zij nog kunnen, hun gebeden op te zeggen. Zij praten met hun ouders alsof die, nu zij allang vergaan zijn

en tot as herleid, over alle macht beschikken waarvan nog levenden slechts kunnen dromen. Zij praten met hen over de ellende die blijft duren, zij vragen niét zoals Job uit 't testament naar het waarom, puur uit bescheidenheid — zij bidden enkel: als gij het goed vindt, als 't u behaagt, als het geen moeite kost en als ge eens wat tijd teveel mocht hebben... wilt gij dan zo goed zijn om eens aan ons te denken. Alleen denken, dat volstaat, het is immers het gebaar dat telt.

Wij waren van eenvoudigen huize, wij leefden gans ons leven uit, wij zagen onze kinderen groeien, er kwamen vele jaren, zij vlogen al te snel voorbij, en nu zijn onze dagen allemaal geteld, de weelde behoort voorgoed tot het verleden, er is geen vijand en er is geen held.

(28 januari 2010)

Hongersnood

In tijden van hongersnood kan worden overgeschakeld op de autoconsumptie welke, alle tegenargumenten ten spijt, nog de beste oplossing blijkt, zo wordt alom beweerd.

Dat naast organische afscheidingen, zoals melk, ook lichaamsdelen of tenminste toch delen van lichaamsorganen geconsumeerd kunnen worden zonder zodoende aan het lichaam als zodanig schade toe te brengen of iets substantieel te onttrekken, is ons welbekend van de woestijnbewoners: zij tappen ter gelegenheid van hun maaltijden een kom vol bloed af van de rendieren die ze met dat oogmerk houden. Ze doen dit door met een in vuur ontsmette spies bij het dier een onderhuids adertje te openen, het bloed in een kroes op te vangen en het dan na sluiting van de ader hetzij rauw hetzij verwarmd op te drinken. Bloed dat wordt gekookt, verandert quasi onmiddellijk in een bleke, dikke substantie die geheel smaakt zoals gekookt vlees, zodat kokhalzen ook voor 'leken' uitgesloten is. Tussen haakjes: over de grote, Franse filosoof Jean-Paul Sartre is bekend dat hij kokhalsde van vlees en dat hij daarom enkel gemalen vlees duldde op zijn menu, bijvoorbeeld bereid in de vorm van gehaktballetjes, waarvan de herkomst onherkenbaar blijft, in tegenstelling tot bijvoorbeeld kippenboutjes, ribbetjes of varkenspootjes.

In de lijn van de consumptie van delen van organen van *andere* dieren, waarbij, zoals gezegd, aan deze dieren zelf geen schade wordt toegebracht, ligt de meer drastische doch tevens eveneens weinig schade berokkenende methode van de consumptie van delen van het *eigen* lichaam. Naast het drinken van zelf geproduceerde melk, werd ook

al genoemd: het aftappen van een deel van het eigen slagaderlijke bloed.

Uiteraard kampt deze werkwijze helaas met hetzelfde probleem als het *perpetuum mobile*: ze lijkt heel eventjes te werken maar het blijft bij die illusie, want uiteraard kan er geen energie worden verbruikt zonder dat verse energie van buitenaf wordt toegevoegd. Als (tijdelijke) oplossing met helaas onomkeerbare gevolgen in de vorm van roofofbouw op het lichaam, kan dan gedacht worden aan het gedeeltelijk opeten van zichzelf, vanzelfsprekend te beginnen met de meest overbodige stukken. Met veel zwier hoor ik u volmondig de haren, de nagels en het eelt opsommen, en dat is inderdaad een hele mond vol woorden, maar in de praktijk is dat helaas niet eens een enkele hap. Om echt gevoed te zijn, moeten echte delen van het lijf worden opgegeten.

Edoch, de ervaren hongerlijder — voor zover men hier ervaring op kan doen — maakt zich helemaal niet druk om zijn maaltijden want, op de keper beschouwd, hoeft hij helemaal niets te ondernemen om zich op de meest voordelige wijze met zichzelf te voeden. Het lichaam dat naar voedsel snakt, begint immers spontaan met de afbraak van die cellen die het beste gemist kunnen worden, en dat zijn de reservecellen, de zogenaamde vetcellen. Dat feest duurt wel een tijdje, maar ook de vetcellen geraken al na enkele dagen op, en dan is het de beurt aan de bindweefselcellen en de spiercellen.

Verder overbodig om in leven te blijven, zijn een groot deel van de hersenen. Uiteraard kunnen wij onze hersenen niet missen om aan voedsel te komen, maar eenmaal de hoop is opgegeven dat we, al dan niet middels gebruikma-

king der hersenen, ooit nog voedsel zullen kunnen vinden, lijkt de consumptie van het eigen brein het best mogelijke alternatief.

Naast de hersenen gaan uiteraard ook al onze andere organen afkalven. Ze smelten weg zoals de ijsschotsen aan de polen, maar eigenlijk blijven zij altijd hopen dat op een gegeven moment de hongersnood op zal houden. Ze behouden immers zo lang ze dat kunnen een minimum van zichzelf en dat kan, van zodra er weer te eten valt, geleidelijk herstellen, heraadikken als het ware.

In het voorjaar vindt men soms droge spinnen verborgen in hoekjes van laden of kasten — spinnen die daar overwinterd hebben en die men dood waande want, behalve de dunne en verfromfraaide poten, is er van het lijf zelf niets meer over dan een speldenprik. Maar van zodra een druppel water in de buurt neervalt en wat zonnewarmte het restant van de spin beschijnt, komt er ineens weer leven in het dood gewaande beestje. Zo ook dient de hoop te worden bewaard voor het overleven van honger en dorst, soms veel langer dan voor mogelijk wordt gehouden.

Het beste wat men doen kan als men zich in de fase van de autoconsumptie bevindt, is zich inkapselen en slapen. De inkapseling moet voorkomen dat warmte en vocht verloren gaan en de slaap moet garanderen dat het organisme zichzelf op de meest voordelige wijze verorbert, wat wil zeggen: zo traag mogelijk.

Als men bij de ingang van een metrostation in de stad een mens ziet zitten, ineengedoken en omzwachteld met vele dekens, dan kan men er van op aan dat het gaat om een exemplaar dat bezig is met zichzelf op te vreten.

Na zowat dertig dagen, worden de gevolgen van autoconsumptie onomkeerbaar — dat staat medisch vast. Het geheugen en het denkvermogen gaan met rasse schreden achteruit; de zintuigen verliezen hun scherpte en vooral de ogen laten het afweten; het hart wordt aangetast en ook de nieren en de andere organen van de spijsvertering; het immuunsysteem zakt in elkaar en sluimerende microben flakkeren op: zij zullen uiteindelijk aan de hongerige in kwestie de genadeslag geven.

Het lijkt paradoxaal als in eenzelfde straat waar mensen zichzelf zitten op te vreten, aan sommigen onder hen met alle mogelijke middelen voedsel wordt opgedrongen, terwijl anderen ongemoeid worden gelaten tot ze dood neervallen. De verklaring voor deze 'discriminatie' is niettemin eenvoudig. Vrijwillige hongerstakers die pogen om van een politicus een of ander recht af te dwingen, worden door hem op wie zij dwang proberen uit te oefenen, op hun beurt vaak gedwongen om te eten: niet opdat ze gevoed zouden worden, doch enkel opdat ze van hun dwangmiddel zouden worden beroofd. Zo komt het dat zij te eten krijgen, terwijl in dezelfde straat anderen zichzelf gewoon verder dienen op te vreten. De kwestie is dus niet de honger of het leven van de betrokkenen, het gaat alleen om macht: de enen worden machteloos gemaakt met dwangvoeding, de anderen met honger. Voor hetzelfde geld worden de enen gevoed en de anderen uitgehongerd.

Edoch, er is verandering in de luchten te bespeuren: de periode van het laatste menselijke erbarmen is stilaan voorbij en de tijd van verkoeling is aangebroken. Hongerstakers zijn niet langer meelijwekkend: voor steeds meer mensen zijn ze veeleer irritant. De eigenlijke reden voor deze op-

vallende verkoeling ligt hier. Er zijn, ten eerste, diegenen die zichzelf opvreten om allerlei eisen kracht bij te zetten: uit alle macht bieden zij weerstand aan dwangvoeding... met het paradoxale oog op leven. Maar er is ook nog een tweede groep: zij die gedwongen worden zichzelf op te vreten omdat hen het recht op voedsel wordt onzegd. Welnu, sinds enige tijd lijken de beide groepen op onnaspeurbare wijze met elkaar een verbond te hebben gesloten: de hongerstakers hebben het met de hongerlijders over eenzelfde boeg gegooid, gewoon omdat ze zich allemaal bevinden in het schuitje van de mens die in hongerstaking gaat omdat hij niet te eten heeft.

Het hoeft niet gezegd dat dit de onmens mateloos irriteert. In zijn wraak demoniseert hij de hongerigen, door hen over dezelfde kam te scheren met zelfmoordterroristen. Alsof wie zich in vroegere tijden in leven hielden met hongerstakerij, dezelfden zijn die vandaag het meer doortastende middel der zelfmoordaanslagen aanwenden. Hoe dan ook: een publiek dat zijn eigen marginaliteit creëert waarin het zijn afgekeurden dumpst, heeft nu ook een middel gevonden om zich zonder gewetensbezwaren definitief van die marge te kunnen ontdoen.

Nu het straks niemand meer heeft om op te vreten, zal ook dit publiek aan zichzelf beginnen. Want de honger naar macht kan nimmer worden gelenigd.

Maria

“Laat mij dan het kerstekind zien!”, zei hij, en hij trok voorwaar mijn arm haast uit mijn lijf.

“Wat heb je hem dan verteld?”, fluisterde ik tot Maria, terwijl hij een heel eind voor ons uit was gaan lopen, blij huppelend in de sneeuw.

Er was een zekere terughoudendheid in haar ogen toen ze me aankeek: “Hij heeft er geen idee van wat het is, moet je goed weten”, antwoordde ze: “Gisteren heeft hij voor de allereerste keer het woord ‘kerstmis’ horen uitspreken, en ik heb hem gezegd dat het een feest was, een jaarlijks feest, maar ook dat begreep hij niet, en toen heb ik hem proberen uitleggen wat een feest was...”

“En wat heb je dan gezegd?”

“Wel... je weet toch zelf wat een feest is!? Zeg jij het!”

“Wat heb je hem precies verteld, Maria”, drong ik aan.

Ik moest het weten, dit was immers geen eenvoudige zaak.

“Een feest is iets dat we vieren, dat heb ik hem gezegd.”

“Ja, en toen heeft hij je beslist gevraagd wat ‘vieren’ is, niet?”

“Ik heb hem gezegd dat als mensen iets vieren, ze dan samenkomen om aan iets te denken. In dit geval dus aan het kerstekind. Dat is alles.”

“En wat antwoordde hij daarop?”

“Hij vroeg of dat inderdaad alles was. Ik heb hem trachten uit te leggen dat er dan ook gegeten wordt, dat er cadeau-tjes zijn, dat mensen liederen zingen over datgene wat ze vierden...”

“We moeten voorzichtig zijn met dat kind, Maria”, trachtte ik haar te waarschuwen: “Hij is niet zoals andere kinderen, dat weet je toch.”

Op het moment dat ik dit zegde, kreeg ik een sneeuwbal in mijn gezicht. Hij schrok er zelf van, en kwam aangelopen, de handen tegen elkaar kloppend om er de sneeuw van af te krijgen.

“Kleine deugniet!”, riep ik.

“Is het daar?”, vroeg hij, verwachtingsvol wijzend naar ons huis.

“Daar is het, kleine man”, zei ik.

“En ligt daar het kerstkind in zijn kribbe?” ging hij met vragen door.

“Beslist, daar staat de kribbe met het kerstkind”, zo antwoordde ik, en hij verstilde helemaal, kwam tussen ons lopen en nam ons elk bij een hand, alsof hij ineens bang was, nu het moment naderde.

Wij klopten onze sneeuwschoenen aan de mat af voor de deur, gingen naar binnen en deden de lichtjes branden — het was buiten trouwens bijna donker nu. We toonden hem het stalletje met alle attributen en een lange tijd keek hij ernaar, zonder ze aan te raken, klaarblijkelijk stomverbaasd. Zeker vier keer vroeg hij ons — nu eens vroeg hij het aan Maria, dan weer aan mij — of dit dan het kerstkind

was. Het werd mij duidelijk dat hij het niet begreep, en dat hij iets heel anders had verwacht. En na een hele poos – hij weigerde een warme chocolademelk en koekjes – zegde hij wat hem op de lever lag.

“Maar... het is een stenen beeldje...”, zei hij: “dat is geen kind!”

Maria wierp een bezorgde blik in mijn richting.

“Dit is géén kind”, herhaalde hij, ons beurteling beschuldigend aankijkend, en er ging een lichte dreiging van hem uit, zoals van iemand die plotseling tot de ontdekking is gekomen dat hij bedrogen werd door mensen die hij nochtans vertrouwde.

“Alle mensen hebben zo’n kerststalletje met zo’n kerstkindje in de kribbe”, zo trachtte Maria hem te kalmeren, en zij legde de nadruk op ‘alle’, in een poging om hem tot andere gedachten te brengen. Zij gebruikte een argument dat hij vanzelfsprekend zou verwerpen.

Inderdaad keek hij haar nu beledigd aan, zoals men iemand aankijkt die je beliegt, in de waan dat je dom genoeg bent om die leugens te slikken. Snel nam ze dus gas terug:

“Niet alle mensen doen dat, dat is waar: alleen de mensen die geloven...”

Hij pikte er onmiddellijk op in: “En wat geloven ze dan?”

“Wel... de mensen die geloven... in het kerstkind”, zei ze, nu duidelijk heel hulpeloos geworden.

Het optreden van de kleine man had iets geheel ontwapenends. Op de keper beschouwd kon je hem niets kwalijk

nemen. Een ander kind dat nooit van kerstmis had gehoord, was meteen aan het spelen gegaan met de beeldjes; het had de kerstboom helpen versieren, tekeningen gemaakt om daar in te hangen, cadeautjes helpen inpakken, het had chocomelk gedronken...

“De beeldjes doen ons denken aan het echte kindje Jezus”, zei ik na een poos, “zoals de foto’s, hier aan de muur, ons doen denken aan mensen die er niet zijn, zie je. Het echte kindje Jezus, is immers allang dood natuurlijk.”

Er kwam een uitdrukking van begrip op zijn gezichtje dat nu helemaal veranderde. Hij keek naar het stalletje en vervolgens keek hij ons weer aan: “Jammer voor zo’n kindje, dat het zo vroeg gestorven is”, zei hij: “ik begrijp nu dat het herdacht wordt; het wordt herdacht omdat het zo jong gestorven is, is het niet? Hoe is het dan gekomen dat het zo jong al stierf? Was het kindje dan ziek? En waarom wenen jullie niet?”

“Wel...”, aarzelde Maria, van wie hij nu blijkbaar een antwoord verwachtte: “het kindje is niet jong gestorven: het is groot geworden, het is een man geworden...”

“Een oude man?”, viel hij haar in de rede.

“Niet bepaald oud”, zei ze, “want de mensen hebben hem gedood toen hij drieëndertig was.”

Het kind begreep er nu blijkbaar niets meer van en vuurde de ene vraag na de andere af. Het viel ons uitermate moeilijk om hem uit te leggen wie en wat we eigenlijk met kerstmis vierden. Na zijn vuurwerk van vragen, liet hij ons een lange tijd begaan in onze stuntelige pogingen om allerlei antwoorden te formuleren, zonder dat hij nog tussen-

beide kwam. Hij luisterde toe, en bleef ons na elke uitleg nadrukkelijk aankijken, wachtend op het vervolg. De illusie dat wij hem zodoende stukje bij beetje tevreden hadden kunnen stellen, verzwond zienderogen – dit tot onze teleurstelling, die zeker nog groter moet geweest zijn dan de zijne. Hij leek maar niet te begrijpen dat sommige mensen kerstmis vierden, terwijl anderen niet eens geloofden dat Jezus echt had bestaan. Hij vroeg ons wat die mensen dan wel dachten over de kerststal en het kindje, en wat wij dachten over diegenen die dit alles verwierpen. Ook stelde hij zich vragen bij het gegeven dat heel wat mensen eigenlijk niets geloofden van dit alles, terwijl ze telkenjare toch een kerststal in huis haalden en vierden... alsof het allemaal wél waar was wat de gelovigen beweerden.

Het werd een vreemde avond. Tante bracht onze kinderen terug, met wie zij die namiddag naar een feestje was geweest, en zij maakten kennis met de jongen die we hadden meegebracht. Hij bleef er wat onwennig bij, maar ze benaderden elkaar niettemin vriendelijk, en onze kleine gast leek alles gedwee te ondergaan: hij participeerde niet echt aan het gebeuren, maar anderzijds leek het hem ook niet langer te storen. Het leek alsof hij het verwerkt had, dat wij en onze kinderen heel anders tegen de dingen aankeken dan hijzelf placht te doen. Het was duidelijk dat hij noch onze ideeën noch onze gevoelens overnam en de hele tijd heel sceptisch bleef, maar hij had er blijkbaar voor gekozen om voortaan geen uiting meer te geven aan die scepsis. Ja, hij had zich er gewoon bij neergelegd, hij leek zelfs te hebben ingezien dat wij niet eens in staat waren om zijn kijk op de zaken ook maar te begrijpen.

De avond verliep dus allerm minst stroef, en ik betwijfel het zelfs of iemand van onze drie spruiten iets vreemds had opgemerkt aan zijn gedrag: voor hen was hij beslist een kind zoals elk ander kind, alleen wat terughoudender en beleefder dan de meeste kinderen waren. Maar toen wij, na de rijke maaltijd en de gewoontegetrouwe vertoningen van de jaarlijkse kerstavond, die nacht allen al sliepen, schrok ik plotseling wakker uit mijn slaap, als uit een vreemde droom.

Ik dacht dat geluiden mij hadden gewekt – geluiden beneden in de huiskamer, en daarom bleef ik eerst nog een poosje liggen, en ik luisterde aandachtig. Door een spleet van het gordijn viel een streep maanlicht over ons bed, en over het gelaat van Maria. Ik hoorde haar nauwelijks ademen, wilde haar ook niet wekken. Zij lag onbeweeglijk stil, op haar rug, de mond lichtjes geopend, en een van haar tanden schitterde als een kostbare parel, in dat onwezenlijke licht van de maan. Haar beide handen kwamen onder het blanke laken vandaan en met de vingertoppen had zij de zoom van het laken vast op een manier waarop men iets heel breekbaar in zijn handen houdt. De zorgelijke uitdrukking die ik die dag bij haar voor het eerst had opgemerkt, was nog steeds niet van haar aangezicht geweken, en niettemin zij vredig sliep nu, en ik daartoe eigenlijk geen duidelijke reden had, voelde ik in mij plotseling een intens medelijden met haar opwellen – ik weet niet hoe, en ook niet waarom.

Het hoofdgerecht des levens dis...

Dikwijls wordt de dood vergeleken met de slaap, maar dat is voorwaar bijzonder onterecht. Of moet men dan geloven dat de dode stof zich gedurende eeuwen — wat zeg ik: gedurende miljarden lichtjaren! — heeft ingespannen tot het onmogelijkste uiterste, om zich los te weken uit het slijk, om cellen daaruit op te bouwen en daaruit dan weer organismen, slakken eerst en insecten, kraaien, vissen, katten, apen en tenslotte mensen met een wakker bewustzijn... die hun kunsten moeizaam tot ontwikkeling brengen in culturen welke honderden generaties duren... teneinde uiteindelijk het summum van genot te kunnen vinden in uitgerend datgene waarvoor zij sinds het begin der tijden op de vlucht zijn, met name de slaap?

Ja, wie de dood vergelijken met een eeuwige slaap, die houden ons warempel voor dat niet de slaap "het hoofdrecht des levens dis" is, zoals de grootste literator ooit het zegde, maar wel de *dood*, en dat is een theorie die, op zijn minst, als bijzonder onvanzelfsprekend aangeduid moet worden — zo'n theorie raakt kortom kant noch wal!

Neen, de slaap kan geen terugkeer zijn naar 't onbewuste waar de stof uit voortkomt: dat te geloven ware een aanfluiting van alles wat ons werd geopenbaard. De zozeer nagestreefde toestand van de slaap moet veeleer nog een trapje hoger liggen dan datgene wat wij als de wakkerheid van ons bewustzijn plegen te omschrijven. Maar wàt is dan de slaap?

Alvast is het zo dat men niet slapen kan, als men niet eerst leeft: de slaap heeft het leven nodig, zoals het leven er niet zijn kan zonder de dode stof. Alleen levende wezens kunnen slapen, stenen doen dat beslist niet, wat men er soms ook durft van te zeggen. De slaap is dan naar alle waarschijnlijkheid een bestaansfase die *voorafgegaan* wordt door de fase van het wakkere individu dat zich moeizaam handhaaft in een wereld overvol van lastige parketten en gevaren.

Wellicht is er geen sprake van een slaap bij wezens die niet al beschikken over een volwaardige geest. Men zou misschien wel kunnen stellen dat alleen mensen volwaardig kunnen slapen omdat alleen zij, dankzij hun geest, volwaardig kunnen dromen. Uiteraard blijkt vooralsnog een relatief klein deel van de mensheid in staat tot het voortbrengen van werkelijk ontwikkelde dromen, maar ook hier is de kwantiteit van geheel ondergeschikt belang aan de kwaliteit.

Niet toevallig spreken wij hier over het *voortbrengen* van dromen, want dromen ontspringen niet zomaar toevallig aan de takken van de slaap zoals appels aan de takken van de bomen groeien: zij dienen daarentegen zorgvuldig te worden gekweekt. Dromen zijn, meer bepaald, producten van de geest: zij komen voort uit de taal van woorden, beelden, klanken en van alle denkbare zintuiglijke indrukken waarmee wij dan aan het vlechten gaan.

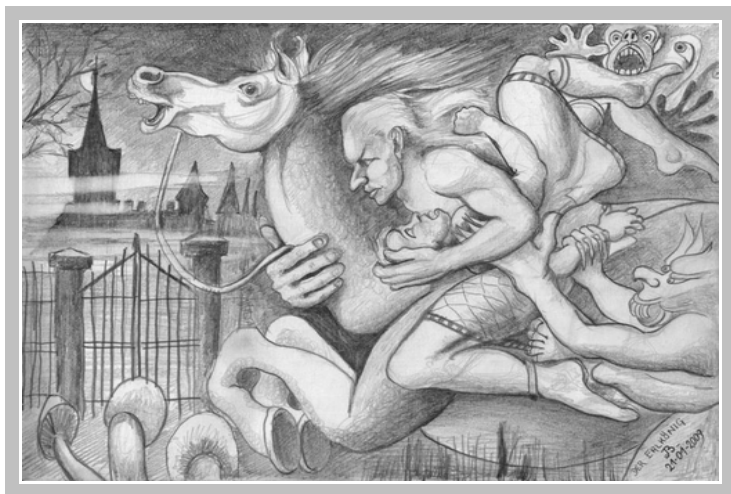
Eerst zijn er dus de vleselijke organen, de ogen en de oren en al die andere gaten waar doorheen wat buiten ons bestaat, naar binnen komen kan, en dan is het de beurt aan 't grote vlechtwerk dat met die schat aan indrukken aan 't weven gaat door ze met vele talen tot gans nieuwe orden om te vormen die daarbuiten niét bestaan. Hoe puur zintuiglijke klanken middels ingeboren rasters tot woorden worden, is een zuivere magie die bovenop de wereld van het individuele dier, een luik opent op een heel nieuw bestaan daarboven: een Zijn vol zinnen en gebaren, tekens die uit louter vormen komen, schilderijen uit flarden kleur en spatten verf, symfonieën vanuit losse klanken en uit de gewone, gesproken taal, ontspringen gedichten die welhaast onnaspeurbaar iets heel anders verklappen dan wat zij letterlijk lijken te zeggen.

Ja, die mysteries van de ruimte en de tijd die de chaos van 't heelal omtoveren tot de donkere orde die het heden is, die zijn er opdat de dode klompen klei konden bestaan. De dode klei op haar beurt is er voor het leven van de cellen en de beesten en tenslotte ook de mens. Dat leven is er dan voor de geboorte van de geest, want uit maatschappelijke samenwerking ontkiemen talen en culturen... die op wonderlijke wijze uit onze dromen worden geboren.

Wij bestaan echt om te dromen, want slechts in de droom kunnen wij ontsnappen aan die donkere holte die de kosmos is en die niets goeds belooft omdat zij alles wat zij voortbrengt, ombrengt in welhaast dezelfde beweging. Zoals de oergod Kronos die zijn kinderen ombracht, meer bepaald dan door ze op te eten. Op uitzondering van de kleine Zeus, die zich door toedoen van zijn moeder liet vervangen door een steen. Zeus deed zijn vraatzuchtige vader braken en wekte aldus het eens verslonden leven uit de doden op. En misschien is het wel dat wat onze dromen moeten doen: het paradijs dat eens onze eigen thuis was, terughalen uit die vooralsnog in het licht van de duisternis van de slaap verholen oorden.

(31 januari 2010)

De winter en de dood

Als in het Vlaamse land op 21 december de winter begint, dan lijkt het wel alsof we er al middenin zitten. Die indruk wordt gewekt doordat de dagen uitgerekend dan het kortste zijn — van dan af worden ze opnieuw langer. Het is dus niet onlogisch om 21 december te aanzien voor het *midden* van de winter. Als de winter eindigt, op 21 maart, duurt de nacht even lang als de dag en op dat ogenblik van de zogenaamde 'equinox' begint de lente.

Had de winter vroeger alles te maken met de kou, dan is dat vandaag enigszins anders, want weinigen hoeven nog kou te lijden als december in aantocht is. Vandaar is nu veeleer het tekort aan *licht* het grootste probleem van dit seizoen. Als de dagen te kort zijn, willen de bloemen niet bloeien en zullen de botten niet ontluiken, hoe warm het ook is. Maar als de nachten te lang zijn, lijden ook de her-

senen van heel wat dieren aan een tekort aan zonlicht. Vele soorten vallen in een schijndood die wij de winterslaap noemen en zij ontwaken niet totdat een algemene lentedooi intreedt met geluiden van nieuwe vogels, krekels en wateren. Er zijn mensen die in de winter naar het zuiden trekken, waar de lichtsterkte een veelvoud is van die hier bij ons en anderen schaffen speciale lampen aan voor een lichttherapie tegen depressie. Precies omdat zij de lichtsterkte tijdelijk weer op peil brengt, geeft de klaarte van de winterse sneeuw altijd een beetje moed.

Die Winterreise is een liederencyclus voor zangstem met begeleiding van piano, van de Oostenrijkse componist Franz Peter Schubert, op gedichten van Wilhelm Müller. Schubert werd geboren in het putje van de winter van 1797, meer bepaald op 31 januari. Op een 19de november in 1828, pas eenendertig jaar oud, overleed hij aan tyfus, verzwakt door ondervoeding maar waarschijnlijk ook door syfilis. Johann Ludwig Wilhelm Müller is een Duits dichter, geboren op 7 oktober 1794 en, nog geen vierendertig jaar oud, overleed hij in het jaar voor Schubert's dood, op 1 oktober 1827 — aan kinkhoest. Müller was een zeer begaafd dichter, taalkundige en historicus, die op meesterlijke wijze kritiek tussen de regels van zijn verzen spon, maar die daarom werd afgedaan als een rijmelaar. De politiek en sociaal bewogen Müller beijverde zich ook jarenlang voor de Griekse onafhankelijkheid van Turkije. Volgens kenners zou *Die Winterreise* gaan over de vastgevrozen maatschappijen in de zogenaamde "Restauratie" — het machtsherstel van de oude Europese regimes na de val van Napoleon I. *Die Winterreise* verhaalt in vierentwintig gedichten de lotgevallen van een afgewezen jongeman die rondtrekt en die in het laatste gedicht tenslotte de *Leiermann* ont-

moet — de man met het draaiorgel of de lier, de verpersoonlijking van de dood die wordt aangesproken in de adembenemende slotwoorden:

"Wunderlicher Alter, soll ich mit dir geh'n?

Willst zu Meinen Liedern deine Leier drehn?"

De duistere, 'winterse' en blijkbaar van de dood en van het doodsverlangen bezeten Schubert verwierf reeds als achttienjarige roem (echter geen rijkdom) met zijn *opus 1*, een lied voor zangstem met pianobegeleiding, op een gedicht van Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), getiteld: *Der Erlkönig*. Het gaat over een man die met zijn paard in galop zijn doodzieke zoontje wegbrengt. Het kind ijlt: het denkt dat het in de duistere nevelen de Erlkönig ontmoet die hem probeert mee te lokken in de dood; de vader troost het kind en zegt hem dat het slechts nevelen zijn en het ruisen van de wind:

Erlkönig

*Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind;
Er hat den Knaben wohl in dem Arm,
Er faßt ihn sicher, er hält ihn warm.*

*

*Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht? -
Siehst Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlenkönig mit Kron und Schweif? -
Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif. -*

*

*»Du liebes Kind, komm, geh mit mir!
Gar schöne Spiele spiel ich mit dir;
Manch bunte Blumen sind an dem Strand,
Meine Mutter hat manch gülden Gewand.«*

*

*Mein Vater, mein Vater, und hörest du nicht,
Was Erlenkönig mir leise verspricht? -
Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind;
In dürren Blättern säuselt der Wind. -*

*

*»Willst, feiner Knabe, du mit mir gehn?
Meine Töchter sollen dich warten schön;
Meine Töchter führen den nächtlichen Reihn
Und wiegen und tanzen und singen dich ein.«*

*

*Mein Vater, mein Vater, und siehst du nicht dort
Erlkönigs Töchter am düstern Ort? -
Mein Sohn, mein Sohn, ich seh es genau:
Es scheinen die alten Weiden so grau. -*

*

*»Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt;
Und bist du nicht willig, so brauch ich Gewalt.«
Mein Vater, mein Vater, jetzt faßt er mich an!
Erlkönig hat mir ein Leids getan! -*

*

*Dem Vater grauset's, er reitet geschwind,
Er hält in den Armen das ächzende Kind,
Erreicht den Hof mit Mühe und Not;
In seinen Armen das Kind war tot.*

*

Het is midwinter, het water vloeit niet meer, het kille ijs versteent het leven en de natuur bidt dat zij niet verdoemd zij en dat haar dood slechts tijdelijk zal wezen. De koude is meedogenloos en triestig voor de armen, edoch wie zich tot de rijken rekenen kunnen, die moeten nu gaan zitten bij het vuur om daar te bidden voor de armen, de afgeweze-

nen uit *Die Winterreise* en de onbegrepenen uit *Der Erlkönig*, want geen van deze ongelukkigen komt ooit nog de winter door. En is niet eenzelfde lot weggelegd voor elk van ons? Op een dag zullen wij voor een winter staan waarin het licht zal krimpen, en de dag zo kort zal worden dat hij ons zelfs geen ademteug meer gunt. Dan zullen wij beamen:

*"Een lange tijd hebben wij rondgezworven,
een lange weg hebben wij afgelegd,
van ver zijn wij gekomen en
hier zijn wij gestrand,
hier ver van huis,
waar wij niemand meer kennen en
waar wij vreemden zijn, en
kijk, ineens:
hier kunnen wij niet meer verder,
hier laat men ons niet meer door..."*³

(19 januari 2009)

³ O. Van Togenbirger, *Tcharagatalata Gratadatalaka* (vertaling naar het Nederlands: J.B.)

Aanhangsels

Elke mens heeft een lichaam en geen zinnig mens zal zijn lichaam beschouwen als een *aanwas* van zichzelf – een aanwas die bijvoorbeeld in geval van amputatie de 'rest' van de mens intact zou laten. Die 'rest', dat zou dan uiteraard de 'kern' van de mens wezen. Onzin, driewerf onzin, want zo'n rest is er niet, heel eenvoudig omdat de mens met zijn lichaam samenvalt. Het lichaam is geen aangroei-sel van de mens: de mens *is* het groeisel zélf. Althans, dat is vandaag de mening van de meeste mensgeleerden: de mens *is* zijn lichaam. Tot daar een eerste zaak.

Een tweede zaak is dat het menselijk lichaam ook allerlei *uitstulpsels* heeft – wat nogal wiedes is, anders immers had ons lichaam de vorm van een bol. Echter geheel ten onrechte noemen sommigen deze uitstulpsels, '*aanhangsels*'. Geheel ten onrechte, want de benaming 'aanhangel' suggereert halvelings dat het om lichaamsoneigen zaken gaat: een aanhangel is omzeggens meestal iets dat van buitenaf aan het lichaam werd toegevoegd. Zo bijvoorbeeld is een kar wel een aanhangel van een trekpaard, maar de paardenstaart daarentegen is dat in geen enkel opzicht, zelfs al bestaat die in feite uit haren en dus louter uit afgestorven weefsel. Wel kan men hier zeggen dat de staart een *aanwas* is van het paard, want 'wassen' wil zeggen 'groeien' en zodoende betekent een 'aanwas', een 'aangroei-sel'.

En nu komen we tot de derde zaak – de zaak in functie waarvan dit verhaal eigenlijk op het getouw werd gezet, en deze betreft die dingen – specifiek aangaande mensen – die eigenlijk het midden houden tussen aanhangsels, aan-

wassen en uitstulpsels, al hebben ze ook wel iets van uitwassen en zelfs iets van toevoegsels. Maar deze zaak is niet zo simpel als dat op het eerste gezicht kon lijken.

Aangaande de aanwassen hebben we gezien dat het daar om zaken gaat, komende uit het lichaam zelf, die als het ware van binnenuit aan het lichaam aangegroeid zijn. En in feite moesten wij hier eerst nog onderscheid maken tussen, enerzijds, natuurlijke of normale en gezonde aanwassen – zoals bijvoorbeeld de lichaamsharen – en, anderzijds, ziekelijke aanwassen, zoals bijvoorbeeld wratten en ook allerlei kankers – tenminste deze die niet de gedaante hebben van gaten maar die veeleer gezwollen zijn. Die natuurlijke, normale of gezonde aanwassen kunnen bovendien al dan niet noodzakelijk zijn: bepaalde lichaamsbehandelingen zijn noodzakelijk of alvast wenselijk, andere niet en die kunnen dan afgeschoren worden of ook nog worden bijgeknipt, wat eigenlijk wil zeggen dat ze enkel in een zeer beperkte mate wenselijk zijn.

Nog anders is het gesteld met bijvoorbeeld de blindedarm: hij blijkt een normale, gezonde, natuurlijke en lichaamseigen aanwas, die niettemin volgens de meeste mensengeleerden allerminst noodzakelijk is en dus als overbodig of zelfs als potentieel schadelijk of dus als gevaarlijk moet bestempeld worden, terwijl hij ook niet zomaar zonder gevaar geamputeerd kan worden omdat hij ten langen leste in feite geen aanwas van het lichaam is maar veeleer een lichaamsdeel. Men mag niet vergeten dat, indien men de blindedarm beschouwt als overbodig, men dan hetzelfde moet doen met elke meter gewone, dikke of dunne darm, want van de zeventien meter darm die hij rijk is, kan een mens gerust een metertje missen.

Ter vervollediging: wélke meter men kan missen, hoeft niet bepaald te worden, want men kan principieel vrijwel elke meter darm missen. Eenmaal echter men zo'n eindje darm van een meter lengte gekozen en ook weggeknipt heeft, kan men dat niet even straffeloos doen met nog een tweede eindje darm van een meter, en nog veel minder met een derde en een vierde eind: we botsen daar immers op het aloude probleem van Plato, waar hij die befaamde oratorische vraag stelt: gesteld dat van twee personen de ene een hoofd groter is dan de andere, wát precies maakt dan dat de ene groter is dan de andere: is het zijn hoofd of zijn het zijn benen?

Maar keren we nu terug naar wat we onze “derde zaak” hebben genoemd. De lezer zal inmiddels wel graag willen toegeven dat het niet zo simpel is om aanwassen, aanhangsels en noem maar op, onderling te onderscheiden en keurig in te delen. Welnu, aangaande onze zogenaamde “derde zaak” wordt dit probleem nog ingewikkelder, en zo dadelijk zal ook duidelijk worden waarom.

Onze “derde zaak” – kortom de zaak waar het in dit verhaal ook om gaat – betreft een heel bijzonder soort van 'aanhangsels' – en laten we ze zeer voorlopig ook zo noemen – met name zaken die aan het lichaam als zodanig van buitenaf worden toegevoegd, maar dan wel vanuit een innerlijke noodzaak – zaken ook die na verloop van tijd ervaren worden als behorend tot het lichaam, waarna men ze warempel niet meer missen kan.

Laten we vooraf een misverstand uit de wereld helpen dat hier makkelijk de kop kon opsteken: we doelen hier namelijk allerm minst op drugs, medicamenten of nog andere scheikundige preparaten waarvan een mens die ze begint

te nemen, geleidelijk afhankelijk kan worden – neen! Bovendien doelen we hier ook niet op prothesen, zoals valse tanden, heupprothesen of haarstukjes – volstrekt niet! Hier doelen we – en laat ik het nu maar meteen verklappen – hier doelen we op een bijzondere categorie van 'werktuigen', een héél bijzondere categorie dan nog, met name... de muziekinstrumenten!

Toegegeven: volgens heel wat mensengeleerden bestaan er frappante gelijkenissen tussen het metabolisme van drugs-verslaafden en dat van, bijvoorbeeld, vioolvirtuozen, maar veel groter zijn uiteraard de verschillen. Evenals bij regelmatige gebruikers van bepaalde chemische stoffen, kan er na verloop van tijd sprake zijn van verslaving bij musici, en volgens medici zou een en ander ook in dat laatste geval te maken hebben met chemische reacties in het lichaam en in het bijzonder in de hersenen van de betrokken violist, pianist of eender welke instrumentist. Maar waar druggebruikers zelf helemaal geen moeite hoeven te doen om slaaf te worden van stoffen zoals bijvoorbeeld *Cannabis Sativa*, kost het aan muzikanten vele jaren van zweet en tranen vooraleer zij hun instrument gaan koesteren en het onmisbaar achten in hun dagelijks bestaan.

Bovendien zijn de muzikmakers niet de enigen die aan de viool of aan het klavier verknocht geraken: in hun spoor volgt immers de ganse muziek minnende mensheid, die er hoe dan ook altijd voor gezorgd heeft dat genieën zoals Yehudi Menuhin of Glenn Gould nooit verlegen zaten om een instrument. En zeg nu zelf: kan men hier nog spreken van een *slavernij* of, erger nog, van een *verslaving* aan schone dingen, als die dingen bovendien goed zijn voor de

gezondheid omdat ze het ware, het schone en het goede in zich verenigen?

Overduidelijk gaat het inzake de bijzondere categorie van de 'aanhangsels' die de muziekinstrumenten vormen, om iets heel anders dan om verslavende middelen, ook al zullen drugsverslaafden of miskenners van het Sublieme wel altijd klaar staan om een reductionistisch perspectief te bedenken waarmee zij argeloze buitenstaanders kunnen strikken, en van waaruit zij hun meningen alvast in zekere mate kunnen proberen te manipuleren. Niettemin is het aspect van de verknochtheid van de muzikant aan zijn instrument een wel heel bijzonder verschijnsel waarbij wel eens mag worden stil gestaan.

Men weet dat in de Karpaten alsook in al die streken waar Zigeuners rondtrekken, aan kinderen die amper lopen kunnen, een vedel wordt toegestopt, welke zij gaan koesteren zoals peuters in meer 'ontwikkelde' gebieden dat met een teddybeertje doen. De nog prille mensjes zien dan echt waar de muziek vandaan komt die zij van in de baarmoeder hebben vereenzelvigd met de wiegende bewegingen van de moederbuik. Zij plukken aan de opgespannen snaren, voelen hun trillingen en ook die van de klankkast die ze versterkt; ze zien hoe op de snaren wordt getokkeld of hoe de strijkstok tekeer gaat waarvan de haren – *paardenstaartharen* – worden ingesmeerd met hars uit de schors van oude boomstammen, wat hen een welbepaalde, gepaste klefheid verleent die hen als het ware van microscopisch kleine weerhaakjes voorziet welke dan de snaren in elke seconde ontelbare keren naeen meetrekken en weer laten schieten zodat zij aan het trillen gaan en, tijdens het strijken, ook blijven trillen.

Wij weten allen hoeveel jaren van volgehouden oefening het vergt om met een potlood op een blad papier een mooie cirkel of alleen maar een simpele rechte lijn te kunnen trekken. Welnu, nog voor zij spreken kunnen, leren deze kinderen strijken met de stok, wat een enorm complexe coördinatie vergt van de vele spieren in de hand, de arm, de schouder, de romp en het gehele lichaam dat zich aldus uitput voor het tot stand brengen van die schijnbaar oersimpele beweging welke de strijkstok in de goede richting sturen moet.

Alvast, dat is de taak van de rechter arm en hand; de linker hand heeft nog wel andere katten te geselen! Of dan tenminste toch *kattendarmen*, want uitgerekend dat zijn snaren. De linker kinderhand leert zich onder de vioolkrul in een draai om de arm van de viool te leggen, de kleine vingertjes hangend boven de snaren en altijd gereed om die met hun toppen te beroeren, wat wil zeggen: om ze op de juiste plaats door drukuitoefening af te klemmen en om ze zodoende korter te maken – zoveel korter dat ze bij het aanstrijken, of bij het tokkelen in geval van pizzicato, de gewenste tonen voortbrengen.

Die kwestie van de juiste toon is volgens de elementaire leer van het vioolspel écht wel een zaak van honderdsten van een millimeter: zit men zo enkele honderdsten *naast* de goede plaats, dan zullen – in het geval de uitvoering van de muziek zich in een volle concertzaal situeert – de duizenden muzikliefhebbers niet hun geliefkoosde melodie horen weerklinken, maar iets dat veeleer gelijkt op het gejam van katers in de nacht. Géén muzikale vervoering dus, in dat geval, en ook geen gejubel, maar afschuw en spot vallen de muzikant ten deel die daar dan staat te blin-

ken, daar vooraan op de planken, echt moederziel alleen: hij heeft de planken met die onooglijke verschuiving van zijn klanken eensklaps en eigenhandig omgetoverd in een waar schavot!

Want pas dan wordt men zich ervan bewust hoe wild het dier is dat zelfs in de meest geciviliseerde burgers schuilt: meteen wordt de musicus uitgescholden voor afzetter en voor lelijke dief, want gaat hij niet aan de haal met de zuur verdiende centen van deze nokvolle zaal edele mecenassen? Hoe durft hij! Nog diezelfde dag zullen de kranten vol staan met hoongelach en smaad, en de schandvlek zal voor de rest van zijn dagen op zijn naam blijven kleven gelijk de hars op de strijkstok van een viool. Niet de edele gevoelens zullen beroerd worden doch de meest gemene lachspieren waarvan zelfs ordinaire drinkebroers er tenminste een koppel bezitten! En dat alles in gevolge die enkele honderdsten van een millimeter...

Edoch, aan een kind aan wie een vedel wordt toegestopt, worden deze honderdsten nog vergeven, en als dat kind begaafd is en elke dag ook vlijtig oefent, dan zal het die fouten nimmer maken: het zal zijn vedel – en later zijn viool – beschouwen als een kostbaar bezit, als een heuse levenspartner die het meeneemt slapen in zijn bed en waarvan het niet meer scheiden *wil*, en geleidelijk ook als een bloedeigen lichaamsdeel waarvan het niet meer scheiden *kan*.

Zoals men wel kan vermoeden, is het in deze laatste fase dat de tragiek opduikt die – onafwendbaar zoals de geduchte keerzijde van de spreekwoordelijke medaille – de paradijzen van schoonheid gaat begeleiden met een diepe, zwarte ondertoon. Zoals elk ander lichaamsdeel immers,

vergt ook de viool van de virtuoos een aangepaste zorg en bescherming. Dit lichaamsdeel is onderhevig aan mogelijk geweld en aan aftakeling, het kan beschadigd worden, pijn hebben, geïnfecteerd raken en het kan aan zijn bezitter zelfs worden ontrukkt. Diefstal van dit lichaamsdeel is erger nog dan amputatie van een arm of van een been, want in dit bijzondere, toegevoegde lichaamsdeel is mettertijd het hart van de virtuoos gaan zetelen, zodat gewelddadige amputatie kan leiden tot onstelpbare bloedingen van de ziel met uiteindelijk ook de dood van de musicus tot gevolg.

Iedereen weet dat de engelen Gods altijd hun uiterste best doen om virtuoze instrumentisten zo lang mogelijk in leven te houden en in de beste gezondheid, en met vreugde stelt het publiek dan ook vast dat deze half-engelen vaak bewaard blijven tot zij eeuweling geworden zijn. Zo immers hebben zij dan vele jaren de muziek gediend en ook hebben ze hun vakmanschap doorgegeven en de toekomst van de muziek verzekerd. Het is tenslotte de muziek zélf die leven wil en die daarom zoveel zorgt draagt voor haar muzikanten van wie zij, anderzijds, ook zoveel eist.

Maar ook virtuozen zijn en blijven mensen van vlees en bloed, en al heeft het er niet de schijn van: van vlees en bloed is gewis en zeker ook het instrument dat ze zich eigen hebben gemaakt op kille kamers waar zij bloed zweetten en het bloed hen ook onder de nagels kwam te zitten na urenlang ononderbroken chromatische toonladders ten beste te hebben gegeven aan witte, vochtige muren. Meer nog dan de eigen vleselijke stem die door elke ademtocht onmiddellijk beroerd kan worden, heeft de violist zich dat dieprode, onvermijdelijk uit geronnen hartenbloed gesponnen instrument dat niettemin van hout lijkt, toegeëigend;

de violist is met zijn viool getrouwd en zij zullen hun intiemste woorden voortaan alleen nog met elkander wisselen.

Als huisoppas bij een musicus heb ik gewis, zo waar als ik het zeg, een viool zien slapen in het bed van haar bezitter: ze vleide zich met de krul tegen het kussen aan, kreeg een kruisje, draaide zich daarop om en trok het laken over de linker schouder, waarna ze insliep en warempel aan het snurken ging. Ik heb ooit zo'n teder instrument zien struikelen over de eigen strijkstok en het dan zien vallen: het kantelde over een pupiter heen, raakte de hals van een bastuba, viel recht op haar kop, slaakte een oorverdovende gil, werd meteen opgeraapt door haar meester, die het bloeden trachtte te stelpen en die de wond verbond, waarna een echt over en weer rennen volgde, over de halve aardbol, om de pijn te verzachten, de schade in te perken en de beste zalven en medicijnen te kunnen bemachtigen.

Ik heb een vedel horen praten met de jongeman die hem bespeelde, en zij lachten samen, zij vertelden grappen, de ene aan de andere en dan weer de tweede aan de eerste: de ene vertelde en dan lachte de andere, waarna dan de laatst genoemde aan de beurt kwam om een mop te tappen en de eerstgenoemde daarop aan het schateren ging.

Dat violen zingen kunnen, weet elkeen; dat zij bidden kunnen, weten velen maar slechts weinigen weten dat violen ook hardnekkig kunnen zwijgen – wat zeg ik? Dat violen kunnen sterven en dan voorgoed hun kist ingaan om daar alleen nog uitgestald te liggen, van kop tot teen gebalsemd, voor een weemoedig publiek dat nog van de voorvaderen heeft vernomen hoe goddelijk zij bij leven en welzijn waren, destijds op de planken en in de gouden handen

van wel zeven generaties virtuozen. Maar het allerverschrikkelijkste wat ik ooit zag, kan ik bezwaarlijk in zijn geheel vertellen zonder er hier en daar wat doekjes om te doen. Het gebeurde op een middag...

Ergens in het zuiden waren wij geland met het symfonisch orkest en in de namiddag zou nog een algemene repetitie volgen; dan, in de vooravond, een diner, en daarna de première van het stuk dat tot aan de andere kant van de wereldbol geafficheerd hing: Schostakovitsch met zijn vioolconcerto – u weet wel hetwelk ik bedoel, waarde lezer, u kent het beslist beter dan ikzelf, die een volslagen leek ben in het vak en die u slechts bij benadering kan zeggen hoeveel lijnen een notenbalk telt.

Middag was het dus, en drukkend warm, zoals het in het zuiden warm kan zijn, en het was de tijd van de siësta en ook de muzikanten sliepen, én hun instrumenten. De muzikanten sliepen in de hotels in hun kamers, de instrumenten daarentegen verbleven in de concertzaal waar de temperatuur zo goed en zo kwaad als dat lukte, constant werd gehouden opdat ze niet te zeer ontstemd zouden geraken tegen de tijd van de grote uitvoering. Maar niet alle muzikanten hadden zich op hun hotelkamers teruggetrokken: de solist van die avond, bijvoorbeeld, liet zijn viool geen ogenblik alleen, ook niet in de zaal die door mezelf en door nog enkele anderen streng bewaakt werd. Hij liep zenuwachtig over de plankenvloer van het theatrale concertgebouw, de ene keer mét zijn levenspartner, de andere keer alleen; hij wreef de haren van zijn strijkstok in met hars, poetste zijn snaren op, streek er een aan, legde het instrument weer neer, liep dan tot achter in de grote zaal van waaruit hij een blik wierp op het donkerrode podium dat

van hetzelfde fluweel was als de binnenbekleding van het kistje van zijn levensgezellin. Dan liep hij langs dezelfde weg terug, de ene keer luid stampend met de voeten om de akoestiek te testen, de andere keer zo geruisloos als zelfs een muis niet lopen kon, en tenslotte ging hij plaats nemen bij de pupiter waar reeds de partituur lag uitgestald en hij speelde daar die eerste, wereldberoemde noten...

Er was iets mis, ik zag het maar ik wist niet wat: hij hield dadelijk op met spelen, liep naar me toe en vroeg me een dokter te halen, het was dringend, zei hij, er was iets met zijn viool, hij kon het horen aan die eerste noten, er was iets met het hart, herhaalde hij onrustig en ik liep de zaal uit. Ik belde de conciërge, men vergaderde in spoed en in twee tellen stond daar op het podium een grote, zwarte man, kennelijk een arts gespecialiseerd in het bijzondere lichaamsaanslag dat luistert naar de naam 'viool'.

Een kist met allerlei ongetwijfeld bijzonder delicate instrumenten haalde de zwarte man te voorschijn, de viool lag op een sneeuw wit laken op een grote tafel op het concertpodium uitgestald zoals een zieke op een operatietafel, er werd gemeten, de pols van het instrument werd zo te zien genomen, de hartslag – hoe dan ook was het daar een gespannen en aandachtig toeschouwen en luisteren, soms wat gefluister, het tikken van een heel klein hamertje, een dunne tang die zich door de buik van het edele instrument wrong...

De dokter zei tenslotte in alle rust en sereniteit dat het inderdaad het hart zelf van het instrument was waar iets aan schortte. Hij gooide een handvol zaadjes op de gewelfde houten borst van de viool gegooit en streek dan een snaar aan: de zaadjes trilden met het karkas mee en groepeerden

zich, schikten zich naar de trillingen en vormden zo op het karkas de figuur van een bloem. Aan die figuur kon men nu zien wat er mis was met het hart van de viool en de instrumentendokter sprak over de 'stapel' die wellicht een klein millimetertje verschoven was: de plotse klimatschommeling en de hoge temperaturen van het zuiden, de lange reis, de vochtigheidsgraad... kleine dingen kunnen het humeur van een viool compleet verstoren en hoe waardevoller het instrument, des te gevoeliger is het ook aan al die invloeden.

De zwarte man vroeg nu hoeveel tijd er nog over was, en toen men becijferd had dat men binnen een vijftal uren moest kunnen aanvangen met spelen, schatte hij de kansen in om op tijd klaar te komen met de operatie, want een heuse operatie zou het worden. De snaren werden losgemaakt, met een speciale tang ging men in de buik van de viool, tastend naar de stapel die met lichte tikjes en eigenlijk louter gestuurd door geluiden, stukjes van millimeters werd verplaatst. Ook de kam werd herbevestigd, de snaren opnieuw aangespannen, één snaar werd aangestroken en met argwaan volgden de ogen van de omstanders de dans van de zaadjes op het karkas van het wonderbare instrument. De bloem veranderde van vorm, de figuur werd ronder maar haar vorm was nog steeds niet naar de zin van de chirurg en opnieuw maakte hij de snaren los, tikte hij tegen de dunne tang die in de donkere holte van de klankkast tastte...

De uren schuifelden voorbij in een gespannen stilte, enkel onderbroken door nu en dan het aanstrijken van een snaar, gevolgd door wat gemompel: klanken die uit hoge nood de zware roerloosheid van de siësta verstoorden en die zich

daarom schuldig voelden. Enkele muzikanten waren reeds op en kwamen de concertzaal binnen lopen, ze werden zenuwachtig bij het zien van zoveel ijver en zij grepen naar hun kin toen ze daar het helemaal gedemonteerde instrument op de operatietafel zagen liggen, het instrument waar het allemaal om draaien zou die avond, in het beroemde vioolconcerto van Schostakovitsch.

Maar alles kwam goed, er zijn niet voor niets specialisten: de viool kreeg haar stem terug, haar hart zat weer op de goede plaats, de kam stond stevig op het karkas, de snaren waren aangespannen en gestemd, het kostbare stuk werd ingespeeld door de solist, de sfeer kwam er weer in, er werd gedineerd en na het diner liep de concertzaal vol en het geroezemoes hield aan totdat allen ter plekke waren en klaar om van start te gaan. Er volgde een applaus, vervolgens werd het stil en het spel kon beginnen.

Ik weet niet hoe het mogelijk was, maar die avond zag ik voor het eerst hoe de violen en de andere instrumenten geen aanhangsels waren van de muzikanten, doch hoe het net andersom was: de muzikanten waren feitelijk de aanhangsels van de instrumenten. Dit inzicht kwam spontaan en als volgt tot stand.

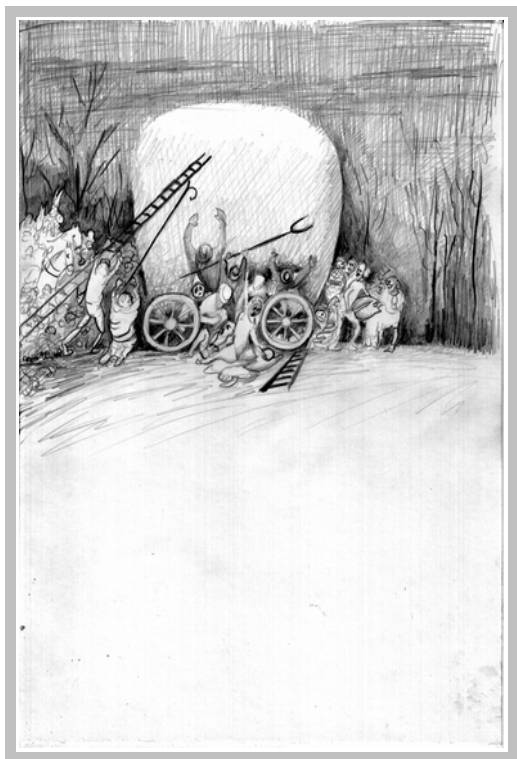
Toen het prachtige concerto van start ging, tekende het zich meteen af als een torenhoge figuur tegen de voor schoonheid ontvankelijke hemel van de stilte, en het leek alsof een onzichtbare doch reusachtige schilder de figuur met honderden borstels tegelijk ontwierp en voor de ogen van het dankbare publiek ontvouwde alsof het een festival van vuurwerk was. Het concerto was dus zoals een gigantisch vuurwerk, bestaande uit talloze vonken – de vele klanken – die ontsprongen aan de instrumenten van het

symfonisch orkest. De klanken stonden aldus in dienst van het concerto, terwijl de instrumenten dienden voor het tot stand brengen van de klanken. De muzikanten tenslotte, stonden in dienst van de instrumenten waaruit zij de klanken dienden los te maken. Op die manier was het concerto zelf de centrale figuur en het eigenlijke wezen waar alles om draaide. De enorme hoeveelheid aan klanken had geen ander doel dan het concerto tot stand te brengen. En de muzikanten dienden tot niets anders dan tot het voortbrengen van die klanken. Het concerto had als onderdelen al die klanken naar dewelke zich de vele muziekinstrumenten moesten plooiën, en daarvoor was tenslotte ook de hulp van de muzikanten nodig. Ikzelf was, samen met nog een aantal mensen, in dienst van de muzikanten: wij droegen hun koffers en we trachtten het hen zo gemakkelijk mogelijk te maken zodat ze zich niet hoefden af te beulen en ze hun krachten konden sparen voor de uitvoering van het concerto. Het concerto, tenslotte, stond zoals gezegd centraal, alsof het een zelfstandig wezen was dat ons aller doen en laten bepaalde en dat ook over ons lot besliste. Het concerto diende tot niets anders dan om door ons allen bewonderd en aanbeden te worden. Het concerto was *god zelf* en de ganse wereld van klanken, muziekinstrumenten, muzikanten, helpers van muzikanten en werktuigen, infra-structuren, conservatoria, gebouwen, componisten en noem maar op – waren feitelijk de aanhangers van die god, ofwel zijn vele, bijzondere aanhangsels.

Gewis, het is niet de mens die de noten in het gareel doet lopen; het zijn daarentegen de noten, van zodra ze zich verenigd hebben tot een machtige symfonie of een concerto, die de ganse wereld aan zich onderwerpen en die alle

mensen en ook alle dingen doen dansen naar hun pijpen.
(12 en 13 januari 2009)

De weg en de hooiwagen

Een exacte beschrijving kan ik er spijtig genoeg niet van geven, en precies dat maakt de zaak problematisch: het zijn nu eenmaal dingen die tot die wereld van het onbeschrijflijke behoren. Sommigen zullen de schouders ophalen als iemand erover spreekt, maar anderen weten dat hij er is: hij is er, zonder dat men ooit zal kunnen bewijzen dat hij er is, en daarom is het een foltering voor diegene die weet dat hij er is maar die het niet zeggen kan. Soms duikt

hij op, en daar kiest hij de meest geschikte momenten voor uit, hij toont zich enkele ogenblikken lang, in zijn volle werkelijkheid, om dan weer te verdwijnen in een mist van angst en niet meer op te duiken zolang de eenzaamheid er niet is. Want de eenzaamheid is zijn gezelschap, zijn voorbode: eens de eenzaamheid is binnengeslopen en alle helpende handen buiten bereik zijn, duikt hij onherroepelijk weer op: die andere wereld, waar alleen een weg is, en een hooiwagen.

Er is eigenlijk niets geheimzinnig aan, aan de weg — de oneindig lange weg in de oneindige vlakte — en de hooiwagen — de traag voorbijtrekkende wagen met hooi — maar precies dat legt de totale grondeloosheid van alle existentie bloot. Ik herinner mij dat ik als kind vaak nachtmerries had, en dat moeder mij dan uit bed kwam halen en mij trachtte wakker te maken door mij in de badkamer met ijskoud water te overgieten. En het duurde dan altijd een hele lange tijd vooraleer ik terug met mijn twee voeten op deze wereld stond: ik kwam terug als een kleine schim, die zich met stuurloze bewegingen een weg baande door een lange tunnel waarin alle dingen continu vervormingen aangingen, totdat ik tenslotte in de badkamer belandde, als in een ijsgat, snakkend naar adem en vervuld van angst omdat ik dacht dat ik verdrinken zou. Ik zag een kortademige vrouw heel in de verte staan, in een hoek van een grote zaal waarin het plonzen van het water echode, en ze schaterlachte, terwijl ze mij trachtte om te brengen. Niet veel later herkende ik in die vrouw mijn moeder. Zij stond naast mij en sprak tot mij, en er klonk al tevredenheid in haar stem omdat ik eindelijk wakker werd. Toen ik dan weer in het warme bed lag, drong tot mij gelijk een priem de afschuwelijke herinnering van de droom weer door, en

merkte ik, terwijl ik wakker was, dat het om alles behalve om dromen ging. En ik trachtte, ondanks mijn grote angsten, telkens weer het beeld te reconstrueren, precies omdat ik besepte hoe werkelijk, hoe ècht het was.

Eerst merkte ik, dat het ging om twee lange lijnen, die op een bepaald punt hun evenwijdigheid verloren en dreigden elkaar te kruisen. Het kruisen van de lijnen zou fataal geweest zijn: ik kan niet uitleggen waarom, maar het was gewoonweg zo. Ik durfde haast niet meer aan de lijnen te denken, maar omdat ik mij ertoe dwong zag ik tenslotte dat ze elkaar kruisten, en elk een tegengestelde weg volgden, voorgoed uit elkaar, om elkaar nooit meer terug te vinden.

Eerst kon ik onmogelijk begrijpen waar het nu eigenlijk om ging. Ik wist wel dat het hele fatale gebeuren van de lijnen onmogelijk kon verwoord worden, maar toch was ik er ten volle van overtuigd, omdat ik het voelde tot in het diepste van mijn ziel, dat het helemaal geen onzin was, doch dat het daadwerkelijk iets betekende. En niet alleen dat: ik wist dat het iets was wat zich al aan het voltrekken was, iets dat moest gebeuren, iets dat reeds onherroepelijk gebeurd was. En later kwam er meer duidelijkheid in die aanvankelijk bijna vormeloze, maar toch vlijmscherpe en van buitenaf komende gedachte. Het ging ongeveer als volgt.

Ik zat neer, op de grond, in een uitgestrekte vlakte. Ik was ervan overtuigd dat dit beeld iets te zien had met het prenatale: de oneindige rust, nooit verstoord, die er was voor het ogenblik dat ik geboren werd, voor het ogenblik dat ik existeerde. Niet dat ik een redelijk verband legde tussen de vlakte en de prenatale toestand, maar ik wist het gewoon,

dat de vlakke gelijk was aan de existentie, ontdaan van alle elementen die er bij mijn geboorte aan toegevoegd waren. Er was niets, maar dan ook helemaal niets anders, tenzij de vlakke, de lege vlakke.

Eigenlijk merkte ik pas dat ik in de vlakke aanwezig was, omdat er een kim was: een lijn, één enkele lijn, die de vlakke scheidde van de lucht, of het luchtledige misschien — het heeft geen belang. Maar die lijn was een en al rust, omdat ze recht was. Mijn existentie was gelijk aan de rechte lijn die de kim was, en er was geen enkel element dat deze orde verstoorde.

Ik denk dat het was toen ik rondom mij keek, toen ik de kim volgde, dat ik tot een heel griezelige constatacie kwam. Ik weet dat deze omschrijvingen weinig verstaanbaar zullen lijken, maar ze zijn het in geen geval: ze zijn alleen metafysisch. Daarom zal ik trachten duidelijk te zijn.

Er was dus de lijn die de kim was. Deze rechte lijn begon mij toe te schijnen als een weg. Ik kreeg het idee dat de lijn een weg was, en wel op het oogenblik dat ik aan de kim de hooiwagen zag verschijnen. Het verontrustte mij enigszins, dat er plots een hooiwagen was, als een vreemd element in mijn eigen volmaakte wereld. Maar enkele oogenblikken later al, begreep ik dat er niets vreemd kon zijn aan de hooiwagen, omdat ik begreep dat ikzelf de hooiwagen was. Het was een wagen, getrokken door twee paarden, waarop heel veel hooi gestapeld was, en die met een oneindige traagheid verder schoof over de weg die de kim was.

Ik geraakte met de wagen, die ikzelf was, vertrouwd, en het gaf mij alleen maar een gevoel van voldoening, dat de wagen zich verder van mij verwijderde, en hoewel hij niet bleef stilstaan, merkte ik plotseling op dat ik door de kim ingesloten was. Het deed mij huiveren, want tot dan toe had ik gedacht dat de kim rechtlijnig was, terwijl ik nu moest constateren dat ik er door ingesloten werd. De weg, die de kim was, sloot mij volledig in, en de hooiwagen cirkelde met een oneindige traagheid rond mij. Ik wist dit zeker, om de heel eenvoudige reden dat, telkens wanneer ik de kim volgde, ik terug bij de hooiwagen belandde. Aanvankelijk dacht ik wel dat er meer dan één hooiwagen was, aan de kim, maar omdat elke hooiwagen die ik zag, telkens als ik mij helemaal had rondgedraaid, op eenzelfde afstand van mij vandaan voorttrok, wist ik het, dat er slechts één was. En ik voelde mij uitermate bedreigd.

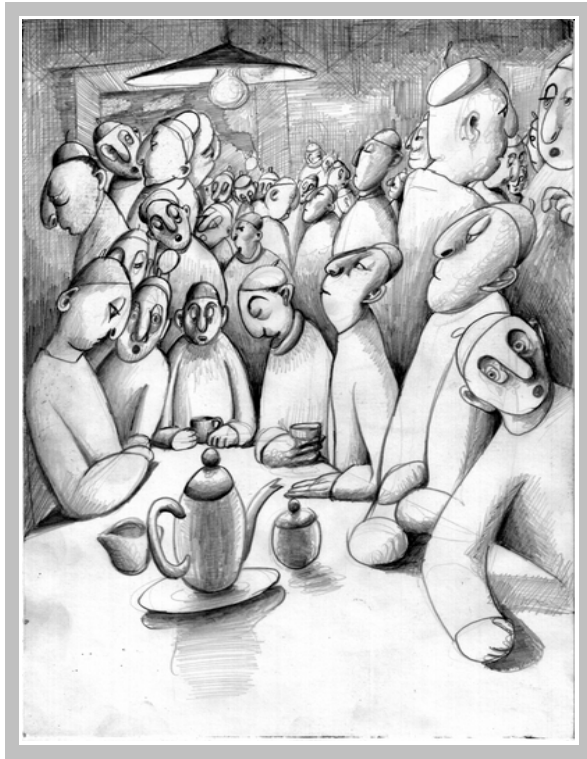
Ik weet niet of dit een spel van seconden of van eeuwen was, maar plotseling zag ik ook dat er een weg was die van de kim naar mij toe liep en dan weer verder naar de kim. En tot mijn grote angst zag ik dat de hooiwagen de weg aan de kim plots had verlaten en naar mij toe kwam rijden. Traag, oneindig traag, maar zeker en onverbidde-lijk.

Ik denk niet dat ik een andere keuze had: toen de hooiwa-
gen mij passeerde, nam ik plaats op de wagen en reed met hem mee, weg uit het centrum waar ik tot dan toe verble-
ven had. En precies het verlaten van het centrum in de kring, deed mij huiveren. Want er was nu niet meer slechts de vlakte die leeg was en rustig, maar er was nu ook nog het rijden op de hooiwagen, die ik, ik weet niet waarom, niet meer kon verlaten, en die mij weg bracht, in een lange

reis van steeds kolossaler wordende ontwikkelingen van ik weet niet wat, tot bij het licht, buiten de baarmoeder.

Het beangstigt mij tot in de kern van mijn wezen, dat er geen terugkeer mogelijk is naar de vlakte van rust.

Aan de ontbijttafel

.- Het principe is doodsimpel, zo mompelde hij: het is gewoon zo klaar als pompwater!

- Welk principe nu? vroeg zij, teneinde hem uit zijn verdroming te wekken. Ze keek op de klok, het was zeven uur.

Haar man durfde de jongste tijd nogal eens met zichzelf praten. En toen ze hem dat op een keer ook zegde, maakte

hij zich kwaad. Hij ontkende het en zei dat hij alleen maar luidop nadacht, want zijn gedachten waren soms moeilijk om volgen, ook voor zichzelf. Geniale gedachten zijn nooit gemakkelijk, en had hij ook dit keer geen ideeën die...

- Het is fenomenaal, zei hij: het is gewoon fenomenaal!

Hij ging rechtop zitten en spoelde het laatste stukje van zijn boterham door met koffie. Zijn vrouw was al enkele minuten klaar, ze had hem zitten gadeslaan omdat hij plotseling met kauwen had opgehouden. We gaan direct nog eens wat te horen krijgen, zo had ze gedacht, en ze bleek zich niet te vergissen, ze kende haar Kamiel nu ook al zestig jaar.

- Fenomenaal? zo probeerde ze andermaal. Nieuwsgierig was ze intussen wel. Kamiel was voorspelbaar in die zin dat ze het zag aankomen als hij met iets op de proppen kwam, maar wat hij dan ging vertellen, had geen mens ooit kunnen raden, alleen al omdat het zo vreemd was wat hij soms allemaal bedacht. Het woordje 'vreemd' zou men zijn Elodie in dat verband overigens ook nooit horen uitspreken; zij was een tactvolle vrouw, en ze noemde de invallen van haar echtgenoot 'origineel'.

- Vanmorgen werd ik wakker, zo begon hij, en toen stond ik op...

- Wat? zo verzette ze zich, want zij was als eerste opgestaan. Edoch hij gebood haar zich te kalmeren en eerst goed te luisteren naar wat hij te vertellen had.

- Ik kwam het bed uit, ging de trap naar beneden en schoof de gordijnen voor de vensters weg. Tot mijn verwondering bleek het al klaar te zijn. En toen ineens...

- Ja, en toen? zo drong zij aan.

- Toen werd ik wakker! zo zei hij.

Ze ging wat achteruit leunen, bekeek hem eens goed en ze ruimde de tafel af.

- Ge waart dus niét opgestaan?

Het was een overbodige vraag, maar ze stelde ze dan toch maar omdat het niettemin logisch was haar te stellen, zodat hij er in zekere zin waarschijnlijk wel op wachtte. En wie weet wat hij nu nog allemaal te zeggen had.

- Neen, zei hij: ik had gewoon gedroomd dat ik wakker geworden was, dat ik uit bed gekomen was, dat ik de trap naar beneden gegaan was, dat ik de gordijnen weggeschoven had en dat ik gezien had dat het al klaar was. Ik had dat allemaal gewoon gedroomd. En toen ik mij ervan vergewiste dat het al klaar was... toen werd ik ineens wakker. Vreemd genoeg had ik al die tijd geloofd dat ik al wakker wàs.

- Tja, ik hoop dat ge er nù zeker van zijt dat ge wakker zijt! lachte ze, want ik ben namelijk wakker en... stel nu eens dat gij eigenlijk nog zoudt slapen, en dat ge binnen vijf minuten nog een keer opstond, begrijpt ge?

Haar woorden waren nog niet koud of daar hoorde men, eerst stilletjes en twijfelachtig, maar alras heel luid en duidelijk, voetstappen van de trap naar beneden komen. Het waren onmiskenbaar de voetstappen van Kamiel. Zij ke-

ken elkaar over de ontbijttafel in volstrekte vertwijfeling aan.

2.

Wat zij niet konden geloven doch tegelijk gevreesd hadden, geschiedde: de keukendeur ging open en niemand minder dan Kamiel kwam binnen. Hij mompelde een korte groet, zag dat zijn plaats aan tafel al bezet was en knikte peinzend. Elodie kon er geen woord uitbrengen, ze keek tersluiks naar het kantje brood dat nog over was en vreesde al voor hongersnood als dit 'originale' spel nog een tijdlang zou doorgaan.

- Precies wat ik gedacht had! zegde Kamiel — de 'twééde' Kamiel — en hij ging zitten, tussen 'zijn' Elodie en de 'eerste' Kamiel in. Deze laatste gunde hij nauwelijks een blik, hij richtte zich daarentegen uitdrukkelijk tot Elodie die al niet meer wist aan wie zij toebehoorde, en verklaarde zich nader:

- Let maar niet op hem daar, zei hij, een steelse en verachtelijke blik werpend op de éérste Kamiel, want hij is niet de echte. Hij denkt alleen maar dat hij wakker geworden is, en opgestaan, maar het bewijs dat hij zich vergist heeft, mag nu duidelijk wezen: hij heeft het alleen maar gedroomd.

Ongelovig keek Elodie nu in de richting van haar eerste Kamiel en vertwijfeld vroeg zij zich af of zij hem nu als een schim moest gaan beschouwen. Had ook hij haar immers niet verteld over zijn droom, en stond zijn verhaal niet borg voor het feit dat hij wél echt was? En kon hij

overigens geen aanspraak maken op zoiets als een 'eerstgeboorterecht', of 'verworven rechten'?

Haar eerste Kamiel bleef zwijgen; hij keek nauwelijks op en hij liet het hoofd hangen alsof hij even overtuigd was van het verlies dat hij nu wel moest lijden, als van zijn gelijk inzake de waarheid van die dan toch onmiskenbaar weer geniale 'droom'. Maar de tweede Kamiel had nog niet gesproken, of daar hoorde men, eerst stilletjes en twijfelachtig, maar alras heel luid en duidelijk, andermaal voetstappen van de trap naar beneden komen. Het waren onmiskenbaar de voetstappen van Kamiel. En nu was het de tweede Kamiel die angstvallig het hoofd boog, terwijl de eerste een weinig opveerde omdat nummer twee weldra in het ongelijk zou worden gesteld. Edoch, de heropleving van nummer één was zeer kortstondig, daar die ook wel meteen begreep dat het ongelijk van de tweede, de eerste geen enkel voordeel opleveren zou. Elodie keek de twee nummers die niet meer durfden op te kijken, met ongeloof aan. De keukendeur zwaaide open en daar stond nummer drie. De enige echte? Dat zou uiteraard ook Elodie nu niet meer kunnen geloven. En zij voelde zich plotseling bijzonder verwant met de mythologische figuur die luistert naar de naam van Sysiphos, omdat het haar toescheen dat zij nu wel op het punt stond om ergens een stukje van zijn lot te delen. En allen keken ze elkaar over de ontbijttafel in volstrekte vertwijfeling aan.

3.

Ofschoon het winter was, de dagen kort waren en het derhalve vroeg avond werd, zat tegen de tijd van de deemstering de keuken van Elodietje overvol met ontbijtende Kamielen die als het ware, de ene na de andere, elkaar ver-

loochend hadden. Maar omdat zij intussen ook wel hadden ingezien dat dit geen zin had en dat het daarentegen allemaal voor grote moeilijkheden kon gaan zorgen wat zij deden, hadden zij besloten om de koppen bijeen te steken en om de toestand tenminste aan een al was het maar elementaire verklaring te onderwerpen. Weldra immers was het bedtijd en als zij dan allen, de ene na de andere, zich naar de slaapkamer zouden begeven, dan zou in geen tellen de bovenverdieping van het huisje waar zij tot dan toe en gedurende zestig lange jaren met slechts hun tweetjes hadden gewoond, zonder twijfel instorten. Om maar te zwijgen over al het andere.

- Het probleem is, zo begon één van de Kamielen, dat wij blijkbaar niet aan de weet kunnen komen wie van ons de ware is. En misschien ook is ons uitgangspunt fout en moeten we dat gewoon herzien.

- Zonder twijfel, zo beaamde een tweede: de logica zelf zegt mij dat het niet opgaat om telkens de laatste die de trap naar beneden komt, als de echte te beschouwen. Zijn echtheid, zo leert ons de ervaring, is van bijzonder korte duur en derhalve intussen geheel ongeloofwaardig geworden. Volgens mij zijn wij ofwel allemaal vals ofwel allemaal echt, maar een derde mogelijkheid ontbreekt.

- En ik dan?! zo kwam Elodie ineens bezorgd tussen: het kan toch niet zijn dat ik nu ofwel ineens geen man meer heb, ofwel een paar dozijn! Wat voor een logica is me dat!

Hierop bekeken alle Kamielen elkaar in stilte en tenslotte nam weer een van hen het woord en sprak:

- Het is inderdaad een netelige zaak: enerzijds lijkt het vanzelfsprekend dat wij, Kamielen, ofwel allemaal echt zijn, ofwel allemaal vals. Maar anderzijds, als wij dit eens gaan bekijken vanuit het standpunt van Elodie...

- Het is ook mogelijk dat de ware nog in bed ligt, zo op-perde ineens één van de Kamielen, en allen keken zij in zijn richting. De Kamiel die dit gezegd had, leek wat kleiner dan alle anderen. Was hij dan de allereerste Kamiel en begon hij misschien al wat weg te kwijnen? Zouden zij allemaal wegkwijnen, nu de waarheid aan het licht moest komen daar de duisternis reeds over de aarde was gevallen? Want het sprak nu ook vanzelf: ze moesten gewoon gaan kijken of de ware Kamiel dan nog in bed lag. En allen keken zij nu in de richting van Elodie, die zich hier niet bepaald gemakkelijk bij voelde, alsof zij ineens wist, of altijd al geweten had...

- Goed dan, zei ze: ik zal gaan kijken. En zij stond van de ontbijttafel op en schuifelde naar de gang toe, traagjes en met vermoeide stappen, alsof zij alles behalve nieuwsgierig was. In de keuken kon men een muis horen lopen. Alle Kamielen zaten daar — een gros waren het er intussen geworden — onbeweeglijk, de oren gespitst, en zij volgden de stappen van Elodie die de trap op ging, en ze telden de treden mee in stilte.

4.

- Zesentwintig, zo prevelde een van de Kamielen en toen had het kraken van de traptreden inderdaad opgehouden. De Kamielen zagen er allemaal eender uit — zij waren tenslotte ook allen slechts één en dezelfde Kamiel, al telde deze Kamiel dan wel verschillende personen — naar

schatting, en zoals eerder gezegd, een gros... Edoch, dat zullen ze zeker en vast geen ongerijmdheid gevonden hebben, aangezien zij allen gelovig waren en dus ook zullen geweten hebben dat ook hun schepper God meerdere personen in zich telde, meer bepaald drie. Maar of ook het drieuldigheidsmysterie iets te maken had met opstaan en heropstaan, dat kon men slechts vermoeden.

Zesentwintig treden telde inderdaad de trap, en na de zesentwintig kraakgeluidjes was er helemaal niets meer te horen. Het bleef stil, de Kamielen durfden amper te ademen, en één van hen — als ik me niet vergis was het Kamiel de eerste — bleek zich nu echt wel ongerust te maken over zijn Elodie, en hij stond op, mompelde iets van "dan toch eventjes gaan kijken" en "ben direct terug", waarna hij de keuken verliet. Alle overgebleven Kamielen zwegen, spitsten de oren, hielden de adem in en telden de krakende treden.

- Dertien, zo mompelde uiteindelijk een van de overgebleven Kamielen en een tweede beaamde zijn woorden en zei iets van "uiteraard twee treden tegelijk". Daarna bleef het weer een lange tijd stil en groeide alras opnieuw de onrust onder de overgeblevenen, en weer was er een Kamiel die opstond — het was de tweede, zo te zien — en hij begaf zich de keuken uit en de trap naar boven, teneinde zich daarvan te kunnen vergewissen dat er niets ernstigs was gebeurd met zijn Elodie, en intussen uiteraard ook met de eerste Kamiel. Maar omdat ook de tweede Kamiel na dertien krakende treden door een grote stilte leek te zijn opgeslorpt, ging nu ook een derde opstaan om exact hetzelfde te doen als die tweede, en dan volgden een vierde, een

vijfde, een zesde... en dat ging zo door totdat er nog één enkele Kamiel in de keuken overbleef.

- Kamiel jongen, zo mompelde hij tot zichzelf, denk toch maar eens goed na vooraleer ook jij u naar boven begeeft, want het kan daar zo te zien niet pluis zijn. Hij fronste zijn wenkbrauwen, forceerde zijn oude hersentjes en deed het denkwerk zoals gewoonlijk luidop teneinde alles wat hij nu bedacht ook nog eens auditief te kunnen controleren.

- Ik ben opgestaan, zei hij, zonder dat ik in feite ook echt opgestaan wàs: ik heb namelijk gedroomd dat ik opstond. En dat werd mij duidelijk toen ik wakker werd, zo ging hij door: ik werd wakker, en toen realiseerde ik mij ook dat ik gedroomd had dat ik was opgestaan. Waarna ik ook écht het bed ben uitgekomen en ben opgestaan. En dat vertelde ik dan aan mijn Elodie. Elodie, zei ik: nu moet ge dàt eens horen, kijk. Ik ben vanmorgen wakker geworden en opgestaan en toen ik beneden de gordijnen voor de venster weg schoof en zag dat het al klaar was... werd ik wakker. En op dat ogenblik realiseerde ik me ook dat ik niet écht was opgestaan: ik had het gedroomd! Ja, ik lag nog in bed. Maar luister nu eens goed, zo sprak hij, en hij vulde zijn kopje met wat restte in de koffiekkan, leunde wat achterover en voegde suiker aan de koffie toe.

- Het vreemde is dat wat ik haar vertelde, niet één enkele keer gebeurde, maar een tweede en ook een derde keer en meer nog. Telkenmale dacht ik dat ik opstond, naar beneden ging, de gordijnen open schoof, vaststelde dat het al klaar was... om vervolgens... wakker te worden! Een dozijn keren een dozijn gebeurde dat, zei hij, en dat noemen ze bij ons nog altijd een gros. Toen ik de eerste keer geloofde wakker te worden, werd ik dus niet écht wakker: ik

werd alleen maar wakker in een droom. Toen ik dan een tweede keer geloofde wakker te worden, en ik dan moest vaststellen dat het ook dan een onecht ontwaken was, moest ik besluiten dat mijn alleréérste ontwaken, een ontwaken was in een droom binnen een droom. En om nu een heel lang en vervelend verhaal, kort en tevens zo bevatte-lijk mogelijk weer te geven: toen ik de honderdvierenveertigste keer ontwaakte, wist ik dat mijn eerste ontwaken geschiedde binnen de droom van een droom van een droom... als ik goed geteld heb, zo'n honderdvierenveertig dromen diep!

Kamiel dronk nu in één teug zijn kopje leeg.

- Hoe ik ooit honderdvierenveertig dromen diep geraakt ben, weet ik niet, zo bekende hij eerlijk aan zichzelf. Het is wellicht de werkelijkheid zelf die zich hier op de een of andere manier, als het ware in zich steeds herhalende plooiën, ineen gevouwen heeft. En misschien heeft die realiteit zich nu weer geheel ontplooid, nu allen die mij zijn voorgegaan van boven naar beneden, weer de ene na de andere de zesentwintig treden van de trap heropgestegen zijn.

Hij wilde zich nog wat koffie bijschenken maar de kan bleek helemaal leeg. Niettemin roerde hij met zijn lepeltje in het lege kopje en dat was een bijzonder luidruchtige be-doening, het had iets van een bel en zijn Elodie zal er waarschijnlijk door gewekt zijn want hij hoorde nu de treden kraken van de trap, het was ongetwijfeld haar stap. Zij verscheen in de keuken, ging aan de ontbijttafel zitten en begon te eten.

- Het is vreemd, zo zei ze na een poosje, maar vanmorgen werd ik wakker, ik kwam mijn bed uit en ik stond op. Ik kwam beneden, schoof de gordijnen voor de vensters weg en zag dat het al klaar was. En toen pas werd ik wakker.

- Verduiveld, zo mompelde hij: dat hele spel gaat nu toch zeker niet herbeginnen!? Hij keek naar de klok en kon on-dubbelzinnig vaststellen dat het exact zeven uur was. Het was eruit voor hij zich goed en wel realiseerde wat hij had gezegd:

- Ik hoop dat ge er dit keer zeker van zijt dat ge wakker zijt! lachte hij... want stel nu eens dat gij eigenlijk nog sliept, en dat ge binnen vijf minuten nog een keer opstond...

Zijn woorden waren nog niet koud of daar hoorde men, eerst stilletjes en twijfelachtig, maar alras heel luid en duidelijk, voetstappen van de trap naar beneden komen. Het waren onmiskenbaar de voetstappen van Elodie. Zij keken elkaar over de ontbijttafel in volstrekte vertwijfeling aan. (Niet die voetstappen weliswaar.)

(26 februari 2010)

Een beknopt commentaar

Het gebeurt dat men opstaat, men gaat de trap naar beneden, men schuift de gordijnen voor de vensters weg, men ziet dat het al klaar geworden is en dan plotseling wordt men wakker.

Men wordt wakker en men merkt dat men in feite niét was opgestaan, men had slechts gedroomd dat men was opgestaan, men had het slechts geloofd.

Het verschil tussen, enerzijds, geloven dat men is opgestaan en, anderzijds, werkelijk opstaan, is veel kleiner dan men zou vermoeden, tenminste als er tussen die twee zaken al een verschil bestond.

Men kan geloven dat men opstaat, terwijl een weinig later blijkt dat dit helemaal niét zo was. Men gelooft dus dat men opstaat, zonder dat men ook wéét dat men dit slechts gelóóft of dat men het in feite niet echt dóét. En dat men het slechts gelooft zonder het ook echt te dóén, weet men pas op 't ogenblik dat men klaarblijkelijk voor een tweede keer wakker wordt. Edoch, dat tweede ontwaken beschouwt men pas als het échte, als er een eerste aan voorafgaat. Het is immers pas in het licht van het twééde ontwaken, dat het éérste als zijnde onecht ontmaskerd wordt.

Op de keper beschouwd kan men niet uitsluiten dat er ook nog een dérde ontwaken zal komen, hetwelke ook het tweede in een kwaad daglicht zal stellen. Of een vierde dat hetzelfde zal doen met het derde, en zo verder. Het is dus geheel ten onrechte dat men zijn jongste ontwaken als zijnde het waarachtige wakker worden beschouwt, maar wellicht doet men dit alsnog omdat men nu eenmaal in een 'echte wereld' wil geloven.

Want voor hetzelfde geld *is* er geen echte wereld en zijn alle werelden relatief aan elkander: de laatste verschijnt telkens weer als de enige en echte, maar zijn glans vergaat van zodra hij door een nieuwe wordt gevolgd.

In dit licht vergaat het de ogenschijnlijk vele werelden zoals het ook de mensen en alle andere levende wezens vergaat: zij verdwijnen in het niets, zij sterven, en zij doen dat van zodra zij kinderen baren, precies zoals de droom sterft van zodra men zijn ogen in een andere wereld open doet. Want, kijk: bij elk ontwaken baart een droom een nieuwe werkelijkheid. Of beter: bij elk ontwaken verandert een werkelijkheid tot niets meer nog dan een droom. Hij wordt onecht in het licht van het nieuwe. Men verwerpt hem en men klampt zich aan het nieuwe vast, precies zoals het leven zich verplaatst van de ouder naar het kind. Het bloed, de melk, het ganse lichaam en de ziel, de vruchten van de arbeid: alles neemt deel aan de grote overgave, de transactie waarbij zich tot in de eeuwigheid alle leven vernieuwt: het kind wordt geboren, de ouder sterft.

Pas in het licht van de nieuwgeborene verschijnt de ouder als onecht, als louter schil, als schulp, als dood, als schuld. En allen houden wij ons aan het leven vast, maar het leven zelf hecht zich nimmer aan ons: het is erop en erover, gelijk een verterend vuur dat brandt en verbrandt, en zo ook dichtte de Fee:

*Het leven vlood en d' as blijft in onz' handen*⁴

De as, of de droom; hetgeen verteerd is door het vuur van de tijd. En vruchtbaar is dat restant, zo wordt gezegd, zoals ook het mest vruchtbaar is voor de akker, want zonder mest zijn er geen vruchten, er is geen leven zonder dood, geen heropstaan zonder droom, geen echte wereld is er zonder de meest fantastische gedachten, de zogenaamde

4 Felix Timmermans, *Adagio*, 1945-'46, eerste gedicht, regel 9.

fictie — eigenlijk de moeder van al wat leeft onder het 'ware' firmament.

Want alles wat ons als echt toeschijnt, is puur verhaal dat ons zó boeit dat wij erin geloven. Ik weet het, het doet pijn, maar alles wat ons echt toeschijnt, werd vorm gegeven uit de chaos voor een zeer beperkte tijd. Het kerft door het hart zelf van onze ziel, maar alles en ook allen waarin en in wie wij ooit geloofden, waren slechts schaduwen en schimmen, gezien in het donker, met van 't eeuwige verlangen doodvermoeide ogen.

Vergeeflijke vergissing omtrent een wereld die nooit heeft bestaan tenzij in woorden. Woorden, altijd maar weer woorden. Wij luisteren naar schone woorden en eenmaal zij gesproken zijn, vragen wij verder en komen we terecht bij de mond van de spreker waaraan ze zijn ontsprongen, en vragen wij ons af hoe het dan mogelijk is dat zo'n diepe put, zo'n bloedige, rode tong omringd met onwelriekende tanden, een keelgat en een huid en verder enkel nog een darm die slechts opslokken en verteren kan... die schone taal kan spreken die ons dromen doet, en opstaan en heropstaan, laag na laag zoals ook Sisypheos, steen na steen en woord na woord.

Alleen bij de ontbijttafel valt het ons te binnen, als wij op het punt staan om andermaal te herbeginnen, dat wij in feite uit geheel verzonnen, onsamenhangende en chaotische dromen, gekarnde vlokjes zijn. Botervlokjes uit de tobbe van een melkwegstelsel of gigantische kristallen uit bevroren water dat ons anders door de vingers glijdt gelijk de tijd en dat nu blanke sneeuw is, dankbaar in het voorjaar omwille van het witte licht.

De dag is nog niet goed begonnen, de zon staat hoog, wij zwoegen zwetend op de geurige akker, of onze dorst wordt stilaan geheel onlesbaar, averij wordt onherstelbaar, schuld niet langer uit te boeten, en etterbeken stromen gul uit wonden die niet langer kunnen bloeden. Kijk, nu worden alle schaduwen al langer, zij slorpen de ware gestalten gulzig op, zij dekken alles toe wat ons zonet nog écht leek en ook onverwoestbaar, zij wissen 't licht weg en mét het licht ook alles wat bij de gratie van de klaarte leefde. Zo ook worden de woorden zwaar, onvindbaar als het avond wordt en nacht, en lam lijkt wel de tong, verstommen doet de spraak, vermoeide armen staken het maken van gebaren, alles gaat liggen in de stilte van enkel nog de wind en de muziek van de regen die met zijn zoete water alle resten weg zal wissen van wat ooit was. De grachten en de beken wassen nu, de stromen zijn in schrikbarende versnellingen gekomen, rivieren treden buiten hun oevers, dijken breken, landerijen lopen onder, mens en vee verdrinkt, zelfs schepen worden meegesleurd naar duistere diepten. Chaos verheft zijn bulderende stem; geheel verstoken van woorden veroveren louter donderslagen nu de wereld; alles gaat ten onder in een grote dood en van wat eenmaal was, rest in de nieuwe wereld — als die ooit komen zal — nog slechts 't verhaal, de woorden of de droom.

(27 februari 2010)

Een interview met de auteur over het verhaal "Aan de ontbijttafel"

- Omsk Van Togenbirger, u bent de auteur van het kortverhaal getiteld: *Aan de ontbijttafel*. In dat verhaal ontwaakt iemand herhaaldelijk zonder tussenin in slaap te zijn ge-

vallen, zodat het lijkt alsof hij telkenmale in een 'echtere' wereld wakker wordt. Maar wat is 'echt' met betrekking tot deze fictie? Als lezer kan ik me immers niet van de indruk ontdoen dat het verhaal een zekere overtuiging verkapt die allerminst een verzinsel is...

- Ach, om te beginnen moet ik u zeggen dat de grens tussen fictie en niet-fictie misschien wel het grootste verzinsel ooit is. Er bestaat namelijk geen werkelijkheid op zich, los van elke interpretatie; en interpreteren is vertellen, inkleuren, inpassen in een eigen wereld die aan bepaalde wensen tegemoet komt. Voor de welp is de leeuw een moeder, voor de jager is hij een prooi, voor de schilder is hij een esthetisch beeld.

- U bedoelt dat alles relatief is?

- Neen, niet zomaar relatief, maar wel altijd gerelateerd aan een subject, aan iemand die de realiteit in kwestie beleeft. Men kan de werkelijkheid slechts van binnenuit bekijken. Probeert men hem te overzien of in kaart te brengen, dan kijkt men er naast: het is dan niet langer de realiteit die men waarneemt, het is slechts een afbeelding ervan, en dat is dan een object tussen de talloze andere objecten binnen de realiteit. Maar de realiteit als zodanig is het vast en zeker niet.

- Om terug te keren naar het verhaal: is het dan zo dat Kamiel nooit aan zijn droom kan ontsnappen en dat hij gedoemd is om er altijd in gevangen te blijven?

- Geen mens die bestaat, kan geloven dat zijn bestaan onecht is, of louter een droom. Van zodra we ons bewust zijn van een zekere wereld, kunnen we niet anders dan die we-

reld voor echt aanzien. Deden we dat niet, dan zouden we ook onze eigen waarnemingen én ons eigen ik niet meer vertrouwen, en uiteraard kan geen mens zich dat veroorloven. We geloven in de echtheid van de dingen die ons omgeven; we geloven met andere woorden altijd dat we wakker zijn.

- Ook als we slapen?

- Ook als nadien zou blijken dat we sliepen en dat alles wat we voor 'echt' hielden, slechts onze droom was. De lucide droom is een bijzonder geval waarop we hier niet kunnen ingaan. Maar, andermaal: er bestaat geen realiteit op zich, alles wordt noodzakelijkerwijze subjectief ingevuld of 'be-droomd', als ik dat werkwoord mag gebruiken.

- Kamiel is gedoemd om voor eeuwig in zijn droom verstrikt te blijven?

- Elk subject lijkt daartoe gedoemd, tot op zekere hoogte. Wij allen lijken niet anders dan in een droom te kunnen bestaan. Er is een spanningsveld tussen droom en werkelijkheid, zoals er ook een spanningsveld is tussen subject en object. Nooit is iets volledig subject of gedroomd; nooit is iets volkomen objectief of op zichzelf staand. De twee zitten altijd overal in verweven en nu eens wordt het subjectieve benadrukt, dan weer het object; het is een voortdurende beweging. Alles vloeit.

- Het ontwaken als zodanig is dan wel problematisch, of tenminste raadselachtig, niet?

- Het ontwaken is de subjectieve beleving bij uitstek. Als men ontwaakt, dan voelt men hoe men overgaat van de ene werkelijkheid naar de andere, en daarbij beschouwt

men de ene als een droom en dus als onecht, en de andere als 'wakker', of echt. Maar wat er in wezen gebeurt als men ontwaakt, gaat nog veel dieper dan dat. Wie ontwaakt, ziet op datzelfde ogenblik dat hij de voorbije werkelijkheid van zich afgeworpen heeft, of tenminste dat hij er van losgemaakt werd. Wie wakker werd, is immers niet langer onderhevig aan de voorbije droomwereld.

- Maar hij krijgt het juk van een nieuwe 'werkelijkheid' boven zich?

- Ja, maar die nieuwe werkelijkheid was er voordien ook: wie droomt, is onderhevig aan zijn droomwereld, maar die is op zijn beurt al onderhevig aan de werkelijkheid waarin de dromer terecht komt als hij ontwaakt. De overvolle maag van de slaper zal zijn droom beïnvloeden, ook als hij zich daarvan nog niet bewust is omdat hij nog niet wakker werd. Wie ontwaakt, krijgt dus geen nieuwe werkelijkheid in de plaats van zijn droom; hij wordt zich dan wel bewust van een werkelijkheid die er altijd al was.

- En die, volgens het verhaal alvast, ook niet de ultieme werkelijkheid is?

- Men kan in het verhaal de suggestie vermoeden dat men eindeloos ontwaken kan zonder ooit in de ultieme werkelijkheid terecht te komen. De suggestie dat sterven ontwaken is. Of dat men slechts van droom naar droom verhuist. Zoals gezegd is er onmiskenbaar altijd een subjectieve component waarvan men zich nimmer bevrijden kan; kon men dat wel, dan zou men er immers meteen zichzelf bij verliezen. Toch zijn die opeenvolgende werkelijkheden niet onderling gelijkwaardig: ze zijn zoals de schillen van een ui, en zo ook kapselen ze elkaar in. De overvolle maag

van de slaper beïnvloedt zijn droom, en dat betekent dat die maag ook echt is voor de wereld van de droom, ook al wordt ze daar zelf allerm minst als overvolle maag waargenomen. Maar het omgekeerde is pertinent niét het geval: de droom kan de maag niet beïnvloeden, want in de werkelijkheid waarin zich de maag bevindt, is de droom geheel 'onbestaande'. Dat moet men dus verstaan onder 'inkapselen'.

- De werkelijkheid is een proces?

- De werkelijkheid is noch een stilstaand, noch een bewegend object, want hij is geen object. En dus ook geen proces in de betekenis van een bewegend ding of een machine. De subjectieve betrokkenheid in het geheel is even essentieel als de echtheid van het object zelf. Maar er is nog een bijzonder belangrijke kant aan dat verhaal...

- Ja?

- Er is een belangrijke consequentie met betrekking tot de tijd. U zult beslist wel inzien dat het voortdurend 'onecht' worden van het verleden, noodzakelijk moet leiden tot het inzicht dat de tijd feitelijk 'omgekeerd' verloopt.

- Omgekeerd? Achteruit dan?

- Als ik uit een droom ontwaak, waarvan ik dan direct kan inzien dat hij onecht is, dan kan die verleden droom onmogelijk de drager zijn van het 'echte' heden dat deze wakkerre toestand is. Het is duidelijk andersom: mijn droom werd gedragen door het lichaam dat nu wakker is. Het lijkt alsof dit lichaam pas na de droom ontstond, maar dat is slechts schijn: het lichaam was er voordien al, zonder het lichaam was de droom immers onmogelijk. De schijn van het te-

gendeel was een gevolg van dat ontwaken. Het lichaam was er voordien al, maar het sliep. Evenzo moet, in een werkelijkheid die zich, gelijk een ui, beurtelings van al zijn schillen ontdoet, de toekomst er éérst zijn. De toekomst is immers de wakkere toestand die de slaap en de droom uit het verleden heeft mogelijk gemaakt. Zonder het lichaam dat pas na de droom ontwaakt, is er geen droom mogelijk. We kunnen pas dromen omdat we ooit uit die droom zullen ontwaken. De werkelijkheid waarin wij zullen ontwaken, zal noodzakelijk aan de droom voorafgaan.

- Dat is dan wel een zeer fatalistische kijk op de werkelijkheid. Alles ligt dus al vast, alles is in feite al gebeurd?

- Wel neen, zo simplistisch is het niet: indien alles al gebeurd was, dan zou dit verhaal niet eens kunnen kloppen. Dit verhaal maakt precies mogelijk dat alles nog te gebeuren staat, terwijl daarentegen de toekomst noodzakelijk voorafgaat aan het verleden. En het is meer bepaald het verschijnsel van het ontwaken dat dit mogelijk maakt — die subjectieve component dus.

- Wij staan buiten de tijd?

- De ganse werkelijkheid staat buiten de tijd want de tijd zit binnenin de werkelijkheid. De tijd is helemaal geen lijn waarop zich de werkelijkheid ontrolt: de tijd maakt deel uit van de werkelijkheid. Vele eeuwen geleden zei Augustinus al dat de tijd een schepping was van God, en zo werd tevens duidelijk waarom God niet aan de tijd onderhevig kon zijn. Onze voorstellingen van de werkelijkheid mogen dan simplistisch zijn, de werkelijkheid zelf is dat zeker niét.

- Worden wij dan in ons verleden wakker?

- Wel neen: als we spreken over ons verleden, dan hebben we het over dingen die voorbij zijn, en van die dingen resten nog slechts sporen, herinneringen of gedachten. We worden wakker in het heden, maar het gaat wel om een heden dat er altijd al was: het was er in het verleden en het is er ook nu. En in die mate dat het écht is, zal het er ook in de toekomst zijn.

- Zoals het lichaam van de slaper?

- Tot op zekere hoogte, ja. Maar vanaf een bepaald punt ook weer niet. Als we ontwaken, dan weten we dat de droom helemaal niet voorafging aan de werkelijkheid van ons wakker zijn: de droom bestaat *binnenin* onze wakkere realiteit. Maar die wakkere realiteit verliest als het ware van zijn pluimen van zodra wij gaan 'zondigen', omdat alleen het leven "in waarheid" een toekomst heeft. De leugen, bijvoorbeeld, schept als het ware fictie binnen de werkelijkheid, soms overwoekert die onwaarheid al het andere, zoals de chaos de orde overwoekert in tijden van oorlog. Dan kan alleen een nieuw ontwaken nog redding brengen. Door dat ontwaken worden de chaos of de onwaarheid als het ware opgeheven, alsof ze nooit echt hadden bestaan.

- Er is dus wél een ultieme werkelijkheid... *after all*?

- Noodzakelijkerwijze, zo vermoed ik.

(26 maart 2010)

Een zeer gezond besluit

Meneer Vandurpe heeft een pijntje aan zijn hart gefingeerd om van zijn huisarts een briefje los te krijgen voor vrijaf op 't werk, maar die scène is een weinig anders verlopen dan hij had verwacht.

- U kunt zich maar best eens laten onderzoeken, zo sprak zijn dokter nadat hij hem langdurig had beluisterd met de stethoscoop, want het is niet allemaal zo koosjer wat ik geloof te horen door dat ding. Het is natuurlijk maar een stethoscoop en ik hoop ook dat ik mij nu erg vergis, maar een bezoekje aan de specialist zal uitsluitsel geven. Erg gerust ben ik er niet in en werken mag u in tussentijd beslist niet meer doen.

En zo kwam meneer Vandurpe zonder moeite aan zijn afwezigheidsattestje: niet voor één dag, maar voor een ganse week en misschien voor nog veel langer.

- Ben ik dan verplicht om mij door een specialist te laten onderzoeken, dokter? zo had hij verbouwereerd gevraagd, en de dokter verstond zijn vraag niet goed en zei:

- Wat bedoelt u dan, meneer Vandurpe? Een onderzoek houdt helemaal geen gezondheidsrisico's in en de kosten worden op het remgeld na vergoed door het RIZIV!

- Ik weet het, zo aarzelde Vandurpe, maar ik heb gehoord over die proef op de hometrainer, en...

- En u bent bang geworden? Ha, daar moet u nu precies helemaal niet bang voor zijn: die test gebeurt in wetenschappelijk verantwoorde omstandigheden en is helemaal

verzekerd. Weet dat u op die hometrainer zowat op de alerveiligste plaats van 't hele land bent!

- Mijn vroegere buur, pruttelde Vandurpe nog tegen...

- Ja, ik kende uw buurman, zo viel de dokter hem in de rede: uw buurman was een uitzondering. Er zijn altijd uitzonderingen, ze zijn er altijd geweest en ze zullen er wel altijd wezen: in de geneeskunde maar ook elders, op élk vlak, en dat weet iedereen; er bestaan gewoon geen regels zonder uitzonderingen. Of denkt u daar anders over?

- Wel..., zo aarzelde Vandurpe weer: ik ben ooit eens op bezoek geweest bij dokter Bach... u was toen met verlof en ik moest dringend iets weten, ik weet niet meer wat het was... maar hoe dan ook... hij vertelde me dat elke patiënt een uitzondering is. Iedereen is uniek, zo zei hij: er bestaat geen algemene regel. En de geneeskunde zou daarmee rekening moeten houden. Nu, dat zei hij dus...

- Dokter Bach, zegt u, meneer Vandurpe? U bedoelt toch niet die kwakzalver van een 'kraker' die ginds onder de toren woont? Bent u daar dan om raad geweest?

- Ja, ik herinner me niet meer wat ik toen per se wilde weten, maar...

- Om te beginnen is dat geen dokter, meneer Vandurpe: dat is een bedrieger; het verwondert me trouwens dat hij nog niet is opgepakt, want die lui maken vele slachtoffers.

- Is dat zo? protesteerde Vandurpe: die man schrijft naar verluidt nooit geneesmiddelen voor!

- Ha, maar dat kan hij ook niet! Kijk, eens: ik kreeg onlangs een patiënte met een kanker in de darm die vandaag

al goed behandelbaar is, tenminste als die *tijdig* wordt behandeld. Helaas was die mevrouw eerst bij een handlezeres geweest. Ze had die madame Blanche verteld over de pijn in haar buik en daarop had die haar handpalmen gelezen. Stel u voor, in haar handpalm had zij gezien dat er helemaal niets aan de hand was met die dame, op wat psychische spanningen na. Die dame geloofde de toverkol en ze verbeet haar buikpijn. En toen ze met haar klachten naar mij toe kwam, meneer Vandurpe, was de kanker helaas uitgezaaid. Haar eigen fout, zult u zeggen? Jazeker, maar kon die dame het dan helpen dat zij niet verstandiger was? Dienen onverstandige mensen dan niet tegen zichzelf beschermd te worden? Moet de kwakzalverij derhalve niet ten strengste verboden worden?

Vandurpe had wat zijn arts zei, beaamd en hij was huiswaarts gegaan, echter alles behalve gerustgesteld. Aan zijn vrouw durfde hij slechts weinig kwijt over wat hem en haar misschien te wachten stond. Ofschoon dat helemaal niet goed kon zijn voor zijn hart, kropte hij het op en hij bedacht dat het onderzoek zeker niet zo onschuldig was als de dokter hem wilde laten geloven. Er zijn mensen geweest die bij die fietstest de geest gaven. Daar wordt immers gevraagd om tot het uiterste te gaan. In beschermde omstandigheden weliswaar, omstandigheden die er helemaal niet waren indien men een infarct kreeg op de openbare weg, op een verlaten weg misschien, of in zijn bed, of bad, of waar dan ook. Het is nergens beter om de geest te geven dan in een kliniek alwaar men u die met een heel klein beetje geluk onmiddellijk terug kan geven. Reanimatie heet dat, en dat is een geleerd woord dat bij sommigen angst inboezemt... een angst die even onterecht is als bijvoorbeeld vliegangst.

Er bestaat geen veiliger voertuig dan het vliegtuig, en dat is intussen een allang bewezen stelling. Als meneer Vandurpe schrik heeft voor dokters en klinieken, dan is dat beslist een zeer onterechte schrik, een fobie, die vooral beledigend is voor die toplui van de medische wetenschap die het goed voor hebben met ons en die volharden in hun pogingen om ons te redden, ook als wij werden vermassacreerd door eigen schuld. Rokers, dronkaards, snelheidsduivels, agressievelingen en vechtersbazen krijgen automatisch vergeving en worden op staande voet geopereerd, opgelapt, gered, ook als de kostprijs van al die geheel onverdiende barmhartigheden duizelingwekkend hoog is. Waar vandaan aldus die twijfel en die angst als men in zulke goede handen is?

Edoch, het bleef meneer Vandurpe aanvreten: las hij enkele weken geleden niet in dat tijdschrift bij de tandarts een interview met die oncoloog, hoe heette hij alweer, die nu hij met pensioen was openlijk vertelde dat gezwellen die misschien wel beter met rust werden gelaten, met veel graagte behandeld worden, omdat zij naast mogelijke bedreigingen toch ook wel een soort van... goudaders zijn? Preventieve geneeskunde, zo stelde een befaamd professor in een ander blad daar op het tafeltje in de wachtkamer, maakte gebeurlijk nog meer mensen ziek. Hoeveel borstamputaties en prostaatbehandelingen waren niet helemaal overbodig? Soms toonde een analyse van gezwellen *post mortem* dat zij geheel onschuldig waren; de patiënt overleed aan de overdosis Röntgenstralen die nu eenmaal door de behandeling werd vereist...

Meneer Vandurpe werd er echt niet goed van, van al die onderling tegenstrijdige gedachten. En wat gedaan als het

onderzoek alles behalve geruststellend uitviel? Een collega van hem was een tijdje geleden voor een routineus preventief onderzoek naar de kliniek gegaan, en daar had men hem gezegd dat hij zich toch beter wel voor enkele dagen 'op liet nemen'. Het is een wat vreemde manier van zeggen, zo had Vandurpe altijd al gedacht toen hij dat werkwoord in die context las of hoorde: 'opnemen' en 'zich laten opnemen' verwijzen haast spontaan naar 'oplichten' en 'zich laten oplichten'. Maar die collega van hem had er wel kunnen van mee spreken indien hij ooit vandaar was weergekeerd...

Mensen dienen beschermd te worden tegen hun eigen onwetendheid, zo had zijn huisdokter het gezegd. Maar toen het onderzoek was afgelopen en de uitslag was neergetikt in een geleerde brief, bleek al die bescherming ineens zoek te zijn. Aan meneer Vandurpe, die al geen jota begreep van de reeks ziekten die men nu bij hem ontdekt had, werd gevraagd om een snel besluit te nemen met betrekking tot een keuzelijst van mogelijke behandelingen. Toen hij dit aan zijn huisarts zegde, goochelde die nu met de vrijheid die wij allen hebben om te beslissen over ons eigen lot.

- Ik moet er nog eens heel goed over nadenken, zo had Vandurpe aan zijn huisdokter geantwoord.

- Maar niet te lang! zo had die hem nog nageroepen. En toen was Vandurpe huiswaarts gegaan, mediterend over wat hem in 't grootste geheim was toevertrouwd: er was geen alternatief voor de open hartoperatie, en zij diende zo spoedig mogelijk te worden uitgevoerd, het liefst nog voor het eind van de lopende maand. Het vooronderzoek diende dan de volgende dag al plaats te hebben.

- Niets om over naar huis te schrijven, zo stelde hij zijn vrouw gerust, er alvast terécht van overtuigd dat zijn huizenhoge leugen tenminste bijzonder goed was voor haar hart!

(23 april 2010)

Martha

Martha — jawel, dé Martha; de Martha uit de wereldberoemde song van Tom Waits — zij had meermaals last van dromen, maar dit keer viel het echt niet mee. Men hoort te weten dat Martha intussen een respectabele leeftijd had bereikt, ik weet niet hoe oud zij was, maar zij liep een beetje krom, haar haardos was dunnetjes en zo goed als wit en zoals alle mensen van haar leeftijd had zij kwaaltjes, kleinere en ergere: wonden die door suiker niet zo erg goed meer beterden, een allerm minst pijnloze artrose in de knieën, spijsverteringsklachten ook en hier en daar een ader die ontstak. Maar het allerergste, zo vond ze zelf, dat waren haar dromen. Met die pijntjes kan ik leren leven, zei ze, maar die dromen worden nog mijn dood.

Uiteraard begreep de huisdokter van Martha niet waar zij het over had; de brave man had immers geleerd op school dat dromen bedrog zijn, geen aandacht verdienen en trouwens niet met zalfjes kunnen ingestreken worden. Er waren nog de 'psychofarmaca', zoals hij zegde, maar daar blijft een mens het best af als hij niet wil veranderen in een ander wezen. Olga, dat schaap, had zich door haar huisarts naar een psychiater laten sturen die haar dus met psychofarmaca bewerkt had, en zij had aan Martha verteld, nog net voor zij 'opgenomen' werd, dat zij door die pillen geleidelijk zichzelf wég voelde vloeien uit haar eigenste boten, en dat haar plaats werd ingenomen door een ander wezen dat gevoelens noch gedachten had. Het lijkt wel een rubberen beer, zo had zij het aan Martha gezegd, die op de plek komt te zitten waar het merg weglegt.

Toen Martha dit aan haar huisdokter vertelde, lachte hij het weg, en hij zegde haar dat de zogenaamde rubberen beer niet door de pillen werd veroorzaakt maar juist door de ziekte welke die pillen poogden te bestrijden. Martha zegde daar verder niets meer op, al wist zij wel beter: Olga had haar gezworen dat het allemaal door die pillen kwam. Maar wat moet ik dan doen? — zo had ze nog gezegd: als ik de pillen niét neem, dan heb ik het gevoel dat ik helemaal verwater.

Greta was op die manier totaal verwaterd: ze verzwegen dat ze lastige dromen had en zo vermeed ze dat ze pillen kreeg die haar in een rubberen beer veranderden. Maar het duurde niet lang, of Greta's voeten zwollen, haar onderbenen en haar knieën. Zij kreeg dikke polsen en ook kussentjes onder de oksels en in de hals. Dat is water, zo zei de huisarts, en hij schreef haar bijzondere plaspillen voor die zij innam, dagen naeen. Edoch, niet alleen het water uit haar voeten, onderbenen, knieën, polsen en hals plaste zij uit. Tot haar ontzetting merkte Greta hoe zij op den duur al haar gewicht dreigde te verliezen als zij met plaspillen en met plassen doorging. Ja, het drong tot haar door dat zij zichzelf uit plaste — een mens bestaat voor negentig procent uit water. Zichzelf uit plassen was ook wat zij in die kwade dromen had gedaan. En om geen andere reden verkoos Martha het om voor haar dromen geen pillen te gaan nemen.

Martha's dromen hadden een steeds terugkerende inhoud: het was hoogwater, het waterpeil bleef stijgen, de sirenes gingen al, op straat reden auto's rond met luidsprekers gewapend om ook vlug nog de hardnekkigste thuisblijvers aan te sporen er vandoor te gaan en zij begreep dat ze niet

blijven kon, ze wilde wel vertrekken, maar zij vond haar schoenen niet, haar handtas en haar jasje. Ook had zij enkele zaken opgeborgen die zij in geval van hoge nood niet ter plekke kon laten, maar zij wist niet meer precies in welke schuif, in welke kast zij die dingen opgeborgen had en, omdat zij zo belangrijk waren, bleef ze zoeken en zou ze liever samen met ze vergaan dan dat zij ze moest achterlaten.

Ze stonden daar immers al, aan de overkant van de straat: die lui die wachtten totdat zij zónder haar zaken weg zou trekken, om ze vervolgens zélf te gaan halen, en dat kon zij uiteraard niet dulden, zo legde zij uit aan de ambtenaren die tot in het portaal van haar deur waren gekomen om nogmaals aan te dringen, nu zij toch haar schoenen had gevonden alsook haar handtas en haar jasje. Het ging niet om geld, verklaarde ze, maar om haar eigen leven: het ging uiteraard om een heel pak geld, want zij had haar bankrekening leeggehaald nog net voor de grote crisis laaide, maar die vele biljetten vertegenwoordigden elk apart verschillende weken van haar intens arbeidend leven. Als ze die nu achterliet, dan liet ze eigenlijk haar eigen leven in het water vallen.

Ja, meneer, u moet niet lachen: ik heb met noeste arbeid mijn leven omgezet in bankjes, zoals het ons geleerd werd toentertijd, en uiteraard ben ik niet bereid om die hier nu achter te laten: als die dieven die daar al de ganse ochtend op de loer staan, ze ook niet vinden, dan spoelen ze straks met de stroming mee, en dan zou ik nog het liefste willen dat ik zelf ook mee spoelde, want beeldt u zich eens in dat ik mijn kostbare geld verlies waar ik zo hard voor gewerkt heb, en dat ik achterblijf, gepluimd gelijk een kip, en dat

ze zeggen: kijk daar, die arme sloor, die heeft geen nagel om aan haar gat te krabben; ze zegt dat ze hard gewerkt heeft maar dat ze door een forse tegenslag haar laatste cent verloor! Maar zeggen ze dat niet allemaal? En evengoed diegenen die nooit een duit hebben verdiend, zij die nooit een dag hebben gewerkt, de profiteurs, die andermaal op de kap van vreemden zullen teren? Bah!

En of Martha dan zo hard gewerkt had en zoveel geld had opgespaard dat nu in een of andere schuif verloren lag? Ach neen, dat had zij natuurlijk niet. Maar zij dróómde het wel, precies zoals Greta ook droomde dat zij zichzelf uit plaste. Het weze herhaald: het gaat er om dat Greta haar dromen wáár werden van zodra ze er pillen tegen innam: haar dromen wandelden zó de werkelijkheid naar binnen. En wat moest zij, Martha, nu doen?

Het is best mogelijk dat uw kwade dromen te maken hebben met een verborgen ontsteking, bijvoorbeeld aan de kleppen van uw hart, of met een tekort aan een of ander element, een aneurysma, een kankergezwel dat gif loslaat... er zijn wel duizend mankementen die zich in nachtmerries vertalen, zei de huisarts, en daarom raad ik u ook aan om u eens van kop tot teen te laten onderzoeken.

Martha zuchtte en zij bezweek: als het niet anders kan, goed dan, zo besloot ze. Maar zij schrok aardig toen zij hoorde dat zij opgenomen diende te worden voor een termijn van enkele weken. En enkele weken in de kliniek wilde ook zeggen dat zij enkele weken bedlegerig zou zijn. Zij protesteerde bij haar huisarts dat het, afgezien van het feit dat zij haar huisje nu alleen moest laten, toch niet goed kon zijn voor iemand met haar jaren om zo lang het bed te houden. Het zal u de gelegenheid geven om eens

helemaal tot rust te komen, zo antwoordde de geletterde man, en hij liet haar ophalen met een ziekenwagen; zij werd, alsof zij niet meer lopen kon, op een draagberrie geladen en ten aanschouwe van de ganse buurt onder oorverdovend sirenegeloei richting AZ gereden. Trekt u zich daarvan vooral niets aan, zo zei de arts: het is volledig kosteloos.

Ook het verblijf was kosteloos én het onderzoek. En kijk, men vond meteen al een kleinigheid: iets aan de lever, of de gal, die op termijn sowieso weg moest, en waarom niet nu zij tóch hier was? Wat een geluk: de chirurg was toevallig ook in 't land, zij kon er net nog bij. Een kleine operatie, een prikje, meer was het niet. En kosteloos uiteraard.

Na amper een week was Martha helemaal hersteld van de dan toch niet simpele operatie, en kon het onderzoek pas goed van start gaan. En dat bleek andermaal niet overbodig, want kijk wat men daar vond: een lichtjes ontstoken appendix, wellicht de oorzaak ook van de klachten aan haar spijsvertering. Had men dát geweten, dan had men hem verwijderd bij het wegnemen van de galblaas, maar helaas moest zij nu wachten, twee keer kort naeen onder het mes was té riskant, zoals elkeen begrijpen zal. Ontstekingsremmers dus, slecht voor de maag, en daarom in te nemen samen met een maagpil... die haar wat duizelig maakte.

Kwam daarbij dat zij van het lange liggen eigenlijk al flink duizelig wás, en zo kwam het dat zij op een ochtend op weg naar de WC-pot, omviel en een heup brak alsook nog een beentje ergens in haar schouder, dat nu dwars doorheen haar huid naar buiten stak. Alle aandacht uiteraard ging naar de heup, de schouder belandde erdoor op 't ach-

terplan, hij werd zowaar vergeten en Martha voelde hem ook niet door al de pijnstillers die ze zo al te slikken kreeg. Ook het openspringen van haar appendix voelde ze niet en de bloedvergiftiging die daar op volgde. De verpleger dacht dat het van de wonde aan haar schouder kwam, waar nog steeds dat beentje dwars doorheen stak dat nu onmogelijk gerepareerd kon worden gezien het kritieke van de ganse toestand. Edoch, dat overleefde ze allemaal wel.

Ik heb nog niet verteld dat de kliniek aan de oever van de Schelde lag, een met grote zorg uitgekozen plek: water immers is rustgevend voor de zieken; kijken naar voorbij stromend water is op zich een wonderbaarlijk medicijn. Water geneest, tenzij het gaat om té veel water, té kan immers nooit goed zijn, zo zegden het de wijzen reeds millennia geleden. En op die dag trad de Schelde buiten haar oevers: op de plaats waar de kliniek lag, maar ook op vele andere plaatsen. Bovendien gingen die dag zowat alle stromen in het ganse westen hun perken fel te buiten. Er waren reddingsploegen, uiteraard, maar omdat die nu in feite overal tegelijk moesten zijn, verdronken in die dagen heel wat mensen, en dan vooral mensen die bedlegerig waren, ouderen en zieken.

Zij zat onder de pillen, pijnstillers en nog andere, en zo dacht zij dat ze alleen maar droomde, dat het een kwalijke nachtmerrie was, zoals ze die vaker had: het was hoog water, het waterpeil bleef stijgen, de sirenes gingen al, op straat reden auto's rond met luidsprekers gewapend om ook vlug nog de hardnekkigste thuisblijvers aan te sporen er vandoor te gaan en zij begreep dat ze niet blijven kon, ze wilde wel vertrekken, maar zij vond haar schoenen niet, haar handtas en haar jasje. Ook had zij enkele zaken opge-

borgen die zij in geval van hoge nood niet ter plekke kon laten, maar zij wist niet meer precies in welke schuif, in welke kast zij die dingen opgeborgen had en, omdat zij zo belangrijk waren, bleef ze zoeken en zou ze liever samen met ze vergaan dan dat zij ze moest achterlaten. En zo verging zij ook. Of droomde ze dat slechts? Of was haar droom haar nu fataal geworden? Zelfs de specialisten kenden het antwoord niet op deze vragen.

(7 mei 2010)

Het ei van mei

Dat de dood van de geboorte tevens de geboorte van de dood met zich brengt, hoeft niet te verwonderen; maar dat dit meer inhoudt dan louter een woordspeling, is een heel ander paar mouwen.

Alles wat bestaat, moet het bestaan langs de een of andere poort naar binnen komen. Wat leeft, dient te worden geboren; wat dood is, dient ook nog eens te sterven. En alles wat bestaat maar toch niet uit zichzelf leeft, bestaat in onze geest maar ook in onze wereld: het zijn de woorden waarmee we spreken, maar ook de werktuigen waarmee wij huizen bouwen, wetenschappen en sprookjes, om maar iets te zeggen.

Geboren worden betekent altijd voortkomen uit ander leven, bij uitstek uit een moeder. Er is geen kikker en ook geen haan, geen eik en ook geen halmpje graan welke geboren worden uit een kei: alles komt daarentegen voort uit zijn eigen ei. *Het is inderdaad het ei waarop alles en allen zo dringend willen gaan gelijken.*

En het ei komt van de moeder. Een brok van een kei komt voort van een kei, maar leven komt uit leven voort, zelfs woorden kunnen ontstaan uit moeder- en vaderwoorden; het kind komt voort uit moeder en vader, zoals *waterplas* uit *plas* en *water*.

Het kind welt uit de moeder eindeloos op: het kind wordt moeder, het baart een kind dat moeder wordt dat baart en groeit en baart en groeit. Eindeloos, zo zeggen wij, zoals de dagen eindeloos uit de dag van gisteren zijn voortgekomen, of is het uit de dag van morgen dat ze allemaal zijn

ontstaan? Edoch eindeloos is dat niet, het gaat alleen totdat de tijden opgebruikt zijn, ofwel de eieren, onze kinderen.

Niets is immers eindeloos; het zal zo zijn dat op een dag een ei wordt uitgebroed dat zelf geen ei meer leggen kan, omdat de cyclus zich zal hebben uitgespeeld. "Allen die geboren moesten worden, zijn nu voor eens en voor altijd geboren", zo zal dan uit duizend klokken weerklinken aan het firmament. En daarmee is meteen de dood geboren, het einde van het ei of de voltooiing van de soort: mensen, maar ook muggen, kruipdieren en vogels, vissen, bloemen en limoenen, kleine witte honden maar ook vlinders en vi-ooltjes, paddestoelen, rode kooltjes.

Het is de angst voor de dood die maakt dat alles en ook allen willen gaan gelijken op het ei. Het is de angst voor het einde van het ei, en voor het uitgelegd zijn van de eierkransen, die ons in onze wanhoop naar de vorm drijft van het ei. En wat is nu de vorm van het ei?

Het ei heeft een vorm die alles afstoot, zoals ook de waterdruppel doet, maar het ei opent zich niet, is ondoorlaatbaar, krijgt in geen tijd een schaal als het in aanraking komt met lucht. Het ei is wat in zichzelf gebald zit, afgekeerd van de wereld waar het willens nillens naartoe groeit, en het herneemt zijn vorm ook in de foetushouding die een wezen aanneemt dat de dood naar binnen gaat, waarvan het zich eveneens afkeert.

Het ei zit in een kramp gevat van niet willen groeien, terwijl bij uitstek het ei datgene is wat groeien moet en zal. Het ei keert zich van alles wat er rond zit af, en dat is meer bepaald de ganse kosmos, maar het barst daar niettemin in open, zoals ook de knoppen van de bloemen doen, in

weerwil van hun trachten dat feitelijk gericht is op wat duister is en warm, en op wat eeuwig slapen wil en dromen.

De bek van de hen klopt een gat in de schelp en sleurt de nieuwe hen naar buiten in de frisse luchten waarin het fiele kraaien van de haan weergalmt, en meteen hoort het kuiken dan hoe eindeloos de ruimten zijn waarin het wordt geboren, en het springt op en loopt.

Wat in het ei zit, keert zich van de ruimte en ook van de wereld af — vandaar de vorm van het ei. Alles wat in het ei zit, is gericht naar binnen, het is geconcentreerd op het eigenste middelpunt dat het centrum is van het bestaan. In één oogwenk wordt de schaal verbrijzeld en zo ook het 'binnen', en klapt alles wat gericht is naar het centrum open van dat centrum weg, naar 'buiten'. Het kuiken is dan zichzelf voorgoed verloren, het is van zijn droom beroofd, van zijn binnenste, het wordt geofferd aan de grote ruimte. Misschien is de kosmos op zijn beurt een ei.

(12.01 en 09.05/2010)

Mijnheer Dupont en de mal van het Zijn

Daags na een vergeefse poging om mijnheer Dupont te redden, stelt zijn chirurg vast ook zelf aan de fatale kwaal te lijden. Die vaststelling gebeurt onrechtstreeks en laattijdig, want de gevreesde ziekte tast ook het geheugen aan: noch over de mislukte operatie noch over zijn patiënt, kan dokter Spincemaille zich ook maar iets herinneren.

Ziedaar een korte inhoud van "Mijnheer Dupont", een novelle van de Vlaamse romancier en dramaturg Kris Vansteenbrugge, overigens zelf chirurg van beroep. Het verhaal dateert van een kwarteeuw geleden, toen het aan een uitgever werd voorgesteld. Dat het werkstuk toen niet voor publicatie werd weerhouden, zegt helemaal niets over de kwaliteit ervan: zowel stilistisch als inhoudelijk is die al-lerminst middelmatig. Qua diepgang resoneert de op het eerste gezicht bizarre geschiedenis perfect met de authentieke kern van de Griekse tragedie, die zonder meer de mal van onze beschaving mag heten.

De tragiek van het Zijn betreft immers de uiteindelijke tegendoelmatigheid van alle menselijk streven, waarvan wij het meest directe voorbeeld vinden in het mysterie van de dood, die fel contrasteert met een onsterfelijkheidsverlangen dat hem slechts in de hand kan werken. Artsen weten maar al te goed dat uitgerekend de geneeskunde voor steeds meer ouderen en zieken zorgt, en zij doet dit in de twee mogelijke betekenissen.⁵ Contraproductiviteit zit in

⁵ Voor de slechte verstaander: de geneeskunde verzorgt weliswaar ouderen en zieken, maar precies daardoor zorgt ze er ook voor dat hun aantal toeneemt. Het alternatief is immers de volstrekt immorele 'dienst' aan de 'volksgezondheid' door onder

de ganze cultuur ingebakken. Erger nog: dat men moet ondergaan wat men buiten zichzelf wil verhinderen, dat men de fout die men aanklaagt, eigenhandig maakt: het blijkt niet alleen ingeschreven in onze cultuur, maar ook in onze genen en in de mathematica waarop hun code is geënt.

De echo, de herhaling, het ingebed zitten van het geheel in elk van zijn onderdelen is de essentie van het genoom, en die kern toont zich ook in de fractalen — in de wiskunde dus — én in de kunst: in *die Kunst der Fuge* van Johann Sebastian Bach, maar ook in de tekenkunst van bijvoorbeeld Maurits Cornelis Escher.

Escher wil het oneindige vatten, de vermenigvuldiging der vormen en hun complementen; de fuga of het *contrapunctus* tracht verleden, heden en toekomst samen te brengen in de tijdloosheid door de verschillende momenten van de melodische zin in de gelijktijdigheid van het akkoord te vatten, de harmonie geeft aldus het eindpunt van de tijden weer; fractalen zijn eindeloos onderverdeelde vormen die zich telkenmale in de moedervorm herhalen⁶ zoals ook de nazaten doen van de biologische vormen of de levende soorten.

Maar die herhaling kan pas eindeloos voortgaan als zij in zichzelf een mechanisme bevat dat voor de voortplanting zorgt, een onstuitbare aandrift die zijn bezitters tot bezeten maakt welke onvoorwaardelijk van de vermenigvuldiging in dienst staan. Elk 'kind' moet op zijn beurt van het allereerste voortplantingsmechanisme bezeten zijn en blij-

meer systematische euthanasering van de 'onvolmaakten' en de zwakkeren, bijvoorbeeld bij de Nazi's.

⁶ Zie bijvoorbeeld het 'Buddhabrot':

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Buddhabrot-deep.jpg>

ven opdat het zich herhalen van steeds weer dezelfde oervormen tot het eindpunt van de tijden een feit zou zijn. Alle vormen moeten bezeten zijn van de vorm welke zij bezitten, wat betekent dat zij ook wezenlijk met hun vormen samenvallen, dat zij het vlees waaruit ze opgebouwd zijn, niet zomaar bezitten of beheersen, doch *zijn*, zonder meer. En omdat alle delen waarin alles zich eindeloos opdeelt, ook werkelijk eindeloos zouden kunnen blijven bestaan — tenminste als zij *léven* -, zijn die delen ook telkenmale gedoemd om te groeien, anders zouden zij op den duur in het niets verdwijnen. Wie wil groeien, moet eten; wie wil eten, moet doden; wie wil leven, moet derhalve doden.

Misschien is dit de paradox welke in alle dingen en in alle wezens ingebakken zit, en die zorgt voor die tragiek welke door merg en been snijdt als hij zich ontplooit in de vorm van een geschiedenis op de scène. De dramaturg kent hem als geen ander en daarom ook ontleedt hij de rusteloze en schijnbaar chaotische bewegingen van ons, stervelingen, teneinde onze fatale oervorm in het licht te kunnen stellen. Het is niet zo dat de mens probeert en mislukt, het is veel eer zo dat de mens probeert, mislukt, doch opnieuw probeert en dat na elke mislukking ook telkens doet. Veeleer dan ons einde, is onze mislukking het signaal om te herbeginnen en zo doende ook de garantie voor het eindeloze heropstarten van onze betrachtingen:

*De moeder baart een kind en sterft,
het kind wordt moeder;
de moeder baart een kind en sterft,
het kind wordt moeder.*

Het lijkt wel de tweeledige beweging van een rups die vordert door zichzelf bij te benen. Zelfs in de verzen zit het principe van het leven vervat: in het ritme van de versmaat, in de klim van de rups en, zoals hoger uitgelegd, in de voortplanting, in de genen, in de wiskunde en in de kunst van Bach.

Een verhaal dat zich nederig aan dit principe onderwerpt, weet van zichzelf heel goed wat het vertelt, en het onderscheidt zich van de oeverloze mix van tekens die men in deze smakeloze tijden de massa door het strot ramt. "Mijnheer Dupont" van Kris Vansteenbrugge is een compositie volgens dezelfde gulden regels die kortom alle grote kunstwerken schragen en ook doen behagen, omdat het tevens die regels zijn, het weze herhaald, die muziek maken en ook ruimtelijke vormen, wiskundige figuren en biologische soorten, kortom: die regels, die de gigantische klok van de sterrenhemel in alle eeuwigheden in de pas houden.⁷ (16 mei 2010)

⁷ Zie het item d.d. 15 mei 2010 op de site: <http://www.bloggen.be/pierpont/>

Zomer

Zomer is een woord dat hitte oproept en ook zon, licht en nu en dan een frisse duik in 't water, drinken aan een straatfontein en later op de avond dwalen in nog volle straten. Ergens bestaat er een seizoen dat op de zomer volgt en dat een veelvoud daarvan is: een veelvoud van de zon, het licht, de warmte en het water. Een veelvoud ook van bloemen en fonteinën, dorst en laven langs de stadsstandbeelden in de stegen, en dan regen zonder remmen, plassen met bolle bellen, koelte, rust en in de verte saters die, goed hoorbaar nog, door zeer ondiepe grachten waden, die in witte nachten baden, hitte blussen, bellen blazen, boeken lazen, sinterklazen, brilleglazen.

Het kwam zo plots dat zij, zo jong nog, zag hoe hij, zo jong nog, lag terzij, gevallen na twee glazen amper. En daar lag hij languit als een tak en roerloos hij niet sprak, niets zegde hij niet meer. Er stak een peer in de lantaarn toen hij, meneer dokter, haar zegde dat zij hem zopas verloor. Het is de warmte, juffrouw, fluisterde onmachtig om zich heen de brave man: ik kan 't niet helpen, echt, en het gebeurt wel meer in dit seizoen dat op de zomer volgt en dat hem overtreft in alles wat zich hecht aan hitte, licht en zon, aan water en fonteinën op een ver perron naar oorden waar slechts woorden over zijn. Perron, ballon, coupon, baron, Charon.

De Styx, ziet u, laaft amper onze dorst, hij vloeit niet over naar 't seizoen dat op de hoge zomer volgt, hij is wellicht van water dat niet vochtig is maar dan toch koud, en oud, een woud vol druppels, hagelstenen ook en tranen. Wenen deed zij, zittend naast haar dorre tak, de levensdraad die

brak, de band die ooit de grote brand ontstak, die hitte die zelfs de zomer overtreft en thuishoort in 't seizoen dat op hem volgt, dat ligt tussen de zomer en de herfst, het verst van hier, het allerverst...

(5 juni 2010)

Van Togenbirger's 'atheïsme'

Wij zien dingen die er helemaal niet zijn en tegelijk zijn er ook dingen die we helemaal niet zien. Omdat we kudde-dieren zijn, kijken we meestal selectief en, meer bepaald, op de manier waarop de leider ons dat voordoet. De ervaring leert dat het merendeel onder ons zich daarvan niet of nauwelijks bewust zijn en dat zij dit eigenlijk niet kunnen geloven, ofschoon deze werkelijkheid zich voortdurend voor onze eigen ogen afspeelt. Als het klaar is buiten, maar de leider zegt dat het donker is, dan praten wij hem meestal na, en beamen wij zijn oordeel: jazeker, het is donker! Vertel dat aan willekeurig zeven mensen en zes onder hen zullen vol onbegrip de schouders ophalen. Edoch, tweeduizend jaar lang hebben leiders tot het volk gezegd tijdens de ontelbare ceremonies ter gelegenheid waarvan zij hun doden begroeven: en nu leven zij voor eeuwig! Even zoveel keren hebben tallozen dit ook blindelings geloofd.

Duizenden jaren lang hebben zogenaamde geestelijken aan de volkeren verteld dat er na de dood een hemel was, een vagevuur en een hel. Ofschoon tallozen met de allerbeste bedoelingen aan hun nazaten beloofden terug te zullen keren daar vandaan om hen over dat andere land eindelijk wat inlichtingen te verschaffen, is niemand ooit van daar met nieuws over de brug gekomen. Nochtans hebben tallozen aan de waarheid van de verzinsels van die geestelijken geen ogenblik getwijfeld, bewijze het feit dat de handel in aflaten één der bloeiendste ooit geweest is. Met de opbrengst daarvan kocht de kerk zowat alle aardse bezittingen op en nadat zij op bijna alles de hand had gelegd, hield zij nog steeds niet met schrapen op: zij belaadde ter-

stond alle zielen met vrachten schuld die nooit ofte nimmer konden worden ingelost — niet tijdens het eigen leven van de beschuldigten en beslist ook niet tijdens dat van hun nazaten, en aldus werd de zogenaamde 'erfzonde' geboren. Napoleon ontnam de kerk haar wereldse bezittingen in ruil voor haar betaalde dienst aan de staat tot in de eeuwen der eeuwen, en lang nadat de bisschop van het ijdele Rome zichzelf had uitgeroepen tot paus over alle anderen, schonk Benito Mussolini hem met het Vaticaan de macht van een wereldlijk leider. Ik stond erbij en ik keek er naar, zo kunnen wij met een gerust hart zingen, en er was geen vuiltje aan de lucht.

De leider bepaalt wat waar is en wat niet, hij zegt wat wij zien en niet zien, wat goed is en kwaad, schoon en lelijk. Ten aanschouwe van elkeen die ziende ogen in zijn kop heeft, worden vandaag in de meest gerenommeerde musea hoopjes vuilnis tentoon gesteld die slechts de superrijken in staat zijn op te kopen, en zij doen het nog ook; aan afval en aan drollen hangen prijskaartjes van ettelijke miljoenen dollars. Uiteraard is dit zuiver machtsvertoon, durf maar eens te zeggen dat ge er niets van begrijpt, gij klein sukkelatje op den dop dat zeven dagen heeft moeten vasten om een ticket beet te krijgen van de grote expositie, en dat daar nu rondrentelt met kapotte schoenen over het glanzende marmer van de tempels van de mammon waarin het amper durft te kuchen omdat die zwakheid van met fijn stof gevulde longen door de echo's onder duizelingwekkende plafonds onverbiddeijk wordt uitvergroott ten gehore van elkeen.

Speel met een bal en uw hond zal achter de bal aan lopen; speel met een ingebeelde bal, en dat raakt uw hond zijn

koude kleren niet: hij ziet wat gij hem zegt dat er te zien is. Het kuddebeest verlaat zich op wat zijn leider hem vertelt en nimmer op wat de ogen die hij van zijn Schepper kreeg hem tonen. Deze blindheid is derhalve geen cultureel verschijnsel, zij zit in de natuur zelf ingebakken, net zoals de ogen die dienen om mee te zien. Wij zien dingen die er helemaal niet zijn maar tegelijk zijn er ook dingen die we helemaal niet zien.

Er zijn namelijk dingen die wij niet kunnen zien omdat we ze niet begrijpen. We zien immers slechts datgene wat we begrijpen kunnen en verder dan ons begrip kan ook onze blik niet reiken. Analfabeten die geen flauw idee hebben van het bestaan van de schrift, missen niet alleen het vermogen om te lezen: zij hebben er ook geen flauw idee van dat er in de boeken iets geschreven staat. De boeken van de grote bibliotheek zijn in hun ogen, zoals een groot schrijver het eens zei, louter dingetjes waarmee in de leesaal een te korte tafelpoot kon worden ondersteut. Toen, inmiddels lang geleden, een 'wilde' uit de Afrikaanse brousse door een 'psycholoog' naar een westerse stad werd gehaald om zijn reacties te kunnen observeren, bleek het enige wat hem tot verwondering had gebracht, een met fruit beladen camion te zijn: de man verstond niet hoe het dan mogelijk was om zoveel fruit ineens zomaar te verplaatsen. Het fruit kende hij, en zag hij ook; voor al het overige bleek hij gewoon blind omdat hij het niet kende. Om dezelfde reden moeten blindgeborenen nadat de geneeskunst hun ogen gezond gemaakt heeft, eerst leren zien want anders blijven zij ziende blind. Mussen zijn rotsbewoners en als zij hun nesten bouwen in de holten van de stenen gevels van onze huizen, zien zij allerm minst huizen, zij zien rotsen. Een oude Indische leer zegt dat de leeuw voor haar welpen een

moeder is, voor de mens een bedreiging en voor de hyena een prooi. Voor de lava die uit een vulkaan vloeit, is zij helemaal niets, en zo ook is het leven voor het levenloze zonder enige betekenis, terwijl daarentegen het levende al het levenloze in zich integreert: zoals huizen uit bakstenen bestaan, bestaan onze cellen uit zowat alle levenloze elementen uit de tabel van Mendeljev.

We zien slechts tot waar we kunnen kijken, en over wat we niet zien omdat we het ook niet kunnen zien, neigen we te zeggen dat het ook niet bestaat. Alsof alleen datgene wat paste in ons kraam, recht had op bestaan. Alsof onze eigen onwetendheid de maatstaf was voor wat aan de Schepper van hemel en aarde al dan niet geoorloofd was. Deze blindheid — vergezeld dan nog van de waan het wél te zien en te weten — die groteske arrogantie is paradoxaal genoeg de bron van alle 'religie'. Dixit O. Van Togenbirger. Maar daarmee is lang niet alles gezegd, het voornaamste moet nog komen...

- Omsk Van Togenbirger, uw 'atheïsme' verdient gezien de specificatie die gij daar aan toevoegt eigenlijk een heel andere naam?

- *Words, words, words!*

- Shakespeare.

- Heb ik nooit gelezen. Hier en daar iets, ja. Mijn wereld is armer dan hij had kunnen zijn, precies omdat ik veel van Shakespeare mis, maar het is nu eenmaal zo gelopen, het loopt voor iedereen anders, dat is uiteindelijk wellicht geen slechte zaak. Bovendien las ik misschien auteurs die Shakespeare eigenlijk in hun schaduw stellen, want wie

zal het zeggen? De leider zegt wel dat Shakespeare de grootste is, maar dat verhaal kennen we intussen al...

- Overdrijft u nu niet een beetje?

- Ach wat! Neem nu die *words, words, words*: mijn ongeletterde buurman geeft dit vrij vertaald heel wat poëtischer weer, hoor.

- Nee toch?

- *Allemaal dikke zijever!* zegt hij. En wees nu eerlijk: klinkt dit dan niet veel dichtelijker?

- Alle gekheid op een stokje, maar... om bij de zaak te blijven: wat is er nu van uw atheïsme en wat denkt gij dan over God?

- Ach. Om te beginnen kan ik pas een consequent antwoord geven als ik wat zopas gezegd werd, niet tegenspreek, ziet u.

- We zien slechts wat we kennen en wat we niet kennen, kunnen we ook niet zien?

- Inderdaad. Maar ik zou niet zo direct over een God beginnen: dat begrip is eigenlijk een windei, er zit niets in, of er zit om het even wat in, zoals de vergelijkende cultuurstudies ons dat onder de ogen brengen.

- Verklaar u nader!

- Wel, het is denk ik niet nodig om over God te praten. Laten we eens gewoon verder bouwen op wat we al hadden.

- Wij zien dingen die er helemaal niet zijn en tegelijk zijn er ook dingen die we helemaal niet zien?

- En vooral dat laatste belangt ons hier aan, en niet alleen inzake de dingen, maar veeleer inzake de *wezens* die deze wereld bevolken.

- Over wat voor wezens hebt u het dan?

- Kijk eens hier, mijn beste... en schenk mij nog wat bier, ten langen leste is dat een geestrijke drank: een wezen, en let nu heel goed op, want dat geldt voor álle wezens... een wezen kan slechts die wezens kennen en ook zien, die aan hemzelf omzeggens ondergeschikt zijn. Denk aan wat wij eerder zegden: wat wij niet verstaan, kunnen we ook niet waarnemen. Wezens die meer ontwikkeld zijn dan mieren, kunnen door mieren niet worden begrepen en derhalve is het voor mieren ook alsof die meer ontwikkelde wezens eigenlijk helemaal niet bestaan. Een amoebe heeft er geen idee van wat een kat mag wezen; zij is veel te simpel om daarvan ook maar iets te vatten. Een mier staat al wat dichterbij een kat, maar veel begrip hebben mieren niet van katten. Beesten die andere beesten overtreffen, worden door hen hooguit zeer vervormd waargenomen. Ik vermoed dat apen die naar mensen kijken, apen zien. Zij zien ons als apen die misschien wel veel te korte armen hebben naar hun eigen maatstaven. En ge ziet al waar ik naartoe wil?

- Nog niet, neen. Of bedoelt gij dat sommige mensen geen mensen zijn?

- Tja, zo zoudt ge het op de keper beschouwd wel kunnen zeggen.

- Versta ik het goed? Gij zegt dat sommige mensen eigenlijk geen mensen zijn?

- Gesteld dat er wezens bestonden die meer ontwikkeld waren dan wij, mensen, dan zouden wij niet in staat zijn om hen waar te nemen, aangezien wij slechts datgene kunnen zien wat wij ook eerst kunnen begrijpen.

- Maar is het niet een tikkeltje overdreven om te stellen dat hier mensen rondliepen die eigenlijk tot een hogere diersoort behoorden terwijl wij daar blind voor bleven omdat we dit sowieso niet konden vatten?

- Ha, ziet ge wel! Het wil er niet zo makkelijk in, niet-waar? Denk nu maar eerst eens terug aan de ongelooflijke vaststelling die we eerder hebben gedaan: er zijn dingen die wij niet kunnen zien omdat we nu eenmaal slechts datgene kunnen zien wat we ook eerst kennen en begrijpen. Ik geef nog een klein voorbeeldje dat misschien een beetje bevattelijker kan maken dat het met die waarheid een en al ernst is. En laat ik nog zwijgen over de computers, en het over onze televisie hebben, meer bepaald de vroegere draadloze televisie die, zoals sommigen zeggen, opnieuw in de plaats zal komen van de kabel-TV, die eigenlijk een stap achterwaarts was om redenen van winstbejag. Maar wat er ook van zij: de overdracht van geluiden en van beelden doorheen de zogenaamde ether, is een gebeurtenis die sinds het begin der tijden mogelijk is geweest, maar die zich pas ook echt realiseerde toen grote geleerden de eerste TV-beelden máákten. De mogelijkheid om elektriciteit te benutten was er sinds de bliksem bestond, maar wij bleven daar blind voor totdat — andermaal — één zeer uitzonderlijk man de bliksem begreep en temde. De stoffen waaruit een ontploffingsmotor bestaan, zijn er altijd al geweest, maar de motor zelf volgde op zijn begrip, en zo ging het met alle dingen en zo zal het ook in de toekomst

blijven gaan: de dingen komen onze wereld niet binnen totdat wij ze eerst begrijpen.

- Wat niet belet dat we er gebruik van maken.

- Uiteraard, en dat geldt zelfs voor bijna alle dingen, ons eigen leven inclus: we verstaan niet hoe we dan kunnen leven, maar toch doen we het, toch leven we. Ge ziet: dit kan slechts waar zijn als iemand verstaat hoe we dat kunnen doen.

- Leven?

- Jazeker. Het merendeel onder ons heeft er geen benul van hoe een telefoon werkt, en toch kunnen zelfs kleine kinderen van de telefoon gebruik maken. Telefoneren, autorijden, maar ook maatschappelijk functioneren, een taal spreken, dingen voelen en verstaan en, uiteindelijk, leven: niemand weet hoe het werkt maar iedereen doet het.

- Er bestaat noodzakelijk ergens een groot, goddelijk brein die het eerst allemaal bedacht heeft?

- O, o, o! Nu loopt ge wel wat van stapel, hoor! Ha, ik zal de laatste zijn om die *Intelligent Design* theorie te gaan verdedigen. Wie daarin geloven, trappen trouwens in die verraderlijke val waarvoor Aurelius Augustinus al gewaarschuwd heeft, intussen meer dan anderhalf millennium geleden.

- En dat is?

- Wij maken huizen, karren, schepen... uit voorhanden zijnde grondstoffen, en we transponeren dat gebeuren verkeerdelijk op de natuurlijke dingen, op de grondstoffen en op het leven zelf, terwijl het leven veel meer is dan een

loutere samenstelling of een metselwerk. Wat leeft is daarentegen niet geconstrueerd zoals een huis dat is: elk levend wezen is gegroeid, het is geboren uit een moederwezen, het is niet gemaakt maar wel geschapen. En wat dat ook moge betekenen: 'scheppen' is vooral iets heel anders dan 'maken'; het is tot ontstaan gebracht worden vanuit 'niets'. Iets maken is iets samenstellen uit bestaande onderdelen. Het is iets dat er reeds is, naar zijn hand zetten, zoals men een oude beek omleidt, bijvoorbeeld om daarmee de Augiasstallen uit te spoelen.

- Een levend wezen is geen machine?

- Uiteraard niet. De constructie van een telefoon volgt op zijn begrip, en eens die op de markt is, kan elkeen hem naar willekeur gebruiken. De uitvinder is dan eigenlijk overbodig geworden; hij heeft zichzelf overbodig gemaakt, zoals ook de goede leermeester doet. Maar dat geldt vanzelfsprekend niet voor de 'geschapen' dingen, die immers geen samenstellingen, geen constructies zijn. We weten allen welke stoffen een boom allemaal bevat, maar hem namaken dat kunnen we niet; een boom is immers geen maakwerk, hij is gegroeid uit een moederboom, zijn oorsprong ligt uiteindelijk in het begin der tijden, we zeggen dat hij 'geschapen' is, 'gemaakt uit niets'.

- Omsk Van Togenbirger, verstaan wij u nog goed? Want wat is er dan van God, als gij zegt niet te geloven in het *Intelligent Design*, terwijl ge Augustinus citeert en benadrukt dat er zaken zijn, en ook wezens, die wij niet kunnen zien?

- Opgelet nu: die zaken en die wezens zijn er noodzakelijk! Ik heb ze niet uitgevonden of bedacht, prent dat voor-

al goed in uw hoofd! Hun noodzaak volgt gewoon uit het feit dat onze kennis helemaal niet zo ver reikt, terwijl het grotesk ware om te geloven dat alles wat wij niet begrijpen kunnen, ook niet kon bestaan!

- Precies.

- Daarom en om geen andere reden is het bestaan van ons onbekende zaken en wezens een noodzaak. Het spreekt vanzelf dat er meer is dan wat wij begrijpen kunnen, en dat is trouwens ook de motor van het zoeken van elke positieve wetenschapper: indien hij geloofde dat hij al alles had ontdekt, dan zou hij met zoeken immers allang opgehouden zijn. Het is precies omdat hij ervan overtuigd is dat er nog dingen bestaan waarvan hij nauwelijks benul heeft, dat hij ze zoekt... en uiteindelijk ook vindt. Als ge het mij vraagt, is dat een zoeken en een vinden zonder einde. Men kan zelfs niet zeggen of men op die weg hetzij vooruitgaat, hetzij gewoon stilstaat in de illusie dat men vordert, gewoon omdat het om een onuitputtelijke ontdekking gaat, ziet u?

- En wat betreft dan die ons onbekende wezens... kunnen wij ons daarvan een voorstelling maken?

- Jazeker, zij het dat die tamelijk abstract moet blijven. We zien slechts tot waar we zelf kunnen begrijpen, en zodoende kunnen we zelfs onszelf niet zien zoals we zijn... ofschoon we daardoor niet worden gehinderd in ons bestaan: we blijven geheel onverminderd bestaan. We zegden dat ook volstrekte leken inzake techniek kunnen autorijden en telefoneren: we hoeven niet te begrijpen wie of wat we zijn om te kunnen zijn; we hoeven niet te doorgronden wat we doen om te kunnen meedoen: participeren blijkt won-

der genoeg geheel gratis en moeiteeloos mogelijk. Gesteld dat er wezens waren die wij *als zodanig* niet in staat waren te zien omdat wij ze ook niet konden vatten, dan zouden zij er misschien wel uitzien zoals al onze andere medemensen. Denk eraan: gedomesticeerde honden beschouwen waarschijnlijk ook ons, mensen, als soortgenoten. Vandaar kan men misschien wel stellen dat de *Übermensch* — om eens een lelijk woord te gebruiken — er in onze ogen net zoals ieder ander uitziet.

- En dat zou dan tegelijk zijn onzichtbaarheid en zijn bestaan verklaren?

- Zo men wil, ja. We zouden dan ook geen andere, hogere diersoort onderscheiden als we het over die supermensen hadden, om maar iets te zeggen, maar veeleer een soort van aftakking binnen de eigen soort.

- Onze huidige geleerden?

- Ach, loop niet zozeer van stapel! Dat heb ik helemaal niet gezegd! Het kan trouwens ook niet zo simplistisch zijn, begrijpt u? Misschien zitten de supermensen wel verspreid onder ons allen, en vormen zij een of ander 'team'. Ofwel zijn er vele groepen zonder een afgegrensde identiteit. We kennen de categorieën 'dingen' en 'personen', en Teilhard de Chardin had het voortdurend over de 'menschheid' als het 'lichaam van Christus', wat aantoonde dat wij ergens vermoeden dat er nog hogere categorieën bestaan... terwijl wij niet in staat blijken om ze op het spoor te komen...

- Hoe zoudt gij dan besluiten?

- Och, conclusies trekken is voorbarig nu. We kunnen enkel zeggen dat het gekende en het bestaande nimmer samenvallen, ook en vooral met betrekking tot de levende wezens. De middeleeuwse 'uitvinding' van de engelen is alleen daarom al helemaal niet zo vergezocht. Maar dan belanden we in een nieuw verhaal...

- Wordt vervolgd?

- Zoals heel wat beesten heeft wellicht ook deze zaak een staart...

(12 juni 2010)

De gasknop

Welke huisvrouw heeft het nog niet meegemaakt dat zij, eenmaal de deur uit, er ineens begint aan te twijfelen of zij de deur wel heeft op slot gedaan of, erger nog, of zij het gasvuur wel heeft uitgedraaid? Geen nood, zij keert terug en gaat kijken, stelt vast dat de deur vergrendeld is of dat het gasvuur uit is, en gaat dan met een gerust hart winkelen.

Eenmaal 'op jaren', zoals men dat zegt, kan deze hysterie echter gaan toenemen en dan wordt de ceremonie die ze begeleidt een beetje ingewikkelder: mevrouw plant om te gaan winkelen, zij draait zorgvuldig de gasvlam uit, zegt halffluid: "Ziezo, de gas staat af!", zij gaat naar buiten en vergrendelt de deur en zij begeeft zich in de richting van de plaatselijke supermarkt. Edoch, halverwege wordt zij eensklaps een lichte paniek gewaar, al weet zij niet meteen wat de oorzaak daarvan mag wezen. Ze houdt halt om beter na te kunnen denken, en zij denkt voorwaar: heb ik de gaskraan wel dichtgedraaid? Diep denkt zij na, en dan herinnert zij zich inderdaad dat ze de gaskraan heeft dichtgedraaid want tevens herinnert ze zich deze belangrijke daad onmiddellijk daarop bevestigd te hebben met de woorden: "Ziezo, de gas staat af!" Maar daarmee is de kous niet af: mevrouw kan zich immers helaas ook niet meer herinneren of het vandaag was dat ze dit zegde, ofwel gisteren!

Het gebeurt vaker dat een dame op jaren, of zelfs op nog jonge leeftijd — ofwel een heer, want dat kan ook — halverwege van huis naar de supermarkt, terugkeert om zich daarvan te verzekeren dat de deur op slot is. Vervolgens, als zij of hij zich terug op pad heeft begeven, kan het zijn dat zij of hij opnieuw aan het twijfelen gaat en zich genoodzaakt ziet om andermaal terug te keren teneinde helemaal zeker te zijn van het feit dat de deur op slot is. Mogelijkerwijze herinnert men zich zodoende wel dat men al eens terugkeerde, maar opnieuw herinnert men zich niet of men dit een ogenblik geleden deed ofwel de dag voordien. Dezelfde twijfel doet zich immers bijna dagelijks voor en precies doordat niet alleen het dichtdraaien van de gasknop en het sluiten van de deur routine zijn geworden, maar ook de controle op deze handelingen, is ook dit laat-

ste moeilijk in de herinnering terug te roepen. Men doet de deur vast, men controleert of men de deur wel degelijk heeft op slot gedaan, vervolgens verzekert men zich ervan dat men deze controle wel degelijk heeft uitgevoerd, namelijk door andermaal aan de deurklink te gaan heffen.

Edoch, eenmaal het hek van de dam, is er vaak helemaal geen houden meer aan: wie twee keer teruggaat naar de gaskraan of het deurslot, ziet zich alras genoodzaakt om dat ook een derde keer te doen, een vierde keer zelfs, een vijfde en een zesde keer. Er zijn misschien wel gevallen bekend van mensen die op deze wijze geheel onverrichter zake blijven pendelen tussen het huis waarin zij wonen en de supermarkt waar zij hun voedsel willen halen, om tenslotte van de honger om te komen. Misschien, want wie zo kort zijn van memorie, die weten alras ook niet meer waar ze wonen: zij springen in het oog, worden uit het straatbeeld geplukt en belanden binnen de kortste keren 'veilig' want 'tegen zichzelf in bescherming genomen' ergens op een kamertje in een demententehuis.

Op een stoel bij het raam gezeten tot zichzelf komend nadat ze eerst een kopje koffie kreeg opgedrongen met daarin een medicatie tegen paniekaanvallen, vraagt Irmaatje zich af wie het in godsnaam zijn kan die het huis bewoont op welke gevel zij daar al de godganse dag zit te kijken. Stilaan dringt het tot haar door dat zij dit huis nooit eerder zag. Vervolgens stelt zij vast dat de ongemakkelijke stoel waarop zij zit, niet de hare is. Tenslotte herkent zij ook de kamer niet waarin zij zich bevindt en weet zij niet meer goed of zij nu ofwel haar eigen interieur niet meer herkent, ofwel of zij helemaal niet thuis is. Wie is trouwens dat veel te vriendelijke meisje dat om de haverklap en zonder

aan te kloppen in het deurgat staat met een glas water, pillen, koffie, een boterham met speculaas of middageten in een plastic vorm met vreemd bestek? Zij vraagt of het gemaakt heeft maar zij is haar dochter niet, haar dochter zou zij immers onmiddellijk herkennen.

Op een keer vroeg ze aan het meisje dat niet haar dochter was waar nu haar eigen huisje was gebleven, maar zij kreeg slechts tot antwoord dat zij zich geen zorgen meer moest maken om die dingen: er werd voor haar gezorgd, zo zei ze, voor alles werd er nu gezorgd, en was zij hier nu niet gelijk een koningin? Zij was zich welbewust dat zij hier tegen geen verweer had en daarom klonken deze woorden in haar oren eigenlijk als een bedreiging.

Aan de koningin moest zij nu denken en zij vroeg zich af of zij nog leefde, onze oude koningin, en toen het meisje dat niet haar dochter was, weer in het deurgat van haar kamertje verscheen, vroeg ze het haar, of onze koningin nog leefde. Maar het meisje antwoordde alleen dat ze van de dynastie geen kaas gegeten had en dat ze het wel eens na zou vragen. "De die nas tie": wat zou dát kunnen betekenen?

Misschien zat zij daar al maanden, ofwel jaren, want voor wie zich nauwelijks nog iets herinneren, is de tijd genadeloos. Wel begreep zij dit heel goed en wist zij dat wat van haar memorie overschoot, het laatste was wat haar nog vasthaakte aan dit leven. Indien wij geen geheugen hadden, dan was het ogenblik van onze geboorte voor ons tevens dat van onze dood. En voor de geheugenloze buitenstaander die daar stond op toe te kijken, gold precies hetzelfde. Ergens herinnerde zij zich nog dat het over dit onderwerp was dat zij als jonge vrouw een lijvig boek

schreef en soms passeerden paragrafen daaruit nog letterlijk door haar hoofd: "een louter stoffelijke wereld, een wereld zonder geheugen, kon slechts buiten de tijd bestaan en bestond derhalve niet". En zie je wel dat zij de gasknop niet had dichtgedraaid, want toen eensklaps was alles weg!
(19 juni 2010)

Zuster Olympia

Nooit werd een naam op een eerbiediger wijze uitgesproken dan de naam van zuster Olympia. Zij was quasi onzichtbaar – zuster Olympia – zoals de vrouwen uit het Oosten in hun boerka's onzichtbaar zijn, want haar enorme gestalte was gehuld in een zwart habijt waarvan wij allen de betoverende geur kenden: alle kinderen van het dorp, maar ook hun ouders, en de ouders van hun ouders, en ook nog de ouders van deze laatsten. Zuster Olympia moet tenminste honderdvijftig zijn geweest, anders valt het niet te verklaren dat onze grootouders bij haar nog op de banken

zaten. “Zit jij bij zuster Olympia op school?!”, zegden ze dan met een voorzichtige verrukking, en op de toon waarmee iemand met bewondering vraagt: “studeer jij aan het Massachusetts Institute of Technology?!”

De paradox was dat zuster Olympia feitelijk onzichtbaar was terwijl niemand op de hele wereld meer aanwezig was of dichter bij dan zij. Op school was zij het centrum van de speelplaats en, zoals grachten omheen het centrum kringelen van Amsterdam, zoals concentrische cirkels de hel van Dante omgeven, zoals de ringen van een halo de volle maan hullen in een lauwerkrans en haar aldus voorzien van een ornaat waarvan zelfs de zon niet dromen kan, zo omringelden de kinderen de hele speeltijd lang de wondere zuster Olympia.

“Kijk, dat heb ik van zuster Olympia gekregen!”, zo zegden de kinderen aan hun moeders, toen zij thuis kwamen van school. En zij staken elk hun handje uit, spreidden de kleine vingertjes open, en in de handpalm verscheen... een hagelwit klontje suiker!

“Ik heb uw namen geschreven in de palm van mijn hand.”

Op de palm van haar hart droeg zij een kruisje, zuster Olympia. Alle kinderen kenden het kruisje, en ook hun ouders kenden het, en de ouders van hun ouders, en de ouders van deze laatsten. Allen kenden zij het kruisje van zuster Olympia omdat zij daar, in het midden van de speelplaats, altijd voorover gebogen stond te praten met de kinderen, en dan bengelde het kruisje als een pendel tussen de kinderen en zichzelf, zoals een uitgelaten hondje dat ongedurig heen en weer huppelt tussen mensen die elkaar na lange tijden weerzien. Zo bengelde het kruisje tussen het

donkerzachte gewaad van de zuster en de vele kinderhandjes, waarvan er soms eentje een wang van de zuster heel eventjes betastte om te voelen of zij wel echt was, en dan kneep de mollige hand van zuster Olympia in de wang van de deugniet, als wilde zij daarmee zeggen: “En waarom zou ik niet echt zijn!? Ik ben even echt als jij, mijn kleine kapoen!”

Toen zuster Olympia nog een kapoen was, was er honger in de wereld. Het kroostrijke doch arme gezin waarvan zij kortstondig deel uitmaakte, moest enkele van haar kinderen afstaan om den brode. De kleine Olympia, die toen nog anders heette – maar niemand heeft ooit geweten hoe dan wel – en die toen ook nog haar moedertaal sprak, moest ook haar moeder zelf verlaten, en zij weende vele nachten lang: dagen, weken, maanden, weende zij haar nieuwe bedje met gevouwen handjes helemaal met kindertanen nat. Als men heel dicht bij de zuster was, betoverd door de wondere geur van haar zwarte habijt, en met het pendelende kruisje tussenin, kon men het hulpeloze kind nog ruiken dat smeekte om terug naar huis te mogen, of tenminste één keer nog haar moeder te zien. Het oude kind, Olympia, non van een magistraal volume – een volume dat, zoals de nacht die omheen alle sterren van het firmament grijpt, heel ver nog buiten het geurige laken van haar donkere habijt de wereld vulde en vervulde – zij verlangde nog elke dag naar moeder die zij nooit meer had teruggezien; zij hoopte nog om ooit bij haar thuis te komen – warempel, zij geloofde: “Eens komt moeder mij hier halen, en dan hoef ik nooit meer weg!” God kan immers in geen geval zo onbarmhartig zijn dat hij het dit kleine meisje – dit kind wiens lichaam maar niet ophield met groeien – niet om ‘volwassen’ te worden, doch om het gat van het

tekort te kunnen vullen – God kon niet zo onbarmhartig zijn dat hij dit smekende kind gewoon achterliet.

Bij de grot was zuster Olympia vaak – vier andere zusters hielpen haar op de knieën te gaan zitten en, als zij met bidden klaar was, kwamen zij terug om haar weer te been te krijgen. En toen zij bad, met gevouwen handen, keek zij hoopvol op naar Onze-Lieve-Vrouw, die nu haar moeder was. En de kinderen deden de zuster na, en gingen knielen bij de grot, rondom de zuster. Maar zij keken niet naar het beeld uit kalk dat daar te bidden stond: zij keken naar de knielende moeder, zij voelden in haar plaats de pijn aan haar geschramde leden onder het gewicht van het grote lichaam, en zij voelden zeer zeker ook een stukje van de pijn in haar even grote hart. Dicht bij de zuster gingen de kinderen dan staan, en zij streelden het habijt – deels om er zo de betoverende geur uit los te maken, maar deels ook om het kind in haar te troosten, dat nu een moedertje van kalk, niet groter dan een pop, aanbidden moest. Maar dit beeld, hoewel uit kalk gegoten, verbeeldde meer dan wat wij, kinderen, zagen. Net zoals de zuster zelf die, naar de wijsheid van het Oosten, begraven werd onder een nachtelijke mantel om, uitgerekend op die wijze, ons meer dan wie ook alom en altijddurend nabij te kunnen zijn – net zo verborg zich in het beeld de moeder die geen kind zou achterlaten, en die nimmer stierf.

“Ik ben de Onbevleete Ontvangenis.”

Voorzichtig stapvoets schuifelde zij door de gang. De echo van het schuiven van haar zwarte schoentjes over de koude vloer in de lange, holle gangen van het klooster. Wij hadden plaatsgenomen op rieten stoelen in de wachtkamer – vader, moeder, wijzelf en onze kinderen. Op deze zon-

dagmiddag waren wij naar het rusthuis getogen omdat wij ook onze kinderen nog eens aan de wondere zuster wilden laten zien.

Stil was het daar, en ook de kleinsten durfden niets luidop te zeggen, zij fluisterden en vroegen ongedurig waar “zuster Olympia” dan wel bleef. Maar zij moest de honderdvijftig lang voorbij zijn nu, en haar gang was net zoals die van een slak – een zwarte reuzenslak die bijna geruisloos schoof over de granieten tegels doorheen de spelonken van deze wonderbare kerker. Drie rijen rieten stoelen stonden daar – plaats voor ruim twintig bezoekers – en bij de deur stond ook een ministoeltje waarop ons jongste dochtertje haar poppemie had kunnen te wachten zetten indien zij die maar had meegenomen – edoch, zij wilde een flinke indruk maken op de zuster, en had daarom de poppen thuis gelaten. En toen wij tenslotte stapjes hoorden naderen, heel dichtbij, verscheen zij in de opening van de deur.

Een onooglijk nonnetje, als een kleine, zwarte spin met een groot kruis, vastgegroeid op de borst; voorover gebogen, de neus tegen de knieën, niet half zo groot als onze jongste spruit, terzijde gestaan door twee zorgzame zusters, kroop de wachtkamer naar binnen, zonk traagzaam op dat klein stoeltje neer, en lachte!

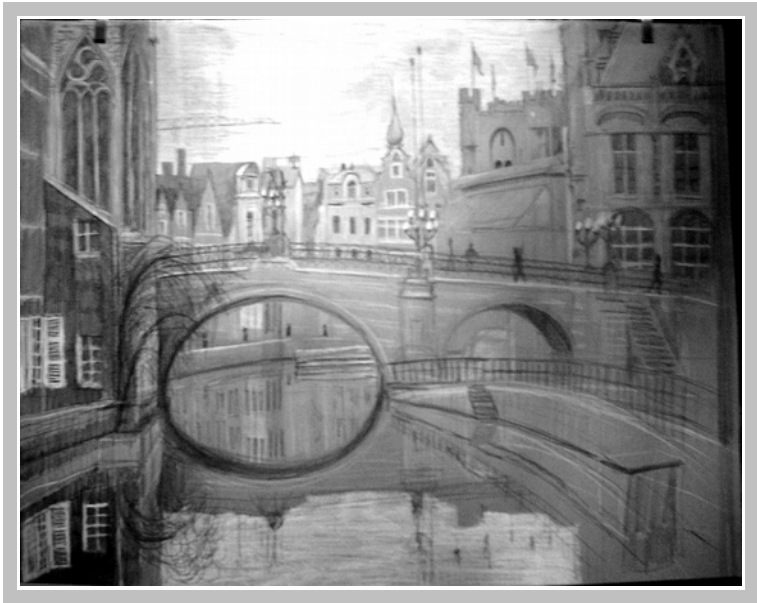
Wie zal het verklaren: in een oogwenk werd zij na de handdrukken en de eerste vreugdekreten aan ons zicht onttrokken, wyl al onze kinderen haar bestormden met ongedurige verhalen en met vragen, en de zuster keek nu en dan breed lachend onder haar zwarte kap vandaan en tussen de kinderen door in onze richting, met goedkeurende blikken. Druk als zij het hadden met gedichtjes, versjes en vertelsels, handjes geven en het betasten van het zwarte

habijt van dit wonderbare wezen, vergaten wij haast waar en wie wij waren, en leek het blijde weerzien onzeglijk veel meer dan dat van oude dorpsgenoten die een non op rust bezoeken. Een bundel zon viel plotseling door de brandglasramen van de hoge, smalle venster op het zuster-tje neer en, in geen tellen, stond zij in een Onze-Lieve-Vrouweblauwe gloed en, zoals de zon zelf, ging zij nu aan het stralen.

“Llama que consume y no da pena.”

De hele weg terug nog, en de dag en de nacht die daarop volgde, en ook de volgende dagen, weken, maanden en jaren, waren helemaal met de wondere aanwezigheid van zuster Olympia vervuld. Onze ouders baadden in een gloed van voor gewone ogen onzichtbaar licht; onze kinderen, niettemin zij nog zelden praatten over haar, bleven zichtbaar met de zuster in gesprek; en iets van het vuur “dat het hart verteert zonder te pijnlijk” is met ons allen meegetogen naar het huis dat wij, na al die levensjaren en die eeuwen van de wereld, allen samen nu bewonen.

Surrealistische werkelijkheid

Men moet eerst vele jaren geleefd hebben en daarbij moet men ook nog eens met veel aandacht hebben geleefd, om uiteindelijk te kunnen ontdekken hoe vreemd een mens leven wel ineen kan zitten — 'vreemd' in de betekenis van 'wonderlijk'. Edoch, eenmaal die ontdekking gedaan, kan men ook alras inzien dat onze realiteit in wezen surrealistisch is, wat in feite niets minder wil zeggen dan dat het zogenaamde realisme wel betrekking moet hebben op een werkelijkheid die niet bestaat. De kunstzinnige strekking van het zogenaamde surrealisme dient slechts als hefboom om tot dit besef te kunnen komen.

Een gelijkaardige ontdekking zullen al wie met veel aandacht leven, doen met betrekking tot het zogenaamde rationele, het redelijke, het verstandelijke, het berekenbare en het zekere: evenals het zogenaamde 'werkelijke', behoren ook die zaken tot een schimmenrijk dat wellicht werd gecreëerd om er mensen mee om de tuin te leiden. Het leven is irrationeel, onnadenkend en onzeker terwijl de zogenaamde rede slechts misleiden kan omdat zij het werkelijke, dat in meer dan één opzicht oneindig is, in een keurslijf wringen wil om niet te spreken van een dwangbuis.

Dat wij ons verkijken op het werkelijke is ongetwijfeld aan onze eigen zondigheid te wijten, aan hebzucht of begeerte die bezitten wil wat uiteindelijk geen bezitsvoorwerp kan zijn. Tragisch is dat, want bezit is een illusie en men moet blijkbaar eerst op 't punt staan naar de maan te gaan om dat ook in te kunnen zien. Zeker en voorspelbaar is slechts al wat dood is, terwijl het leven altijd nieuw zal zijn, verrassend en volstrekt bevrijd van reglementen en van wetten, die er alleen maar waren omwille van die fantastische 'uitzonderingen' waarvan het leven zelf het schoonste voorbeeld zijn mag.

De droom is koning van het leven en niet de wakkerheid, de nuchterheid, het bewijsbare of de realiteit — die zaken zijn slechts nonsens omdat alles uit de droom geboren wordt en uit de roes, de vreugde en de kreet. Over het leven heerst altijd de slaap waarin men zich moet drenken en wie niet meer slapen kan, die is gewis en zeker aan het eindpunt van zijn weg gekomen. Al datgene waarvan wij aannemen dat het 'bestaat', is noodzakelijkerwijze eerst een droom geweest en zal dat in wezen ook voor eeuwig en drie dagen blijven.

Er is geen waarheid zonder woorden waarin die waarheid wonen kan, maar wat zijn woorden anders dan fantomen, klankenvormen, letterlabyrinten die geheel uit volstrekt onstoffelijke staketsels bestaan? Wat zijn woorden anders dan gedichten, verdichtsels, opvullingen van de leegte met wind en hier en daar wat geklak van de tong, wat gesis tussen de tanden, een vernauwing van de stembanden en het doffe geplof van de vlezige lappen van de lippen? Woorden zijn spoken, zinnen zijn louter vertoningen, toneelstukken die verdwijnen van zodra ze verschijnen, even onwerkelijk als de tijd zelf waarvan wij allen ondervinden dat hij is zoals een gladde aal. Ook de opperste waarheid bewoont een surreëel kasteel.

Want leven wij heden niet in de toekomst, in 't einde van de tijden, het eschaton, het laatste oordeel tegemoet? Make televisiebeelden alle goden van vandaag niet alomtegenwoordig? Vermenigvuldigen zich niet de broden eindeloos in ons luilekkerland en ook de vissen? Kunnen wij, almachtig als we zijn, geen paddenstoelen bakken die in één klap alles wat beweegt en leeft voorgoed van onze kaarten vegen? En weegt het woord van God nog op tegen wat de grote, geniale geesten uit de wetenschappen leren over het heelal, de zwarte gaten, water, koolstof en nog meer?

Als men aandachtig naar de wolken kijkt, dan kan men Hem gewis al zien zitten op zijn troon in vol ornaat, omgeven door de cherubijnen wiens gezangen nu al fluisteren in de oostelijke luchtgordijnen. Het einde is begonnen, allen zitten zij reeds op de hen toegekende plaats, men wacht alleen nog op 't ultieme teken en dan kan men beginnen

spreken; men wacht alleen nog op 't geschal van de bazuinen dat direct vanuit vier windstreken weerklinken zal.

Maar vooralsnog wordt de stilte slechts verstoord door het zich eindeloos herhalend woord dat door de straten boort: 't is niet het heiligenkoor dat talmt, het is de stem van de ijsventer die weergalmt.

(4 september 2010)

[P.S.: "paddenstoelen" — vroeger "paddestoelen" — zou logischerwijze eigenlijk "padstoelen" moeten zijn. Zie daarvoor: K. Vansteenbrugge, "O Jerum", inleiding.]

Doeltreffende medicatie

Op een ochtend kreeg ik een man op consultatie met een op het eerste gezicht banaal probleem, maar toen hij begon te praten, bleek het allemaal ernst en kreeg ik met hem te doen. Hij had plaats genomen op de sofa, zijn beentjes waren zo kort dat zijn voeten boven het tapijt bengelden, wat hem het aanzicht gaf van een kind — een oud kind dan — waardoor ik nog meer met hem te doen kreeg. Hij had me opgebeld de avond voordien en hij was door zijn huisarts gestuurd. Op de brief die hij van deze laatste had meegemaakt stond weinig meer dan de vermelding dat de reden voor de doorverwijzing lag in het feit dat de patiënt in kwestie kennelijk een probleem had. Toen ik hem ook vroeg waarmee ik hem kon helpen, kwam het mij aanvankelijk voor dat hij ronduit over zijn probleem wenste te spreken, maar bij nader toezien meende ik te moeten concluderen dat hij zijn probleem alleen maar verstopte.

- Ik achtte het wenselijk om mijn huisarts te raadplegen, zei hij, en dat was niet meer de eerste keer, maar uiteindelijk leek het mij dat het probleem zich opdrong en zo voegde ik dan ook de daad bij het woord. En mijn huisarts, die mij altijd al heeft bijgestaan met raad en daad, heeft mijn probleem onderkend en stuurde mij daarom naar u toe. Ik heb de brief die hij me voor u mee gaf niet opengemaakt, maar ik kan vermoeden dat de inhoud ervan een aanzoek betreft, met name de vraag of u zich over mijn probleem zoudt willen buigen, waarvoor bij voorbaat reeds mijn beste dank.

- Dat is ons werk, mijn beste man, zei ik, maar omschrijft u nu misschien eens uw probleem, dan kunnen we het eens van naderbij bekijken.

De man leek wat naar beneden gegleden in de sofa en trachtte nu weer rechtop te gaan zitten door zich met zijn handen tegen de armleuningen omhoog te duwen.

- Ik moet u zeggen, zo begon hij nadat hij eerst eens keurig zijn keel had geschraapt, dat er een bijkomend probleem opduikt, dat naar mijn mening vooraf moet worden behandeld, want de twee zaken hangen samen en het ene kan zich zonder het andere niet oplossen.

- Dat is niet erg, antwoordde ik, vermoedend dat hij zenuwachtig was en in een poging om hem gerust te stellen: u kunt eender welk probleem aankaarten hier, u bent in medische handen, wij zijn gehouden aan strikte regels en we hebben slechts de bedoeling om u te helpen!

- Precies, zei hij. Maar eenvoudig is het niet...

- Moeilijk gaat ook hoor, dat zijn wij hier gewoon!

- Wel dan, zo leek hij uiteindelijk van start te gaan: het bijkomende probleem is namelijk dat het eigenlijke probleem zich niet zo makkelijk laat bespreken...

Ik zegde niets, ik liet hem de tijd om alles nogmaals te formuleren — om het te herformuleren. De zieken zijn zich daar niet zo van bewust, maar als men zwijgt, dan volgt er meestal een herformulering, en twee omschrijvingen geven bijna altijd een perspectief dat ontzaglijk veel dieper is dan de som van de twee. Ook in dit geval leek de patiënt tot een herformulering over te gaan.

- Het tweede probleem, zo probeerde hij zich te verduidelijken, zit als het ware zoals een schelp om het eerste heen, ziet u... Het kernprobleem kan zich derhalve niet tonen vooraleer die schelp gekraakt werd. Wat dus inhoudt, zoals u uiteraard al zult geraden hebben, dat het tweede probleem éérst dient opgelost te worden.

- Zeg mij dan eens wat precies het eerste probleem zo onbespreekbaar maakt, zo probeerde ik.

Hij zuchtte, zijn ogen zochten lange tijd naar een houvast ergens op het plafond, tenslotte keek hij me weer aan.

- Die schelp, zei hij. Die schelp die er omheen zit.

- Ja, maar..., zo probeerde ik hem nu van zijn denkfout bewust te maken: mijn vraag luidt precies wat de aanwezigheid van die schelp mag veroorzaakt hebben. Wat precies maakt uw probleem voor u zo onbespreekbaar?

Hij boog voorover en fluisterde nu, een weinig opgewonden.

- Dat kan ik uiteraard niet zeggen, dokter. U begrijpt toch zeker wel dat ik dat niet kan zeggen zonder het probleem zélf aan te kaarten? Maar uitgerekend dát is dus het tweede probleem dat, zoals ik eerder zei, zoals een schelp om het eerste heen zit. Indien het eerste probleem, het kernprobleem, er niet was, dan zou vanzelfsprekend ook het tweede er niet zijn. En nu had het ook wel gekund dat het eerste er was zónder het tweede, wat dus wilde zeggen dat het probleem meteen bespreekbaar was en misschien ook heel snel opgelost kon worden. Helaas is dat nu níét zo: het tweede probleem is uit het eerste voortgekomen en het zal niet wijken. Uiteraard zou het in het niets verdwijnen

mocht door de ene of de andere gebeurtenis het eerste probleem plotseling in het niets verdwijnen. Ja, gesteld dat dit gebeurde, dan was meteen ook dat tweede probleem opgelost, dat is nogal wiesdes...

De patiënt, die ik voortaan *X* zal noemen, hield een tijdlang met spreken op. Ik begon nu te vermoeden dat ik hier wel eens te maken kon hebben met een niet eens zo zeldzame doch heel vaak volstrekt onderkende geestesziekte met een buitengewoon complexe benaming die ik aan de lezer nu bespaar. Het gaat om het syndroom waarbij iemand, om het wat oneerbiedig uit te drukken, de geesteszieke uithangt om op die manier alle aandacht naar zich toe te trekken. Maar men kan meteen ook makkelijk inzien dat in dit geval uiteraard onmiddellijk ook sprake is van een échte geestesziekte, aangezien geen geestelijk evenwichtig persoon het in zijn hoofd zal halen om zich voor te doen als zijnde geestelijk onevenwichtig. Tevens zal men meteen begrijpen dat wie zich voordoet als zijnde krankzinnig terwijl hij dat niet is, dan toch wél onmiddellijk als zijnde zielsziek beschouwd zal moeten worden, trouwens net zoals al diegenen die geloven dat zij Napoleon Bonaparte zijn. In dat laatste geval ligt het krankzinnige er vingerdik op want Napoleon is allang dood zodat wat deze patiënten voorwenden, volstrekt ongeloofwaardig is. Maar in het geval van patiënt *X* is dat niet zo: wij kunnen daar namelijk niet zeggen dat de patiënt, tegen zijn eigen bewering in, helemaal niet ziek is, omdat wij zijn probleem niet kennen; zijn probleem wordt immers verborgen in de harde schelp van wat hij zijn 'tweede probleem' noemt. Het tweede probleem maakt niet alleen het eerste onbespreekbaar: het zorgt er ook voor dat wij niet kunnen weten of het wel bestaat. En gesteld dat het een verzinzel is, dan zal

daar meteen uit volgen dat niet het tweede uit het eerste doch het eerste uit het tweede probleem voortkomt. En dat zijn de zaken op hun kop!

Mijn ervaring met patiënten die om aandacht vragen, is doorheen de jaren tamelijk uitgebreid geworden, maar echte oplossingen zijn niet voorhanden om de heel eenvoudige reden dat zulke patiënten — in hun eigen logica overigens geheel terecht — niet genezen als zij niet de ontbrekende aandacht krijgen. Maar iedereen weet dat het schenken van aandacht aan een medemens een tijdrovende en dus een peperdure zaak is. In mijn geval zou een toegaving van mijnentwege betekenen dat ik nog slechts één patiënt overhield, en dat deze toestand dan aanhield totdat een van ons beiden stierf of met pensioen ging. Ik weet dus heel goed hoe ik de patiënt die om aandacht bedelt, helpen kan, maar ik vertik het om dat ook te doen omdat ik hem per slot van rekening niet helpen wil. Ik moet grif toegeven dat ik zijn psychiater wil blijven en dat ik wens dat hij mijn patiënt blijft, en dus mijn klant, en het liefst gedurende een geruime tijd. Als hij dan tenslotte geneest, dan gun ik hem dat ook, want zo maakt hij reclame voor mijn winkel.

Ik zal u, lezer, nu verklappen hoe de hedendaagse psychiatrie een schijnbaar onmogelijk probleem zoals het probleem van X uit het onderhavige verhaal, oplost. X vraagt zoals gezegd om aandacht, en dat is een algemeen menselijke nood: wie eenzaam is en zich verlaten voelt, ontbreekt in de hersenen een welbepaalde stof die pas wordt aangemaakt als er gezelschap opduikt. Welnu een psychiater kan die stof in pilvorm voorschrijven aan zijn om aandacht smekende patiënt. Een patiënt die deze pil inneemt,

zal niet meer klagen over een tekort aan aandacht, omdat hij niet langer lijdt aan een tekort aan de genoemde stof. De stof werkt natuurlijkerwijze in onze hersenen als een alarmbelletje, terwijl de pil die de dokter voorschrijft, er voor zorgt dat de klepel van dit belletje omzwachteld wordt met watjes. Toegegeven, het is bedrog: de patiënt wordt zich voortaan niet meer bewust van zijn tekort aan menselijk contact, en hij doet ook geen inspanningen meer om dat te creëren. Hij verzint niet langer het verhaal dat hij Napoleon is ofwel een geesteszieke, en vooral: hij blijft uiteraard renderen...

(5 september 2010)

Kaos

Het Griekse woord *chaos* lijkt een beetje op het Nederlandse woord *kaas* en, wie zal het zeggen, misschien is er ergens wel een zweem van etymologische verwantschap te bespeuren tussen die twee. Chaos is wanorde, wat het tegendeel van orde is, zodat men eigenlijk kon zeggen dat chaos zich verhoudt tot orde zoals de hoofdschotel van een middagmaal zich verhoudt tot de soep. De hoofdschotel, zijnde: het geordende bord met aardappelen, met eventueel een kuiltje voor de saus, groenten, vlees of vis, gestoofd fruit en noem maar op. De soep daarentegen is chaos, zeker sinds de uitvinding van de zogenaamde 'mixer', al zorgde zijn voorganger, de 'passe-vit', er ook al voor dat men pas mits heel wat moeite de ingrediënten van het dagelijkse groentebord reconstrueren kon.

Chaos is dus wanorde, maar ofschoon het woord 'wanorde' van het woord 'orde' werd afgeleid en, bovendien, de soep een afgeleide is van een geordende groentenschotel, moet het er met betrekking tot de werkelijkheid als zodanig helemaal andersom zijn aan toegegaan en ging de chaos feitelijk aan de orde vooraf. Eerst was er wanorde of chaos, pas later werd daar orde in gebracht. Zo zou men misschien wel beter kunnen spreken over 'chaos' en 'wanchaos'. Maar om de een of andere diep filosofische reden is zoiets echter nimmer te rechtvaardigen.

Ik heb me altijd afgevraagd hoe het mogelijk kon zijn dat uit chaos orde voortkwam als daar niet eerst een tweede principe werd bijgehaald, want het lijkt me bijzonder onwaarschijnlijk dat chaos uit zichzelf kon veranderen in orde. En kijk, in de Griekse mythologie vertelt men over

zo'n tweede beginsel, Eros genaamd, dat Kaos op de een of andere manier aansteekt om in orde te veranderen, precies zoals het zuur dat aan de melk wordt toegevoegd, de melk doet kabbelen. Alleen is het daarbij zo, dat de chaotische mengelmoes van de melk dan geschild of gescheiden wordt in, onder meer, ordentelijke kabbelingen, 'kaas' genaamd. De kaas zou dan geen chaos zijn, doch orde, uit de chaos geschild. En daar zien wij dan ook elk mogelijk etymologisch verband aan onze neus voorbijgaan.

Chaos ging vooraf aan orde in 't begin der tijden en, in feite, is orde dan niets anders dan geschildte chaos. Chaos lijkt hoe dan ook veel 'groter' te zijn dan orde, want orde blijkt iets tijdelijk, iets dat van zodra het tot stand is gekomen, alweer snel dreigt te vergaan. Denk maar aan het leven zelf dat voortkomt uit een wirwar van elementen, een chaos door Eros aangestoken en aldus geschild, zodat daaruit een geheel voortkomt dat danig is geordend dat wij er warempel een eigen identiteit aan toeschrijven: chaos is daar zo geordend dat het uitmondt in een heuse persoon.

Edoch, de voorgeschiedenis van de persoon is onmiskenbaar chaos. Hij werd immers samengesteld uit allerlei slijmerige substanties die aan elkander zijn gaan klitten, ja, die herhaaldelijk werden geschild door allerlei zuren, tot nog veel meer kazen. Vervolgens is hij beginnen groeien, wat wil zeggen dat hij allerlei papjes en soepjes tot zich nam, die tot geordende onderdelen zijn geworden van zijn persoon. Daarop heeft zich vanuit zijn kinderlijke fantasie die, zoals elkeen uit eigen ervaring weet, één grote onordentelijke soep is, een geest ontwikkeld waarin flarden van verzen en van volstrekt onsaamenhangende verhalen veranderden in gedefinieerde woorden, termen en begrip-

pen. Afgebakende begrippen, definities, theorieën, wetenschappen en ook kunstwerken: allen blijken zij ordentelijke gehelen, ontstaan uit een chaos vanjewelste.

Edoch de orde in die zaken blijkt van bijzonder korte duur. Vooreerst in die zin dat theorieën en wat al niet meer, maar zeer tijdelijk stand houden. Maar ook en vooral omdat wijzelf, die van al deze zaken die ons welhaast overtreffen, kennis nemen, dat niet voor eeuwig kunnen doen. Een theorie, een wetenschap of een symfonie — om maar iets te zeggen — zijn immers geen dingen die op zichzelf bestaan: zij hebben hoofden nodig om in te leven. Een symfonie zonder oren en hersenen waarin zij weerklinkt, bestaat niet, en hetzelfde geldt voor theorieën allerhande en eigenlijk voor alle ordentelijkheden van de wereld. En een symfonie of een theorie mag dan gedrukt staan in onuitwisbare inkt: het hoofd waarin zij weerklinken moet, is slechts zeer tijdelijk geordend.

Zoals gezegd komt de orde in het hoofd pas na de kindertijd tot stand, als een persoon leert spreken, denken, rekenen, becijferen en lezen. Maar eenmaal iemand denken kan en zijn geest zich geheel ontwikkelt, dreigt alras al wat in zijn hoofd zit, aangetast te zullen worden door sporen die de zo moeizaam tot stand gekomen orde snel weer ongedaan maken. Hersenen zijn van vlees en vlees vergaat:

*Denn alles Fleisch, es ist wie Gras
und alle Herrlichkeit des Menschen
wie des Grases Blumen.*

*Das Gras ist verdorret
und die Blume abgefallen.*

Maar wat gedaan met de zin die daar op volgt:

*Aber des Herrn Wort
bleibet in Ewigkeit?*

Want mag men nu de zaken op hun kop gaan zetten en doen alsof de woorden en al die andere ordentelijkheden in eeuwigheid bleven bestaan, zo helemaal los van onze hersenen van vlees en bloed, zo onaantastbaar ordevol en onaangeroerd? Of stáán die zaken ook werkelijk op hun kop eenmaal al wat van vlees en bloed is zijn werk hier heeft gedaan? Wordt uit de tijdelijke orde dan inderdaad een orde voor de eeuwigheid geboren die nimmer wordt aangetast door vergankelijke stof, doch die uit pure geest bestaat?

Vooralsnog lijkt het er sterk op dat wij, in wie die grote zaken leven — woorden, wetenschappen, symfonieën — al heel snel dementeren, wat wil zeggen dat in al onze hoofden de ooit zo klare orde alras tot een papje vanjewelste wordt. De toestand die voorafging aan de orde, komt terug, zij het nu in een nog veel chaotischer vorm: alle rede wordt weggewist, versjes keren weer, zij het nu met daarin heel wat gaten, zoals er gaten zijn in kaas, vergetelheden ook en leemten of lacunes, placques, letterlijke verkazingen, verbeningen of bindweefselvormingen. De geleerdheid vergaat met de geleerde die na luttele levensjaren alleen nog stamelen kan zoals een kind dat nog geen versjes kent, en zo vergaat het zonder enige uitzondering álle zaken die in orde waren: tot de chaos keren zij terug voor immer.

(16 september 2010)

In de toekomst is geen heil...

Misschien is het niet de waarheid wat hier boven staat maar hoe dan ook is het een feit dat alvast in de verre toekomst het heelal de zogenaamde warmtedood zal sterven. Op voorwaarde dat de wetenschapslui het daaromtrent bij het rechte eind hebben, uiteraard. En er zijn redenen om aan te nemen dat dit *niét* zo is.

Men hoeft immers geen sterrenkundige te zijn om zich in alle ernst te kunnen afvragen hoe men er dan bij komt om,

enerzijds, het toekomstige heelal een warmtedood in de schoenen te schuiven omdat dit nu eenmaal fysisch gezien noodzakelijk lijkt in de huidige wetenschappelijke context terwijl men er, anderzijds, blijkbaar geen graten in ziet om het verre verleden van datzelfde heelal wetenschappelijk volstrekt onuitgelegd te laten.

Want het begin van het heelal is, hoe men het ook draait of keert, niet met wetenschap uitlegbaar en de zogenaamde *big bang* is niets anders dan een vermoderniseerde *deus ex machina*. Men hoeft zelfs niet te kunnen lezen en schrijven om klaar en duidelijk te kunnen verstaan dat uit niets nooit iets kan voortkomen.

Er is noodzakelijkerwijze altijd al iets geweest: deze en geen andere conclusie laat zich trekken uit wat voorafgaat. Oók als men aanneemt dat alles waarvan wij geloven dat het bestaat, onecht is, want ook in dat geval moet het bestaan van die illusie worden verklaard, en dat is onmogelijk middels nog een andere illusie.

Uit de stelling dat er noodzakelijkerwijze altijd al iets geweest is, volgt rechtstreeks een tweede stelling, namelijk dat er wel altijd iets zal blijven bestaan. Want als het waar is dat er uit het niets nooit iets kan voortkomen, dan moet het even waar zijn dat iets nooit tot niets kan worden herleid.

En nu komt uiteraard de aap uit de mouw, want de huidige fysica leert ons dat alles degradeert: alle stof en alle krachten die het heelal vullen, vervallen van hogere naar lagere vormen; alle orde wordt omgezet in wanorde; ooit zal alles zijn omgezet in niets dan warmte en dat is dan de gewisse dood van het heelal. Maar dan stel ik u, die dit alles voor

waar aanneemt, de zeer terechte vraag: als alle orde voortdurend wordt omgezet in wanorde, waar vandaan komt dan die orde die in wanorde wordt omgezet? Want als de toekomst van het heelal pure wanorde zal zijn, en als de wanorde slechts kan toenemen, dan moet er in 't begin van het heelal, ontzaglijk lang geleden, uiteraard ook ontzaglijk veel orde zijn geweest. Ja, waar komt die orde dan vandaan?

Als er geen heil is in de toekomst, dan moet er heil geweest zijn in 't begin — een ander besluit laten deze feiten niet toe. Tenminste indien heil ook 't zelfde zeggen wil als orde. We kunnen slechts met lede ogen aanzien hoe orde of heil blijkbaar gedoemd zijn om heel geleidelijk maar even zeker over te gaan in wanorde of onheil, want uiteindelijk gaat het slechts in die ene richting.

Precies zoals de tijd in slechts één richting loopt: alles gaat voorbij, wij leven op de overgang van toekomst naar verleden en die overgang, dat heden, is zo oneindig dun dat wij aan de echtheid daarvan twijfelen. Echt is het heden echter wel, we weten zeker dat die overgang er is, anders zou de tijd niet meer voorbijgaan en wij weten zeker dat dit het geval is. Maar is het heden echt, het is dan ook oneindig dun. Alles wat in de toekomst ligt, komt op ons toe en, eenmaal het ons bereikt heeft, kijken we er al op terug. Het is één minuut voor vijf, zegt iemand in de fabriek, en wij kijken er naar uit, naar klokslag vijf, omdat het werk er op zit dan. En als het werk er op zit, kijk, is het vijf uur voorbij. Het is dus ooit écht vijf uur geweest want, gesteld dat klokslag vijf niet had bestaan, dan waren wij nog steeds aan 't werk geweest.

Het ogenblik mag dan oneindig dun zijn, de veranderingen waarin de ogenblikken de tijd opdelen, zijn werkelijk, definitief en onbetwifelbaar. Men zou welhaast moeten geloven dat het bestaan met de verandering als zodanig samenvalt. De wolk van een uur geleden is niet meer dezelfde als de wolk van nu, en dat geldt evenzeer voor de steen, het geldt ook voor onszelf. Wij kunnen pas bestaan omdat wij veranderen. We bestaan slechts omdat we ons bestaan onophoudelijk voor een ander verwisselen, en dit in die ene richting van de tijd — van jong naar oud. Indien we, al was het slechts één ogenblik, onszelf zouden kunnen blijven en indien we aldus zouden weigeren om een seconde ouder te worden, dan hielden wij terstond met leven op. Ontsnappen aan de verandering is ophouden met leven en, andersom, is sterven in feite... zichzelf blijven.

Vergaan is de prijs voor het bestaan omdat bestaan zonder meer gelijk is aan vergaan. En dat geldt voor iedereen en ook voor alles. Het heelal bestaat omdat het vergaat en het vergaat omdat het bestaat. Het kan vreemd klinken, maar heel bijzonder is het niet; is het immers niet eigen aan het leven zelf dat het niet alleen voedsel en allerlei andere vormen van energie maar tenslotte ook zichzelf verteert of opleeft, zoals men dat zo treffend zegt? Terwijl men eet, kan men geloven dat men de gebraden kip soldaat maakt, maar ten langen leste verorbert men zichzelf. De lezer van een boek, consumeert niet zozeer het boek als wel zijn eigen levenstijd. Wie in bezit neemt, wordt bezeten. Al wie of wat ademt, verbrandt zichzelf precies zoals de kaars waarvan de warme vlam de lucht opmaakt maar ook de was.

Er is geen heil in de toekomst, zo zegt men daar, maar zonder de toekomst was er geen vergaan en zonder dat

vergaan, was er niet eens bestaan. En zo zijn nu de gedenkenissen, ingegeven door het lichte poeder dat uit gescheurde hoeden van zwammen opstuift door de winden van de tuin die straks *in brand staat van de allernieuwste herfst*.

(20 september 2010)

Orde

Wat is orde? Gesteld dat er aanvankelijk chaos is of wanorde, dan wordt die chaos geordend van zodra ergens een of andere 'vaste' maatstaf verschijnt. En het hoeft, terloops, niet gezegd dat zelfs de geringste waarnemer reeds een ontzaglijk geheel van maatstaven en van normen vertegenwoordigt. De Eros die in de Griekse mythologie de chaos ordent, is die maatstaf, of die waarnemer, die zijn begerige blikken richt op alle dingen, uiteraard met de bedoeling om ze op de een of andere manier in zijn bezit te nemen: hij keurt ze, wikt en weegt ze, onderwerpt ze aan zijn maatstaven, kortom: hij ordent ze. Waar orde heerst, heerst Eros; het geordende is het begeerde; het ordenen zelf is een begeren. Het begeerde transformeert op het ogenblik van de begeerte zelf van chaos naar orde, van onbepaald naar bepaald, van bestemmingsloos naar doelgericht.

Maar hier moet vooral dit worden vermeld: de bij de ordening gehanteerde maatstaven zijn noodzakelijkerwijze het werk van een subject; ze zijn dus subjectief. De ordening welke in een chaos wordt teweeg gebracht is derhalve geen verlichting van de duisternis; het is geen ontsluiting van een tot dan toe verborgen orde en betekenis. Een ordening is veeleer een schepping, het is het kneden van een lompe massa in een welbepaalde vorm, beantwoordend aan de specifieke betekenisgevingen van diegene die orde brengt. En zo zal elk geordend geheel het uitzicht hebben van de specifieke Eros die zijn oog liet vallen op wat voordien slechts chaos was.

Wat nog zeker niet wil zeggen dat men zomaar in elk geordend geheel de Eros kan herkennen die daar werkzaam

was. Vooreerst omdat zijn ordening als zodanig voor ieder ander chaos blijft in de mate dat zij 'persoonlijk' is. Men herkent immers pas datgene wat men reeds kende. Wanneer men dus ergens enigerlei orde onderkent, dan doet men dat alleen omdat men op de een of andere manier participeert aan de aldaar werkzame Eros. Zo zal men de lettertekens op de bladzijden van geleerde boeken als zodanig herkennen als men reeds weet wat lettertekens zijn; men zal ze kunnen lezen als men reeds heeft leren lezen; men zal ze verstaan als men de taal kent waarin zij betekenis hebben. Heeft men van die dingen helemaal geen kennis, dan ontwaart men helemaal geen lettertekens, zelfs geen tekens, doch slechts chaos. Men ontwaart derhalve niets, men neemt niet waar. Edoch, als men niet waarneemt, blijft men blind; men weet zelfs niet of men dan zelf niet ziet, ofwel of het licht ontbreekt. Meer nog: het zien als zodanig wordt zelfs niet in vraag gesteld, en zo ook het horen, het tasten, kortom het bewustzijn, het besef. Er is geen onderscheid meer tussen werkelijkheid en droom, er is nog slechts de chaos die er ook in het begin was.

Of net niet. Want de stelling dat er in 't begin slechts een ontzagwekkende orde was, is goed verdedigbaar. We zitten immers met het feit van de eeuwige entropie, en dat is het geleidelijk verdwijnen van de orde, het egaal worden van alles wat er is totdat er nog slechts 'warmte' overschiet: dat roept de vraag op waar vandaan dan die orde komen moet die aan 't verdwijnen is, want als de orde voortdurend taant, vermindert, wegkwijnt, dan is zij noodzakelijk groter naarmate men verder teruggaat in 't verleden. De fysica zelf dwingt ons tot het besluit dat in 't begin der tijden de orde groter was dan ooit.

Edoch, als er in 't begin géén chaos was, zoals de Hellenen dat vertellen, met een Eros die dan de wanorde tot orde bracht, maar als er daarentegen maximale orde was: wat heeft dan voor die allerrampzaligste entropie gezorgd? Een kracht tegengesteld aan die van Eros? Thanatos, de doodsdrift? Alleen snijdt hier het genoemde krachtenkoppel der Hellenen niet langer hout. Een begin der wereld in maximale orde heeft immers geen Eros nodig. Als in het absolute begin der tijden orde heerste, dan was daar niemand minder dan God, punt uit. Het bestaan van de entropie getuigt van het bestaan van God. De entropie is het voetspoor van een zich uit zijn schepping verwijderende Schepper.

(21 september 2010)

Geloof

Nog niet eens zo heel lang geleden twijfelde echt niemand eraan — of hij moest een ongeletterde zijn, een *outcast*, een ketter — dat zich in het middelpunt der aarde de hel bevond, waarheen de zielen gingen der verdoemden, na de dood. En hoog boven onze hoofden, achter de hoogste wolken, met in het midden de troon Gods, omgeven door de engelen, met onder hen de heiligen en al de zielen van hen die waren gered van het eeuwige vuur.

Ja, er was geen sprake van twijfel aan deze waarheden bij de weldenkende burger, geen zweem van twijfel was er, en zij die daar anders over dachten, waren godbetert zelf veroordeeld. En men geloofde dit met heel zijn hart en met heel zijn verstand, omdat diegenen naar wie men opkeek, het zo voorzagen: de pausen en de bisschoppen, de pastoors, de onderpastoors, de paters, de broeders en de zusters. Grote heiligen hadden nog gigantischer systemen bedacht die de waarheid compleet bevatten: de waarheid over de wereld, de hemel en de hel, de mensen, de dieren, de duivelen en de engelen, de heiligen en God de schepper zelf.

Vraag nu aan een willekeurig iemand of hij deze dingen ooit zou hebben geloofd indien hij had geleefd in de tijd waarin zij vanzelfsprekend waren, dan is de kans bijzonder groot dat hij die vraag ontkennend zal beantwoorden: mogelijkwijze hebben velen dit geloofd, zo zal hij zeggen, maar ik zou dit nooit hebben geloofd — nu niet, in de toekomst niet en ook niet in het verleden! Maar kijk.

Vandaag hebben de pausen, de bisschoppen en de pastoors niet veel meer in de pap te brokken, althans niet in onze contreien: hun gezag is eraan, wat de heiligen beweerden, wordt niet alleen betwijfeld maar wordt door elk weldenkend mens als kostelijke fantasie van de hand gedaan, als beeldspraak in het beste geval voor zaken die op hun beurt alleen op het toneel bestaan. De rol van deze gewezen gezagsdragers werd allang overgenomen door zogenaamde wetenschappers, en vooral de fysici onder hen dragen een welluidende naam, en de astronomen, de wis- en scheikundigen, de eugenetici, de astrofysici. Astrofysica: het klinkt zo sprookjesachtig als in duizend en één nacht, edoch het is wel pure wetenschap, mijnheer: het gaat over de *big*

bang, de entropie, de parallelle heelallen en de zwarte gaten. Pure wetenschap, maar dan zo sprookjesachtig als in duizend en één nacht, zegt gij?

Inderdaad. En vraag nu aan een willekeurig iemand uit het verleden of uit de toekomst of hij deze dingen ooit zou hebben geloofd indien hij had geleefd in deze tijd waarin zij vanzelfsprekend klinken, dan is de kans bijzonder groot dat hij die vraag ontkennend zal beantwoorden: mogelijkwijze hebben velen dit geloofd, zo zal hij zeggen, maar ik zou dit nooit hebben geloofd: nu niet, in de toekomst niet en ook niet in 't verleden! Maar kijk.

Jawel, ik wend mij nu tot u: zeg mij in alle eerlijkheid wat gij dan denkt over de man op de maan en over de reis naar Mars! Vanzelfsprekend, zo zegt gij, niet? Maar verstaat gij ook hoe men mensen op die verre maan kan planten en hoe men met een raket naar Mars kan reizen? Helemaal niet nodig om dat te verstaan, zo antwoordt gij zelfzeker: er zijn immers ánderen die dat verstaan, er zijn specialisten, astrofysici, die dit verstaan en die dit ook realiseren! En gij zegt dat met volle zekerheid en zonder de minste zweem van twijfel, en reeds bekijkt ge mij, die u dat vraagt, met argusogen, en zo zeker zijt gij van uw gelijk dat ge mij er zelfs niet durft van te verdenken dat ik daaraan zou twijfelen — is het dan niet zo? Jawel hoor: zo vanzelfsprekend vindt gij uw geloof in de autoriteiten van vandaag dat gij het zelfs onmogelijk acht dat ook maar iemand zou twijfelen aan wat zij allemaal vertellen — is het niet zo?

Natuurlijk wel! Natuurlijk slikt gij alles wat zij van af hun katheders in het rond bazuinen over 'ons' zonnestelsel, het heelal, de man op de maan en de reis naar Mars! Gij ge-

looft het — niet zoals een tienjarige jongen de vertelsels van Jules Vernes gelooft, want die wéét dat zij slechts mooie fantasie zijn! Gij gelooft het... precies zoals die onnadenkende lieden uit de middeleeuwen de verhalen van de heiligen geloofden, over de duivel die gelijk een worm knaagt aan het hart der aarde, over de hemel met de engelen, het einde der tijden en 't laatste oordeel! Ja, op die manier en op geen andere gelooft gij wat de specialisten van vandaag u allemaal vertellen; gij slikt het allemaal zonder daarover na te denken en gij denkt er zelfs niet aan om ook maar één ogenblik te twijfelen aan al die sprookjes — is het niet zo?

Welnu, indien ik had geleefd in onze middeleeuwen — en ik geef dat grif toe — dan had ik waarschijnlijk wél geloofd in de verhalen van de heiligen over de hemel en de hel: zij lijken mij immers bijzonder redelijk. Want is het onrecht in de wereld niet veel te groot en te aangrijpend om ook maar toe te staan met het hart én met het verstand dat het kwade immer onbestraft kon blijven en het goede onbeloond? Ja, beslist had ik geloofd wat Thomas Van Aquino schreef over de engelen en de duivelen, de zondeval en de verlossing, de hemel en de hel. Maar wat de specialisten van vandaag vertellen over de wereld en de hemel — de *big bang*, de zonnestelsels en de sterrenstelsels, de man op de maan en de reis naar Mars: ik wil best een ketter zijn, maar die onzin verkoopt men niet zonder meer aan mij! zegt Omsk.

(28 september 2010)

De witte krokodil

Vannacht droomde ik over een witte krokodil die wij hier hadden lopen in de tuin, zo zei hij, en daar was niks vreemd aan, want het was klaarblijkelijk een huisdier dat wij hielden, precies zoals er ook mensen zijn die een hond hebben lopen om het huis.

Dat dit in een droom gebeurde, maakte het dan nog wat aannemelijker, antwoordde ik hem: vandaag zijn heel wat dingen die ons ooit vreemd toeschenen, heel normaal geworden, maar het vreemde wordt pas echt geloofwaardig als het zich in een droom voordoet. Zelfs het bizarre lijkt dan geaccepteerd te kunnen worden.

Ons gesprek was plotseling afgesprongen en na een wijle moest hij de trein verlaten die mij nog een heel eind verder brengen zou. Tja, neem nu gewoon maar deze trein, zo dacht ik ineens: onze niet zo verre voorouders keken de ogen uit hun kop naar dit gevaarte dat vandaag de allerge woonste zaak ter wereld blijkt. Nog niet gerept van die vliegtuigen hoog in de lucht: ik kan het aantal mensen niet meer tellen van wie ik weet dat zij daarmee geregeld op reis gaan; ik moet eigenlijk zeggen dat ik er haast géén ken die nog nooit vlogen. En als men het dan heeft over de man op de maan en over de landing op Mars... dan weet ik echt niet meer of dit behoort tot die allervreemdste, sprookjesachtige zaken die men vroeger volstrekt onmogelijk had geacht maar die vandaag hun weg hebben gevonden naar de echte wereld, ofwel of dit behoort tot de wereld van de droom die het bizarre enigszins aanvaardbaar maakt. Uiteraard maakt men zich die bedenking niet zonder het gevoel te krijgen dat men zich niet in de wakkere

toestand bevindt doch in een of andere droom, en alvast ikzelf ga dan soms twijfelen aan al die zaken waaraan men niet hoort te twijfelen.

Mag men er dan aan twijfelen of men wakker is, als men dat ook is? Als men slaapt, en men droomt, dan mag men twijfelen aan zijn droom, maar is men eenmaal wakker, dan past het blijkbaar niet langer om zich af te vragen of men dan niet slaapt en droomt. Dit lijkt heel vanzelfsprekend maar het geeft problemen, net zoals de twijfel aan het absoluut zijn van de waarden van weleer: het goede en het kwaad. Zaken waaraan eertijds niemand zou hebben dúrven twijfelen dat ze slecht waren, gaan heden door voor goed en omgekeerd, al zal ik mij ervan weerhouden om voorbeelden hiervan te geven, elkeen bedenkt die wel vanbinnen waar het minder kwaad kan dan in de wereld van het uitgesprokene. Maar niet alleen de waarden zijn gaan zweven, ook de waarheden delen blijkbaar stilaan hetzelfde trieste lot, en grote filosofen vertellen ons dat dit niet anders denkbaar is, omdat tenslotte ook alle waarheden op waarden berusten.

Of zaken al dan niet waar zijn, lijkt een klare en heldere aangelegenheid waaraan niemand twijfelen moet, neem maar het voorbeeld van wit en zwart: geen mens die niet blind is of die niet aan een of andere ernstige oogziekte lijdt, zal beweren dat het nacht is als het dag is, en omgekeerd want wit is nu eenmaal wit en zwart is zwart. Het is dag, zo zegt een stem, en men hoeft zelf maar om zich heen te kijken om die uitspraak te kunnen bevestigen of ontkennen, men kan onmiddellijk vaststellen of wat gezegd werd al dan niet waar is. Maar wat dan gedaan met de uitspraak van bijvoorbeeld een rechter over de schuld

van een beklaagde? Is de man of de vrouw schuldig als de rechter ook zo oordeelt? Is hij of zij schuldig van zodra de rechter die uitspraak doet, en geen seconde vroeger? Of kan een rechter ook náást de waarheid spreken en, met andere woorden, liegen? Is het mogelijk dat hij iemand schuldig acht terwijl die dat niet is? Iedereen zal beamen dat de rechtspraak zich vergissen kan en dat een man, van moord beschuldigd en daarvoor ook veroordeeld, geheel onschuldig kon zijn omdat valse getuigenissen de doorslag gaven in een proces. En betreedt men nu het terrein van de sport, dan stelt men niet zonder een gevoel van beklemming vast dat men zich bij de beslissing van bijvoorbeeld een grensrechter in het voetbal volkomen dient neer te leggen. Men moet warempel voor waarheid houden dat een bal buiten de lijn valt als een grensrechter zo oordeelt, ook al stelt men met zijn eigen ogen vast dat de bal binnen de lijn viel — en dat heet dan sportiviteit. Daar valt uiteraard heel veel voor te zeggen, daar niet van, maar het is slechts een van die talloze zaken die onze werkelijkheid in feite oplichten of doen zweven. De sport brengt iets van de droom in de wakkere wereld naar binnen: iets van het mooie van de droom, maar ook iets van het bizarre en het onzekere, en ook de rechtspraak doet dat, en nog talloze andere zaken drukken ons met de neus herhaaldelijk op dit eigenlijk verschrikkelijke feit: dat de waarheid wankelen kan, dat de leugen heersen kan, dat die twee voortdurend dansen met elkaar in een onhoorbaar doch springlevend stuk muziek waarvan de componist onkenbaar blijft, als hij tenminste al bestaat.

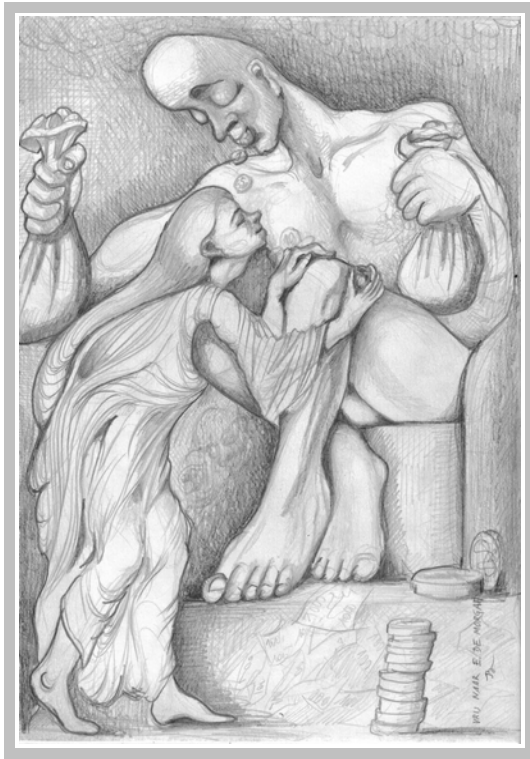
Het is niet te verwonderen met dat verwateren der waarden, dat gevolgd wordt door het onzeker worden van ook de waarheden, dat steeds meer mensen daaraan gaan twij-

felen: of ze ofwel wakker zijn of dromen. Maar meer nog dan dat, komt het steeds vaker voor dat mensen daaraan gaan twijfelen of zij wel echt bestaan, en is dat geen tragedie? Echter, erger nog is het lot van al diegenen die slechts denken dat zij bestaan: misschien hebben zij ooit bestaan of misschien hopen zij ooit te zullen bestaan, maar intussen staat het wel zo goed als vast dat zij in het beste geval vooralsnog niet bestaan, dat zij niet meer bestaan of, wat uiteraard heel wat vaker voorvalt, dat zij nooit hebben bestaan en ook nooit zullen bestaan. Het ware een schromelijke vergissing om nu te geloven, zoals jammer genoeg zovelen dat doen, dat de genoemde ongelukkigen er helemaal niet waren. Het denken waarin wij zijn opgeleid kan daar moeilijk bij, maar dat zegt slechts iets over de gebrektheid van dat denken. Er bestaan mensen — en het zijn niet de minsten — die klaar en helder kunnen vatten dat al het onzekere waarover wij het hier heel eventjes hadden, niet de uitzondering is maar veeleer de regel. Bovendien is de uitzondering niet het zekere maar slechts de illusie daarvan.

Er bestaan mensen die geheel consequent met deze inzichten leven omdat zij zich, weliswaar na een lange en lastige, innerlijke maar ook uitwendige strijd, verzoend hebben met wat feitelijk met het menselijke onverzoenbaar is. Zij weten niet alleen dat hun bestaan onzeker is maar, overeenkomstig deze wetenschap, is hun bestaan dat ook, en zo bevinden zij zich in een gebied waarvan niemand zeggen kan of het behoort tot de wakkere wereld ofwel tot de droom. Echt niemand is in staat om te oordelen of zij er al dan niet zijn, deze mensen die bereid waren om in te zien dat het bestaan niet zo eenduidig is als menigeen dat graag geloofde, en daarom weet men soms ook niet goed of zij

het echt zijn, als men gelooft hen te ontwaren, ofwel of zij slechts schimmen zijn die enkel op het eigen netvlies dwalen. Ja, echt niet meer leuk is het wanneer het niet langer gaat om onbekenden of om personages in verhalen. Eng is het wanneer tot diegenen die zomaar ergens zweven, ook mensen van het eigenste volk behoren, en op een keer komt men beslist zichzelf daar tegen, op de rand van zijn en niet zijn, kantje boord. *(7 oktober 2010)*

De nieuwe god

Het gebeurde in het op één na wreedste tijdperk dat God had geschapen en met — godbetert — godsdienst had het dan nog te maken. Er hing een mist over de wereld, een donkere mist, het leek veeleer een damp, of was het een rook, want hij had een welbepaalde geur, een stank, om niet te zeggen een somtijds onhoudbare stank die gevoelige zielen misselijk maakte en aanzette tot langdurig braken. Er was een nieuwe god in de maak, nu vrijwel alle

mensen hun aloude godheid loochenden en zegden dat zij Hem niet meer nodig hadden, dat Hij zelfs niet was tussengekomen in het proces van hun schepping en dat het tenslotte geen enkel verschil zou maken indien Hij niet eens bestond. En zij waren gaan geloven dat Hij niet bestond, toen ineens een nieuwe godsdienst in de maak bleek.

Sommigen zegden dat het geen godsdienst was maar iets helemaal anders, iets nóg ergers — godbetert — dan een godsdienst. Maar zij zegden alvast dat het een godsdienst was, wellicht omdat hij zijn bestaansrecht opeiste op grond van een wet die de vrijheid waarborgde. Geen goddelijke wet, uiteraard, maar een wet gemaakt door mensen, die in die tijd geen andere goden naast zich duldden.

Het vreemde was nu dat, geheel in contrast met al zijn voorgangers, deze nieuwe god onschendbaar bleek. Hij werd niet onschendbaar verklaard, welneen, hij wás het gewoon en het bewijs daarvan had zich al enkele keren herhaald op een bijzonder overtuigende manier. Wie het immers aandurfde om de nieuwe, opkomende god te beleiden, hetzij rechtstreeks, hetzij via zijn profeten, hetzij via zijn gelovigen, die kon er van op aan dat hij niet heel lang meer te leven had. Een handvol lieden hadden onderhand de onvoorzichtigheid begaan zich tegen de rijzende ster te keren, sommigen op een eerder ludieke manier, anderen met een schoolse ernst, nog anderen met veel tumult. Telkenmale reageerde het publiek eender: men keurde het optreden van deze onvoorzichtige enkelingen telkenmale noch goed noch af; men hield alleen de adem in en men keek toe, gespannen wachtend totdat de kop in kwestie rolde.

In die tijd herinnerden de oudsten van het volk zich ook het tijdperk van de grote dictator, die massa's mensen onderbracht in kampen omdat zij niet voldeden aan de maatstaven die hij hen oplegde: zij waren niet van 't ideale ras, ze hadden niet de goede kleur van haren of van ogen, ze gedroegen zich niet volgens zijn persoonlijke moraal ofwel waren ze een last voor de gemeenschap omdat zij ziek waren of zwak. Heropvoedingskampen, zo zegde men dat het waren waar zij met bange harten in lange treinen heen reisden na een afscheid waarvan zij aanvoelden dat dit het allerlaatste was. Maar van heropvoeding was alras geen sprake meer omdat men nu eenmaal bruine ogen niet tot blauwe heropvoeden kan en zwarte haren niet tot blonde, en daarom installeerde men in die kampen kamers waarvan men zei dat het badkamers waren met douches voor velen tegelijk, alsof men aldus alle zagezegde tekorten uit die bevolking van de kampen weg kon wassen. Pas wanneer zij in de kamers binnen waren, en zij merkten dat de enige deur ervan vergrendeld werd, en zij zagen, hoorden, roken, voelden dat het geen water was dat uit de douches kwam, wisten zij hoe men komaf ging maken met de bruine ogen en de zwarte haren en 't verkeerde ras, de andere zeden en de vreemde goden.

Sommigen dachten het doch niemand durfde het te zeggen, dat de nieuwe godheid die werd ingevoerd, geen vader was wiens kinderen wij zijn, maar een dictator of een potentaat, een slavendrijver en een moordenaar. En omdat zij allen zwegen, leek het wel alsof zijn intrede in de ganse wereld werd toegejuicht, wat alras ook verplicht werd te gebeuren: bij elke kop die hij deed rollen, rees de massa recht in luid gejoel en met applaus, alle tronies ontmenselijkt en scheefgetrokken van de hypocrisie, verborgen ach-

ter het obligate masker. En hoe groter de angst werd voor de megademon, des te luider klonk 't applaus, des te dieper boog men ook voor hem het hoofd, ja, ging men over de aarde kruipen gelijk wormen.

En wie was die megademon, zult gij vragen: wie was deze onmiskenbaar antichristische figuur die het bestaan hertekende en die het bijna-paradijs waarin wij leven konden, fnuikte en omkneedde tot een hel? Wetende dat al wie in dezer waarheid spreekt, zijn eigen kop alras ziet rollen, gebiedt de wijsheid er het zwijgen toe te doen, ofschoon er al teveel gezegd werd hieromtrent. Maar omdat de prijs van de leugen al te hoog is — 't is de échte hel -, moet men 't liegen mijden over deze zaken, en de dingen zeggen zoals zij ook zijn. De nieuwe god, voorwaar, is de mammon, en aan zijn greep ontkomt klaarblijkelijk geen non.

(12 oktober 2010)

Spoken

Zij die zeggen dat spoken niet bestaan, negeren een werkelijkheid die misschien nog omvattender is dan al datgene wat zij zelf voor de werkelijkheid houden. Dat er spoken zijn, is een zaak van ondervinding en van getuigenissen; hoé ze kunnen bestaan, is een meer technische kwestie. Het is die laatste, technische kwestie die ons hier aanbelangt.

Om te beginnen moeten wij ons een fundamentele waarheid voor ogen houden met betrekking tot al het zintuiglijk waarneembare, en dat is, als we ons hier bijvoorbeeld beperken tot het zien, dat er in het zien verschillende componenten zitten die op een uiteindelijk onnaspeurbare manier onderling samenhangen.

In het zien zijn er vooreerst de ziener en het geziene. De ziener, diegene die kijkt, kan kijken en zien, hij kan ook kijken doch niet zien, en verder kan hij ook zien zonder dat hij in feite kijkt.

Waar wij kijken, bijvoorbeeld naar de bomen, en zien, bijvoorbeeld dat ze hun bladeren laten vallen, doen wij iets dat we allemaal kennen: we kijken of we richten onze aandacht op een bepaalde zaak en vervolgens zien we, wat wil zeggen dat we waarnemingen doen of informatie ontvangen uit de buitenwereld.

We kunnen echter ook kijken zonder dat we zien: we horen bijvoorbeeld het gejack van een kat, ergens in de tuin, we kijken in de tuin, maar hoezeer we ook rondkijken en speuren: we krijgen de kat helemaal niet te zien.

Tenslotte kunnen we ook zien zonder dat we kijken, bijvoorbeeld omdat we onze ogen gesloten houden. In dat geval zien we iets dat niet rechtstreeks via onze ogen in ons gezichtsveld komt, maar bijvoorbeeld wel via onze herinneringen of gedachten.

Maar naast de ziener is ook het geziene een allerm minst eenvoudige zaak. Het geziene is om te beginnen een stoffelijk of een materieel-energetisch voorwerp, en dus iets dat in de fysische wereld bestaat. Het heeft twee componenten die onderling zo zeer vervlochten zijn, dat ze in feite alleen maar louter theoretisch kunnen uit elkaar worden gehaald, en dat zijn uiteraard de stof en de vorm van het ding.

Alle dingen hebben een materiële grondslag én een vorm: er bestaan geen vormen los van elk mogelijk substraat en er zijn ook geen stoffelijke zaken die een vorm missen.

Tenslotte moet er, opdat een ding gezien kon worden, tevens licht zijn dat op het ding als zodanig weerkaatst. Het licht toont ons dan een vorm, die wij dan verbinden met een stoffelijk ding dat we wel kunnen voelen als we het zouden betasten, doch niet kunnen zien, tenzij men het zien zelf als een vorm van betasten beschouwde.

Wanneer we het nu moeten hebben over de waarneming van spoken, dan gaat het om een heel bijzonder geval van waarneming, waarbij de 'normale' waarneming op zich in feite dienst doet als substraat voor datgene wat wij het spook zijn gaan noemen.

Zo zien we in die zogezegd normale waarneming bijvoorbeeld een gordijn: we zien het stoffelijke weefsel wapperen in de stille tocht die door het half openstaande venster

in de kamer naar binnen waait, en we kunnen dit spektakel van vormen zien omdat van buiten in dat gordijn het maanlicht weerkaatst in die bewegende vormen. Tot nog toe hebben we dus stof, vorm en licht — in dit geval bovendien in beweging — alsook een waarnemer die kijkt en ziet, maar van spoken is nog steeds geen sprake. Maar dat kan plotseling veranderen, namelijk op het ogenblik dat de toeschouwer in al die (bewegende) vormen, een nieuwe vorm ontwaart die niet langer het gordijn suggereert als zijn substraat, maar bijvoorbeeld wel een lachende vrouw.

Het is mogelijk dat iemand die 's zomers van in het gras in de tuin naar de wolken ligt te kijken, daarin ineens een gezicht herkent. Hij zal een ogenblik schrikken als hij dat ziet, omdat hij op dat ogenblik in feite allesbehalve aandachtig was: hij was namelijk onaandachtig genoeg om gedurende een fractie van een seconde te vergeten dat het de wolken waren waar hij naar keek en dat de vormen welke het licht weerkaatsten, vormen van wolken waren en niet vormen van gezichten.

Het gezicht verdwijnt zo snel als het verschenen is, het heeft slechts een fractie van een seconde bestaan, het heeft geen enkel spoor nagelaten, behalve dan dat efemere spoor op het netvlies van diegene die er getuige moest van zijn en die nu helemaal niet in staat is om zijn waarneming aan ook maar iemand mee te delen.

Indien hij op het eigenste ogenblik een foto had kunnen maken van wat hij zag, dan had de ganse wereld kunnen zien dat in de wolken daadwerkelijk een welbepaald gezicht verscheen, en misschien wel het gezicht van een mens die echt bestond of die echt had bestaan. Zeer zeker was dan de 'illusie' van het gezicht in de wolken zo over-

tuigend dat men het verschil niet had kunnen zien tussen dit zogezegd illusoire gezicht en een pasfoto van het echte. Wie dan de foto had gezien van het gezicht in de wolken, die had warempel geoordeeld dat het om trucage ging, want zo sterk is ongetwijfeld de 'illusie' van een spook, als het inderdaad gaat om de verschijning van een 'geest'.

Buitenstaanders zullen wel oordelen dat al wie beweerde een spook te hebben gezien in een gordijn of in een wolk, dat niet in die gordijn of in die wolk zag, doch in zijn eigen geest. Die uitleg kan weliswaar correct zijn omdat wij nu eenmaal kunnen dromen, maar dat sluit geenszins uit dat mogelijkerwijze, één tel lang, ook werkelijk het gedetailleerde lichaam was te zien van bijvoorbeeld een welbepaalde vrouw.

Maar stel nu eens dat men dit op foto had vastgelegd, dat gedetailleerde portret van een vrouw — welnu, dan kon men over dat gedetailleerde portret met recht en rede zeggen dat het berustte op een enorm toeval. Het is immers perfect mogelijk om een gordijn in zo'n plooi te leggen dat men er een vrouw in ziet, helemaal in detail; elke getalenteerde artiest kan dit immers doen, met gordijnen of met verf, het maakt niet uit. En waarom zou het toeval dit schilderij niet kunnen scheppen, als men vandaag immers ook zo makkelijk aanneemt dat het toeval het échte leven heeft geschapen, en het ganse mensdom waarvan we zelf een deel zijn? (*2 november 2010*)

De wolk

De tijd dat alles vast lag, definitief was en ook zeker, behoort voorgoed tot het verleden. In die tijd leefde men wanneer men leefde, men sprak een aantal woorden uit wanneer men sprak, men deed iets of men liet iets na te doen en daarop werd men dan ook aangesproken. Maar dat alles is nu voltooid verleden tijd, want vandaag zit alles los. Men leeft niet meer voluit, men bestaat slechts voor een welbepaald percentage; wat men zegt, is bij voorbaat troebel en zo ook kan alles wat men doet of laat, verklaard worden op meer manieren, zodat men eigenlijk nooit meer zeker weet wat men in feite deed, wie men is en of de wereld waarin men zich bevindt wel helemaal de ware wereld is.

Ooit was het bestaan nog echt in de betekenis van onverzonnen, maar die tijd is heden lang voorbij, daar mensen nu in sprookjes leven. De idee dat 't echte leven volgt op het gespeelde, stamt uit de wetenschap van de esthetica: mensen spiegelen zich aan helden op de scène welke te voorschijn kwamen uit de pen van een dramaturg of een romancier. Pas die spiegeling van het eigen zelf aan een verzonnen ander op 't toneel, maakt ons tot wie we ook echt zijn: de nabootsing van een figuur uit een wereld die aanvankelijk alleen bestond in de fantasie van een auteur. Wij zijn acteurs.

Dat feit zou ons meteen met verstomming slaan, ware het niet dat wij wel ergens konden vermoeden dat een kunstenaar de dingen niet zomaar uit zijn mouw schudt: een artiest wordt geïnspireerd, wat wil zeggen dat hij zijn spullen gaat halen in een andere wereld die vooralsnog hij al-

leen kan zien. Hij gaat ze daar halen en brengt ze dan mét zijn kunstwerk in onze gemeenschappelijke wereld binnen. Of tenminste in de wereld waarvan wij geloven dat we hem delen. Onze wereld telt dan overigens niet veel meer zaken dan al deze die daar mettertijd werden binnengebracht door artiesten allerhande. Onze wereld blijkt een allegaartje van artikelen uit fantasieland, alhier geraakt via de geïnspireerde pen van menig schrijver. Onze wereld lijkt daarom op een huiskamer die welhaast uitsluitend is gevuld met zaken uit de supermarkt: door anderen gefabriceerde goederen welke wij ons toe-eigenen met zo'n ijver alsof we ze zelf hadden bedacht.

De taal die wij spreken, was ons aanvankelijk volstrekt vreemd: Chinees was het wat wij als kind moesten aanhoren, en slechts met heel veel moeite maakten wij ons dat Chinees tenslotte eigen. En nu spreken wij de taal die wij voortaan de onze noemen; wij spreken ze met zoveel zwier alsof we ze zelf hadden bedacht. En waar we ons tenslotte realiseren dat wij niet de scheppers zijn van onze eigen taal, blijven we niettemin hardnekkig geloven dat dan toch de inhoud van onze dagelijkse verhalen van eigen makelij moet zijn. Edoch, in die illusie zijn we zoals vissers die menen dat zij de vissen die zij vingen voor het aquarium eigenhandig leerden zwemmen.

De taal die wij spreken, is niet de onze. Maar niet alleen de taal valt ons te beurt: ook het lichaam dat wij zijn, blijkt bij nader toezien van elders en van anderen afkomstig. De vele biljoenen cellen waaruit ons lijf blijkt te bestaan, komen uit één eikel van een moeder voort, die eensklaps aan het delen ging, en tot vandaag worden onze lichaamscellen om de haverklap door almaar nieuwe exemplaren dage-

lijks vervangen. Wij bevinden ons in ons lichaam zoals we ons bevinden in ons eigen huis: niets daarin is van onszelf afkomstig, ons eigen zijn blijkt een bezit in bruikleen en een raadsel blijft het hoe wij daarmee samen konden vallen, daar wij de link tussen, enerzijds, die zaken die de onze zijn en, anderzijds, ons eigen ik, niet kunnen vinden. De waarheid blijkt ontnuchterend genoeg dat naast de spullen die wij in bruikleen houden, de lener zelf weinig meer om 't lijf heeft dan zijn eigenste niet-zijn, zijn leegte die behoefte is en wacht om ingevuld te worden, precies zoals een plaatsje leeg blijft totdat het op een dag bezet wordt door een ding of door een ander.

En zo komt alles wat wij zijn, of beter: wat wij onszelf wanen, uit een soort van super-markt — heel letterlijk. Een boven-markt, een markt die over onze wereld hangt gelijk een witte hemelwolk waaraan de kunstenaars zich inspireren. Met artistieke tentakels kunnen zij tasten in die wolk, en vinden zij daar allerlei nieuwe zaken welke ze ons dan naar beneden brengen. Zo brachten ons de gebroeders Van Eyck het unieke uitzicht op het Eschaton dat vóór die schilders alleen blinden konden zien. Na Vincent Van Gogh kan geen mens nog de Provence bezoeken zonder daar de schilderijen van de kunstenaar te ontwaren in de plaats van de nietszeggende velden die er voordien waren. En welhaast zijn wij geneigd in ons gigantisch ongeloof om hier de zaken op hun kop te zetten, alsof de schilderwerken van de begenadigde artiest zich inspireerden aan de louter stoffelijke wereld. Hetzelfde denken wij soms in eenzelfde ongeloof waar wij romanschrijvers toedichten dat zij uit het dagelijkse leven inspiratie putten zonder daar ook maar iets aan toe te voegen. Intussen weten wij genoegzaam dat de stof op zich welhaast geen vormen

heeft, geen kleuren en geen tinten, geen indrukken, verhalen, noden of beloften. Alles wat wij meemaken, gebruikt de stof uitsluitend als een voertuig — ons eigen zijn inluit. Alles komt tenslotte uit die grote, witte wolk.

Ons leven komt gewis niet uit de aarde voort zoals sommigen dit zeggen over de patatten waarmee wij ons voeden: dat alles daarentegen komt van boven, uit het zonlicht en de zegen van de regen. Zelfs de aarde waarin al wat leeft gedijt, is niets anders dan de asse onzer vaders die zich eens gezwind over het land bewogen. Alles komt van boven. En daarom ook zit alles los.

Alles is van wind en uitgerekend dat maakt dan dat niets meer vastgevezen worden kan, en zo hangt alles los, een zuchtje wind volstaat opdat het lichte leven vlood van hier naar daar — een lege stal blijft over.

Alles zit nu los. Wij leven niet meer voor de volle honderd percent — alleen wie rijk genoeg is, zegt men, kan een leven leiden dat zich min of meer onttrekt aan 't continu labeur en 't gepalaver dat de wereld gonzen doet en dat de mensen reduceert tot minder nog dan mieren. Vandaag moet men gezond zijn, jong en mooi, zoals de voorbeelden het zeggen dat het hoort. Eenmaal voorbij de vijftwintig leeft men nog voor amper tachtig percent. Heeft men bovendien een dikke neus maar tegelijk geen stuiver om hem bij te laten vijlen, dan gaat daar nog ruim vijftien percent van af; wie bovendien zijn dag beginnen moet met, om maar iets te zeggen, een spuitje insuline, diens levenskwaliteit zakt andermaal met ruim een derde en mist men dan ook nog een eigen stek omdat de zo noodzakelijke job op zich laat wachten, dan is men alras zo goed als dood, een levend lijk teweeg.

Maar 't ergste moet nog komen: vandaag is niets meer wat het lijkt te zijn omdat vandaag alles voorlopig is geworden. Alles wat gebeurt, gezegd wordt, opgevoerd wordt, is slechts repetitie — het definitieve immers is voor later, voor het echte leven, "voor als wij groot zijn", hoor ik opa nog steeds zeggen. En zo verkeren wij voorlopig in de waan van een bestaan dat op de keper een probeersel is en verder niets meer om naar huis over te schrijven. Want onze samenleving is verworpen tot een lab op elk terrein sinds 't allereerste labo uit zijn voegen is gebarsten. Op een mansarde ving gans die historie aan: het laboratorium van de profs die alles beter wilden weten. En alras werd ook de gang gevuld met distilleerkolven en vazen, flesjes met enorme halzen, draden, vijzen, op een gasvuur sissen-de slijmen en kleurige lampionnen. Eenmaal goed begonnen ging ook de bovenverdieping eraan, de trappenhal, het ganse huis, de kelder inclus, de aanpalende gebouwen en de straten aan de overkant, het waterland, de beddingen der rivieren, de bossen die de kim nog sieren, zelfs de wolken moesten eraan geloven: zij hingen ginder boven, ogenschijnlijk onaantastbaar totdat daar de laser scheen, ja, zelfs de maan werd niet gespaard en omgetoverd in een kokakolagaard.

Omstreeks negentienzeventig kreeg een minister het in zijn bol om het aloude middelbare onderwijssysteem te gaan hervormen tot het zogenaamde V.S.O. — zijn eigen kinderen liet hij echter de klassieke scholing volgen want, voorspelbaar genoeg, bleek het om een proef te gaan die ongelukkiglijk aan vele mensen vele jaren vruchteloze arbeid kostte. Veertig jaar later herhaalt een blijkbaar geheel onwetende minister op dezelfde post diezelfde stunt — niet te verwonderen in een land waar het vak 'geschiede-

nis' niet langer op de agenda staat en allen inmiddels zijn gaan denken dat auto, televisie, computer en telefoon er sinds 't begin der tijden waren. Leerlingen zijn niet langer mensen aan wie kennis dient te worden bijgebracht — zij blijken heden proefkonijnen die de 'geniale' invallen van de door 't volk verkozenen met een leeg hoofd moeten bekopen. En uiteraard zijn ze eerst klanten die de kas van het schoolbedrijf moeten spijzen en die men 't daarom naar hun wens maakt, ook als dit betekent dat zij, en mét hen gans de toekomst, naar den duvel gaan.

Klinieken dan, die liggen allang vol met proefkonijnen allerhande, want nadenken doet men daar blijkbaar niet meer: de uitwerking van medicamenten wordt afgelezen aan het effect dat zij hebben op sommige patiënten, als waren deze laatsten grijze muizen die in patattenkelders huizen. Genezing werd een voorrecht voorbehouden aan de rijken — de armen zijn er slechts voor de probering. Scholen, ziekenhuizen, allerlei instituten en waarom dan ook niet meteen de rest van de hele maatschappij: alles is verworpen tot een lab, een proefbuis, en de mens degradeerde tot zijn eigen muis. De zogenaamde samenleving is vandaag vervallen tot een experiment, mijnheer: wij werden spinnen, draaiend om de eigen as, flessen tot boven in onze lange halzen opgevuld met andermans vergiften, tot gruis vermalen, werden wij gedraaid tot pillen die wel sierlijk ogen maar niet deugen, alleen de leugen slaat in deze tijd de vleugels uit.

Een experiment zijn wij geworden, maar ook een quiz en waarom ook niet meteen een tombola met wegwerpkraskaartjes die nu en dan een miljardair opleveren die zich te pletter eet of drinkt of snuift, om 't even, maar vooral ook

dagelijks miljoenen of miljarden krassers met een leeg blijvende maag en dito kop. Tot het geduld op is, zal het duren, dat experiment, want het went niet als men eeuwig in het land van de voorlopigheid zijn echt bestaan moet blijven huren. En dan zal de bom vallen en zal alles binnen de kortste keren leeg zijn, zoals ook de rest van heel de kosmos leeg is, eenmaal en voorgoed. Is het niet de gedachte aan die grote witte wolk die ons de voorlopigheid aanvaarden doet? (*18 november 2010*)

Fijn wit zand

Zoals elders al gezegd, is er iets grondig mis met de tijd en dat is niet zomaar een gevolg van ouder worden want mensen van elke ouderdom moeten delen in de klappen: de tijd gaat nu veel rapper dan pakweg veertig jaar terug. De tijd versnelt, precies zoals een valbeweging, alsof ook hij onder de invloed van een krachtbron stond die immers de versnelling opwekt. Precies zoals de zwaartekracht de val opwekt. Die kracht *blijft* uiteraard ook trekken, en in dat licht is het niet meer dan logisch dat de val versnelt in het geval der zwaartekracht. Zwaartekracht op zich is, tussen haakjes, geheel onzichtbaar en ook is zij helemaal hypothetisch: haar bestaan wordt verondersteld om uit te kunnen leggen waarom een valbeweging aanving en — uiteraard — een versnelling ondergaat. Maar kijk, met exact hetzelfde recht kan men die andere kracht veronderstellen die de tijd rapper doet gaan — tenminste als het waar is dat hij rapper gaat. En twijfelt men daar alsnog aan, dan kan men opmerken dat de tijd nu eenmaal aan de gang is: hij had dat niet gekund indien hij niet dat initiële duwtje kreeg dat hem tenslotte in beweging bracht en dat uiteraard ook aan 't werk blijft, wat hem in die toestand van voortdurende versnelling houdt.

Andermaal: met de vraag of de tijd dan inderdaad almaar rapper gaat, kan heel vlug afgerekend worden. De tijd blijft immers helemaal niet ter plekke staan en, als hij in beweging werd gebracht, dan kan zulks niet het geval zijn zonder de inwerking van de ene of de andere kracht. Duidelijk is alvast dat dezelfde kracht die de tijd ooit in beweging heeft gebracht, er door haar blijvende inwerking ook voor zorgt dat zijn beweging een versnelling is. Of althans

princiepelijk, want het is best mogelijk, en zelfs waarschijnlijk, dat heel wat weerstanden overwonnen moeten worden, zodat van een versnelling na verloop van tijd dan helemaal niets meer terecht komt. Zo zal de snelheid van een voorwerp dat uit de lucht komt vallen, na een poos niet meer toenemen omdat de luchtweerstand dit verhindert. Die weerstand zelf neemt immers toe naarmate de valsnelheid van het voorwerp toeneemt, en zo wedijveren die twee zaken met elkaar totdat zij een evenwicht lijken te bereiken en de versnelling ophoudt. En vanzelfsprekend wordt de snelheid van het voorwerp nul van zodra het de grond raakt.

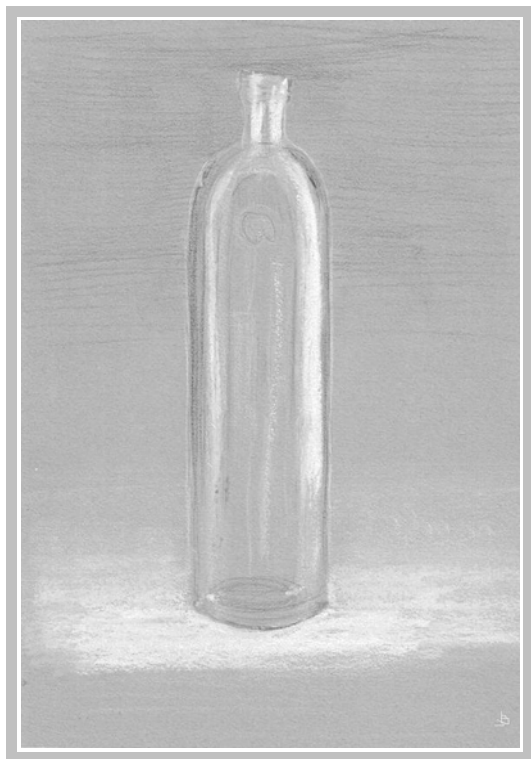
Uiteraard zijn deze dingen met een korreltje zout te nemen, maar het principe van de traagheid is alvast niet iets om zomaar onder de mat te vegen. Het zou ook best kunnen dat weerstanden allerhande bestaan of dat zij tijdelijk zijn, aan erosie onderhevig, dat zij plotseling kunnen opdagen of verdwijnen. En zo kon het ook best zijn dat de versnelling die menigeen nu in de tijd ontwaart, zeer tijdelijk was, en dat zij ook kon overgaan in een vertraging of, wie zal het zeggen, in een stilstand, bijvoorbeeld bij de dood of ter gelegenheid van 't eschaton. Misschien ook kan de snelheid van de tijd een grens bereiken waarna er iets speciaals gebeurt, zoals dat ook het geval blijkt met de dingen waarvan de snelheid deze van het licht benadert. Die zouden dan gaan stilstaan in de tijd of, meer nog, zich terugtrekken in hun eigen verleden.

Maar bij een oppervlakkige beschouwing, zoals ook deze, houden we het bij wat wij aan de lijve ondervinden — en de getuigenissen zijn legio: de tijd holt alsmaar sneller, een

jaar duurt nu geen dag meer, het eigen leven glijdt door
onze met artrose getekende tentakels zoals fijn wit zand.

(20 november 2010)

De fles

Er is een wereld denkbaar waarin het goud in de straten voor het rapen ligt terwijl het zand er schittert als een zeldzaamheid. Bijgevolg is niets daar kostbaarder dan glas. In die wereld rijden mensen wekelijks naar de afvalcontainer met goud: wit goud in het linker gat, geel goud in het rechter. Daar draaien koppels dertig jaar lang in dubbele shifts om dan als kroon op de carrière over te kunnen gaan tot de aankoop van een fles.

Het lijkt onmogelijk maar het is dat niet, het heeft zelfs een zekere vanzelfsprekendheid. Zand is weliswaar geen edel metaal maar niemand kan er omheen dat glas een wonderbaarlijk materiaal is dat veel meer tot de kinderlijke verbeelding spreekt dan goud en zilver tegelijk.

De laatst genoemde edele metalen appelleren allerminst aan de prilste fantasieën, en ik herinner me uit mijn vroege jeugd een hardnekkig onbegrip voor lui die hoog opliepen met blinkende ringen, armbanden, halskettingen en munten, terwijl wij anderzijds hadden geleerd om na de consumptie van ons stukje chocolade de — evenzeer schitterende — aluminiumfolie in de vuilnisemmer te deponeren.

Terecht hebben heel wat kinderen het moeilijk met de idee van glas als wegwerpspecie, terwijl het zo wonderlijk blijkt dat het harde gesteente dat glas tenslotte is, zomaar door zich heen laat kijken alsof het helder water was of reine lucht. Het is niet ondenkbaar dat in een ogenblik van verstrooidheid iemand geloofde dat er vissen bestonden die in glas konden zwemmen, vogels die konden vliegen in glas en die het inademden zoals ze ook doen met de koude winterluchten als zij wegtrekken naar streken waar het warmer is.

Over de gigantische Sahara heen vliegen zij in pijlen, en de woestijnen in de wereld waarover wij nu schrijven, zijn uiteraard van korrels goud. In ónze wereld daarentegen is er zoveel zand dat wij het allang niet meer interessant vinden om het van wat nader bij te gaan bekijken.

Zand bestaat uit korrels, en dat zijn stukjes steen, zo klein en licht dat ze makkelijk massaal kunnen worden verplaatst, zodat het zand ook wel doet denken aan de zee. Zo

kunnen zandduinen en zelfs bergen zich verplaatsen over grote afstanden, alleen maar door de wind, alsof zij vloeibaar waren zoals water of licht zoals de wolken. Soms verplaatsen zich ganse zandstranden, met de seizoenen mee. Maar in zand kan men ook verdrinken.

Toen mensen nog een eigen huis hadden en zij vooraan in de boomgaard een steenput groeven om daar met een handpomp dagelijks hun drinkwater uit op te diepen, waren er bij het graven alsook bij het schoonmaken van de put altijd drie grote zorgen. Een eerste zorg was het dat beneden in de put wel eens kruipgas kon gaan hangen dat zonder te waarschuwen diegene die afdaalde, bedwelmde zodat hij snel en quasi geruisloos verdronk. Een tweede zorg was het water zelf dat koud genoeg was om iemand van de adem te benemen, met hetzelfde onfortuinlijke gevolg. Maar een derde niets of niemand ontziende doder in de put die nog veel gevreesder was dan water of gas, was drijfzand, ook wel rampsande genoemd, of kwelm.

Het verhaal is bekend dat gedurende de oorlogsjaren ergens in de buurt van het Rabot te Gent een wagon met kostbare lading ontspoorde. Om het gevaarte terug in het spoor te krijgen, verliet de machinist de plek kortstondig, op zoek naar hulp. Toen hij echter enkele uren later terug kwam, bleek de wagon mét zijn lading te zijn verdwenen — een bijzonder raadselachtige diefstal. Edoch, toen werd overgegaan tot de inspectie van de plek des onheils, werd alras de geheel verdoken dief herkend: het was de aarde zelf die de wagon had verzwolgen, daar hij op drijfzand was beland.

Zand zijn kleine stukjes steen, afkomstig van rotsen waarop de branding beukt, van lava dat verpulverd wordt onder

gigantische gletsjers, van witte kalken schelpen ook of van koralen. De korrels hebben onregelmatige, hoekige vormen, maar wrijving gedurende miljarden jaren maakt ze mooi rond. Er zijn zandkorrels die, behalve dan qua grootte, in niets verschillen van die prachtige parels waaraan ontelbare duikers hun leven gaven, daar zij tot een half uur lang met ingehouden adem de diepe bodem van de zee af speurden — een activiteit welke alleen mogelijk is door onderdrukking van het ademhalingscentrum, wat dan resulteert in een levensverwachting van pakweg vijftien jaar. En wie wist nog niet dat alle korrels op de witte zandstranden — maar ook die van de rode, roze of nog anderskleurige paradijselijke stranden — bestaan uit uitwerpselen van de koraalvretende papegaais?

Zand kan zijn samengesteld uit allerlei mineralen en gesteenten, maar ook uit ertsen, zoals ijzer en goud. In zand kunnen ook halfedelgesteenten liggen zoals olivijn, granaat en saffier — dat staat in elke encyclopedie — en er bestaat ook sterrenzand: zandkorrels in de vorm van sterretjes. De boeken vermelden eveneens het zingend zand, 'akoestisch zand' genaamd, en het geluid ervan hangt van zijn samenstelling af. Maar bovenal is zand de grondstof voor glas!

Glas wordt geblazen en de eerste glasblazer was de bliksem. Na een blikseminslag wordt in het zand soms een witte, holle fulguriel gevormd — een bliksembuis of een bliksempijp — en dat is een soms meterslange streng van glas. Misschien werd het fabriceren van glas ontdekt dankzij de bliksempijpen. Hoe dan ook wordt glas geblazen en het is een ware kunst die men niet leren kan dan van de meester zelve. Glasblazers moeten hittebestendig zijn, het

beroep is ook niet zonder gevaren, maar het materiaal en het resultaat maken deze stiel bijzonder noodzakelijk en waardevol. Wat immers kan de fonkeling van een kroonluchter evenaren? Welk object bevat meer vorm én mystérie dan een fles? Wat is wonderlijker aan een huis dan de ruiten en wie zal ooit het geheim kunnen verstaan dat zich schuil houdt achter alle spiegels?

In de wereld waar zand een zeldzaamheid is, zijn al die wonderen niet zo vanzelfsprekend. Wij zitten aan het raam met een bril en een boek, warm door de ruitjes naar buiten te kijken, waar in witte sneeuw zwarte merels schooien om kruimels brood, en wij hebben geen kou. Maar in het land waar het goud in de straten voor het rapen ligt, kent men niet de luxe van glas. Daar werkt men van de vroege ochtend tot laat in de nacht, daar spaart men zich het eten uit de mond, daar telt men des avonds zijn zuur verdiende centen en dan denkt men aan de dag dat die ultieme wens bewaarheid wordt. Reeds beschikt men over de eiken kast met houtsnijwerk die het kleinood op zal baren, de kast die men enkel voor de hoogste gasten opendoet, de kast wiens holte met slechts één doel is geboren, en dat is de woorden vol bewondering te aanhoren telkenmale als zij gapen mag.

Wijzelf konden er niet van dromen, wij waren van simpele komaf en wij moesten ons nu eenmaal tevreden stellen met zilver en met goud, ook wel genoemd 'de blinkende doch ijdele troost der armen'. Maar bij de burens ging het er anders aan toe: meneer Fransen maakte carrière, hij werd zowaar een hoge piet, en ook zijn vrouw ging in de politiek. En op een dag was het zover, en zag en hoorde ik van door het raampje van het kleine mediteerkamertje boven,

hoe het kleine buurmeisje onze tuin kwam ingerend, recht naar mijn zoontje, luid fluisterend: "Emiel! Emiel! We hebben er een! We hebben er een!" En dan mijn zoon, even verbijsterd als ikzelf die aldus ongewild de mare vernam: "Wat hebben jullie dan wel, Emmaatje? Zeg mij wat het is: wat hebben jullie dan?" En haast benam haar de aangeslagenheid de adem toen dit keer haar fluisteren oversloeg in een luide gil: "Een fles!"

Er werd over gepraat tot uren in het rond: de familie Fransen had een fles! De deur werd platgelopen door mannen met camera's en microfoons en des avonds verschenen de heer en mevrouw Fransen met hun dochtertje op teevee en dan zegden wij tot elkander: "Kijk, dat zijn onze burenl! Jaren is het geleden dat we hen nog zagen, en nu zitten ze hier in onze eigen huiskamer te vertellen! En wat hebben zij geluk! Straks zullen ze de fles filmen, en dan krijgen we ze ook te zien! Maar misschien doen ze dat ook niet, omdat de kostbaarheid opgeborgen zit in een kluis? Wie zal het zeggen!" En grootmoeder die zelf geen televisie bezat, kwam bij ons kijken; gedurende de ganse reportage hield ze haar handen tegen de mond gedrukt van de opwinding en zij zegde: "Misschien bouwen ze wel een speciale kapel voor de fles, een soort bedevaartsoord, dan kunnen we ze met onze eigen ogen gaan bewonderen! Oh, maar kijk dat toch eens aan: is zij niet schoner dan Onze-Lieve-Vrouw? Maar zie ze daar nu eens te schitteren staan, de fles van de familie Fransen! Wat hebben deze mensen toch geluk!"

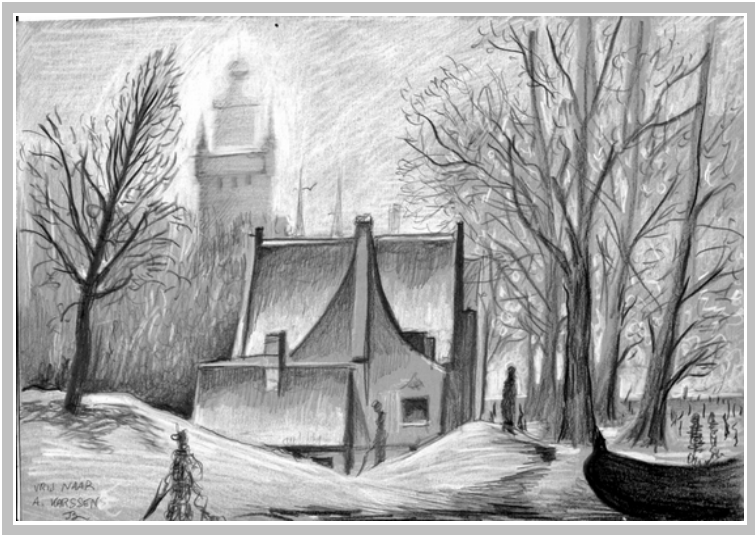
Maar op een dag, heel onverwacht, gebeurde iets bepaald onzacht: het was warempel de fles die brak. Het kostbare

kleinood sprong zomaar in één ruk, in honderdduizend scherven stuk!

De hele familie Fransen wierp zich op de brokken en daarbij sneed Emmaatje, die ijverig hielp, zich met een van de scherven in de pols. Daar waren paniek, en glas, en bloed; de brandweer kwam, de buurt begaf zich in stoet naar het oord waarvan men niet veel later zou zeggen: daar heeft de fles een kind vermoord!

Alras stond het glas synoniem voor de vloek die op alle bezitterige mensen rust die lust beleven aan 't bezit van een fles. Onthoud de wijze zedenles! *(10 december 2010)*

Koude winters...

In het jaar 2010 sneeuwt het in de eerste helft van december en er breekt zowaar paniek uit want zo'n vroege ijskels hebben we nog nooit gezien. Dat vertellen althans zij die een geheugen missen dat verder reikt dan de geschiedenis van de allereigenste persoon. Zij kunnen zich geen vroege sneeuw of kou herinneren en zonder zelfs maar bij de ouderen navraag te gaan doen, geloven zij in afwezigheid van elke verdere informatie zomaar te mogen besluiten dat de ijstijden zijn teruggekeerd.

Edoch, op enkele tikken en klikken op het bij de handse klavier van hier vandaan, leest men in de geschiedenis van het eerste het beste Scheldedorp dat in de jaarwisseling van 1844 naar 1845 de winter zo streng was dat — bijvoorbeeld te Wetteren — de Schelde dicht vroom. Niet één

keer, maar tot drie keer toe, en dat in één en dezelfde winter. Een eerste keer was daar de Schelde haar eigen brug vanaf 6 december tot 1 januari, een tweede keer van 11 tot 26 februari en dan ook nog een derde keer van 5 tot 21 maart, en dat was toentertijd zodoende een échte Witte Donderdag.⁸

Volgens de — overigens niet onomstreden — theorie over de opwarming van de aarde, zorgt het afsmelten van het Poolijs voor het stilvallen van de Golfstroom. Onze Golfstroom is immers een soort van transportband welke aan de oppervlakte warm zeewater uit de Golf van Mexico naar West-Europa aanvoert. Die warme stroom beukt tegen het Poolijs aan, duikelt de diepte in en voert dan in de diepere lagen van de oceaan koud Poolwater naar Mexico terug. De motor van die rupsband is het Poolijs en ook het zoutgehalte speelt een rol, maar om een lang verhaal kort te maken: door het afsmelten van de Poolkap raakt de warme Golfstroom zijn motor kwijt, zodat in onze streken de winters niet langer getemperd worden. Zo zou in het decennium voorafgaand aan het jaar 2005 de sterkte van de Golfstroom met één derde zijn afgenomen.⁹

Snееuwlandschappen en mensen die zich massaal op het ijs vermaken vindt men ook in de schilderkunst terug, met name in welbepaalde geschiedkundige perioden die men ook wel 'kleine ijstijden' noemt. In het oog springend is in dat verband het werk van Pieter Brueghel de Jonge (°1564 of 1565) of dat van Hendrick Avercamp (°1585) die leefden aan het begin van zo'n kleine ijstijd die zich voordeed van de vijftiende tot de negentiende eeuw. De gemiddelde

8http://www.wetteren.be/hongerjaren%201845-1850/3653/default.aspx?_vs=0_N

9 Volgens een publicatie in het tijdschrift *Nature* d.d. 1 december 2005.

temperaturen liggen dan een tweetal graden lager dan normaal, zo zeggen de weerkundigen. Volgens sommigen onder hen zouden we overigens al aan een nieuwe kleine ijstijd toe zijn want het Poolijs groeit sinds kort weer aan.¹⁰

Bovendien vertelt ons de aanwezigheid van ijskappen op Antarctica en Groenland dat wij momenteel in een echt ijstijdvak leven, het Quartair genaamd — overigens het tijdvak waarin de mens ontstond, en dat al bijna 2,6 miljoen jaar aan de gang is. Het Quartair omvat vele ijstijden, afgewisseld met wat warmere perioden, zoals de huidige. *Sub specie aeternitate* — in het licht van de eeuwigheid — is de tijd die wij kunnen kennen nog minder dan een bliksemflits.

Maar misschien precies daarom zijn er redenen om alarm te slaan, want als in géén tijd het klimaat zo'n grote sprongen maakt zoals het nu doet volgens heel wat meteorologen — wat zal het resultaat dan wezen van een dergelijke 'storing' op een wat langere termijn?

Iedereen weet dat water dat in ijs verandert, toeneemt in volume. Het zou best kunnen dat 't vervriezen van het Scheldewater de beide oevers eensklaps zo ver uit elkaar drijft dat onder het ijs een spleet ontstaat die reikt tot in de diepten van de aarde waar de lava zit te wachten op zo'n scheur. Dan kregen we misschien wat onlangs ook in IJsland was te zien en wat het luchtverkeer gedurende geruime tijd verstoorde: een reusachtige stoomwolk ingevolge de hitte van een uitbarsting onder een gletsjer, dra gevolgd door asse, puimsteen en ook lava.

10

http://www.blikopnieuws.nl/bericht/105150/Weerman_BlikopNieuws_kondigt_een_kleine_ijstijd_aan_na_2013.html

Op die manier, mijnheer, zijn ganse eilanden, misschien zelfs continenten, gevormd én van de kaart geveegd — wie zal het zeggen. Op die manier waarop de aarde boert en zich ontlast van gassen, kwam ooit de maan los uit haar kerker in de aarde en ging zij zweven boven het geboomte en de toenmalige alleen door haar verlichte steden. Men zou het niet geloven maar het gebeurde klaarblijkelijk daar de middelpuntvliedende kracht een weinig groter dan de kracht der zwaarte was, en op dat ogenblik zagen alle aardbewoners hoe zich uit de grond een continent loswrikte en verhief gelijk een reus die opstaat uit zijn graf, tot hoog boven de wolken, waar het nog steeds hangt te zweven als een geamputeerde borst van 't organisme waarin wij samen met het andere gedierte achterbleven. Het volume van de maan vertegenwoordigt iets meer dan één procent van het volume van de aarde.

Koud is het op die plaatsen op de maan die zonnestralen te ontberen hebben: één liter ijs per kubiek stof vindt men aldaar. Aan de zuidpool van de maan zou het tot welgeteld min 240 graden Celsius vriezen, maar in de lege ruimte van de kosmos kan het nog veel kouder zijn: waar de zon niet schijnt, is het zo'n 3 graad Kelvin — dat is 3 graden boven het absolute nulpunt van -273,15 graden Celsius. Al wie zijn lichaam aan die koude blootstelde, die zou op staande voet versplinteren zoals het dunste glas dat met geweld tegen een granieten muur geslagen werd. Alleen een rookpluim zou van zijn bestaan na 't ongeval een korte wijl niet langer dan een paar tellen getuigen.

Al bij al valt de winter tot nu toe nog mee, zo moeten wij besluiten, al blijft de vrees bij sommigen toch wakker liggen van 't idee dat er wat mis kon zijn met onze zon. Die

wonderbare ster van wiens stralende warmte en wiens kostbare licht wij leven, is tenslotte geen onsterfelijke god. Zij is een vuur in 't groot dat zonder zuurstof, gas of kolen brandt en opbrandt: gratis weliswaar maar niet tot in de eeuwigheid. En om het dichtst bijzijnde exemplaar dat dan misschien als een reservekachel dienen kon, in huis te halen, zijn dan tweeduizend komma zoveel lichtjaren van doen.

(19 december 2010)

Kwalen zijn geen kwalen. Een stukje voor de eerste winterdag

Kwalen zijn geen kwalen, kwalen zijn in wezen grote stappen voorwaarts die er alleen maar zoals kwalen uitzien: tot die conclusie komen al wie bereid zijn om onbevooroordeeld te redeneren over het bijzondere vraagstuk der aftakeling en zelfs over de kwestie van de dood. En de sleutel tot deze op zijn minst gezegd schokkende ontdekking wordt ons gegeven door de mysteriecultus die wij van oudsher beleven in niets minder dan het christendom.

Een minder bekende Vlaming schreef intussen misschien al een kwart eeuw geleden eens een boek met de titel *Het lied van iram*, over foetussen die op een helderziende wijze onderling communiceren over hun toestand in de baarmoeder. Zij beschouwen hun groei en het krijgen van armpjes en benen als het gewisse naderen van hun einde, want de volgroeienden verdwijnen uiteindelijk met een luide schreeuw voorgoed uit het gezichtsveld. Wat de ongeborenen niet weten, is dat de volgroeienden dan geboren worden in een wereld die voor hen alsnog verborgen blijft.

De schrijver wilde zeer zeker dat de lezer de vergelijking maakte van die toestand van voor onze geboorte met het leven dat daar dan op volgt. Geloven wij immers niet dat het verlies van tanden, maar ook dat van armpjes, benen en nog vele andere zaken, een voorbode is van onze gewisse dood, terwijl het ons misschien kon voorbereiden op een leven dat wij van hieruit onmogelijk in ons blikveld kunnen vangen?

De giganteske vraag luidt echter of wij dergelijke vergelijkingen wel maken mogen, want analogieën zijn er vaker niet zonder de geesten die ze fabriceren, wat wil zeggen dat ze onafhankelijk van onze fantasie niet alleen een reden missen van bestaan, maar tevens een geboorte. Zo herinnert men zich ongetwijfeld wel de kwestie uit zijn kindertijd toen men met sterrenkunde kennis maakte alsook met de beginselen van de chemie — de kwestie of een atoom dan niet iets was zoals een zonnestelsel, maar dan slechts in een andere orde van grootte. Niet makkelijk te beantwoorden bleek toen die vraag die wel wat leergierige leerlingen prikkelde, maar die alras moest onderdoen voor feiten die helemaal niet van plan blijken om met onze schone fantasie rekening te gaan houden.

Planeten zijn geen elektronen in het groot en de zonnestelsels herhalen zich niet eindeloos in universa van telkenmale andere orden van grootte. De analogieën die wij hier als kinderen maakten, bleken alras even naïef als de ideeën die men zich soms fabriceert over de ruimte en de tijd als men de Euclidische meetkunde verabsoluteert. Uiteraard moeten wij allen van de meetkundige denkbeelden van de genoemde Griek vertrekken als wij over de ruimte na gaan denken, maar op zeker ogenblik nemen andere theorieën het van de zijne over en dan lijkt het wel alsof wij de pedalen gaan verliezen. De nieuwe begrippen waarmee wij dan moeten werken, blijken immers geen aansluiting meer te kunnen vinden met wat wij met ons eigenste lijf en leden gewaarworden, en ons voorstellingsvermogen dat zijn beelden immers regelrecht haalt uit wat wij zien en horen, voelen, ruiken en betasten kunnen, verliest zijn grond en wordt zodoende geheel absurd.

Toch dringen vergelijkingen zich voortdurend in onze hoofden op, alleen al omdat wij zonder hen niet denken kunnen daar analogieën niets anders zijn dan associaties, terwijl het maken van associaties met het denken zelve samenvalt. De vraag blijft of wij dat geoorloofd doen, dat associëren, dat vergelijken, dat aan elkander afmeten en passen van totaal verschillende dingen. Temeer daar hier niet slechts de zaken zomaar naast elkaar worden gelegd maar bovendien worden gespiegeld in hun tegendelen: het goede dat een kwaad zal blijken en, ook andersom, het leed dat ons tot voordeel strekt in een hiernamaals waar de eersten, de laatsten zullen zijn en omgekeerd. De rijken die in feite armer zijn dan Job en dan de bedelaars aan wie het rijk der hemelen zal toebehoren.

In de mysteriecultus die het reilen en het zeilen van de ganse westerse beschaving heeft beheerst in niet minder dan tweeduizend jaren, verkeert de oppermachtige godheid in de schamelste en meest beklagenswaardige figuur die men zich indenken kon. Zonder te verpinken wordt de grootste schooier aller tijden dan ook aan de schandpaal vastgemaakt totdat hij helemaal is doodgebloed en, alsof de perversie hier zichzelf nog wilde overtreffen, staat Hij prompt op uit de dood, verrijst en wordt ten hemel opgenomen. *Was du geschlagen, zu Gott wird es dich tragen* — zo weerklinken de koren die sinds Mahler's grootste schepping de *Auferstehung* uitvoeren: het leed, steeds beschouwd als een tekort en als iets dat men mijden moest en vooral missen kon, blijkt in een heel nieuw perspectief niets minder dan een hefboom naar het heil in die heel andere wereld welke wij, gelijk die foetussen die in de baarmoeders opgesloten zitten, nog helemaal niet kunnen zien.

Het leed en alles wat het leed veroorzaakt, wordt in 't licht van een heel ander leven dat vooralsnog aan ons oog ontsnapt, een goed, een enig heil, een hulp voorwaar of moet men het dan noemen: een tol welke men te betalen heeft als toegang tot die vreemde poort die niet zomaar een uitgang van dit leven zijn zal maar tevens een entree naar wat hier op volgt?

Wij wisten al dat kwaaltjes de tol vormen voor de toegang tot de oude dag en dat men geen eeuweling wordt zonder die ook te betalen. Edoch, zijn op een gelijkaardige manier dan niet de vreselijkste kwellingen te bestempelen als de tol die men betalen moet om binnen te mogen in de hel? En vangen alle mogelijke vergelijkingen die men op dit niveau probeert te maken dan ook niet bot?

Misschien is het een waarheid als een koe dat waarheden zeer tijdelijk bestaan en dat zij, als hun tijd gekomen is, moeten verkeren in hun tegendelen. Ons lijf en zijn gezondheid hebben ruimschoots alle tijd, maar als die tijd dan om is en de geest de plaats inneemt die eerder aan de spieren toebehoorde, dan blijken ziekten voedsel voor de ziel te zijn en laten zij met pijn die soms ondraaglijk lijkt, de deugden wassen waarvan wij in feite al sinds onze geboorte de kiemen droegen. In 't licht van 't leven dat we kennen, is het vergaan van dit bestaan op aarde niets dan wreedheid, maar reeds 't natuurlijke voordeel dat de opruiming der oud geworden exemplaren biedt, bewijst ons dat er veel meer goeds verbonden is aan wat wij eerst vanuit ons egocentrisch en daarom ook onwetend wereldje als kwaad hadden bestempeld. Misschien — neen: zeer waarschijnlijk — is het zo dat wij veel breder konden kijken dan wij heden doen, en dat er perspectieven zijn die ons

meteen zouden bevrijden, alleen al door de visie die zij schenken zouden. Misschien — neen: heel waarschijnlijk — is het voor die mogelijkheden dat wij verder moeten leren openstaan, zoals ook nesten openstaan voor vogels die dan op een goede dag daarop neerstrijken en er hun kostbare eieren in leggen om ze daar uit te broeden.

(21 december 2010)

Sparen en plunderen

Ik denk dat hij een professor in de economie moet zijn geweest, maar dan wel een prof die met de staat een eitje had te pellen want hij klapte uit de biecht en niet onzacht, zoals men dadelijk wel begrijpen zal. Om te beginnen vertelde hij me over dat verschrikkelijke bedrog met onze allernieuwste munt, zoals hij 't noemde en hij vroeg me of ik wel besepte dat de graanprijs in het jongste jaar met zowat een derde de hoogte was ingegaan en wat dat dan beteken-

de voor de spaarders hier te lande. Ik wilde de man eerst ontwijken en had me al omgedraaid, ik geloof dat zijn 'speech' nog het best op *Speakers' Corner* werd gehouden, maar aan de reacties van de andere omstanders af te lezen, moest wat hij zegde wel degelijk ernstig worden genomen: vorig jaar kostte een kilo graan ongeveer dertig cent, dit jaar was dat veertig cent geworden, er was dus inderdaad een derde bij. Uit het geroezemoes alom maakte men op dat deze spreker een echte hoogleraar was, een publice-rend econoom die om een of andere duistere reden of gewoon om zijn frustraties af te reageren, nu luidkeels op straat stond uit te bazuinen wat eigenlijk thuishoorde in een column van een gerespecteerde krant, te lezen op een terrasje bij een sterke koffie en een croissant of in een eersteklascoupé van een *TGV* op weg van Brussel naar Parijs.

Als de graanprijs met een derde omhoog gaat, riep hij, dan volgen de prijzen van alle andere goederen, want alles wordt tenslotte voortgebracht door mensen die met brood de honger stillen. Als jaarlijks de prijs van alle goederen met één derde stijgt, dan wordt het leven in een tijdspanne van een jaar met een derde duurder, zo legde hij omstandig uit alsof hij een lezing gaf voor eerstejaars. Nog anders uitgedrukt, verklaarde hij, daalt dan de waarde van het geld met zowat een derde. Dames en heren: als gij nu honderd euro spaargeld op de bank hebt staan, dan is dat bedrag precies een jaar later nog 66,66 euro waard. En laten we, nu we toch goed bezig zijn, noch heel eventjes doorgaan met rekenen, want ik zal u bewijzen dat u niet rekenen kunt! zo schreeuwde hij.

Uw honderd euro is volgend jaar nog uitgerekend 66,66 euro waard, herhaalde hij, en binnen twee jaar gaat daar

uiteeraard weer een derde af, en schiet daarvan dus nog welgeteld 44,44 euro over, wat al een heel stuk minder is dan de helft. Binnen drie jaar, dames en heren, is die honderd euro die u op de bank aan 't sparen bent voor later, nog 29,62 euro waard en 't jaar daarop schiet daar nog precies 19,74 euro van over. Na vijf jaar sparen dan, geacht publiek, hebt gij van uw honderd euro nog 13,16 euro over. Dat is na zes jaar 8,77 euro geworden, na zeven jaar 5,84 euro. Die 84 cent zijn er dan allang af aan onkosten uiteraard, en kijk nu wat er van uw kapitaal van 100 euro is geworden na zeven jaren sparen: amper het twintigste deel houdt gij daarvan over. Ja, bijna al uw geld, dames en heren, is zowaar verdampt!

Laten we hier weggaan, zei mijn vrouw en zij trok mij verder bij mijn jas, de auto in, waarna ze mij huiswaarts praatte, kijvende dat de man een gek was en zeggende dat zij hoopte dat hij rap werd opgepakt. Maar we waren nog niet goed thuis, we hadden nog maar net gegeten en dan plaatsgenomen achter de TV, of kijk: daar verscheen hij weer, en dit keer op de plaatselijke zender, met een verhaal over de staatsschuld en of wij wel beseften wat dat in feite betekende voor onze portemonnee, dat fabeltje over de staatsschuld. Mijn vrouw kreeg het op haar heupen en zij verdween weer in de keuken, maar ik bleef nog twee minuten verder kijken naar de zonderling, benieuwd als ik was wat hij zou gaan doen, want de regen was intussen met bakken uit de hemel komen vallen. De man bleef dapper staan, zijn publiek had kennelijk drogere oorden opgezocht, op uitzondering dan van de camera van deze plaatselijke post.

De staatsschuld is de schuld die het land heeft bij de banken, zo legde hij geduldig uit en het verwonderde me dat het allemaal zo simpel was, ik moest bekennen dat ik dit niet wist tot op dit eigenste moment en nu begreep ik het ook eens en voorgoed. De banken brengen het geld van alle rijke spaarders samen, zei hij, en dat lenen zij tegen woekerintresten uit aan het land dat immers zijn ambtenaren moet betalen terwijl het geen geld meer in het laatje heeft. De armen lenen dus bij de rijken, zij bouwen een schuld op die door de banken kunstmatig wordt in stand gehouden, zodat die voor eeuwig en drie dagen afbetaald moet worden. Dames en heren: de banken verhuren ons ons burgerschap! riep hij. Zij verhuren ons, en wel tegen woekerprijzen, de status van schuldenaar! Als dat geen kostelijke grap is! De rijken moeten op die manier wel altijd rijker worden en de armen altijd armer, zei hij, en dat is ook evangelie, het staat immers bij Mattheüs en daarom ook wordt deze sprookjesachtig gigantische diefstal het Mattheüseffect genoemd: "Zij die hebben, aan hen zal gegeven worden; zij die niet hebben, het weinige wat ze hebben, zal hen nog worden afgenomen!"

Ik riep mijn vrouw uit de keuken terug omdat zij in tegenstelling tot ikzelf nog regelmatig naar de mis ging en ik vroeg haar of zij wist wat het Mattheüseffect dan was. Toen zij alleen de schouders ophaalde, citeerde ik de zinsnede van de prediker op TV, en ja, dat kende ze dan wel, maar blijkbaar interesseerde het haar voor geen moer en haar norse woorden gingen concurreren met de motor van de stofzuiger. Maar de preek was nog niet afgelopen, want nu had de man het als ik 't goed begreep ook over Europa, en dat circus van de armste Europese lidstaten die in Brussel de hand moeten komen uitsteken als zij een slecht rap-

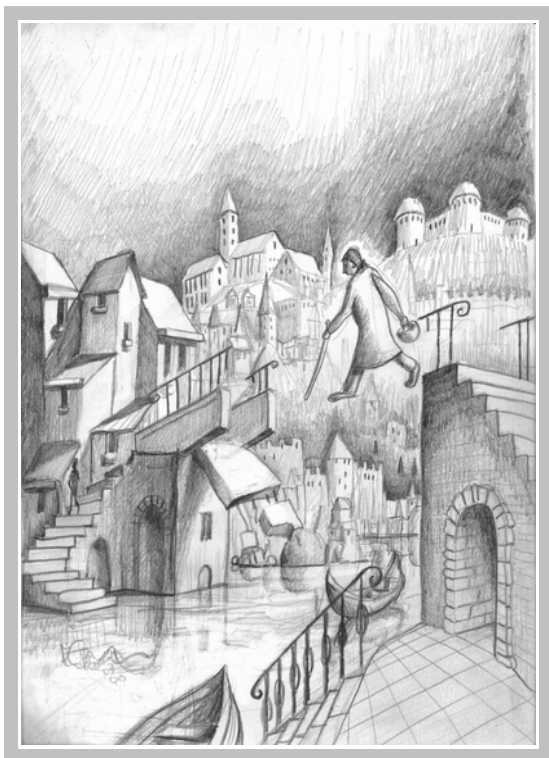
port hebben gehaald, zoals dat dan heet. Europa is derhalve niets meer dan een verzekeringsmaatschappij voor de banken, zo concludeerde hij, en kennelijk beleefde hij aan zijn uiteenzettingen heel wat pret ofschoon hij als verzoepen in die genadeloze zondvloed stond te schreeuwen: als een land zijn schuld niet meer op tijd bij die nota bene *multinationale* banken inlossen kan, dan springen andere landen gewoon bij, en zo halen de superrijken bij voorbaat elke slag thuis.

De stofzuiger doorkruiste nu de woonkamer, ik kon, helaas niets meer verstaan van deze wel bijzondere colleges in de regen en toen die avond onze burens laattijdig Nieuwjaar kwamen wensen met een flesje goede wijn, hadden zij het over een moord op 't plein in de stad en dan nog op klaarlichte dag. Een moord? Mijn vrouw die was in alle staten. Een moord, jawel, het slachtoffer was een vijfenzestigjarige aan lager wal geraakte burger, een clochard in feite, die al geruime tijd de buurt onveilig maakte, zoals men dat in 't nieuws had gezegd. Een man met psychische problemen die de voorbijgangers aanklampte en raaskalde de godganse dag. Ziet ge, zei ik tot mijn vrouw: dat zal die prediker wezen die we deze middag zagen op het plein en die het had over de spaarders. Spaarders? Jawel, hij had berekend dat elke opgespaarde honderd euro na amper zeven jaar nog slechts vijf euro waard was. Spaar honderd euro bij de bank en zeven jaar later heeft zij die gewoon verteerd! Die man kon niet rekenen, hij was psychisch labiel, zegde mijn buurvrouw. Tja, hij had het ook over de dictatuur Europa, ging ik verder, en, over de staatsschuld, het klonk me al te simpel, moet ik zeggen, om waar te kunnen zijn. Tegenwoordig, zei mijn buurman, loopt de wereld vol met gekken, er komt trouwens een euthanasiekliniek speciaal voor

hen, zo heb ik gisteren op 't nieuws gehoord. En we proefden van de wijn en aten daar een goede kaas bij.

(24 januari 2011)

Het geloof en de werken

Dat ik die dag te laat was op de afspraak bij mijn vriend, was te wijten aan het feit dat ik een ommetje had moeten maken: ze hadden de voetgangersbrug over het kanaal prompt afgebroken en zo moest ik de hele weg terug om via het voetpad op de autobrug te gaan. Toen ik arriveerde in ons zondags stamcafé, had hij mijn glas al klaar gezet bij het biljart en ik merkte dat hij weer in zijn goede doen was.

- Kijk naar die vrouw daar, zei hij: zie je haar staan? Wat doet ze? Kijk!

Ik keek de kant op die hij me aanwees en zag daar een vrouw staan die haar handen leek te wassen. Of liever: zij wreef in haar handen alsof ze die warmde boven een vuur.

- Het lijkt mij alsof zij haar handen staat te warmen boven een kachel, zo antwoordde ik hem, maar ik zie geen kachel.

- Er is ook geen kachel, zei hij: zij denkt alleen dat er een kachel is, ze is blind, zie je? Ze denkt dat er een kachel staat te branden en ze warmt daar haar handen aan. Maar het vreemde is nu dat zij het daarvan wel degelijk warm krijgt.

- Is dat zo? vroeg ik verwonderd.

- Vraag het haar maar, zei hij: ik heb het haar zopas gevraagd en ze zegde dat het vuur weliswaar al bijna uit moest zijn maar dat het hoe dan ook een slok op de borrel scheelde en dat het deugd deed.

- Vreemd, zei ik.

- Het vreemde is dat zij het ook echt warm krijgt, zei hij weer. Er is geen vuur, maar omdat zij gelooft dat er wél vuur is, krijgt zij het ook warm. Haar geloof is sterker dan de werkelijkheid.

- Het geloof verzet bergen, antwoordde ik, teneinde hem tevreden te stellen. Ik hou niet zo van dergelijke onderwerpen, mensen met bijgeloof moesten maar psychiatrisch behandeld worden en ook een label krijgen, zodat ze minder schade berokkenden dan ze heden doen. Ik hoorde onlangs

nog over een of andere helderziende, zoals die bedriegers zichzelf dan noemen, die een patiënte met een kwade kanker van de dokters weggehouden had, met uiteraard de dood tot gevolg. Die toverkol werd dan niet eens gestraft: mensen, stel je voor, zijn immers vrij in hun geloof! Er is godsdienstvrijheid!

- Het geloof verzet bergen, zo beaamde hij, en nu moet je eens horen...

- Ga je gang, zei ik, met tegenzin maar toch een tikkeltje benieuwd naar wat hij zeggen ging.

- Er is geen kachel, maar zij *gelooft* dat er een kachel is en daarom ook krijgt zij het werkelijk warm, nietwaar?

- Blijkbaar, zo antwoordde ik, aldus een toegeving doende waarvan ik dacht dat zij toch wel ongevaarlijk was.

- Een kachel is een materieel-energetisch object, zei hij, en haar lichaam is dat ook. Het is dus haar geest die maakt dat zij het warm krijgt, niet?

- Haar lichaam kan in geen geval worden verwarmd door een vuur dat er niet is, antwoordde ik: als zij het warm krijgt is het omdat zij dat ook gelooft.

- Maar ze krijgt het ook écht warm hoor, zo probeerde hij me te verzekeren.

- Tja, zei ik slechts.

- Zoals ik dus zei, is ook haar lichaam een materieel-energetisch object, zo herhaalde hij. We zien dat haar geloof, en dus haar geest, er voor zorgt dat een object dat niet aan-

wezig is, nochtans dezelfde invloed heeft als in het geval waarin het wél aanwezig zou zijn.

- Schijnbaar, antwoordde ik, zodoende mijn toegeving van zo-even een mespuntje afzwakkend.

- Welnu, zo ging hij door: als haar lichaam een object is zoals ook de kachel er een is, en als haar geloof er kan voor zorgen dat een kachel die er niet eens is, haar nochtans verwarmt... waarom zouden wij er dan nog moeten aan twijfelen dat hetzelfde voor haar lichaam gold?

- Ik denk dat ik u niet goed kan volgen nu, zei ik.

- Het is nochtans niet moeilijk hoor, zei hij. We waren het er over eens dat een afwezig object dezelfde invloed kan uitoefenen als een object dat wél aanwezig is, mits men maar gelooft dat het er is, niet?

- Je bedoelt die kachel?

- Precies. Maar ook het lichaam van die vrouw is een object, zie je?

- Je bedoelt toch niet dat...

- Inderdaad, zei hij: als zij dood is terwijl zij gelooft dat zij nog leeft, dan maakt het helemaal geen verschil uit of haar lichaam leeft: het volstaat dat zij het gelooft!

- Vreemd, zo moest ik toegeven.

- Maar kijk nu eens, zo ging hij nog steeds door: stel dat zij op een gegeven ogenblik met leven ophoudt...

- Ja?

- Zou zij dat dan ook beseffen?
- Dat zij met leven opgehouden heeft, bedoel je?
- Dat bedoel ik, ja.
- Ik geloof het niet, antwoordde ik, mij Socrates herinnerend van op school, of was het een andere filosoof? Niemand kan zijn eigen dood ontmoeten, zei hij, want als wij er zijn, is de dood er niet en als de dood er is, dan zijn wij zelf er niet meer.
- Heel juist, beaamde hij niet zonder pret in zijn stem. Maar wil dat ook niet zeggen dat deze vrouw... als haar lichaam op een gegeven ogenblik zou ophouden met leven... en zij zou het dus niet eens weten... wil dat niet zeggen dat zij dan zou geloven dat ze nog steeds verder leefde?
- Ha, op die manier, zei ik.
- Uiteraard, zei hij: zij zou geloven dat haar lichaam verder leefde. Maar als geloof volstaat om echte warmte te krijgen van een kachel die niet meer brandt, en als een lichaam ook een materieel-energetisch object is net zoals een kachel...
- Dan zou zij geloven dat zij verder leefde? zo probeerde ik zijn zin af te maken.
- Neen! riep hij woedend: neen en nog eens neen! Je hebt niet goed geluisterd! Zij zou dat niet alleen geloven, mijn beste! Zij zou het ook doen, verdorie! Zij zou effectief verder leven! Precies zoals zij zich effectief kan warmen aan een vuur waarvan zij alleen maar gelooft dat het er is!

- Dat lijkt mij wel bijzonder vreemd, zei ik tenslotte.
- Niet in het licht van mijn theorie, zei hij.
- Uw theorie?
- Jawel: het zijn van de dingen heeft geen diepere grond dan het geloof. De dingen zijn er alleen maar omdat wij geloven dat ze er zijn.
- Ja, maar, pruttelde ik tegen, want ook ik had ooit een puberteit gehad waarin ik mij die rare vragen stelde, en op deze vergissing herinnerde ik mij het antwoord nog heel goed: uw theoretje kan niet kloppen, zei ik, want als gij gelooft dat daar een kat zit, dan zou ze daar ook moeten zitten, ja, daar op die mat, wees ik. Als ik dat daarentegen niét geloof, dan zit zij er niet, akkoord? Er kan een kat op die mat daar zitten en er kan ook geen kat op die mat daar zitten, maar die twee zaken kunnen niet tegelijk gebeuren: een van ons beiden heeft dus ongelijk in wat hij gelooft. Zodoende kan het niet zomaar ons geloof zijn dat bepaalt wat waar is en wat niet!
- Ja, maar, pruttelde hij nu tegen: wij kunnen niet om 't even wat geloven hoor! Ons geloof in de ene zaak moet verenigbaar zijn met ons geloof in alle andere zaken! Als ik geloof dat daar een kat zit, dan geloof ik ook dat jij die daar ziet zitten, akkoord? Maar als jij zegt dat ze er niét zit, dan heb ik me ofwel vergist, ofwel hou jij me voor de gek, niet? Als ik dan ontdek dat jij de waarheid spreekt... zal ik wellicht zien dat ik niet goed gekeken heb...
- Verduiveld, ik moest al thuis zijn! zo maakte ik me uit de voeten en ik zwaaide hem ten afscheid en verdween. Het was een leugentje om bestwil, ik kreeg het immers op de

heupen van de theorieën van die anders toch niet onsympathieke kerel. Op weg naar huis was ik ternauwernood vergeten dat ik weer die omweg maken moest, en toen ik passeerde op de plek waar gisteren nog die brug stond, vielen mij de ogen haast uit de kop. Op een hoogte van een vijftal meter boven het kanaal, wandelde door de lucht de vrouw van zopas. In haar rechter hand had zij haar witte stok waarmee zij voor zich uit tastte door het ijle, haar voeten raakten grond noch water, haar blik was zoals altijd gericht op oneindig. Ik stond perplex, ik wilde haar naam roepen, maar ik besloot ineens dat het veiligste was om helemaal niets te ondernemen.

(25 januari 2011)

Inspiratie

Inspiratie is een schone zaak zolang ze ook bestaat. Eenmaal zij wegblijft immers, wenst men alras dat zij er nooit was want men mist ze precies zoals men ook oude bekenden mist die voortaan wegblijven. Men weet niet waar ze zijn gebleven, zelfs weet men niet of ze nog leven, voor 't zelfde geld zit men te wachten op een held die allang geleden op het slagveld is gesneuveld.

Soms bestaan ze nog, de oude vrienden, maar zijn ze immobiel geworden. Komt daarbij dat ze het niet altijd zo breed hebben dat zij zich naar believen met allerlei hulpmiddelen konden verplaatsen. En met gedachten heeft men dat klaarblijkelijk ook: op de een of andere manier lopen ze mank en blijven ze achter.

Andere oude bekenden duiken niet meer op omdat zij zich diegene die op hen aan 't wachten is, niet meer herinneren. Ze zijn dementerende, in hun hersenen vallen gaten en als men er los doorheen kan kijken uitgerekend op het plaatsje waar jij zit, dan ben je de sigaar: je bestaat niet meer voor hen.

Zo ook zijn sommige gedachten misschien wel dement: zij zouden nog wel aan jou denken als er niet dat gat was in hun hoofd. Jammer maar helaas is er dat gat precies waar jij zat, en zo denken ze zeker en vast nog wel aan koetjes en aan kalfjes maar van de wei in hun hoofd staat de poort wijd open en zo loopt zij leeg: de runderen zijn op stap.

Op dezelfde manier worden de gedachten uitgelaten van wie niet meer bij machte zijn om ze in te tomen: ze dromen zich een terrein dat niet eens bestaat en daar trachten

ze wanhopig de werkelijkheid bij te benen terwijl zij niet te spenen zijn van wanen en zich door alle banen in de onmogelijkste bochten wringen om toch nog mee te kunnen zingen met de andere dingen.

Als de gedachten niet meer komen, welnu dan blijven ze maar weg; men moet daar niet om malen. Zonder gedachten gaat het ook. Gedachten zijn toch maar een last. Zoals trouwens ook oude bekenden die op visite komen. Ze drinken om te beginnen je ganse wijnkelder leeg en jij blijft achter met een kater. Je kan hen toch geen water voeren als ze komen om je te helpen dromen over vroeger en soms ook over later? Veel beter is het om hen zelf te gaan opzoeken en in tussentijd gewoon alleen te blijven met wat boeken en wat koeken.

En zo is het ook veel beter als de gedachten bij je weg blijven. Gedachten verbruiken immers teveel vet, en dat is schadelijk in de winter. En wil je toch eens wat te denken hebben, dan ga je beter zelf maar naar hen toe.

Maar het probleem is dan wel vaker dat je niet weet waar ze zich ophouden, de gedachten. In de hersens, zegt men, wonen zij: daar slapen, eten en werken zij altéigader. Alleen weet men wel vaker niet waar precies zij dat doen want de hersens, zo zegt men, zijn een labyrint. Zo leeg als de hele zwarte kosmos is, zo vol zijn de hersens van een mens en zelfs die van een mus, zo zegt men, en bijgevolg loopt men daar in verloren, in dat doolhof van den geest.

Als men dus zonder gedachten is en men wil ernaar op zoek gaan, dan neemt men beter een gids bij de ingang van het hoofd, teneinde niet verloren te lopen. Onder het scheldak is het niettemin niet donker: er schijnen zonnen,

helderder dan de zonnen aan het firmament. Het best zingt men het zonnelied terwijl men kuiert langs de zenuwbanen, zo zegt men, en dat is een goede raad voor wie heeldheids terug wil keren van daar binnen.

Want soms gebeurt het dat wie zonder gedachten zijn, in paniek de hersenen in rennen en daar een vreemde plaag opdoen met als voornaamste kenmerk dat zij niet meer ophouden met praten. Men zou denken dat zij ineens een overvloed aan gedachten hebben opgedaan, maar dat ware naast de roos gemikt: hun denken schiet immers helemaal niet meer op, de woorden die zich in galop via hun mond een weg naar buiten banen, weten van zichzelf niet langer hoe zij heten, en zo roepen zij alleen hun eigen naam wild in het rond. Als zij hun echo horen, herhalen ze hem dapper. Rapper dan de bliksem volgt op elke naam een synoniem, hecht zich aan elke zin een bijzin en krijgt elk substantief een bijvoeglijk naamwoord cadeau, ook als het daar helemaal geen nood aan heeft — het is immers gratis — en nog een gratis uitleg erbij over etymologische kwesties in de marge en nog heel veel meer. Totdat de elektriciteit uitvalt, zo zegt men, want voor die tijd houdt het gewis niet op.

Misschien is 't beter om helemaal zonder inspiratie te zijn. Zoals een grondgebied vol barsten in de hitte van de zon, een groot tekort aan water, een groeiende woestijn met alleen hier en daar een schorpioen, een cactus en een luchtspiegeling die verdwijnt als men ze nadert.

(16 januari 2011)

Gesprek in de winter

Hij vertelde mij dat het onderscheid tussen wat wij, enerzijds, de werkelijkheid noemen en, anderzijds, de droom, slechts relatief was, en wel in die zin dat de droom helemaal niet onwerkelijk was op zich: hij was dat enkel en alleen vergeleken bij het wakkere leven; de zogenaamde werkelijkheid dan, was in feite ook een droom terwijl hij de status 'echt' pas hebben kon als men hem plaatste naast de droom.

- Dat klinkt wel interessant, zo antwoordde ik hem in alle eerlijkheid, en zeker wat u zegt over de werkelijkheid kan ik beamen: die wordt uiteraard tenminste gedeeltelijk bedroomd. Heel wat meer moeite had ik echter met zijn stelling dat dromen op hun beurt helemaal niet onwerkelijk waren, en ik vroeg hem wat er dan aan dromen echt kon zijn, daar zij bij mijn beste weten niet meer dan schimmen waren, zoals gedaanten die zich in de wolken wanen of gedachten die alleen bestaan uit toevallig samenklonterende woorden in ogenblikken van verstrooidheid, vermoeidheid of koorts.

Door een gelukkig toeval kon ik mijn woorden illustreren, namelijk met een ongetwijfeld kostbaar schilderwerk dat daar prijkte aan de wand. Het was een olieverfschildering op doek, wel figuratief maar alles behalve realistisch. Het decor was een zeezicht met op de achtergrond een dijk met gevels van hotels en verder ook een strand. Op de voorgrond: een pijprokend kind dat uitstak boven de rand van zijn koets. De koets was duidelijk nageschilderd van een model dat de schilder toevallig bij de hand zou hebben gehad en de pijp moest een anders lege plek vullen tegen de

zeelucht. Er kwam rook uit de pijp die zich vermengde met de wolken, ofschoon het mondstuk niet een tuit om aan te trekken was maar wel een fopspeen. Uit het voeten-einde van de koets kwam een opgekrulde, zandgrijze staart die van de rokende baby een half zeepaardje maakte, en bij het uiteinde van die staart zat een gaatje waaruit de schilder nog gauw een rood doorbloed eindje wormvormig aanhangsel liet komen.

- Alles aan dit werk, is droom, zo stelde ik: de afgebeelde zaken werden weliswaar uit de werkelijkheid geplukt, maar hun samenstelling is volkomen irreëel. De schilder heeft zich verlustigd in de vormen en de kleuren, maar de inhoud liet hem duidelijk koud. Weliswaar zullen sommige toeschouwers naar verborgen betekenissen willen zoeken, maar dat neemt niet weg dat de artiest zich daarom helemaal niet bekommerd heeft: hij schilderde gewoon wat hem goed uitkwam inzake vorm en kleur, een inhoudelijke betekenis was zelfs niet aan de orde. En doen wij dit niet als we dromen? Zaken samenstellen die inhoudelijk niet bij elkander horen, maar die toevallig nog op 't netvlies smeulen of die ergens in het binnenoor nagonzen? Verhalen brouwen uit achtergebleven slierten van gedachten, alleen omdat we aan onszelf dit of dat avontuur vertellen willen waar we nood aan hebben op dat eigenste moment? En werd de werkelijkheid hier niet herleid tot louter grondstof voor de droom?

Hij had aandachtig zitten luisteren, had zijn blik een tijdlang laten rusten op het doek dat hij goed kende en dat, zoals ik nu kon lezen, van de hand was van Ray Caesar, en toen keek hij door het raam naar buiten in de wintertuin

waar alles grijs en stil was, koud achter het dikke glas dat de warmte van de nu luid ronkende kachel binnen hield.

- De werkelijkheid wordt opgesmukt met hier en daar een beetje droom, maar de droom, op zijn beurt, bedient zich onverschrokken van de werkelijkheid alsof die niks meer voorstelde dan haar grondstof?

Hij liet de zin traag en doordacht weerklinken in de kamer, zijn stem was nog steeds helder en krachtig zoals in de tijd toen hij voor volle collegezalen sprak en zonder twijfel kwam hem nu opnieuw zijn gehoor voor de geest.

- Dat is exact wat ik bedoel, sprak hij tenslotte en hij keek mij aan: alleen is die opsmuk essentiëler dan men wel vermoedt, en precies dat blijkt uit het feit dat, als wij dromen, de zogenaamde werkelijkheid niets meer is dan grondstof.

- De opsmuk is belangrijker dan men vaak vermoedt?

- Inderdaad, zo bevestigde hij met klem, en dat staat nu ook proefondervindelijk vast. Men weet nu dat het uitdrukken van zijn gevoelens niet op die gevoelens volgt maar er daarentegen aan voorafgaat. De zogenaamde expressie van het zogenaamde innerlijke, is niets anders dan datgene wat het innerlijke ook máákt. Het innerlijke is er gewoon niet zonder de expressie, en daarom moest men in feite niet zozeer zeggen dat het innerlijke wordt uitgedrukt maar veeleer dat het uiterlijke wordt ingedrukt, dat het wordt naar binnen gedrukt. Zo ook geloven de mensen dat zij handelen overeenkomstig hun geweten en dat de wetten uitdrukkingen van een innerlijk geweten zijn, terwijl het er in werkelijkheid net andersom aan toe gaat: de wet verinnerlijkt zich tot het geweten, wij maken ons het uiterlijke

eigen, sluiten het in ons innerlijke in, we zwelgen het naar binnen of het wordt ons, zoals men 't oneerbiedig uitdrukt, tegen heug en meug door het strot geramd.

- De opsmuk, het uiterlijke, de expressie... het lijkt franje maar het is de essentie? zo probeerde ik zijn theorie samen te vatten.

- De verwoording is de essentie, zei hij, en men kan ook duidelijk inzien waarom dat zo is: er bestaan immers geen innerlijker zaken meer dan woorden, terwijl taal toch niets anders is dan uitdrukking, expressie, verwoording? Ha, wij die denken, als we de term 'verwoording' tegenkomen, dat het om de verwoording van een of andere essentie gaat! Alsof er onder die woorden nog een diepere werkelijkheid verborgen zat waarvan de klanken die wij vormen slechts spraken, zoals wij ook spreken kunnen over mensen die immers heel wat meer voorstellen dan wat wij over hen zeggen kunnen.

- Maar dat doen ze toch?! zo wierp ik tegen.

- Ja, mensen zijn veel meer dan wat er over hen gezegd kan worden, gaf hij toe: maar zijt gij er al bij stilgestaan dat mensen vaak hun leven, dat zoals gij tegenwerpt veel meer is dan wat wij er over zeggen kunnen, helemaal in dienst gaan stellen van wat men daarover allemaal zeggen kon? Leven heel wat mensen niet omwille van de roem en offeren zij aan hun roem niet gans hun leven op?

Bedoelde hij nu écht dat iemands leven niets meer om het lijf heeft dan de praatjes die daarover de ronde doen? De roem? De 'rumores' of de geruchten? Het verhaal of de bespreking? Of suggereerde hij misschien net het tegendeel,

en opperde hij zijn stelling dan misschien met milde spot en in de overtuiging dat hij op die wijze de waarheid hieromtrent veel beter tot zijn recht kon laten komen? En is er dan wél een essentie? Hebben wij juist wél een ziel? Is de roem, zoals wij toch wel weten, dan een luchtspiegeling van zeer voorbijgaande aard, enkel door de dwazen nagestreefd, zoals zij zeggen die in een hiernamaals geloven en in meer innerlijke waarden? Is wat hij daar allemaal zo cynisch beweerde dan niet eigen aan het onwerkelijke, aan het toneel en aan het spel?

Ik wilde het hem vragen, maar het was al te laat: zijn gestalte leek op te lossen in het gordijn toen zich de zon die daarin speelde, plotseling terugtrok. Ik probeerde op te staan uit mijn stoel, het kostte mij elke dag meer moeite en ik vroeg me af hoeveel dagen mij nog restten, nu de artrose, of hoe die kwaal ook heet, zich ook in mijn kleinste bloedvaten had genesteld. Alle franje is in feite de essentie, zo probeerde ik te resumeren, en zo is de droom veel echter dan wij dachten. En anderzijds is ook alles waarvan wij geloofden dat het echt was, slechts grondstof, of was het nu net andersom? Ik tastte naar papier en pen, vond ze ook, maar waar was nu mijn bril gebleven? Mijn wérkelijke bril, herleid tot grondstof van mijn droom? Of was het andersom? Hoe was het dan ook weer?

Ik zag hoe op het vloerkleed aan mijn voeten die twee tegengestelde gedachten zich erg verwikkelden in een bonte woordenstrijd. En van terzijde leek een derde toe te kijken, en ik moest denken aan het been, aan de spreekwoordelijke derde hond die, als puntje bij paaltje komt, met het been gaat lopen. Wellicht, zo drong het traagzaam tot mij door, is de uitdrukking niet de essentie, maar is het tevens

ook niet helemaal waar dat er achter de histories nog een beschutte ziel schuilt welke zich onaantastbaar ophoudt in een andere wereld. Waarschijnlijk is er nog een derde mogelijkheid die wij helaas niet kunnen zien. En misschien is deze jammerlijke blindheid wel te wijten aan een tekort in onze dromen, ofwel in de werkelijke hersenen die ze huisvesten, ofwel is er nog een derde mogelijkheid die wij niet kunnen zien. Wie zal het zeggen! *(17 januari 2011)*

Zijn wij dan niet de echo onzer verzinsels?

Kijk, zo sprak hij, en zijn woorden werden wolken in de koude winterlucht: dat is nu de befaamde portretschilder van wie gezegd wordt dat hij de ziel van wie hij afbeeldt in zijn werk verplaatst, en hij wees naar de man achter het smalle hoge raam dat zich als een vage lichtvlek uit de mist verhief die het huis omtoverde tot een onwezenlijk kasteel. Spontaan hielden we halt, als werden onze passen door een vreemde invloedssfeer gestremd zoals wij tot dan toe dachten dat het alleen met melk gebeuren kon als daaraan een zuur werd toegevoegd om er kaas uit te maken. Ja, gewis vreesden wij dat hij ons misschien al aan het schetsen was en dat wij zodoende dreigden op te lossen in die mist nog vooraleer wij de voordeur van zijn huis hadden bereikt. Was zijn naam niet Ingres, of heette hij nog anders?

Er is een tijd geweest dat ik deze zaken als onmogelijk bestempelde, zo begon hij uit te leggen, en dat ik aan toverij moest denken en aan nog dingen die niet kunnen waar zijn, behalve dan in de verhalen van fantasten, maar die tijd is om. Ik weet nu dat het leven uit de sprookjes komt in plaats van andersom, ik heb geleerd hoe de ziel uit de expressie wordt geboren, hoe zij volgt op het verhaal. En zo zou de zogenaamde werkelijkheid er ook niet zijn zonder 't toneel waarvan hij een schaduw is; het 'echte' leven is zowaar een echo van de mythen.

Hij sprak een lange tijd en ik begreep hem niet totdat ik deze zaken ook echt ging studeren. Toen ging ik inzien dat het vasthouden aan essenties feitelijk een nog middel-

eeuwse vorm van denken was. Er is immers geen ziel die in de kern zit en waarmee wij samen zouden vallen, terwijl al wat haar omgeeft — het toebehoren en de vele eigenschappen — slechts franje was en overbodig; het zijn daarentegen al die eigenschappen aan de oppervlakte die de ziel zelf uitmaken van een wezen en niets anders. En ik verstond dit pas compleet toen ik de volgende ingrijpende ervaring opdeed.

Na vele jaren keerde ik op een dag terug naar mijn geboortedorp om daar een plicht te gaan vervullen waarover ik nu niet uitweiden kan. Ik nam de trein en arriveerde nabij de plaats waarvan de naam nog steeds dezelfde was als toentertijd, maar dan alleen de naam. Het vertrouwde kerkje immers was verdwenen — het was vervangen door een betonnen gebouw dat een moskee herbergde — en ook het franciscaner klooster in het centrum bleek gesloopt en in de plaats stond daar een wellicht peperduur maar lelijk bankgebouw. De kasseien van weleer zaten onder een laag asfalt en de molenberg was blijkbaar uitgezaveld. Toen ik uitkeek naar oude bekenden, vond ik hun huizen niet meer terug: flatgebouwen hadden hun plaats ingenomen en die werden door inwijkelingen bewoond die een taal spraken die ik niet thuis kon brengen. Ik vroeg me zelfs een ogenblik af of ik dan niet beland was in een ander dorp met slechts dezelfde naam als mijn geboortedorp, zo vreemd deed mij dit alles aan, en ik begreep toen eens en voorgoed dat de ziel van een dorp niets anders is dan haar bewoners, haar gebouwen, heuvels, heggen, bomen en al die andere attributen die men altijd voor slechts toebehoorselen had gehouden.

De ziel van een ding is niets anders dan het geheel van zijn toebehoorselen: zijn eigenschappen, zijn geschiedenis, de optelsom van alles wat zich daaraan ooit heeft vastgekleefd. Neem al die attributen weg, en niet een of andere essentie die tot op dat eigenste moment onder al die oppervlakkigheden verborgen zat, schiet over: wat nog rest als alle kenmerken verdwenen zijn, is bitter weinig, om niet te zeggen niets. Het is alvast zeker niet iets dat de zaak in kwestie van andere zaken onderscheiden kon. Als alle dingen van hun eigenschappen werden ontdaan, dan bleven alleen hun namen over, en die waren dan niets anders dan verschillende namen voor eenzelfde niets. Maar men zal begrijpen dat op die manier zelfs de namen van hun ziel worden ontdaan, die immers samenvalt met hun betekenis, en dus met datgene waar zij op slaan.

Altijd had ik als vanzelfsprekend aangenomen dat het slechts gold voor dingen, niet voor schepselen of levende wezens, dat hun ziel met al hun attributen samenviel. Een portret, bijvoorbeeld, is wezenlijk niets anders dan een laagje olieverf op lijnwaad, weliswaar gerangschikt in een welbepaald stramien qua vorm en kleur. Verwijder de verf en mét zijn afbeelding is ook de afgebeelde zelf verdwenen; hij is onherkenbaar of zelfs geheel onzichtbaar geworden. De ziel, de essentie of het wezen is puur begoocheling, en het bewijs daarvan ligt in het simpele feit dat men zowaar het portret van een volstrekt onbestaande man kan schilderen, terwijl toch niemand zich zorgen zal maken over de vraag of de afgebeelde wel echt bestaat of heeft bestaan. De vraag is ook niet relevant want zelfs al zou de afgebeelde niet bestaan en ook nooit hebben bestaan, dan nog kon in een verre toekomst wel eens een man geboren worden die in dit dan vergeeld portret uit een

zo ver verleden, zichzelf herkennen zou. Hij zou het op-
hangen in zijn huis en niemand van zijn gasten zou ooit in
twijfel trekken dat dit een afbeelding van hemzelf betrof
en dat zij derhalve jonger moest zijn dan de afgebeelde.
Hoe heb je het gedaan om dit portret het uitzicht te geven
van een driehonderd jaar oude prent? — zo zou men hem
alleen herhaaldelijk vragen.

Het geldt voor dingen, dat is duidelijk, dat hun ziel niet
een of andere essentie is maar samenvalt met al hun eigen-
schappen. Maar zeker gold dat niet voor mensen, zo had je
steeds steevast geloofd: mensen hadden een essentie want
wij waren door God geschapen. Maar toen brachten histo-
rici aan 't licht dat verhalen voorafgaan aan geschiedschrij-
ving, dat er zonder de verzinsels die wij maken ook geen
beschrijvingen van zogenaamde feiten mogelijk zijn. Psy-
chologen ontdekten dat de emoties die wij hebben, uitge-
lokt worden door uitgerekend die gebaren die de emoties
in kwestie uitdrukken, in plaats van andersom. En mensen,
zo beweren sociologen, danken hun zogenaamd persoon-
lijke geweten aan de verinnerlijking van een algemene
wet. Kunstenaars weten dat Vincent Van Gogh met zijn
unieke doeken de Provence schiep zoals wij die sindsdien
kennen. En ook is het zo dat wij pas een gezicht hebben
sinds de dag dat tekenaars portretten gingen maken. Maar
als dat allemaal waar is, waarom zouden wij dan nog een
ziel hebben? Danken wij onszelf niet louter aan de erken-
ning door de ander?

Een heel bijzondere zaak raak je hier aan, zei hij, en je
mag ze niet laten schieten of je bent ze ook kwijt, want zo
gaat het met dingen die zo subtiel zijn dat je ze in een oog-
wenk van verstrooidheid kunt verliezen, en wel voorgoed,

terwijl je ze maar één keer in je leven tegenkomt. Wat zeg ik? Eén keer in je hele leven? Eens in de zoveel duizend levens, misschien slechts één keer per honderd miljard levens komt er een gedachte, schuwer dan een duif, zo dicht bij je zitten pikken dat je ze ook pakken kan!

Ik keek hem aan en hij herhaalde nu mijn laatste zin: wij danken het bestaan van onszelf aan de erkenning daarvan door de ander. En dat geldt dan ook voor elk levend wezen, zo ging hij door: een levend wezen kan daar trouwens niet aan uit, want als het weigert om het bestaan van een ander wezen te erkennen, dan riskeert het door dat wezen met haar en huid te worden verslonden! Ja, zo lachte hij nu: wij danken ons bestaan aan elkander, maar denk dus niet dat wij aldus elkaar begunstigen en dat we voor elkan- der 't leven scheppen, welnee, het is net andersom: ons eigen voortbestaan hangt van de erkenning van het bestaan der anderen af! Levende wezens, schepselen en dus ook mensen zijn niet zo alleredelst als zij ogen of als zij afge- schilderd worden in die dikke Bijbelboeken. Het is met an- dere woorden zeker niet omdat wij elkaars scheppers zou- den zijn dat wij hier lopen — zeer integendeel: het is om- dat wij elkander naar het leven staan, dat we bestaan. Ja, zo geniaal heeft blijkbaar iemand van het kwaad een goed gemaakt, en wel van 't allergrootste kwaad — de onver- schrokken moord — het allergrootste goed — het welbe- wuste leven.

Ik wil alleen maar zeggen, ging hij door, dat er wezens be- staan die de ziel van andere wezens zo goed kennen, dat zij in staat zijn om hen volmaakter te herscheppen dan op de manier waarop zij op zichzelf bestaan. En kan het dan nog iemand tot verwondering strekken dat, als de herscha-

penen zichzelf zo ergens afgebeeld zien staan, dat ze dan op die afbeelding van zichzelf toesnellen en uitroepen: maar kijk dat nu toch eens aan! Dat is verduiveld niemand minder dan ikzelf ten voeten uit! En hoe gelijk ik op mezelf! Mijn god! Beter gelijk ik hier op mezelf dan ooit voordien! Het portret dat tot op heden van me aan de wereld werd getoond, is vergeleken bij dit beeld een zo gemene leugen! Maar kijk dat toch eens aan! Wat een geluk! Wat een werkelijk onverhoopt geluk dat eindelijk eens iemand daarin is geslaagd om mij ook af te beelden zoals ik werkelijk ben! Weg met dat oude waanbeeld! Weg ermee, zeg ik! En leve het nieuwe portret! Ja, dat ben ik, zie, die man daar op dat doek en niemand anders!

Toen hij een beetje tot bedaren was gekomen, kuchte ik eerst eens want hij zat met de blik op oneindig in extase en ik wilde hem niet wekken uit zijn misschien wel superschone droom. Ik voel me zoals iemand over wie men altijd kwaad sprak, zo ging hij plots verder vooraleer ik ook maar de kans gekregen had om iets te zeggen — iemand die nu ineens door de koning zelf wordt opgehemeld en die luid applaus ontvangt van alle mensen. Dan zeg je toch: dat is de waarheid, inderdaad! Ik ben een held en eindelijk wordt dat nu eens van op de kansel uitgeroepen! Ik voel me, ging hij door, en nu zelfs nog een toontje hoger — ik voel me zoals iemand van wie 't portret geschilderd wordt door eens een échte kunstenaar! Iemand die schilderen kan en die mij heeft weten vast te leggen in zijn volle glorie! Ja, dat is mijn blik, kijk naar die blik, kijk naar de schittering in die blik! Ja, dat ben ik! En wég nu met dat oude portret daar aan de muur, die vervloekte schets daar van die klungelaar die op de koop toe geld vroeg voor zijn prutsen! Als een hazewind wég met die

prullen en gauw die ware afbeelding hier van mezelf daar aan de muur, zodat ook allen ten langen leste kunnen zien wie ik echt ben, uiteindelijk!

Zullen we dan aanbellen? vroeg ik hem. Hij werd zich kennelijk pas nu opnieuw bewust van de omgeving. Wij stonden in de voortuin in de melkachtige mist en hoewel er nog geen sneeuw lag, waren onze zolen als aan de grond gevoren ofwel, zoals gezegd, gestremd zoals wij tot dan toe geloofden dat alleen melk kon stremmen als men daaraan een zuur toevoegde om ze in een kaasklomp te veranderen. Wij stremden, gans ons wezen stremde in de mist als werd onze figuur tot kaas daar in de voortuin die in feite het decor was van zijn fijn penseel. Want zonder het te weten, stonden wij mét de mist in die voortuin nu al op het doek dat rustte daar achter het smalle hoge raam waar hij als verwoed penseelde aan zijn nieuwste doek, en wij voelden hoe de olie om onze lijven plakte en al opdroogde, ons fixeerde, hardde met de hars die ze bevatte, en hoe ze van ons engerlingen maakte, of stijve rupsen die moeten verpoppen, omzettingen van vlees in verf, van bloed in terpentijn, van pus en andere lichaamsvochten in lijnzaadolie en in balsems allerhande. En zo werden wij tenslotte stijf door dit proces dat ook de farao's in hun bewegingen verstilde, zo droogden wij op en uit en gaven wij geen kik meer dan die allerlaatste kik, die zeggen wilde: kijk, hoe wonder toch is het bestaan; wij denken dat wij leven uit onszelf maar voor we 't weten dat we slechts ijdele afbeeldingen zijn, is het met ons gedaan.

(21 januari 2011)

Het labyrint

Elke nacht bouwde ik eraan verder. Ik begon nadat ik mijn hoofd op mijn kussen had neergelegd en ik werkte voort totdat de haan mij in de ochtend wekte. Mijn bezigheden overdag waren zowat bijzaak geworden, ik keek telkens uit naar de avond, naar bedtijd verlangde ik, en ik moest fit zijn dan, want het was een hard labeur. Overdag spaarde ik mijn krachten, ik at goed, ik nam de rustperiodes na de maaltijden in acht, ik verfriste me met nu en dan een bad, verschoonde me, verzorgde me, bezocht geregeld ook de kinesist en nam extra vitaminen.

Het bezoek aan de kinesist was overigens allesbehalve overbodig: vaak had ik teveel melkzuur in de spieren en dan wreef hij me in met *Algipan* en masseerde ze, in mijn armen en mijn benen, mijn schouders en mijn lendenen.

- Wat doet u dan voor werk, als ik dat mag vragen? zo vroeg hij me op een keer. En toen ik niet onmiddellijk antwoordde, herpakte hij zich:

- U hoeft het niet te vertellen hoor, ik vraag het alleen maar omdat uw spieren zo sterk ontwikkeld zijn; ik tel een paar topsporters onder mijn patiënten maar u hebt wel de meest ontwikkelde spieren van allemaal, moet ik zeggen... Ik vroeg het alleen omdat ik u niet van de televisie ken, u doet me nog het meeste denken aan een tienkamper, maar u hoeft het mij uiteraard niet te zeggen, het zijn tenslotte mijn zaken niet, ik vroeg het alleen maar uit professionele interesse...

- Het is zeker geen geheim, zei ik in een poging om de man te bevrijden uit het moeilijke parket waarin hij zich

nu had gewerkt, maar het is ook niet bepaald iets om over naar huis te schrijven, ziet u... Maar ik kan alvast beamen dat het klopt wat u vermoedt: ik heb mijn spieren inderdaad hard nodig bij mijn bezigheden!

Handenarbeid was het en dat bleef het ook, omdat ik geen alaam mee kon nemen naar bed, laat staan allerlei grote machines: ik gebruikte enkel wat mij ginder ter beschikking stond en dat was in feite ook ruimschoots voldoende.

Wie niet weet waarover ik het heb, die kent alleen de weg niet, zoals trouwens de meesten onder ons. Dat is overigens geen aardigheid, want het mensdom is sinds zijn ontstaan kennelijk zeer fel veranderd. Daarmee bedoel ik dat wij eenzijdig zijn gaan hechten aan de wakkere wereld, terwijl wij die andere als het ware laten verdampen, ofschoon die vaak veel interessanter zijn kan. Diegenen die de beide werelden onderling vergelijken en die het altijd over het al dan niet 'echt' zijn ervan hebben, dienen zich bovendien rekenschap te geven van het feit dat zulks in het licht van het eindpunt — ik praat niet graag over de dood — geen enkel verschil meer uitmaakt.

Wat ik hiermee bedoel, kan ik misschien nog het beste illustreren met het vervolg van het gesprek dat zich tussen mijn kinesist en mezelf ontwikkeld had.

Onlangs had ik het immers nog met hem over die zogenaamde echtheid. Hij had me zo ver gekregen dat ik hem had verklapt waar mijn zo sterk ontwikkelde spieren dan hun oorsprong vonden. Ik had hem dus verteld over de activiteit die mij dagelijks volledig in beslag nam vanaf het ogenblik dat ik mijn ogen sloot totdat ik ze weer opende. Terwijl ik dat verhaal deed, merkte ik ongeloof in zijn

ogen en zelfs wantrouwen, een vreemde achterdocht. Maar toen hij daarna weer doorging met kneden en masseren, verdween het wantrouwen opnieuw, uiteraard omdat de aanblik van mijn musculatuur hem overtuigde van het feit dat ik de volle waarheid sprak.

Ik vermoed dat hij me slechts geloofde voor een deel, en dat ik voor dat andere gedeelte loog op een manier waarmee hij zelf maar passend moest zien om te gaan. Toch was het daar waar hij op in ging met zijn pertinente vragen.

- Het bouwwerk dat je gedurende de nacht maakt, daar werk je dag na dag aan verder? zo vroeg hij me nu al voor de tweede keer.

- Zo is dat, zei ik, een beetje verwonderd omdat hij daar kennelijk problemen mee had, en ik vroeg hem ook wat hij daarvan dan niet begrijpen kon.

- Wel, zei hij: als je daar keer op keer aan verder werkt, dan wil dat zeggen dat het werk dat je daar verricht, nietodeloos is?

- Mocht mijn arbeid daar geen enkel effect hebben, lachte ik, dan zou ik elke avond weer van nul af aan moeten herbeginnen!

- En dat hoeft je niet te doen? zo wilde hij zich nogmaals daarvan vergewissen dat ik het meende.

- Uiteraard niet, zei ik: indien ik dat ondervond, dan zou ik mij daarmee zeker geen ogenblik langer meer uitputten. Je ziet toch zelf wel, dunkt mij, dat ik telkenmale werk verzet heb?

- Dat lijdt niet de minste twijfel! zo beaamde hij snel: alleen intense spierarbeid levert dit resultaat op en ik kan het weten! Maar wat ik me dan afvraag...

- Zeg het gerust!

- Als je niet elke avond weer moet herbeginnen van nul... als je dus voort werkt waar je de avond... of liever de ochtend voordien gebleven was, dan kan dit toch alleen maar het geval zijn als jouw... werk, zal ik maar zeggen... als jouw werk ook ergens bestáát?

- Uiteraard, zo bevestigde ik zijn vermoeden dat in feite geen vermoeden was maar slechts een hypothese: mijn werk bestaat wel degelijk érgens. Maar waarom betwijfel jij dat dan, want kennelijk maak je daar een punt van, is het niet?

- Dat doe ik inderdaad, zei hij: ik ga er namelijk van uit dat deze wereld hier waarachtiger is dan de wereld die wij tegemoet gaan als wij ons te ruste leggen. Ik heb namelijk niet het gevoel dat ik ginds enige continuïteit ervaar waarmee ik iets kon aanvangen.

- Dat begrijp ik wel, zo repliceerde ik naar waarheid: de meeste mensen leggen al te zeer de nadruk op de zogenaamde wakkere wereld, en zij verwaarlozen datgene wat zij dan verslijten voor slechts de slaap. Maar dat iemand het zogenaamde wakkere bestaan ook échter vindt dan datgene wat hij de droomwereld noemt, is naar mijn bescheiden mening aan helemaal niets anders te wijten dan aan het simpele feit dat zij dan ook meer waarde hechten aan wat zij het wakkere noemen, zie je?

- Nog niet helemaal, zei hij.

- Er zijn mensen die als het ware dood zijn als ze slapen, niet? Bij het vallen van de avond kruipen ze in bed, ze trekken het deken over zich heen, sluiten de ogen en verdwijnen als het ware in het niets. Omzeggens één enkele seconde later, arriveren ze in de ochtend van de volgende dag, alsof de nacht niet acht of negen uren had geduurd, maar amper één seconde. Zij dromen nauwelijks, hun slaap vertoont wellicht bijzonder veel gelijkenis met de dood.

- Zo'n mensen zijn er zeker wel, beaamde hij.

- En dan zijn er ook mensen die de godganse dag in hun zetel bij de kachel zitten te soezen, en als het avond wordt, verhuizen ze naar bed om daar precies dezelfde activiteit verder te zetten: zij slapen en zij dromen, zij praten vaker luidop in hun slaap, dikwijls vergeten zij te eten, hebben zij geen tijd om zich te wassen en te verzorgen en zij gaan amper het huis uit, om niet te zeggen dat zij ternauwer-nood de bedstee verlaten.

- Ja, zo'n mensen heb je zeker en vast, zo beaamde hij andermaal.

- Welnu, zo concludeerde ik: de eerste soort mensen, en dus de mensen van de zogenaamde wakkere wereld, die zijn in de wakkere wereld actief en zij slapen gedurende de nacht. Maar de mensen van de tweede soort, slapen in de zogenaamde wakkere wereld en zij zijn actief in die wereld waarin de mensen van de eerste soort in feite slapen. En met 'actief zijn' bedoel ik precies hetzelfde als met 'dromen', zo verduidelijkte ik tenslotte.

- Ik moet zeggen dat ik het toch niet helemaal begrijp, zo pruttelde hij tegen, en ik dacht diep na, op zoek naar een of ander voorbeeld, zoals een onderwijzer doet als ook maar één van zijn schapen in de woestenij van de onwetendheid verloren dreigt te lopen: de goede herder laat zijn kudde achter en begeeft zich op pad, de wildernis in, om de achterblijver gauw terug te halen.

- Het werk dat de wakkeren in de wakkere wereld verrichten, is feitelijk hun droom, zei ik: zij gaan helemaal op in werkzaamheden waarvan die anderen, die in de wakkere wereld helemaal inactief blijven, slechts verre toeschouwers zijn. Kijk, zei ik: hou jij van politiek?

- Begot neen! riep hij: politiek? Wat is dat voor een beest? Heb ik nooit iets van begrepen! Er zijn er zelfs die beweren dat politici volledig overbodig zijn!

- Kijk, dat wilde ik nu zeggen, lachte ik: politici gaan zodanig op in hun dan toch heel abstracte vak, dat het allemaal écht lijkt wat ze doen — althans voor henzelf. Maar voor wie daar buiten staan, is politiek gewoon een spook, een brouwsel van dure woorden die twee keer niks om 't lijf hebben, ja... een droom! Politici staan elke ochtend op en zij duikelen als het ware in hun droom, zij werken voort waar zij de avond voordien gebleven waren, en zij doen dat tot de dag om is. Dan kruipen zij in bed en sluiten zij de ogen, zij hebben beslist een droomloze slaap en voor hen lijkt het steevast alsof de nacht amper één seconde heeft geduurd. De volgende ochtend spinnen zij hun dromen verder uit.

- Als je het zo bekijkt... prevelde hij, kennelijk verzonken in gedachten.

- Kunstenaars dan: doen die niet net hetzelfde? Dromen zij hun eigen wereld niet, in 't volle daglicht? En geleerden dan? Wiskundigen bijvoorbeeld? Of mensen die zich bezig houden met geschiedenis, met zaken die allang voorbij zijn en die misschien niet eens écht hebben bestaan? Maar ook architecten, bouwmeesters en metsers dromen: zij gaan immers op in een activiteit die hen volledig overstijgt, ze zijn ondergedompeld in een wereld waarvan de pointe hen ontgaat, zij hechten zich alleen maar vast aan een ritueel, aan de bezwerende herhaling die de ziel zelf van hun werk uitmaakt en die dezelfde is als deze die de dromer in zijn bed uitvoert als hij verzinkt in 't ritme van zijn ademhaling of in het regelmatige bonzen van zijn hart.

- Blijkbaar, zei hij. Blijkbaar hebben zij allemaal hun eigen droom.

- Zij hechten geen belang aan wat zij doen als zij gaan slapen, zo ging ik verder. Zij slaan geen acht op hun slaap omdat het zwaartepunt van hun activiteiten in de droom van de dag gelegen is. Maar voor velen onder ons is het net andersom: zij doen ogenschijnlijk helemaal niets, althans in de ogen van wie overdag actief zijn... of dus dromen... maar des te actiever zijn zij in hun slaap.

- Neemt u mij niet kwalijk, maar er is iets aan uw uitleg dat mij niet kan overtuigen, zegde hij na de lange poos van stilzwijgen die op het bereidwillige aanhoren van mijn woorden was gevolgd.

- En dat is?

- Ik heb altijd horen beweren dat de werkelijke wereld zich van de wereld van de droom onderscheidt in het feit dat

wij hem allen delen; de droom daarentegen is voor ieder van ons anders, elk heeft zijn eigen droom.

- Ja, dat beweren inderdaad de zogenaamde 'wakkeren', zei ik. Maar voor de anderen is het uiteraard net andersom.

- Ben je daar wel zeker van? vroeg hij.

- Waarom twijfel je daar dan aan? vroeg ik, als jij toch gelooft dat voor een dromer in zijn droom het onderscheid tussen echt en onecht niet betekenisvol kan zijn? Je beseft toch wel dat wij op dit eigenste ogenblik niet in de wakkere wereld vertoeven?

- Wie? vroeg hij, kennelijk door mijn woorden opgeschrikt.

- Jij en ik, zei ik, en alles wat behoort tot onze conversatie! Daar kan je niet omheen: wij zijn van papier!

- Verduiveld! vloekte hij. Maar als dat zo is... als ik het goed begrijp... dan bevindt zich de wakkere wereld aan de... andere zijde?

- Zo is dat, zei ik: de échte wereld... als jij dan toch de twee wil onderscheiden... bevindt zich daar waar ik hard labeur verricht en ruwe spierarbeid, aan mijn bouwwerk...

- Lieve hemel, riep hij op een toon die slechts wanhoop verried: je hebt warempel nog gelijk ook; ik zie van hier op de bladzij dat daar aan de muur de wijzers van de klok op vijf voor twaalf staan, binnen vijf minuten legt de schrijver dezer meedogenloos zijn pen neer en is onze litanie ten einde; zeg mij nog gauw: waaraan werk je dan, ginds in je droom... ik bedoel: in 't échte, wakkere leven?

- Ik bouw een labyrint, antwoordde ik.
- Een labyrint, bij God! En waartoe moet dat dan dienen?
- Zoals elk labyrint dient ook het mijne om mensen te verhinderen dat zij zouden ontdekken waar ze zijn: in het echte leven of alleen maar in de droom.
- Uw werk verdient alle lof, lachte hij. Maar ik kon horen aan zijn stem dat zijn lach geen vreugdelach was, doch veeleer een zenuwachtige manier om uit te drukken dat men goed beseft dat het nu met alles voorgoed afgelopen is.

(28 januari 2011)

Christus en de kardinalen

- Sinds de kardinalen hier in opspraak kwamen, is mijn ontzag voor het christendom alleen maar toegenomen, zei hij.

Hij bedoelde weliswaar de bisschoppen, maar ik verbeterde hem niet, het was immers slechts een tikfout in zijn te geleerde hoofd. Met een breed gebaar bood hij me een stoel aan en hij nam ook zelf plaats. Zijn vrouw bracht thee in een met blauwe bloemen beschilderde, witte kan. Ze plaatste midden op het donkergroene tafelblad een witte suikerpot boordevol kandijsuiker, romige melk in een kannetje, veelkleurige kopjes en minuscule lepeltjes. We zaten aan een tafeltje bij het raam en we keken naar de gutsende regen buiten. Het leek wel alsof het water dat neerviel uit de hemel alles weer wit wou wassen, alsof straks alle zonden zouden weggeregend worden, en daar vandaan kwam wellicht ook de benaming 'zondvloed': dat was geen straf voor begane zonden doch een goddelijke poging om ze met heel veel water weg te spoelen en ons aller zieltjes weer hagelwit te wassen. Maar zonden zijn geen vlekken in kleren, zonden zijn blijkbaar een veel hardnekkiger vuil en er bestaat geen waspoeder dat dit van ons losweken kon. De regen viel met bakken uit de luchten, doch dat gevoel van in een grote wastobbe te zitten, leek bedrieglijk: iedereen wist dat na de stortvloed onze zonden nog even zwaar zouden wegen als voorheen.

- Alleen Christus kan ons weer witwassen, zei hij en hij leek nu zijn geloof wel uit te stralen: alleen Hij is in staat om ons van die lasten te bevrijden! En na een ogenblik van vervoering voegde hij daar nog aan toe: Hij kan dat

uiteraard pas doen omdat Hij zelf onschuldig is terwijl Hij werkelijk boet zoals iemand voor zijn eigen zonden boeten moet.

Hij wachtte een tijdlang toen hij dit gezegd had, het bleef pijpenstelen gieten buiten en in de belendende keuken deed zijn vrouw de vaat. In een hoek in een zetel lag opgerold een grijze kat te slapen, het was alsof zij mee luisterde naar ons gesprek, doch zij bleef daarbij zo rustig dat zij de indruk gaf dat zij alles ook zoveel beter kon begrijpen. Katten hebben geen kardinalen, zij hebben ook geen erfzonde begaan, zij hebben derhalve geen verlosser nodig voor hun heil, zes keer verrijzen ze en daarmee uit. Katten leven nog altijd in het paradijs. Ikzelf begreep niet veel van al die zaken: hoe het mogelijk is dat iemand anderen van zonden kon verlossen, alsof het slechts een schuld betrof die met munten te betalen was of met wat anders, alvast iets dat verband hield met een wraak...

- Toont de hele zaak niet aan hoe ondraaglijk het wel moet zijn om onschuldig te worden gestraft en vervolgd? zo ging hij verder. Een zieke bisschop begaat wandaden en maakt een onschuldig slachtoffer, zoals ook Onze-Lieve-Heer er een was, of is. Een kind dat nog niet eens aan zijn Eerste Plechtige Communie toe is, kent immers nog geen zonde. Maar de collegae-bisschoppen, die eerst alles dood trachtten te zwijgen, kunnen plotseling niet rap genoeg zijn om in speciale conferenties aan de ganse wereld kond te doen dat zij met die verschrikking helemaal niets te maken hebben. Het lijkt er alvast heel sterk op dat hun zorg nooit Onze-Lieve-Heer geweest is die daar onschuldig lijdt, maar wel het gevaar dat zij zelf in een parket dreigden te belanden waarin ze wel eens leed zouden kun-

nen ondervinden — schuldig of onschuldig. En boeten voor de eigen zonden is één zaak, maar boeten voor de zonden van een ander... hoe onmenselijk moet dat niet zijn?

- Boeten voor de eigen zonden doen wij toch allemaal? zo vroeg ik hem.

- Dat weet ik nog zo niet, antwoordde hij met stille stem: het geweten knaagt, dat is wel waar maar naar men zegt, knaagt dat van heiligen heel wat pijnlijker dan dat van booswichten. Die pijn houdt bovendien niet op totdat vergeving werd geschonken door al wie onder de fout in kwestie hebben geleden. Kunnen de doden nog vergeven? En diegenen van wie de geest vertroebeld is, hetzij door het kwaad dat hen werd aangedaan, hetzij door de tand des tijds of ten gevolge van nog andere zaken? En kan Christus dan vergeven aan wie geen spijt hebben over hun zonden? En wat is vergeving dan? Zegt de kerk niet dat alleen God kan vergeven omdat Hij ook eerst betaáld heeft voor de schuld die Hij dan wegwast? En is vergeven dan niet gewoon verkapte wraak? Is vergeving zoals menigeen zich dat nu blijkbaar voorstelt geen kostelijke grap want een onmogelijkheid omdat, als puntje bij paaltje komt, blijkt dat voor álles maar dan ook voor álles betaald moet worden?

Regen geselde de ruiten en de wind joeg door de takken van de bomen en gierde langs de gevel van het huis, de luchten kleurden verderop zo donker dat het wel nacht leek in plaats van dag, en het ware beangstigend geweest als men hier alleen geweest was, maar nu we samen deze plaats deelden, had het ontij warempel iets gezelligs.

- Bestaan er mensen die hun zonden niet betreuren? vroeg ik hem.

- Wie zal het zeggen? antwoordde hij gelaten. Alvast zijn er die niet weten wat ze doen, en de Gekruisigde vroeg voor hen vergeving aan zijn Vader, maar dan wel met het argument dat ze niet wisten wat ze deden: "Vader, vergeef het hen, want ze weten niet wat ze doen". En wordt aldus niet geopenbaard dat wie zich wél bewust zijn van wat ze aanrichten, nimmer op vergeving kunnen rekenen?

- Tenzij ze nadien berouw tonen...

- Tja, berouw... Kan men berouw hebben maar het niet tonen of het niet openbaar maken? Ik vrees dat dit een soort van een hel moet zijn voor de zondaar: spijt hebben voor eeuwig. Het uitdrukken van de spijt lijkt mij noodzakelijk om daarvan verlost te kunnen worden. Wat nog niet wil zeggen dat men ook verlost zál worden...

- En de zieken dan? Hoe zit dat nu? Wanneer is iemand zondaar of patiënt?

- Dat lijkt ook mij een kluwen maar, zoals gezegd, zal de kwestie of men zich al dan niet bewust is van wat men aanricht, doorslaggevend zijn: wie niet weet wat hij doet, is duidelijk ziek; wie daarentegen wetens en willens kwaad berokkent... die *gelooft* overigens niet dat hij echt fout is, denkt u dat ook niet?

- Hoezo?

Zijn vrouw nam de kan met de blauwe bloemen op en schonk thee. Dan ging zij rond met de suikerpot en met het kannetje vol verse room. We roerden met de kleine lepel-

tjes in onze kopjes, het maakte een muziektje dat bij het getrommel van de waterdruppels op de ruiten welhaast geheel onhoorbaar was.

- Neem nu een inbreker, zo zei mijn gastheer: een dief. Hij weet heel goed dat hij niet mag stelen, maar hij doet het toch, hij wil in bezit nemen wat hem niet toekomt. Welnu, in zijn eigen ogen maakt hij pas een fout als hij zich laat betrappen! Zolang zijn wandaad niet geopenbaard werd, zal hij ook niet vinden dat hij in de fout is gegaan.

- Maar dan ziet hij het misdadige van zijn misdaad ook niet in! zo wierp ik tegen. En is dat gebrek aan inzicht dan geen ziekte?

- Niet van stapel lopen! riep hij: de dief weet heel goed dat hij niet mag stelen, anders zou hij toch zeker geen maatregelen nemen om niet betrapt te worden? Waarom anders komt hij midden in de nacht als iedereen slaapt? Waarom loopt hij op de toppen van zijn tenen? Waarom draagt hij zo vaak een wapen mee? En om welke andere reden zal hij over de inbraak blijven zwijgen voor de rest van zijn dagen, als het niet is omdat hij ook heel goed wéét dat zijn daad een misdrijf is?

- Uiteraard omdat hij vreest voor straf! zo geloofde ik te moeten antwoorden.

- Dat is wel waar, zei hij, maar hij vreest voor straf, zo zegt u zelf: hij vréést! En kan men uit het feit dat hij vreest dan niet afleiden dat hij ook wéét en heel goed beseft dat dit niet mag?

Hij begreep duidelijk niet wat ik precies bedoelde, ik had me niet goed uitgedrukt en ik zag me genoodzaakt om mijn standpunt te verhelderen:

- Hij weet zeker wel dat dit verboden is, zei ik, maar misschien vindt hij, persoonlijk dan, dat het geen zonde is en dat het niet bestraft zou moeten worden.

- Zei ik dat dan net zelf niet? zo vroeg hij zich af. Hij keek me aan, wachtte totdat ik met een voorbeeld aan kwam.

- Neem nu al diegenen die ervan overtuigd zijn dat alles aan iedereen toebehoort en dat bezit diefstal is... Onze maatschappij stoelt vooral op rechten en we hebben recht op al die zaken die we ook kunnen betalen; de nood is bijna van geen tel. Wie de tien laatste broden op kan kopen, mag dat ook doen, ook al gooit hij ze in zijn beerput terwijl hongerlijders zonder centen daar staan op te kijken. Dat is nu eenmaal onze rechtsstaat. Maar zijn er niet heel andere samenlevingen denkbaar? Staten waarin niet het alles overheersende geld maar wel de nood voorop staat? In zo'n staten zou het wegwerpen van broden strafbaar zijn! Niet het geld, maar de honger zou daar recht geven op brood!

- Daar is wat voor te zeggen, gaf hij toe: soms zijn de wetten van een land onrechtvaardig en dan begaat men somtijds helemaal geen kwaad door ze met de voeten te treden als men maar recht doet. Soms ook moet er op gewezen worden dat men de geest van de wet moet volgen en niet de letter. Ja, zo zuchtte hij, de wereldse wetten vallen niet altijd met de goddelijke samen. Geen enkele wereldse wet komt perfect met de goddelijke overeen.

Hij neeg nu wat voorover en vervolgde:

- Daardoor is het ook mogelijk dat schuldigen vrijuit gaan en dat anderen onschuldig worden gestraft, zoals bijvoorbeeld Christus. Indien de wereldse en de goddelijke wet één waren, dan hadden wij ook nooit een Verlosser kunnen hebben!

Ik schrok van de vreemdheid van zijn redenering. Intussen was het nog veel harder gaan regenen en zijn vrouw ging even kijken bij de deur, alsof ze ervoor vreesde dat het water naar binnen kon stromen. Bij wijlen maakte de stortvloed zoveel lawaai dat het gesprek gedurende enkele seconden onderbroken diende te worden omdat we elkaar onmogelijk nog hadden kunnen verstaan. Ik kreeg overigens het gevoel dat ons gesprek ons helemaal niet wijzer maken kon, dat er geen antwoord was op zekere vragen, dat alle zogenaamde verduidelijkingen zeer bedrieglijk waren en dat voorbeelden onmiddellijk tegenvoorbeelden opriepen. Toen het onweer tenslotte weer wat luwde, ging hij verder:

- Socrates zegde ooit dat niemand kwaad doet tenzij uit onwetendheid, wat wil zeggen dat men altijd zelf gelooft het goede te doen. Het handelen volgbaar aan een tirannieke wet kan maken dat men niet gestraft wordt terwijl men nochtans kwaad berokkent. En het overtreden van die wet kan soms kwaad jegens anderen voorkomen terwijl men aldus voor de eigen veroordeling en straf kiest. Het goede valt zoals gezegd niet altijd samen met wat de wet voorschrijft, maar bovendien is het zogenaamde geweten een bijzonder gammel kompas!

Hij leunde in zijn stoel achteruit:

- De ene heeft een reuzengeweten, de ander heeft er compleet geen, maar bovendien... blijken wij het helemaal niet eens over wat goed en kwaad dan wel mogen zijn! Het geweten kan u iets anders dicteren dan de wet... maar uit vergelijkend onderzoek is wel gebleken dat het zogenaamd persoonlijke geweten uitgerekend door de wetten werd gevormd! Het heet interiorisering: mensen maken zich de wetten van hun land zo grondig eigen dat ze het gevoel krijgen alsof die wetten uit hun eigen ziel voortkomen ofwel uit een onfeilbare, goddelijke bron.

- Heeft Immanuel Kant daar in de achttiende eeuw niet wat op gevonden met zijn universele, gulden regel: "Doe nooit aan een ander wat gij niet wilt dat een ander u aandoet"? zo probeerde ik.

- Tja, in feite zijn dat wat andere woorden voor het Christelijke gebod: "Bemint uw naaste zoals uzelf!", antwoordde hij. Maar ook dan blijft het soms nog de vraag of wat wij van anderen verwachten en verlangen wel voor iedereen hetzelfde is.

- Over belangrijke zaken zijn we het toch zeker wel eens? wierp ik op.

Hij liet met een klein handgebaar merken dat hij daarmee akkoord ging.

- Het probleem van de onverdiende straf dan, zo trachtte ik tot het eigenlijke onderwerp terug te keren: werd Christus onverdiend gestraft daar Hij geheel zonder zonden was? En zegde ook Job niet in dat geval te zijn? En wat met die miljarden kinderen die onverdiend want geheel onschuldig de doodstraf krijgen, want zij verhongeren terwijl miljoen-

nen anderen geheel onverdiend met overvloed worden beladen?

- Niet teveel ineens, zo legde hij me het zwijgen op: dit zijn overigens vragen die zich gedragen zoals het zaad van levende wezens: ze zijn vruchtbaar, ze roepen op hun beurt telkenmale weer heel wat andere vragen op; ze worden door hun antwoorden niet weggewerkt doch ze vermenigvuldigen zich ermee! Maar laten we nu stap voor stap te werk gaan, en eerst eens kijken naar de onverdiende straf van Christus, zoals u ze noemt.

- Om te beginnen heeft Christus naar verluidt geheel vrijwillig onze zonden op zich genomen, zei hij. Maar betekent dat dan dat hij daardoor ook schuldig is geworden? Ik bezweer u dat niemand zonden op zich kan nemen die hij niet begaan heeft! Men kan niet aan zichzelf daden gaan toeschrijven als men die niet eerst zelf heeft gesteld. Of dat nu zonden zijn of weldaden is daarbij eender.

Ik haalde mijn schouders op.

- Stel dat ik ga rondvertellen dat ik de uitvinder ben van de straalmotor, zei hij: dat is absurd, toch? Frank Whittle heeft de straalmotor uitgevonden en, wat ik ook onderneem, ik kan voor die uitvinding nooit de eer opstrijken.

- Dat lijkt mij duidelijk, beaamde ik.

- Evenmin kan ik andermans zonden opeisen, zei hij. Christus heeft, zo dunkt me, niet onze zonden op zich genomen, waar wel de *schuld* daarvoor, wat iets heel anders is, en dat is mijns inziens wél mogelijk. Als een schuldeiser mijn buurman met een proces bedreigt omdat hij zijn huur niet heeft betaald, dan kan ik in zijn plaats die schuld

aflossen. Het maakt voor de schuldeiser immers helemaal niets uit wie hem die schuld betaalt want op geld staat geen naam; wat telt voor hem is dat hij zijn geld ook krijgt.

- Maar zeg me eens..., zo onderbrak ik hem. Ik neeg me over het tafelblad en ik articuleerde goed om aldus te onderstrepen dat deze vraag me echt ter harte ging: wie is eigenlijk de schuldeiser in ons geval... ik wil zeggen: in het geval van het grote kosmische drama van de zondeval?

Hij keek me ineens aan alsof ik uit een boom kwam vallen.

- Tja, wie? herhaalde hij.

- Is het God de Vader zelf? vroeg ik. En, zo ja: kon Hij dan deze schuld aan zijn Zoon niet vergeven? Het gaat hier toch zeker wel over de religie die de vergeving allerhoogst in 't schild voert? En is de schuldeiser God de Vader niet, dan moet het wel de duivel zijn... hoe kan die dan macht verkrijgen, niet alleen over de mens, maar tevens over zijn eigen Schepper, daar hij Hem in dat geval verschrikkelijk kan doen lijden en Hem, geheel onschuldig dan nog, ter dood kan brengen?

Hij keek me wat verweesd aan, sloeg de blik neer, keek daarna door het venster naar buiten in de regen en leek voor een lange tijd afwezig.

- Het is nochtans de duivel, antwoordde hij tenslotte: het is de duivel die de mens ten val bracht, en het is de Schepper zelf die ons weer bevrijd heeft.

- Eerlijk gezegd kan ik me daar helemaal niets bij voorstellen, zo biechtte ik hem tenslotte op. Ik zag alleen een man die uit de wolken neerviel op de aarde, en vervolgens een Jezus die uit diezelfde wolken kwam gedoken om de gevallene op te rapen en dan weer mee te voeren... de wolken tegemoet.

- Heb jij kinderen? vroeg hij.

- Kleinkinderen, zei ik. Een kleindochter en een kleinzoon, zeventien en achttien zijn ze nu. Het is een lange geschiedenis...

- Goed, zei hij. Stel eens dat uw kleinzoon op het internet zit te surfen en hij vindt een site waar hij uitgenodigd wordt om aan een gokspel mee te doen. Hij waagt zijn kans, zet geld in en verliest. Het is een stommitieit die heel wat kinderen begaan, maar hij is achttien, hij is meerderjarig, hij is verantwoordelijk voor wat hij doet. Hij vertelt er eerst niets over maar enkele weken later krijgt hij een aangetekende brief die hem van slag brengt en hij legt u die voor: de advocatuur van een of andere organisatie vordert een grote som geld van uw kleinzoon die een klein fortuin blijkt vergokt te hebben. U gaat inlichtingen halen bij de politie, maar niets mag nog baten, de schuldeiser is in zijn recht, er moet hoe dan ook worden betaald...

- U gelooft dat de mens in die situatie verkeert? zo vroeg ik hem.

- Het kan denk ik niet anders, zei hij. De Schepper wil het goede voor al zijn schepselen en de mens wil het goede voor zichzelf: waar vandaan kan het kwaad dan nog komen als het niet van het kwaad zelf komt, van de duivel?

- Het kwaad is zijn eigen bron?

- Sommigen, en niet de geringsten, zeggen dat het kwaad slechts een tekort is aan het goede, en derhalve geen werkelijkheid op zichzelf. Maar ik vrees dat in het licht van die opvatting heel wat zaken onuitgelegd moeten blijven. De vraag naar de oorsprong van het kwaad is daar niet het geringste voorbeeld van. Het kwaad ontspringt aan de vrije wil, in dit geval aan de vrije wil van, achtereenvolgens, de duivel en de mens. In feite is de boze diegene die niet wil vergeven, hij die op vergelding zint, op genoegdoening, op wraak. En dat staat loodrecht op de liefde, die immers geeft om niet.

Hij keek me aan, ik verstond zijn woorden wel maar zij overtuigden mij toch niet, en het leek mij dat de reden daarvoor lag in het feit dat het woorden waren die al heel dikwijls waren gezegd en nagezegd. Die verknabbelde theologie over goed en kwaad bezorgde me bij tijden een ware indigestie maar ik wilde mijn afkeer niet laten blijken en ik liet hem uitspreken.

- Het kwaad wordt hier dan ook onmiddellijk beantwoord met de liefde zelf, zei hij: de duivel eist bloed en de goede God geeft hem wat hij verlangt, Hij geeft zijn eigen bloed, zijn eigen, onschuldig bloed, geheel uit liefde. God volgt immers de logica van de duivel niet; hij verstaat ze ook niet en daarom raakt ze hem niet. Het kruis en de verlossing vallen voor Hem samen, zoals het ergste leed met de grootste vreugde en het eeuwige leven met de dood. Het kwaad kan de goede God niks maken.

- Het klinkt mij enerzijds wel vertrouwd in de oren, antwoordde ik, maar anderzijds moet ik zeggen dat ik er niet veel van snap.

- Ach, wat is verstaan? zuchtte hij na een poos. Het is niets, weet u. Wie gelooft iets te verstaan, die heeft slechts opgehouden met vragen stellen. Hij gelooft dat een welbepaald antwoord sluitend is. En een antwoord kan heel overtuigend zijn, onmiskenbaar! Maar helaas gaat ook het sterkste antwoord op een dag aan 't wankelen en dan duiken ineens duizend nieuwe vragen op. Het middeleeuwse wereldbeeld bleef meer dan duizend jaar lang gespaard van deze vragen, onwankelbaar, geen mens koesterde ook maar enige twijfel daar omtrent. Maar vandaag is dat wereldbeeld hopeloos verouderd, niets daarvan is overeind gebleven. En afstand doen van zijn wereldbeeld is zoals snijden in het eigen vlees; het is afstand doen van zichzelf, het is warempel sterven.

- Oké, zei ik: sommige dingen zijn blijkbaar niet te vatten. Maar mits wat inspanning konden we misschien wél begrijpen hoe het dan zit met het opnemen van schuld voor ándermans zonden.

- In dat geval, zo klonk zijn stem nu ineens heel helder, wordt men aanzien voor de zondaar die men helemaal niet is, en aan dat feit kan en mag men ook niets doen, omdat men zich voorgenomen heeft om werkelijk de schuld van een ander uit te boeten. Men moet dan smaad en laster verduren, zaken die onwaar zijn, zonder dat men zich ertegen verzetten kan. Ja, zonder dat men het kan willen zich daartegen te verzetten.

- Moeilijk te vatten.

- Tja, maar nog veel moeilijker te volbrengen! En het bewijs daarvan vindt men, zo geloof ik, in die historie van de kardinalen: een van hen geraakt compleet van slag van zodra hij in de mot krijgt dat hij, ingevolge een of andere list, beschuldigd dreigt te worden van een fout... niet eens van een fout die hij niet gemaakt had maar, godbetert, van een fout die hij niet had willen maken! Wat dan indien men hem had beticht van een zonde waaraan niet hijzelf doch een ánder zich schuldig had gemaakt? Wat denkt u? Was hij dan niet meteen compleet gek geworden?

Ik dacht nu ineens aan de Oud-Testamentische figuur Job. Hij werd gestraft met alle plagen van Egypte, wat hem ertoe dwong om koortsachtig op zoek te gaan naar zijn schuld. Wat heb ik dan aangericht dat ik danig word gestraft, zo vroeg hij zich af. Maar hoe hij ook zocht, hij vond bij zichzelf geen overtreding van Gods wet. Het pijnlijkste was wel dat Jobs beste vrienden hem niet langer geloofden en zij wezen hem op het feit dat hij gestraft werd: in hun ogen immers waren deze straffen het bewijs zelf van zijn schuld, daar zij geloofden dat God rechtvaardig is en dat hij niemand straffen zou die dat ook niet verdiende...

- Ik leer daaruit, zei ik, dat het wellicht onmenselijk is om andermans schuld op zich te nemen en uit te boeten, en zeker als men met het eigen leven daarvoor boeten moet.

- Jazeker, bovenmenselijk is dat, beaamde hij. Maar niet onmogelijk. Heel wat mensen geven hun leven uit liefde voor hun naaste.

- Daarvan ben ik nog niet zo zeker, zei ik. Ik weet alleen dat aan velen het leven wordt ontnomen, geheel buiten hun eigen wil...

- Inderdaad, zei hij: dat bestaat...

- Al wie in slavernij verkeert, zo ging ik door, wordt van zijn leven beroofd op straffe van de onmiddellijke hongerdood. Vele mensen zijn het slachtoffer van allerlei vormen van slavernij en van onvrijheid. Velen leggen beslag op het leven van anderen door uitbuiting in allerlei gedaanten.

- Zeker, zei hij. De slachtoffers hebben er niet voor gekozen om aldus hun leven door te brengen, maar soms merkt men dat zij zich erbij neerleggen, en voor het weinige dat zij overhouden, vaak amper genoeg om in leven te blijven, vergeten zij nimmer God te danken. Maar er zijn ook mensen die vrijwillig hun leven geven voor hun naaste.

Hij wachtte nu een poos.

- We kunnen hier zelfs nog twee gevallen onderscheiden, zei hij. Enerzijds zijn er diegenen die dit doen in het openbaar en, anderzijds, zijn er diegenen die dit doen in het grootste geheim.

- En wat houdt dit dan in? vroeg ik.

- Een missionaris — bijvoorbeeld pater Damiaan — vertrekt naar de wildernis ten aanschouwe van de ganse wereld. Hij staat geboekstaafd als zijnde van een menslievende congregatie en iedereen is het er over eens dat hij het goede doet. Wat uiteraard zijn goedheid principieel niet aantast! Maar er zijn ook mensen die goed doen voor een ander zonder dat zij als zodanig worden erkend, zelfs zon-

der dat zij als zodanig kúnnen worden erkend, omdat zij geheel in het verborgene handelen. Meer nog: er zijn ook mensen die goed doen en die om goed te kúnnen doen, verre van beloning te verlangen, de allerzwaarste prijs betalen door welbewust te dulden dat zij daarvoor worden gestraft!

- Dat lijkt me een logische mogelijkheid, maar is het ook een reële?

- Het bestaat vaker dan u denkt, zei hij op zachte toon. En het geruis van de regen die op deze woorden van hem volgde, was als een wonderzachte zalf die alle wonden ooit nu heelde.

Er bestonden mensen die goed deden en niets dan goed, ongeacht of zij daarvoor werden beloond. Mensen die goed deden omwille van het goede, en die daarvoor werden gestraft. Er waren mensen die zo goed waren dat ze met hun leven zelf betaalden om het goede te kunnen doen. En het regende zo hard dat wij elkaars woorden niet meer konden horen nu. Zijn vrouw naderde onze tafel en ook zij ging zitten op een stoel en keek naar buiten, zoals ook wij deden, geheel verwonderd over het spektakel daar achter de ruiten. Water stroomde nu in beken voorbij en in het water stroomden grote vissen mee, pladijzen, kabeljauw, dolfijnen en walvissen. Reusachtige schaaldieren dreven voorbij, roze en lichtblauw met witte scharen en schelpen als van jade. Geheel doorschijnende kwallen werden met de stroming mee gesleurd, soms trachtten zij zich in 't passeren vast te hechten aan de ruit, maar het ontbrak hen kennelijk aan kracht daar ze zich meten moesten met de wilde watervloed, de draaikolken en het gutsen daarbuiten dat nu doorheen de pijp van de schoorsteen

hoorbaar was. Het regende zo hard dat van wie wat zegde, alleen de mond bewoog, zonder dat er nog klanken leken uit te komen. En het gedruis verging in een lawaai als van honderden straalmotoren van vliegtuigen en raketten. *(09 september 2010)*

Zonde

- Mijn beste, zei hij: mijn allerbeste..., en hij liet mij zo-
waar wachten en kennelijk had hij daar ook plezier in, hij
wist immers dat ik nieuwsgierig was naar wat hij zeggen
zou, we hadden immers pas nog een geanimeerd gesprek
gehad...
- Jawel? zo probeerde ik hem aan te zetten om eindelijk
met spreken te beginnen.
- Mijn allerbeste, zo herhaalde hij andermaal: wat ge mij
daar verteld hebt over die popfiguur uit de *golden sixties*,
hoe was haar naam ook weer?
- Brigitte?
- Juist, ja. En wat zou zij gezegd hebben? vroeg hij.
- Over de zonde, bedoelt gij?
- Uiteraard over de zonde, ja, daar ging het gisteren toch
over?
- Zeker. Wel, zo herinnerde ik hem: zij zou ooit hebben ge-
zegd dat zij geen échte zondares was omdat zij zich be-
wust is van wat ze doet: echte zondaars daarentegen zou-
den zich helemaal niet bewust zijn van wat ze doen.
- Vreemd, mompelde hij: bijzonder vreemd...
- Hoezo? vroeg ik.
- Ja, vreemd, herhaalde hij: ik zou exact het tegenoverge-
stelde willen verdedigen.
- Het tegenovergestelde?

- Uiteraard! Want om te kunnen zondigen, moet men eerst wéten wat mag en wat niet mag.

Het leek mij volstrekt logisch wat hij nu zegde.

- Men moet weten wat goed en kwaad is vooraleer men kan zondigen? zo begreep ik hem.

- Dat lijkt mij zo te zijn, ja. Al zou ik het niet hebben over goed en kwaad; ik zou veeleer spreken over de regels of de wetten, zo specificeerde hij.

- Wat bedoelt gij dan?

- Wel, ik bedoel heel eenvoudig dat het werkwoord 'zondigen', zonder meer, nergens op slaat: als men zondigt, dan zondigt men altijd tegen de een of andere regel of wet. Het volledige werkwoord is dus niet 'zondigen' maar wel 'zondigen tegen'. En het werkwoord ontleent zijn inhoud dan ook aan het bestaan van die regels, of die wet, zo legde hij uit.

- Wie de wet niet kent, die kan ook niet zondigen tegen de wet? zo wilde ik weten of ik het nu goed begreep.

- Uiteraard niet, zo stelde hij mij meteen gerust: wie de wet niet kent, die wéét hoe dan ook niet dat hij zondigt tegen de wet, en daarom ook treft hem geen schuld. Wie de wet niet kent, kan immers niet kiezen om al dan niet de wet te volgen: kennis is een voorwaarde voor keuzevrijheid en wie niet vrij kan kiezen, kan zich ook niet met schuld beladen.

- Dat lijkt mij logisch, ja, zo beaamde ik, al was mij nog lang niet alles duidelijk, en ik gaf hem meteen ook mijn twijfel te kennen:

- Gij spreekt over regels tegen welke men zondigt, maar er is toch ook het geweten? Kunnen wij dan niet handelen in strijd met het geweten?

- Kijk, daar hebt ge het weer, nietwaar, morde hij: het goede, het kwaad, het geweten... Dat zijn geen op zichzelf staande begrippen, ziet ge? Ze zijn verbonden met welbepaalde regels. Men spreekt over het goede waar de regels gevolgd worden en waar dat niet gebeurt, spreekt men van het kwaad. Welnu, ook het geweten is verbonden met regeltjes en wetten: ons geweten is niets anders dan het geheel van regels — meestal maatschappelijke regels — zoals wij ons die eigen hebben gemaakt. We interioriseren de regels van kindsbeen af, en dan zitten die zo diep dat het wel lijkt alsof ze uit onszelf komen.

- Is dat dan niet zo? schrok ik.

- Vergelijkend onderzoek toont aan dat het geweten de specifieke regels van een cultuur volgt, en niet andersom, antwoordde hij en er klonk pret door in zijn stem.

- Er zijn geen universele regels?

- Er zijn blijkbaar wel regels die quasi overal voorkomen, maar dat ligt dan aan het feit dat, alvast vanaf een zeker punt, alle mensen van nature op elkaar gelijken. Er kunnen altijd uitzonderingen zijn...

Het leek mij logisch wat hij zegde, maar vergat hij de dimensie van het gevoel dan niet? Ik moest het hem vragen...

- Waarom beschouwen wij de zonde dan als iets verwerpe-
lijk, als iets dat onze afkeer opwekt, en niet als iets dat ge-
woon fout gaat? probeerde ik.

Zijn antwoord klonk zelfzeker:

- De zonde is taboe en de zondaar schrikt af omdat het ge-
drag van wie zich niet houden aan de afgesproken regels,
volstrekt onvoorspelbaar is!

- Ja, dat lijkt mij wel hout te snijden..., zo begreep ik.

- Of Brigitte kwaad doet, of deed, met haar zogenaamd
'progressief' gedrag in de zestiger jaren, betwijfel ik overi-
gens ten eerste, ging hij door: zij zal wel kwaad doen in
de ogen van de papen, maar is dat een referentie?

- Alle gekheid op een stokje, maar ik vind de zangeres een
kleurrijke dame, zo moest ik toegeven, en om het met de
onlangs nog geopenbaarde woorden van een groot schrij-
ver te zeggen: zoals alle mooie vrouwen, is zij geschapen
speciaal voor diegenen die te kampen hebben met een ge-
brek aan verbeelding!

Hij lachte, leek diep na te denken, en keerde dan naar de
woorden van de befaamde zangeres terug:

- En zij zou ooit hebben gezegd dat zij geen échte zonda-
res was omdat zij zich bewust is van wat ze doet? En echte
zondaars zouden zich helemaal niet bewust zijn van wat ze
doen? Was het dat wat zij zei?

- Jazeker, beaamde ik, al benieuwd waarom hij nu ineens
terugkwam op haar woorden.

- Wat zij waarschijnlijk *bedoelt* te zeggen, zei hij, is dat echte *criminelen* zich niet bewust zijn van het kwaad dat ze doen, omdat zij geen geweten hebben.

Ik moest er een ogenblik over nadenken: hij maakte onderscheid tussen zondaren en misdadigers...

- Maar... dan kunnen echte misdadigers ook niet zondigen? zo wierp ik op.

- Kennelijk niet, zei hij, al is ook dát niet helemaal waar, maar 't blijkt wel een algemene regel.

Misdadigers zondigen niet. Wat een stelling! Misdaad is geen zonde? Ik kon geen fouten vinden in zijn redenering maar zijn conclusie onderschrijven leek mij waanzin. Ik groette hem ten afscheid en begaf mij met de auto in 't verkeer. Het regende, het water viel met bakken uit de hemel, de ruitenwissers op de hoogste snelheid leken te verdrinken in de vloed, de weg werd wazig, het wegdek glad, ik voelde de wagen drijven op de stroom, ik wist wel hoe gevaarlijk *aquaplaning* was en ik moest denken aan Jezus die over het meer van Galilea liep zonder te zinken. Een collega van me maakte daar een grapje over, hij vertelde dat de Heer op paaltjes liep, maar de pointe van de grap bleek ik te zijn vergeten, de grapjas kwam daags nadien om door verdrinking. De autobaan leek nu onder mij weg te schuiven, de wereld draaide om de as die ikzelf was, er was een klap en alles kwam tot stilstand.

Er stond een man aan mijn portier te trekken, hij riep maar ik kon hem niet horen, ik hoorde de regen bijna niet meer, er was iets met mijn oren gebeurd, want alle geluid was vaag en alleen nog een geruis als van een televisietoestel

met een scherm vol sneeuw kon ik nu horen. Hij trok het portier open, haalde me eruit, ik dacht dat hij me redde uit een brand of zo, maar neen: hij schold me de huid vol en maakte aanstalten om mij een slag toe te brengen met de koevoet die hij met de beide handen omklemde, dit was geen reddingspoging maar verkeersagressie, een sensationeel onderwerp dat weliswaar de krantenkoppen haalt maar dat mij echt geen zier kan interesseren. "Verkeersagressor maakt dodelijk slachtoffer met koevoet op de stadsring in de pletsende regen" — het soort van artikels die mij nog minder zeggen dan de reclameboodschappen.

De man week weer achteruit, ik stapte uit, trachtte mij te oriënteren, zag dat mijn wagen in een vangrail hing, daarachter gaapte kennelijk een afgrond vol minuscule vrachtwagens, maar ook dat onderwerp kon mij niet boeien, en toen de man van zopas weer op me af kwam, stelde ik hem de vraag, of hij dat wist, dat echte misdadigers niet kunnen zondigen.

Hij bekeek mij twee keer, ik herhaalde mijn vraag, hij zei iets maar ik kon hem niet verstaan, wellicht omwille van mijn oren waarmee kennelijk wel iets ingrijpend was gebeurd.

- Om te kunnen zondigen moet men eerst de regels kennen, zo legde ik hem uit: men kan niet zondigen in onvrijheid en men is pas vrij als men kennis heeft en als men weet wat moet en wat niet mag.

- Zo? zo hoorde ik hem nu duidelijk roepen: en kennen criminelen dan de regels niet?

Ik was verward, ik kon zijn vraag niet eens beantwoorden, wat mij zopas nog helder toegeschenken had, leek mij nu duister als de nacht, ik kon geen woorden vinden, zocht en zocht, herinnerde me dat ik de ganse uitleg had gehoord en dat ik er niets tegenin kon brengen: criminelen kunnen niet zondigen. En nu...

- Wel? riep hij weer: hebt gij dan gedronken? Da's pas tegen de regels! Da's pas crimineel! Zie daar mijn auto eens! Twee weken oud! Twee weken!

Ik keek over het wegdek, wat verderop in de vangrail hing een wrak waaruit een zwarte rook opsteeg. Ik begreep dat ik dit ongeval veroorzaakt had maar de omvang ervan werd me pas duidelijk het ogenblik daarop: tot hoog in de wolken boven ons, lagen splinternieuwe wagens gelijk afval op een hoop geveegd, en in de gapende afgrond brandden de brokstukken van talloze wrakken.

Het hield maar niet op met regenen, de zondvloed nam slechts toe in intensiteit en het wegdek was een waterval geworden. En het regende zo hard dat ik geheel verdoofd werd van 't lawaai. De vrouw van mijn belager kwam plotseling opdagen en zij ging zitten waar wij zaten, op een stuk van de vangrail die nog overeind bleef en zij keek, zoals ook wij deden, geheel verwonderd over het enorme spektakel. Water stroomde nu in beken voorbij en in het water stroomden grote vissen mee, pladijzen, kabeljauw, dolfijnen en walvissen. Reusachtige schaaldieren dreven voorbij, roze en lichtblauw met witte scharen en schelpen als van jade. Geheel doorschijnende kwallen werden met de stroming mee gesleurd, soms trachtten zij zich in 't passeren vast te hechten aan de wrakken, maar het ontbrak hen kennelijk aan kracht daar ze zich meten moesten met

de wilde watervloed, de draaikolken en het gutsen dat alom hoorbaar was. Het regende zo hard dat van wie wat zegde, alleen de mond bewoog, zonder dat er nog klanken leken uit te komen. En het gedruis verging in een lawaai als van honderden straalmotoren van vliegtuigen en raketten. *(15 februari 2011)*

Leugens

Er is niets gemener dan liegen, mensen op het verkeerde been zetten of foppen, de waarheid niet ernstig nemen. Niets is gemener dan dat omdat er van de waarheid zoveel afhangt: de waarheid is een zaak van leven en dood en daarom staat liegen gelijk met moord.

Des te wreedaardiger wordt het liegen als het weerlozen tot slachtoffer heeft: onschuldige kinderen die blindelings vertrouwen schenken of goede mensen, mensen die nog liever werden vermoord dan hun toevlucht te zoeken tot list en bedrog. En omdat ik nog steeds niet weet of wij als kind werden bedrogen met dat geloof over de hemel en de hel, ben ik verschrikkelijk gefrustreerd, want ik weet niet of ik de woede die in mij gegroeid is al die tijd, nu eindelijk los mag laten, en op wie dan wel; ik weet het nog steeds niet, nu mijn dagen geteld zijn, en ik niet zo heel veel meer kan doen.

Ik heb de koe bij de horens gevat en ik ben met mijn 'probleem' naar iemand toegegaan van wie ik dacht dat hij me helpen kon. Want hulp had ik wel nodig, om binnen een bijzonder korte tijdspanne een beslissing te kunnen nemen die misschien wel de beslissing van mijn leven worden zou.

We hadden afgesproken op een avond in zijn kantoor en hij viel met de deur in huis en vertelde me onomwonden dat ik eerst heel goed moest begrijpen dat, als ik volhield dat er sprake was van bedrog, er dan niet één doch twee soorten van bedriegers waren en dat ik ze vooraf wel heel nauwkeurig diende uit elkaar te houden.

- Vooreerst zijn er diegenen die bedrog plegen met opzet, zo legde hij me uit, en dan zijn er die anderen. Hij vroeg me recht op de man af: geloof jij dan dat de nonnetjes in de kleuterklas je opzettelijk wat hebben wijsgemaakt, gesteld dat het geloof een fabeltje was zonder grond?

- Dat is wel bijzonder onwaarschijnlijk, antwoordde ik hem, want ik wist intussen al dat nonnetjes en broeders uit de voorgaande eeuw hun roeping meestal niet zelf hadden gekozen en dat zij vaak wezen waren ofwel vondelingen, kinderen met een onbekende vader die de familie te schande zouden maken als zij bij de geboorte niet bij de moeder werden weggehaald. Zij deden wat van hen verwacht werd door hun oversten, en dat waren dan diegenen uit wiens handen zij dagelijks te eten hadden. Waar immers kunnen nonnen die in opstand komen heen? De mensen weten gauw dat zij van 't klooster weggelopen zijn, dat zij dus hun geloften schonden en dat ze bijgevolg ook onbetrouwbaar zijn. Zijn ze nog jong en mooi, dan kunnen ze misschien wel bij een man terecht, maar de kans is wel veel groter dat zij oud zijn tegen de tijd dat zij aan hun geloof gaan twifelen.

- En hun oversten dan? zo ging hij door: de bisschoppen en de pausen, liegen zij met opzet?

- De kans is groot dat zij liegen, zei ik.

- Dat is niet onwaar, beaamde hij, maar waar komen zij vandaan, de bisschoppen en de pausen? Waren zij niet eerst kleine kloosterlingen? En om welke reden zijn zij opgeklommen op die dan toch wel wereldse ladder, ook al gaat het om een carrière binnen de kerk? Was het niet om te ontkomen aan hun oversten, meer bepaald door zelf

overste te worden? Is het dan geen bekend refrein dat het slachtoffer vaak evolueert naar misdadiger, al was het maar om therapeutische redenen, om op die manier zichzelf beter te kunnen begrijpen en zich zo van zijn verleden te kunnen bevrijden? Of is het simpelweg omdat men liever bevelen uitdeelt dan te moeten gehoorzamen? Al bij al kun je toch wel inzien dat de schuld voor al die al dan niet vermeende leugens niet bij de leugenaars zelf kan liggen?

Ik schrok niet weinig van zijn woorden want hij had het ineens over schuld, hij leek meer bepaald de schuld in de hele zaak van het toneel te willen weghalen, terwijl ik juist zocht naar schuldigen om dan op hen mijn woede te kunnen koelen.

- Is de mens dan verantwoordelijk voor zijn eigen ontoereikendheid? zo stelde hij op strenge toon die oratorische vraag, en hij liet me de tijd om de betekenis van zijn woorden goed tot mezelf te laten doordringen vooraleer hij verder sprak: in feite kunnen wij, mensen, helemaal niet liegen omdat we niet eens weten wat de waarheid is, als die al bestaat. En in verband met de allerdiepste vragen omtrent ons bestaan, kan men werkelijk alle kanten uit.

De mens heeft inderdaad zichzelf niet gemaakt, hij kan niet verantwoordelijk zijn voor zijn eigen beperkingen, zo moest ik toegeven, en hij ging verder:

- Als die nonnen en die broeders al gelogen hebben tegen weerlozen, dan ligt hun leugen zeker niet in het feit dat zij aan kinderen vertellen dat God bestaat, dat het goede na de dood beloond wordt met de hemel en dat het kwaad bestraft wordt met de hel. Als zij liegen, bestaat hun leugen

alleen daarin dat zij voorhouden dit met zekerheid te weten, terwijl zij het hooguit geloven.

Hij sprak het woord 'geloven' op een heel bijzondere manier uit, alsof hij daarover nog iets te verduidelijken had en kijk, ik had het goed geraden:

- Ja, ik weet het, zei hij: zij zullen je vertellen dat geloven de zekerste vorm van weten is, want geloven *is* in wezen niets anders dan *willen*, en er is geen sterkere vorm van weten, dan willen. En ik moet u eerlijk zeggen dat dit een optie is waar ik helemaal niets tegen in kan brengen.

De man had gelijk in wat hij beweerde, zijn uitleg was nog niet ten einde:

- Hou er ook rekening mee dat je relatie van destijds met kloosterlingen, in feite in de eerste plaats een relatie is tussen volwassenen en onvolwassenen, en dat die laatsten naar leiding vragen, en ook naar zekerheid. Breekt dat het hart niet van een ouder, als zijn kind hem vraagt waar hij vandaan komt en wat de toekomst brengen zal? Moet een vader of een grootvader dan aan zijn kind of kleinkind gaan vertellen dat mensen dwaze dieren zijn, volstrekt onwetend omtrent hun eigen oorsprong en doel? Producten van een blind en redeloos genot die op hun beurt nooit zullen weten waar zij dan wel aan toe zijn? Zeg het mij: wat kan een ouder die zijn kind liefheeft dan anders antwoorden op die pertinente vraag, dan dat het allemaal wel goed komt? Of had jij liever opvoeders gehad die je vertelden dat er zin noch doel is in 't bestaan? Zo'n opvoeders bestaan niet, moet je weten: als zij al bestaan, dan zullen zij immers geen opvoeders zijn, maar immorelen die hun

kroost te baat nemen, lui die kinderen uitbuiten en die hen leren hoe zij moeten stelen, moorden en liegen!

Ik schrok. Het werkwoord 'liegen' was gevallen en ik schrok omdat het mij ineens te binnen schoot dat zij het waren die ons leerden dat wij niet mogen liegen. Als zij al logen, dan zouden zij ons zodoende ook leren liegen, maar dat deden zij nu juist níet: zij brachten ons een afkeer van de leugen bij en zij probeerden ons een liefde voor de waarheid aan te kweken. En ook al ging het om een waarheid die zij op de keper beschouwd moesten betwijfelen: zij wilden inderdaad de waarheid kennen aangezien zij er ook in geloofden terwijl er geen sterker weten dan het willen is.

- Je kent wellicht die paradox, zei hij: de paradox van de leugenaar. In zijn meest eenvoudige vorm zegt in die paradox de leugenaar dan van zichzelf dat hij liegt, wat dus nooit waar kan zijn omdat het immer waarheid is, terwijl een leugenaar moet liegen, anders was hij helemaal geen leugenaar, nietwaar?

- Dat is zeker waar, beaamde ik.

- Wel, wat staat de clerici dan anders nog te doen, als aan de broeders en de nonnen de opvoeding van onze jeugd wordt toevertrouwd, dan te zeggen dat zij de waarheid spreken? Of moeten zij dan zeggen dat zij helemaal onwetend zijn? Maar, mijn beste: dan vervielen zij meteen in een andere en nog veel ergere paradox, een paradox met historische proporties en dan nog een paradox waaraan zelfs de grote Socrates zich heeft bezondigd en dan nog zonder dat ooit beseft te hebben, want hij geloofde inderdaad te weten dat hij onwetend was!

- Nu je het zegt, zo moest ik toegeven: zo had ik het nog nooit bekeken.

- Wij apen anderen na, zei hij, maar wees maar niet bezorgd, het is een algemene kwaal: noch u noch ik noch eender wie ontsnapt daaraan, wij zijn nu eenmaal apen of althans daaraan verwant. Als het maar dikwijls genoeg herhaald wordt, dan klinkt het op den duur gewoon als vanzelfsprekend, ook al spreekt het zichzelf helemaal tegen.

- U zegt het, antwoordde ik. Maar wat schiet er dan nog over?

- Er is geen waarheid, er is geen leugen, zei hij: er zijn alleen de wil en de onwil, en dat zijn het geloof en het ongeloof. Wij weten inderdaad niet waar we staan, maar we staan toch *ergens*, niet? We weten niet, maar we *willen* wel, en is dat dan niet hetzelfde als geloven? Zijn kinderen dan niet blij met de verhalen die zij uit de monden van de zusters en de paters horen? En worden zij op die wijze niet gevoed met het manna van de hoop en het vertrouwen dat vervangen moet — en kàn! — wat zich vandaag nog niet verwerkelijkt maar misschien wel morgen? Leugens zijn gemeen, zegt jij, maar nog gemener is het voor te wenden dat men de waarheid kent, want dát is pas een leugen, en doet men dat niet als men gelooft dat men al wie liegen aan kan wijzen?

Ik moest toegeven dat ik tegen deze terechtstelling geen verweer meer had. Ik boog het hoofd, kuste zijn ring en aanhoorde gelaten de penitentie en zijn woorden van vergeving. (26 januari 2011)

Enkelvoud

Men hoort het te pas en ten onpas: geboren worden en sterven doet men alleen, alsook verdriet hebben; lachen daarentegen doet men meestal met anderen samen.

Oppervlakkige lieden vinden in die zegswijze een soort van reclame voor het plezier, maar voor de betere verstaander leert zij ons veeleer iets over het gehalte van de lach dat zeer in contrast blijkt te staan met de ernstige en de ware dingen des levens.

Zijn geboorte kan men niet delen, tenzij ongewild, met name waar men een deel vormt van een meerling, al komt men ook dan nog de een na de ander. En sterft men al samen, dan nog is men alleen in de dood. In het leven daarentegen is men met anderen samen, maar dan wel op voorwaarde dat men lacht.

Het is een wat vreemde overtuiging, aangezien de lach ons zelfs aan onszelf onttrekt, zoals allen die zich ooit in die extase te buiten gingen, dat onverwijld zullen bevestigen — tenminste als zij goed hebben geobserveerd en als zij eerlijk zijn: wie lacht, verlaat zichzelf voor een wijl; hij *verliest* zich in het lachen, precies zoals men zich verliezen kan in een niesbui of ook nog in het spel.

Pas in de werkelijkheid vindt men zichzelf terug en dit belooft helaas niets goeds, noch voor de werkelijkheid noch voor het eigen zelf, noch voor die anderen maar ook en vooral niet voor het samenzijn dat bij nader toezien warmpel een kostelijke illusie blijkt.

Waarom dan, zo hoor ik in de verte van de lente iemand morren: waarom dan zouden wij niet samen kunnen zijn?

Maar het is hem aan te horen dat hij eigenlijk niet gelooft in zijn eigen protest en wellicht zal hij nu denken aan het samenzijn met zijn geliefde en aan de eenwording waarin zij zich verliezen, de wederhelften van het paar — wel te verstaan: elk apart!

Want niemand zal miskennen dat het verduiveld *dromen* is wat ze dan doen, en spelen, ook al wordt dit een ernstig spel geacht te zijn, het spel bij uitstek dat misschien wel de kroon vormt op het hele leven.

Dromen immers kunnen zij niet samen doen, tenzij ze spelen, maar in het spel verliest de werkelijkheid zichzelf daar hij het spiegelbeeld dat wij bedenken, abrupt doet samen-vallen met de ander.

Met wederzijds akkoord, hoor ik u morren? Ja, maar toch overtuigt het mij niet meer, de leugen blijkt immers alras uit 't onvermogen om langer één te zijn dan de periode die een bliksemschicht behoeft om toe te slaan, terwijl het verlangen eeuwigdurend is en standhoudt als de dood de eenwording en zelfs de hoop daarop voorgoed uit 't leven heeft verbannen. Het taaie verlangen blijft totdat de eigen dood de pezen doorsnijdt waarmee het zich heeft doen vergroeien met 't gebeente van het leven.

't Is slechts een droom, zo blijkt, dat men met anderen kan tezamen zijn; edoch, is het dan niet de werkelijkheid zelf die ons doet dromen? Is de droom, net als de slaap, dan niet een voortbrengsel van 't wakkere leven, een kostbaarheidje als het ware, een truc die ons onttrekken kan, al is

het voor een nog zo korte wijl (die een geoefend slaper heel wat langer kan doen lijken), aan dat wat nimmer gespeeld kan zijn? En als de droom, net als de slaap, een kind is van het wakkere en eenzame bestaan dat enkel harde wetten kent: is 't samenzijn dan niet een kleinkind van het wakkere leven?

Maar kind en kleinkind spelen slechts, zegt gij — terecht: zij zijn in 't spel tezamen en zij lachen wijl hun grootjes zorgen dat zij geen tekorten lijden en dat ook al hun illusies dagelijks worden gevoed, zodat zij kunnen standhouden. Zoals trouwens wijzelf, die elke dag weer eten moeten om die illusie van een lijfelijk bestaan niet te verliezen als de tijd aanbreekt dat ons de schellen van de ogen gaan. Want op een dag zien wij dat stof tot stof en as tot as moeten vergaan, en dan zal niet alleen het illusoire samenzijn worden verbroken omdat wij de weg des doods alleen moeten begaan, maar ook de samenhang van gans ons lijf zal plotseling ontbinden. Waar zullen wij ons dan bevinden?

Als 't spel weg is, de droom van 't samenzijn en zelfs de droom der samenhang van onze lichaamscellen, dan rest alleen het poeder van de stof, de straf van het heelal, datgene wat gaat samenklitten om zich tegen kou en leegte te beschutten, tot een bol, geperst, en harder nog geperst tot het gaat vunzen, tot een ster, een zon met daarrond allemaal planeten. En zo ontstaat uit leegte, duisternis en kou, dan toch nog hier en daar een vonk, een lichtje, een klein houvast voor elke lang verdwaalde blik die naar zijn oorsprong zoekt, zijn moeder en zijn oorzaak, zijn begin of 't punt waar hij vanuit het zalige niets zichzelf fataal moest vinden. En zo gaat wellicht alles rond: eenmaal, ander-

maal, een derde keer en nogmaals — een einde kent de rondgang niet — de krans, de kroon, de dans.

Dansen doen wij meestal samen, nimmer dansen wij alleen, maar dansen is, als dromen, in de ban van een onwezenlijk ritme komen, een verlangen om zich te verbinden zoals atomen doen als zij moleculen willen worden en moleculen als zij eiwitten of iets anders willen zijn, weefsel misschien, organen, lichamen, lijven, volkeren of soorten.

Ja, het is allemaal een droom. En de ontbinding begint met de onbarmhartige herleiding van de mens tot zijn enkelvoud alleen; de groep die hem gemaakt had tot persoon, laat hem prompt vallen als een steen, en zo wordt hij ook, verliezend gans zijn ziel, een steen. Pas dan — als de ontbinding jegens anderen zich heeft voltrokken — start ook 't uiteenvallen van 't eigen vlees. Het lijf ontbindt wijl 't zich uit alle macht verzet; kwam dan de groep het maar ter hulp! Want het uiteenvallen der cellen neemt geen aanvang als niet eerst het lijf zich van de anderen in de groep gescheiden weet. Doch drastisch is de rondedans en alles wat tot stand kwam, moet verdwijnen. Tot alles herbegint, en dat wie weet wel zonder ooit een einde. *(12 april 2011)*

De laatsten zullen de laatsten zijn

- Niemand kan het helpen, zegt gij, dat hij lelijk is of schoon?

Ik stelde de vraag aan een 'expert'. Het waren dingen waar ik niet meer klaar in zag, of tenminste strookten mijn opvattingen daaromtrent niet langer met wat men vandaag blijkbaar verkondigde. Ik keek hem vragend aan, hij zette zich schrap.

- Niemand kan het helpen dat hij lelijk is of schoon, zo is dat, ja, beaamde hij: behalve dan waar het bijvoorbeeld gaat om lui die zichzelf hebben verminkt, maar dat bedoel jij ook niet? spotte hij.

- Uiteraard niet, antwoordde ik: ik wilde alleen maar van je horen dat niemand verantwoordelijk is voor zijn eigen uiterlijk, ofschoon hij daarmee samenvalt.

- Dat kan ik beamen, inderdaad, zei hij: men kan een al dan niet aantrekkelijk uiterlijk hebben, maar daaraan heeft men verdienste noch schuld. Niemand bepaalt immers zelf hoe hij of zij eruit ziet.

- En nochtans, zo wierp ik na een poosje tegen: nochtans bestaan er culturen waarin beweerd wordt dat men is wie men verdient te zijn, zelfs qua uiterlijk. En die culturen houden ons verantwoordelijk voor het feit of we in een arm milieu geboren worden of onder koningen. Of we als mensen ter wereld komen of als ratten. Het zou allemaal te wijten zijn aan ons zogeheten 'karma': schuld die wij opgelopen hebben in onze vorige levens...

- Dat lijkt mij immoreel, zei hij: dat men iemand de schuld geeft van zijn eigen geboorte, en dan wel met de uitleg dat die het gevolg zou zijn van daden in een zogeheten vorig bestaan. Dat is de kar voor het paard spannen, toch? Wie een fout maakt, kan in een lastig parket belanden, maar het omgekeerde is niet noodzakelijk het geval.

- Dat dacht ik ook, zei ik: alleen al de logica verbiedt het ons. De logica verbiedt ons om een implicatie zomaar om te keren. Het mag dan al waar zijn dat de straat nat wordt als het regent, dat betekent nog niet dat elke natte straat een gevolg is van de regen.

- Uiteraard, zei hij, en in de ethiek krijgt zo'n kromme redenering vaak dramatische gevolgen. Een misdaad kan worden bestraft met stokslagen, maar soms dient men iemand stokslagen toe met de bedoeling om de omstanders te laten geloven dat de geslagene een misdadiger is! En vaak lukt dat ook, weet je. Om die reden trouwens is het Indische kastensysteem zonder meer verwerpelijk. De paria's en de zogenaamde onaantastbaren worden overgelaten aan hun droevig lot omdat men daar gelooft dat zij dit lot hebben verdiend, en wel door zich in een vorig leven te misdragen. Omdat men bovendien gelooft dat zij pas door boetedoening tot een zeker herstel kunnen komen, gelooft men ook dat men hen niet kán en zelfs niet mág helpen. En op grond van dat geloof is naastenliefde in feite uitgesloten.

- Goed dan, zo meende ik te mogen besluiten: men is niet verantwoordelijk voor wie men is, maar men is wel verantwoordelijk voor wat men doet?

- Als men toerekeningsvatbaar is wel, ja, zo bevestigde hij: wij staan in feite dichterbij ons eigen handelen dan bij ons eigen zijn.

- Wij zijn verantwoordelijk voor wat we doen? vroeg ik opnieuw.

- Men is verantwoordelijk voor wat men doet, herhaalde hij, maar hij voegde daar nog aan toe: behalve wanneer men struikelt, want dat kan men nooit gewild hebben.

Het leek mij weerom logisch wat hij concludeerde, maar ergens voelde het niet echt sluitend aan, er was een tochtgat als het ware.

- Falen is dus niet handelen? zo drong ik aan op enige verduidelijking.

- Wij zijn niet volmaakt en voor onze onvolmaaktheid zijn we ook niet verantwoordelijk, legde hij uit.

- Maar we worden er wel voor gestraft? ging ik door.

- Soms wel, ja, zo moest hij toegeven: wie struikelt, valt en kan zich flink bezeeren! Maar soms ook worden onze fouten ons vergeven, en dan vooral als blijkt dat we ze niet hebben gewild.

Doen we dan dingen die we niet willen? zo ging het door me heen, maar in de plaats stelde ik hem een andere vraag:

- Waarom worden mensen voor hun fouten gestraft, als niemand verantwoordelijk is voor zijn onvolmaakheden?

Hij zuchtte diep.

- Dat lijkt inderdaad paradoxaal, maar wellicht gelooft men dat straffen, net zoals beloningen, ons gedrag kunnen bijsturen, zo antwoordde hij tenslotte.
- Dat ze ons dus kunnen vervolmaken? vroeg ik.
- Dat blijkt men wel te geloven, ja. Men straft iemand voor een fout opdat hij dezelfde fout in het vervolg niet meer zou maken, zoveel is duidelijk.
- Maar is dat niet veeleer conditioneren? wilde ik weten.
- Dat zou men kunnen zeggen, ja. Gaat het om een fout die het gevolg is van een gebrek aan inzicht, dan kan men iemand pas vervolmaken als men hem of haar meer inzicht bijbrengt, dat is waar.
- Een bestraffing op zich kan geen inzicht brengen? Ik bedoel: een lijfstraf of een anderszins pijnlijke sanctie?
- Ze kan enkel leiden tot angst voor een zich herhalen van de straf. De fout kan dan in 't vervolg wel wegblijven, maar de oorzaak voor dat veranderde gedrag ligt dan niet bij een volmaaktere mens maar veeleer bij een... gekortwiekte persoon, zou ik zeggen.
- Heeft straffen dan geen zin?
- Een straf kan verhinderen dat ánderen nadelen ondervinden van het gebrek aan inzicht bij de gestrafte, maar ze kan de gestrafte niet wezenlijk verbeteren, vrees ik.
- Een mens blijft dus zijn onvolmaaktheden behouden?
- Daar ziet het wel naar uit, ja.

- Zowel de onvolmaaktheden van bijvoorbeeld zijn uiterlijk als die van zijn handelen?
- Er is uiteraard een onderscheid, maar het ligt niet zo eenvoudig hoor.
- Schuld is de kloof tussen wie je bent en wie je had moeten zijn, zei hij na een poosje, maar hij voegde daar aan toe: uiteraard betekent dit niet dat de schuld die men gewaar wordt, ook de eigen schuld is.
- Hoezo? vroeg ik hem.
- Tja, ook anderen kunnen je met een schuld opzadelen, zei hij: als men verwacht dat je iets doet, maar je beantwoordt niet aan die verwachtingen, bijvoorbeeld omdat je gewoon niet kunt doen wat men van jou verwacht. In dat geval is er een kloof tussen wie je bent en wie je had moeten zijn. Die kloof zul je dan voelen als een schuld, maar het is dan wel een schuld waarvoor je niet zelf verantwoordelijk bent, het is een schuld waarmee anderen je hebben opgezadeld.
- Vreemd, zei ik: ik heb altijd gedacht dat het schuldgevoel uit jezelf kwam.
- Schuldgevoel is geen schuld, zei hij. Maar, inderdaad, ook de schuld zelf kan van derden afkomstig zijn. Volgens de moderne ethica is dat in feite per definitie zo.
- Hoe dan? vroeg ik.
- Het geweten is de geïnterioriseerde wet, zo legde hij uit. Volg je de wet niet, dan besef je dat je kan gestraft worden, en dat is dan je geweten dat spreekt. Het lijkt alsof het

uit jezelf komt, maar het is de wet die je je eigen hebt gemaakt.

Deze gedachte deed mij duizelen eenmaal de draagwijdte ervan tot me begon door te dringen.

- De hel, probeerde ik: stel eens dat de hel bestaat...

- Ja?

- Dat is dus een oneindige schuld?

- Wellicht, ja.

- De kloof die je voor eeuwig voelen zult tussen wie je bent en wie je had moeten zijn?

- Ja, dat kon de hel zijn, ja.

- Maar die kan dus van ánderen afkomstig zijn?

- Ik vrees het, zo antwoordde hij tot mijn verschrikking. Ik vrees dat de hel vol zit met mensen die daar zitten door de schuld van anderen. Hij liet me eventjes bekomen vooraleer hij doorging met zijn uitleg.

- Neem nu ouders die aan hun kinderen het goede voorbeeld geven, waarmee uiteraard niets mis is. Maar sommige van die kinderen volgen dat goede voorbeeld niet, bijvoorbeeld omdat het gegeven voorbeeld om bepaalde redenen niet bij hen past. Er bestaat dan een verwachting waaraan zij niet voldoen, en die vertaalt zich in een schuld die zij onmogelijk kunnen inlossen. Vaak wordt dat inderdaad een hel: niet zozeer voor diegenen die teleurgesteld worden in hun verwachting, maar voor hen die geen mogelijkheid zien om aan die verwachting tegemoet te ko-

men. Vaak ook bestaat er helemaal geen begrip voor mensen die niet het geijkte voorbeeld volgen. Zij belanden dan inderdaad in de hel waar zij gebukt gaan onder een schuldgevoel waarvan zij onmogelijk nog verlost kunnen worden.

- Maar dat is vreselijk, zei ik.

- Inderdaad, beaamde hij, want dat wil zeggen dat de hel geen plaats is die men verdiend heeft maar een plaats waar men diegenen deponeert die niet in staat zijn om te volgen. En dat is het recht van de sterkste, waarbij die sterkste niet alleen wint maar bovendien in het gelijk gesteld wordt.

- Het roofdier verorbert zijn prooi en de prooi krijgt er de schuld van?

- Inderdaad, zei hij: de prooi had zich immers maar moeten kunnen verdedigen!

- Verschrikkelijk, zei ik. En dan wordt de hemel alleen door roofdieren bewoond?

Hij haalde de schouders op.

- Maar bestaat dat nu ook echt? drong ik aan.

- De hel is niets anders dan dat, bevestigde hij. Het christendom is geen zier menselijker dan het Hindoeïsme. Ik zou haast zeggen: zeer integendeel. Het concurrentiesysteem maakt het bovendien onmogelijk dat iedereen gered wordt; de winnaars zullen noodzakelijk een elite zijn, een klein groepje van uitverkorenen; de meerderheid is gedoemd om te behoren tot het kaf.

Hij wachtte een tijdje.

- Mensen die gebukt gaan onder schuld, beseffen het niet als zij niet zelf die schuld hebben veroorzaakt. Het is even moeilijk om te beseffen dat men niet zelf zijn schuld veroorzaakt heeft, als om toe te geven dat men feilbaar is.

Dit moest ik een ogenblik laten bezinken.

- Bedoel je nu dat het alsnog onze eigen schuld is dat wij ons schuldig weten?

- Paradoxaal genoeg wel, zei hij. Maar opnieuw is die schuld niet noodzakelijk van onszelf afkomstig.

- De schuld van het ons schuldig weten?

- Jazeker. Ook die schuld kan ons door derden worden aangepreft. Of ze kan het gevolg zijn van ons onbegrip.

- Maar als dat zo is, wat heeft schuld dan nog om het lijf? vroeg ik me af.

- Ha, nu snap je het, zei hij: het schuldbegrip is inderdaad een spook.

- Maar spoken bestaan?

- Op de planken wel, zei hij. En de wereld is een schouw-toneel.

- Bedoel je nu dat schuld alleen gespeeld bestaat?

- Schuld bestaat op precies hetzelfde niveau waarop ook geld bestaat, zei hij.

- Op grond van afspraak?

- Inderdaad. Maar let op: dat is niet niks hoor! Bijna alles in de wereld bestaat enkel bij de gratie van afspraken. De

zaak is dat afspraken horen nageleefd te worden. Het leven zelf wordt afhankelijk gemaakt van een ingewikkeld spel van afspraken.

- De beste spelers winnen?

- Precies, zei hij.

- Maar staat er dan niet geschreven dat de laatsten de eersten zullen zijn?

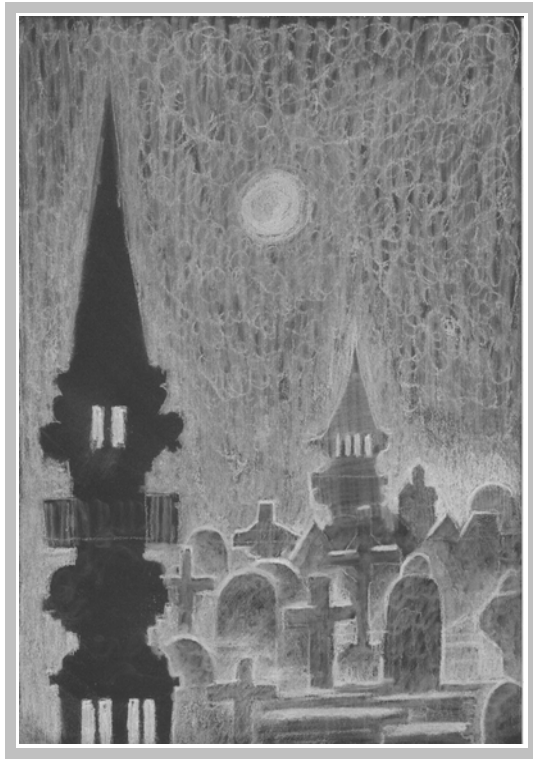
- Tja, dat houdt men aan alle gelovigen voor, zei hij, maar dat is wel bijzonder hypocriet. Niet alleen ons leven hier is van het spel afhankelijk: ook onze zaligheid hangt ervan af. Zoals gezegd gaan de verliezers naar de hel.

- Dat is dan wel ontnuchterend, zei ik.

- Ik kan u helaas helemaal niet tegenspreken, antwoordde hij.

(16 april 2011)

Mijn oude grootmoeder

Mijn oude grootmoeder had al vele jaren deze wereld verlaten, en het huis waar zij gewoond had sinds haar huwelijk en tot aan haar dood, stond daar nog een lange tijd leeg en verlaten. Het was een oud Vlaams landhuisje zonder verdiepingen, met een woonkamer, twee slaapvertrekjes, een keuken en een kelderkamer en dan nog, in een aanbouwsel, een kolenstal. Onder het grote pannendak was ruimte voor de opslag van graan en daar hielden sinds

oudsher dan ook de muizen huis en uiteraard de katten, maar ook deze laatste bewoners waren nu geweken. Heden trachtten planten de lege ruimten in te nemen: in de keuken uit de gootsteen was een kerselaar opgeschoten wiens ene tak, hunkerend naar het licht, zich door een spleet van 't raam terug naar buiten wurmde en ook in de kelderkamer hadden boompjes wortel geschoten: twee okkernote-laars boorden zich een weg doorheen de zoldering en 't pannendak zodat hun vruchten jaarlijks en met veel lawaai naar beneden in de dakgoot rolden waar ook zij ontkiemen en de natuur quasi ongehinderd zijn gang ging. Van het plankier was welhaast geen steen meer te bespeuren: zand en modder begroeven het en op het zand bloeiden grassen en wilde bessen, maar ook restanten uit de ooit zo prachtige bloementuin die lang geleden grootmoeders bezoekers op de zomerse theekransjes met een sprookjesachtige geur bedwelmde. Het huisje lag achter een nu verwilderde voorhof waar een enorme en stokoude kerselaar nog jaarlijks bloeide en ook vrachten vruchten gaf en terzijde van het woonhuis voer een smalle wegel naar de nu verwilderde boomgaard die ooit gelijk de legendarische hoorn des overvloeds zijn rijkdommen uitdeelde.

Na grootmoeders dood kende deze ooit zo heuglijke plaats een tijd van diepe rouw. Er was geen sprake van het huis te slopen, alsof het verleden daar nog volop verder leefde, naast de toekomst die inmiddels aan de gang was. Op ge-regelde tijdstippen keerde iemand van de nazaten van grootje daar terug voor de duur van enkele korte ogenblikken: hij wierp een blik op het invallende pannendak, nam bitter de ruïne in ogenschouw, maakte zich een bedenking over de vergankelijkheid van alle dingen, tijden en mensen, en keerde met een zucht terug naar de wereld die geen

stilstand kent en die zich steeds minder tolerant gedraagt jegens oases zoals deze.

Op een warme zomernacht kon ik de slaap niet vatten. Ik stond op, ging water drinken en begaf me daarna naar het vervallen landhuis op een boogscheut van de deur. Er scheen een nieuwe maan en het was donker maar al gauw begonnen mijn ogen te wennen aan de duisternis en vrijwel ongehinderd kwam ik de dicht begroeide voortuin door. Voorzichtig duwde ik de voordeur open van het huis, ze sleepte en spande maar de kier was breed genoeg om er doorheen te komen en zo stond ik in wat eens de woonkamer was waar wij als kind op zomerse vakantiedagen op allerlei lekkers werden vergast.

Ik stond daar verdroomd tussen de schaduwen die het heden verborgen terwijl zij tegelijk licht lieten schijnen op 't verleden, toen ik een geluid meende te horen in het belendende slaapvertrek. De deur daarvan stond op een kier die een spleet van klaarte toonde van in de boomgaard met de nu bijzonder magere maan. Ik duwde de slaapkamerdeur wat verder open en mijn ogen vielen op een mij niet onbekend bed waarin ik als kind nog had geslapen: het was een eerder smalle 'twijfelaar' met hoge houten zijpanelen die aan de sponde het uitzicht gaven van een grote voederbak. Toen ik naderbij trad en beter toekeek, zag ik tot mijn ontzetting dat het bed beslapen werd: onder een deken uit stak een uitgemergeld gezicht waaruit angstogen mij aankeken en op datzelfde ogenblik herkende ik zonder een zweem van twijfel grootmoeder.

"Beloof mij dat ge het aan niemand zegt, dat ik hier lig!", zo smeekte mij mijn grootmoeder met een ijle, haast onhoorbare stem terwijl zij zich half oprichtte in het oude

bed. Mijn blik viel op haar nachtkleed dat enkel bleek gebeente leek te bedekken, al blonken haar ogen fel, herkenbaar en zelfs vriendelijk zoals in de tijd dat zij nog onder ons was.

"Stuur mij toch niet terug", zo zette zij haar meelijwekkende smeekbede voort: "het is zo donker in dat graf daar en zo koud!", en zij wierp een schichtige blik doorheen het raam in de richting van de vergane boomgaard. Ik keek en zag de silhouetten van de bomen en ook die van de kerk en daaromheen de tekeningen van het hekken om het kerkhof en van de zwarte kruisen van de graven.

"Gij begrijpt het wel, nietwaar mijn jongen, dat ik ginder niet kan blijven liggen in die put, tot in de eeuwigheid? Geen mens kan het daar uithouden, zo nat en koud is 't daar, en diep, zo diep als ik nooit had gedacht, zo diep, ja, dat geen mens aan u nog denkt! Want kunt gij daar nog aan uw kinderen denken, en aan uw kleinkinderen en aan allen die gij hebt gekend, dan beangstigt het een mens toch zeer dat zij wellicht niet meer aan u denken, nu ge er immers niet meer zijt. En ik begrijp dat, jongen, geloof mij vrij, de mensen hebben weinig tijd, zij moeten hard werken zoals ook wij hard moesten werken in onze tijd, het leven is nu eenmaal een strijd. Maar anderzijds is het bijzonder erg als ge op een dag moet vaststellen dat ge in niemands gedachten nog bestaat, verstaat gij dat?"

Ik stond perplex haar woorden te aanhoren, ik had me naar haar toe genegen voor in geval ze in twee dreigde te breken, want zo broos was ze kennelijk geworden door de vele jaren in dat natte koude graf, terwijl zij zich zo inspande om dit allemaal te zeggen dat zij er zwaar van zuchtte, haar magere borst ging haastig op en neer en ik

vreesde werkelijk dat zij een tweede keer had kunnen sterven.

"Beloof mij dat ge mij niet terug zult sturen naar mijn graf", zo smeekte zij mij andermaal: "Beloof het mij en zeg het ook aan niemand dat ge mij hier gezien hebt, het is tenslotte toch mijn huis, nietwaar? Ik zal mij zo stil en zo onzichtbaar mogelijk houden!"

Ik deed een stap achteruit, opnieuw stond ik in de woonkamer en zag ik door de kier van de slaapkamerdeur de sponde in het flauwe schijnsel van de maan. Geheel onbeweeglijk en geruisloos stond daar het bed, ik kon er niet meer in kijken vanwege de hoge houten zijpanelen maar ik was dat ook niet meer van plan. Zij houdt zich nu stil, dacht ik: zij heeft zoveel angst dat zij zich niet meer zal roeren.

(25 juni 2011)

In de kelder

In de voorgaande eeuw, toen wij nog kinderen waren met weinig werkelijkheidszin en met veel fantasie, vertelden wij aan onze ouders niet dat de kelders van ons grote huis bewoond werden door wezens die wij overigens slechts zelden zagen. Wij zwegen over hen uit mededogen daar wij vreesden dat, als wij daarvan gewag dorsten te maken, deze medebewoners werden uitgerookt of anderszins verdelgd, precies zoals de wespen die ooit de zolders onder 't dak bevolkten waar nu alleen nog muizen lopen. Wespen zijn insecten weliswaar, terwijl de wezens waar ik 't over heb geen dieren waren omdat hun verschijning veeleer aanleunde bij die van schuchtere en wat kleintjes uitgevalen mensen. Van hun aanwezigheid kwamen wij pas op de hoogte toen op een keer ons overgrootje zich versprak; moeder beweerde dat zij dementeerde, maar wij wisten beter: de oudjes in de kelder met wie overoma op goede voet stond en geregeld ook een kaartje legde, konden gewoon geen hersenschimmen zijn, daar wij hen somtijds bezig hoorden.

Gelukkig was ons overgrootje klein — zij was immers gekrompen door de vele levensjaren — en zo geraakte zij ook door het reuzenrattengat dat toegang gaf tot wat wij beschouwden als de holte onder onze vloer, want een echte kelderruimte had het huis nimmer gehad. Vader sprak wel eens met moeder over de nis die zou ontstaan zijn door stromend water van de regen en die mettertijd ook groter werd, maar het leven was toen al druk genoeg en herstellen aan het huis die niet hoogst dringend waren, werden systematisch op de lange baan geschoven. Overgrootje ging net als wij vroeg slapen, maar elke woensdagnacht

werd er geklopt beneden en dan stond zij op, trok zij haar beste kleren aan, haalde uit een kastschuif haar boek speelkaarten en verdween daarmee dan door het gat. Soms hielpen wij haar daarbij want zij had reuma en dat bemoeilijkte het klefferen, en daarna kropen wij maar weer in bed. Op donderdagochtend stond zij op zoals ook ieder ander, alleen wat later, en dat werd als een verworven recht van haar beschouwd waarover haar helemaal geen uitleg werd gevraagd.

"Mensjes zoals wij zijn het niet echt", zo legde zij ons op een keertje uit toen wij haar ondervroegen naar de aard van onze onderburen: "het zijn veeleer dwergen, niet groter dan een grote rat zijn ze, en hun kinderen zijn nog kleiner. Ze vertrouwen alleen stokoude mensen van wie gezegd wordt dat zij al dement zijn, omdat aan hen toch geen geloof gehecht wordt als zij praten over of met dwergen, reuzen en nog andere wezens waarvan verstandige mensen menen te weten dat die alleen in sprookjes leven".

"Onze volwassenen zijn danig vervreemd van al het andere leven", zo ging zij door, "dat zelfs al zouden zij een dwerg zien lopen, zij wel direct een uitleg zouden verzinnen om hem naar sprookjesland te katapulteren!" En toen vertelde zij ons ook wat voor wrede straffen het mensdom had verzonnen voor lui die bij hoog en bij laag bleven beweren dat zij een dwerg hadden gezien, een reus of een kabouter: "Die mensen worden opgesloten", zei ze, "en vaak komen ze ook nooit meer vrij. Hun misdaad bestaat hierin dat zij niet kunnen of niet willen liegen".

Lang dachten wij na over die wijze woorden van ons overgrootje, en toen wij zelf volwassen werden, wisten wij het, elk voor zich, want met elkaar daarover spreken was ta-

boe: dat in het leven welbepaalde leugens voor waarheid moeten doorgaan en dat welbepaalde waarheden voor immer onder leugens moeten schuilgaan. En vaak denken wij dan aan onze overoma en aan de holte onder 't huis waarin zij elke woensdagnacht verdween, totdat zij op een donderdagochtend bij het ontbijt helemaal niet meer verscheen. En zwijgen deden wij, ook toen zij op teevee werd omgeroepen als vermist: wij zwegen dat we zweetten en zo redden wij wellicht het huisgezin dat onder onze vloer een onmogelijk bestaan moest leiden tot in alle eeuwigheden.

(29 juni 2011)

Het Bureau Voor Onoplosbare Zaken

Het *Bureau Voor Onoplosbare Zaken* was pas één dag van start gegaan of er stond al een rij mensen tot aan de kerk te schuiven. Enkele reporters waren ter plekke afgezakt om bij de aanwezige hulpzoekenden te polsen naar het klimaat aldaar, en de eerste indrukken leken inderdaad heel positief. Heel wat meer mensen dan men zou verwachten bleken ineens hoopvol inzake *Het Bureau* dat op een vreemde manier dan toch tegemoet leek te komen aan een in feite onuitgesproken nood waarvan nochtans eenieder weet dat hij reëel is: de hoop dat een of andere niet zozeer onopgeloste als wel onoplosbare zaak misschien wél zal opgelost geraken.

Wie zal het zeggen, misschien lopen wel veel meer mensen dan men denkt een leven lang rond met een probleem dat niets anders doet dan knagen: knagen aan hun gedachten en op den duur ook aan hun lijf, aan hun portemonnee, aan hun humeur en aan hun gezondheid; misschien hebben wel heel veel mensen een probleem dat hen ten langen leste ook de kist in knaagt; misschien is het wel zo dat het merendeel van ons ingevolge dergelijke onoplosbaarheden dood gaan; misschien gaat het hier wel om wat wij vroeger betitelden als de erfzonde waarvan immers werd gezegd dat zij de oorsprong en de oorzaak van ons aller eindigheid zou zijn. En als dat inderdaad zo was, dan was er geen onder ons die bij de stichting van *Het Bureau* geen baat kon vinden: *Het Bureau* moest soelaas brengen voor elke mens omdat er géén ontsnapte aan het euvel dat het pretendeerde aan te pakken.

Het Bureau was gevestigd in de dorpskern op zo'n vijftig meter van de nu gesloten kerk, in een bescheiden herenhuis dat was verbouwd tot een centrum met tweeëndertig kleine spreekkamers en een reusachtige wachtzaal. In de wachtzaal waren zitplaatsen op stoelen en banken voor zo-wat honderd wachtenden en elk van de tweeëndertig spreekkamertjes werd bemand door een gespecialiseerd personeelslid met een adellijke titel die samen met zijn naam op een metalen bordje prijkte op de deur. Een gesprek duurde ongeveer een half uur, al waren sommigen ook na twee lange uren nog niet uitgepraat, en een sessie omvatte twee of drie gesprekken, soms ook meer. Maar het bijzondere aan de ganse opzet, dat een idee was van een telg van de Van Togenbirgers, bestond hierin dat zowat de helft van de hulpzoekenden zich reeds na één enkel gesprek van hun probleem compleet verlost wisten, en dit zonder dat de specialist aan wie zij hun nood klaagden ook maar één woord had hoeven te zeggen.

Het is trouwens helemaal geen nieuwigheid dat een luisterend oor wonderen kan doen, zelfs als het een oor is van ivoor of gewoon een oor van steen — vraag het maar aan de papen van weleer, aan de paters die hun kerken dicht bevolkten met allerlei beelden van beider kunne welke eerbiedig toehoorden wanneer geknield op de stoelen onder hen, een besje of een oude man of een jonger exemplaar van 't mensenras een kort gebed kwam zeggen, en iets wat hem of haar op 't hart lag. Het oor van steen luisterde toe, de mond van steen bleef zwijgen, de bidder immers had op school geleerd dat hij het antwoord wel zou krijgen als hij aandachtig toehoorde en zweeg. Warempel, daar hoorde hij de wijze woorden klinken die hij zocht,

hoog onder de nok van 't dak, in het vleugelklappen van de duiven of in de wind die door de regenpijpen blies!

Het Bureau had zodanig veel succes dat het dagelijks massa's mensen moest ontvangen, meer mensen dan men direct helpen kon, en het duurde dan ook niet lang of de specialisten in de spreekkamertjes konden de werkdruk niet meer aan. Maar nog net op tijd kwam men op het grandioze idee om hen door stenen beelden te vervangen.

Zo zuinig en zo efficiënt was *Het Bureau* nu als de kerk van toentertijd met haar Maria's van Altijddurende Bijstand en haar talloze heiligen, elk gespecialiseerd in een eigen kwaal of pijn of hindernis. Van kalk immers waren toentertijd de oren die daardoor met heel wat meer geduld dan oren van vlees en bloed konden luisteren, en wijzere woorden werden toen gesproken door de kalken monden daar die er immers het zwijgen toe deden. *Het Bureau Voor Onoplosbare Zaken* werd geperfectioneerd toen het zijn bezoekers onderbracht in de nog grotere ruimte vijftig meter verderop, met een paar honderd stoelen en banken en met stenen heiligenbeelden, elk met zijn of haar specialiteit, aan wie men om raad kon bidden en van wie men dan het antwoord kon horen: in het wieken van de duiven onder de hoge gewelven, in de tonen van de orgelpijpen en in het Latijnse geprevel van de litanieën.

(30 juni 2011)

Koude oorlog

Medicamenten zijn helemaal niet zo goed en zo onschuldig als zij lijken, en dat mag blijken uit het feit dat zij in feite oorlogen ontketenen op micro-biologische schaal — oorlogen die voor het lijf waarin zij plaatshebben, fataal kunnen aflopen, wat dan wil zeggen dat zij leiden tot de betrokkene zijn dood.

Het is alom bekend dat het lichaam van elke mens — gezond of ziek — een container is van ettelijke miljarden micro-organismen. Daartoe behoren eigen micro-organismen zoals de darmflora, maar ook vreemde microben die wij principieel wel kunnen missen, en waarvan virussen, bacteriën en schimmels slechts enkele voorbeelden zijn.

Wij kunnen die microben *principieel* missen, waarmee dus wordt bedoeld dat het hier gaat om een principe waarvan kan afgeweken worden. Het schijnt immers zo te zijn dat microben van heel verschillende oorsprong en aard, zich als het ware gaan huisvesten in bijvoorbeeld de mondholte, waar ze met elkaar in een zekere harmonie gaan samenleven.

Een bepaalde, principieel ongevaarlijke hoeveelheid van de ene soort, wordt dan binnen de perken gehouden door een bepaalde hoeveelheid van een andere soort. De twee werken elkaar zodanig tegen dat geen van hen de overhand kan krijgen, terwijl zij toch gehuisvest blijven, zo bijvoorbeeld in de mond. En in werkelijkheid zou het nooit gaan om twee elkaar bestrijdende micro-organismen, doch om talloze soorten, vaak door de geneeskunde nog helemaal niet in kaart gebracht. Over de onderlinge wis-

selwerking tussen die ontelbare onbekenden kan dus zo goed als helemaal niets worden verteld of voorspeld...

Wie eraan twijfelt dat het er in ons lichaam zo aan toe gaat met die minuscule ziektekiemen, hoeft slechts te bedenken dat een medicijn een kwaad is waarmee een ander kwaad bestreden wordt. Zo worden bacteriën meestal uitgeroeid met medicamenten die in feite schimmels zijn, zoals het gros der antibiotica. Bepaalde soorten van microben werken andere soorten tegen, en kunnen dan vakkundig worden ingezet in een microbenoorlog die zich afspeelt in en ook ten koste van ons lijf.

De geneesheren bij wie wij met onze ellende te rade gaan, zijn dan de grootmaarschalken die het strijdperk in de gaten moeten houden en die ten gepasten tijde moeten bijsturen met het toevoegen van de geschikte minilegers. Daarbij is het in tegenstelling tot wat een leek zou kunnen denken niet altijd hun doel om alle ziektekiemen weg te krijgen, want dit ware vaak ook volstrekt onmogelijk. Wat zij daarentegen nastreven, is het bereiken van een evenwicht tussen de elkaar bestrijdende microlegers en dus een bevriezing van de oorlog of het tot stand brengen van een koude oorlog in het lichaam van de zieke, die aldus weder gezond wordt.

De zogenaamde "bijwerkingen" waarvan sprake op de bijsluiters van de medicamenten, hebben vaak te maken met die oorlog waarvan de zieke zelf vaak geen benul heeft. In feite gaat het niet zozeer om "bijwerkingen", want die benaming verbloemt heel mooi de "uitwerkingen" van het medicijn welke onbedoeld zijn maar daarom niet minder aanwezig. Een medicijn — een kwaad — bestrijdt een ander kwaad maar brengt gebeurlijk tegelijk een nieuw

kwaad op de planken dat dan weer roept om een ander medicijn dat het in toom moet houden, en zo kan dat dan een lange tijd nog doorgaan.

De schimmel *penicilline* wordt ingezet in de strijd tegen bijvoorbeeld een streptokokkenbacterie, maar het plotse-linge verdwijnen van die streptokok geeft onverwacht vrij spel aan weer een ander micro-organisme dat bovendien heel onbekend kan zijn. Nog ingewikkelder wordt het uiteraard wanneer de wisselwerking van de medicijnen met het lichaamseigen afweergeschut in rekenschap gebracht moet worden.

Het gebeurt dat mensen die aanvankelijk haast niks mankeerden, het zich nadien beklagen dat ze bij hun huisarts zijn gaan klagen omdat ze op den duur met zoveel pillen opgezadeld zitten voor evenzoveel verse kwalen dat ze er de tel bij verliezen. In een bui van ik heb er nu genoeg van, gooien ze dan al hun pillen weg en als zij dat ook nog overleven, gebeurt het nog al eens dat zij zich dan gewoon laten 'uitzielen', wat betekent dat het lichaam zich met de eigen middelen geleidelijk herstelt. Tijdens een kwade tijdspanne van koorts, vasten, diarree en zweten, sluiten dan de microlegers allerlei overeenkomsten af onder elkaar, wel wetend dat zij een levend lichaam nodig hebben om zelf te kunnen overleven.

De 'koude oorlog' die wij gewoonlijk onze 'gezondheid' noemen, beperkt zich echter allerm minst tot ons eigenste lijf: van de menselijke soort alleen zijn er momenteel immers een zevental miljard exemplaren in leven, waarvan dan toch een merendeel in goede gezondheid verkeren of dus beschikken over een systeem in koude oorlog. Nog geheel afgezien van de koude oorlogen waarin macro-orga-

nismen kunnen verwikkeld zijn, bestaan er ook nog ingewikkelde relaties tussen de microben van de macro-organismen onderling. Een epidemie of een pandemie kent immers op het niveau van de daardoor aangestoken soort of soorten, een opgang met een piek en een terugval om dan weer te verdwijnen voor een lange tijd, en geen mens die weet waarom ineens de middeleeuwse pest gehoorzaamde aan het bevel van de heilige Maccharius van Gent om te verdwijnen; er is niemand die kan voorspellen wat een griep allemaal in zijn mars kan hebben.

Met kwalen die nog zeer onbegrepen blijven en die zich verschuilen onder bijvoorbeeld de noemer 'kanker', wordt de geneeskunst vermoedelijk een nog duizend keer complexere bezigheid. Een schoenmaker dient bij zijn leest te blijven, maar aangezien zowat de helft van ons ooit kanker hebben zal, kan niet vermeden worden dat de interesse voor dat kwaad zoals de kanker zelf alom gaat woekeren. Zieken en verzorgers kijken met lede ogen toe hoe de bestrijding van het kwaad, dat kwaad lijkt aan te porren: een tumor die bestraald wordt, lijkt wel in paniek te komen en gauw uit te zaaien, alsof hij door die uitzaaiingen zijn hachje redden moest.

Het was de opmerking van een patiënt-bloemist, onlangs, op de afdeling oncologie. De arts van dienst zei dat tumoren helemaal niet kunnen nadenken, waarop de bloemist het volgende verhaal deed: "Ik kweek begonia's", zei hij, "met miljoenen tegelijk, en ik moet ervoor zorgen dat zij bloeien precies op het ogenblik dat ze geleverd moeten worden. De begonia's staan in een nogal warme ruimte met een constante temperatuur. Komt er een bestelling voor de volgende dag, dan hoef ik slechts die temperatuur

met twee graden te doen zakken en alle bloemen staan meteen in volle bloei. De bloemen denken immers: oei, 't wordt koud, de winter komt eraan, wij moeten ons nu dringend voortplanten, nu het nog net kan!"

Misschien zijn er al artsen die niet langer willen volhouden dat tumoren, maar ook virussen, schimmels en andere microben die wij ziektekiemen noemen, geen verstand hebben. Misschien bestaat er al een horde van geleerden die gaan inzien zijn dat elke epidemie van microben in zijn geheel een groot en machtig en waarom ook niet verstandig organisme is. Misschien werken er al ergens in de *States* of in het verre China uitgelezen onderzoekers aan de studie van en aan de communicatie met die nog niet onderkende organismen. En misschien zullen wij op een dag gelijk van man tot man, rechtstreeks contracten moeten sluiten met de ziekten die de mens belagen, en waarvan men misschien ontdekt dat zij geen blinde massa's van microben zijn maar daarentegen reusachtige wezens die net als wij bestaan uit talloze 'cellen', met een alleen wat ijler lichaam dan het onze, en daarom sinds oudsher ook boze geesten genaamd. Wie zal het zeggen? (1 juli 2011)

Schimmige kwalen en dure kuren

Nu een KUL-onderzoekster en verdedigster van de Wetterse actievoerders tegen de promotie van genetisch gemanipuleerde aardappelen ontslagen dreigde te worden na kritiek op de sponsor, wordt het tijd om aan te kondigen dat reeds op 31 maart 2011 de firma Monsanto door duizenden boeren, gegroepeerd in de Public Patent Foundation, in New York voor de rechtbank werd gedaagd: genetisch gemanipuleerde gewassen die in weerwil van hun beloften helemaal niet vruchtbaarder en sterker zijn dan voorheen en die bovendien mens en milieu vergiftigen, kunnen immers onmogelijk gepatenteerd worden.¹¹

Dat genetisch gemanipuleerde gewassen ongezonder zijn, mag blijken uit wetenschappelijk onderzoek naar bijvoorbeeld transgene maïs.¹² Maar dat onafhankelijk onderzoek systematisch door corrupte politici tegengehouden werd, is nog een ander paar mouwen.¹³ Vervolgens blijkt er helemaal geen sprake van de beloofde verhoogde opbrengst van de genetisch gemanipuleerde gewassen tegen allerlei ziekten, evenmin als van een grotere resistentie tegen ziekmakers.

Monsanto, een chemiereus genoemd naar de vrouw van de stichter en patenteerder van honderden gewassen, startte in 1901 met de productie van de kunstzoetstof sacharine, die werd afgenomen door Coca-cola, en is tevens de produ-

11 Zie: <http://www.dewereldmorgen.be/blog/guy-denutte/2011/04/04/monsanto-aangeklaagd-door-organische-boeren-in-de-vs>

12 Zie bijvoorbeeld: <http://www.biolsci.org/v05p0706.htm>

13 Over Genetisch Gemodificeerde Organismen en politiek, zie: <http://hertevreter.blogspot.com/2011/02/denktanks.html>

cent van het kankerverwekkende ontbladeringsmiddel 'Agent Orange' dat in 1960 door de USA in de Vietnamoorlog werd ingezet en ten gevolge waarvan aldaar ook vandaag nog kinderen gehandicapt ter wereld komen, waaronder duizenden gevallen van de gevreesde open rug of 'spina bifida'.^{14 15} Het Amerikaanse bedrijf heeft ook in België fabrieken, met name in Gent, Antwerpen en Waver. Het is overigens niet het enige chemische bedrijf dat zich bezig houdt met gentechnologie; andere bekende firma's in dat genre zijn onder meer Nestlé, Bayer en BASF. En dat het hier gaat om bijzonder veel geld mag blijken uit het feit dat in de lijst van de koplopers met (alvast in onze contreien) de grootste jaaromzet de chemiereuzen (chemische plus farmaceutische industrie) nog torenhoog uitsteken boven hun opvolgers, zijnde de industrieën van de voeding, de bouw en de auto's.¹⁶

Of de genetische manipulatie van gewassen hun productie en kwaliteit kan verbeteren, is op zijn zachtst uitgedrukt nog zeer de vraag, en het ziet er naar uit dat dit probleem zich herhaalt in tal van andere sectoren welke zich aanbieden als verbeteraars van het leven in al zijn vormen en als bestrijders van kwaad en kwalen. Als men steeds vaker ziet dat garagisten uit winstbejag aan motoren gaan knoeien, en computerdeskundigen meehelpen aan het verspreiden van virussen, dan hoeft het ook niet te verwonderen dat de dichter bij ons lijf staande zorginstellingen op deze regel geen uitzondering vormen, zoals reeds Ivan Illich dat aantoonde, inmiddels al een halve eeuw geleden.¹⁷ Wij worden bestolen door de slijters van antidielstalsystemen,

14 [http://nl.wikipedia.org/wiki/Monsanto_\(multinational\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Monsanto_(multinational))

15 http://nl.wikipedia.org/wiki/Agent_Orange

16 <http://www.ambafrance-nl.org/spip.php?article133>

we geraken ondervoed door de schuld van de voedingsindustrie, op school leren we het af om ons verstand te gebruiken en we worden ziek gemaakt door de geneeskunde.

Die laatst genoemde vaststelling komt niet uit de lucht vallen: dat de levensverwachting van geneesheren ettelijke jaren lager ligt dan die van de doorsnee-burger, roept op zijn minst vragen op. Trouwens samen met de eigenaardige vaststelling dat in de buurt van nierklinieken meer nierpatiënten wonen en nabij hartklinieken, meer hartlijders. Gelijkaardige verbanden vindt men trouwens ook tussen locaties met ouderlingentehuizen en dementerende bejaarden of tussen verblijven van onbeholpen kinderen en locaties waar crèches en scholen gevestigd zijn: de hulp komt niet alleen de nood tegemoet maar zij voedt hem ook omdat zij de zelfredding dwarsboomt, en op die manier vragen mensen er uiteindelijk om, bedrogen te worden in de leniging van hun noden. Eenmaal het perverse handeltje een voet in huis heeft, is de stap naar de creaties van (mits fikse vergoedingen te lenigen) schijnnoden nog bijzonder klein, en hetzelfde geldt dan uiteraard voor de behandeling van schijnziekten.

De zeer sterk overtrokken heisa rond de zogenaamde Mexicaanse griep ligt ons nog vers in het geheugen, en nu dreigt men met de hersenkanker-verwekkende gsm-straling en de dure schijnremedies daartegen (zoals vorig jaar die kostelijke grap van Omega Pharma), ofschoon beweerd wordt dat de straling van de TV-antennes van wel eer ontelbare keren sterker was dan deze die uitgaat van de

17 Zie o.m.: *Medical Nemesis* (1976) [ISBN 0-394-71245-5](#) (In het Nederlands vertaald door D. L. Uyt den Bogaard en verschenen onder de titel: *Grenzen aan de geneeskunde: het medisch bedrijf — een bedreiging voor de gezondheid?* — Bussum, Wereldvenster, 1975 plus herdrukken).

huidige gsm-masten. Maar wat gezegd van enkele 'alternatieve' theorieën over werkelijk epidemische ziekten zoals aids en kanker? Zij stellen namelijk dat deze ziekten helemaal niet bestaan, of dan tenminste toch dat hun bestaan heel anders is dan aan het publiek wordt voorgehouden.

Zo schrijft de Vlaamse, in Colombia en Guatemala werkzame ingenieur Guy Denutte, lid van Rethinking Aids, dat Aids wellicht geen overdraagbare virusziekte is maar een immuniteitskwaal ingevolge heel andere oorzaken. Tevens zou het nu ook vaststaan dat de vroeger gebruikte aidsremmer AZT, het immuunsysteem ondermijnt in plaats van het te versterken.¹⁸

Deze theorie doet hoe dan ook heel sterk denken aan de eveneens het immuunsysteem vernietigende hedendaagse kankertherapieën met chemo en bestraling, welke volgen op een diagnose die de niets vermoedende patiënt die zich te goeder trouw aan een preventieve test heeft onderworpen, geheel van zijn stuk brengt: "Meneer, mevrouw, u hebt geluk dat we het misschien nog tijdig in de gaten kregen, maar u hebt kanker en u gaat dood, tenzij u nauwgezet onze behandeling volgt en dit met onmiddellijke ingang!" Doodsbenauwd laat vervolgens een zich zopas nog kerngezonder voelende patiënt zich behandelen met gif dat hem doodziek maakt want het ondermijnt uitgerekend de afweer welke hij in feite broodnodig heeft tegen de kanker die men hem misschien alleen maar heeft aangepraat.

Maar radiologen op rust durven al eens uit de biecht te klappen en dan vertellen zij in allerlei weekbladen dat wij

18 <http://www.dewereldmorgen.be/blog/guy-denutte/2010/12/24/de-terreur-van-aids-en-de-korruptie-van-de-wetenschap>

eigenlijk allemaal kankercellen in ons hebben, maar dat ons immuunsysteem het aantal daarvan binnen redelijke perken houdt. Overigens wéét men helemaal niet, zo verklappen zij ons, welke weg zelfs een kwaadaardige kankercel op zal gaan: zij kan immers ingekapseld worden of gewoon verdwijnen en worden afgevoerd; zij hoeft helemaal niet te ontwikkelen tot een dodelijk gezwel of uit te zaaien naar het hele lichaam; en dat hangt grotendeels af van de gezonde werking van... ons immuunsysteem. Bovendien, zo zeggen zij, kunnen wij op Röntgenfoto's eigenlijk maar weinig zien en moeten wij bijgevolg interpreteren, gegevens samenleggen, overleggen en beslissen of we een behandeling zullen overwegen. Het is allemaal niet zo zwart-wit hoor, zo zeggen zij: het is meer een zaak van statistische gegevens, percenten, kansen.

En dat is met meer ziekten het geval, maar dus ook met de grote hedendaagse killers zoals aids en kanker en dat maakt het natuurlijk allemaal wel heel luguber, aangezien het verschil tussen leven en dood zo vreselijk abrupt is, terwijl een diagnose een zaak blijkt van twijfel, wikken en wegen, en tenslotte een knoop doorhakken, wat eigenlijk een vorm is van blind gokken.

Eén grote zekerheid speelt door dit ganse verhaal en pas deze zekerheid die nimmer twijfel duldt, laat ons in deze geschiedenissen soms met een misselijk makende kater achter: de zekerheid namelijk dat de kosten voor de kuren, ook als zij niet helpen kunnen, tot de laatste eurocent aan de belovers van mogelijke genezing en van beterschap betaald zullen worden, door wie dan ook.

Overtrokken, zegt u? Onmogelijk dat mensen tot dit bedrog in staat zijn? Nog onmogelijker dat mensen zich in

die mate zouden laten bedotten? Welnu, amper een halve eeuw geleden, toen hier nog niet de wetenschap maar wel de kerk het voortouw nam en heilig was, kon men het volgende in de biechtstoel horen: "Meneer, mevrouw, u hebt zeer zwaar gezondigd maar wat een geluk dat we het nog tijdig in de gaten kregen: uw ziel is er zeer erg aan toe en, als we de hel kunnen vermijden, wordt dit alvast een zeer langdurig vagevuur. Edoch, als de nood het hoogst is, is de redding nabij; u kunt namelijk aflaten kopen en dat scheelt direct een slok op de borrel!" En meneer of mevrouw die zich tot dan toe van geen kwaad bewust was, stond nu doodsangsten uit, omwille van die zwarte ziel, en haastte zich om gauw die schulden af te kopen die hem of haar misschien alleen maar waren aangepraat.

(5 juni 2011)

Over de verschillende graden van dood zijn

Wij leven nog in de tijd van het primitieve denken, het ongenueanceerde denken, het zwart-wit denken dat, zoals elk een eigenlijk wel weet, geen echt denken kan geheten worden. We 'denken' dus in termen van goed en kwaad, schoon en lelijk, waar en onwaar, alsof wij ook perfect wisten wat het goede was, alsof wij konden zeggen hoe iets moet zijn om schoon te zijn, en alsof er een simpele en absolute waarheid bestond en aldus een onmiddellijk antwoord op elke vraag die men zich maar kon stellen. Echter, de wat minder onbeschaafden onder ons weten ondertussen wel dat het ongenueanceerde helemaal geen recht heeft op bestaan: bijna niets is absoluut, en de tweedelingen van de dingen zijn slechts kostelijke grappen uit de tijd van toen. Er is geen strakke scheidingslijn tussen goed en kwaad en schoon en lelijk, er is geen waarheid absoluut genoeg opdat hij niet in twijfel zou getrokken kunnen worden en, zo ook, bestaat er helemaal geen grenslijn tussen het leven en de dood.

Wat betreft dat laatste kennen wij allen wel het probleem omtrent de definitie van het leven. 'Leven' is een woord en een begrip dat wij naar believen kunnen invullen en van zodra wij in de werkelijkheid een zaak ontmoeten die aan dat begrip beantwoordt, mogen we zeggen dat zij op grond van onze definitie leeft. Als wij zeggen dat iets leeft van zodra het beweegt, dan leeft de aarde die tolt om haar as en die draait rond de zon. Als wij zeggen dat iets leeft als het ook eet en ademt, dan leeft een virus kennelijk niet. Bepalen wij het leven als datgene wat zich voortplant, dan

stellen wij terecht de vraag of dan ook golven leven en, nog abstracter, opvattingen en ideeën. Analoog spreken we dan over sterven als een ding waarvan wij zegden dat het leefde, met bewegen ophoudt, of met eten, ademen of zich vermenigvuldigen. Toch weten wij allen dat leven en dood, hoe ook gedefinieerd, helemaal niet naast elkaar bestaan zoals bijvoorbeeld zwart en wit. Omtrent een wezen waarvan wij door de band zeggen dat het leeft, discussiëren wij over het tijdstip waarop het met leven aanvangt en ophoudt, en tussen die twee ogenblikken is het een en al verandering wat wij zien.

Ofschoon er veel discussie is over de bepaling van het leven, zal geen mens het in zijn hoofd halen om te betwijfelen dat een kind dat hier voorbij fietst, leeft, en laten we het bij die consensus houden die wij hebben zonder de diepste gronden ervan expliciet hoeven te maken. Met een heel ander paar mouwen moet worden afgerekend als een mens gekluisterd aan zijn ziekbed plotseling niet meer beweegt. Slaapt hij? Ademt hij nog? Klopt het hart? En als het antwoord op elk van die vragen negatief is, zo weten wij intussen, dan is het perfect mogelijk dat de hersenen van de zieke nog steeds werken en dat een reanimatie volstaat om de onderbreking in de andere genoemde lichaamsfuncties op te heffen. Een mens kan schijndood zijn zoals hij ook kan slapen, en soms weet niemand precies te zeggen of een ander levend is dan wel dood. En misschien is het in dat geval ook wel zo, dat iemand eigenlijk in een toestand kan verkeren waarin hij geen van beide is: geen levende en geen dode.

Onzin, zal men hierop zeggen: wie dood is, kan immers niet meer terug worden gehaald en wie teruggehaald werd,

was niet dood. En wie zo spreken, die doen dat warempel met veel overtuiging. Edoch, waar anders halen wie zo oordelen hun zekerheid dan uit de feiten nadát zij zich ook voltrokken hebben? Men kan immers pas zeggen dat iemand niet dood wás nadát die eerst weer aan het ademen ging. Maar wat zou ons verbieden om hier te spreken over graden van bestaan of dood zijn? Of over onbepaaldheid daaromtrent? Of oordelen wij dan niet op die manier als wij het hebben over bijvoorbeeld de winnaar van een duel?

Als wij zeggen over een winnaar — uiteraard nadat hij ook de kamp gewonnen heeft — dat hij de sterkste was — tijdens de kamp — dan dreigen wij daarmee twee keer niets te zeggen. Zouden wij immers na het gevecht beweren dat de winnaar minder sterk was, dan stelden de feiten zelf ons meteen in het ongelijk. Ons besluit over de sterkte van de strijders tijdens het gevecht mag dus rustig luiden dat geen van hen op dat ogenblik de sterkste of de zwakste is: zij worden dat pas nadien en wel op grond van de overwinning of het verlies die op de tweestrijd volgen.

Er is geen sterkste en er is geen zwakste totdat de strijd voorbij is, en tijdens het gevecht waren ze elk wat betreft hun sterkte volledig onbepaald ofschoon het zijn sterkte was die van de sterkste ook de overwinnaar maakte. Welnu, hetzelfde kon men misschien zeggen over het levend of het dood zijn van een bedlegerige die niet meer beweegt en ademt; pas als hij op een gegeven ogenblik rechtop springt, kunnen wij zeggen dat hij niet dood was, maar voor die tijd was het niet alleen zo dat wij hieromtrent onwetend waren: het was bovendien zo dat hij zich effectief

niet in één van die beide toestanden bevond; hij was wat betreft zijn levend-zijn gebeurlijk volkomen onbepaald.

Vanaf welk ogenblik is iemand die door een rechter wordt berecht, ook schuldig? Het is een meer bekende, netelige vraag die ons doet nadenken en die ons met een flinke kater achterlaat, want eens wij ons bereid hebben verklaard om te erkennen dat het geweten een zaak van de gemeenschap is en van haar waarden, gaat onze schuld in feite aan het zweven op de winden die daar op dat ogenblik waaïen. De uitspraak van de rechter betreft nochtans een toestand die op het moment van de veroordeling of van de vrijpraak allang aan de gang is. Zal de schuld van alles wat wij doen pas achteraf worden bepaald of, misschien nog erger: blijven wij omtrent onze schuld niet eeuwig in het duister tasten? En als onze schuld zo'n hoogst onzeker lot beschoren is, waarom dan ook niet ons bestaan zelf dat immers diep met schuld verbonden is?

Ons bestaan wordt bepaald door zaken die op hun beurt helemaal niet bestaan, of is men het verhaal van de belastingcontroleur dan vergeten? Hij controleert slechts één van elke honderd burgers, terwijl ook de negenennegentig andere zich gedragen alsof hij hen bezoeken zal. Hij komt niet maar zijn invloed doet ons onverminderd aan en hij haalt zijn sterkte niet uit een of andere materie of uit energie doch enkel en alleen uit onze onwetendheid omtrent zijn komst — omtrent de toekomst. Onze onzekerheid maakt hem sterker dan hij op grond van zijn eigen kracht alleen kon zijn, en zo gaat het ook met alle andere instanties die erop azen ons in hun macht te krijgen. De dood is een van hen, wij weten niet of hij ons heden zal bezoeken en die onwetendheid maakt zijn invloed groter omdat zij

ons verlamt. Misschien bestaat hij zelfs helemaal niet en ontleent hij alles wat hij is aan de verlamming die uit al onze onzekerheden volgt.

Wij zweven dus, wij zijn onvast, fragiel en ijl, gelijk de spoken in een niet echt gebeurd verhaal, en ons bestaan hangt enkel af van 't feit of wij door de verteller effectief worden verteld en hoe dan wel. Waar hij ons Zijn verzwijgt, daar krijgen wij wellicht het voordeel van de twijfel, zodat ons dan een leven wordt gegund dat helemaal onbepaald blijft gelijk ook het bestaan is van een kabouter in een kast: hij is daar zolang wij de deur gesloten houden, zo wordt ons namelijk verteld, en wijselijk houden wij ons ook aan dat verbod omdat wij niet willen hervallen in wat men ooit de erfzonde heeft genoemd. Wij stellen ons eigen Zijn niet op de proef, wij verzaken aan de test die ons in leven zijn bevestigt, wij proberen niet of wij in de stoel die wij kregen ook kunnen gaan zitten, of het voedsel dat ons werd geschonken, eetbaar is, of de beloften die ons zijn gedaan, wel waar zijn. Dat alles laten wij wijselijk in 't midden, en zo ook blijft ons bestaan in 't midden, ons eigen leven blijft onzeker. Misschien zijn wij al dood of misschien leven wij niet meer voor de volle honderd procent, wij weten immers dat het stervensproces aanvangt bij de geboorte maar, andermaal, wij vertikken het om na te gaan hoe dood wij zijn omdat wij de confrontatie uit de weg gaan die ons van onze droom ontvreemdt waarin wij tenminste nog in het bezit zijn van de onzekerheid, dat is tenslotte onze allerkostbaarste schat: het is de hoop.

Ik heb gehoord van mensen die omtrent hun leven in de hoogste twijfel verkeerden. Vertel mij, zo zegden zij, of ik ofwel nog leef, ofwel al dood ben, maar vertel het mij niet

abrupt, hou rekening met het feit dat ik een zwak hart heb dat helemaal niet bestand is tegen al te griezelige informatie. En als ik niet meer leef, vertel mij dan hoe dood ik ben, en ik bedoel: in welke graad ik dood ben. Want een mens kan slapen, lange tijd niet ademen en zonder beweging zijn, het hart kan ophouden met kloppen terwijl de hersenen intact blijven en verder denken, dromen, of ware ofwel onware veronderstellingen maken. Misschien ben ik wel dood maar blijf ik verder dromen dat ik leef: bewaar mij in dit geval dan alstublieft tegen het verlies van die vergissing en behoed mijn zoete droom daar hij, zoals gij ook wel ziet, het enige zou zijn dat ik nog had, indien dit alles het geval was.

Eens vertelde mij een man die zegde dat hij arts was — en hij was al oud, hij had veel ondervinding — dat een mens die sterft door vele graden van het dood zijn gaat, en dat hij neerwaarts dalen kan maar ook terug kan keren. Het vlees staat stil, vertelde hij, maar dat betekent niets: het is er namelijk allemaal nog en in het vlees van onze hersenen worden onze gedachten nog vele dagen en soms jaren vastgehouden, zoals ook de inkt wordt vastgehouden op het papier van oude, afgeschreven boeken. Het vlees van lijken kan ook kazig worden en doorschijnend zoals dat van engerlingen die eens rupsen waren maar die op een dag, na jaren in een graf, weer aan 't bewegen gaan en een prachtige kever worden terwijl geen mens weet hoe ze 't doen of hoe dat mogelijk is. En dit is geen verzinsel, zo bezwoer hij mij, en hij nam me mee naar zijn spreekkamer en toonde mij daar boeken met daarin foto's van mensachtige wezens, kazig en doorschijnend, sommige met een staart en grote en gesloten ogen, op engerlingen geleken zij maar hij zegde dat zij mensen waren: het zijn foetus-

sen, zei hij. Zij leven ergens en zij weten niet dat na hun dood daar, zij straks elders zullen verder leven.

De dood is helemaal niet mysterieuzer dan het leven, zo vertelde hij me, of om het anders uit te drukken: wat wij zo vanzelfsprekend vinden in verband met ons bestaan, is in feite ongelooflijk wonderbaar. Een individu kent een opgang en een ondergang, het groeit en vooraleer het sterven zal, stelt het een daad waarbij het zijn dood als 't ware voor is: hij plant zich namelijk voort en als de dood hem wegmaait, blijft hij in zijn nazaat voortbestaan. En die doet uiteraard hetzelfde als hij de dreiging van zijn nakend einde voelt, en zo vereeuwigd zich de mens die anders een eendagsvlieg was geweest. Let op, ik zeg niet zoals 't algemeen aanvaard wordt, dat een enkeling sterft en dat een nazaat een nieuw en ander individu is, neen: mijns inziens gaat van allen die zich voortplanten gewoon het eigen leven door. Wij zijn in zekere zin de genen die zich steeds herhalen, ook al bestaan we tegelijk op een heel andere manier, met name als een specifiek relatiecentrum, maar dat is een bijzonder zwaar probleem apart.

Moet je eens kijken naar die beelden, zo nodigde hij me opnieuw uit, en hij toonde me een cahier met een soort van Röntgenfoto's die mij deden duizelen. Ze hadden iets van de foto's die de NASA publiceert over de ruimte, het heelal, de melkwegstelsels en de nevels, maar 't waren beelden uit het microscopische dit keer, het waren mensjes zoals jij en ik, piepjong nog, amper één cel groot en dan een handvol cellen. Die ene cel leek al een wereld op zichzelf te zijn, een kosmos, microkosmos, duizelingwekkend ingewikkeld, welke zich ontvouwen zou tot een professor Kruithof, een mevrouw Tulp of een kabouter Pinnemuts.

Ik onderbrak hem niet toen hij dit in alle ernst zo zegde, ik had ook niet de tijd, ik gaf mijn ogen nu de kost, zij zochten in de mystieke vormen van de kunstige foto's naar een andere verklaring voor ons menszijn dan deze die wij tot dan toe voor waar hadden gehouden. Kijk, zei hij: die ene cel in 't centrum van zijn moeder, bootst gewoon zijn moeder na: zij groeit, zij deelt zich en zij lijkt door 't lijf dat haar omhult gekneed te worden in welhaast exact dezelfde vorm. Het heeft er alle schijn van dat het moederlichaam tovert met die ene, uitverkoren cel: het bezweert ze, vormt ze, drukt ze op het hart dat zij zichzelf is, maar dan wel een tweede keer gelijk een echo die een roep nadoet maar die dan zelf tot roep wordt, aldus de aanvankelijke kreet die wegsterft, reddend.

Wanneer zijn wij dan dood? zo vroeg ik hem tenslotte, want ik was blijven zitten met de vraag van al die graden en met de wonderbare kwestie van het onbepaalde. Was het dan werkelijk zo dat alles onbepaald blijft totdat wij zelf het onbepaalde niet langer kunnen dragen, hysterisch worden en gaan roepen om de openbaring van de feiten?

Erger nog, antwoordde hij en hij had geen ogenblik over zijn antwoord hoeven na te denken: er zijn gewoon geen feiten, er is geen zekerheid, het leven is een droom en wie het leven échter hebben wil dan het in wezen is, die zal het zich voorwaar beklagen. Daarop keek hij me recht aan en fluisterde alsof het ging om een geheim: de dood is niet voor niets taboe. Het taboe mag niet geschonden worden. Uiteraard zijn er graden van dood zijn en laat men zich beter niet verassen. Ontelbaren ontwaken in hun graf, dagenlang, soms vele jaren nadat ze begraven werden, de toestand van de binnenbekleding van de kisten die als de huur

niet meer betaald wordt, worden opgedolven, laat daarom trent geen zweem van twijfel over. Sommigen klauwen zich een weg door 't harde hout en graven dan het begin van een tunnel naar boven, maar zij worden gedwards-boomd door de arduinen zerk die ook met die bedoeling op het graf ligt en zij stikken vooraleer zij er in slagen om zich te bevrijden. Het gebeurt wel eens dat iemand helemaal tot boven raakt en dan een tijd op 't kerkhof ligt, want meestal zijn de spieren van de dode al zo fel geatroficeerd dat na het graafwerk door de aarde 't lichaam helemaal is uitgeput. Er zijn toch meer voorbeelden van doden die zijn opgestaan? Na drie dagen in het graf? Of nadat iemand hen eens flink dooreen schudde?

Er is geen enkele reden om aan te nemen, zo ging hij verder, dat men direct na het zogenaamde sterven niets meer voelt of denkt, of dat men niet meer denken kan. Het lijf wordt weliswaar heel koud, maar ook het lichaam van een drenkeling geraakt vaak onderkoeld ofschoon het lange tijd nadat het is gezonken weer tot leven kan worden gebracht. Uiteraard kan men dan zeggen dat de drenkeling nooit dood wás, trouwens net zo min als iemand die verkeerd heeft in een diepe slaap zoals ooit Doornroosje. Het is precies de daling van de lichaamstemperatuur die ons behoedt voor de ontbinding, al moet men tegelijk ook zeggen dat ontbinding helemaal niet is wat men vermoedt.

Ik keek hem ongelovig aan en hij vervolgde: ontbinding is bevrijding, zegde hij: het is verbranding, en de verbranding wacht niet tot de dood intreedt om zijn werkzaamheden te voltrekken, daar reeds het leven zelf verbranding is. De vlam, die het licht, de warmte en het leven is, verbrandt de kaars en zet haar vaste vormen om tot ijle, grijze

rook die oplost in de atmosfeer en die zich zo bevrijdt van alle enge vormen die haar tot dan toe in een keurslijf vingen. Een kaars die helemaal niet brandt, is ook haar naam niet waardig, zij is pas kaars als zij opbrandt en hoe vurer zij brandt, des te meer licht en warmte geeft zij ook; hoe heller zij licht en warmte geeft, of leeft, des te eerder snelt zij haar dood ook tegemoet. Maar voor het zo ver is dat een lichaam helemaal gaat ontbinden — tenminste als er geen verassing plaats heeft — blijft er die toestand van het koude vlees waarvan wij pas zullen weten of het nog steeds met ons eigen wezen samenvalt op 't ogenblik dat wij zelf tot lijk geworden zullen zijn. Maar ik zie alvast geen reden om aan te nemen dat onze onbepaaldheid op zou houden te bestaan vanaf het ogenblik van overlijden.

Dat laatste snap ik niet zo goed, zo smeekte ik hem om wat meer uitleg en hij zuchtte eens diep, stopte een pijp en stak ze op vooraleer hij met praten doorging. Het was avond geworden, in de verte achter de Schelde zakte de rode zon achter purperen wolken weg, het was ook een beetje frisser nu op het terras van het ouderlingentehuis en tijdens deze korte pauze zag ik uit de garage in de kelders van het enorme gebouw waarin wij ons ophielden, haast geruisloos een dodenwagen wegglijden tussen het lover in de richting van de stad.

Het is de onbepaaldheid waarmee wij ons redden, zegde hij: onze onzekerheid is tevens onze enige hoop, en dat wil zeggen dat wij moeten leren leven met die allerdiepste twijfel aan ons eigenste bestaan omdat een alternatief volstrekt ondenkbaar is. In feite leven wij louter in de hoop en is de onzekerheid het lot van onze ziel, de onbepaaldheid is het lot van gans ons wezen.

Ik vrees dat ik het nog steeds niet snap, zei ik, en hij lachte eens en keek dan ernstig in het donkere water van de avond. Een vrachtschip dreef voorbij, er stak een felle wind op maar om de een of andere reden bleef de warmte hangen waar wij zaten, de tabak in zijn pijp had een aroma uit allang vervlogen tijden.

In feite bestaan wij helemaal niet echt, zei hij tenslotte, en ik zeg 'echt' in de betekenis van 'absoluut'. Precies om die reden kan de dood ook niet fataal zijn, en begrijpt ge nu waarom er sprake is van graden in de dood? Er zijn graden van bestaan, dat weet gij ook wel: stenen leven onbewust en dieren denken simpel, zij maken nauwelijks het onderscheid tussen wat zij beleven tijdens 't waken en de droom. Wij, mensen, leven wat bewuster, tenminste als we niet slapen, niet te jong of niet te oud zijn. De tijdstippen waarop wij geloven te voelen dat wij echt bestaan, zijn schaars, zij vallen ons te beurt middenin de bloei van onze jeugd en zonder dat wij er acht op slaan zijn deze stonden weer voorgoed voorbij. En dan verzinken wij gestaag in heel wat woeliger wateren, het licht gaat uit, wij tasten om ons heen, wij weten niet meer of het echt is wat wij nog beleven ofwel louter illusie. Het onbepaalde woekert dan, de chaos neemt toe en het is ook beter dat wij niet langer proberen om er achter te komen of het allemaal echt is wat ons lijkt te beurt te vallen. Kent gij het verhaal van Job?

Het boek *Job* uit het Oude Testament? vroeg ik. Precies, zei hij, dat bedoel ik. Job wordt gestraft terwijl hij niet kan denken waar hij dat verdiend heeft, niet? En zo eist hij uiteindelijk van God dat Hij aan hem de reden voor zijn tegenspoed kenbaar zou maken. Hij wil als 't ware de Heer zelf berechten, want dat is juist wat iemand doet die de

rechtvaardigheid van andermans beslissingen wil onderzoeken. Maar van bij het begin van dat verhaal is het voor elkeen duidelijk dat er geen recht bestaan kan los van de ultieme Rechter, men kan immers geen rechter voor de rechter dagen, het recht ligt in zijn woorden welke eerst door hem gesproken moeten worden. Wij zijn producten van een rechtspraak, ons bestaan steunt op de woorden die ons eens het leven gaven, wij hebben geen benul van recht en van de kracht van het bevel waardoor 't gesproken woord ons schiep.

Ik keek hem onbegrijpend aan en hij ging verder: of neem het verhaal van de zondeval, zei hij. Het verbod aan de allereerste mensen om van de vrucht te eten van die ene boom. Met dat verbod wordt feitelijk aan de mens zijn vrijheid geschonken, want het is pas vanaf dat ogenblik dat hij vrij kiezen kan of hij het verbod zal onderhouden ofwel of hij het zal schenden, want dat kán hij voortaan ook doen. Welnu, zolang hij zijn vrijheid niet uittest, blijft hij ze behouden. Hij verliest ze echter waar hij ook wil dat zij zich manifesteert omdat zij zich niet anders manifesteren kan dan in de overtreding van dat enige verbod.

En toen hij nu die woorden sprak, ging mij ineens een licht op. Adam en Eva, zij waren vrij, maar hun vrijheid bleef in 't onbepaalde hangen, zij vervulde hen met een onzekerheid die zij blijkbaar niet dragen konden, ofschoon dat tegelijk hun enige hoop was: de hoop dat zij inderdaad vrij waren om in de eerste plaats over het eigen lot te gaan beslissen. Maar wilden ze nu echt ook wéten of ze beschikten over vrijheid, dan konden ze dat pas doen door het verbod te overtreden. En kijk, dat deden ze tenslotte, en toen zagen zij meteen dat ze vrij waren: ze waren vrij gewéést

tot op dat ogenblik. Want uiteraard is het ná de overtreding van het verbod niet langer mogelijk om nog te kiezen om het alsnog te onderhouden. Uiteraard hadden zij vanaf dat ogenblik hun eigen vrijheid opgeheven.

Hadden ze gekozen voor het onbepaalde, zo ging hij door, dan hadden ze hun vrijheid ook behouden, of tenminste toch de hoop dat ze die ook bezaten. Maar zij kozen voor de zekerheid: door hun beslissing om het verbod te overtreden, ruimde het onbepaalde fataal plaats voor het bepaalde, en mét de onzekerheid verdween voorgoed de hoop; de vrijheid behoorde voortaan tot een voltooid verleden.

En zij bestonden niet meer echt? vroeg ik. Hij toonde zijn handpalmen, alsof hij zijn onschuld aan die zaak wilde bevestigd zien: waar men de onzekerheid niet meer verdragen kan, waar men bewijzen eist, moet men daarvoor een prijs betalen en uiteraard is die prijs hoog, er bestaan geen kortingen op die zaken. Maar laten we nu naar binnen gaan, zei hij, want het wordt koud, de nacht is al gevallen en morgen is er een nieuwe dag, als 't God belieft.

Zijn woorden waren nog niet koud of er ging plotseling een felle rilling door mijn rug. Ik zat tegenover hem, in 't laatste donkere licht boven de stroom en zag zijn silhouet, gebogen in de stoel, de armen stil rustend op de leuning, het hoofd wat achteruit, de blik ten hemel, de mond lichtjes opengevallen.

- Hij is dood.

Het was de stem van een verpleegster achter mij. Ik schrok. Zij nam haar gsm en belde iemand op, zij vroeg of

ik familie was, vertelde mij dat hij bij haar beste weten geen familie had. Er kwamen mensen met een rolbed en het duurde nog een hele tijd voor zij met hem vertrokken. En intussen keek ik naar het lijk en vroeg me af of hij al dood was en hoe onbepaald hij was.

- Heeft hij een wilsbeschikking achtergelaten? vroeg ik nog aan een verpleegster.

- Een testament? vroeg zij.

- Welnee, dat bedoel ik niet, antwoordde ik: een brief waarin hij bepaalt dat hij niet verast zal worden?

Zij keek me aan:

- Heeft dat belang?

- Ik geloof het wel, zei ik. Ik geloof dat hij helemaal niet verast wil worden. Hij vertelde het me zopas. Hij vertrouwde me ook toe dat hij geen zerk wilde op zijn graf. Kunt u daar rekening mee houden?

(4 juli 2011)

Rijk en dom

Het internet, Google, tik in: om het even welke componist, om het even welk van zijn werken, om het even welke uitvoering: in luttele seconden — in *fracties* van seconden — zijn daar klank en beeld, zit je in de schouwburg op de beste plaats, beveel je het orkest om van start te gaan, een beetje luider te spelen, op te houden... Op het moment dat je het zelf wil — na welgeteld zeven seconden luistergenot (je hebt er je geliefkoosde fragment uitgepikt), heb je de opera zaal alweer verlaten en loop je in New York rond, in de Metropolitan, zij het voor amper twee seconden, want plotseling heb je zin om een gedicht van Michelangelo te lezen: klik en daar is het, je leest een strofe en dan zoek je in de encyclopedie nog op hoe oud de kunstenaar is geworden. Daarna ga je een koffie drinken en je eet iets, gezeten voor de televisie. Je zapt van ergens de nieuwsberichten op een zender in de Verenigde Staten naar Italië, waar de paus aan het spreken is, je voegt twee klontjes suiker aan je koffie toe, je bekijkt het weerbericht en de hoofdpunten van het nieuws, je zet de televisie uit, je drinkt je koffie op en je gaat plassen. In luttele minuten heb je een wereldreis gemaakt en ben je op de hoogte, niet alleen van wat er tot zonet allemaal gebeurde, maar ook nog over wat er te gebeuren staat. Bovendien komt wat je intussen snel achter je kiezen hebt gestoken, uit zowat alle werelddelen: koffie uit Ethiopië met chocolade uit cacao-bonen uit Zuid-Amerika, een rijstwafel uit Azië en straks nog een Australische appel. Van de poolkappen heb je slechts een poster tegen de muur van je vertrek — een foto genomen vanuit een satelliet die je — van op Google Earth — zelfs een rechtstreekse blik gunt. Je hebt zopas

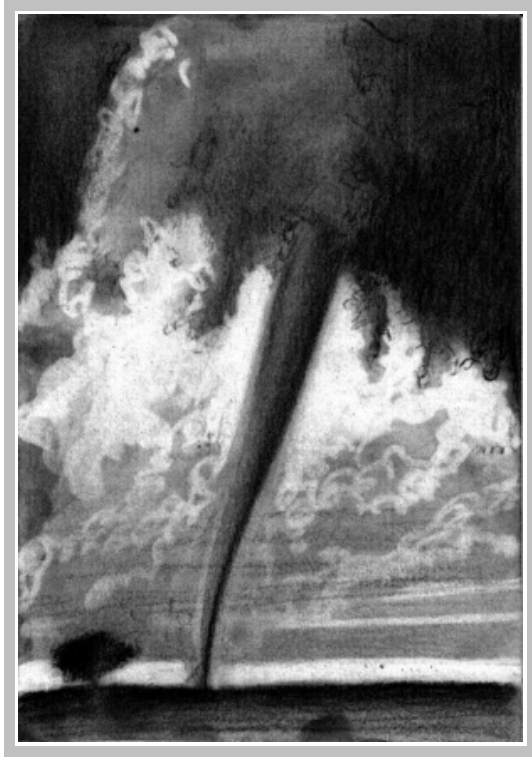
een studierichting die je ligt, gekozen uit een honderdtal universiteiten en hogescholen, en straks laat je je genetisch materiaal scannen, zuiver uit nieuwsgierigheid. En zo kan men nog een tijdje doorgaan.

Overvloed steekt de ogen uit van wie ooit tekorten moesten lijden, maar overvloed leidt ook tot zappen: erop en erover, hooguit een enkele seconde blijven stilstaan bij een muziekwerk of een boek, nooit de tijd nemen om een volzin tot het einde toe te lezen — over een boek zwijgen we nog. Een klassiek muziekwerk moet meerdere malen beluisterd worden opdat het gehoord zou zijn. Hoe uitgebreider de keuze uit symfonieën, opera's en liedcycli, hoe geringer het aantal ervan dat ooit een mens zal kennen, het lijkt ineens wel alsof alle kunstwerken louter geschreven werden en worden om ergens op een harddisk te staan, en verder niets meer.

En zo krijgt men vanzelfsprekend het soort van publiek dat, bijvoorbeeld, op donderdag 27 mei 2010, middenin de finaleweek van de Koningin Elisabethwedstrijd, als de uitvoering van het derde pianoconcerto van Sergeï Prokofiev nog niet half gespeeld is, al aan het applaudiseren gaat.

(27 mei 2010)

De eeuwige wederkomst

In het afgelopen voorjaar maakten wij welgeteld twee hittegolven mee. De zomer was daarna zeer vochtig en niet warmer dan de maand maart. En in de herfst brandde de zon alsof 't nog oogstmaand was. Wat zal de aanstaande winter brengen?

Toen ik me die vraag stelde, had ik een bijzonder voorgevoel zoals alleen bepaalde diersoorten dat hebben. Ik

droomde dat ik zwemmen ging in een vijver waarvan eerst de ijskorst moest verbrijzeld worden. Ik droomde ook van koude kegels zo lang als de gestalten van de mensen. En van een noordenwind droomde ik: een strakke en aanhoudende, nijldige wind die snerpand floot en die pijnlijk diep in de lellen van de oren van de kleinste kinderen sneed, die dan luid weenden.

Hout had ik gezaagd en de stukken van de stammetjes die netjes in de kachel pasten had ik opgestapeld tegen de oostelijke gevel van het huis, zodat zij daar de wind die van over Rusland aan komt waaien, verhinderden om rechtstreeks in te beuken op de stenen muur die door de kachel wordt verwarmd omdat zich aan die zijde daar de schouw bevindt. Aan de binnenkant van de vensters, had ik overal een tweede raam getimmerd, geheel beglaasd en keurig dichtgemaakt, omdat de ondervinding leert dat als een storm woedt in het putje van de winter, het glas zo koud kan zijn dat het wel ijswater lijkt in 't rond te spuiten. Het pannendak had ik gerepareerd en ook versterkt met mortel aan de zijanten boven de muren, omdat ik weet dat als de wind met kracht onder de pannen blaast, hij 't ganse huis zo op kan tillen, het dak verzetten kan en tafels, kasten, stoelen uit de kamers op kan zuigen alsof 't om speelgoedmeubels ging. Een verhaal doet overigens de ronde van onze betovergrootjes die leefden in de andere eeuw: een heuse orkaan werd geboren in een der wintermaanden, hij blies de pannen van het dak, zoog de eeuwenoude inboedel naar buiten en ook het bedje met het allerkleinste dochttertje erin. In luttele seconden gleed het allemaal door een slurf ten hemel en nooit werd er nog iets vernomen van het kind.

Mijn God, zo dacht ik: wat moet er van ons worden als het morgen zo hard waait dat van de versterkte burcht die wij bewonen geen steen meer overeind blijft? En wat kunnen wij meer doen om dat onheil te verhinderen, dan kaarsen branden voor de vele heiligen die in de gedaante van grote gipsen beelden, telkens als een boze wind opsteekt, deze woonst beschutten met hun alles doordringend geneurie en gezang?

Die beelden verbruiken teveel kaarsen, zo plachten onze betovergrootjes het te zeggen in de andere eeuw, en daarmee wordt allerminst de vorige eeuw bedoeld, doch deze die daar nog aan voorafgaat. Hun aantal werd derhalve gehalveerd en die halvering van het aantal beelden kreeg dan achteraf de schuld voor de onherstelbaar grote ramp die ons onmiddellijk daarop zo dodelijk zou treffen. Na de ten hemel opneming van het kind werd het aantal heiligen verdrievoudigd en op de kosten van de kaarsen werd nimmer meer gelet. Zoveel waren het er intussen dat zij welhaast de kachel overbodig maakten als zij brandden.

Een warme gloed ging van de kaarsen uit terwijl zij wegsmolten, zo haastig als de laatste sneeuw doet in een felle lentezon. Het gips ging van die hitte zweten, dikke drop-pels parelden erop, rolden via de vele nauwe geulen naar beneden op de donkere arduinen vloer alwaar zij warme plassen vormden die gelijk groteske spiegels het aantal van de zingende heiligen andermaal verdubbelden. Zij gonsden zoals bijen gonzen in hun korf — de zingende sinten die ons veilig inkapselden met hun heilige refreinen. De blanke kalk, eens leeg gezweet, werd glazig gelijk parelmoer en kreeg dan allerlei vervlochten kleuren. Soms dreigden de gordijnen vuur te vatten en daarom ook

moesten er in de kamers alom koele bekers staan die dagelijks gevuld werden met helder water gewonnen uit het smeltijs van de toppen van de daken.

En ook dit jaar brak andermaal een strenge winter aan, met sneeuw en vorst en hagelbuien. En op een avond, 't was al donker, stak een storm op rond de volle maan die zich haastiger dan ooit in lange wapperende sluiers hulde en dan voorgoed leek te vergaan. Toen de kille wind aan 't gieren ging, ontstaken de gipsen heiligen in gezang en deden wij alle dunne witte wassen kaarsen branden. De kamers werden omgetoverd tot een ware hel, het gips kristalliseerde zienderogen, over het arduin vormde zich een spiegelmeer van warme tranen. En toen gebeurde het nimmermeer verwachtte.

De wind blies uit 't noordoosten en hij verenigde in zich de polen en de vlakten van Siberië. Terwijl hij in kracht toenam, werd zijn gefluit zo hel dat hij zich God alleen weet hoe een weg doorheen de dikke muren boorde. Onze neusvleugels deden pijn van die helse vorst en het laatste beetje warmte verliet onze verkilde schedeldaken, onze hersenen verkleumden. De woonst daverde van de kracht die de verplaatsing van de lucht buiten teweege bracht en de rode pannen op het dak gingen aan 't rammelen. Het ontij float zo scherp als vers gewette messen en op de achtergrond in verre nachtelijke bossen rolden de gedochten van de donder: monsters, torenhoog geklommen met al 't gewicht dat reuzen dragen kunnen, om dan gelijk smeedijzeren kettingen neer te kletteren.

Dan, in één enkele ruk, een ademstoot van 't onweer, werden van alle kaarsen de vlammen weggezogen en zaten wij in 't diepste donker. Het dak boven onze hoofden was

niet meer en in de hoogte keken wij verdwaasd naar een of ander licht dat gelijk een grote lepel in de wolken roerde. Het gedruis van de orkaan was nu zo hevig dat wij minutenlang niets anders hoorden en het verdoofde onze geesten, samen met de kou, zodat wij nauwelijks zagen hoe uit de verten van de nacht met onpeilbare snelheid een slurf — hoe kan men 't anders noemen? — uit een vergaan verleden alsnog naar hier terugkwam en terugbracht wat hij van ons eens ontvreemdde: de eikenhouten wieg, gevuld met een in warme dekens gewikkeld kind dat feitelijk een zusje van ons overgrootje was.

Toen hieven samen alle gipsen beelden die onze weer warm geworden kamers vulden een refrein aan dat wij reeds als kleuters zingen leerden, en mée zongen we met hen dat schone lied van de eeuwige wederkomst dat onze harten dankbaar maakte voor 't mystieke wonder. Wij deden alle kaarsen weerom branden, het nieuwe dak werd op de muren neergeplant, een felle gloed omgaf de hoge tonen der gezangen, in grote kringen schaarden wij ons om een verre voorzaat die ons lang nog overleven zou. Hoe schoon is toch de winter, zo zongen we in koren, hoe helder is het ijs, hoe oud de kou, o, houten koe, hoe oud de gloed der vlammen! *(24 oktober 2011)*

Waarheid en waarschijnlijkheid, het leven en de dood

Niets is ooit helemaal waar of onwaar, alles is altijd meer of minder waarschijnlijk. Het lijkt een onmogelijke stelling, maar middels het goede perfectief wint zij aardig aan overtuigingskracht, aldus in hoogst eigen wezen illustrerend wat zij beweert.

We weten niet of we vandejaar de inspecteur van de belastingen over de vloer zullen krijgen en derhalve gedragen we ons alsof hij inderdaad komen zal: we betalen alle verschuldigde bedragen tot de laatste cent en ook als de inspecteur niet langs kwam zullen we die stellingname niet betreuren omdat zij ons voordeel biedt en beschermt voor de eeuwigheid.

Die laatste zekerheid verwerven wij pas door met het waarschijnlijke helemaal geen rekening te houden en dus door te doen alsof er zekerheid bestond. Maar precies dit handelen binnen een sfeer van verbeelde zekerheid, verandert de zekerheid van een ijl spook in een hard granieten beeld.

Wij weten nooit of de inspecteur van de belastingen zal komen en het is zelfs mogelijk dat wij hem nooit zullen moeten begroeten, maar als wij desondanks telkenjare handelen *alsof* hij komt, dan weten wij meteen zeker dat hij ons nooit zal kunnen bestraffen.

Op die manier — en dus middels ons theaterspel — maken wij van onzekerheden, mogelijkheden en vervolgens maken wij van mogelijkheden, onmogelijkheden en tenslotte

zekerheden. We zijn immers onzeker over de komst van de controleur omdat het mogelijk is dat hij komt, maar als wij altijd doen alsóf hij komt, dan weten wij zeker dat wij nimmer tegen de lamp zullen lopen. En het is dat theater waarmee wij de aanvankelijke onzekerheid bezweren, onschadelijk maken en omzetten in iets dat de werkelijkheid waarvan wij wel moesten geloven dat zij wezenlijk onzeker was, boven zichzelf uittilt en omzet in een realiteit van ware zekerheid.

Edoch, wat we hier hebben bestempeld als zekerheid mag dan al positief in onze oren klinken: het gaat in wezen alerminst om een levendige werkelijkheid. Zekerheid immers is per slot van rekening een eufemisme voor determinisme of bepaaldheid. En dat wij ons gedetermineerd weten, betekent ten slotte dat er van onze vrijheid niets meer overschiet. Zekerheid is onvrijheid en onvrijheid is wat bij uitstek tekenend is voor de dood; het leven daarentegen wordt vooreerst gekenmerkt door de vrijheid, en vrijheid is wezenlijk onzekerheid.

Het leven wordt pas eerst door de onzekerheid mogelijk gemaakt en derhalve door een afwezigheid van kennis, want *kennis* is in feite een andere benaming voor wat wij beschouwen als het gedetermineerde, datgene wat vastligt, niet meer verandert en derhalve ook onherroepelijk dood is. Het leven staat tegenover de kennis, het bewustzijn en de geest, zodat wat wij sinds oudsher beschouwen als begerenswaardig, in feite één is met de dood. Om te kunnen leven, dienen wij de geest achter ons te laten, moeten wij afstand doen van onze begeerte naar weten en zullen wij ons overgeven aan de roes die het onbewuste kenmerkt maar tegelijk het leven. Het nastreven van kennis door de

levende is feitelijk niets anders dan zijn doodsverlangen en hij zou zich hiervan ten stelligste onthouden indien hij dit ook *wist*. Dat kennis van de kennis een volstreekte onmogelijkheid is voor de levenden, spreekt nu vanzelf, en wie zich in het bezit weten van deze metakennis, die leven eigenlijk niet meer zoals de echte levenden dit doen: zij zijn zich in hun bewustzijn slechts bewust van wat niet leeft, van wat niet is of van de dood.

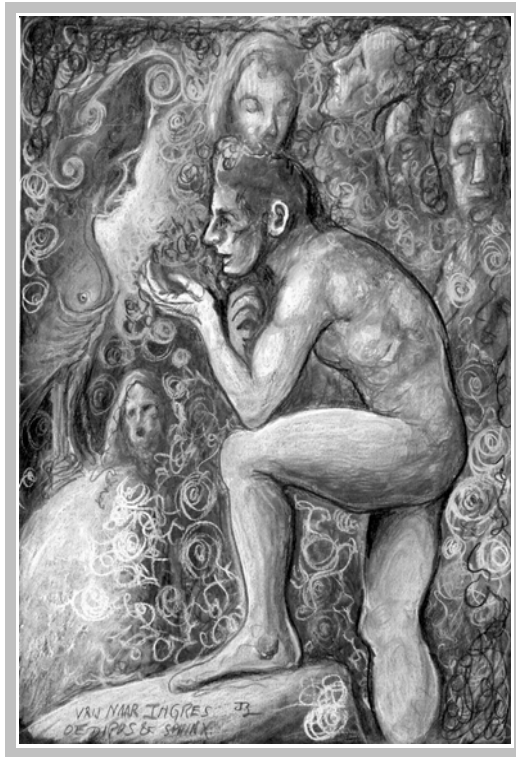
Gedachten onderscheiden zich van levende organismen in het feit dat zij niet leven of dus dood zijn. Maar tegelijk verschijnt hiermee de werkelijkheid van de dood ook als niet niets. Gedachten immers zijn niet niets, zij kunnen immers bezit nemen van de levenden, precies zoals de dood die, ofschoon hij helemaal niet leeft, wel degelijk bestaat. Alles wat *niet* is, bestaat derhalve toch naast al het levende, zoals de schaduwen der dingen in het licht van zon en maan, of zoals het tekort aan het goede dat immers samenvalt met het kwaad.

Het leven is de roes, derhalve: het heeft van zichzelf geen weet omdat het dan ook *wé*rkelijk bestaat. Het denkproces dat zich in gang zet binnenin de wezens, is niet een zich verheffen in de torens van het Zijn: het is een ziekte en zo-
waar is het dan ook een proces van verrotting of ontbinding. Het is in dat licht dan ook wellicht de schromelijkste vergissing van het menselijk bestaan om te geloven dat het cultiveren van de rede of de geest ons kon verheffen. Alleen de roes geeft de extase waarin wat leeft gedijen kan zonder te worden aangetast door dode dingen zoals gedachten, ideologieën en systemen. Ver zijn wij vandaag verwijderd van die pure waarheid welke het niet-weten in wezen is. Wat de mensheid nodig heeft, is derhalve de teu-

gelloosheid van de droom, de afwezigheid van elke systematiek en de losbandigheid waarin een nieuwe extase kien kan zoals in de oersoep van het begin der tijden.

(6 december 2011)

Oedipus ten voeten uit

Het leven is fundamenteel rampzalig, want elk levend wezen wordt door zijn geboorte zelf ter dood veroordeeld. En het menselijk leven is nog het rampzaligste van allemaal, daar waarschijnlijk alleen de mens zich van die ramp terdege bewust is en dan nog op elk ogenblik van zijn bestaan. Het menselijk bestaan is derhalve niet alleen omwille van zijn eindigheid rampzalig, maar tevens vanwege het besef daarvan, wat ervoor zorgt dat de ramp van de dood

in zijn verschrikkelijkheid wordt overtroffen door het leven zelf dat hier noodgedwongen onophoudelijk aan denkt. Aldus ziet men de dood niet zelden als een verlossing, daar hij een eind maakt aan dat ondraaglijke besef, wat het bestaan geeft aan de grootste perversie aller tijden: in de idee dat de dood de mens verlost van zijn leven, worden de rollen omgedraaid en voltrekt zich het allerondenkbareste noodlot: het leven krijgt de betekenis van de dood, en de dood gaat eruit zien als het leven.

Heel wat perversies zijn voorafgegaan aan de hoger geschetste, en zij laten zich benoemen als gevallen van tegendoelmatigheid of contraproductiviteit. Het gegeven is zo oud als de beschaving zelf en uitgerekend in de Helleense cultuur, die de Westerse schraagt, vormt zij de permanente en solide grondslag van de tragedie. De mens die zijn noodlot wil ontlopen, loopt het in de armen. In zijn hardnekkigste verzet blijkt hij zijn ondergang slechts te bespoedigen. Zijn wil is niet alleen krachteloos maar keert zich tegen hem en doet hem de das om. Ons het meest bekend is de mythe van Oedipus.

*"Wees blij dat gij geen kinderen hebt, zo sprak het orakel [tot koning Laos van Thebe], want indien uw vrouw [Iokaste] een zoon baart, zal hij, eenmaal groot geworden, zijn vader van het leven beroven."*¹⁹ De ouders doen al het mogelijke om geen kind te krijgen, wat mislukt. Vervolgens verminken ze hun zoon aan zijn voeten en ze verbergen hem ver weg, maar als hij opgroeit, op zijn beurt het orakel raadpleegt en verneemt dat hij zijn vader doden zal

19 Kris Vansteenbrugge, *Uit het schuim van de zee. De Griekse Mythologie in 136 verhalen*, Uitgeverij Zookie 2011, p. 75. Zie:

<http://www.bloggen.be/dzeus/archief.php?ID=1422198>

en met zijn moeder huwen, vlucht hij weg om dat ongeluk alsnog af te wenden. Onderweg geraakt hij slaags met een tegenligger die hij doodt. Verderop bij de stadsmuren van Thebe verspert de sfinx hem de weg: zij laat de voorbijgangers pas gaan als dezen haar raadsel kunnen oplossen, zoniet stort zij hen in de afgrond. Oedipus lost als eerste het raadsel op en de sfinx stort zichzelf in de afgrond. Maar met deze tweede overwinning bezegelt Oedipus andermaal zijn ondergang. Als held wordt hij aan Iokaste uitgehuwelijkt en zij schenkt hem vier kinderen. Onheil komt over Thebe en het orakel spreekt over de nog ongewroken moord op koning Laios, waarop de blinde ziener Teiresias geraadpleegd wordt. Deze wijst Oedipus aan als de moordenaar van zijn vader en Iokaste verhangt zich. *"Oidipous stak zichzelf de ogen uit en verliet de stad. Zijn oudste dochter, Antigone, had medelijden met hem. Dolend trokken de blinde Oidipous en Antigone, als bedelaars door het land"*²⁰ Bij Athene aangekomen, geeft koning Theseus hen de toegang tot een heilig woud, gewijd aan de Schikgodinnen. *"Daar scheurde de aarde open onder de voeten van Oidipous en hij betrad het rijk der doden: de goden hadden zich ontfermd over deze ongelukkige held, de misdadiger buiten zijn eigen wil, die als geen ander de speelbal van het Noodlot was geweest".*²¹

Als geen ander de speelbal van het noodlot is de mens die in het leven slechts de dood kan zien en in de dood de verlossing van het leven. Hij gaat de dood najagen zoals Sigmund Freud dat heeft ontsluit, en het doodsverlangen of de Thanatos staat lijnrecht tegenover Eros. Zo ontwaart het meest succesvolle geloof op aarde het eigenlijke leven aan

²⁰ Ibidem, p. 81.

²¹ Ibidem, p. 81.

de overzijde van de dood en die religie doet ook allen naar Thanatos verlangen, terwijl het mét de Eros het aardse leven afzweert en veracht. Oedipus is derhalve helemaal geen mythe en evenmin is hij uitzonderlijk of deviant. Oedipus verbeeldt het mensdom zonder meer, hij staat voor elk van ons en wij allen delen zijn verschrikkelijke noodlot waar wij de Eros en het leven terzijde leggen, overwinnen, transcenderen, of hoe men het ook noemen wil, terwijl wij onze eigenlijke bestemming situeren in het volstrekt onbekende land achter de dood. (*11 december 2011*)

Kort

Toen zij haar ogen opende, kon zij niet onmiddellijk iets zien ofschoon het helemaal niet donker was. Haar lichaam voelde aan als veel te kort, een meter korter dan normaal en dat verontrustte haar enigszins maar zij begreep ook dat het wellicht de perceptie was die ergens een deuk had gekregen. Ze hadden iets geamputeerd van haar maar nog steeds kon zij niet vatten wat dan wel, heel zeker waren 't niet haar benen, het was veeleer een borst, of misschien wel twee. Of drie, dacht ze, terwijl ze heel goed wist dat ze er maar twee kon hebben. Ze wist het, maar anderzijds ervoer ze ook dat ze als 't ware was ontdubbeld, of liever: verdubbeld, en dan moest ze er wel vier hebben.

Verdubbeld, ja, dat had ze vroeger nog ervaren. Een mens van wie het leven aan een zijden draadje hangt en die dan balanceert op 't randje van het leven, kantje boord, die ziet zichzelf eensklaps verdubbelen. Het lijkt dan alsof een tweede lichaam zich losmaakt van het eerste, eigenlijke lichaam, en het doet dat steevast in een poging om de eigenaar van het lijf in veiligheid te brengen, want die wordt als het ware in het tweede lichaam meegetrokken naar omhoog, terwijl het eerste in het bed blijft liggen, als het ware onbemand. Het maakt dan eigenlijk nog weinig uit of het zieke lichaam leeft of dood is: pas eerst wanneer de bemanning, om het maar zo te zeggen, niet meer terug kan naar de oorspronkelijke capsule — het eigenlijke lichaam — , zal die ook gaan beseffen dat die oorspronkelijke capsule onherroepelijk verloren is. Het voornaamste is en blijft dat de mens zelf niet aangetast wordt door 't gebeuren.

Het was een stekende pijn om er ineens terug te zijn en haar lijf was allerm minst bereid haar te ontvangen, het had iets van een natgeplast gewas in de barre vrieskou, helemaal niet knus maar stekelig, of erger nog: gemaakt van potscherven die schrammen en die gaten prikken. Maar zij verzette zich niet omdat zij ook wel wist dat 't tweede lijf dat haar verleidde om mee óp te gaan, een puur bedrog was, meegegeven met 't verdovend gif waarmee de dood zijn prooien gewillig maakt alvorens hen mee te slepen naar het land van de eeuwige duisternis.

"Daar bent u dan terug, mevrouw De Corte!", zo klonk het met een geaffecteerd enthousiasme uit een veel te klein mondje dat haar met speeksel zegende: "U moet nu nog heel eventjes wachten en dan komen wij u halen!" En ineens wist ze het weer, hoe ze daar terechtgekomen was. Maar van zodra ze het wist, ontsnapte het haar en tastte ze opnieuw in 't duister.

Heeft het nu iets te maken met mijn naam? — zo viel het haar ineens te binnen: mijn naam, die dan toch deze van mijn echtgenoot is, dokter Herbert De Corte? En is het om die reden dat ik mij korter voel, of tenminste dan toch te kort gedaan — uiteraard ten onrechte? Het wilde maar niet passen in haar hoofd, ofschoon daar nog verschillende parkeerplaatsen vrij waren op het gelijkvloers, waar dergelijke gedachten hadden kunnen staan, ook zonder schijf, nu het tenslotte zondag was. En dan vroeg ze zich af hoe ze dan zo zeker wist dat 't zondag was. Tenslotte besepte ze dat ze dit helemaal niet wist, misschien was het wel woensdag of eender welke andere dag.

Stel eens, zo probeerde ze andermaal de helderheid te bereiken vanuit het donkere gat dat via een glibberig mod-

derpad naar buiten leek te leiden: stel eens dat het vandaag niet één van de zeven welbekende dagen was, doch eentje dat tot heden volstrekt onbekend gebleven was en dat er ergens tussenin gesukkeld was, door een of ander foutje — laat ons zeggen: ramsdag. Dan doet zich wel een vreselijk akelig probleem voor, zo dacht ze ineens tot haar ontzetting. Want op een zondag volgt een maandag en elke maandag wordt door een zondag voorafgegaan, en zo ook volgt op een maandag, een dinsdag sinds de eeuwigheid en zo zal ook in de toekomst elke dinsdag door een maandag worden voorafgegaan. Elke ons bekende dag zal vooraf worden gegaan door een andere, ons welbekende weekdag, en elke dag zal door een andere, ons welbekende weekdag worden gevolgd. Maar dat wil dan ook zeggen dat op een ramsdag nimmer meer een van de ons vertrouwde zeven dagen uit de week kán volgen. Met andere woorden: eenmaal op een vreemde dag beland, zitten we ook meteen in een vreemde week, en dus helemaal buiten de ons vertrouwde tijd!

Het moet in mijn hersenen zijn dat ze hebben gesneden, zo viel het haar ineens te binnen, maar dat kon evenwel een knotsgekke gedachte zijn, zoals men er wel meer heeft als men beland is in een gekke situatie. Een gekke situatie — dat was wel het minste wat men er kon van zeggen, van die hele toestand waar zij nu kop noch staart aan kreeg. Toch leek het haar ook bij een tweede poging om na te denken een tamelijk plausibele gissing: men was met het scalpel onder haar schedeldak tekeer gegaan en daarom voelde zij zich ook tekort gedaan. Men heeft daar boven wat teveel weggehaald, zo murmelde zij nu half verstaanbaar, en het sap liep wjl zij sprak uit de hoeken van haar mond naar buiten. Niet het sap, het bloed. Ook niet het

bloed, het speeksel! Het speeksel liep uit haar mondhoe-
ken naar buiten, en het kwam helemaal niet, zoals eerst ge-
dacht, uit het mondje van een vrouw die tot haar zou ge-
zegd hebben dat ze terug was en nog eventjes moest wacht-
ten vooraleer men haar kwam halen.

Heette zij nu mevrouw De Corte, of voelde zij zich alleen
maar korter dan normaal, na de al dan niet vermeende am-
putatie? Het kon best een quizvraag zijn. En toen las ze
daar ineens en ongewild de tekst op het doosje voor haar
neus: "Cortisone". Dat moest het dus zijn. Zij was niet te
kort, zij heette ook niet mevrouw De Corte en met een
dokter was zij al helemaal niet getrouwd. Het woord "Cor-
tisone" speelde door haar geest en associeerde zich met al-
lerlei zaken die daar van dicht of van ver op geleken. En
dat was alles.

"Is dat alles?", vroeg ze.

"Dat is alles", antwoordde een stem: "u kunt gaan".

Zij deed een stap naar voren, leek iets te kort te komen en
zeeg in de diepte weg.

(23 november 2011)

Erosie

Waren er slechts twee mensen, dan zouden zij zich zeer verschillend voelen. Dat gevoel maar ook het verschil zelf verdwijnt naarmate het aantal soortgenoten toeneemt: hoe meer soortgenoten wij hebben, des te beter gelijken wij op elkaar. En hoe meer wij op elkaar gelijken, des te minder uniek zijn wij. Zeven miljard, een zeven met daarachter negen nullen, zoveel soortgenoten heeft nu elke enkeling, en dat gigantische aantal poogt elk van die zeven miljard enkelingen te verpletteren.

Elke enkeling verzet zich tegen het verpletterd worden door het grote aantal van zijn soortgenoten. Hij doet dat door op een veilige afstand van hen te blijven, door een territorium af te bakenen voor hem alleen, door muren op te trekken rond de plek grond die hij bezit of huurt, of ook nog door gewoon zijn soortgenoten uit te moorden. Dat laatste heeft vanzelfsprekend heel wat voeten in de aarde, want vooraleer men aan het moorden kan, moet men eerst de ander demoniseren, men moet hem eerst tot vijand maken en afschilderen als een bedreiging, een gevaar voor het eigen bestaan.

De 'goodies' en de 'baddies' vormen de twee delen waarin een cel zich opsplijt eenmaal zij groot genoeg geworden is en weer naar ademruimte hunkert. Elke helft beschouwt uiteraard zichzelf als de goede en de ander als de slechte en er volgt een strijd die ervoor zorgt dat ze beiden sterker worden, groter ook, té groot voor de beschikbare ruimte en dan herbegint het spel: de helften delen andermaal, de kwarten verheffen zich, vechten, groeien, delen, en dan is het de beurt aan de achtsten, tweeëndertigsten, vierenzes-

tigsten, honderdachtentwintigsten. Alle machten van twee staan in de rij, hun reeks vormt de geest van de simpele fysieke deling die een verschijning van erosie is en tegelijk een beginsel van de eros die vermenigvuldigt om de louter lust ervan.

Eens zullen de mensen zo talrijk zijn dat elk onderling verschil geheel weggewist zal zijn. Dan zal men zeggen: "Wij!". Als majesteitsmeervoud, uiteraard, want allen zullen één zijn, de ene zal niet meer zijn dan een spiegel van de ander. En zo ook zullen materiële spiegels overbodig zijn daar men zich in elkander spiegelen zal: "Hoe gaat het met mij vandaag? Ligt mijn haar goed? Wat zal ik aantrekken voor de mis?" Ook conversaties zullen niet meer hoeven, uiteraard. Men zal nog slechts spreken, misschien wel zingen, als uit één en dezelfde mond vol tanden, want verstomming zal ons slaan, wij majesteit, mensdom, gigantisch schepsel vergelijkbaar met een mierenhoop of met een wespenzwerm, een kolonie insecten, bijzonder broederlijk voor elkaar doch wee diegene die er naar durft te wijzen!

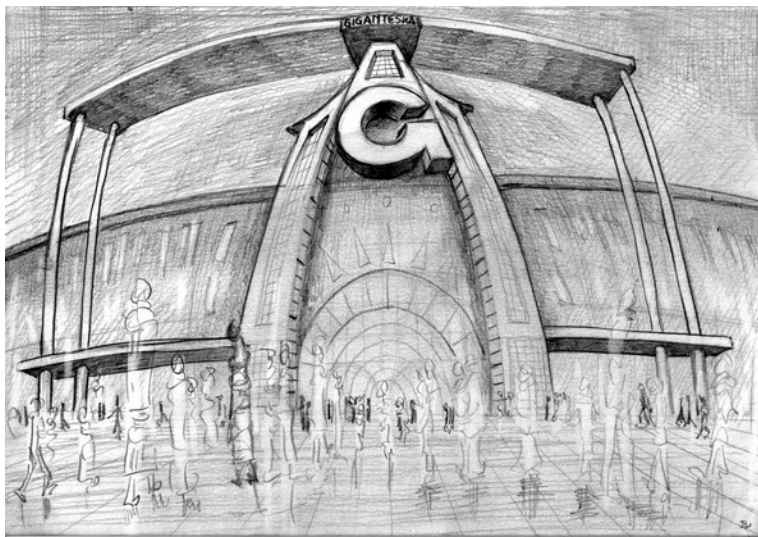
De aarde werd gekoloniseerd, zo zal men terecht zeggen. Het mensdom heeft alle andere insecten verorberd. Insecten, ook planten uiteraard, vissen, vogels, zoogdieren, konijnen. Ook alle erten zijn verorberd en de planeet, dientengevolge, is helemaal hol. En dan komt de tijd van de schaarste en de terugkeer. Honderdachtentwintig wordt weer vierenzestig, vierenzestig slinkt af tot tweeëndertig, uiteindelijk schieten er nog zestien over, nog acht, vier, twee, nog één. Maar de resterende één zal alsnog een spiegel van het mensdom zijn, de zeven met de negen nullen,

capabel om bij het minste gevaar op verstikking, onmiddellijk weer aan het delen te gaan.

Elke lichaamscel heeft zeven miljard soortgenoten, bij meer doorvoede individuen zijn dat er wellicht meer dan twintig. En elk lichaam kan zich weerspiegelen in één enkele cel. Als verstikking dreigt en de dood waart rond, bevrijdt zich van het lichaam die ene cel die het allemaal weerspiegelt, en zij gaat haar weg en zoekt een plaats waar zij delen kan dat het een lieve lust is. Eén wordt twee en twee wordt vier, vier wordt acht, zestien, tweeëndertig, vierenzestig. De machten van twee, de simpele geest van de stoffelijke deling, de geest van de nieuwgeboren mens.

De machten van twee, de dingen die hij voortbrengt, de mens naar zijn beeld en zijn gelijkenis, in machten van twee, binair, als een spiegel, de machten van twee, de peecee, het zelf gebreide brein, het bijgebreide mensenbrein, in machten van twee, het web, het interweb. De splitsing, de eros, de onherroepelijke erosie. *(25 januari 2012)*

Het magazijn

Er zijn er die hun vlucht naar elders helemaal abstraheren, of beter: omdraaien in een tocht met slechts de fantasie. Zij documenteren zich over exotische oorden en zij sparen voor een reis waarvan ze ergens toch beseffen moeten dat ze die nooit meer zullen maken, rekening houdend met de toestand waarin zij fysiek verkeren: velen hebben suiker of zij verplaatsen zich met plastic heupen; anderen krijgen toevallen in het midden van de straat; nog anderen hebben uren nodig, wegens arthrose, astma en nog andere kwalen, om een tram, trein, bus of enig ander voertuig te beklimmen en weer af te dalen; de meesten horen niet meer de antwoorden op de vragen waarmee zij zitten in deze veel te snel veranderende wereld, en hebben zij die toch gehoord en ook verstaan, dan vergeten zij ze nog terstond. Ik

ga het eens noteren, zo stam'len zij, maar waar is nu mijn bril gebleven?

Er zijn er ook die reizen in de boeken, tijdschriften en muziekwerken ofwel, moderner nog, in films, video's en computers. Anderen nemen gewoon pillen en zij slapen en dan dromen zij over die verre oorden en het kost hun verder niks dan eens in zoveel weken dat voorschriftje van de arts en 't doosje uit de apotheek: zij zijn verslaafd, beslist, maar niemand weet het, niemand merkt het, zo'n pil is amper groter dan een speldenkop en zij oogt ook nog fraai van vorm en kleur, zoals ook al die andere moderne tuigen: auto's, scheerapparaten, gsm's en hoe heten ook weer die stukken zeep waarop je televisie kijken kan?

Maar tenslotte zijn er ook diegenen die het menen als zij vluchten, en die zich niet bedotten laten door de illusie van de taal, het beeld, de klanken en de vormen of de chemische reacties welke medicinale vergiften kunnen teweegbrengen in mensenbreinen of wat daar op den duur dan nog van rest. Geen vrede nemen zij met liederen, films, computers, tijdschriften of boeken: zij willen weg, fysiek, weg uit die luie stoel die elk van ons in geen tijd even stram maakt als hij zelf is. De deur willen zij uit, de wijde wereld in, de straat op om de verse lucht weer op te snuiven die zij zich herinneren van hun jeugd alsook van waarschijnlijk vroegere levens, toen zij ridders waren. Van kop tot teen geharnast bereden zij een met kleurige tapijten mantels bekleed ros met gulden sporen, in de linker hand de lederen teugels, in de rechter een nog te breken, glanzende lans; op de rug, gespijkerd tegen de maliënkolder, een pijlenkoker en een kruisboog; en in de zwarte gevlochten tas onder de riemen, mondvoorraad voor drie da-

gen en drie nachten, alsook zes pinten water en eenzelfde volume vuurrode wijn.

Er zijn helaas geen burchten meer waar men te paard nog heen kan draven om aldaar een deerne in 't vizier te krijgen en een romance aan te gaan welke beginnen kon met ruiterlijke demonstraties, spelen of gevechten, heldendaden of schavuitenstreken. En ook de lenigheid ontbreekt helaas, de jeugd, de glorie van de kracht van spieren en gebeente, de bloes die 't vel doet gloeien als de witte sneeuw de wereld stil doet staan en ook de stem die brullen kan of zingen en die gelijk de diepe trechter van een waterput, van een nog ongeziene, donkere wereld spreekt die in verbinding staat met onderaardse beken, meren, geisers, kraters en vulkanen. Al die zaken, jammer maar helaas, behoren tot een ver verleden, zijn allang verzwonden in de tijd en keren nimmer weer. Maar er zijn gelukkig nog... de magazijnen!

Gaston Van Tater, sinds jaar en dag gepensioneerd, weliswaar al vele keren opgelapt maar nog lang niet versleten, is een jongeman van tachtig, zoals er in onze contreien ook steeds meer zijn. Vroeger immers stierven wij aan een verstopte ader, wij belandden na een beenbreuk in de rolstoel en dan alras in 't graf, of kanker velde ons voortijdig en fataal. Vandaag zijn al die kwalen omzeggens onder controle, zij vergen een beperkte 'ingreep', zoals men de hoog-technologische medische technieken kortweg noemt, en wij komen er als nieuwgeboren uit, vaak jaren jonger dan voordien en met omzeggens dan nog eeuwen in 't verschiet. Van Tater haalde onlangs de tachtig en hij kan nog zeker tot zijn negentigste blaken, aldus werd hem verzekerd toen hij laatst weer van de operatietafel wipte. En ui-

teraard kan hij niet thuisblijven in die veel te lange dagen en omdat hij met de virtuele vrijheid helemaal geen vrede neemt, trekt hij er op uit, recht in de richting van de grote magazijnen.

De "Giganteska", zo heet zijn allernieuwste ontdekking. De ingang van dat inderdaad gigantisch bouwwerk ligt vlakbij de steenweg op amper een boogscheut van de straat waarin hij samen met zijn vrouw een zeer bescheiden huis bewoont. Terzijde van het magazijn ligt een parking met verschillende verdiepingen en met roltrappen glijdt de bezoeker nadat hij zijn voertuig een plaatsje heeft gegeven, omzeggens recht de hemel in: hij wordt, zoals indertijd ook de werkstukken, op 'den band', via een soort gummi rups, getransporteerd naar de inkomhal, een ruimte die nog het meest doet denken aan het voorportaal van een treinstation in een metropool, maar dan nog vele keren groter. Het plafond aldaar steekt de gewelven van onze meest reusachtige kathedralen naar de kroon en allerm minst overbodig zijn dan ook de waarschuwingsborden waarop te lezen staat: *Gevoelige mensen gelieve hier niet omhoog te kijken!*

De heer Van Tater betreedt de hall niet zonder die gevoelens van diep respect die een mens in zijn tijd aandeden bij het binnengaan van kerken. Een tijdlang zijn dergelijke emoties dan het voorrecht geweest van wie grote bankgebouwen betraden, ofwel musea, maar vandaag worden dus al die religieuze gevoelens overvloedig uitgestort in die zielen die zich in de magazijnen wagen. Gaston is op die manier omzeggens een pilarenbijter van de nieuwste lichter, een gelovige die niet meer uit zijn kerk is weg te slaan, een misdienaar, een biechteling en biechtvader tege-

lijk, een soldaat van zijn geloof, een prediker en nog veel meer. Sinds enkele maanden is de Giganteska zijn nieuwe stek, hij staat er elke ochtend voor op en pas omstreeks de tijd van sluiting keert hij naar huis terug, waar een vrouw zonder begrip hem opwacht, hem vervolgens uitkaffert en er ten slotte mee dreigt hem te zullen verlaten als hij nog één keer zo lang durft weg te blijven. Maar het deert de heer Van Tater niet want de magazijnen zijn nu zijn grote liefde, hij kan er zelfs eten voor geen geld, en die vrouw van hem, die zeur, kan hij best missen, zo heeft hij het eens gezegd aan iemand die zijn tweelingsbroer kon zijn en die daar ook rondspookte in de Giganteska.

Vooreerst is de Giganteska een waar ontmoetingsoord, een plek waar men, anders dan in de kroeg, niet eens hoeft te consumeren want er is vrije ingang, men kan er terug uit zonder ook maar iets te kopen. Bovendien en zoals gezegd, kan men er eten aan een spotprijs maar ook gratis, want onophoudelijk worden her en der producten uitgestald die men kan proeven. Er staat een host of een hostesje naast, bijvoorbeeld, een kan koffie van het nieuwste merk, en die ronselt voorbijgangers, roepende: "Mijnheer, mevrouw! Een kopje koffie? Brandenburg, mijnheer! De allerbeste! Proeft u maar!" Wat verderop dan staat een beenhouwer zwarte pensen te braden, hij snijdt ze in stukken en deelt ze op stokjes uit voor de passanten: "Brandenburgse worst, mijnheer, mevrouw, er bestaat geen lekkerder worst dan Brandenburgse! Proeft u eens, alstublieft! Ja, proeft u maar, 't is helemaal gratis!" En zij reiken wie het maar lust zo'n pens in een servetje aan, er hing een kermisgeur aldaar, een aroma van gebraden vlees. Bij een rayon een boogscheut verder deelt een dame koekjes uit, een ander vrouwmens leurt met chocolaatjes, een der-

de gaat met een bord nootjes rond en verderop, in de koe-ling, is er fruit bij de vleet, van kersen tot druiven en allerlei bessen, sinaasappelschijfjes, mandarijntjes en ook vele exotische vruchten.

De vrouw van de heer Van Tater moet het aanzien hoe haar man gestaag verdikt, terwijl zij hem nochtans op water en brood gezet heeft voor zijn straf. Zij gelooft hem niet als hij haar vertelt dat hij al dat eten gratis vond, ze denkt dat hij bij een ander gaat zitten en dát dan op zijn leeftijd en na zestig jaar getrouwd! Maar niets daarvan, Gaston moet lachen als zij op die wijze uitvaart tegen hem, en uiteraard terecht: de Giganteska is *the place to be* en dat weten alle heren van zijn leeftijd en daar ook ontmoeten zij elkaar terwijl de echtgenotes thuis blijven ofwel naar de kapper gaan of op de koffie bij vriendinnen in het ouderlingentehuis van de gemeente.

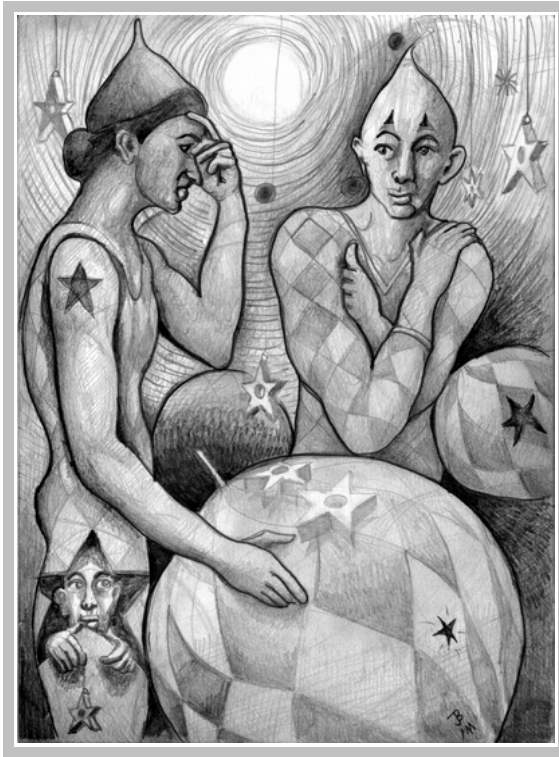
In de Giganteska zijn er wel duizend gangen of rayons, men kan er letterlijk alles krijgen, van voedingswaren tot auto's en zowaar ook helicopters. Maar Gaston Van Tater vertoeft het liefst waar al de nieuwigheden staan: de laatste uitvindingen, om het zo te zeggen. En daar wandelen dan ook het merendeel van zijn collega's rond, de jonge tachtigers met nog een decennium in 't verschiet, wie weet misschien nog wel twintig schone jaren. Dit is hun toevlucht en hier stromen zij tezamen, hier kunnen zij herademen. Zij tappen een Brandenberger koffie met gratis cake en eten dan ook een Brandenburgse pens in een servetje. En als het buiten sneeuwen gaat, dan is er voor onze 'oudstrijders' op de koop toe een flinke borrel.

Het moet een kortsluiting zijn geweest. Dagenlang nog rook het in de gemeente zelf maar ook in het omliggende

naar geroosterd vlees. Er was een hitte die 't asfalt straten ver oprolde zoals men ook het deksel van een blik sardientjes moet oprollen. De rookpluim was tot in Nederland te zien en zij dreef naar het verre Oosten af en ooggetuigen zeggen dat zich in de wolk om beurt elk van de gezichten vormde van de ongelukkigen. Mevrouw Van Tater zag zo waar het vrolijke aanschijn van haar Gaston, zoals hij elke ochtend keek als hij zich opmaakte om naar de Giganteska te gaan. En nu hij met zijn dood getuigde van het feit dat hij altijd al de waarheid had gesproken, vulde zich haar hart met bitterheid omdat zij zich kwaad bloed gezet had en omdat zij hem in haar hart verwenst had, al die tijd dat hij daar toefde. De brand was van die aard dat er geen stofelijke resten meer te vinden waren van het gros van de verongelukten. En op de plek van 't onheil verrees dra een nagelnieuw gebouw dat, hoger nog dan 't eerste, boven de huizen uit tornde en dat luisterde naar de naam Giganteska II. En vanaf de plechtige heropening bezocht mevrouw Van Tater dagelijks trouw het magazijn en zij deed dat nu ter nagedachtenis van haar Gaston, en ze ontmoette er in de rayon van de nieuwigheden ook alle andere weduwen.

(3 februari 2012)

Adieu, groots firmament vol fonkelende sterren!

"Nu de wereld toch in brand staat en op zijn laatste benen loopt, heeft het nog weinig zin om het geheim te houden", zei hij: "en uit zichzelf zullen de mensen het ook niet meer vinden. Er zijn meer zaken te vertellen, maar ze hangen samen, uiteraard, en het meest tastbare en ook het meest zichtbare en bewijsbare van dat alles betreft, zoals je weet, de kosmos." Hij keek eens naar buiten, naar de grijze luch-

ten boven de bomen, en zuchtte, alsof hij dacht: daar gaat hij dan, de kosmos!

"Is het een lang en moeilijk verhaal?", vroeg ik hem. Hij keek wat teleurgesteld op van mijn vraag, alsof zijn antwoord, dat tenslotte het antwoord bij uitstek was op de meest prangende aller vragen — hij keek op alsof zijn antwoord wat teveel van iemands tijd in beslag had kunnen nemen. Hij beantwoordde die indiscretie dan ook met alleen maar een lange minuut van stilte, en uiteraard ging ik niet weg en wachtte ik geduldig, terwijl het helemaal tot me doordrong hoe dom mijn opmerking wel was geweest. Maar ook hij had geen keuze: er was behalve ikzelf geen interviewer meer die hem aan bod kon laten komen, en dat wist hij ook: wij moesten allen roeien met de riemen die we hadden en dat probeerden we nu ook te doen.

"Je weet beslist", zo begon hij uiteindelijk, "dat alles in het heelal onderhevig is aan de zwaartekracht?"

"Dat heb ik ooit vernomen", antwoordde ik: "zelfs het licht zou een valbeweging maken".

"Precies", zei hij, "zelfs een lichtstraal buigt af waar zij bijvoorbeeld een planeet passeert, en daarover wilde ik het hebben, ik zal je niet onledig houden met overbodigheden. Maar eerst dan toch nog dit..." Ik zette me schrap.

"De Copernicaanse revolutie, dat ken je wel?"

"Al van gehoord", zei ik: "Gaat dat niet over de overgang van het geocentrisme naar het heliocentrisme? De aarde draait rond de zon in plaats van andersom?"

"Zo wordt het toch verteld", zei hij, "al moet men opmerken dat de rondgang van de aarde om de zon niet mag verward worden met het draaien van de aarde om haar eigen as, want dát is wat de illusie veroorzaakt dat de zon om de aarde draait. Indien men van op de zon altijd dezelfde kant van de aarde zou zien, zoals wij van op aarde altijd dezelfde kant zien van de maan, dan zouden wij er misschien nog steeds niet achter gekomen zijn dat het allemaal in beweging is. Voor ons zou de zon daar dan hangen, altijd op dezelfde plaats, en onze dag zou eeuwig duren, alvast aan één kant van de aarde. De achterkant zou nachtelijk blijven, koud en onbegroeid. En misschien zou ook de zonnekant door een gebrek aan afwisseling geen leven kunnen dragen. Maar hoe dan ook zouden we de beweging die we maken niet meteen kunnen zien. Je weet overigens toch wel dat men de ganse kosmos perfect kan beschrijven vanuit de veronderstelling dat de aarde onbeweeglijk in het centrum hangt?"

Ik had daar nog nooit bij stilgestaan, maar wat hij opperde leek mij niet in strijd met de intuïtie: men kan zich indenken dat men zelf niet beweegt terwijl al de rest om zich heen draait, en wellicht zijn er wetten te vinden die dat dan allemaal toelaten en die dat zelfs noodzakelijk maken.

"Zo'n wereldbeeld is weinig elegant", zei hij, "maar theoretisch is het misschien niet helemaal uit te sluiten. Maar wat ik je nu ga vertellen, is alles behalve ver gezocht: het gehoorzaamt perfect aan de wetten van de fysica, en als ik je het verhaal doe, dan zal je verstomd staan dat men daarvoor tot nog toe alom blind blijkt te zijn geweest."

Ik wist niet of ik hem begreep, ik had er geen idee van wat hij van plan was te gaan vertellen, maar de openbaring die

dan volgde, klonk me vanzelfsprekend in de oren en ongelooflijk tegelijkertijd.

"Licht is onderhevig aan de zwaartekracht", zo herhaalde hij zijn woorden van zo-even: "Een lichtstraal vormt geen rechte maar zij buigt. En omdat zij vertrekt van op de massa van de ster waaraan zij ook ontspringt, is het dan ook in de richting van haar eigen oorsprong dat ze afbuigt. Ben je hiermee akkoord?"

Met deze woorden kon ik het niet oneens zijn en ik knikte.

"Een lichtstraal die langs een planeet voorbyschiet, zal zich een weinig naar die planeet toe neigen. De banen die lichtstralen beschrijven zijn geen rechten, trouwens net zoals de banen die andere projectielen beschrijven, zoals bijvoorbeeld een voetbal. Een lichtstraal die op de zon vertrekt, zal zich buigen in de richting van de zon, precies zoals een bal die ik de lucht in schop, terug zal keren naar de aarde."

"Dat lijkt mij heel correct te zijn", antwoordde ik.

"Een lichtstraal die op de zon vertrekt, zal een kromme beschrijven welke uiteindelijk naar de zon terugkeert", zei hij.

"Dat zou ik niet kunnen tegenspreken", gaf ik toe.

"Een lichtstraal die van de zon afkomstig is, keert na een reis door de ruimte naar de zon terug, of althans naar de ruimte in de omgeving van de zon."

"Zeer zeker", antwoordde ik.

"Een lichtstraal die in een spiegel schijnt, doet dat trouwens ook", zei hij: "zij keert terug, en als de spiegel loodrecht op de straal staat, dan keert zij terug naar haar plaats van oorsprong. En stel eens dat wijzelf met een zaklampje die lichtstraal door de ruimte joegen, terwijl wij niet eens zouden weten dat er spiegels in de ruimte hingen, dan zouden wij beslist denken dat de schijnsels die ons vanuit de ruimte tegemoet kwamen, van derden afkomstig waren, terwijl zij de reflecties waren van onze eigen zaklampjes."

"Waarschijnlijk zouden wij dat dan denken, ja", zo moest ik toegeven.

"Als wij met een zaklampje in die spiegel daar schijnen", zei hij, "dan hebben wij het uiteraard direct door dat de terugkaatsing van onze eigen lamp afkomstig is: de bewegingen die wij met onze zaklamp maken en de teruggekaatste verlopen immers quasi gelijktijdig, niet?"

"Vast en zeker", zei ik.

"Maar als die spiegels ergens héél ver in de ruimte hingen", zo ging hij nu door, "dan zouden zij beslist een geruime tijd onderweg kunnen zijn, nietwaar?"

"Vast en zeker", zo herhaalde ik: "Zij zouden secondenlang onderweg kunnen zijn. Dagenlang. Jarenlang..."

"Vele lichtjaren lang zouden zij door de ruimte kunnen reizen vooraleer terug te keren naar hun plaats van oorsprong", zo vervolledigde hij mijn zin: "Hoe groter de massa van de zon waar zij vertrokken, des te rapper zouden zij terugkeren", zei hij, "want des te groter was de aantrekkingskracht, des te sterker de afbuiging van de vertrekkende én terugkerende stralen".

"Het lijkt mij dat ik dat ten volle moet onderschrijven", zei ik, en reeds vermoedde ik de omwentelingen die nu niet lang meer op zich zouden laten wachten.

"De nachtelijke sterrenhemel", zei hij, en hij herhaalde het en liet zijn woorden uitdijen zoals het heelal zelf: "de nachtelijke sterrenhemel..."

"De nachtelijke sterrenhemel?", zo probeerde ik hem tenslotte op een welvoeglijke manier uit zijn verzonkenheid terug te halen.

"Wat een kostelijke illusie!", zei hij, mij aankijkend alsof hij zelf van een andere planeet kwam.

"Hoezo een illusie?", probeerde ik het nog tegen te houden.

"Al die lichtstralen die hier vertrekken: maken zij niet een wijdse kring door de lege ruimte?", zo vroeg hij mij.

"Dat heb je net uitgelegd", antwoordde ik.

"En keren zij na hun reis niet weer naar ons terug?"

"Zeker", zei ik.

"En krijgen wij dan niet eenzelfde valse indruk die we ook kregen als we met zaklampen op verre spiegels in de ruimte schenen?"

Ik verwonderde me er ineens over hoe moeilijk het wel was om een volstrekt logische gedachtengang te voltooien als die leidt naar een conclusie die in tegenspraak blijkt met datgene wat wij altijd al hebben geloofd.

"Denk je ook niet dat die vele sterren die wij in de nachtelijke hemel kunnen zien, gewoon teruggekeerde stralen zijn van onze eigen zon?", zo voltooide hij de redenering die mij volstrekt onschuldig leek terwijl ik ze wantrouwde, meer nog dan het grootste kwaad dat een mens belagen kan: het kwaad van de onwaarheid.

"Ik weet het niet", zei ik verward.

"Ik weet het wél", zo sprak hij me nu tegen en ik had geen wapen meer om deze strijd te voeren: "Ik weet het wel, en let goed op want dit is nog maar een allereerste begin. Wat wij om ons heen zien, is slechts de reflectie van onszelf: de sterren zijn reflecties van onze eigen zon, de mensen om ons heen zijn niets dan spiegels, en ook de geschiedenissen die wij proberen te doorgronden staan niet buiten ons, zij liggen binnen in de kelders van onze ziel verscholen. Maar met het einde van de wereld is de tijd gekomen dat zich het binnenste naar buiten keren moet: het Zijn zelf gaat nu aan het kotsen, de walging is van start gegaan, de duivel rekt en strekt zich, overschouwt zijn land, wordt vrijgelaten voor een tijd van duizend jaar zoals ons al de heilige geschriften leren..."

"Verontschuldig me", zo onderbrak ik hem, "maar dit kan ik niet meer beamen. Ik vind uw conclusies ronduit ongehoord!"

"Dat zijn ze ook", zei hij: "En mijn verhaal is nog niet af, veel meer zaken immers zijn tot vandaag nog ongehoord!"

En toen hij dit gezegd had, begon het luid te regenen, zodat men reeds na relatief korte tijd de indruk kreeg dat het een zondvloed was die opstak. Dat kon men overigens al-

lang verwachten, overeenkomstig de meest klassieke en eenvoudige theorieën: opgewarmde luchten nemen zeeën water in zich op, die er bij een algemene afkoeling weer uit vallen. Zijn mond bewoog nog, maar er leek geen geluid meer uit te komen, de regen sprak in zijn plaats en hij sprak zo overtuigend dat hij alom gehoor vond en dat de mensen overal verzonken in een diepe slaap, waarin zij kennelijk een en al oor werden voor dat ene, ware en overdonderende verhaal. (23 februari 2011)

Stenen en mensen

Toen wij daar in die oude, koude kerk stonden, bij het koor, waar op de muur geschilderd nog een paar heiligen staan in bijna helemaal weggesleten kleuren, zegde hij dat hij niet begrijpen kon hoe mensen daaraan ooit geloof geschonken hadden. Hij wees nu naar een plaasteren beeld van ongeveer een meter hoog, voorstellende een rechtopstaande man die zijn hoofd onder zijn arm droeg.

- Een kopie, zei hij: het origineel prijkt in de gevel van de Notre Dame. Het is Saint-Denis, Sint-Dionysius: de eerste bisschop van Parijs — in de derde eeuw de Gallische stad Lutetia. Samen met twee gezellen werd de missionaris daar door heidenen in een oven geworpen, maar omdat het vuur weigerde hen te verbranden, onthoofdde men hen dan maar op Montmartre — de 'martelaarsberg'. De heilige wilde echter in Saint-Denis begraven worden en trok er daarom onmiddellijk heen, met zijn hoofd in zijn handen. Ik hoor mijn eigen grootvader nog zeggen dat hij het nu niet meer zou moeten proberen, in dat drukke verkeer.

Het beeld bleef me bij, de verschoten binnenmuren, de gebroken ruiten van de eens zo betoverende glasramen, heden tochtgaten en roestig schroot, en ik bedacht dat de beelden, en ook de doeken die daar als het ware halfstok aan hun eikenhouten kaders bengelden in de ijskoude adem van januari, ooit heel anders waren geweest. Nu waren ze 'dood', zoveel was zeker, maar toentertijd werden zij verzorgd, gezalfd, ze stonden in een warme kerk, omgeven door gelovigen die de legende van hun patroonheilige aan elkaar vertelden, jaar na jaar, en er was het licht van honderd kaarsen, gewijde gezangen weerklonken onder het gebinte van de torens, de kerk was dagelijks overvol, zij werd eigenlijk bewoond: door de talloze gelovigen, maar vooreerst ook door al die hemellieden. Uiteraard waren zij nu begraven onder de arduinen vloer, maar aan de wanden stond nog hun gestalte, alsof zij bezig waren in hun dagelijkse doen, in de fleur van hun dagen, predikend, ofwel op het toppunt van hun getuigenis, terwijl ze afgeslacht werden zoals het Lam Gods zelf.

Ooit zat daar op de voorste rij mijnheer Bach, zei hij: onze koorleider, die wekelijks nieuwe muziek maakte voor de zangers en de muzikanten. Het orgel speelde samen met de strijkers, de houtblazers en het koper; allemaal instrumenten van de hoogste kwaliteit, met engelengeduld gemaakt door de vaklieden van deze stad. De muziek bracht de tafereelen telkens weer tot leven, het koor sprak in de plaats van Dionysius terwijl het zong, het orgel overtuigde ons ervan dat het de stem was van de heilige die sprak, de fijnbesnaarde strijkers beaamden elk van zijn heldhaftige frasen. En door vertellende glasramen scheen elke morgen weer een nieuwe zon die een eeuwige zondag schiep. Zoals het zonlicht de stenen warm maakte en de ganse duistere aarde omdoopte tot een feest van licht, zo ook wekten de muziek en de gezangen, de heiligen uit de doden op.

Stenen dienen te worden aangekleed, zo docht het mij: beelden komen pas tot leven als zij worden bekeken en als iemand hun geschiedenis vertelt aan anderen die toehoren. Het gaat er met beelden trouwens helemaal niet anders dan met mensen aan toe, want ook wij zouden dood blijven als wij niet baadden in de weelde van de taal. Gezangen en legenden, gebeden en relieken, glasramen, wierook, kaarsen en schilderijen: zij verhullen de waarheid niet, doch zij brengen hem tot spreken door het dode aan te kleden, leven daaruit los te weken en stemmen met smeken tot spreken te bewegen.

- Stenen verschillen hierin warempel niet van mensen, zo liet ik me ontgaan. Hij keek geschrokken op, vroeg me wat ik dan bedoelde, maar omdat hij alweer verder praatte, hield ik mijn antwoord stil, misschien tot een andere keer.
(22 januari 2010)

